

פרשת שמות

סמיכות הפ' וימת יוסף בן מאה ועשר שנים וישם בארון במצרים ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, פי' הרב דורש טוב ז"ל וז"ל אפ"ל דרך רמז דצריך האדם לזכור דמי לנו גדול מיוסף הצדיק שישב מלך גדול כמה שנים והגיע לגבורות פ' שנה במעלה רמה וסוף כל סוף וימת יוסף וישם בארון, א"כ ק"ו לכל אדם שלא יגיע אפילו לטיפה מן הים מן המעלות של יוסף, שצריך שתמיד יחשוב שסוף אדם למות ויניחוהו בארון ועל כתף ישאוהו, וגם במצרים, והיה בהניח בקבר צר לו המקום חושך ענן וערפל ואל"ה ר"ת ו'חייב א'דם ל'זכור ה'מיתה, והסיפא שסוף אדם למות קשיא סיפא ואם אתה עושה כן או יחשב מין שמות בני ישראל להיות ישראל גמור, לפי שתמיד הם זוכרים שבכל יום הם מעותדים לבא בקבר בין המצרים, וזהו הבאים מצרימה ר"ל הקבר שהוא בין המצרים ודו"ק, ואמר את יעקב ע"ד שאמר יעקב עוקבא וקאמר שיזכור שכל מעשיו הרעים שיעשה בעולם הזה הם יורדים עמו בקבר והאלהים יביא במשפט על כל נעלם, ואמר איש וביתו באו ע"ד שאמרו אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו עתיד ליתן עליה את הדין והיינו אומרים איש וביתו שמה שידבר האיש עם ביתו זו אשתו באו עמו בקבר ואלהים חשבה להרע או להטיב לכן שומר נפשו ירחק מהם ע"י זכירת המיתה והקבר שקרוב אליו הדבר מאד וכנז' ודו"ק.

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, הוסיף וי"ז במילת ואלה, גם אמר מתחילה הבאים לשון הווה ואח"כ אמר איש וביתו באו לשון עבר, לפי שנאמר למעלה וישם בארון במצרים ואחרי מות יוסף לא היו פני המצרים עם ישראל כתמול שלשום והיו מרגישים אז הביאה למצרים כאילו באו עתה למצרים, לכך נאמר ואלה מוסיף על ענין ראשון שמצד מיתת יוסף דומה כאלו עכשיו הם באים, אבל מ"מ אעפ"י שיוסף מת הנה יעקב לא מת לכך נאמר את יעקב, שהיו עדיין עם יעקב וזכותו של יעקב עמד להם וזכות מה שהיו גדורים מעריות ולא רצו לישא מן המצריות שטופי זמה ונשאו נשים כולם קודם בואם למצרים, וי"ש איש וביתו באו, והמפרשים אמרו איש וביתו באו, איש זה הקב"ה איש מלחמה ובית דינו כמ"ש וה' הולך לפניו הוא ובית דינו, ומה ענין בית דינו לכאן ונראה שבא להבטיחם שיתקיים בהם וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, על כן באו הקב"ה ובית דינו להבטיחם כי ה' נלחם להם במצרים וק"ל, ה' כלי יקר ז"ל.

ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב וכו', ויוסף היה במצרים וכו', והדקדוק מבואר דהאי ויוסף היה במצרים הנז' הול"ל למעלה אחר שהזכיר כל הבאים מצרימה דהיינו אחר גד ואשר שם הו"ל למימר ויוסף היה במצרים וכו', כלומר אלו הי"א באו למצרים עם יעקב והאחד שהוא יוסף היה מקודם במצרים ולא בא עם יעקב כידוע.

ונראה לי דהאי ויוסף היה במצרים הוא טעם ותירוץ למה לא מנאו ליוסף עם שאר אחיו, והוא כמ"ש רש"י שאעפ"י שמנאם בחייהם בשמותם חזר ומנאם אחר מיתתם ג"כ להודיע כמה חיבתם שנמשלו לכוכבים שמוציאם במספר ומכניסם במספר ובשמותם עכ"ל. וקשה מה מה צריך להודיע חיבתם כאן והלא בכמה מקומות מודיע הכתוב חיבתם. אלא נראה דהכא אשמיענן רבותא שאפי' כשהם בירידה ושפלות הם תמיד חביבים למקום כדאיתא בירושלמי במס' ברכות וז"ל אפי' ישראל הם נתונים בירידה התחתונה קוראן אחי וריעי. ולכן כאן שהיו במצרים בירידה ושפלות מודיע חיבתם. וא"כ לכן אין להזכיר כאן את יוסף לפי שיוסף לא היה בשפלות כדי שיצטרך לומר שהקב"ה הוא מחבבו. וזה עצמו כונת הכתוב ויוסף היה במצרים, כלומר ליוסף אין צריך למנות לפי שהוא היה במצרים בגדולה וא"כ ליכא רבותא גביה שהיה חביב למקום. ע"כ. הרב צ"ד ז"ל.

עוד יש לומר בהקדים מ"ד במס' יומא אסור למנות את ישראל אפי' לדבר מצוה שנאמר ויפקדם בטלאים וכו' וכל המונה את ישראל עובר בשני לאוין שנאמר אשר לא ימד ולא יספר עכ"ל הגמ' יעו"ש. והנה לפי זה יש להקשות כאן למה הקב"ה מנה אותם ואמר ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש וכו', וצריך לומר דהא דאסור למנות את ישראל היינו דוקא ע"י בשר ודם לפי שעל ידי המנין שולט בהם עין הרע כמ"ש רש"י בפ' כי תשא אבל ע"י שמים לא די שלא תשלוט בהם עין הרע אלא אדרבא מתברכים. וזהו שאומר הכתוב אחר זה ובני ישראל פרו וישרצו וכו' בא להודיענו שלא בא להם הפסד מן המנין אלא אדרבא פרו וישרצו וירבו ביותר.

ובזה מתורצת הקושיא שלא אמר למעלה ויוסף היה במצרים וכו', משום דזה המנין היה כדי שיתברכו ויתרבו ביותר ויוסף הוא אינו צריך לזה שכבר הוא מקודם מבורך שלא ישלוט בו עין הרע ועל ידי זה הוא וזרעו מתרבים, אבל שאר שבטים דשלטא בהו עין הרע תוצרכו למנין כדי שיתברכו.

וז"ש ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש וכי תימא דלמה לא נמנה ג"כ יוסף עמהם שלא מצינו דנוכר שמו בפירוש תוך המנין של השאר, דכיון שזה המנין הוא טוב להם שמתברכים היה ראוי למנות ליוסף ג"כ כדי שיתברך, לז"א ויוסף היה במצרים וכו' כלומר שיוסף אינו צריך לזה שכבר הוא מבורך לפי שהיה במצרים עבד לפוטיפר ופיתתהו אשת אדוניו והוא לא רצה לזון עיניו מן העררה ולהביט בה כידוע ועל ידי זה נתברך שלא תשלוט בו עין הרע מדה כנגד מדה כדאיתא בגמ' דכל הטובות שנעשו ליוסף לבסוף הם כולם מדה כנגד מדה יעו"ש ע"כ. וק"ל. הנז"ל.

ויוסף היה במצרים. יש לדקדק למה כתוב במצרים הו"ל ויוסף היה שם. ופי' הרב קדושת לוי ז"ל וז"ל ונראה דה"ק ויוסף היה במצרים ר"ל שלא שינה שמו כי אפילו פרעה שקרא שמו צפנת פענח אעפ"כ לא קרא עצמו רק יוסף. וגם פרעה עצמו אמר לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. כי בשביל שלשה דברים נגאלו בשביל שלא שינו שמם וזהו ויוסף היה במצרים.

וימת יוסף וכל אחיו וכו' איתא במס' ברכות וז"ל כל המנהיג עצמו ברבנות מתקצרין ימיו דאמר רבי חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם אחיו דכתיב וימת יוסף קודם ואח"כ וכל אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות עכ"ל. והדקדוק מבואר דלעיל מיניה כתיב ויוסף היה במצרים וכו' ופירש"י וז"ל וכי לא היינו אנן יודעים שהיה במצרים אלא להודיעך צדקתו של יוסף. הוא יוסף הרועה את צאן אביו הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועכ"ז עדיין עומד בצדקו. הרי שהכתוב הוא מדבר בשבתו, וא"כ איך מתוך שבחו בתוך כדי דיבור בא לידי גנותו ואמר וימת יוסף וכל אחיו. לומר שמת קודם אחיו משום שהנהיג עצמו ברבנות וכו' כנז"ל. ולא עוד אלא דמצינו במדרש אמר בהפך וז"ל ויוסף היה במצרים אעפ"י שזכה יוסף למלכות לא נתגאת על אחיו ועל בית אביו אלא כשם שהיה קטן

מתחילה בעיניו כן נשאר בקטנותו אף לאחר שהיה מלך עכ"ל. הרי שמשבחו הכתוב בעונה ואיך אמר אחר כך הפך מזה שהנהיג עצמו ברבנות.

אך נראה לי לפרש והוא דכונת הכתוב כעין מ"ש בפ' הפרה גבי נחוניא חופר שיחין דבר שנצטטר בו אותו צדיק יכשל בו זרעו וכו' אמר ר' אחא אעפ"י כן מת בנו בצמא שנאמר וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם חסידיו אפילו כחוט השערה. כלומר אעפ"י שבאותו דבר שעשה מצוה דהיינו המים אין ראוי שיכשל זרעו עכ"ל מת בנו בצמא אעפ"י שהוא דבר של מים מפני שהוא מדקדק עם חסידיו תמיד אפי' כחוט וכו' וגם נחוניא חופר שיחין נכשל במידי דהוא כחוט השערה. ובוה א"ש דזה ממש כונת הכתוב ויוסף היה במצרים צדיק ועניו ולא נתגאה כלל במלכותו ואעפ"י וימת יוסף קודם אחיו בשביל חוט השערה שהנהיג עצמו ברבנות והיינו משום דהיה יוסף חסיד גדול כידוע והקב"ה מדקדק עם חסידיו כנו' ע"כ וק"ל. הנו"ל.

איתא במד' ז"ל אעפ"י שמת יוסף וכל אחיו עכ"ל אלהיהם לא מת עכ"ל. ור"ל שלא נסתלקה שכינה מהם שסילוק השכינה לגבי ישראל כמיתה דמיא לידידהו כמ"ש באלהיה. אלא ובני ישראל פרו וכו' וירבו וכו' והטעם בשביל השכינה שהיתה עמהם במצרים לכן פרו וישרצו כמ"ש הרמב"ן ז"ל בפ' ויחי ע"פ ויאמר יוסף אל אחיו הנה אנכי מת ואלהים יהיה עמכם וכו' ע"כ וק"ל. הנו"ל.

דע דלפי מ"ש בפנים ע"פ וימרו את חייהם. ועל פסוק אהיה אשר אהיה וכו' ועל פסוק הבאים מצרימה את יעקב וכו' נמצא ארבעה מידות טובות עשה הקב"ה לישראל בגלות מצרים. ואלו הן: (א) שהיו ראויים לירד בשלשלאות של ברזל כידוע וירדו בכבוד גדול. (ב) שהיקל להם מהגלות דהיינו שלא היה קושי השעבוד רק פ"ו שנים או שחסר ק"ץ שנים ויצאו ברד"ו כידוע. (ג) שנתן להם הקב"ה כח לסבול עבודת פרך. (ד) שנתן להם שכר על הגלות אעפ"י שהיה בחטאם יעו"ש. ובוה א"ש דאפשר דלזה תקנו ארבעה כוסות דוקא לא פחות ולא יותר ע"כ וק"ל. הנו"ל.

איתא במד' הנני לכהונה הנני למלכות. ור"ל ממה נפשך אם ראובן בחשבון השבטים א"כ אני שלישי והנני למלכות לפי שהמלכות לשבט שלישי לעולם. ואם ראובן אינו בחשבון א"כ אני שני והנני לכהונה שהכהונה לעולם לשני ע"כ וק"ל. הנו"ל.

ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב וכו' וישימו וכו' פי' הרב כסנ"א במשנ"ל ע"פ והפיצך ה' בעמים ועבדתם שם אלהים. פי' הא' כפשוטו שיעבדו ע"ה. ופי' הב' לא ע"ז ממש אלא שיכריחום לתת מסים וארנוניות. וידוע דאזה"ע תמיד טוענים על ישראל לעבוד ע"ז דאחרי רבים להטות וזה תינת כאשר ישראל יהיו מפתרים בין האומות ויעלו מיעוט לגבי אוה"ע. אבל אם ישראל במדינה א' י"ל דישראל יותר הם מן הגוים וא"כ לא מצאו מענה בפיהם לאמר שיעבדו ע"ז משום אחרי רבים. אבל אם הם מפוזרים אז מצאה קפידא מקום לנוח לאמר לעע"ז. ובוה יובן דברי פרעה שאמר הבה נתחכמה לו. דידוע שכל כונת פרעה היה להעבירם על דתם כמ"ש מהרמ"א ז"ל ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך שרצה לפתות אותם לעבוד ע"ז שנא' וימרו את חייהם בעבודה. והשתא ניחא מ"ש הבה נתחכמה לו למושיען של ישראל לעע"ז באומרים אחרי רבים ויאמר פרעה אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ר"ל שהם רבים ועצומים במקום אחד ומעתה אינם יכולים להטעות את ישראל לעע"ז מכח שהם רבים דאפשר דישראל יהיו רבים נגד המצרים וא"כ ע"כ צ"ל דהאי דקאמר רחמנא ועבדת שם אלהים אחרים לאו ע"ז ממש אלא עובדים את עובדיהם למסים וארנוניות לכן וישימו עליו שרי מסים שעכ"פ צריכים ליתן מסים ולשעבד בהם את"ד ז"ל. וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרץ. פי' מהרמ"א ז"ל משם מהר"ם גלאנטי ז"ל במ"ש שהיו יולדות ו' בכרס א' וי"א י"ב וי"א ס' פליגי במאי דכתיב ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת לודים נפתוחים פתרוסים כסלוחים הם אחד אשר יצאו משם פלשתים מבין שניהם ואת כפתורים הרי ו' וכאשר נשתעבדו בהם ששה אומות כן ילדו ו' בדור א'

ולמ"ד י"ב דריש כן יפרוץ ג"פ ולמ"ד ס' דריש כן יפרוץ ואחדים נעשו עשרות ע"כ.
א"נ ו' עבודות היו ויעבדו בפרך א' בעבודת קשה ב' בחומר ג' בלבנים ד' ובכל עבודה
בשדה ה' את כל עבודתם בפרך ו' וכאשר יענו ו' עבודות כן ירבה ו' בדור א' ומ"ד
י"ב דריש כן יפרוץ ומ"ד ס' ואחדים נעשו עשרות ע"כ.

ומהרמ"ה פי' שאומרו כי גר יהיה זרעך לשון יתיד וסיים ועבדום וענו אותם לשון רבים
הורה שבזמן העבודות והעינוי יתרבו. וז"ש וכאשר הגיע זמן העינוי נתקיים
בהם כ"י וכן יפרוץ.

והרב ברית אבות ז"ל כתב מ"ד ו' בכרס א' ממ"ש הפ' וישרצו וירבו ויעצמו כולם תחילתם
ו' ומ"ד י"ב דהתיבה תחילתה ו' וסופה ו' הרי י"ב. ומ"ד ס' ר"ת וישרצו וירבו
ויעצמו ב' מאד מ' אד הרי ס' יעו"ש.

והרב מטעם המלך ז"ל כתב מ"ד ו' דכתיב ב'ירך ב'ניך ב'קרבך ר"ת יעלו גי' ו' ומ"ד
ס' ס"ת ב'ירך ב'ניך בקרבך יעלה גי' ס'. ומ"ד י"ב ברך ב'ניך בקרבך יעלו י"ב
אותיות יע"ש.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כונת הפ' הנה עם בני ישראל רב וכו' דיל"ד מהו
אומרו פן ירבה דהלא מכבר הם רבים מקודם ההתחכמות, ועוד אומרו ונוסף גם
הוא על שונאינו, ומי הם השונאים שלהם, אבל יובן בהקדים מ"ש האר"י ז"ל ע"פ עת אשר
שלט האדם באדם לרע לו שר"ל דבשעה אשר שולט איזה איש מאוה"ע הנקראים האדם
באיש הישראלי הנקרא אדם אזי לרע לו לגוי שמציל הישראל ממנו כל ניה"ק אשר בקרבו
ע"כ. עו"ן מ"ש חכמי האמת דהדין הוא דכשיצא איזה ניצוץ קדוש מהקלי' שמקצקע כל
הבירה וגם כתבו ז"ל שרפ"ה ניה"ק היו במצרים. וז"ש פרעה הנה עם בני ישראל אם תשלטו
בהם הוא לרע לכם שילקטו הניצוצות יפשא"ק ויהיו בתוקף גדול ואנחנו נחל"ש. וז"א רב
ועצום ר"ל שייך שיהיו רבי המעלה ירבה עצמה ותהי הסיבה ממנו ולכך הבה נתחכמה לו
לו וההתחכמות היא שנעשה אופן שיתערבו עמנו ונעשה אותם רעים לשמים ועי"ז לא
מבעיא שלא יוכלו להציל ניצוצות העשוקות תחת ידינו אלא שנעשוק מהם ניצוצות חדשים
וזה יהיה ע"י שנתן להם רשות שיבנו להם ערים מלבד ארץ גושן מאחר שצר להם המקום
ועי"כ יתערבו עמהם וישאו להם נשים מבנותינו ואז יתכן שירבו הניה"ק תחת ידינו וז"א
פן ירבה וזה יהיה סיבת עכבתם אצלנו, שאם לא תשמעו לדברי האלו ותריעו להם אזי
יצילו הניצוצות שתחת ידינו ויתוספו הניצוצות עליהם ומכ"ש אם יעשו עמנו איזה מלחמה
מרום צרותם ונהרוג מהם אזי יצילו הניה"ק כרגע ויפסיקו לחיותינו ויצאו מן הארץ. וז"א
ונלחם בנו ונוסף גם הוא ר"ל ניה"ק על שונאינו שהם ישראל ועלה מן הארץ ויעשו אותה
כמצולה שאין בה דגים עכ"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל לענ"ד בהק' מה שפי' אספקלריא המאירה ז"ל הבאתי דבריו במקום אחר
בכו' הפ' בהנחל עליון גוים וכו'. והוא בהקדים דכשהקדושה והסט"א שוים או
גוברת הסט"א על הקדושה והנה בתו' כתיב נבלת עמים גי' תקצ"ה ובני ישראל גי' תר"ג
וכשישראל עושים רצונו של מקום גורמים שיתגברו אותיות בני ישראל על נבלת עמים
ואם לאו גורמים שיתחשבו אותיות נבלת עמים עם המספר שלהם ויהיו גי' תר"ג כמספר
בנ"י ויהיה הקדושה והסט"א שוים ואז גוברת הסט"א. ואם יעשו רצונו של מקום או גורמים
יתוד הוי"ה אדנ"י ויהיה עוד יתרים בנ"י ויהיו בני ישראל תרי"א, וזוהי פי' כונת הפ'
הנו' יע"ש.

ובז"ל כונת הפ' הנו' ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל דייקא כשמם כן הם שנקראים
בני ישראל רב ועצום ממנו שהם בלא"ה יתרים ח' על נבלת עמים לכן הבה נתחכמה
לו לבטל מהם המצות שע"י מיחדים ח' אותיות הוי"ה אדנ"י ועי"ז יתרבו ג"כ ח' ויהיו
יתרים י"ז ויהיה ו"י עליהם לז"א פן ירבה ג"כ ח' אחרים ועי"ז תהיה הקדושה יתירה על
הסט"א למנין ו"י ואז והיה כי תקראינה מלחמה וכו' ודאי ונלחם בנו ועלה מן הארץ כיון

שהם יתרים הרבה לכך וישימו עליו ר"ל על י"ו בשביל הי"ו האלה שלא יהיו יתרים בנ"י אלא יהיו במדרגה א' הקדושה והסט"א ואז יתגברו הם עליהם ודו"ק.

ובז"ל כונת הכ' וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. ר"ל וירא אלהים את בני ישראל דייקא ר"ל שהם יתרים ח' על נבלת עמים וגם ע"י מעשיהם הטובים חיברו הוי"ה אדנ"י והיו יתרים ו"י אז האיר עליהם בפני אלהים שהוא שם אכדט"ם שהוא גי' ע"ד שהוא רחמים גדולים ועי"כ נגאלו. וזהו וידע אלהים ר"ל ע"י שהיו יתרים ו"י האיר עליהם בשם זה שהוא ד"ע וריחם עליהם ודו"ק.

באו"א פ' ב"ס משנת ר"א במ"ש במד' ועלה מן הארץ כשיראל הם בירידה התחתונה הם עולים. וק' איך שיין זה שיאמר פרעה היפך מה שרוצה להשפילם, אכן יובן במה שדרשו וישימו עליו על פרעה שתלו מלבן על צוארו. וק' דמה להם לעשות זה וכי לא היו יכולים לשעבדם עד שעשו דבר זה. לכן חדא מתרצת חברתה והוא במ"ש מהרמ"א ז"ל פן ירבה שהוא לשון חשיבות דחששו שאם יהיה להם חשיבות לא יבושו שונאינו הבאים עלינו למלחמה להשתתף עמם ונוסף גם הוא על שונאינו לכן נשעבד בהם ויהיו שפלים ואז שונאינו יבושו להתחבר להם ע"כ. אלא ההתחכמות זו נפיק מינה חורבא מצד אחר לפי הכלל דכשהיו בירידה או יהיה להם עליה. וא"כ ממ"נ והיה כי תקראנה וכו' אם לא נשפיל אותם יתחברו עם השונאים שלנו. ואם נשפיל אותם ונבזה אותם זה סגולה שיעלו א"כ היכי נעביד לכן הבה נתחכמה לו לעשות אופן המועיל דאם חוששים פן ירבה כדי שלא יתחברו עם שונאינו אז ועלה מן הארץ דעולים לגדולה לכן לא מצאו חכמה כ"א וישימו על פרעה שתלו מלבן על צוארו ובוה אנו מתקנים תרומיהו יחד דישמעו האומות מרחוק דהם עבדים ושפלים ולא יתחברו שונאינו עמם ועל חששא דהמה יגדלו הרי בהיות המלך מלבן על צוארו וכו' כי כמוהו כפרעה ולא יקבלו שפלים כדי שיהיה זה סגולה לעלות את"ד ז"ל.

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. איתא במד' כשמת יוסף והתחיל השעבוד הפרו ברית מילה ע"כ. פ' הרב כסנ"א ז"ל עמשו"ל ע"פ ותאמר ציון עזבני ה' עשאני הפקר דהגלות הוא שעשאם הפקר והנה מצות מילה הוא מדין מעשר כדדרשו מה פרי אדמתך צריך עישור אף פרי בטן צריך עישור והרי קי"ל דהפקר פטור ממעשר. וא"כ ז"ש כיון שמת יוסף והתחיל השעבוד אז נעשו הפקר ומה דנו מדעתם דאינם צריכים עוד למול כיון דהמילה מדין מעשר ולכן הפרו ברית מילה כי חשבו שהם פטורים ולא יחשוב ה' להם עון כיון דהגלות נחשב דעשאן הפקר. וזהו נמי כונת המאמר דאמר אברהם להקב"ה למה הגלית את בני לבין האומות היה לך להסתכל בברית מילה וכיון דעושים מצות מילה אין להם דין הפקר מדמפרישין מעשר. והשיב הקב"ה היא הנותנת ובשר קדש יעברו מעליך וכבר הם דנו בעצמם דין הפקר ובטלי מלקיים מצות מילה בטענה דהם פטורים מכח דהמילה מדין מעשר וכמ"ש כסדום היינו וכו' ושוב קראו כן ולפי האמת אפי' דעדיין היה בהם מצות מילה כיון דהיו פוגמי הברית הו"ל כאלו לא עשו המילה כיון דאינה כתקנה. ובוה פ' ב"ס משנת ר"א במאמר ותרא אותו כי טוב הוא מלמד שנולד מהול דדבר שלא הופרש מעשר הוא טב לא והכא שנולד מהול דכבר הופרש המעשר לכן ותרא אותו כי טוב וא"ד ז"ל.

ובגמרא סוטה דף י"ב אמרו ותרא אותו כי טוב רמ"א טוב שמו ר' יהודה אומר הגון הוא לנביאות ע"כ. פ' הרב אברהם אנכי יצ"ו וז"ל נר' לפ' דר"מ לסברתיה אויל דאיתא במד"ר סי' מקץ דר"מ אמר לפונדקי שהיה מפציר בו שיהיה יוצא לדרך קודם שיאיר היום כדי למוסרו ללסטים אמ"ל ר"מ ממתין אני לחברי שיבא אמ"ל הפונדקי מי הוא אמ"ל טוב שמו הלך הפונדקי לבקשו ולא מצאו כשהאיר היום אמ"ל הפונדקי לר"מ היכן חבירך אמ"ל וירא אלהים את האור כי טוב שהוא אור היום דלעולם יכנס אדם בכי טוב. וזה שמצינו בר"מ כך דרכו של מרע"ה בהשכמה עלה וכו' דהיינו אחר שהאיר היום ועלית

בבקר וכו'. וכן בפסחים למדו זה מדאמר משה ואתם לא תצאו וכו', ובמד' אמרו ויקרא פרעה למשה ולאהרן לילה אמ"ל וכי בלילה אנו יוצאים אין אנו יוצאים אלא ביום. ולכן אמר ר"מ ותרא אותו כי טוב דטוב שמו ר"ל דזה דרכו של משה להיות נזהר שלא לצאת ולהכנס קודם אור היום אלא עד שיבוא חבירו כי טוב שמו ור"י בא להוסיף על ר"מ כיון דמידתו כך א"כ הגון הוא לנבואה לפי מדתו יען לנביאי אות"ע הוא בלילה אבל לישראל ביום ולכן הגון הוא לנבואה. ובזה פי' הרב יערו"ד ז"ל כונת אומרים ז"ל אורח טוב אומר וכו' היינו דאורח טוב ר"ל דמקיים יכנס בכי טוב וכו' אורח כזה יכו"ל מה שטרח בשבילי דכיון דנכנס מבעוד יום יש שהות להכין לכבודו הכנה דרבה והן בפיהו נכונה דהטירחא בשבילו. אכן כשיכנס בלילה היכול לומר שטרח בשבילו. וזה"ל. ויתפרש באו"א לעולם יכנס אדם וכו' ע"ד שאמרו ז"ל ברוך אתה בבואך וכו' כשם שביאתך לעולם בלא תטא וכו' ואשריו מי ששומע ליצה"ט ולא ליצה"ר וז"א לעולם יכנס אדם בכי טוב דיכנס בזה העולם ביצה"ט לבד ויצא ג"כ בכי טוב ביצה"ט ולא יתחבר ליצה"ר כלל את"ד ז"ל

ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות אשר שם האחת וכו' ותראן המילדות וכו' ולא עשו וכו' ויקרא מלך מצרים וכו' מדוע עשיתן וכו'. פי' מהרח"א ז"ל בע"ה דיל"ד אומרו מדוע עשיתן אם שאלתו על שלא המיתו את הילדים לא שייך עשיה. ואם שואל על ספוק המזון ע"ז לא השיבו כלום. אכן הכונה ממ"ש פ"ק דסוטה שפרה שמשפרת לולד א"נ שפרו ורבו בימיה. פועה שהיתה פועה לולד ופירש"י שהיתה מנגנת לתינוק שלא יבכה. ור"ח פי' שמלחשת לה באזניה כדי שתלד. וז"א אינכם יכולים לפטור עצמכם שלא הייתם שעת לידתם שמדוע עשיתן הדבר הזה ללחוש באזניה ולשפר לולד שע"ש נקראתם בשמות הללו ומשו"ה הקדים לומר תחילה אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה. השיבוהו בטרם תבא וכו' ר"ל שטעית בשמותינו ששפרה ע"ש שפרו ורבו ישראל בימיה או שמשפרת לולד אחר לידתו. ופועה כדפרש"י ואין נמצאים בעת לידתם כאמור.

באו"א פי' במ"ז ז"ל ולא עשו וכו', מלמד שתבעם לתשמיש ולא נתרצו. וידוע מאי דקי"ל ובן נח אינו מצווה על ק"ה וכמ"ש הרמב"ם פ"ט דמלכים, גם קי"ל דב"ן נהרג על העוברים לא כן ישראל מצווה על ק"ה ואינו נהרג על העוברים. ויתכן דנסתפק פרעה אם נוהגות דיני ישראל או דיני ב"נ לכן תבעם לתשמיש ומאחר שלא נתרצו ידע שדיני ישראל דב"ן אנם מצווים על ק"ה למסור עצמם לעבור על ציווי המלך ובדיני ישראל נהרג כשעושה מעשה ותבען שיביאו הערו' עליהם ולא רצו נראה שנוהגות כדיני ישראל ולכן שאלם שימיתו את הילדים שבדיני ישראל אינם חייבים כ"ז שלא יצא לאויר העולם וכלו לו חדשיו. לכן אמר מדוע עשיתן את הדבר הזה שלא נתרצתם לתשמיש ודאי דסבירא לכו כדין ישראל א"כ מדוע ותחיין את הילדים כיון דבדיני ישראל אתם פטורים, וא"כ חדא מתרתי לא פלטת מנייכו. לכן השיבו הם בטרם תבא וכו' דלעולם דין ישראל יש להם לכן לא נתרצו לתשמיש ומה שלא הרגנו את הילדים הוא מטעם אחר שבטרם תבא וכו' וילדו וכשיצא לאויר העולם גם בדיני ישראל חייב ואנו דיני ישראל יש לנו לכל דבר. וגם דייק לומר ותיראן המילדות את האלהים, דאף דבדיני אדם פטור שמא לא כלו לו חדשיו אבל בד"ש חייבים והוי ס' דאורייתא לחומרא.

א"נ פרעה ס"ל כמ"ד דב"ן פטור על העוברים וקרא דשופך דם האדם באדם מוקי למיתת חנק, לכן שאלם שימיתום קודם שיצאו לאויר העולם, השיבוהו הם כי לא כנשים המצריות העבריות דהדין הוא דיצא ראשו הרי הוא כילוד וס' דאורייתא אם יצא ראשו וישראל דין אחר יש להם. שנית בטרם תבא אליהן וכו' ר"ל שנקרא ילוד קודם שיצא כמ"ש בפ' הערל ה"ד דחזי בשעת שחיטה ואידחי בשעת אכילה שילדה אשתו ולד דזה ת' ימים הוציא ראשו חוץ לפרוודור דחשיב ילוד מאותה שעה וס' דאורייתא אין אנו יכולים להרוג שום ולד בדתי ישראל ואף שבדיני אדם פטירי עכ"ז ותיראן המילדות את האלהים את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב פרשת דרכים ז"ל דתרתני שאלן א' למה לא הרגו את הילדים, ב' שהיו מספקות מים ומזון, וא"כ מה השיבו כי לא כנשים וכו', אכן ידוע המחלוקת אי ישראל באותו זמן דין ב"ן יש להם או דין ישראל, וידוע דב"ן נהרג על העוברים לא כן ישראל. וידוע שאלת המין אם אלהיכם אוהב את העניים וכו' משל למלך שכעס על בנו נמצא דישראל בנים. בוי"ו שאמר פרעה וראיתם על האבנים דייקא קודם שיצא לאויר העולם וישראל אינו חייב וא"כ ממ"נ מדוע עשיתם הדבר הזה שלא הרגתם אותם, אם תאמרו דין ב"ן יש לכם א"כ מדוע ותחיון במים ומזון הרי אסור ליתן צדקה לב"ן דהם עבדים. לכן בת"י א' השיבו על שתייהן לעולם ישראל אנחנו ומה שלא הרגנו העוברים כי לא כנשים וכו' את"ד ז"ל.

ובמדרש אמרו ותיראן המילדות וכו' עליהם נאמר אשה יראת ה' היא תתהלל ע"כ. פירש הרב שמע יעקב ז"ל בהק' להבין כונת הפסוק שאמר פרעה אם בן הוא והמתן אותו ואם בת היא וחיה, דיל"ד למה אמר אם בן הוא או בת היא. אכן יובן בהק' מאי דאפליגו תנאי במציעא דקי"ד בתיבת הוא דכתיב ואם מך הוא מערכך מ"ס הוא מיעוט הוא מסדרין לו ולא לב"ת, ומ"ס עד שיהא מך מתחילתו ועד סופו כלומר כהויתו יהא ע"כ. והנה אם פרעה ס"ל כמ"ד דהוא מיעוט היה מקום לומר דאם בן הוא דקאמר לא הקפיד אלא לבן הבא הוא יחידי ואין ערבוביא עמו וטעמו ונימוקו עמו עמ"ש לו עתיד בן אחד להושיע את ישראל ולא יתכן למלך לבא בערבוביא בתוך הבאים ס' בכרס אחד ולפי"ז אין כאן שבח למילדות שלא המיתו אותם לפי שהיו יולדות ס' בכרס אחד ולא היה בהם אחד המיוחד שנולד בכרס אחד. כי אל זה אביט היתה טענת המילדות כי לא כנשים המצריות וכו' כי חיות הנה ואז"ל שר"ל שהם כחיות השדה שיולדות הרבה בכרס אחד כלומר דאתה אמרת אם בן הוא ואחרים עמו אזי והמיתן אותו דשמא הוא מושיען של ישראל אבל ככא בערבוביא ליכא ספיקא וע"כ עשינו כדבריק. אך אמנה האי בורכא הוא ודחו אותה בקש דבאמת אפי' למאן דדריש הוא למיעוטא הכא לא דריש משום דיגיד עליו רעו ואם בת היא וחיה דאיכא למיחש כמו דדרשינן בבן דלמאי נ"מ ציוה אותם שלא יחיו כ"א הבת הנולדה לבדה וכ"ש למשז"ל דציוה להחיות הבנות כדי לזנות עמהם, אלא ע"כ לומר דמ"ש הוא ואם בן הוא והמיתן אותו לאו למעוטי הוא כנו' אלא כונתו באומרו ואם בן הוא ר"ל כהוייתו יהא בן זכר לאפוקי אנדרוגינוס דחציו זכר וחציו נקבה כי בו לא יסתפק שיהא חשוב למלוך ולהיות משיח אלהי יעקב דמותר לחיותו וכן בבת אמר ואם בת היא וחיה ר"ל בת היא כהוייתה נקבה גמורה וחיה לאפוקי טומטום דס' זכר ס' נקבה מספיקא לא תחיון. ובכן עפ"י שיטה זו נותנים להם שבח למילדות כי לא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים אך אמנם לפי שיש מקום לטעות ולפרש כונת פרעה דהוא למיעוטא ובכן יפלא כי לא יש מקום לשבח המילדות ותיראן המילדות וכו' דהא באותה שעה היו יולדות ס' בכרס א' ויש לבע"ד לחלוק ולומר שאם היה בא לידם שתלד אשה בן אחד לבדו היו ממיתים אותו כאשר נצטוו, ע"כ אז"ל שעליהם הכתוב אומר אשה יראת ה' היא תתהלל ר"ל ששלמה המלך הרגיש מן הקושי מה מקום להלל ולשבח זה ולכך דייק ואמר הי"א תתהלל כלומר דיגיד עליו רעו דכתיב גבי בת ואם בת היא דע"כ ליכא למידרש למיעוטא וצ"ל דהיא כהוייתה תהא וא"כ ה"נ גבי בן הוא כהוייתו יהא זכר גמור ולא אנדרוגינוס ולעולם ע"כ דהבנים הבאים בין א' בכרס א' בין רבים בכרס א' היה חפץ להמיתם והם כי לא עשו גומרים עליהם את תהלל. והוא אומרו אשה יראת ה' היא ר"ל על תיבת היא דכתיב בקרא אם בת היא תתהלל עכ"ד ז"ל.

ובגמרא בסוטה אמרו פועה זו מרים ולמה נקרא שמה פועה שהיתה פועה לולד. ר"ל שהיתה פועה ברוה"ק ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל. פי' הרב טירת כסף ז"ל דתרווייהו חדא מילתא קאמרי והוא דהתוס' כתבו שהיתה פועה לולד שהיתה מדברת על אוזן האשה היושבת על המשבר כדי שתלד מהר כמו שמדברים עכשיו על

אוזן הנשים יע"ש. וכתב האר"י ז"ל דאשה המקשה לילד אומרים באזניה פ' וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר צא אתה וכל העם וכו'. וז"ש שהיתה פועה באוזן האשה כדי שיצא הולד ובודאי שפסוק זה וירדו כל עבדיך שהוא מסוגל לזה היתה אומרת ומשום דלא נימא מאין היתה יודעת מרים פסוק זה שעדיין לא נאמר שפ' זה כשנגאלו ישראל ממצרים דשוב לא ראתה פועה את מרע"ה א"כ פסוק זה הוא עיקר הגאולה שע"י מרע"ה היה זה לזה אמר אל תתמה היאך מרים היתה פועה על אזני היולדות משום דהיא היתה פועה ברוח"ק שתלד בן וכו' ועיקר הישועה הוא פ' זה והוא כו"פ ע"כ.

אִתָּא במד"ר פ' זה ז"ל פועה שהופיעה פניה כנגד פרעה זקפה חוטמה ואמרה אוי לאותו האיש כשיבא אלהים לפרוע ממנו. פ"י ב"ס נח"י במ"ש המקור סוד החוטם בין שני עינים שהוא סוד פרצוף עליון שם הוי"ה ב"ה גי' כ"ו כי ה"ב עינים ב' יודי"ן והחוטם כמו וא"ו הרי כ"ו בסוד פני אדם כפני אריה. וזה הטעם שאין מעידין על פרצוף אדם כשאין לו חוטם דאז נתבטל פרצופו. ומצינו ב' טעמים על חייב מיתה לשופך דם, טעם א' כאלו פוגם למעלה ונוקב השם כי פרצוף אדם בסוד פרצוף העליון לכן דמו ישפך וטעם ב' הובא בשל"ה כאלו מוחק אות בתורה כי כל אדם יש לו אחיזה באות א' מן התורה כידוע ס"ר נשמות ישראל נגד ס"ר אותיות לתורה. ונ"מ בין ב' הטעמים כששפך דם קטן שאינו נמול, כי האחיזה בתורה הוא סברא מעליוטא דקודם שנימול אין לו אחיזה בתורה כי נקרא ערל כל זמן שלא נימול. וזה י"ל היה דעת פרעה לכן צוה להרוג אותם מיד בקטנותם. ופועה בקשה להוכיח לו שטעם מיתה משום פרצוף א"כ מיד ולאחר כשיש לו פרצוף חייב מיתה לכן זקפה חוטמה ואמרה ראה נא והביטה למה החוטם בין העינים אלא משום הסוד וכו' שיהיה בסוד פרצוף העליון א"כ גם על קטנים שאינם נמולים ג"כ חייב מיתה ולכן אמרה כשיבוא אלהים לפרוע ממך כי סוד שם כ"ו שם הוי"ה ב"ה הוא מ"ה ואלו ב' אותיות עם ה"א מלאים המה גי' אלהית. וזה סוד בצלם אלהים ברא האדם כי בצלם שם הוי"ה ב"ה אשר פרצופו כ"ו נכלל בו גם שם אלהים כשיבוא לפרוע ממך עכ"ד.

א"נ במה שידוע שאלת המין דמגדולת העבד ניכר גדולת רבו וא"כ מותר להשתחוות לע"ז אכן התי' הוא שאדם פרצוף וצלם דמות עליון והוי כאלו האדון עצמו משתחוה וזה היה טעות פרעה שעשה עצמו אלוה דאמר מגדולת העבד וכו' וסתירה לדבריו בזה שזקפה חוטמה לרמוז לו בזה סוד צלם אלהים א"כ אסור לו לעשות עצמו אלוה א"ד ז"ל. ולא עשו כאשר דבר אליהן. בפ"ק דסוטה שכתבנו לתשמיש ולא נתבעו וקשה מאי נ"מ לאומרו ופי' הרב צמח צדיק ז"ל ויש לומר לגלות רוב חסידותן שהחיו את הילדים ומסרו גפשמ למיתה אעפ"י שלא נתבעו כי אם היו שומעין לו והיו נתבעות היו סומכות שלא יהרגם בשביל שנתבעו אבל עתה שלא נתבעו אין להם על מה לסמוך. והיו ולא עשו כאשר דיבר אליהן ועכ"ז ותחיין. וזה שאמר מדוע עשיתם הדבר הזה דקשה דהיה די לומר מדוע תחיין הילדים, אלא רוצה לומר מדוע עשיתם זה כיון שלא עשיתן אתריתן דהיינו שלא נתבעו שאלו נתבעו הייתם סומכות וכו' כנ"ז והנה מה שלא נתבעו היה כדין גזירת בית דין של שם שגזר על אשה שלא תנשא לגוי כדי שלא תמשך בתריה לע"ז ודו"ק. וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוק. יובן עם מה שפי' הרב חיים אבולעפיא ונוסיף נופך כדי להמתיק הענין שכתב הוא ז"ל עם מאי דאמרינן (פרק ג' דנדה) ויהיו בני עולם אנשים גבורי חיל מרבים בנים ע"י שהיו גבורים משהין על הבטן ואשה מזרעת תחילה יולדת זכר.

וזה אומרו וכאשר יענו אותו כן ירבה וכו' ר"ל לפי העיגוי הוא הריבוי שאין יכולין להשהות על הבטן ועל ידי זה יולדות נקבות אלו דבריו ז"ל. וכתב הרב ברכת אליהו ז"ל ז"ל ונוסיף עוד מ"ש ז"ל דאיתא בילקוט גורה טובה שגזר על הזכרים ולא גזר על הנקבות. אם גזר אם בת היא והמיתן אותה נתמעטו שונאיהם של ישראל לפי שדרכו של איש לישא לו עשר נשים לפרות ולרבות מהם ואין דרכה של אשה להנשא אפילו לב' בני אדם שריבוי

הנקבות הוא ריבוי בלא ריבוי הזכרים לפי שזכר א' יוכל לישא כמה נקבות אבל אם יהיה זכרים בלא ריבוי נקבות אינו ריבוי לפי שאין הנקבה יכולה לישא ב' זכרים. וז"א וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ ר"ל לפי העינוי הוא הריבוי שאין יכולים להשהות על הבטן ועל ידי זה הם יולדות נקבות ועל ידי לידת הנקבות יהיה הריבוי יותר מאם היו הילדים זכרים ודו"ק ע"כ.

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. ויש לדקדק תיבת מצרים יתר, דלעיל אמר וישימו עליו ולא אמר מצרים, ועוד דהוה ליה לומר ויעבדו מצרים לבנ"י, אבל השתא דכתיב את בנ"י משמע שנשתעבדו מצרים עם בנ"י דכל את הוא פירוש עם, והיכן מצינו שנשתעבדו מצרים עם בנ"י ופי' הרב ברכת אליהו ז"ל וז"ל דיובן בהק' מ"ש בתנחומא שיום אחד עשה פרעה מלאכה עמהם וטרחו בכל כחם לכבוד המלך ולערב מנה הלבנים ומינה הנוגשים שבכל יום יעשו זה הסכום. וזה אומרו ויעבדו מצרים ר"ל לפרעה שהוא עיקר מצרים שקרוי בשם מצרים העבד אותו עם בני ישראל בחומר ובלבנים כדי לנגוש את ישראל ודו"ק ע"כ.

את כל עבודתם אשר עבדו בפרך כתב הרב הנז' וז"ל דכל זה לכאורה נראה יתר דכבר אמר בעבודה קשה למה חזר ואמר את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך ומה בא להשמיענו בכפל. ונראה דיובן בהק' מ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכות עבדים פרק ו' עבד עברי אסור לישראל שקנאו להעבדו בדברים בזויים שהם מיוחדים לעשות לעבדים כגון שיוליך כליו לבית המרחץ או שיתיר לו מנעלו וכו' שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד עכ"ד. וזה אומרו את כל עבודתם רוצה לומר עבודה שעבד כנעני עושה היא קרויה עבודתם שהם האומות חייבים לעבוד לאדונם אשר התורה אסרה אותם לישראל לעבוד בהם בעבדים ישראלים שהם אותם מלאכות בזויות עבדו בהן בישראל בפרך בקושי התירו הם הפך דין תורה עבדו בהם ישראל ודו"ק. וכמשו"ל דלמה הקב"ה העניש למצרים מפני קושי השעבוד ע"ד אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה, וטעם הב' שלא כיוונו מצרים לקיום ציווי האל ית' רק להנאתם ולטובתם. ובזה ידויק תיבת כל דהיינו תוקף השעבוד של עבודתם רוצה לומר להנאתם עבדו בהם ודו"ק.

וימררו את חייהם בעבודה קשה, פי' מהר"ש מאסטרופלי ז"ל הטעם דהקריאה למעלה על וימררו את חייהם קדמא ואזלא אמרו רז"ל היות ישראל בגלות מצרים רק רד"ו והגזירה ת' שנה אמנם קושי השעבוד השלים לת' שנה. וזה נרמז בטעם המקרא וימררו את חייהם זו קושי השעבוד על כן קדמא ואזלא ר"ל שהקדים הגאולה לצאת בני ישראל ממצרים ע"כ.

ויאמר מלך מצרים, איתא במדרש ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה הדא הוא דכתיב ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי ע"כ. וכל הרואה אותו תמ"ה יקרא. ושמעתי משם המפ' ז"ל שנתקשה בעל המדרש דעד עכשיו לא ידעינו מי הם המילדות ועז' תירץ הה"ד כי אתה ה' וכו' כבודי ומרי"ם שהם אותיות יוכב"ד ומרי"ם בדקדוק עכ"ל.

והרב הכולל מאיר שולטן פי' באופן אחר בהקדים מה שאמרו רז"ל ויעש להם בתים בתי כהונה ובתי מלכות. ובזה יובן דהנה המדרש נתקשה מאחר שהמילדות היו יוכבד מרים כמשו"ל אם כן קשה הדבר דלמה זה עזב הפסוק שמות העצם ותפס שם הפעולה כמו שאמרו רז"ל שפרה על שם שמשפרת את הולד ופועה על שם שפועה ומדברת לילד ועל זה השיב הדא הוא דכתיב כי אתה וכו' וידוע שבגדי כהונה הם לכבוד כמו שאמר הכתוב ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת, וגדולת המלכות הנקראת ראש היא בפה שכיון שיצא הדבר מפי המלך אין שום נברא יכול לעבור על דבריו כי דבר המלך אין להשיב, ומחכמת תורתנו הקדושה דמזה מקדם שיוכבד ומרים יזכו על ידי זה לכהונה ולמלכות, הכהונה נרמזה בתיבת שפרה שהוא

לשון יפוי ותפארת, והמלכות נרמזה בתיבה פועה שהוא לשון דיבור מלכות פה. ובוה יובן וזה אומרו הדא הוא דכתיב ר"ל תדע לך למה שבק שם העצם ותפס שם הפעולה משום שרצה לרמוז שכר שניתן להם בעבור פעולתם. וזה אומרו הדא הוא דכתיב כי אתה ה' מגן בעדי רמוז לבגדי כהונה, ומרים ראשי למלכות הנק' ראש כידוע עכ"ל.

ויקם מלך חדש על מצרים, כתב הרב מנחת שמואל ז"ל וז"ל אמרו במדרש כב"ח ושטרו בידו ע"כ. וצריך ביאור ונקדים מה שאמרו בחולין על פסוק ואת העם העביר אותו לערים שיוסף הגלה המצריים ממקום למקום כי היכי דלא לימרו לישראל גולים. ועוד נקדים מה שכתב הרב מהר"ם אלשיך ז"ל שזה כוונת הפסוק כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ר"ל שיהיו גרים בארץ שבעלי אותה ארץ ג"כ אינה להם. וזה אומרו ויקם מלך חדש על מצרים כבעל חוב ושטרו בידו דכשראה שיוסף העביר אותם ממקומם אזי נתבשר שישראל לא ישתעבדו כי אם אצלו מחמת שהפסוק אמר בארץ לא להם על כונה הנז' וזה אינו נמצא שבעלי הארץ יושבים בה אינה להם כי אם בארצו. וז"א כב"ח ושטרו בידו ר"ל שכתוב בתורה בארץ לא להם וזה מורה על ארצו וק"ל זת"ד ז"ל.

ויצו פרעה לכל עמו. פי' התרגום כל בר דמתייליד ליהודאי. כ' הרב בעל פנים יפות ז"ל וז"ל נראה דאינו סותר מה שאחז"ל שגור על אף המצרים שלא ידע אם יולד מן המצרים משום דודאי מושיען של ישראל לא יבוא אלא מקדושת ישראל אלא כבר נתבאר לעיל שכל גלות מצרים היה להוציא ניצוצות הקדושה שנפלו במצרים א"כ אף שיולד מן המצרים ע"כ הוא מניצוץ הקדושה ששייך לישראל. והיינו דמתייליד ליהודאי. וכן צ"ל במה שאמרה בת פרעה מילדי העברים וזה פי' רש"י מנא ידעה הלא אף על המצרים גור אלא שאמרה כיון שלא ינק מן המצרים ודאי הוא מניצוץ הקדושה של העברים זת"ד.

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. פירש"י ז"ל פרוש היה ממנה וכו'. כ' הרב כלי יקר ז"ל וז"ל ונראה שלמד זה ממה שנאמר וילך איש ולא פירש מאין הלך ולהיכן הלך גם מבית לוי הול"ל וילך איש לוי אלא לפי שמצינו לשון הליכה בגירושין שני' והלכה והיתה לאיש אחר והאשה נקראת בית לוי לשון חיבור איש ואשה כמו הפעם ילוה אישי אלי לכך אמר וילך איש מבית לוי ר"ל שהלך מביתו דהיינו אשתו ומן החיבור אשר נתלוה לה ואח"כ חזר ויקח את בת לוי ר"ל עשה בה לקוחין שניים כי בזה הפעם ילוה אליה אישה הראשון וז"ש את בת לוי וק"ל זת"ד ז"ל.

היליכי את הילד הזה וכו' פי' הרב עין יוסף ז"ל וז"ל במשול' שבתיא ראתה שכינה עמו והאירו פניו יפה עינים וטוב רואי אהבתו כנפשה ושאלה מאמו שלשה דברים. א' שידוע שעשועי וגעגועי האם על הילד כמניקת את הילד שאינו שלה. ב' שאינו דומה מניקת ילד א' כמניקת לב' ג' ילדים. ג' אינו דומה מניקת אוכלת דברים מתוקים וערבים לאוכלת מאכלים גסים וכיוצא שהוא מטמטם לבו של תינוק. ונגד ג' אלו דיברה. נגד הא' אמרה היליכי תחשבי בעצמך שהוא שליכי ואינו שלי להשתעשע עמו. ונגד הב' אמרה הילד הזה זה ולא אחר עמו. ונגד הג' אמרה והניקתו לי שיהא ראוי לי לבית מלכות לעמוד לפני אבי. שמ"ת העושה זאת צריך שתפנה המניקת מכל עסקיה ולא תעשה מלאכה אחרת וזולת כל היום אחר הילד וא"כ וכי תאמרי מה נאכל כיון שידי אסורות בו לז"א ואני אתן את שכרך כמה אשה כמותך יכולה להרויח בכל יום אם תהיה מושכרת לאחרים בתנאי זה ואני אתן את שכרך.

באו"א פי' במאי דק"ל בדין בת ישראל לא תניק בן נכרי ואמר רב יוסף דבשכר שרי משום איבה. וז"ש היליכי לא תימא בן נכרי הוא ואסור אלא הא שליכי ובן מישראל הוא ולא ערל. וא"ת ניחא שהוא ישראל מ"מ כגוי נחשב שהוא בידך לז"א והניקתו אעפ"י שהוא לי עכ"ז חייבת את להניקו שהרי אינו בחנם אלא ואני אתן

את שכרך שהרי הדין היה שכיון שאני בת מלך ואיבה גדולה, יש כאן שאפי' בחנם חייבת להניקו וכ"ש שאני אתן את שכרך וז"ש והניקהו לי שאני בת מלך וגם אני אתן את שכרך ואמר שאם היה ילד אחר ודאי שלא היתה מסכנת עצמה שודאי לבתיה לא יעשו כלום אלא למינקת אלא ותקח האשה הילד היינו משום שהיה הילד הידוע בנה אשר השליכה ליאור ולכן ותניקהו ולא שתה לבה אל הסכנה א"ד ז"ל.

באו"א פי' ברא"א יצ"ו במ"ש המרדכי פרק זה בורר ראבן שאמר לחבירו תלמד תו' לבנך ואני אתן לך כו"ך פטור ראובן דבלא"ה מוטל עליו לקיים מצוה זו ללמד תו' לבנו ע"ש. ומזה דן מהרשד"ם ז"ל על מעשה א' שהיה קרובו מוטמע בין הגוים וכתב עליו שט"ה שחייב לתת לו כו"כ פרחים בתורת שאלה כדי שיחזור ליהדותו, ופיטרו ולא עוד אלא שאם לקח צריך להחזיר ע"ש. עו"ן מ"ש מר"ן באה"ע בכלל מלאכות שאשה עושה לבעלה שתניק את בנה וכתב מור"ם דמת בנה אינה חייבת להניק בשכר וליתן לו השכר וכן בנו מאשה אחרת אינה חייבת להניקו ע"ש. וכתב הרב יד אהרן שאפילו מת הבעל כופין אותה עד שתגמור זמן ההנקה יע"ש. בזו"ו ותלך העלמה ותקרא את אם הילד וכיון שהיא אמו ועליה מוטל להניק את בנה והבעל כופה אותה א"כ השכר שתתחייב לה בת פרעה אין בחיוב הזה כלום ומציא פטרה נפשה כנדון מהרשד"ם דאף שהתנה לתת לו שכר פטור ליתן דבלא"ה היה מוטל עליו לעשותו. ה"נ דכוותו ומה יתן לה אמטו"ל פיה פתחה בחכמה ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה וכו' ר"ל הגם שהוא שליכי ואת אמו עכ"ז והניקיהו לי בשבילי ולא בשביל בעליך ועי"ז ואני אתן את שכרך ואני דייקא דאה"נ דבעליך אינו נותן לך כלום ואדרבא מחייב אותך שתניק לכן אני כשתעשי בעדי אתן את שכרך ואת זוכה בו מידי דהוה בן מאשה אחרת. ומגיד הכתוב ויגדל הילד וכו' ויהיה לה לבן דנקרא בנה ונמצא שהניקה בן מאשה אחרת שזוכה בשכר מן הדין. את"ד ז"ל.

ויגדל הילד וכו' ויהי לה לבן ותקרא שמו משה. פי' הרב פנים יפות וז"ל הנה בכל מקום דכתיב הטעם בתחילה כמו שמצינו בפ' ויצא חוץ מראובן דכתיב ותקרא שמו ראובן ודרשו מזה חז"ל שאמרה ראו מה בין בני לבין חמי וכו' וגם כאן כתיב בתחלה ותקרא שמו משה משום דשם זה מיוחד לו מתשי"ת וכבר נרמז בתורה שכבר אמרו מנין למשה מן התורה דכתיב בשגם הוא בשר וכמו שביארנו שם. ויבואר הרמז בזה לקמן בפ' וירא פסוק כי סר לראות אלא שהיא כוונה בשם זה לטעם אחר ולפי פשוטו יש לפרש דקאי על מה שאמרה ויהי לה לבן שאמרה שוכתה בו ממקום הפקר כשאחזו"ל המציל מזוטו של ים הרי הוא שלו שהבעלים מתאששים ממנו, והיינו דאמרה שהיה לה לבן בשביל שהצילתו מן המים שהוא כמקום הפקר. את"ד ז"ל.

ותפתח ותראהו את הילד. איתא בש"ס דסוטה דף י"ב ע"ב ותפתח ותראהו את הילד ותרא מבעי ליה. א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה שכינה עמו. ופירש"י שראתה עמו שכינה והאי את לשון עם כמו ואת בנימין לא שלח יעקב את אחיו ר"ל עם אחיו ע"כ. והקשה הרב בינת יששכר ז"ל דף ח' ע"ד דאכתי קושית הגמרא במקומה עומדת ותרא מיבעי ליה. ופירש הוא ז"ל עפ"י מאי דאיתא בס' דן ידין שחיבר איש קדוש הרב שמשון מאסטרפולי ז"ל ע"פ ותרא אותו כי טוב הוא ודרשו שנתמלא כל הבית כול ואורה ועל מ"ש שראתה שכינה עמו פירש הוא ז"ל דנפקא ליתו כי כן שכינה במילואו כזה שי"ן כ"ף יו"ד נו"ן ה"י גמטריא תר"א ע"כ. וידוע כי מרע"ה הוא נקרא איש האלהים כי הוא היה בעלה דמטרוניתא והוא חיבור שתי אותיות אחרונות של שם הגדול הו"ה ב"ה כדאיתא בזה"ק פ' תרומה. ובוה אתי שפיר מ"ש הכתוב ותראהו ולא אמר ותרא דמילת ותראהו רומזת שראתה ה"ו בחיבורם ומזה ידעה שהשכינה עמו וק"ל. ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו. פי' הרב סמיכת חכמים דף ל"ב במ"ש האר"י ז"ל דגם את זה לעומת זה עשה האלהים וכמו שבקדושה יש ד' עולמות

כנגד שם הוי"ה ב"ה כן בקלי' ד' אבות גזיקין שור בור מבעה הבער. וכתבו המקו' דג' אבות אברהם יצחק ויעקב תיקנו קליפה א' והיא בור ולהכי אברהם גי' בור מ"ם נוספת כי הבור ריק אין בו מים קרי ביה מ"ם שהם מימי החסד אין בו רק מים הודונים ולכן אברהם שהיה מצד החסד זכה למ"ם היא מים מימי החסד והכניע קליפת בור והוציא בולעו מפיו היא הקדושה מתוך מים הודונים. גם יצחק תיקן קלי' בור שהוא גי' בור"ר גם יעקב היה בסוד הוי"ה ויעקב עם שם הוי"ה גי' בור"ר. הרי שכל הג' תיקנו רק קלי' בור"ר. ומשה תיקן הג' שור מבעה אש. אש בקבלת התורה מימינו אש דת למה מבעה זה אדם תיקן ג"כ בקבלת התורה לקחת מתנות באדם. שור במעשה העגל ויטחן עד אשר דק עכ"ד. בזי"ו כוונת הפסוק שהן אמת נכון הדבר כי הקב"ה הוא השם בפי הקורא לקרוא שם עפ"י מעשיו ועניניו כמ"ש בגמ' לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמית בארץ א"ת שמות אלא שמות וכן הוא מפורש גבי משה במד'. א"כ ז"ש ותקרא שמו משה ר"ל שקראו שמו משה שהוא נוט' מ'בעה שור ה'בער על שם מעלתו שתיקן במעשיו אלו הג' קליפות וקשה אינו תיקון קלי' בור וכי חלילה היא שולטת לעולם ומשה לא היה יכול להכניעה. לזה תי' כי מן המים משיתו פ"י כי מן המים הודונים קלי' בור רק אין בו מימי החסד הוציאו הקדושה כבר מבור עמוק ע"י מ"ם יתירה דאברהם שזכה למימי החסד וכבר נתקנה ואין צורך לתקן עתה רק אלו הג' ולא שהיה משה מבילתי יכולת חלילה רק שלא היה צריך א"ד ז"ל.

באור"א פ"י החיד"א ז"ל בפנ"ד דקשה דהיה לה לקרותו משוי לא משה. אכן בא לרמוז דקראתו משה ולא משוי לרמוז דבשכר שהיא הוציאתו מן המים הוא יוציא אותה מגיהנם שכבר ברדתה לרחוק ארו"ל שרחצה מגילולי בית אביה ורוח נכון נתחדש בקרבה וע"כ קראתו משה כי הוא יוצאנה מאפלה לאורה ונתנה טעם כי מן המים משיתו וכדאי זכותו זה שהוא יוציא אותי מאפילת גיהנם ע"כ.

באור"א פ"י הרב ר"ש ז"ל דתיבת מים עולה ממנה משה עד"ו אם תחשוב א"כ יהיה שלשה ג' עמהם יהיו ו' ד' עמהם יהיו יו"ד עם ה' יהיו ט"ו עם ו' כ"א עם ז' כ"ח עם ח' ל"ו עם ט' מ"ה עם יו"ד ב"ה עם כ"ף יהיו ע"ה עם ל' יהיו ק"ה עם מ"ם יהיו קמ"ה הרי מ"ם דמים חשבונה קמ"ה בחשבון קדמי ומ"ם שניה קמ"ה יהיו ר"ץ והיו"ד מספרו ב"ה יהיו ר"ץ ונ"ה שמ"ה אותיות משה. ותקרא את שמו משה כי מן תיבת מים משיתו יע"ש.

מסרה ירחים ג'. במספר ירחים אל יבא. ותצפנהו ג' ירחים. תספור ירחים תמלאנה. פ"י הרב ברכ"ט ז"ל במה שפ"י מור"ם ז"ל כונת הפ' מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני כי מספר ימי ההריון הם ר"ע כי יצר לב האדם רע מנעוריו חשב הקב"ה תקנה לזה ועשה מהם ט' חדשים כדי שיכלול האדם גם משוב. וע"כ אמר איוב מי יתנני כירחי קדם דייקא מפני שהירחים הם ט' והוי הוראתה טוב אבל הימים שהוראתם ר"ע מזה ישמרני ויצילני אלהים וז"ש כימי אלוה ישמרני. וזה היה ענין יוכבד במה שהצפינה את מרע"ה ג' ירחים בראותה שמשה נולד לז' חדשים ולא היה מסטרא דר"ע הנה לשלום היה מר לה כי אף שלא יהיה מסטרא דרע הנה ג"כ לא יהיה מסטרא דטוב כיון שלא שהה בהריון ט' חדשים וע"כ הלכה ותצפנהו ג' ירחים ירחים דייקא ולא ימים ע"כ. בזי"ו כונת המסרה דמרע"ה היה חסר מירחי לידת ב' חדשים כי הוא נולד לז' חדשים וז"ש במספר ירחים אל יבא לכך ותצפנהו ג' ירחים ושואלת המסרה למה הצפינה אותו ג' ירחים הלא לא היה חסר כ"א ב' חדשים שנוולד לז' חדשים לזה תי' תספור ירחים תמלאנה ר"ל תספור ירחים שלמים או יהיה החשבון שלם שמשה לא נולד לז' שלמים שהיולדת לז' יולדת למקוטעין וא"כ לא הוי רק ו' ירחים שלמים. **באור"א** פ"י גם על הד' ממנה גרש ירחים. במאי דקי"ל בדין המגורשת צריכה להמתין צ' יום כדי להכיר העובר מן הראשון או מן האחרון ואפי' חזרה להמגרש עצמו

צ' יום צריכה להמתין דלא פלוג רבנן, והנה כאן גירש עמרם את יוכבד וחזר ולקחה ובודאי לאחר צ' יום לקחה ויוכבד הרגישה בעצמה שנתעברה מעמרם בנישואיה הראשונים קודם הגירושין וא"כ נולד משה לט' חדשים שלמים שהרי נולד בחדש הו' לחזרת נישואי עמרם את יוכבד והיא נתעברה ג' חדשים קודם הנישואין וא"כ נולד משה לאחר ט' חדשים. וז"ש תספור ירחים תמלאנה ר"ל משה היה בהריון במספר ירחים מלאים דהיינו לאחר ט' חדשים שהרי קודם הגירושין נתעברה אמו. וז"ש ממנה גרש ירחים ר"ל דהירחיים התחילו קודם הגירושין, אך יוכבד ידעה שהמצרים יחשבו מנישואין האחרונים וא"כ לאותו חשבון יהיה משה נולד לז' חדשים ולא נגמר עבורו כל ט' ירחי הריון וז"ש במספר ירחים אל יבא ע"כ ותלך ותצפנהו ג' ירחים לשומרו מן המצרים שיבקשוהו לסוף ט' חדשים מנישואין השניים כי עיקר חשבונם יהיה מנישואין השניים לכן ותצפנהו את"ד ז"ל.

ויאמר לרשע למה תכה רעך. פי' הרב כלי יקר ז"ל וז"ל פי' רש"י אעפ"י שלא הכהו בהרמת יד בקרא רשע, רעך רשע שכמותך, וקשה מי הגיד למשה כי זה רשע כמותו, ועוד היכן כתוב שבקש להכותו שהרי לא נאמר וירם ידו להכותו, ונראה לפרש שלשון הכאה שייך גם בלשון כמ"ש יש בוטה כמדקרות הרב וכתוב ארור מכה רעהו בסתר כי המטיל מום בחבירו אין לך מכה גדולה ממנה וז"ל אמרו כל הפוסל במומו פוסל ומשה ראה שני עברים נצים בחירופים וגידופים וא"כ שניהם רשעים כי מדת הצדיקים להיות מן הנעלבים ואינם עולבים שומעים תרפתם ואין משיבים, וקראו רעך רשע כמותך ממש כי באותו מום שאתה פוסל ומכהו בשוט לשונך ודאי אותו מום נמצא גם בך כי הפוסל במומו פוסל על כן אמר למה תכה רעך כי הוא רעך במום זה והראיה על זה שלא היתה כאן הכאה ביד כי אם בפה ממה שאמר הלהרגני אתה אומר וכי אתה חושב להרגני באמרי פיך לשלם לי מדה כנגד מדה, הלא עדיין לא הרגתיו ממש שתחשוב להרגני כי כך דרכך להוסיף בעונש יותר על החטא כי המצרי היה ג"כ מכה איש עברי ואתה הרגתו כך תחשוב לעשות גם לי, וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר חטא הדיבור אשר בעבורו ישראל שרויין בצרה יותר מכל האומות כי חטא לשון הרע מגדיל עוונות כנגד ע"ז ג"ע ש"ד ואמת אינו כן שאדרבא ישראל נגאלו בזכות שלא היה בהם לשון הרע ורק שנים אלו היו בעלי לשון הרע ופרסם הכתוב דוגמת שלומית בת דברי שפרסמה הכתוב וק"ל את"ד ז"ל.

ויפן כה וכה וירא כי איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול. פי' מהר"א בע"ח משם הרב שמע שלמה ז"ל במ"ש בסוף נדרים ההוא נואף דעל לגבי היא אתתא סליק נואף קאי בכלאי דבבא פי' במסך שלפני הדלת הוה מחתן תחלי תמן וטעמינון חוייא בעי מאריה דביתא למיכל מן ההוא תחלי בלא דעתא דאנתתא אמ"ל ההוא נואף לא תיכול מנהון דטעמינון חוייא אמר רבא אתתא שריא אם איתא דעבד איסורא בההיא אתתא ניחא ליה דליכול ולימות דכתיב אנשי דמים ניאפו ודם בידיהם. פשיטא מהו דתימא איסורא עבד והאי דאמ"ל הכי דניח"ל דלא לימות בעל דתהוי אתתיה עלית מים גנובים ימתקו קמ"ל דלא אמרינן הכי ושריא, וכתב הר"ן ז"ל לאו למימרא דאי לאו הני טעמי אנתתא אסירא דליתא שאין האשה נאסרת על בעלה אלא בקינוי וסתירה או בעידי דבר כיעור, אלא ודאי לאו משום הני טעמי היה ראוי לבעל נפש לחוס על עצמו לצאת ידי שמים, והנה אז"ל ראה מה עשה לו בבית ובשדה לכן נסתפק אם הכאה זו להמיתו כדי שתהיה אשתו מצויה אצלו או אדרבא רוצה שיחיה מטעם מים גנובים ימתקו וירא כי אין איש ורוצה שלא יהיה האיש בעולם כדי שתהיה מצויה אצלו או ויך את המצרי ויטמנהו עכ"ד.

באו"א פי' הרב ע"ח ז"ל במ"ש בגמ' פ' ד' מיתות המכה את חבירו רב הונא קץ ידא שנאמר וזרוע רמה תשבר רב פפא אמר אין לו תקנה אלא קבורה שנא' ואיש

זרוע לו הארץ. לכן ויפן כה וכה באיזה דין ידינהו כרב הונא שקץ ידו או כרב פפא שאמר אין לו תקנה אלא קבורה וירא כי אין איש כסברת רב פפא שאמר אין לו תקנה אלא קבורה לכך ויך את המצרי ויטמנהו בחול.

באו"א פי' שם במה שנחלקו ר"י ורבנן פ' ד' מיתות אם ב"ן נהרג על העוברין מר דריש שופך דם האדם באדם לעוברים ומר דריש למיתת חנק. גם נחלקו ר"ש ורבנן מ"ס סייף חמור ומ"ס חנק חמור. לכן ויפן כה וכה אם מיתתו בסייף או בחנק. גם ויפן הי מנייתו חמור וירא כי אין איש שהתכלית הוא שאין איש לא יהיה האיש בעולם ויך את המצרי בשם המפורש לצאת ידי ספק כאמור א"ד ו"ל.

באו"א פי' במשז"ל נמלך עם המלאכים שהיו עמו זהו שאמר וירא כי אין איש ר"ל שלא היה שום א' מהמלאכים מהפך בזכותו של מצרי וע"כ הכהו והמלאכים הנמצאים עם בני אדם נקראים אישים כמ"ש הרמב"ם בהל' יסודי התורה וא"ת הא קי"ל במס' סנהדרין פתחו כולם לחובה פטור י"ל דהיינו דוקא בישראל אבל בגוי לא. וז"ש ויך את המצרי ר"ל הטעם שהכהו הוא מפני היותו מצרי.

באו"א פי' עד"ש בסנהדרין גוי שהכה את ישראל חייב מיתה שנא' ויפן כה וכה וכו' וא"ר חגיגה הסוטר לועז של ישראל כאלו סוטר לועז של שכינה שנא' מוקש אדם ילע קדש. וז"ש וירא כי אין איש ר"ל שלא סטר לאיש אלא לשכינה כביכול ולכן הכהו.

באו"א פי' אדר"א יצ"ו דידוע דמרע"ה היה גלגול הבל והוא היה גלגול ג' כי כן מש"ה ר"ת מ"שה ש"ת ה'בל וזה המצרי היה גלגול קין ולכן הרגו מרע"ה לנקום ממנו נקמת דמו ע"כ. בזי"ו ויפן כה וכה ר"ל שהביט בגלגול הקודם של הבל וגם בגלגולים שאחריו וירא כי אין איש כי הביט בגלגול הקודם ומצא שקין הרג להבל והביט עוד בגלגול הבל שאחריו לראות אם עתיד לצאת אחד גדול כמו מרע"ה כדי להניח דב"ז עליו שהוא ינקום נקמת הבל וירא כי אין איש חשוב כמותו ולכן אמר הדבר מוטל עלי שאני צריך לנקום נקמת הבל ולכן ויך את המצרי שהוא קין א"ד יצ"ו.

והנה רז"ל אמרו ויפן כה וכה ראה מה עשה לו בבית ראה מה עשה לו בשדה ויך את המצרי. פי' הרב שמע יעקב ז"ל דקשה וכי על אחת מהם אינו חייב המצרי מיתה אלא עד שראה שתייהם. אכן יובן לפי שבגזירת בין הבתרים נאמר ועבדום וענו אותם ומצינו דתשמיש איקרי עינוי כמש"ה וישכב אותה ויענה והמצריים תפשו שיטה זו בפירוש הפסוק ועינו אותם דהיינו תשמיש לשכב אותם ולענותם ומפורש אצלנו שמטעם זה היו אוה"ע אומרים אם בגופם שלטו בנשותיהם לכ"ש, דהכונה לומר דאם בכתוב ועבדום דאין במשמעותו אלא להיות להם לעבדים למעשה ידיהם עכ"ז עזרו לרעה ובגופם עצמם שלטו להמית את העוברים ואת הילדים שהיה שוחט בכל יום ק"ן ילדים כמשז"ל אעפ"י שכ"ז אינו במשמעות הכתוב בנשותיהם לכ"ש דהאיכא מקום לפרש וענו אותם ע"ד וישכב אותה ויעניה. והנה אם אנחנו מפרשים ועינו אותם על התשמיש אין להם למצריים מקום לענות אותם בקוה"ש ולמרר את חייהם בעבודה קשה דאי משום עבדות ועינוי. הא נתקיים העינוי בתשמיש. וע"כ אלה הגיד הכתוב ואמר ויפן כה וכה וכו' ראה מה שעשה לו בבית שעניה את אשתו וראה מה שעשה לו בשדה לענותו בעבודה קשה. ואי עינה את אשתו בתשמיש ולא עינהו בעבודה קשה לא היה יכול לחייבו מיתה כי שמא פי' הפ' וענו אותם הוא תשמיש וכן אם היה מענהו בעבודת פרך ולא היה מענה את אשתו בתשמיש לא היה מתחייב מיתה כי שמא פי' וענו הוא בעבודה קשה. אבל כשראה שעניה אותו בתשמיש וגם עינה אותו בעבודה קשה וז"א כה וכה אז אמר משה רשע זה תפיס חבלא בתרין ראשין ולכך ויך את המצרי ע"כ.

באו"א פי' הרב כרם חמר ז"ל במ"ש הרב עמודיה ז' דהמצרי היה גלגול קין שהרג הבל ומרע"ה הבל וכאן נתנקם ממנו ע"כ. וא"כ המצרי חייב ב' מיתות הרג

בשביל שהרג הבל ותנק בשביל שבא על א"א. ואיתא בסנהדרין פ"ט מי שנתחייב ב' מיתות נידון בחמורה. וידוע דמעשה קין והבל היה בשדה כמשה ויהי בהיותם בשדה. וז"א ויפן כה וכה ראה מה עשה לו בבית שבא על אשתו וא"כ הוא חייב חנק. אך ראה ג"כ מה עשה לו בשדה לו דייקא ר"ל למשה שהוא גלגול הבל וחייב הרג ותדין הוא להיות נידון בחמורה אז וידך את המצרי שהיא הרג בחרב ע"כ.

והרב אהבת ציון פי' שאז"ל שהרגו בשם המפורש והטעם שראה ברוה"ק שהבן שעתידי לצאת מאשה זו ע"י ביאתו זאת יקלל את השם המפורש ולכן הרגו בשם המפורש וז"א דרך הלצה ויפן כה וכה, כה מה שעבר וכה מה שעתידי וירא כי אין אי"ש נוט' א'מן יהא ש'מיה רבא אלא אדרבא חילל את ה' לכן וידך את המצרי. ומשום כשראה שני אנשים נצים ויאמר לרשע וכו' אמ"ל הלהרגני וכו' דבשלמא הריגת המצרי היתה בשם המפורש שכן היוצא ממנו עתיד לקלל את ה' ולכן ראוי להורגו בשם המפורש אבל לא לאחרים ע"כ.

הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי. פי' ב"ס נח"י ז"ל במ"ש המקור' שע"י שם הוי"ה ב"ה יוכל האדם להרוג כשמתכוין בו ומוציאו בשפתיו. אמנם יש חילוק בין עובד הקב"ה לעובד ע"י, שעובד הקב"ה צריך להוציא בשפתיו כל ד' אותיות שם הוי"ה אבל לגוי אין צריך להוציא בשפתיו רק חצי השם דהיינו ב' אותיות ראשונות. לפי"ז י"ל שמשם הרג את המצרי ג"כ בשני אותיות ראשונות המה י"ה אבל אם היה מבקש להרוג את ישראל מוכרח להוציא בשפתיו כל הד' אותיות. ואיתא מרע"ה היה כבד פה ערל שפתים ולא היה יכול להוציא משפתיו אותיות בומ"פ שהם הוא"ו א"כ לא היה יכול להרוג את ישראל ככל כי לא יוכל לדבר שתי אותיות אחרונות של השם שהם ו"ה. וז"ש הלהרגני אתה אומר וכי אתה תוכל להרוג אותנו באמירה כאשר הרגת את המצרי. אותו הרגת בחצי השם בשני אותיות ראשונות המה י"ה אבל אנחנו שמבני ישראל צריך אתה לדבר גם אותיות אחרונות המה ו"ה וזה מן הנמנע ממך ע"כ.

בא"א פי' במ"ש הרב ז"ב דמשה לא היה יכול להרוג המצרי ע"י שם לבד רק בתחילה צריך להכותו בידים ואח"כ גמר מיתתו בשם וטעם לזה מיום שחטא אדה"ר לא ניתנה רשות לאדם להרוג ע"י שם בלא הכאה ולכן לעת"ל כשיבא משיח יהיה מתוקן חטא אדה"ר ותחזור עטרה ליושנה דכתיב ברוח שפתיו ימית רשע. ומדברי משה למדנו אפילו לרשע אסור להכותו מדאמר למה תכה רעך שהוא רשע כמותך ואפי"ה אסור ולכן אז"ל מצוה לשנאתו ולא אמרו להכותו כי הכאה אף לרשע אסור אם לא מלקות עפ"י ב"ד או לשופט. וז"ש מי שמך לאיש שר ושופט עלינו א"כ שאין אתה שופט אסור להכות כמו שאתה אמרת למצרי למה תכה רעך א"כ הלהרגני וכו' וכי אפשר לך להרוג אותי באמירה לבד שאילו היה זה בידך לא הרגת את המצרי בתחילה בהכאה אלא ודאי שאינך יכול להרוג בשם לבד אם לא בהכאה תחילה א"כ איך אתה יכול להכות ע"כ.

ובמדרש אמרו שאמ"ל והלא בן יוכבד את ואיך קורין לך בן בתיה ואתה מבקש להיות שר ושופט ע"כ. פי' הרב נח"י ז"ל במה שהקשו המפ' ז"ל דאיך משה היה שר ושופט לישראל הא מקרא מלא לא יסור שבט מיהודה והוא משבט לוי היה. ותי' מסיפא דקרא דכתיב עד כי יבא שיל"ה גי' מש"ה. ומצינו בס' גיטין ישן בענין כתיבת שם אם אביו קורא לו שם ואמו שם אחר והעולם שם אחר איזה שם עיקר ופסקו שם אמו עיקר. וידוע שמשם היה נקרא בכמה שמות אביו קרא לו יקותיאל אמו קראתו אביגדור לפי"ז נסתר התי' הנז' שמש"ה גי' שיל"ה דהלא שם שקראה אותו אמו היה אביגדור אלא שבתייה קראתו משה ושם זה אינו עיקר. וזה היה טענותיהם שאמרו מי שמך לאיש שר ושופט עלינו והלא בן יוכבד אתה שקראה לך אביגדור ואיך קורין

לך בן בתיה ואתה מבקש להיות שר ושופט בטענה זו דשיל"ה גי' מש"ה ואף שאתה לוי עכ"ז רוצה להיות שופט דהלא העיקר שם האם את"ד ז"ל וש"י.

והרב ע"ח למהרח"א ז"ל פי' דידוע דלדון דיני קנסות בעינן סמוכין וג' ולב"ן דין אחד סגי. וז"ש לו מי שמך במקום ג' לאיש שר ושופט עלינו בשלמא למצרי סגי בחד אבל לא עלינו דבעי תלתא. וזהו הסיוע הלהרגני וכו' כאשר וכו' לבדך והלא יש הפרש בין המצרי לדידן.

והרב חיד"א ז"ל בפנ"ד פי' עם דין תרתי לריעותא דפסול היכא דקיבל פסול ובמקום ב' לא מהני והכא בעי תלתא הרי ריעותא חדא זאת שנית שהיה קטן בן י"ב שנה ואינו נקרא איש לדון. וזהו מי קבלך לאיש להיות לאיש אפי' שאתה קטן וגם במקום ב' שר ושופט הרי הוי תרתי לריעותא ולא מהני את"ד ז"ל.

והרב אברהם אנכי יצ"ו כתב דלפי דרכם יתכן לרמז דס"ת שמ"ך לאיש ש"ר הוא כש"ר וכונתם מי קבלך להיות כשר לדון ור"ת ויאמר מי ש"מך לאיש הוא מוש"ל מי מינה אותך להיות אפי' מושל עלינו כ"ש שר ושופט ע"ד שפי' המלוך תמלוך עלינו בתמיתה תינת אם משול וכו' אך המלוכה לא יתכן והכא דתן ואבירם כפרו בכל אפי' ממשלה בעלמא זת"ד יצ"ו.

קראן לו ויאכל לחם ויואל משה לשבת את האיש. פי' הרב ברכת אליהו ז"ל במה שפי' המפ' ז"ל כונת המסרה וארוחתו ארוחת ירק, וארוחתו ארוחת תמיד, וארוחתו ארוחת בשר, וארוחתו ארוחת עובר. והא דאם הבעה"ב כשבא אליו אורת לא עשה לו כ"כ כבוד אלא ממה שהוא אוכל מזה נראה שהוא רוצה שישב הבעה"ב אצלו ואינו קמצן וכילי, לא כן אם תיכף הביא לו בשר ויין ועשה לו כבוד כ"כ נראה שאינו רוצה שישב אצלו, ובזה מבוארת כונת המסרה. וז"ש כשאמר יתרו לבנותיו קראן לו ויאכל לחם מזה הבין משה שאינו קמצן לכן ויואל משה לשבת את האיש א"ד ז"ל.

והרב שתי ידות ז"ל פי' כונת רש"י שאמר שהיה רוצה להשיאו אחת מהן דמנ"ל הא, פי' במ"ש גורו על פיתם משום יינם ועל יינם משום בנותיהם. לזה כשאמר קראן לו ויאכל לחם מזה נראה שרוצה להאכילו פיתם כדי להשיאו בתו יעו"ש.

ויתן צפורה בתו למשה. כ' החיד"א בחז"א ז"ל צפורה מלא גימטריא משה הבל עם הכולל דצפורה היא תאומת הבל ובשביל תאומה זו הרגו קין להבל ויתרו היה הטוב שבקין ובא לתקן לתת התאומה למשה שהוא הבל כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ולפי דבריו יכוון הרמז האמור וק"ל. א"ד ז"ל.

ומשה היה רועה את צאן יתרו. פי' הרב כלי יקר במ"ש המפרשים לפי שכל רועה פסול על שמרעים בהמות בשדות אחרים וחשודים על הגול על כן אמר שצאן אלו היו של יתרו ואין אדם חוטא ולא לו. אבל מ"מ הוצרך להודיע שהיה רועה כי רוב הנביאים באו לידי נבואה מתוך הרעייה כי הנבואה צריכה התבודדות וע"י שיראה השמים מעשה ידי אלהים כמ"ש כי אראה שמך מעשה אצבעותיך וכו' כי עי"ז תהא כל מחשבתו במציאת השי"ת עד אשר יערה עליו רוח ממרום רוח ה' שאינו מצוי כל כך ביושב בביתו או העושה איזה מלאכה אחרת בשדה זולת הרועה היושב לו פנוי ברוב הזמנים וק"ל א"ד ז"ל.

ומשה היה רועה את צאן יתרו חותנו כ' הרב באר מים חיים ז"ל הודיע הכתוב מאין זכה משה להיות הוא השליח לישראל והוא אשר יוציאם ויביאם לרעות את צאן עם ה' והוא לאשר היה רועה נאמן בצאן חותנו ברחמים מרובים כמ"ש חז"ל בשמות רבה ז"ל אמרו רבותינו משה כשהיה רועה צאן של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסות כיון שהגיע לחסות גודמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות כיון שהגיע משה אצלו אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא ועייף אתה, הרכיבו על כתיפו והיה מהלך אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג

צאנו של בשר ודם כך חייך אתה תרעה צאני ישראל הוי ומשה עלה היה רועה ע"כ.
הרי שמשה זכה לרעות כצאן עמו וק"ל א"ד ז"ל.

של נעליך. כ' הרב מעיל שמואל ז"ל וז"ל טעם למה נאמר במשה של נעליך וביהושע נעליך ושינויים אחרים. הטעם כי גילוי הקדושה להם לא היה בשוה שהמקום שנתגלה ליהושע קדש ולמשה קדש קדשים ולכן למשה אמר נעליך דהיינו של עור ובשר הבהמה וגם עור ובשר ר"ל שיוזכך חומרו לגמרי, ולזה לא זכה יהושע וזהו אדמת קודש הנזכר במשה כי חלק האדמה שבו נעשה קודש וע"כ במשה לא שייך לומר ויעש כן שאינו מעשה גשמי בפועל רק התלבשות קדושה וטהרה ועוד שאף שהתחיל להודוך לא נגמר עד לאחר מת"ת דקרבן עור פניו וק"ל.

וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויועקו וכו' וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וכו' פי' החיד"א ז"ל בראש דוד משם מהרש"פ ז"ל במ"ש הרמב"ם פ"ב מהל' עבדים דע"ע הנמכר לגוי או לגר צדק יוצא במיתת האדון ואף אם הניח בן אינו עובד את בנו ע"כ. וז"א וימת מלך מצרים ועכ"ז נשארו ישראל בעבודת פרך כאשר היו הם קודם מיתת מלך מצרים ולכך ויאנחו בני ישראל מן העבודה משום דדינא הוא דיוצאים לחירות כגו' ולכך ויזכור אלהים את בריתו וכו' שקיימו את התורה עד שלא ניתנה ודין ישראל יש להם והדין נותן שעבד עברי שמת אדונו שיוצא לחירות וק"ל.

והנה רז"ל נחלקו חד אמר מת ממש וחד אמר שנצטרע וחשוב כמת. וק' מנ"ל הא דנצטרע ולא מת ממש. אכן פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד משם הרב העשיל ז"ל במשז"ל דביום פטירת מרע"ה לא נשתמש בחצוצרות להודיע דאין שלטון ביום המות וכן בדוד הוא אומר ויקרבו ימי דוד למות ולא קאמר המלך דוד וכאן קאמר מלך מצרים א"כ ש"מ דהוא חי לכך קאמר שנצטרע ע"כ.

ויאמר ה' ראה ראיתי את עוני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי את מכאוביו וארד להצילו וכו' פי' הרב דרכי הים ז"ל משם מהר"א ז"ל במה שחקר הרמב"ם ז"ל מאחר שהשי"ת גור ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה הרי גור על המצרים לעשות רע לזרע אברהם א"כ למה חזר ונפרע מהם ותי' דאף שגור האל ית' כך אמנם לא פי' בגזירתו שום אומה מהאומות אלא סתם גזירתו ואמר כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם והנה כי כן כל אומה יכולה להשטט ולומר תתקיים הגזירה ע"י זולתי ומי הכניסני בתגר הזה וז"ל הכא קא מדחי וכו' לפיכך כל הפושט ידו מורה כי משנאה ואיבה הוא דעבד ולא לקיים גזירתו ית' משו"ה נענש. והראב"ד ז"ל תי' שאין הקב"ה נפרע מן הרע אלא ברע ממנו ע"ד צדיק ממנו בולע ואחר שנפרע מזה חוזר ונפרע מזה על מעשיו הרעים ומשו"ה נענשו המצרים על מעשיהם. ועוד שהם הוסיפו על העינוי ע"ד אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה. וזש"ה ראה ראיתי ליפרע בין על גזירתו בין על התוס' ושמ"ת למה יענשו ואתה אמרת ועבדום וענו אותם וכו' לז"א אשר במצרים ר"ל טעם הרמב"ם דבארץ לא להם אמרתי לא בארץ מצרים. עוד אמר ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו הוא טעם הראב"ד שהם רשעים והשי"ת נפרע ע"י רשע ממנו כדי לחזור וליפרע מן הרשע. ועוד כי ידעתי את מכאוביו הוא טעם ג' אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה א"ד ז"ל.

באו"א פי' איהו גופיה ז"ל המשך הפ' במה שפי' הרב עין יוסף ז"ל כונת המד' ברח דודי ודמה לך לצבי מה צבי זה כשהוא ישן עינו א' קמוצה ועינו א' פתוחה כך כשאין ישראל עושין רצונו של מקום הוא מביט בהם בעין אחת וכשהם עושים רצונו של מקום מביט בהם בב' עינים שנא' עיני ה' אל צדיקים וכו' ע"כ. וק' דמאי ג"מ אם מביט בהם בעין א' או בב' עינים. וכ' הוא ז"ל דהכוונה דכשישראל עושים תשובה מאהבה יש בהם כח לשאול מהשי"ת שיושיע אותם מיד צר וגם שיעשה דין באויביהם וזהו

ענין ההבטה בב' עינים וכשאין חוזרים בתשובה מאהבה אלא מיראת העונש אין בהם כח לשאול כ"א שיצילם מיד צר בחסדו ית' ולא שיעשה דין באויביהם. וזה עצמו פי' דוהע"ה כי בפ' עיני ה' אל צדיקים אמר פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם צעקו וכו' שהם תרתי לטיבותא. ובפ' הנה עין ה' אל יריאיו אמר למיחלים לחסדו להציל ממות נפשם שהוא הצלה לבד ולא לאבד זכרם של האויבים עכ"ל. והנה במד"ר איתא ע"פ וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים וסמך ליה ומשה היה רועה וכו' רבנן אמרו לא נגאלו ישראל עד שעשו תשובה גמורה הבינוניים שבהם עשו תשובה בפרהסיא והרשעים הרהרו תשובה בלבם הה"ד וירא אלהים את בני ישראל אלו הם הבינוניים וידע אלהים הם הרשעים שלא ידע איש מה שבלב חבירו אלא אלהים מיד ומשה היה רועה וכו'. עו"ן מ"ש האר"י ז"ל בכונת הפ' בישעיהו ס"ו ואשמע את קול ה' אלהים אומר את מי אשלח ומי ילך לנו ויאמר הנני שלחני דהכונה דבשליחות הנביא הוא לטובה או הוא אומר לשון שליחות וכששליחות הנביא הוא לרעה אומר לשון הליכה. ומפני שנבואות ישעיה היה בהם לטובה ולרעה לז"א את מי אשלח להתנבאות להם לטובה ומי ילך לנו להתנבאות להם לרעה והשיב הנני מוכן להתנבאות להם לטובה וז"א הנני שלחני ובנא"ה ויאמר ה' ראה ראיתי ב' ראיות בתחילה ראיתי את עוני עמי אשר במצרים שאין עניות אלא מן התו' ומהמצוות אשר במצרים דייקא שהם גוי מקרב גוי והם בעצמם ידעו דב"ז ולא היו צועקים אלא מפני נוגשיו שהם רעים יותר מהם כי לא היה להם פנים לשאול שאעשה דין בנוגשים יען ידעתי את מכאוביו שהם מעשיהם אשר לא טובים. ובכן וארד להצילו מן הארץ והיא ולא לעשות דין במצרים, אמנם ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי כלומר בעת ובעונה הזאת חזרו בתשובה שלימה הבינוניים בפרהסיא והרשעים בלבם. וז"א צעקת בני ישראל ע"ד שדרשו וירא אלהים את בני ישראל שהם הבינוניים וגם באה אלי שהם הרשעים כמו שדרשו וידע אלהים שאין אדם יודע מה שבלב חבירו כ"א האל ית"ש ובכן וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם ר"ל מלבד שאצילם מידם גם ראיתי לעשות דין בהם על הלחץ אשר לוחצים אותם ובכן ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוציא את עמי בני ישראל וכו' ר"ל לכה שהוא לעשות דין בפרעה ואשלחך להציל את ישראל מידם והוצא את עמי שהם הרשעים שהרהרו תשובה בלבם וגם את בני ישראל שעשו תשובה בפרהסיא כמדובר א"ד ז"ל.

באו"א פי' בראש דוד ז"ל משם מהרש"פ ז"ל בהק' מ"ש מהר"א מונסון ז"ל טעם לשבת להשראת שכינה כביכול בארץ הוא היה אומר כי יצר לב האדם רע מנעוריו ויצר סמוך מעבירו ע"ד קונו. אך ע"י השראת השכינה הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל ירא לחטוא מהדר גאון השכינה ואע"ג דאיהו לא חזי נשמתיה חזי ויראה הנשמה לחטוא וכל קבל דנא בהשראת שכינה בארץ רבוי הקדושה כלה יגרש הסט"א והרי היתה השראת שכינה בארץ וכבר אנשי סדום ודור הפלגה סילקו השכינה כשמוז"ל והגם כי שכינה עמדה כביכול בגלות היה בהעלם נמרץ ולא היתה השראת שכינה כראוי. וז"ש ראה ראיתי את עוני עמי אשר במצרים ואין הכונה על השעבוד כי כל אדם חזי ומק' ראה ראיתי דמוכת דהיא ראייה פרטית אשר עין של מעלה רואה אמנם עיקר העוני הוא עוני תורה ומצוות ומיעוט השגה ואור הנשמה כי הוא העניות האמתית. וז"ש ראה ראיתי את עוני עמי דלותם ושפלותם במיעוט הארתם וחשכת נשמתם בל חזו שמש. ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כל צעקתם בצר להם ממצוקותיהם צועקים על אשר הוכו וגדל הכאב אל עורם ואל בשרם. ולא דעת ותבונה בהמה לצעוק אל ה' ולהתחנן אליו ולכוין על גלות השכינה רק צעקתם מפני נוגשיו לבד כי ידעתי את מכאוביו שאין שם השראת שכינה ולכן לא חל השפע עליהם ולא נשמת שדי תבינם. וארד להצילו כביכול וארד שאשרה שכינתי בארץ למענם כי עמי המה. ועתה אחרי השראת

שכינה בהיותם חוטר מגזע טהור תכף ומיד אורו עיניהם כי הנה צעקת בני ישראל באה אלי ומתחננים לפני ויצעקו על גלות השכינה וז"ש באה אלי כביכול א"ד ז"ל. באו"א פי' הרב קו"י ז"ל משם מהר"י הכהן ז"ל במה שפי' הראשונים כונת הפ' בכל צרתם לו צר וכו' והוא דלא כתיב וקרינן בלו וידוע משו"ל דכל מקום שגלו שכינה גלתה עמהם וע"כ בגלותינו שם ימצא שני מיני צעקות הא' לצאת משעבוד לגאולה והיא צרת עצמינו. הב' צער הגבוה אשר צר עמנו והדרך הטוב והישר להיצר לנו על גלות השכינה כמש"ה לא לנו ה' לא לנו וכו' ואהניא לן תרי חדא כי בהיותנו צרים צרתו כ"י תהיה הגאולה ע"י ית' ותהיה גאולה עולמית לא כן בצרת עצמינו הגם כי אל כביר לא ימאס תהיה הגאולה ע"י מלאך ותהיה לשעה. וז"ש כשבכל צרתם לו לא קרי וכתיב צר כ"א צרת עצמינו אזי ומלאך פניו הושיעם, אמנם כשיהיה צרותינו באהבתו ובחמלתו צער הגבוה אזי הוא ע"י ית"ש יגאלם והתפרש כשיהיה ע"י ית' אזי וינטלם וינשאם כל ימי עולם עכ"ד. בזו"ו כי זה היה להם בגלות מצרים כי בתחילה האדם מן המוכן לעבוד עבודה. והנה מצרים מלאה גלולים בעלילותם ותועבותם לא צרו צרת עצמן וקרא כתיב ויאנחו מן העבודה. ולבסוף חזרו לבקש על צרת השכינה ובכן ז"א ויאמר ה' ראה ראיתי ב' ראיות ומפרש ואזיל ראייה ראשונה את עוני עמי וכו' ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו צרת עצמם. ועכ"פ ראויים לגאולה כי לא יטוש ה' את עמו וארד להצילו וכו' אמנם ועתה ראיתי ראייה שנית צעקת בני ישראל באה אלי דייקא צרתם על השכינה. וע"כ ראיתי גם צרת הגוף שנוגעת לעצמם ולכן תכף לכה ואשלחך וכו' כי ראויים הם לגאולה שלימה עכ"ד. בזה פי' ישראל נושע בה' תשועת עולמים ובוזה פי' הרב ברכת אבות ז"ל הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם יע"ש. באו"א פי' הרב זכות הרבים ז"ל במ"ש הרב חוזה דוד ז"ל משם הרב העשל ז"ל ע"פ עניה סוערה וכו' והוא דאו"ל אמ"ל הקב"ה לאע"ה ברר לבניך או שע"מ או גהינם. גם או"ל יחלץ עני בעניו מדיש"ג. נמצא העניות במקום גיהנם. וא"כ כיון שיש עניות א"צ גהינם ולא שע"מ. וז"א עניה וגם סוערה בגלות משו"ה לא נוחמה דתיתי למ"ל. בזו"ו כי הקב"ה אמר ועבדום וענו אותם או עבדות או עניות. והם עשו שתיהם נטלו ממנוגם וישימו עליו שרי מסים וגם ויעבידו בפרך. וז"ש ראה ראיתי את עוני עמי שעשו אותם עניים וגם ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו לכן וארד וכו' דלא כך היה התנאי ביני ובין אברהם ע"כ.

ויאמר ה' ראיתי את עוני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו וכו' ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וכו' פי' הרב אהל יעקב ז"ל וז"ל הנה לבאר כי כשאדם מבקש איזה טובה מהבורא יתברך אזי לא יהיה כדי שעל ידי זה יעבוד את הבורא יתברך אזי לא יהיה כדי שעל ידי זה יעבוד את הבורא יתברך שמו בטוב לב. והנה ישראל במצרים היו בקטנות השכל וצעקתם היתה מחמת דבר הנוגע לאדם בעצמותו ולא צעקו שיושיע להם מצרתם בכדי שעל ידי זה יעבדו את הבורא ב"ה ויקרא עם ה' כי במצרים היו בקטנות השכל והנה הקב"ה עשה להם שני טובות אחד מה שהושיע להם מצרתם מיד מצרים ועוד עשה להם טובה גדולה שקיבל צעקתם כאילו צעקו בשבילו ר"ל כאלו צעקו שיושיע להם מצרתם שעל ידי זה יקראו עם ה'. וזהו רמז הפסוק ראה ראיתי את עוני עמי רמז ראיתי את עוני עמי אשר רוצים להיות עמי. וזהו רמז הפסוק ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי כלומר כאלו עיקר צעקתם אותי ורמז בפסוק שלפניו ואת צעקתם שמעתי מפי נוגשיו מה שצעקו בשביל עצמם מפני נוגשיו מפני שהיו במצרים בשעבוד והיה להם שכל קטנות ודו"ק עכ"ד.

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל, ויאמר משה וכו' פי' הרב גבעות עולם ז"ל בהק' מ"ש הרב זר"ב ז"ל משם הרב כנפי יונה ז"ל טעם לגלות מצרים משום דרפ"ה ניה"ק נפלו לקלי' בסוד ורוח אלהים

מרחפ"ת מת רפ"ח על פני המים הזדונים שהם הקלי', וישראל במצרים הוציאו ר"ב ונשארו פ"ו גי' אלהים עד מת"ת בסוד ומשה עלה אל האלהים יע"ש. והנה תיבת סנה יאמר על המצרים שהם כקוצים לישראל, ותיבת אש רמו לישראל כמש"ה והיה בית יעקב אש, וידוע שכל חיות הקלי' הוא מניה"ק וכשמתבררים מיד הם מתים. וז"ש וירא מלאך ה' אליו ר"ל ראה דברי נבואה בשיתוף המלאך וזאת הנבואה ראה מתוך הסנה והוא ממה שראה שהסנה שהם המצרים בוער באש ר"ל שהם נבערים וכלים באש שהם ישראל שהיו נוטלים מהם חיותם שהם ניה"ק אשר הם חיותם אכן והסנה איננו אוכל ר"ל הסנה שהם המצרים והקלי' איננו אוכל אלא עדיין נשאר בהם פ"ו ניה"ק, ויאמר אסורה נא ואראה מדוע לא יבער הסנה כיון שהם גלו למצרים כדי שיבררו א"כ למה נשאר עדיין הפ"ו הנז' ולא יבער הסנה שהם הקלי'. לכן וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלהים ויאמר משה משה, והוא במ"ש רז"ל משה הוא שלימד תורה בעוה"ז משה הוא ילמד לעולם הבא שעתידים ישראל לילך אצל אברהם יצחק ויעקב ואומ"ל למדונו תו' ואומ"ל לכו אצל משה וכו'. באופן שמילת משה משה רמו למת"ת שתינתן על ידו. וז"ש ויקרא אלהים אל משה מתוך הסנה ר"ל מה שנשאר אלהים שהם פ"ו ניה"ק מתוך הסנה ולא נתבררו לגמרי ויאמר משה משה רמו שתינתן התורה על ידך כנו' ועי"ז יהיו נתקנים לא תירא ולא תחת. ובזי"ו מ"ש משה מי אנכי וכו' וכי אוציא וכו' מה זכות וכו' ר"ל שאם יש בידם זכות היו מבררים הכל והן עתה שנשארו פ"ו כמנין אלהים א"כ איך אוציאם, לזה אמ"ל הקב"ה בהוציאך את העם תעבדון את האלהים שהם הפ"ו הנשארים על ההר הנה במת"ת יהיו נתקנים לכן לך והוציאם את"ד ז"ל.

באו"א פי' כונת הפ' הנז' בהק' מה שפי' כונת הפ' ויאמר הנני ויאמר אל תקרב הלום וכו' בהק' מ"ש ז"ל הנני לכהונה הנני למלכות אמ"ל ה' אל תקרב הלום אין קריבה אלא כהונה ואין הלום אלא מלכות. עו"ן מ"ש הבע"מ דמשה כבר נשלם פעם אחרת כמ"ש בשגם זה משה ולא בא אלא להשלים לישראל וכגר בארץ נחשב כמ"ש גר הייתי בארץ נכריה ולא היה תכלית ביאתו לשום מצוה אלא דוקא להשלים לישראל. וז"ש ויאמר הנני לכהונה ולמלכות שהיה רוצה כהונה ומלכות אמ"ל ה' אל תקרב הלום אינך צריך לא כהונה ולא מלכות של נעליך וכו' ר"ל אלו הסברות שיש לך משום כי המקום אשר עומד עליו שהוא החומר שלך שהנשמה עומדת בו הוא אדמת קדש שהוא חומר קדוש וכבר נתקן וא"כ אינך צריך לעשות שום מצוה אלא כבר אתה. בזי"ו כשאמר משה מי אנכי וכו' ומה זכות וכו' אמ"ל הקב"ה אני נותן לך אות שאתה מזכיר שתוציא את ישראל משום דכל ביאתך בעוה"ז הוא כדי להשלים את ישראל ואם הם נשארים משועבדים אין אתה יכול להתזירם וא"כ למה באת בזה העולם. ז"ש וזה לך האות כי אהיה עמך ותוציא את ישראל כי אנכי שלחתך בזה העולם אף שכבר נתקנת את"ד ז"ל.

ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה. איתא במד' שאל ההוא מינא את ריב"ק למה מתוך הסנה אמ"ל אלו מתוך חרוב או שקמה היית שואלני ואפי"כ להוציאך חלק א"א להודיע שאין מקום פנוי בלא שכינה אפי' סנה. פי' החיד"א ז"ל בנח"ק משם הרב צמח צדק דדרך חכמה להשיב למין מתוך דבריו כמש"ל כ"מ שבקרו המינים תשובתם בצידם. וה"נ אלו השיבו ר"י בפשיטות סתם אין מקום פנוי בלי שכינה ר"ל אף על דבר שפל, היה המין טוען מנ"ל שהסנה גרוע מכל האילנות אלא כל עשב יש לו מזל ולצורך נברא ואפשר שתועלת הסנה גדול והוא חשוב מכל אילן לכך אילו מתוך חרוב או שקמה היית שואלני ומזכיר שתאמר אלו מתוך חרוב או שקמה לא היית שואל כי המה חשובים וראויים להשרות שכינה, רק שאלתך למה מתוך הסנה שפל וגרוע ועתה אני משיבך שאין מקום פנוי בלא שכינה א"ד ז"ל. ומפי הרב ברוך דאני ז"ל פי' דכ"מ שאומר שאל ההוא מינא סימנא מילתא מאותו המין שרוצה לשאל דח"ו יש שתי רשויות וידוע מאמר ז"ל דאמר נעשה אדם ללמד ענות והרוצה לטעות יטעה וזה כונת המין מ"ט נגלה בסנה

להורות ענוה ר"ל ואמאי הוצרך לזה כבר נודע מעשה אדם, א"ו מהכא גילף מינה ללמד ענוה ונעשה אדם ח"ו כפשוטו שיש ב' רשויות. לכך השיבו אילו היה נגלה בחרוב או בשקמה שהם גבוהים משאר אילנות היית אומר ש"מ דאין ה' חפץ בענוה מדביקש אילנות גבוהים וא"כ נעשה אדם אינו משום ענוה כי אין דרכו בענוה וח"ו יש ב' רשויות. וז"ש כך אתה שואלני מעין דוגמא לשאלתך עתה אבל להוציאך חלק וכו' וא"כ הוא למוד אחר ולעולם נעשה אדם משום ענוה ודוק היטב ע"כ.

ורז"ל אמרו וירא אליו ה' בלבת אש. כדי להשלים את השם ע"כ. וק' מהו כונתו. פי' הרב הנז' משם מהר"ש מאספרפולי ז"ל דמשה היה גלגול שת והבל ומשה ר"ת מ'שה ש'ת ה'בל אבל לא יש משם שת כ"א אות ש' וחסר אות ת' וכן משם הבל לא יש כ"א אות ה' וחסר אותיות ב"ל וכשתתן אות ת' עם ב"ל יהיו לב"ת. וז"א וירא ה' אליו בלבת להשלים את השם ר"ל שם שת והבל שחסרים אותיות לבת משמותם ודו"ק וש"י עכ"ה. והרב מהר"ש מלובלין פי' במ"ש במד' מתוך הסנה הראה לו שליש מן הסנה והוא דמשה חי מנין הסנה וכבר חי פ' שנה נשאר השליש שהוא מ' שנה וזהו שהראה לו דיחיה עוד שליש מהסנה.

והרב דרו"ש ז"ל פי' במה שרמזו בתיבת בלב"ת ב' לוחות ב' תפיסות והוא דהסנה גי' סג"י נמצא דמתוך הסנה רמז הלוחות ואמרינן דהלוחות אורכן ג"ט ומשה אחז בידו ג' טפחים הרי שליש. וזהו כונת המדרש מתוך הסנה הראה לו שליש מהסנה דהם ב' טפחים. והרב אברהם אנכי יצ"ו פי' בכונת המד' להשלים השם. במ"ש הרב חלק שמעון ז"ל דעולם העשיה מכונה בשם איפה דשולט שם אל אדני דהוא כמנין איפ"ה ובמידת איפה הוא תל"ב ביצים והיו ראויים להיות במצרים תל"ב שנים שהוא כמנין בלב"ת עכ"ה. ולפי"ז הנה נכון כונת המד' בלב"ת להשלים השם דא"ל אדני"י א"ד יצ"ו.

ויאמר משה אל האלקים וכו' ואמרו לי מה שמו וכו' ויאמר אלהים אהיה אשר אהיה. פי' הרב דרכי איש ז"ל דף מ' ע"ד במה שפי' הגאון מהר"ם גלאנטי ז"ל כונת הפ' זכור ה' מה היה לנו, דהנה מצינו שנסתלקה השכינה בחורבן הבית. וזהו אוי מ"ה שהוא הוי"ה במילוי אלפי"ן שהוא רחמים פשוטים היה לנו גי' אלהי"ם שהוא דין. נמצא דאף שנסתלק שם מ"ה מ"מ שם אלהים חופף עלינו בגלותינו. ובזי"ו כונת הפ' ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. ר"ל ה' צבאות עמנו כאן בזמן שביהמ"ק קיים, אמנם בגלות החל הזה משגב לנו שהוא אלהים סלה. עו"ן מ"ש ב"ס ארץ החיים שיש ל"ב נתיבות חכמה והם כלולות מעשר הם ש"ך דינים ושם הוי"ה ב"ה כ"ו גי' שמו"ו והם דין גמור. וזש"ה ה' איש מלחמה ה' שמ"ו. כלומר כשהוא במלחמה שהוא דין ה' שמו"ו יע"ש. עו"ן דשם אהיה הוא משותף דין ורחמים ובוזה פי' א"ך גי' אהי"ה טוב לישראל משותף דין ורחמים דאל"ה לא היה העולם עומד. אמנם מה שהוא דין גמור שהוא אלהים הוא לברי לבב שיכולים לעמוד כמ"ש המפ' על ר"ע כך עלה במחשבה כידוע. וז"ש ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרו לי וכו' וגאולה זו היא ע"י מדה"ד שהם צדיקים או עפ"י מדה"ר שאינם ראויים. וזהו מ"ה שהוא עפ"י מדה"ר או ע"י שמ"ו שהוא מדה"ד ונ"מ לענין שירה דאין אומרים שירה אלא מנס שנעשה לו מצד שהוא ראוי והוא עפ"י הדין ולא בנס שנעשה לו עפ"י מדה"ר מה אומר אליהם. לזה השיב לו הקב"ה ויאמר אלהים אל משה כלומר נס שנעשה עפ"י מדה"ד גמור שייך למשה דהוא צדיק יסוד עולם וזהו ויאמר אלהים אל משה אמנם לישראל צריך מדה"ד ומדה"ר וזהו אהיה אשר אהיה א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב כסנ"א ז"ל משם הרב מהר"ר ישראל דרשן ז"ל דאיתא ברבינו בחיי דמשה היה כבד פה וכבד לשון. כבד פה שלא היה יכול לדבר אותיות דטלג"ת, וכבד לשון שלא היה יכול לדבר אותיות זשסר"ק ובכל השמות ובכל הכנויים לא תמצא בכולם שלא יהיה בהם מאלו האותיות לכן אמר משה להקב"ה ואמרו לי ר"ל לי שאני כבד פה

וכבוד לשון מה אומר אליהם שאני איני יכול לדבר ולכן השיב לו הקב"ה כה תאמר אהיה שלחני אליכם זה השם תוכל דבר עכ"ל ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש האר"י זלה"ה שהוצרכו ישראל לישב במצרים לתקן עון אדה"ר אשר פגם בשמו ית' וצריך שיתקנו הויות שעולים כמנין ר"ס וא"כ צריכים לישב ר"ס שנים. וז"ש וירא ה' כי ס"ר לראות. וז"ש ואמרו לי מה שמ"ו ית' ששם הויה"ה ב"ה הוא שם מ"ה ולזה השם שמספרו כ"ו צריכים לתקן עשר פעמים כנז"ל וא"כ עדיין צריכים לישב י' שנה ומה אומר אליהם לזה אמ"ל הקב"ה כה תאמר אהיה וכו' ר"ל שאני רחמתי עליהם ואינם צריכים לתקן כ"א עשר פעמים אהיה"ה שעולים רד"ו והרי ישבו רד"ו ע"כ.

באו"א פי' הרב גח"י ז"ל בצירוף הפסוק ותחסרהו מעט מאלהים וכו' והוא דאיתא בשל"ה סוד שם הויה"ה ב"ה שאז"ל בעוה"ז לא כשאני נכתב וכו' אבל לעת"ל קריאתו ככתיבתו שנא' זה שמי וכו' כי סוד שם הויה"ה ב"ה גי' שמו כזה י"ה פעמים י"ה עולה רכ"ה וה' פעמים ו"ה עולה קכ"א הכל שמ"ו וד' אותיות גי' שמ"י וכל הגאולות היו בשאר שמות כי לא היה גאולה עולמית אבל לעת"ל יהיה עולמית בשם הויה"ה. וזהו הרמז זה שמ"י רמו על שם הויה"ה שאז קריאת השם יהיה ג"כ ככתיבתו משום שיהיה לדור ודור ר"ל גאולה עולמית והנה משה חסר אחד משמו שהוא גי' שמ"ה וז"ש ותחסרהו וכו' והט' משום וכבוד וכו' דאלו היה יותר אחד היה שמו כרכו וזה אסור. והנה בגמ' אמרו כתיב ורב חסד וכתיב ואמת אלא בתחילה אמת ולבסוף ורב חסד. והוא דגאולה אחרונה יהיה בסוד תשר"ק וז"ס הכתוב בפ' בחוקותי דכתיב וזכרתי את בריתי יעקב מלא בוי"ו מתחילה בסוד תשר"ק ע"ש ברש"י ואותו וי"ו נתן אלינו לערבון. לכן בגאולת מצרים יעקב חסר דלא היתה לעולם וזה חסד של אמת שאמר יעקב ועשית וכו' רמו לגאולת מצרים יהיה מצד חסד של אמת. אבל גאולה אחרונה תהיה מצד רב חסד והרמו יעקב דוד גי' ר"ב. וזה כונת המאמר מתחילה ואמת גאולת מצרים מצד אמת לא לעולם ולבסוף זו גאולה אחרונה ורב חסד תהיה עולמית. והמק' כתבו סוד אהיה הוא סוד אמת כ"א פעמים אהיה"ה גי' אמת. וזה רמו אמת ליעקב חסר דכשהוא חסר דהיינו בגאולת מצרים היה מצד אמת. והנה משה סבר שתהיה גאולה עולמית בשם הויה"ה והשגת משה לא היה לומר להם סוד שמו כי היה חסר מעט לכן אמר מה שמו וכו' והשיב לו הקב"ה אהיה אשר אהיה ר"ל כ"א פעמים כ"א גי' אמ"ת שהגאולה אינה עולמית כ"א מצד אמת לכן כה תאמר אהיה שלחני אליכם ונ"ט לזה זה שמי וכו' ר"ל כשתהיה עולמית אז אגאל אתכם בהויה"ה אבל עתה אוציאם בשם אהיה זת"ד ז"ל.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל פָּרְעָה וְכִי אוֹצִיא וכו', פי' החיד"א ז"ל בראש דוד בהק' מאז"ל למה משה ואהרן אתם למה ודבריהם למה. והוא תמוה וכבר דשו בית רבים. ואפשר במ"ש המפ' דיש ב' פירושים בפסוק פקוד ופקוד אלהים אתכם. פי' הא' פקוד כמו פה קוד כלומר על מרע"ה שנכוה פיו בגחלת והיה כבוד פה הוא הגואל ויפקוד אתכם. ויש פירוש אחר פקוד"ד גי' ק"ץ יחסרו ק"ץ שנים מת' של הגלות וזהו פקוד יפקוד. ואפשר זהו כונת פרעה אתם למה שהוצרכתם שנים ודאי הטעם כי משה כבוד פה כי הוא הגואל פה קוד וזהו פירוש פקוד יפקוד. וא"כ דבריהם למה להוציאם ק"ץ שנים קודם דנה פי' אחר בפ' פקוד יפקוד. ומה שאני רואה כי אתם באים ש"מ דפי' פקוד יפקוד אתם סוברים פה קוד יפקוד וא"כ דבריהם למה דאין כאן פי' השני דק"ץ שנים יחסרו מגלות הת' שנים וממ"נ בא עליהם. בוי"ו כונת הפ' דכבר אז"ל דמרע"ה יצא לטעון שעדיין לא הגיע זמנם לצאת וכונתו היתה שישלימו הת' שנה כדי שתהיה אח"כ גאולה שלימה שאין אחריה שעבוד. והיה כראותו כי הוא ית' חפץ למען צדקו לדלג על הק"ץ שנים הנותרים. פיו פתח בחכמה ואמר מי אנכי כי אלך אל פרעה כלומר ממ"נ אני מקשה שאם פי' פקוד יפקוד הכונה דמנין פקוד ק"ץ יחסר מת' שנה כאשר אני רואה שעתה

רצונך לגואלם א"כ מי אנכי כי אלך אל פרעה לא איש דברים אנכי כי נכויתי בפי ולשוני איני ראוי לדבר לפני מלכים, וכ"ת דלכך נבחרתי שזהו פי' פקוד פה קוד כמוני היום נכוה בגחלת יפקוד ואני גואלם א"כ קשה וכי אוציא את בני ישראל שעדיין לא הגיע זמנם לצאת. ויאמר אליו ה' דשני הפי' אמת ולעולם כי אהיה עמך דייקא דפי' יפקוד פה קוד יפקוד אלהים אתכם שתהיה אתה אלהים לפרעה ואהרן יהיה נביאך ואהיה עמך. וגם פקוד יפקוד פי' ק"ץ יחסר וזה לך האות כי אנכי שלחתיך דהא איתא והיינו מטעם קושי השעבוד השלים הזמן לפי שהם בנים והראיה שהם בנים בהוציאך וכו' יקבלו התו' הם ולא המלאכים אף שיש להם דין בן המצר והיינו משום דלגבי בן ליכא דינא דבר מצרא וזהו אות לטובה ששלמו ת"ש את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב דרכי איש ו"ל דף ע"א במה שפי' כונת הפסוק ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. דידוע מחלוקת השבטים עם יוסף דלסברת יוסף דינם כב"ן ומפרכסת אסורה והשבטים ס"ל דדין ישראל יש להם ומפרכסת מותרת. ולס' יוסף לא קנה אאע"ה את הארץ דקי"ל אין הגוי קונה בחזקה. ולפי"ז דלא קנה שפיר קרינן ארץ לא להם ומשנולד יצחק מנינן ודי בפ"ו שנה. אמנם דין ישראל יש להם וקנה אאע"ה בהילוך א"כ לא מנינן משנולד יצחק דארץ לא להם בעינן. ווי"ש ויקם מלך חדש על מצרים כב"ח ושטרו בידו בלי פגימה גזירת ת"ש בשלימות וזה בא לו יען לא ידע את יוסף ר"ל לא ס"ל הא דיוסף דדין ב"ן יש להם ולפי"ז לא נשאר כ"א פ"ו שנה אלא כס' השבטים. עו"ן מ"ש בס' אמרי נועם וז"ל וארא"ה גי' יצחק כי הוא נתרצה לתת השי"ן משמו דהיה נקרא יצחק ולקח צד"י ולכן נתקצר הגלות ולא ישבו כ"א רד"ו שנה. ווי"ש ויאמר משה מי אנכי וכו' וכי אוציא את בני ישראל ממצרים דהרי דין ישראל יש להם וגזירת ת' שנה לא נתקיימה עדיין והם יוצאים קוה"י. ואמטו"ל קאמר רחמנא תדע דבזמנם הוא שהרי וזה לך האות מיצחק לישחק ומכאן תדע כי אנכי שלחתיך ובזמנם נגאלו א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב אשר הנחלים דף י"ז במשז"ל טעם שסירב משה בשליחות משום דהיה סובר דנשלם הזמן ע"י המלאכים כמ"ש בזוה"ק וא"כ צריך הקב"ה בעצמו לילך כמו שהבטיח ליעקב אנכי ארד עמך וכו' ואנכי אעלך. ברם הקב"ה סובר דהיה קודם הזמן ואינו יכול לילך הוא בעצמו דקרא כתיב בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושא בו וכו' והקב"ה הוא המלוה. ברם הן נסתר תי' זה דמלאכים השלימו הזמן ממ"ש בשבח שאמרו המלאכים תנה הורד על השמים ואמ"ל משה למצרים ירדתם וכו' ואם איתא דהמלאכים הם השלימו הזמן מאי קשויא והא ירדו למצרים אלא ודאי מזה מוכח דהמלאכים לא ישבו במצרים וקוה"י יצאו.

בז"ו כונת הפסוק שאמר הקב"ה למשה אמירה נעימה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוציא את עמי וכו' ולזה נתקשה משה והשיב דבריו באומרו מי אנכי כי אלך אל פרעה. והיינו היכן דברייך שאמרת ואנכי אעלך גם עלה וצריך לילך הוא בעצמו כמו שהבטיח ליעקב, ומרע"ה לשיטתיה אזיל דהמלאכים השלימו הזמן ובזמנם יצאו ולכן צריך הקב"ה בעצמו לירד. ולזה השיב לו הקב"ה ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות וכו' ר"ל דטועה אתה בדבר דלעולם ישראל קוה"י יוצאים משום דהמלאכים לא ישבו במצרים וכיון שכן אני יכול לילך משום דכרוזא קרי בחיל בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושא בו וזה לך האות כי המלאכים לא ישבו להשלים הזמן בהוציאך את העם תעבדון את האלהים על החר הזה דהיינו קבלת התורה, ואי איתא דהמלאכים השלימו הזמן איך אתם מקבלים התו' בטענה למצרים ירדתם, א"ו כדאמרן.

ובזה יובן מארז"ל אתה למה ודבריכם למה. הכונה לומר להם אתם למה באתם ולא בא הקב"ה בעצמו כמו שהבטיח ליעקב, אלא ודאי שטעם הדבר הוא משום שהוא קוה"י ואינו יכול לבוא משום בחוץ תעמוד א"כ ודבריכם למה שאתם אומרים שאשלח את ישראל והאי הוי קודם זמנם, א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב כל"י ז"ל שמשא אמר משני צדדים אין אני ראוי לשליחות זה. הן מצד שפלות השליח הן מצד גודל מעלת ישראל. כי משה היה עניו מכל האדם ובעיניו היה הוא שפל אנשים לפיכך אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי שפל אנשים כמוני ידבר לפני המלך. והן מצד מעלת ישראל אמר וכי אוציא את בני ישראל וכי אומר גבוהה והמה כזאת בני אברהם יצחק ויעקב עם גדול ורם איך ילכו אחרי שפל ובזוי כמוני. ועל שתייהם השיב לו הקב"ה כי אהיה עמך ולא אתה תדבר אל פרעה אלא אני המדבר ופיך כפי. גם לא אחריך ילכו בני ישראל כ"א אחרי ה' ילכו שהרי אהיה עמך. וא"ת מעיקרא דדינא למה יהיה הקב"ה עמך דוקא ולמה לא יהיה עם איזה נכבד גדול במעלה. ולמה יתחבר לשפל אנשים כמוני דוקא למנותו שליח. ע"ז נתן לו אות שכך מדתו של הקב"ה שהוא בוחר בנמוכים. וז"ש וזה לך האות וכו' כ"א יאמרו לך למה בחר ה' בך להיות שליח יותר מזולתך. תאמר להם שכך מדתו של ה' שהרי בהוציאך וכו' תעבדון את האלהים על ההר הזה הר סיני הנמוך שבהרים מזה ראייה שאני בוחר בעניים וזה מופת על שליחותך. א"ד ז"ל. באו"א פי' הרב שתי ידות ז"ל במאי דק"ל בחו"מ סי' ע"ג קודם זמן הפרעון א"צ לשלם הלוח למלוה החוב ואם הלוח הוא רע מעללים ויש לחוש כשיגיע זמן הפרעון לא יהיה ביד הלוח לשלם החוב מותר למלוה לתבוע את חובו אף קודם זמן פרעונו אבל לא יכנס לביתו ליטול משכנו כ"א ע"י שליח ב"ד. ובגמ' מפרש לאחר ז"פ ג"כ אסור לדברי שמואל ליכנס לביתו של לוח אלא א"כ הוא רע מעללים. בזו"ו כי בתחילה אמר הקב"ה ועתה הנה צעקת בני ישראל וכו' ומכאן זה אני מוכרח לגאל את ישראל אף שלא הגיע זמן הפרעון וא"כ היאך אעשה והרי המלוה אסור עפ"י הדין ליכנס לבית הלוח כי האיש אשר אתה נושה בו וכו' לכן ועתה לך ואשלך אעשה אותך שליח ב"ד וא"ת קודם זמנו אסור אף לשליח ב"ד לילך לביתו של לוח אלא מנתח נתוחי בשוק לז"א אל פרעה דייקא שהוא רע מעללים ומותר ליכנס לביתו אפי' קודם ז"פ לכן והוציא את עמי ישראל מארץ מצרים אפי' ממצרים גופה כי ברע מעללים מותר אפי' ליכנס לביתו ואפי' קודם זמן פרעון. ומשה לא הבין תי' זה לכן אמר משה מי אנכי אם אני מלוה או שליח ב"ד אסור ליכנס לביתו של לוח קודם ז"פ אלא מנתח נתוחי וא"כ איך אלך לבית פרעה. ואמר לו השי"ת משה לא הבנת הדבר כי יש חילוק בין רע מעללים לאין רע מעללים ואם הוא רע מעללים מותר ליכנס לביתו וזה לך האות כי אנכי אהיה עמך ר"ל אפי' אני בעצמי אלך לביתו אחר ז"פ וזה ודאי אסור למלוה ליכנס לביתו אפי' אחר ז"פ א"ו שיש חילוק זה א"כ גם עתה יכול ליכנס אתה לביתו של פרעה כיון שהוא רע מעללים את"ד ז"ל.

ויען משה ויאמר אל ה' והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה' ויאמר אליו ה' מה זה בידך ויאמר מטת וכו'. אפ"ל דרך רמז מוסר והוא בהק' מה שפי' הרב כל"י ז"ל כונת הפ' ותרא האשה וכו' וכי תאזהר הוא לעינים שהיצה"ר הוא מפתה לאדם ללכת אחר תענוגי והבלי העוה"ז אשר כולם נראים החושה אל העין לא כן טובות עוה"ב אינם נראים לעין וח"ו הרוצה לשקר ירחיק עיניו יע"ש. עו"ן מ"ש בעלי המוסר שהאדם מדעתו צריך לפרוש מתענוגי עוה"ז ומתאות הממון והכבוד וכדומה. והוא ממה שרואה בעין אשר כמה וכמה אנשים אשר בנו בתים ואספו ממון הרבה וסוף כל סוף לא לקחו בידם מאומה אלא ועזבו לאחרים חילם ואחרים יושבים ונהנים בבתייהם אשר בנו והם ישבו לארץ ידמו על כתף יסבלוהו ולארץ תחתית ישליכוהו מקום אופל וצלמות סביבו תולעים נחשים ועקרבים ג"כ. מזה ידין האדם בדעתו לפרוש מתענוגי העוה"ז ולעשות מצות ומע"ט כדי שיקח עמו לעוה"ב. עו"ן מ"ש מהרח"ו ז"ל בס' עה"ד טוב דמשה כנוי ליצה"ט וגם כנוי לצדיק. בנא"ה ויאמר משה שהוא היצה"ט אל ה' ויאמר לו והן לא יאמינו לי ר"ל כשאני בא לתת עצות לבני אדם שישמעו בקולי להגות בתו' ולעשות מצות ומע"ט לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כ"א הולכים אחר עצת יצה"ר כי יאמרו לא נראה אליך ה' ר"ל שתענוגי עוה"ז נראים לעין אבל שכר עוה"ב אינו נראה לעין. וז"ש לא

נראה אליך ה' לז"א ה' למשה שיאמר לאדם ההולך אחר עצת יצה"ר יאמר לו מה זה בידך ר"ל מה ממון תקח בידך באחריתך הלא תניח הכל לאחרים ויאמר מטה ר"ל מיטה שאחר מיתתו יקחהו במיטה ויאמר השליכוהו ארצה ר"ל לקבר יובל וסופו ויהי לנחש נחשים ועקרבים סביבו כשתאמר לו כן אז וינס משה שהוא הצדיק מפניו ר"ל מפני טענה זו הוא פורש מדעתו ומסגל תורה ומע"ט.

באו"א יובן בהק' מה שחקרו ז"ל דאיך מהניא תשובה לאדם, הלא נראה ונדחה אינו חוזר ונראה ותי' דכל שבידו לתקן לא הוי דיחוי. עוד תי' דהאדם כיון שהוא קם בתח"ה לא נאמר בו האי דינא. וידוע מ"ש בזוה"ק תפת רוחיהון דחיבייא דאמרי דליכא תתה"מ שהרי המטה אעא יבישה נתן בה רוח ונעשית נחש גופין דתו חיון בקדמיתא לא כ"ש דיחוי לעת"ל. עו"ן משו"ל דישאל במצרים בתחילה לא היו עושים רצונו של מקום ואח"כ שבו בתשובה ובזכות התשובה נגאלו כידוע. בזו"ו ויאמר משה והן לא יאמינו לי וכו' לשוב בתשובה כדי להגאל כי יאמרו לא נראה אליך וכו' הו"ל דנראה ונדחה חוזר ונראה וז"ש לא נראה דייקא. לכן ויאמר ה' אל משה מה זה ר"ל מה זו הטענה בידך וכל מי שבידו לתקן לא הוי דיחוי. ועוד השליכוהו ארצה ויהי לנחש אשר מזה נראה שיש תתה"מ וכיון שכן ליכא האי דינא וישומו בתשובה עד שיהיו ראויים לגאולה ודו"ק.

באו"א אפשר דרך צחות בהק' מ"ש הרב דרש אברהם ז"ל דאיך הקב"ה שלח למשה מורשה כדי להוציא את ישראל מארץ מצרים מאחר דקי"ל אין הרב יכול להרשות לעבדו משום דצריך לכתוב לו זיל דון וכו' ואפיק לנפשיך ועבדו קנוי לו ומזה יבואו המצריים לטעות דיש ב' רשויות ח"ו ואינו ארון ע"כ העולם. ותי' דישאל בנים מיקרו וראיה ממה שניתנה התורה להם. ועוד ראיה מתתה"מ כידוע. בזו"ו ויאמר משה והן לא יאמינו לי כי יאמרו איך אני בא מורשה ממך כיון דקי"ל אין אדם יכול להרשות לעבדו. א"ו שקר אתה דובר כי לא נראה אליך ה'. לכן אמ"ל הקב"ה מזה בידך ר"ל הלוחות אשר כתוב בהם מזה ומזה הם כתובים הם בידך שעתיד לקבל התורה וגם השליכוהו ארצה וכו' רמז לתתה"מ בזה נראה שאתם בנים ותול"מ ודו"ק.

באו"א פי' הרב יד אבישלום ז"ל כונת הפ' הנז' ודקדק דמהו אומרו והן לא יאמינו לי הרי כבר אמר לו הקב"ה ושמעו לקולך וא"כ מה שאלתו עוד והן לא יאמינו לי. ומצורף לזה נבין משו"ל הבה נתחכמה לו למושיעם של ישראל מהו כונתם בזה. אכן יובן בהק' מה שפי' שפי' הרב נפתלי כץ ז"ל כונת או' ז"ל כשהושלך משה ליאור עמד אביה וטפח על ראשה ואמר בתי היכן נבואתך, וק' איש כעמרם איך יהיה מקטני אמנה. והלא הרבה ריוח והצללה לפניו ית'. ותי' הוא ז"ל עפ"י או"ל דמכות דצ"ך נעשו ע"י אהרן דכיון דניצול משה מתוך המים בירא דשתית מיניה מיא לא תשדי ביה קלא, ובודאי היה קבלה בידם שעתידים מצרים ללקות בעשר מכות וסבר עמרם מדהני ליתא שוב א"א למשה לגאול את ישראל ולהכותם למצרים בעשר מכות כיון דניצול מתוך המים, לכן אמר היכן נבואתך. ונ"ל שזה פי' הפ' הבה נתחכמה לו ופי' ז"ל למושיען של ישראל לדונו במים. פי' אף אם ינצל ממים שוב לא יכול להכותנו במכות דצ"ך משום בירא דשתית מיניה מיא לא תשדי ביה קלא וזהו התחכמותם למושיעם ש"י. ואפשר שמה שאו"ל שנכתב על מטה משה דצ"ך עד"ש באח"ב דתיבת דצ"ך בא לרמוז להאותות שצוהו המקום להראות לישראל ד' סי' המים שהיו לדם ביבשת. צ' רמז לצרעת שנעשית ידו מצורעת כשלג. כ' שהיה משה כבד פה ולשון כמשו"ל פקוד יפקוד פה קוד יפקוד אתכם והוא משה. ולפי"ז אין התנצלות למשה על סירוב השליחות דאף דאין בידו להכות מכות דצ"ך משום בירא וכו' אפשר לו מ"מ לעשות שליחות המקום ודצ"ך יתפרש בענין זה על האותות. ובזו"ו כונת הפ' ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי דייקא פי' שלא יכחישו עצם הגאולה רק לא יאמינו לי שאני הגואל שקבלה בידם שעתידים מצרים ללקות בעשר מכות שסימנן דצ"ך

עד"ש באח"ב וזה לי א"א במכות דצ"ך ומדהא ליתא הא נמי ליתא ויאמרו לא נראה אליך ה'. ויאמר אליו ה' מה זה בידך ר"ל מה טענה בידך שאתה בא בכחה לסרב בשליחו' ית' ויאמר מטה ר"ל שעל מטה כתוב דצ"ך וכו', אז ויאמר לו ה' הבא נא ידך וכו' לרמוז לו אידך פירושא על דצ"ך ד' שחטא בדיבור צ' שנלקה בצרעת כ' לכבודות לשונו. וז"ש והיה אם לא ישמעו לקול האות הראשון פי' אם יאמרו מנלן דאות הראשון מן דצ"ך שהוא לרמוז לקול שחטאת בדיבורך והו' לקו"ל דילמ"א רמו' לדם שילקו המצרים בו אז והאמינו לקול האות האחרון שהוא צ' צרעת רמו' על צרעת שלקית בו ומתוך כך יאמינו שתוכל לגואלם אף שנצולת מן היאור. והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה משום שיאמרו אות ג' כ' מדצ"ך ע"כ רמו' לבנים וזה א"א לך לעשות שהארץ חיפה עליך בשעת הריגת המצרי או ולקחת ממימי היאור ושפכת היבשה והיו לדם ביבשת ר"ל לרמוז שאף שא"א לך להכות היאור בעצמו מקום שנעשו לו נס מ"מ אם תקח המים משורשם אפשר לך להפכם לדם ובוזה יאמינו שתוכל לעשות שליחותי. ואותיות דצ"ך ד' רמו' לדם שנעשה ביבשת צ' לצרעת כ' לכבודות לשונו את"ד ז"ל.

והרב בני יצחק חנן פי' כונת אוז"ל נתחכם למושיעם ש"י דאם כונתם על הקב"ה מה שייד לומר פן ירבה מה רבוי שייד בהושיעם של ישראל. אכן פי' עם מאמר הזוהר שיש ב' כתות של מלאכים ואינן מסטרא דשמאלא דקיימין ולא מניחין דתיעול תפלתם ש"י לגבי וכו' ומקטרגים עליהו ובשעה שישראל מתפללים מה עושה הקב"ה מטיל וכו' ועוד דאינן נלחמים זע"ז הקב"ה מקבל תפלתם של ישראל ויהיב להו שאלתם. והו' שכיון דהע"ה באומרו אני שלום וכי אדבר המה למלחמה ר"ל שלום יהיה לי ע"י תפילתי וכ"ת איך יכול להיות שלום לך כיון שאינה מתקבלת תפילתם מכח אותם שני כתות לכן אמר למלחמה ר"ל וכי אדבר אני בתפילה המה למלחמה שהם נלחמים זע"ז ואלין אינן ב' כתות של המלאכים שהם אינם מניחים לשכינה לעלות מן הגלות דמכבידין לה גדיפיהו כמו סרכות הנאחזות בריאה. וגם ידוע דכשהשכינה היא בגלות היא בסוד נקודה וכשהיא עולה למעלה היא מתעלה ונעשית בסוד ה'. וא"כ כל חכמתם של מצרים לא היתה אלא להתחכם למושיען של ישראל שהיתה בגלות עם ישראל שנא' אנכי ארד וכו' א"כ אמרו מה נעשה למושיען של אלו שהיא עכשיו כפופה תחת ידינו והיא קיימת בפגימותא בסוד נקודה שלא יתרבה ויעלה בסוד ה' ואז יעלה מן הארץ והו' פן ירבה מושיעם. וכ"ת איך יכול לעלות שהרי אותם כתות של המלאכים קיינין ונטרין לה שלא יעלה. לז"א והיה כי תקראנה מלחמה ר"ל בשעה שלא יש מלחמה איני מתפחד אלא והיה כי תקראו מלחמה ביניהם למעלה ונוסף גם הוא בסוד תוספת ועלה מן הארץ עכ"ד ז"ל.

איתא ברוז"ל שלח נא ביד תשלח ביד מי ביד ר"ע. פי' הרב זכות הרבים ז"ל בדרך פשוטה במשז"ל ע"פ מי אנכי כי אלך אל פרעה אמר משה להקב"ה וכי אנכי הוא שאמרת ליעאצ"ה אנכי ארד עמך מצרימה אבל ר"ע שדרש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח לו נאה ולו יאה לילך בשליחות זו דס"ל שת"ח הוא שוה להקב"ה וז"א ביד מי ר"ל ביד מי ראוי והגון להיות השליחות הזו ביד ר"ע כדי שיקיים הקב"ה את דברו אשר דיבר ליעאצ"ה ואנכי אעלך. ובזי"ו כונת הפ' ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח ר"ל כיון שאמר הקב"ה ליעקב ואנכי אעלך גם עלה צריך שיבא הוא בעצמו ויקח את ישראל, וא"ת אנו ת"ח ושויים והקב"ה וזה נפקא מריבויא דאת ה' אלהיך לז"א לא ידעתי את ה' ר"ל לא ס"ל האי דרשא דאת ה' לרבות ת"ח וא"כ וגם את ישראל לא אשלח עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב דרכי איש ז"ל כונת אומרו לא ידעתי את ה' וכו' במשז"ל דהשכינה השלימה הזמן ה"ד אי אמרינן יש אם למקרא וקרא דכתיב בכל צרתם לו צר קרינן בזי"ו דכ"מ שגלו שכינה עמהם. עוד ידוע מ"ש בפסחים לא כשאני נכתב אני נקרא וכו' ונפק"ל מקרא זה שמי לעולם לעולם כתיב דיש אם למסורת. והו' מ"ש פרעת לא

ידעתי את ה' וצ"ל דלעלם כתיב דיש אם למסורת וא"כ בקרא דכתיב בכל צרתם לו צר צ"ל יש אם למסורת ומנלן דהשכינה השלימה המנין ולפי"ו וגם את ישראל לא אשלח עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב אברהם אנכי יצ"ו בכונת המאמר שלח נא ביד רע"ק במ"ש בסנהדרין דרע"ק סבר כל האמור בפ' מלך ממ"ב. ואיתא בגורי האר"י ז"ל דרע"ק היה בעקב עשיו ויעקב העלהו בידו בסוד וידו אוחזת בעקב עשיו דיעקב מלך ופורץ לעשות לו דרך וז"ש ביעקב ופרצת ע"ש. ולפי"ו שפיר אמרו דרע"ק הוא יעאצ"ה כיון דהעלתו בידו הו"ל שורש אחד. והנה מה שהוציאנו ממצרים קוה"ז היה מדין זה גופיה דכל האמור בפ' מלך וכו' וזהו ויכוח משה עם הקב"ה דמשה סבר כמ"ד אסור ולא נכתבה פ' של מלך אלא לאיים עליהם וא"כ שפיר השיב משה שלח נא ביד תשלח ביד רע"ק נא דווקא דעדיין לא הגיע הזמן ואינו אלא מדין כל האמור וכו' יהיה ביד רע"ק דאיהו ניהו בעל סברא זו הפך סברתי ולו נאה שליחות זו. ותחיד"א ז"ל פי' משום דמשה לא זכה רק למ"ט ש"ב ואלו היו נכנסים בן' ש"ט לא היה יכולת בידו לגאול אותם ולכך אמר ביד רע"ק דהשיג י' שערי בינה. וע"ז רמז הרב הנז' יצ"ו ר"ת ש'לח נא ב'יד ת'שלח י' ש'ערי ב'ינה ת' שנה וא"כ יכולים למלא את ארבע מאות שנה.

באו"א פי' הרב הנז' יצ"ו במ"ש בב"מ דף מ"ג השולח יד בפקדון רע"ק כשעת התביעה ע"ש. והרי לפי מ"ש ז"ל דישאל היו פקדון ביד פרעה ושלח יד בפקדון והעביר אותם בפרך וק"ן ילדים וכו' והרי שלח נא עתה שהוא שעת התביעה למי ישלח אם לא יאה ונאה לרע"ק דמתורתך תלמדנו כדת מה לעשות.

או אפשר עמ"ש במעילה הנהגה מן ההקדש שזה פרוטה אעפ"י שלא פגם מעל דברי רע"ק ובמצרים גופה יצאנו משם דקדש ישראל לה' ואעפ"י שכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ ויאמר נא פרעה לא פגמת. הרי לדעת רע"ק מעל וחייב לדון ביו"ד מכות. ולז"א שלח נא ביד רע"ק דיעשה כפי תורתו של רע"ק. או אפשר במשנ"ל דמשה היה טוען להקב"ה באיזה זכות יכול לגאולם קודם הזמן דמשה לא מצא זכות והרי רע"ק מצא זכות אם תשכח בין שפתים בשכר נשים וכו' א"כ קריינא דאגרתא איהו ליתוי בשליחות זו את"ד יצ"ו.

ויאמר פרעה הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם. פי' הרב דרכי איש ז"ל דף ט"ל ע"ב במ"ש המפ' דישמעאל ועשיו היו חייבים בגלות לפרוע חוב ת' שנה. ולפי שישאל היו בגלות מצרים ופרעו השט"ח שהיה מוטל על ישמעאל לכן זכו בברכת ה' לישמעאל לפרות ולרבות. ולזה כאשר יענו אותו דוקא ולא לישמעאל שהיה החיוב מוטל על שניהם לפרוע ועתה פרעו ישראל לבדם לכן כן ירבה וכן יפרוץ שוכו לברכתו. וז"ש הן רבים עתה עם הארץ כצמת השדה כמשנ"ל שהיו יוצאים מן השדה וזהו עם הארץ ואילו לא נתקיימה בהם ברכת ישמעאל התרשתי דמה שמוטל עליהם כבר פרעו דהיינו רד"ו ורד"ו אתרים חייבים ישמעאל. אמנם עתה שהטילו ישמעאל חובם עליהם והיה שכרם הרבוי וכן היה וא"כ והשבתי אותם מסבלותם לפי"ו חייבים עוד רד"ו בשביל אחיהם ודו"ק עכ"ד.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש דקושי השעבוד השלים הזמן וה"ד אם וי"ו לחלק ואו עבדות או עינוי קאמר והכא דעבדו תרתי שתים רעות עבדות ועינוי השלים הזמן. אמנם למ"ד וי"ו להוסיף ותרתי משמע וא"כ אינו משלים הזמן. מינה נבין ינדון בהבטחת ה' לאאצ"ה ואעשה אותך לגוי גדול ואברכך. אי אמרינן וי"ו להוסיף אף דקים בו ברכת ממון כמשה ואברהם כבוד מאד במקנה וכו' מ"מ צריך לקיים בו ברכת רבוי הזרע. ברם אי וי"ו לחלק בחדא סגיא ומדחוינן שנתקיימו ב' שתים משמע דוי"ו להוסיף. וז"ש הן רבים עתה עם הארץ דנתקיים בהם רבוי הזרע ודאי דמינה מוכח דוי"ו להוסיף

א"כ והשבתם אותם מסבלותם בטענה דקושי השעבוד משלים. הא ליתא דוי"ו להוסיף א"ד ז"ל.

איתא במד' ויאמר אליהן מלך מצרים למה משה ואהרן, אתה למה ודבריכם למה ע"כ. פי' הרב יושב אוהלים ז"ל במה שתי' הרב צפנת פענח ז"ל ליציאתם קודם הזמן דישראל היו פקדון אצל פרעה כמ"ש פקוד יפקוד וחשב לשלוח יד בפקדון ויכול בעל הפקדון ליטול פקדונו בתוך זמנו וענין שליחות יד שאמר כל הבן הילוד וכו' ואף שלא נתקיימה רק חשב כן כבר ידוע מחלוקת ב"ש וב"ה דלב"ש החושב לשלוח יד בפקדון חייב ולב"ה עד שישלח בו יד. בוי"ו כונת הפ' ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדני. בהק' עוד מה שתי' לחקירת הרא"ם ז"ל דמאי אהניא מכירת הבכורה ליעקב אטו מי שמכר כהונתו הויא מכירה. ותי' עפ"י הוזה"ק דעיקר הבכורה ליעקב מצד המחשבה שעיקר מחשבת יצחק היתה ביעקב והוי בכור מצד המחשבה והמכירה לא היתה רק בשביל הממון. וז"ש כה אמר ה' בני בכורי ישראל שהקב"ה הכריע דיעקב הוא הבכור משום דהמחשבה עיקר ועדיפא ממעשה וא"כ כיון שהמחשבה עיקר החושב לשלוח יד בפקדון חייב לכן שלח את בני כיון שחשבת לשלוח בהם יד, דבשלמא אם אינם בכורי משום דלא אזלינן בתר מחשבה א"כ יכול אתה לומר דהלכה כב"ה דאינו חייב עד שישלח בו יד, אכן עתה שהם בכורי לכן שלח את בני. בוי"ו כונת הפ' אדני למה הרעות לעם הזה וכו' בהק' עוד מ"ש במד' דהט' דסירב משה בשליחות משום שרצה לחלוק כבוד לאהרן שהוא גדול ממנו לכן סירב. אכן ק' א"כ למה נענש כיון שהדין עמו שאהרן גדול ממנו, אכן התי' לזה במ"ש הרב כנפי יונה ז"ל דנשמת משה נאלצה קודם נשמת אהרן ומצד המחשבה משה גדול מאהרן והקב"ה סבר דמחשבה עיקר ומשה שסירב סבר דמעשה עיקר. ולכן לפי דעתו שאהרן גדול ממנו לכן נענש שניטלה ממנו הכהונה שכן ראוי להיות הגדול כהן. וידוע מ"ש ז"ל דקושי השעבוד השלים הזמן. בזה א"ש למה הרעות לעם הזה בקושי השעבוד אם כדי להשלים הזמן הרי בלא"ה יכול אתה להוציאם קודם הזמן משום דפרעה חשב לשלוח יד בהם וקי"ל כב"ש דאם חשב וכו' מה תאמר דהלכה כב"ה דאינו חייב עד שישלח בו יד ולכן צריך קושי השעבוד א"כ נראה דהמחשבה אינה עיקר א"כ למה זה שלחתני לי ולא לאהרן הגדול ממני אף שמצד המחשבה אני גדול עכ"ז מכח קושי השעבוד נראה דלא אזלינן בתר מחשבה א"כ למה זה שלחתני. בוי"ו כונת המאמר אתם למה, ר"ל דמשה הלך להוציאם קודם הזמן מטעם שחשב לשלוח בהם יד כמ"ש לו הקב"ה לכן אמ"ל אתם למה ר"ל למה באתם שניכם כיון דהשליחות היתה למשה לבדו א"ו משום שסירב דסבר דמעשה עיקר לכן בא אהרן עמו א"כ ודבריכם למה באתם להוציאם קודם הזמן מטעם שחשבתני לשלוח בהם יד כיון דהמחשבה אינה כלום עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב ז"ל שם במ"ש החיד"א ז"ל דטעם קושי השעבוד וכו' לא אהני אלא אם אית להו דין בנים לא כן אם הם עבדים לא מהני כמ"ש משל למלך שכעס על עבדו. בוי"ו מ"ש ז"ל דבזכות המילה נגאלו ישראל דע"י המילה נראה שהם בנים כמ"ש בוזה"ק, וא"כ שפיר נוכל לומר קושי השעבוד וכו' לכן נגאלו ישראל. וידוע משו"ל מה שירד ה' לארץ מצרים שהיא מלאה גלולים דאב מטמא לבנו. בזה א"ש דפרעה סבר שהם באים להוציאם מט' קוה"ש וכו' לכן אמ"ל אתם למה באים ולא הקב"ה א"ו משום דאתם עבדים ואיני יכול להטמא א"כ נסתר טעם קושי השעבוד וכו' ועדיין לא נשלם הזמן א"כ ודבריכם למה שבאים להוציאם קודם הזמן וז"ש למה הרעות לעם הזה בקושי השעבוד אם כדי להשלים הזמן א"כ מזה מוכח דדין בנים יש להם א"כ למה זה שלחתני לי להוציאם כיון שהם בנים יכול אתה בעצמך לירד. בוי"ו קרא דלעיל כה אמר ה' בני בכורי ישראל, בהק' עוד מ"ש בילקוט חדש דמדינא

חייב הקב"ה להוציאם קודם הזמן מטעם דק"ל דג' דברים חייב אדם לבנו מילה ופדיון הבן ות"ת ע"כ. וז"ש כה אמר ה' בני בכורי ישראל וכיון דהם בני שפיר הוי קושי השעבוד וכו' ועוד שהם ג"כ בכורי והלכה רוחת חייב לפדותו, ועוד ואומר אליך שלח את בני ויעבדני דאני חייב ללמדו תורה, א"כ מג' טעמים אלו מחוייב אני לפדותם ע"כ. באו"א פי' ז"ל שם במשנולד דמשנולד יצחק וכו' ותי' זה לא יוצדק אלא אי אמרינן דדין ב"ן יש להם ואברהם לא קנה את הארץ בחזקה ושפיר הוה בארץ לא להם, אכן אי אמרינן דדין ישראל יש להם א"כ קנה אברהם ולא הויה ארץ ל"ל, ומוכרחים לתי' אחר דשעבוד מלכיות וכו'. עו"ן מ"ש הטור דאין שליחות לגוי היינו שאינו יכול לעשות לגוי שליח. בזו"ן דתפס אותם ממ"נ אתם למה באתם לגאול אותם, אי מטעם דמשנולד יצחק וכו' א"כ דין ב"ן יש לכם וא"כ למה באתם בשליחותו ש"מ כיון דאין שליחות לנכרי. ואם תאמרו דין ישראל יש לכם ושפיר תוכלו להיות שלוחים א"כ ודבריהם למה שבאתם להוציאם מט' משנולד וכו' דתי' זה נסתר מחמתו לכן לכו לסבלותיכם. בזו"ן כונת הפ' ויאמר משה מי אנכי וכו' ר"ל הודיעני מה יהיה משפטי ודיני אם דין ב"ן יש לי א"כ מי אנכי כי אלך בשליחותך הרי אין שליחות לגוי, ואם דין ישראל יש לי ושפיר אוכל להיות שליח א"כ כיצד אוציא את ישראל קודם הזמן מטעם משנולד יצחק וכו' הרי קנה אאע"ה את הארץ ועדיין לא נשלם הזמן. לז"א הקב"ה כי אהיה עמך ר"ל לעולם דין ישראל ואם תאמר א"כ נסתר טעם דמשנולד יצחק וכו' ועדיין לא נשלם הזמן אני מגלה לך טעם אחר כי אהיה עמהם בגלות אחר ושעבוד מלכיות ישלימו הזמן, אבל זה הטעם יהיה עמך לא תגלה אותו לישראל שלא יצטערו א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' כונת המפ' הנז' במה שחקר הרב המעלות לשלמה ז"ל דמאי אהני שליחותיהו דמשה ואהרן כיון דפרעה יוכל לומר להם לאו בעל דברים ידידי אתם, דהכי קי"ל דיכול הנתבע לומר לשליח לאו בעל דברים ידידי אתם, ותי' דהקב"ה עשה למשה מורשה באומרו ואנכי אהיה עם פיך דהיינו דאמר לו פיך כפי שהוא לשון הנאמר בהרשאה ובהרשאה קי"ל דאינו יכול לומר לאו בע"ד ידידי אתם, אשר בזה יובן כונת הפ' ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי וכו' ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע וכו' ובהק' עוד מ"ש הטור סי' קכ"ג וז"ל מדינא דגמרא אין כותבין הרשאה אלא לתבוע פקדונו שביד ולא כפר בו אבל אין כותבין הרשאה על פקדון שביד חבירו שכפר בו, וכתב מרן ב"י ז"ל דכל שכפר בו אפי' אחר כתיבת הרשאה אין דנים בה וכן דעת הרשב"א, אבל הטור ס"ל דדוקא שכפר בו קודם כתיבת ההרשאה אבל לא כפר בו עד אחר כתיבת ההרשאה לא נתבטלה הרשאה, עוד כתב הטור ז"ל דאין יכול להרשות את עבדו שאין קנין לעבד ע"י רבו שהרי גופו קנוי לו וידו כידו, נמצא שאינו אלא שלוחו ויכול לומר הנתבע לאו בעל דברים ידידי אתם, ומרן כ' משם המרדכי דיכול להרשות את עבדו, וידוע מ"ש ז"ל דישראל היו ביד פרעה בתורת פקדון כמ"ש יפקוד. בזו"ן ואחר באו וכו' ר"ל אחר שנכתבה ההרשאה בשמם באו ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' שלח את עמי שהוא תובע פקדונו ממך על ידינו שאנו שליחים בהרשאה ולא מצית למימר לאו בעל דברים ידידי אתם, ויאמר פרעה מי ה' וכו' דמעולם לא מסר פקדון בידי ומן ההפקד זכיתי בהם והוי פקדון דכפריה דאין כותבים הרשאה עליו ואפי' נכתבה קודם אין דנים בה כמ"ש הרשב"א, וכיון דאין בהרשאה זו כלום ממילא שפיר מצי אני למימר לאו בעל דברים ידידי אתם, וגם את ישראל לא אשלח ר"ל אפי' שידוע אני את ה' ומודה בו שהוא אדון הכל מהאי טעמא גופיה לא אשלח את ישראל דהא אין כותבים הרשאה ע"י עבדו דידו כידו ונמצא דאינכם אלא שלוחים בעלמא ושפיר יכול אני לומר לכם לאו בע"ד ידידי אתם, משו"ה את ישראל לא אשלח, ויאמרו אליו אלהי העברים נקרה עלינו וכו' פן יפגענו בדבר וכיון דאיכא

סכנה בדבר א"כ ודאי יש לחוש לס' המרדכי דסבר אפי' ע"י עבדו כותבים הרשאה. ומ"ש או בחרב ע"ד או"ל נעץ חרבו בביתמ"ד ואמר כל מי שאינו מקבל הלכה זו ידקר בחרב. ועפ"ז מה נעמו דברי רז"ל במד"ר ויאמר משה אל אדני כי אדני אמר משה להקב"ה אתה אדון העולם וכי אתה רוצה שאהיה שליח הרי לא איש דברים אנכי ע"כ. והוא תמוה. דאיך מתחייב משום שהוא אדון העולם שלא ילך בשליחותו ונהפוך הוא דהא מכיון שהוא אדון הכל מחוייב לקיים דבריו, אמנם עפ"ה א"ש והוי בנו"ט דכיון שהוא אדון הכל והכל עבדיו הרי קי"ל דאין כותבין הרשאה ע"י עבדו וא"כ אתה רוצה בהכרח שאהיה שליח בעלמא. הרי לא איש דברים ר"ל דהשתא יכול לומר לי פרעה לאו בע"ד ידי את. אז ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם וכו' הלא אנכי ה' וכיון שהכל תלוי במאמרי וכל החכמה משלי א"כ אני יש בידי להכריע דכותבים הרשאה אפי' ע"י עבדו דלא כהטור ז"ל.

ומעתה יע"ן כונת המאמר ובהק' עוד מ"ש האר"י ז"ל טעם יציאת מצרים קודם הזמן דהשכינה שהיתה במצרים היא השלימה הזמן. ונק' עוד מ"ש במד' דמ"ד השמים לה' והארץ נתן לבני אדם היינו בזמן שאין עושים רצונו של מקום דאז השכינה מסתלקת למעלה ואז הוי השמים לה' ועיקר דירתו בעליונים והארץ נתן לבני אדם. ומ"ד לה' הארץ ומלואה היינו כל זמן שעושים רצונו של מקום דאז השכינה שורה ג"כ בארץ. וכתב הרב אספקליא המאירה ז"ל דכל זמן שעושים רצונו מוריד גשמים אפילו בשבת דהוי כמטלטל בחצירו אבל אם אין עושים רצונו של מקום דאז השכינה מסתלקת לשמים הוי הארץ כרשות אחרת. עו"ן מה שפסק הטור שם ואשר לא טוב עשה זה הבא בהרשאה בד"א כשהנתבע והתובע במדינה אחת אבל אם התובע במדינה זו והנתבע במדינה אחרת הרי זה עושה מצוה עכ"ל. בזה יע"ן כי ודאי ידע פרעה שעדיין לא הושלם הזמן וסבר שבאים לגואלם בטענה שהשכינה היא עמהם בגלות והיא השלימה הזמן. ולזה בא פרעה והכרית להם כי לא צדקו ח"ו בטענה זו. וז"א אתם למה ר"ל למה באתם בהרשאה והרי אמרו ואשר לא טוב עשה זה הבא בהרשאה, וא"כ מוכרחים לומר כמו שמחלק הטור ז"ל דה"ד כשהתובע והנתבע במדינה א' אבל אם התובע במדינה זו והנתבע במדינה אחרת הרי עושה מצוה. וה"נ כיון דהקב"ה בשמים ואני בארץ דהוי ברשות אחרת לכן באתם בהרשאה, א"כ דבריכם למה שאתם באים לגואלם מטעם דהשכינה במצרים היא משלמת הזמן, והלא לפי דבריכם שאתם באים בהרשאה א"כ מוכרח דס"ל דהשכינה במרום דהוי ברשות אחרת ושוב אין השכינה משלמת הזמן והוי לפי"ז ג"כ אין עושים רצונו של מקום ומה זכות יש בידם להוציאם קודם הזמן. משו"ה לכו לסבלותיכם דאין לכם עוד טענה ופתחון פה להוציאם קודם הזמן א"ד ז"ל. באו"א פי' הרב פרשת דרכים ז"ל כונת המאמר הנז' והוא בהק' מ"ש במד' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו ר"א מפני שט"ח של כי גר יהיה זרעך ע"כ. והק' מהרש"י ז"ל איך היה בידו להנצל בהפרדו מעל אחיו, ורש"י ז"ל כתב שאמר אלך לי מכאן ואין לי חלק במתנה שניתנה לו הארץ הלזו ולא בפריעת החוב, כנראה דס"ל לרש"י דפרעון החוב של כי גר וכו' תלוי עם מתנת הארץ דמי שזכה בארץ חייב לפרוע החוב ומי שלא זכה בארץ אינו חייב ומשו"ה אמר עשיו אין לי חלק בארץ ולא בפרעון החוב. וא"כ כפי"ז שפיר לומר שלא היה לו חלק בארץ לכן לא הוטל עליהם פריעת השט"ח דכי גר וכו'. עו"ן מ"ש במד' אמר משה מ"מ נשתעבדו ישראל אם בשביל במה אדע הרי עשיו מבניו והם צריכים להשתעבד עמהם ע"כ. בזי"ז דפרעה כבר ידע שהגזירה ת' שנה ועכשיו רואה למשה כי לגאול אותם בחצי הזמן אולי עלה בדעתו של משה כיון דחוב זה היה מוטל על זרעו של אברהם וכבר פרעו ישראל יותר מחצי החוב א"כ הם ראויים לגאולה ויבא עשיו ויפרע חלקו. וע"ז בא פרעה והק' למשה ואהרן קושיא חזקה ואמ"ל איך עלה על דעתכם שאין עליכם כ"א מחצית החוב ומשו"ה באים

לגאול אותם שכבר פרעו חלקם והשאר על עשיו דא"כ איכא אתם למה ר"ל למה פנויים משעבוד וכי אין אתם בכלל הגזירה של כי גר וכו' אלא עכ"ל שהטעם הוא לפי שאין לכם חלק בארץ ולפיכך לא הוטל עליכם פריעת החוב א"כ ודבריהם למה שאתם באים לומר שכבר הגיע הקץ לגאול את ישראל בטענה שכבר פרעו הם חלקם ויבואו בני עשיו ויפרעו חלקם, והלא כיון שבני עשיו לא נטלו חלק בארץ אין עליהם שום חיוב לפרוע השט"ח ונשאר הכל על ישראל וא"כ לכו לסבלותיכם שעדיין לא נשלם הזמן ע"כ. באו"א פי' הרב הנז' במ"ש במד' טעם שלא היה שבט לוי בשעבוד לפי שצפה הקב"ה שהם עתידים לעבודת ה' לא נתנם בשעבוד פרעה. עו"ן מ"ש במד' בענין ישמעאל שהקב"ה אינו דן את האדם על שם סופו כ"א באשר הוא שם וכן כשהיו ישראל במצרים ראה הקב"ה מה שעתידים לעשות בעגל ואמר איני דן אותם אלא על עתה וז"ש וירא און ולא יתבונן ע"כ. וק' ע"ז מ"ש במד' שאמר משה מה זכות יש בידם להוציאם אמ"ל הקב"ה על שעתידין לקבל את התורה הרי מוכח דדן אותם על העתיד. והתי' לזה שהקב"ה ברוב רחמיו שבטובה שעתידין לעשות דן אותם על העתיד וברעה אשר עתידים לעשות אינו מביט בה כ"א דנם באשר הוא שם. והנה אז"ל במד' שמדת"ד היתה מקטרגת על ישראל שלא להוציאם ממצרים בשביל שעתידים לעשות העגל אבל כבר נתבאר שברעה אינו מביט בעתיד. בזי"ו דפרעה חכם גדול היה וראה שעתידין ישראל לעבוד את העגל ומשו"ה כשראה למשה שבא לגאול אותם תמה ואמר איך יתכן זה והלא אין ראויים לגאולה מחמת זה והקב"ה דן על שם סופם וראיה משבט לוי שלא נשתעבדו משום שעתידים לעבודת ה'. וז"ש אתם למה ר"ל למה אתם פנויים עכ"ל שהקב"ה דן עש"ס א"כ ודבריהם למה שבאים לגאול אותם והרי עתידים לעשות העגל א"כ לכו וכו'. והוא לא ידע חי' זה דברעה אינו מביט ובטובה מביט בעתיד זת"ד ז"ל.

במדרש וזהו אם לא ישמעו לקול האות הראשון. כ' הרב פנים יפות וז"ל מה תלמוד לומר לקול האות אר"ל שהיה המטה מדבר וכו' לפי פשוטה יש לומר משום דכתיב בפרשת וארא כי ידבר אליכם וכו' ואמרת אל אהרן וכו' יהיה לתנן משמע שהוצרך לומר יהיה לתנן והטעם כמו שמצינו במעשה בראשית שלא נבראו במחשבה אלא בדיבור כדכתיב ויהי אור ונאמר בדבר ה' שמים נעשו כי כן הוא סדר הבריאה מן המחשבה נברא הדיבור ומן הדיבור נברא המעשה מטעם זה כתבו המפרשים שאין הידיעה של השי"ת גורמת המעשה הצדיקים והרשעים כמו שכתב הר"מ אלשיך בפי' הפסוק מפי עליון לא תצא הרעות והטוב מי זה אמר ותהי וכו' מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו דהיינו אף שידע השי"ת אין בזה גרם המעשה כיון שלא יצא מפיו והיינו דכתיב לקול האות הראשון שנעשה האות עפ"י דיבורו ע"כ.

שלח נא ביד תשלח. פי' הרב הנז' וז"ל פי' רש"י ביד אהרן ובמדרש ביד אליהו. ויש לכוין שני הפירושים כי אליהו בא מזרע אהרן כמו שאמר בסוף ב"מ ולא כהן מר וכו' וכ"ש על מה שאמרו שפינחס הוא אליהו ושורש נשמתו היה באותה שעה בנשמת אהרן. וירמוז על זה מה שאמר לו השי"ת הלא אהרן אחיך הלוי אות אל"ף של אליהו הוא בשם אהרן ואם אוסיף הלוי לאות אל"ף הוי שם אליהו. ולפי מה שאמר במדרש שהשיבו השי"ת שאליהו הוא שליח לישראל ומשה הוא שליח לפרעה היינו דאמר ודבר הוא לך לעם כי השליחות לישראל די באהרן לבדו שהוא השליחות המיוחד לו אבל השליחות לפרעה צריך להיות על ידי שניהם כמו שיבואר ולפי פשוטו מה שאמר הלא אהרן אחיך הלוי היינו לפי שאחז"ל ששבט לוי לא נשתעבדו במצרים כמו שפירש"י בפסוק לכו לסבלותיכם וכמו שכתבנו לעיל שלא היה כח בפרעה מפני שעמדו בקדושת אבותינו והיינו שאמר לו כי מחמת שהוא עומד בקדושתו אין וכו' יהיה לו כח לדבר לפניו ע"כ.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כִּי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעֲה וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לָךְ הָאוֹת כִּי אֲנִכִּי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶם הָעַם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה. פִּי הָרֹב בִּרְכַּת אֱלֹהֵינוּ וְלֹא וְלֹא בְּמִשְׁשׁ רֹזֶל הֵנִי אוֹכְלוּסִי דְּמַחֲזָא אִי לֹא עַבְדֵי חִלְשִׁי. עוֹנֵן מִשׁוֹל תּוֹשִׁיָה שְׁמַחֲשֵׁת כְּחוֹ שֶׁל אָדָם. וְזֶה יוֹבֵן שְׁמִשָּׁה רַעֲיָה שְׁאֵל בִּי שְׁאֵלוֹת. תְּדַא בְּדֶרֶךְ עֲנוּה מִי אֲנִכִּי כִי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעֲה. וְעוֹד שְׁאֵף שְׁצָרִיךְ לִילֵךְ לִפִּי שְׁצָרִיךְ לְשִׁמוֹעַ מִמֶּךָ. אֲדַרְבָּא אִם אוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רַעֲיָה הִיא לָהֶם לִפִּי שֶׁהִיוּ בַּחוּמֵר וּבִלְבָּנִים וְכִשְׁיָצָאוּ לַמְּנוּחָה נַחֲלָשִׁים כְּאוֹכְלוּסִי דְּמַחֲזָא דְּאִי לֹא עַבְדֵי חִלְשִׁי לִפִּי שְׁמִלּוּמֵדִים לַעֲשׂוֹת מַלְאכָה וְאִם יִבְטְלוּ מִהַמְּלָאכָה חִלְשִׁי. וְזֹ"א וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם כִּי שְׁתֵּי שְׁאֵלוֹת שְׁאֵל מֹשֶׁה מִהֶקֶב"ה וְהִשִּׁיב לוֹ הֶקֶב"ה עַל רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן. דְּמָה שְׁשְׁאֵלָת מִי אֲנִכִּי שְׁאֵף שְׁלִפִּי דְּבֶרֶךְ אֵינֶךָ כְּדָאִי, כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ. וְלָמָּה שְׁשְׁאֵלָת וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁאֵמֶרֶת שְׁרַעֲה הִיא לְגַבִּיָּהּ לִפִּי שְׁמִלּוּמֵדִין עַל עֲבוּדָה וְאִי לֹא עַבְדֵי חִלְשִׁי. לֹזֶה תִּי בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעַם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה דְּהֵיִינוּ שְׁאֵנִי גוֹתֵן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא תּוֹשִׁיָה שְׁמַחֲשֵׁת כְּחוֹ שֶׁל אָדָם וְאִ"כּ אַעֲפִי שְׁהוֹרְגִלוּ בְּמִצְרַיִם אִם יוֹצֵאִים לֹא יִהְיֶה לָהֶם גּוֹץ כִּלְל לִפִּי שְׁאֵנִי גוֹתֵן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה. וְזֹ"א בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעַם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה רֹ"ל שְׁנִיתֵן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה וְדוּ"ק אִ"ד ז"ל.

שְׁלַח נָא בִיד תְּשַׁלַּח. כִּי הָרֹב כְּלִי יִקָּר ז"ל וְז"ל יִ"א שְׁנִיבָא מֹשֶׁה שְׁאֵין סוּפוֹ לְהַבִּיאֵם לְאַרְץ עַל כֵּן שְׁלַח נָא עֲכָשִׁיו כִּי נָא מוֹרָה עַל הָעֵתָה בִיד אֲשֶׁר תְּשַׁלַּח לַעֲתִיד. וְיִ"א שְׁאֵמֶר מֹשֶׁה אֵף אִם אֶתְחִיל לִילֵךְ בְּשִׁלְיָחוֹת יוֹדַע אֲנִי שְׁאֵין בִּי כַח לְגַמּוֹר כָּל הַדְּבָרִים כִּי כְּבֹד פֶּה אֲנִכִּי וְסוּפֶךָ לְשַׁלַּח אַחֵר בְּמִקּוּמִי ע"כ שְׁלַח נָא עֲכָשִׁיו בִיד אֲשֶׁר תְּשַׁלַּח אַחֲרֶיךָ וְהַנִּכּוֹן הוּא שְׁעַל אַחֲרָן אַחִיו הַגְּדוֹל אָמַר כֵּן כִּי הִיָּה לוֹ בְּסוּף חֶלֶק בְּכָל הַשְּׁלִיחוֹת עַל כֵּן אָמַר תַּמְסוֹר כָּל הַשְּׁלִיחוֹת בִּידוֹ פֶּן יִרַע בְּעֵינָיו עַל מֹשֶׁה וְהִשִּׁיב לוֹ הֶקֶב"ה וְרָאָךְ וְשִׁמְחָ בְּלָבוֹ וְק"ל אִ"ד ז"ל.

מִי אֲנִכִּי וְכֹי וְזֶה לָךְ הָאוֹת וְכֹי כִי הָרֹב חִיד"א ז"ל בְּחוּ"א וְז"ל אֲפִשֶׁר בְּמִשְׁשׁ ז"ל שְׁטַעַם שְׁמִשָּׁה רִבִּינוּ ע"ה נִכּוּה בְּפִיו שְׁנִטְלָה גִּחְלָת וְכֹי כִי בְּתִיָּה בְּתַחִילָה נִתְּנָתוֹ לְמִינְקַת מִצְרַיִת וְלֹא יִנֵּק אֶךְ נִפְלָה טַפַּת חֵלֶב טַמֵּא עַל שְׁפֹת הַיָּאוֹר וְשֵׁם נִכּוּה שְׁעֵתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה וְצָרִיךְ שִׁיְהִיָּה גָּבִי אֵף מִמַּגֵּעַ חֵלֶב טַמֵּא. וְעוֹד כְּתוּב מִשֶּׁם הָרִ"ן בְּדִרְשׁוֹתָיו דְּמִי שְׁהוּא דְּבָרֵן עַל יְדֵי כַח הַדִּיבּוֹר יִכּוֹל לְמַתֵּק אֲפִילוֹ דְּבָרִים בְּטָלִים לְאוֹזֵן הַשּׁוֹמְעִים כְּאִלוֹ הֵם אֲמִרוֹת טְהוֹרוֹת. אֵךְ מִי שְׁהוּא כְּבֹד פֶּה צָרִיךְ שִׁיְהִיָּה הַדְּבָרִים מְעַצְמָם אֲמִרֵי יוֹשֶׁר וְאִמֶּת כְּדִי שִׁיקְבִּלוּם מִצַּד עֲצָמוֹתָם וְאִמִּיתוּתָם וְלִכְּנֵן מִרְע"ה הִיָּה כְּבֹד פֶּה מִשּׁוֹם יִגְדִּיל תּוֹרָה וְלַהוֹרוֹת חֲשִׁיבוּתָה שְׁקִבְלוּהָ בְּשִׁמְחָה מִכַּח עֲצָמוֹתָה וְיִקָּר תַּפְאֶרֶת גְּדוּלָתָה. וְאֲפִשֶׁר זֶה רִמּוֹ מִי אֲנִכִּי כְּבֹד פֶּה כִי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעֲה וַיֹּאמֶר אֵלָיו טַעַם שְׁנִכּוּיָה אֲדַרְבָּא זֶה מוֹרָה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְכִדִּי שְׁלֹא יִהְיֶה בְּשִׁפְתֶיךָ פֶּגֶם כִּלְל לִכְּנֵן נִכּוּיָה. וְעוֹד טַעַם אַחֵר בְּהוֹצִיאֶךָ וְכֹי שִׁיקְבִּלוּ תּוֹרָה וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כְּבֹד פֶּה כְּדִי שִׁיקְבִּלוּהָ מִצַּד עֲלִיוֹנוּתָה וְאִמִּיתוּתָה. וְעַם כָּל זֶה הוֹסִיף לֹאמֹר כִּי כְּבֹד פֶּה וְכֹי כְּלוּמֶר הַטַּעַמִּים טוֹבִים אֲבָל לֹא אוֹכֵל לְדַבֵּר וְהִשִּׁיבוֹ מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם וְכֹי.

א"נ אֲפִשֶׁר בְּמִשְׁשׁ שְׁפִי הָרֹב עֲמוּדִיָּה שְׁבַעָה ז"ל מֵאֲמֶר רֹזֶל בְּשַׁעָה שְׁעֵלָה מֹשֶׁה לְמָרוֹם אֲמָרוֹ מִלֵּת"ש מִה לִילּוֹד אִשָּׁה בִּינִינוּ אֲמ"ל לְקַבֵּל הַתּוֹרָה בָּא. שְׁהַכּוּנָה מִה לִילּוֹד אִשָּׁה הִידוּעָה שְׁהַחֲזִיר עֲמָרָם אַחֵר שְׁנִשְׁאֵת לְאַלְצָפֶן וְאֲמ"ל לְקַבֵּל הַתּוֹרָה בָּא וְשִׁרְיוֹתָא הִיא דְּעֵדִיין לֹא נִיתְּנָה תּוֹרָה זַת"ד. וְז"ש מִי אֲנִכִּי כִי אֲבִי לִקַּח דּוֹדָתוֹ וְהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחֵר שְׁנִשְׁאֵת וְזֶה מִי אֲנִכִּי שְׁאֵינִי כְּדָאִי וְהִשִּׁיבוֹ בְּהוֹצִיאֶךָ וְכֹי תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים שְׁתַּקְבִּלוּ תּוֹרָה וְעֵתָה קוֹדֶם קְבִלַת הַתּוֹרָה אֵין פִּקְפּוּק.

א"נ בְּמִשְׁשׁ הָרֹב ש"ך דְּפִרְעָה רַע שֶׁל קִין וּמֹשֶׁה הִבֵּל וְכֵן פְּרַעֲה גִימְטְרִיא מֹשֶׁה וְעוֹד יו"ד שְׁהִיא אוֹת יו"ד שְׁשֵׁם הֶקֶב"ה לְקִין וְהִיָּה מִתְּגָאָה פְּרַעֲה בּוֹה וּפְרַעֲה גִימְטְרִיא

נח"ש עם ג' תיבות פרעה מלך מצרים והיו"ד נהפכה לעשר מכות שלקה זה"ד. ואפשר זה שאמר מי אנכי הבל כי אלך אל פרעה קין שהרגני בגלגול שעבר ואמ"ל כי אהיה עמך הוא מתגלה ביו"ד ואתה יש לך יתרון כי שם אהיה עמך וזה לך האות ר"ל הבט ימין וראה כי פרעה גימטריא משה ונוסף יו"ד א"ב מזה תדע כי היו"ד הוא לך להתגדל בה שהרי יו"ד מש"ה גימטריא פרע"ה וז"ש וזה לך האות הוא יתרון כי היא עם שמך שאתה תכהו עשר מכות בכח עשרת הדברות שתקבל. וז"ש וזה לך ואהי"ה גימטריא עשר ועשר עם הכולל וזהו כי אהיה עמך וק"ל ע"כ.

ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך. פי' הרב קול רנה וישועה ז"ל עפ"י מאי דאיתא בירושלמי וז"ל אמר ר' פנחס עובדא הוה ברב דעייל מחמתא דטבריא פגעון ביה רומאי, אמרו ליה מן דמאן את אמר לון מן דוספינוס ופנינא ברמשא אתו לגביה אמרין ליה עד אימת את מקיים עם אילין יהודאי אמר לון למה אמרין ליה פגעין ואמרין ליה מן דמאן את אמר לן דוספינוס אמר לון ומה עבדתון ליה אמרין ליה דיוליה פנינן יחיה אמר לון יאות עבדתון ומה מי שהוא נתלה בבשר ודם כך מי שהוא נתלה בהקב"ה לא כ"ש הדא הוא דכתיב כל אשר יקרא בשם ה' ימלט עכ"ל. ופי' הרב יפ"ת וז"ל מן דמאן את, של מי אתה, אמר להם של דוספינוס שהיה מושל הרומיים ופטרורוהו בערב באו אצלו א"ל עד מתי אתה עומד עם אלו היהודים לעוזרם אמר להם למה, אמרו לו פגענו ביהודי אחד ואמרנו לו למי אתה ואמר להם לדוספינוס אמר להם ומה עשיתן לו ואמרנו לו פטרנוהו מהמכס אמר להם יפה עשיתן, דיוליה לשון מכס כמו דיילא דפ"ק דיומא או פירושו די לו שפטרנוהו אף עלפי שלא עשינו עמו טובה הנתלה בבשר ודם כך מי שהוא נתלה בהקב"ה לא כ"ש הדא הוא דכתיב כל אשר יקרא בשם ה' ימלט עכ"ל. ועפ"י יבא ע"ן דסבר משה שכשיאמר לפרעה אלו עבדיו ועמו של הקב"ה יוציאם במהרה מעבדות לחירות מבלי איחור ועיכוב כלל. אמנם פרעה כששמע שהם עבדיו ית' אדרבא הכביד העול עליהם וז"א ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה והכביד העול עליהם והצל לא הצלת את עמך אף שהם עמך והם נתלים בך וראוי ונכון להצילם וכמו שכתבנו מי שנתלה בהקב"ה לא כ"ש שינצל עכ"ל מלבד שלא ניצולו אלא ג"כ הכביד עולם פרעה הרשע וכמש"ל הרע לעם הזה וק"ל.

ויאמר משה אל ה' בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול וכו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי. כי הרב אהל יעקב ז"ל וז"ל יש להתעורר בנתינת טעם הנה שאמר כי כבד פה שלכאורא ענינו אחד עם מה שאמר לא איש דברים אנכי ויקשה הכפל. והנראה שבא משה להתנצל על עצמו לאמר הן אמת כי הוא גם הוא לא היה מסופק אם יכולת ביד ה' לעשות עמו נסים ולתת לו פה ולשון אבל עכ"ל אמר לא איש דברים אנכי. כי הנה אם יבקש אחד את פני העני ודל ההולך למקום ידוע ששם מצוי סחורות הרבה ויאמר לו אשאל ממך בהיותך שם קנה לי סחורה פ' והיא סחורה יקרה מאד, הנה אל העני ההוא שתי סיבות המעכבים אותו מעשות זאת, אחת שאין לו מעות לתת מחירה אף אם זה יחזיר לו מעות מיד, עכ"ל יש לו התנצלות לאמר שהוא אינו מבין על הסחורה ההיא כי מעולם לא קנה אותה לעצמו. הוא הדבר במשה שאמר לפני ה' לאמר אף אם יעשה אותו כבריה חדשה בפה ולשון חדים וקלים עכ"ל הלא השלית בדבר הזה צריך שיהיה לו בפיו דברי חן ומליצות צחות להנעים דברים אל הנוכחו דבר על אופניו והוא לא הורגל מעולם לדבר עם אנשים מסיבת היותו כבד פה ועל כן אינו איש דברים ובלתי ראוי לשליחות ההוא. וזהו שאמר בי ה' לא איש דברים אנכי ר"ל להטעים דברי אלי והטעם כי כבד פה וכבד לשון אנכי מלומר מאז וכנו' ודו"ק ע"כ.

למה הרעות לעם הזה. פי' הרב הכולל מאיר שולטן בס' הבהיר עבד שולטן כ"י בהקדים מה שאמרו רז"ל דהטעם שסירב משה בשליחות המקום משום דרצה לחלוק כבוד

לאהרן אחיו דנתרבה כבודו מפסוק כבוד את אביך וכו' לרבות אחיך הגדול. עוד נקדים מה שכתבו התוס' ז"ל דקושי השעבוד היה בשביל שעשה אאע"ה אנגריא בת"ח שנתרבה כבודם מאת ה' אלהיך תירא ע"כ. וזה אומרו למה הרעות לעם הנה בקושי השעבוד לא בשביל האת שלא דרש אאע"ה ועשה אנגריא בת"ח א"כ ש"מ דדרשינן את לרבות א"כ למה זה שלחתני ולא לאהרן אחי שנתרבה כבודו מריבויא דאת כאמור עכ"ל.

ובא"א פי' הרב הנו"ל בהקדים מה שידוע מחלוקת רבי יונתן ור' יאשיה אי וא"ו להוסיף או וא"ו לחלק, והנה משה רע"ה סבירא ליה דוי"ו להוסיף וא"כ ישראל בעי תרתי עבדות ועינני ארבע מאות שנה שכן כתיב ועבדום וענו אותם ת' שנה. וזה אומרו למה הרעות לעם הנה בקושי השעבוד מוכרח משום דסבירא לך ווי"ו להוסיף ובעו תרתי וא"כ למה זה שלחתני עכשיו והלא עדיין לא נשלם הזמן עכ"ל.

ובא"א פי' הנו"ל בהקדים מה שאמרו בבבא מציעא בפי' הבית והעליה וז"ל אמר רבא הבטת בהפקר תנאי הוא איקניא או לא קניא ודחי תלמודא דכ"ע הבטת בהפקר קניא ופי' רש"י ז"ל הואיל ולדעתו לכך ע"כ. וכתב הרב יושב אוהלים בדמ"ו ע"ב וז"ל וכתבו ז"ל דאברהם אבינו ע"ה קנה ארץ ישראל בהבטת כדין הפקר והיינו דכתיב כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ע"כ.

ובזה יובן למה הרעות לעם הנה בגלות מצרים לא בשביל שאמר אברהם אע"ה במה אדע וכו' ואמרת לו כי גר יהיה זרעך וכו' ור"ל דמשיהיה לו זרע יתחיל הגרות, והרי משנולד יצחק עד עכשיו נשלם הזמן וא"כ אינם צריכים לקושי השעבוד השלים המנין, ואם כן למה הרעות להם בקושי השעבוד, אלא ודאי מדהרעות להם ש"מ דלא נשלם הזמן משום דקנה אברהם את הארץ בהבטת ולא מגינן משנולד יצחק דבארץ לא להם כתיב וארץ ישראל להם היא כנו' ולכך הקשה פרעה את עולו עליהם עכשיו משום דלא נשלם הזמן וצריכים קושי השעבוד להשלים המנין וא"כ למה זה שלחתני עכשיו ועדיין לא נשלם הזמן עכ"ל.

לא איש דברים אנכי פי' הרב הנו"ל בהק' מ"ש האר"י זצוק"ל דהשכינה היא היתה עם ישראל בגלות מצרים והיא השלימה המנין. ועוד נקדים מה שפסק הטור חו"מ סי' קכ"ג וז"ל ואשר לא טוב עשה בעמיו זה הבא בהרשאה במה דברים אמורים כשהתובע והנתבע במדינה אחת וכו' ע"כ. ומור"ם ז"ל בסי' הג' הביא בשם יש אומרים דיש אומרים דאין חילוק בין אם היה עמו בעיר או לא דאם עושה להציל עשוק מיד עושקו מצוה קעביד ע"כ. ועו"ן מ"ש במד"ר לתרץ קושית ר' לוי שהקשה כתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם וכתב לה' הארץ ומלואה שפי' הם ז"ל דבזמן שעושים רצונו של מקום דאז השכינה ג"כ שורה בארץ אצל התחתונים נאמר לה' הארץ ומלואה אבל בזמן שאין עושים רצונו של מקום דאז השכינה מסתלקת למעלה אז הוי השמים לה' ועיקר דירתו בעליונים והארץ נתן לבני אדם.

ובזה יובן אמר משה להקב"ה אתה אדון העולם וכי אתה רוצה שאהיה שליח הרי לא איש דברים אנכי ע"כ. ור"ל מאחר שהשכינה עמנו בגלות כנו' כמ"ש רבינו האר"י ז"ל א"כ אתה מקרי עכשיו אדון העולם ולה' הארץ ומלואה וא"כ אתה רוצה לעשות אותי שליח ומורשה לעמוד ולהתדיין עם פרעה במקומך, וזה לא יתכן מאחר שהתובע שהוא הקב"ה והנתבע שהוא פרעה הם במדינה אחת ועל מי שיהיה בכגון דא עליו נאמר ואשר לא טוב עשה וכו' כמ"ש הטור כנו'. וז"א הרי לא איש דברים אנכי ר"ל שאיני יכול להיות מורשה כאמור והקב"ה השיב לו מי שם פה וכו' הלא אנכי ה' דאני יכול להכריע דהדין כיש אומרים שהביא מור"ם ז"ל דאם עושה להציל עשוק מיד עושקו אין לך מצוה גדולה כזאת וק"ל.

ובזה כתב הרב יושב אוהלים ז"ל וז"ל פי' המפרשים ז"ל כוונת המאמר הנו"ל אתם למה וכו' ור"ל דפרעה הבין דמשה רבינו ע"ה בא להוציאם בתוך הזמן מטעם

שהשכינה שהיא עמהם בגלות השלימה המנין, ובא לבטל טענה זאת מטעם שראה שהם באים להוציא את ישראל במקומו ית' בכח הרשאה שבידם. וז"א אתם למה באים מאחר דק"ל דאשר לא טוב עשה בעמיו זה הבא בהרשאה כשהתובע והנתבע בעיר. אלא ודאי ממה שאתם באים ש"מ דאין השכינה בעיר עמכם דאין אתם חשודים לעבור על פסוק ואשר לא טוב עשה וכו' ומאחר דאין השכינה עמכם א"כ הטענה דהשכינה השלימה המנין בטלה לה ועדיין לא נשלם הזמן וא"כ דבריכם למה וק"ל ע"כ.

ובזה פי' ה"ה מאיר שולטן ז"ל כוונת הפסוק מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים. וז"א מי אנכי כי אלך אל פרעה ר"ל בטענת שאני מורשה ממך להוציא את ישראל שאם אני אומר לו כך הוא אומר לי א"כ מוכח שטענת שהשכינה היא השלימה המנין מחמת שהיא בגלות בטלה לה שאלו היתה בעיר הרי ק"ל ואשר לא טוב עשה זה הבא בהרשאה ואין אתה חשוד לעבור על זה אלא ודאי שאינה עמכם והזמן לא נשלם וא"כ איני יכול להוציאם. וז"א וכי אוציא את בני ישראל ממצרים בתמיהא וק"ל.

ואגב אורחין יובן בזה כונת הפסוק למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. הכוונה דכיון דאתה רוצה להוציאם מטעם דהשכינה השלימה המנין א"כ לא היה לך לשלוח אותי משום דפרעה בראותו שבאתי נתאמת לו שאין השכינה עמנו בגלות שאלו היתה עמנו לא הייתי בא בהרשאה כאמר ולכך הקשה עולו עליהם ולה היה צריך לשלחני. וז"א למה הרעות וכו' ופי' דבריו דר"ל שמה שאני אומר למה הרעות הוא במה ששלחתני משום דמאז באתי אל פרעה לדבר בשמך שאני מורשה ממך, הרע לעם הזה בקושי השעבוד דגמר בדעתו שאין השכינה עמנו ולא נשלם המנין וק"ל.

ויאמר אליהם מלך מצרים למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו וכו' ויאמר פרעה הן רבים עתה וכו'. כ' הרב ראש דוד ז"ל וז"ל יובן בהק' מ"ש המפרשים ז"ל תרי טעמי למילוי ת' שנה, טעם הראשון קושי השעבוד, והשני רבוי אוכלוסין. והנה פרעה בהוא פחדא הוה יתיב ורצה להבליע בנעימה. וז"א למה תפריעו את העם ממעשיו ר"ל הראויים אליו ולא יתר על יכולתם וא"כ לא יקרא זה קושי, וא"ת ריבוי האוכלוסין וכו' גם זה אינו כי הן רבים עתה ולא קודם וק"ל ע"כ.

ובאו"א אתם למה ודבריכם למה וכו'. כתב הרב יושב אוהלים ז"ל וז"ל יובן בהק' מ"ש הראשונים ז"ל דאיך הוציא הקב"ה את ישראל קודם זמנם, ותירץ הרב פענח רזא אשכנזי ז"ל וז"ל דישראל היו בפקדון אצל פרעה כמש"ה פקוד יפקוד וכו' ופרעה שלח יד בפקדון שגזר כל הבן הילוד וכו' ואף שלא נתקיימה ולא הוי כ"א שחשב לשלוח יד בפקדון עכ"פ באנו למחלוקת ב"ש וב"ה דלב"ש המחשב לשלוח יד בפקדון חייב, וב"ה ס"ל דאינו חייב עד שישלח ידו וא"כ יכול להקב"ה לומר דהדין כב"ש ויכול לתבוע פקדונו אפי' תוך הזמן ע"כ.

ועפיד"ק יובנו הני קראי ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני וכו' ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך ע"כ. והדקדוק מבואר דאיך יתחייב יציאתם קודם הזמן משום שהם בני בכורה ולהבין זה נקדים עוד מ"ש המפרשים ז"ל לתרץ קושית הרא"ם ז"ל שהקשה דמאי אהני ליה ליעקב קניית הבכורה דאטו אם קנה ישראל כהונה מהכהן נעשה הוא כהן, ותירצו הם ז"ל עפיד"ק וזה"ק דעיקר הבכורה היא ליעקב לפי דמחשבת יצחק אע"ה היתה ביעקב והוי בכור מצד המחשבה והקנייה היתה בשביל הממון ע"כ. וז"א כה אמר ה' בני בכורי ישראל ש"מ דס"ל להקב"ה דהמחשבה עיקר א"כ הלכה כב"ש דהמחשב לשלוח יד בפקדון חייב ולכך ואומר אליך שלח את בני אפילו בתוך הזמן וק"ל ע"כ.

ובזה יובן כונת הפסוק וישוב משה אל ה' ויאמר למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני, וקשה דמתחילה ידע שלא ישלחם בהליכה זו כמ"ש לו הקב"ה ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך וכו'. עוד נקדים מ"ש במד"ר דמה שסירב משה בשליחות המקום משום שרצה לחלוק כבוד לאחיו הגדול ממנו, ובאמת ראוי לידע למה לא רצה השי"ת לשלח הגדול וגם העניש למרע"ה על שסירב מאחר דבדין סירב, וכדי ליישב זה נקדים מ"ש הרב מטה אהרן ז"ל בשם ס' הבהיר כנפי יונה וז"ל נשמת משה נאלצה קודם בריאת העולם ומצד המחשבה משה גדול מאהרן והסכים דעתו ית' שהמחשבה עיקר ומשה שסירב היה דעתו שהמעשה עיקר ומה יצא טעם נכון למשז"ל דמשום שסירב נטלה ממנו הכהונה וניתן לאהרן דלשיטתו דהמעשה עיקר א"כ אהרן הוא הגדול ולכך ראוי הכהונה לאחיו שהוא הגדול לדעתו. ובזה יובן למה הרעות וכו' בקושי השעבוד דבלאו"ה יכול אתה להוציאם קודם הזמן משום דחשב לשלוח יד בפקדון והמחשבה עיקר דהלכה כב"ש ולמה צריך קושי השעבוד כדי שישלים המנין, אלא ודאי דס"ל כב"ה דהמעשה עיקר ואינו חייב עד שישלח ולכך הרעות להם בקושי השעבוד כדי שישלים המנין וא"כ למה שלחתני אני ולא אהרן שהוא הגדול במעשה.

ובזה יובן המד' הנז"ל למה משה ואהרן אתם למה וכו' דפרעה ידע דבא לגאולם תוך הזמן מטעם שחשב לשלוח יד בהם משום דס"ל דהלכה כב"ש שהמחשבה עיקר וע"ז השיב אתם למה ר"ל דאדרבא ממה שבאים שניכם אצלי מוכח דהמעשה עיקר דאי הלכה כב"ש למה ליה לאהרן לבוא עמך מאחר שאתה הגדול מצד המחשבה, אלא ודאי דהמעשה עיקר וממילא דהלכה כב"ה דאינו חייב עד שישלח יד בפקדון ואני חשבתי לשלוח יד בפקדון ולא עשיתי וא"כ דבריתם למה דאין אתם יכולים לתובעם תוך הזמן ע"כ. ובזה פי' הרב הכולל מאיר שולטן ז"ל כוונת מאמרם ז"ל במד"ר וז"ל וישנאו אותו למה כדי שיקרע הים לפניהם ע"כ. והוא תמוה, ולפי האמור יתכן לומר שהשבטים ידעי דעתיד הקב"ה להוציא את ישראל ממצרים בטענה שחשב פרעה לשלוח יד כב"ש שהם פקדון אצלו וחשו לשמא יאמר פרעה דמי אמר דהלכה כב"ש ולא כב"ה ולכך הקדימו הם לפסוק כב"ש דהמחשבה עיקר והענין הוא עפ"י מש"ה כנ"א ז"ל די"ז ע"א דהשבטים דנו ליוסף על המחשבה שהיה חושב ביום למלוך עליהם וע"י ההרהור היה חולם בלילה דלא"ה למה הענישותו על החלום וכי ביד האדם שלא לחלום, ועו"ן משז"ל דבשעת קריעת י"ס טען עוזא רבש"ע ת' שנה אתה גזרת ועדיין לא שלמו תן לי רשות להחזירם ע"כ. והנה אי אמרינן דהמחשבה עיקר והלכה כב"ש א"כ בטלה לה טענת עוזא שדינא הכי הוי שיצאו אף בתוך הזמן משום שחשב פרעה לשלוח יד בהם, ובזה יובן וישנאו אותו בשביל שהיה מחשב ביום וחולם בלילה ולמה שנאו אותו ע"ז דסוף סוף היא מחשבה ולא עשה שום מעשה, ולזה השיב כדי שיקרע הים לפניהם מטעם המחשבה ובטלה לה טענת עוזא עכ"ל.

ובאו"א פי' הנז"ל כוונת המאמר אתם למה וכו' בהק' מ"ש ז"ל בגמ' דשעבוד מצרים היה בסיבת שעשה אאע"ה אנגריא בת"ח שנא' וירק את תניכיו ילידי ביתו וכו' והק' בתוס' והלא שעבוד מצרים היה בשביל שאמר במה אדע וכו' ות"י דהשעבוד בשביל במה אדע וקושי השעבוד בשביל שעשה אנגריא בת"ח. ועו"ן משז"ל שכבוד הת"ח נתרבה מאת ה' אלהיך וכו' שהשוה הקב"ה כבודם לכבודו יתברך. עו"ן מ"ש הקב"ה ליעקב אנכי ארד עמך וכו' ואנכי אעלך גם עלה וידוע דקושי השעבוד השלים המנין.

ובזה יובן דפרעה שאל אותם אתם למה באים ולא הקב"ה כמו שאמר ואנכי אעלך גם עלה, וא"ת שהקב"ה השוה כבודכם לכבודו ושלוחו כמותו ותוי כאילו בא הוא ית' בעצמו אה"נ, אבל א"כ דבריתם שאתם אומרים להוציא את ישראל בתוך הזמן מט' דקושי השעבוד השלים המנין דלפי דבריתם שכבודכם נתרבה מכבוד המקום וא"כ אינו משלים המנין וצריך שתשבו עד מלאות הימים אשר גזר ה' בשביל במה אדע, דבשלמא

אם היה בא השי"ת ולא אתם הייתם יכולים לאמר שאין עון אשר חטא להשתמש בת"ח ואין על אברהם שום עונש בשביל האנגריא, אבל מביאתכם מוכח שכבודכם גדול ואסור להשתמש בת"ח ולכך נגזר קושי השעבוד וא"כ דבריכם למה ע"כ.

ויאמר פרעה מי ה' וכו' לא ידעתי את ה'. יובן בהק' משו"ל דקושי השעבוד היה בשביל אנגריא שעשה אאע"ה בת"ח שנתרבה כבודם מאת ה'. והנה מרע"ה בא לגאול את ישראל מטעם שקושי השעבוד השלים המניין, ומזה נראה שאין עונש להשתמש בת"ח, וז"א פרעה למשה כיון שאתה בא להוציאם בחצי הזמן מטעם קושי השעבוד השלים המנין א"כ מעתה לא ידעתי פ"י לאת ה' וכו' לרבות מאי אתא עכ"ל כ"ן אשכנזי ז"ל.

ובזה פ"י הרב הכולל מאיר שולטן ז"ל וז"ל ויאמר כוונת הפ' וישב משה אל ה' ויאמר ה' למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני וכו' והכוונה היא שאתה הסיבות את לב פרעה להקשות עולו עליהם כדי שיעלה קושי השעבוד להשלים המנין משום דפרעה ספוקי מספקא ליה אם קושי השעבוד הוא משלים המנין ולא משום האנגריא דשמא שמותר להשתמש בת"ח, או דלמא דקושי השעבוד הוא בשביל האנגריא שעשה בת"ח דאסור להשתמש בת"ח משום דנתרבה כבודם מכבודו ית', והנה עד עכשיו היינו יכולים לומר לפרעה שמותר להשתמש בת"ח דלא נתרבה כבודם מאת ה' וקושי השעבוד השלים המנין, אבל עכשיו ששלחתני במקומך שאמרת אנכי ארד עמך וכו' ואנכי אעלך גם עלה מוכרח שידע פרעה שכבוד ת"ח נתרבה מאת ה' וא"כ אסור להשתמש בת"ח וקושי השעבוד בשביל האנגריא ולא יעלה להשלים המנין כי נפשט ספיקו מהליכתי אצלו כאמור, וק"ל. וזה אומרו למה הרעות לעם הזה בקושי השעבוד לא בשביל להשלים המנין וא"כ למה זה שלחתני שמעתה יאמר פרעה שקושי השעבוד בשביל האנגריא כאמור והיה לך רבון העולמים לבוא אצלו בכבודך ולהוציאם בטענת קושי השעבוד וק"ל.

פרשת וארא

סמיכות הפרשה אדני למה הרעות וכו' וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. פ"י הרב זר"ב שני בהקדים מ"ש בס' גלאנטי ע"פ היה אדני כאויב דשם אדנ"י שני אותיות מהם דהיינו ד"ן הם דין ושנים רחמים שהם א"י אל"ף דשם אהי"ה ויו"ד דשם ב"ן ולכך נכנסו אותיות ד"ן בין יו"ד לאל"ף למתק ד"ן שהוא דין, ועתה בזמן החורבן היו ארבעתם כולם דין, וזהו היה אדנ"י כאויב כל אותיות אדנ"י היה כאויב, ובוזה פ"י מפ"י השמועה מ"ש משה להקב"ה שלח נא ביד תשלח שהכוונה ששם זה של אדנ"י גלה למצרים כמשו"ל גלו למצרים שכינה עמהם ובהיותם בגלות מצרים היו נפרדות איש מעל אחיו אמר משה להקב"ה רבש"ע שלח נ"א ביו"ד והיו ארבעתם יחד ישתתף דל"ת בנו"ן ויעשה ד"ן אנכי, וישתתף אל"ף ביו"ד שהם רחמים ויהיה דין למצרים וא"י שהם רחמים לישראל, וזהו זנגף ה' את מצרים נגוף ורפוא נגוף למצרים באותיות ד"ן ורפוא לישראל באותיות א"י ע"כ, ובזו"ו כוונת הפ' שאמר משה אדני למה הרעות וכו' דלמה בתחילה אמר וישב משה אל ה' הוי"ה ואח"כ אמר אדנ"י למה וכו' אדנו"ת, אכן עפ"י"ה יע"ן דמרע"ה אמר שלח נא ביד כנו' ולזה אמ"ל הקב"ה זה שמי לעולם וזה זכרי דהראה לו אל"ף דאדנ"י דמרמו על אהי"ה והראה לו יו"ד דאדנ"י שמורה על הוי"ה והיינו אותיות א"י מאדנ"י שמורה רפואה לישראל כנו', וז"ש לו וזה זכרי היינו אדנ"י שבו אני נזכר כמארז"ל ורמו לו שנשתתפו אותיות אדנ"י וקיבל שאלתו שאמר שלח נא ביד, ולכן הן עתה שראה משה קושי השעבוד שנתחדש

לישראל דלא מיבעיא שלא היה רפואה לישראל ע"י אותיות אלו אלא אדרבא לפי דעתו של משה היה אדנ"י כאויב ע"ד הנו' לכן וישב משה אל ה' ויאמר אדנ"י למה הרעות לעם הזה ר"ל אמרת לי זה זכרי לומר שנשתחפו אותיות אדנ"י ויעשו רחמים לישראל ודין למצרים והרי אדרבא מאז באתי אל פרעה לדבר לשמך הרע וכו' ר"ל אני באתי בכח זה השם אל פרעה לנגוף אותו בעשר מכות ע"י אותיות ד"ן שבו ולרפוא את ישראל באותיות א"י להצילם ולא מיבעיא שלא הצלת את עמך אלא אדרבא הרעות להם שנתהפכו גם אותיות ד"ן לפעול דין בישראל. ולז"א וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' פתח בשם אלהי"ם המורה דין ומסיים בשם הרחמים לרמוז לו שעדיין בהבטחה ראשונה עומד דבשני אותיות ד"ן יהיה דין למצרים ובשנים רחמים לישראל. וזה שהזכיר לו כאן דין ורחמים שהם מכוונים לאותיות אדנ"י שיש בהם דין ורחמים כאמור עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב עיר דוד ז"ל בס' רנ"ח כוונת הפ' וארא וכו' וגם הקימותי וכו' בהקדים מ"ש רבינו בחיי ז"ל ע"פ זה וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, ששם שדי מורה שתולה הקב"ה לאדם על חטאיו וממתין לו עד שיעשה תשובה או יביא קרבן אז נקרא בשם של שדי ע"כ. וידוע מה שמקשה הרא"ש ז"ל היאך הקב"ה מקבל לאדם בתשו' מאחר דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה, ותי' בעלי חיים שאני ואדם נקרא בעלי חיים משא"כ בהמה דלמיתה אולא. וא"ת והרי סוף אדם למות ותי' שאני אדם שעתידי לקום בתח"מ. עו"ן מ"ש בפ' חלק מנין לתח"מ מן התו' שנא' אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתח"מ מה"ת. מעתה ז"א וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי למה באל שדי לתורות שהקב"ה תולה לאדם על חטאיו כדי שישבו. וק' שהרי נראה ונדחה אינו חוזר ונראה ואין לומר דב"ח שאני מאחר דסוף אדם למות. ע"ז תי' וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתח"מ מן התורה מאחר שהוא עתיד לקום בתח"מ לא שייך ביה נראה ונדחה וכו' ושפיר הקב"ה תולה לאדם על חטאיו עד שיעשה תשובה ודו"ק ע"כ.

ובמד' אמרו וידבר אלהים אל משה הה"ד מי יבא ומי ירהר אחר המלך אשר כבר עשהו ע"כ. פי' הרב עיר דוד ז"ל והוא דרש"י ז"ל פי' וידבר אלהים אל משה דיבר אתו קשות על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות לכן דיבר אתו משפט. והק' בילק"ר למה דיבר אתו משפט על שאמר למה הרעות הלא בפ' כי תשא אמר משה להקב"ה רבש"ע למה יחרה אפך בעמך ויאמר ה' סלחתי כדברך וקיבל שכר מרע"ה בתפילתו שאמר למה ה' יחרה אפך. וכאן שאמר למה הרעות למה נענש. ותי' הילק"ר הנו' דבשלמא בפ' כי תשא היה מבקש על העתיד שאמר למה יחרה ועדיין לא חרה אפו ועשה פעולה בתפילתו שפיר קיבל שכר. וכאן אמר משה ומבקש על העבר שאמר למה הרעות לעם הזה והרי כבר הרע לכך נענש שאמר להקב"ה על דבר הוזה. והשתא א"ש וידבר אלהים שדיבר אתו קשות וק' למה דיבר אתו קשות על שאמר למה הרעות והלא בפ' כי תשא אמר למה ה' יחרה אפך ואדרבא קיבל שכר. לזה השיב המד' מי ירהר אחר המלך ר"ל אחר הקב"ה אשר כבר עשהו ר"ל בכאן כבר עשה. לא כן שם אמר על העתיד ע"כ.

באו"א פי' הרב שד"ה ז"ל כוונת הפ' וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. במ"ש במד' א"ר פנחס זש"ה שמע עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי אמר הקב"ה למשה בשביל שקראתי אותך אלהים שנא' ראה נתתיך אלהים אלהיך אנכי ע"כ. והנה נודע כי שם אלהים נקראו הדינים והמלאכים ולכן צייתה התורה זוכה לאלהים יחרם כן אמרו בזו"ח אמנם שמו המיוחד תו"ה עליו נאמר וכבודי לאחר לא אתן. וז"א וידבר אלהים אל משה ר"ל אף כי קראתיך בשם אלהים דכתיב ראה

נתתיך אלהים, מ"מ לא מפני כך אהיה כמוך ואמרת למה הרעות ונתרעמת ולכן ויאמר אליו אני ה' אני הוא ולא אחר וקדושתי למעלה מקדושתכם ע"כ.

באו"א פי' הרב הנו' דרך רמו מ"ש וידבר אלהים אל משה, דתיבת אל מיותרת הול"ל למשה, אלא אפשר שהכוונה היא כן וידבר אלהים שדיבר אתו משפט ומה הוא המשפט שאמ"ל אל משה בתמיהא ר"ל וכי מלחמת ל"א מלכים יהיה ע"י משה לא יהיה אלא ע"י יהושע ע"כ. ויומתק בזה מה שרמזו המפרשים ז"ל אלהים ר"ת א'מרת ל'מה הרעות י'הושע מ'כניסם ודו"ק.

באו"א פי' המפ' עפ"י מה שפי' הרב מהרמ"א כונת הפ' וינחם ה' וכו' אשר דיבר וכו' דע"י הדיבור גתבטל הכעס, וז"ש ע"י שוידבר אלהים אל משה שדיבר אתו קשות ע"י ויאמר אליו אני ה' אתנהג עמך במדה"ר לפי שאמרו במד' כשאמר למה הרעות בקשו לפגוע בו לכן ע"י הדיבור גתבטל הכעס.

באו"א אפ"ל במשול' קושי השעבוד השלים הזמן אכן היינו דוקא אם ישראל יש להם דין בנים וראיה לזה שישאל בנים מכח התשובה כידוע, וגם מכח מתנת הארץ כמ"ש המפ' ז"ל, וגם מן המילה נראה שהם בנים כידוע, והנה משה סירב דסבר דעדיין לא נשלם הזמן לכן אמ"ל הקב"ה עתה תראה ולא במלחמה ל"א מלכים שנענש על סירובו דאחר האמת דנשלם הזמן מקוה"ש שהם בנים וראיה לזה ראשונה וארא וכו' באל שדי וכמ"ש"ל בשם רבינו בחיי ז"ל שהוא מורה על התשו' דמינה מורה שהם בנים, ועוד וגם הקימותי את בריתי אתם לחת להם את ארץ כנען דמינה ג"כ מורה שהם בנים, ולכן וגם אני שמעתי את נאקת בני דייקא שהם בנים ולכן אשר מצרים מעבידים דייקא שעשו קוה"ש שלא כדין ובזה נשלם הזמן, ועוד ואזכור את בריתי שהיא המילה, מה תאמר א"כ כיון דנשלם הזמן צריך אני לרדת לכן אמור לבני אני ה' והוצאתי וכו' ודו"ק כי קצרתי.

איתא במד"ר וידבר וכו' וארא וכו' אמ"ל הקב"ה למשה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה פעמים גליתי עליהם באל שדי ולא הרהרו אחר מדותי אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ וכו' כי לך ולזרעך וכו' וכשבקש לקבור את שרה לא מצא עד שקנה בדרמים ולא הרהר וכו' ע"כ. פי' הרב בסנ"א ז"ל במשול' לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שהרי בשביל משקל ב' סלעים מילת נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים והק' התוס' והא גלות מצ' נגזר בשביל במה אדע ותי' דקושי השעבוד נגזר בשביל מכ"י, אכן מצינו כמה תי' על מכירת יוסף דתמן תנינן במס' סנהדרין תניא אידך כי ימצא איש גונב נפש וכו' גנבו ולא מכרו מכרו ועדיין ישנו ברשותו פטור, ומצינו דיוסף נמכר בשכם ושכם היתה בחלקו של יוסף שנא' ואני נתתי לך שכם וכו' א"כ היתה מכירתו בלי גניבת ופטורים, אבל זה דוקא אי א"י מוחזקת אבל אי אמרינן דאינה מוחזקת א"כ עדיין לא זכה יוסף בשכם ומיקרי שגנבוהו ומכרוהו וחייבים, והנה מרע"ה ס"ל דא"י מוחזקת וזכה בשכם והשבטים אינם חייבים על מכירתו משום דזה מיקרי מכרו ועדיין הוא ברשותו דפטור כאמור ומשול' אמר למה הרעות בקושי השעבוד בשביל מכ"י דלפי האמת אינם חייבים משום דעדיין הוא ברשותו דא"י מוחזקת וא"כ לדעתו שקנה אברהם את הארץ והי"ל להתרעם שלא מצא לקבור את שרה ולכך אמ"ל חבל על דאבדין וכו' ע"כ.

ובזה פי' הרב מאיר שולטו ז"ל כוונת הפ' למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתי, ובהק' עוד מ"ש המפ' ז"ל דהטעם שלא גאלם הוא ית' על ידו כמו שהבטיח ליעקב ואנכי אעלך משום דלא השלימו הזמן שהבטחתו ית' היתה אם ישלימו ת' שנה, וז"ש למה הרעות לעם הזה בקושי השעבוד לא בשביל מכ"י ומכאן נראה דס"ל דא"י אינה מוחזקת דאי מוחזקת הרי מכרוהו ועדיין ברשותו ופטורים א"י דאינה מוחזקת ומאחר שלא קנה אברהם את הארץ א"כ מנינן שנות הגלות מלידת יצחק דבארץ לא להם כתיב ולא

במצרים וא"כ הרי שלמו הת"ש וצריך אתה לקיים הבטחתך כמ"ש ואנכי אעלך וכו' ולמה זה שלחתני להוציאם, א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' כוונת המד' הנז' במאי דק"ל אין שליחות לגוי לא אנן לדידהו ולא איננו לדידו ואפי' גוי לגוי אינו נעשה שליח כמ"ש בירושלמי פ"ו דדמאי וב"א דתרומות דליכא מאן דסבר דגוי נעשה שליח לגוי חבירו יע"ש. והנה ידוע דמחלוקת השבטים ויוסף היתה דיוסף ס"ל דין ב"ן יש להם ומפרכסת אסורה והשבטים ס"ל דין ישראל יש להם. וכבר כתבנו משם התוס' דקושי השעבוד היה בשביל מכ"י וא"כ מזה דהקב"ה הסכים על ידו שדין ב"ן יש להם ושלא כדין מכרוהו על מה שהביא דבתם ולכך הענישם בקושי השעבוד לא מטעם שמכרוהו ליוסף על מאי דסבר שיש להם דין בני נח והם סברי דיש להם דין ישראל ואתה רבש"ע הוכחתם על זה משום שס"ל כיוסף שיש להם דין ב"ן א"כ למה זה שלחתני במקומך להוציא את ישראל ממצרים דמעתה איני יכול להיות שליח דאין שליחות לגוי. ואמ"ל הקב"ה חבל על דאבדין וכו', שהנה אברהם אמרתי לו קום התהלך בארץ לקנות אותה בחזקה כדין ישראל כמ"ש המפ' ז"ל ואח"כ ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא והטעם לזה משום דלא קנה את הארץ דאין גוי קונה בחזקה והי"ל להקשות ולומר אתמול אמרת לי קום התהלך וכו' ש"מ שיש לי דין ישראל שקונה בחזקה ועכשיו שלא מצאתי מקום לקבור את שרה ש"מ שלא קניתי בחזקה כדין ב"ן אתמהא, ועכ"ז לא נתרעם ואתה מקשה לי קושיא זו כגו' ולכך חבל על דאבדין ולא משתכחין ע"כ.

באו"א פי' הרב יוש"א ז"ל במ"ש התוס' דקושי השעבוד בשביל אנגריא שעשה אאע"ה בת"ח. ולכאורה קשה דנהי שקיים אאע"ה את כל התורה כולה מ"מ הרי הוא כמי שאינו מצוה ועושה ולמה נענש. ותי' הרא"ם ז"ל דכיון דקיבל על עצמו מאליו לקיים מצות התנ"ך איכא עונשי שמים ע"כ. וה' חנא כתב דוקא אי אמרינן שיצאו מכלל בני נח אפי' להקל ונעשו כדין ישראל גמור הא ודאי בעוברים נענשים בעונשי שמים, אבל למ"ד לא יצאו כ"א להחמיר אין נענשים בעונשי שמים. והנה הוא ז"ל הכריח דיצאו לגמרי מכלל ב"ן מדאמ"ל הקב"ה לאברהם קום התהלך בארץ ואז"ל שכוונתו ית' להקנות לו בחזקה וקי"ל דב"ן אינו קונה בחזקה א"ו ודין ישראל גמור יש להם. עו"ן משו"ל ליציאתם קוה"ז דמשנולד יצחק מנינן מזה נראה דדין ב"ן יש להם ולא קנה אברהם את הארץ. בזי"ו שאמר משה למה הרעות לעם הזה בקושי השעבוד מוכרת לומר בשביל האנגריא ויקשה ע"ז דהא אינו מצווה ועושה הוא ולמה יענש מוכרת לומר דיצאו מכלל ב"ן לגמרי וא"כ לפ"ז קנה אברהם את הארץ וא"כ לא מצינן לומר עוד משנולד יצחק וכו' וא"כ לא נשלם הזמן ולמה זה שלחתני דעדיין לא בא עת הגאולה. וע"ז השיב לו השי"ת חבל על דאבדין וכו' דלפי דבריו שקנה אברהם את הארץ א"כ יש לו מקום להתרעם עלי כשלא מצא לקבור את שרה עד שקנה בדמים ועכ"ז לא נתרעם דא"כ חבל על דאבדין.

א"ג דרמו לו הקב"ה דודאי לא יצאו מכלל ב"ן ומה שנענש בשביל האנגריא בשביל שקיבל המצות על עצמו כתי' הרא"ם ז"ל ונ"א חבל על דאבדין וכו' אמרתי לו קום התהלך וכו' וכשבקש לקבור את שרה לא מצא מקום ולא נתרעם משום דידע דלא קנה את הארץ משום דלא יצא מכלל ב"ן וא"כ חזר הדין דמשנולד יצחק התחילה הגזירה והי"ל ללמוד ולא למדת לכך חבל וכו' ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' בהק' מ"ש התוס' דקושי"ה לכפר על מכירת יוסף. והנה ידוע משו"ל דהשבטים דנו ליוסף על המחשבה שחשב למלוך עליהם וס"ל דמחשבה חשיבא כמעשה עו"ן מה שתי' על יציאת מצרים קוה"ז משום שהמצרים היו חושבים כל הלילה באיזה אופן להכביד עליהם השעבוד והיו כאילו שעבדו אותם יומם ולילה ונשלם הזמן ע"י הלילות. עו"ן משו"ל דאאע"ה קנה את הארץ בהבטה כמ"ש והארץ אשר אתה רואה ולמ"ד הבטה בהפקר קני משום שדעתו לכך א"כ אברהם קנה את הארץ. בזי"ו

שאמר משה למה הרעות לעם הזה בקושי השעבוד משום מכירת יוסף א"כ נראה שהדין עם יוסף דמחשבה לא חשיבא כמעשה א"כ למה זה שלחתני להוציאם קודם הזמן כיון דמחשבת הלילות א"כ למה הרעות בקושי השעבוד לכפר על מכ"ה דאחר האמת השבטים לא חטאו שדנו אותו על המחשבה. אותה שעה אמ"ל הקב"ה חבל וכו' דלדיך דמחשבה כמעשה א"כ אברהם קנה את הארץ והי"ל מקום להרהר בשלא מצא מקום לקבור את שרה ועכ"ז לא הרהר ולכן חבל וכו'. א"נ הק' ליה הי"ל ללמוד מאברהם שלא מצא מקום ולא הרהר נראה משום דלא קנה בהבטה א"כ המחשבה בטילה וממילא קושי השעבוד לכפר על מכירת יוסף דהשתא אין בידו עון מה תאמר א"כ למה זה שלחתני דעדיין לא נשלם הזמן ע"י הלילות אי מהא לא איריא לכן אמור וכו' והוצאתי וכו' והט' ולקחתי אתכם לי לעם וכו' וכיון דאתם מקודשים לא הקדש מפקיע וכו' את"ד ז"ל.

באו"א אפשר לפרש לענ"ד במשול"ל דאי אמרינן וי"ו לחלק השבטים חטאו דקרא כתיב והתעמר וכו' אכן אי וי"ו להוסיף פטורים דהם לא עשו שתייהם. וידוע דאע"ה לא הלך בא"י כ"א לארכה וקרא כתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה. עו"ן משול"ל דמשנולד יצחק וכו' וזה דוקא אי א"י אינה מוחזקת בזי"ו שאמר משה למה הרעות לעם הזה בקושי השעבוד ודאי משום מכ"ה א"כ נראה דהדין הוא דוי"ו לחלק והשבטים חייבים א"כ אע"ה קנה את הארץ וליכא למימר משנולד יצחק וכו' א"כ למה זה שלחתני קודם הזמן וא"כ לסברתו יכול היה אברהם להתרעם כיון דקנה את הארץ ועכ"ז לא הרהר א"כ חבל וכו' כנז' ודו"ק.

באו"א פ"י הרב דברי שלמה ז"ל כוונת הפ' וגם הקימותי את בריתי וכו' והוא בהקדים מה שפ"י ה' שמעון שלמונה ז"ל כוונת הפ' בפ' לך לך והקימותי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדורותם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו. והוא במשול"ל א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל את התו' אלא מהחדש וכו' אלא כדי שלא יאמרו אומ"ה לסטים וכו'. עוד נראה תירוץ אחר דאמרינן בגמ' עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים ראה הקב"ה שקבלו עליהם ז' מצות בני נח ולא קיימום עמד והתיר ממונם לישראל וחד אמר התיר להם ז' מצות. והנה למ"ד התיר להם ממונם הרי מצינו לתרוצי דמה שנכנסו לארץ הוא משום דהתיר ממונם. עוד מצינו ג' טעמים בענין המילה הרמב"ן אמר טעם המילה הוא ששם לנו זכרון באבר התאווה לבל ישתמש בו רק לדבר מצות. והרמב"ם ז"ל הביאו יד יוסף כ' ב' טעמים הא' להחליש כח התאווה והיצר והב' לתת הפרש בין עם בני ישראל לגוים לבל יאמר בן הנכר עברי אנכי. והנה לפי טעם הא' של הרמב"ם וכפי טעם הרמב"ן קשה דהלא גם הגוים עצמם נצטוו על העריות וא"כ ראוי היה שגם לגוים יצוה מצות המילה ומדלא ציוה להם מוכרחים אנו לומר שהתיר להם ז' מצות ולכך לא ציוה להם על המילה. וא"כ לא מצינו לתרוצי דמה שאנו נכנסים לארץ הוא משום דהתיר ממונם דהלא פ"י הפ' התיר להם ז' מצות. אבל לפי טעם הב' של הרמב"ם שהוא כדי לתת היכר בין עם בני"י לגוים הנה לא קשה לן למה לא ציוה לגוים דהלא כל עצמה של מצוה זו אינה אלא לאפרושי בינינו ובין הגוים וא"כ מצינו למימר דפ"י ראה ויתר גוים הוא התיר להם ממונם וכדין אנו נכנסים לארץ. והנה זאת כוונת הכתוב והקימותי את בריתי ביני ובינך שהיא ברית המילה להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו שהוא טעם הב' של הרמב"ם דמה שאני מצוה אותך את בריתי הוא להיות לך לאלהים ולא לאומות א"כ פ"י ראה ויתר גוים הוא התיר ממונם מטעם זה ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו אבל בלא"ה לא. ובזה א"ש דברי רש"י שפ"י ואתנה בריתי ביני ובינך ברית של אהבה וברית הארץ לומר דקרא דונתתי לך את ארץ מגוריו אינה היא ההבטחה דהרי הבטיח לו בואתנה בריתי ביני ובינך אבל זה הפסוק הוא לתת טעם נתינת הארץ מאיזה טעם הוא עכ"ד. ובזה פ"י כוונת מד' ז"ל ונתתי לך את ארץ מגוריו ר' יודן אמר אם מקבלים בניך את המילה הם נכנסים לארץ ואם לאו אין

נכנסים ע"כ. והוא עפ"י א"ש שאוה"ע אומרים לסטים אתם וזה תינח עם כמ"ד התיר להם ז' מצות ולא ממנום, אבל למ"ד התיר להם ממנום הן נסתר טענתם, ומאן מוכח שהוא כמ"ד התיר ממנום מילה חוכית דטעם המילה למה אם מטעם התאוה והיצר א"כ גם לגוים הי"ל לצוות על המילה כי גם המה מצווים ועומדים על העריות, אלא מוכרח כטעם הרמב"ם ז"ל שהיא לתת היכר לבל יאמר הנכרי עברי אנכי, א"כ פירוש הפסוק לפי ט"ז הוא דהתיר ממנום ושפיר זוכים בארץ. וז"ש אם מקבלים בניך את המילה דוקא ולא אוה"ע בזה יש היכר בין בניך להם וא"כ מוכרח לומר כמ"ד התיר ממנום ובוזה הם נכנסים לארץ ואם לאו אין נכנסים. בזי"ו כוונת הפסוק הנז' וגם הקימותי את בריתי זו מילה אתם פ"י דטעם המילה היא אתם דוקא לתת היכר בינם לבין אוה"ע. וכפ"י מוכרח לתת להם את ארץ כנען שהרי כפ"י התיר להם מונם ושרי ליתן להם את הארץ. ואף את"ל שהוא כמ"ד התיר להם ז' מצות ולא ממנום אפ"י שפיר זוכים בארץ מטעם אחר, שהרי וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם וקושי השעבוד השלים הזמן ולא מעבידים לזרע עשו וישמעאל וכיון שהם פרעו החוב הם זוכים בארץ ואע"ג דלא ישבו כ"א רד"ו עכ"ז שמעתי את נאקת וכו' מעבידים דייקא קושי השעבוד השלים ועי"ז והוצאתי וכו' והבאתי אתכם אל הארץ כיון שהם פרעו החוב ולא זרע עשו וישמעאל את"ד ז"ל.

ובזה אפ"ל כונת הפ' שרים שהם אוה"ע רדפוני חנם באומרים לסטים וכו' ולקחנו מהם א"י חנם ומדברך שאמרת ראה ויתר גוים פחד לבי דשמא פירושו הוא התיר להם ז' מצות ולא התיר ממנום, אכן כיון ששש אנכי דוקא על אמרתך זו מילה ולא אוה"ע והט' כדי לתת היכר בינם לבני בזה אני שש ושמח דמעתה יכולני לומר דפ"י הפ' התיר ממנום וכדין לקחנו הארץ כאמור ודו"ק.

באו"א אפשר לפרש לענ"ד כוונת אומרו ולקחתי וכו' וידעתם וכו' והבאתי אתכם וכו' בהק' מ"ש בגמ' שינא לא תהוי באעבורי אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא. ועפ"י חקרו המפ' ז"ל דא"כ איך הקב"ה נתן לנו את הארץ והעביר הנחלה מכנען. ותי' דהאי דינא לא נאמר אלא דוקא כשלא יש יתרון לבן בין הבנים כ"א משוב לרע אז אסור להעביר הנחלה, אבל כשיש לו יתרון שהוא ת"ח שרי, וכמ"ש גבי ר"א בן הורקנוס דכשראה אותו אביו בכל השבת שהשבית בתו' אז הדיר את אחיו מנכסיו ונתן לו הכל במתנה כמ"ש בפר"א פ"א ופ"ב יעו"ש הענין באורך דהט' דשרי משום שהוא ת"ח. וידוע דישאל ע"י התורה נקראו עם חכם ונבון לכן הותר לו להעביר הנחלה מאוה"ע ולתת לנו את הארץ וליכא בזה איסורא דלא תהוי וכו'. עו"ן מ"ש בגמ' כשעלה משה למרום אמרו מלה"ש תנה הודך על השמים והשיב להם משה תורה מה כתיב בה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים כלום למצרים ירדתם לפרעה נשתעבדתם ומכא זה נצח למלה"ש וניתנה לישראל. בזי"ו ולקחתי אתכם וכו' רמז שיקבלו ישראל את התורה והט' שאתם תזכו בה ולא מלה"ש הט' משום וידעתם כי אני ה' אשר הוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים לא כן המלאכים שלא ירדו למצרים לכן תזכו אתם בתורה ולא מלה"ש וא"כ ע"י שתקראו בתורה תהיו חכמים ועי"ז והבאתי אתכם אל הארץ וכו' ונתתי אותה לכם מורשה אף שהיא ירושה עכ"ז אני מעבירה מאוה"ע ונותנה לכם וליכא בזה משום לא תהוי וכו' דבת"ח ליכא האי דינא כאמור ודו"ק.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי. פ"י ב"ס ארץ חמדה בהק' לפרש מסרה ג' דן, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, אין דן דינך למזור, דן דין עני ואביון. והוא בהק' ג' תי' ליציאת מצרים קודם הזמן, א' הקב"ה השלים הזמן דעמו אנכי בצרה. ב' קושי השעבוד השלים המנין. ג' דילג על הקץ בזכות אבות כדי שלא יכלה את ישראל כי אלו היו שוהים עוד היו נכנסים בשער הק'. ובזי"ו כוונת המסרה דנתן ג' טעמים הנז' ליצי"מ קודם הזמן, א' דן אנכי שגם אנכי הייתי

בגלות כביכול. ב' אין דן דינך למזור שאם היו שוהים עוד היו ח"ו נשקעים בשער הנ' ולא היתה להם עוד רפואה. ג' דן דין עני ואביון שהקשו שעבודם וענו אותם יותר על המידה. ובז"ו כונת הפ' הנז' שאמ"ל הקב"ה למשה עתה תראה אף שעדיין לא הגיע הזמן מג' טעמים הנז' א' וגם אני שמעתי מכח שהדבר נוגע אלי שעמו אנכי בצרה לכן שמעתי את נאקת בני ישראל, ב' אשר מצרים מעבידים אותם בקושי השעבוד, ג' ואזכור את בריתי שאני מדלג בזכות אשר כרתי ברית עמם שלא יאבדו ישראל ח"ו ע"כ.

באו"א פ' הרב דרכי איש ז"ל דף ל"ח ע"ד שהק' מה שתי' רז"ל ליציאתם קודם הזמן דערב רב השלימו המנין, או השכינה השלימה המנין. אמנם פרעה הרשע סבר למימר דכיון דכתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אותם דוקא ומיעוטא הוא כדאמרינן בכמה דוכתי בש"ס אותו ולא אותה אתה משליך לכלב ואין אתה משליך כל איסורין שבתורה. וז"ש וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם, דכל עיקר טענתם היינו דדייקי אותם דוקא ולהשליך טענתם ארצה לז"א לכן אמור לבני ישראל אני ה', דאני רמז לשכינה שהיא היא הסיבה והוצאתי אתכם, ובזה פ' כוונת הפ' וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם דעיקר טענתם דדייקי אותם למיעוטא אותם דוקא ת' שנה ולא בהצטרפות אחרים כגון השכינה וע"ר ע"כ.

באו"א פ' החיד"א ז"ל בנח"ק במה שפ' מהר"י כוונת הפ' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי וכו' דהול"ל אשר יעבדו ויענו, ופ' במ"ש בילקוט חדש דקב"ה גזר על ישראל עבדות ושעבוד וגזרת עבדות נתבטלה במה שיוסף נמכר לעבד ולא נשאר להם רק שעבוד והמצריים עשו בישראל שעבוד ועבדות מה שלא היו חייבים משו"ה אמר הקב"ה לדונם על העבדות שהיה שלא כדין יעוש"ב. וזש"ה וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וכ"ת מה טיבה של שמועה זו הרי גזירה היא ועבדום וענו אותם, לז"א אשר מצרים מעבידים אותם ואינם חייבים עבדות דכבר נמכר יוסף לעבד ויכפר על בני" לכן ואזכור את בריתי פרש"י שאמרתי וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי כי מאז הודעתי לאברהם שאדונם על העבדות שהוא שלא כדין. לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים הוא השעבוד והצלתי אתכם מעבודתם דייקא שהעבירו אתכם שלא כדין וגאלתי אתכם בזרוע נטויה וכו' על אשר עשו עול בעבדות ולקחתי אתכם לי לעם א"ד ז"ל.

באו"א פ' מהרח"א ז"ל וז"ל ויתכן ממ"ש פ"ג דתענית שמואל גזר תעניתא ומקודם אתא מטרא אמ"ל משל לעבד תנו לו ואל אראה פניו, פ"א גזר תעניתא לא אתא מטרא משל לעבד הניחו לו שיתמקמק ה"ד שבח צבור אמר משיב הרוח ואתא מטרא. ז"א וגם עשיתי להם כבוד ששמעתי את נאקת בני ישראל ולא גאלתיים מקודם שהיה נראה שאיני רוצה לראות פניהם. ובזה פ' מהראנ"ח פסוק אל תסתור פניך ממני ביום צר לי הטה אלקי אונך ביום אקרא מהר ענני, תיבת הטה אונך הו"א חלוקה א', תיבת מהר ענני היא חלוקה ב' שלא יניחוהו עד שיתמקמק שאם לא תענני מיד ועצמותי כמוקד ניחרו. וז"ש פ"ק דר"ה אהבתי כי ישמע ה' אימתי אני אהובה בזמן שאתה שומע קול תחנוני ולא כמי שאינו רוצה לראות פניו. וגם ז"ש יקראני ואענהו אחלצהו ואכבדהו בשביל כבודו ממתין אני עד שיקראני ע"כ.

באו"א פ' הרב חיד"א ז"ל בראש דוד במ"ש הרמב"ם ז"ל דטעם שנענשו המצרים משום שהוא ית' לא גזר במצרים והם שנכנסו בזה יטלו את שכרם. והראב"ד ז"ל דא"כ על מי תחול הגזירה וירדפם עד חוב"ה מטעם דהם עזרו לרעה. והרב מהרח"א כ' דאעיקרא אין כאן שאלה דרחמנא אמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וא"כ מאן דעייל לשעבדם לקיים גזירתו ית' אשר גזר ועבדום וענו אותם גם הוא סבר וקבל סופא דמלתא דקאמר וגם את הגוי וכו'. ואפשר דכולהו רמזו להו קרא וגם אני שמעתי את נאקת בני" וכ"ת מה טיבה של צעקה וכך יסד המלך

וגזר ועבדום וענו אותם, לז"א אשר מצרים רמז לשוב הרמב"ם דה' לא פי' מי הוא זה אשר ישעבדם והם שנכנסו בתגר זה הם יקחו חלקם. וז"ש אשר מצרים ר"ל שאני לא גזרתי במצרים ואינהו עבוד. אלא שיש לפקפק על זה דעל מי תחול הגזירה כקו' הראב"ד לה"ק מעבידים אותם כדדיהיב טעם הראב"ד שהם עזרו לרעה וזהו מעבידים אותם. וכ"ת זהו העלם דבר אם הכבידו עולם יותר אז יאמרו מצרים שגינו בזה על לא הודע שיעור גזירת ה' ומי יעלה לנו השמימה וישמעינו שיעור ידוע, לז"א ואזכור את בריתי ופירש"י ואזכור ברית בין הבתרים שאמרתי וגם את הגוי אשר יעבדו וכו' ורמז בזה תי' מהרח"א דשניהם בדיבור א' נאמרו ועבדום וענו אותם וגם את הגוי וכו' ומאן דעביד הא נפיל בהא לכן אמור וכו' נת"ד ז"ל.

באו"א שמעתי בשם המפ' ז"ל במ"ש בגמרא יסורין ממרקין עוונותיו של אדם מק"ו משו"ע וכו' והיינו דאר"ש נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין מה מלח מתקן את הפשר אף יסורין וכו' והק' דלמה נידד מדרשא קמייטא ק"ו משו"ע והוצרך להביא ג"ש דברית, ותי' דאי משו"ע הו"א דוקא יסורין הבאים מן האדם מאדונו שהוא הקב"ה דוגמא דשו"ע אבל יסורין הבאים ע"י אחרים הו"א דאינם מכפרים לכן הביא ג"ש דברית. וז"ש וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים דייקא מעבידים אותם והם יסורים הבאים מאחרים עכ"ז הם מכפרים והט' משום ואזכור את בריתי היינו ג"ש דברית דמינה מוכח דאף יסורין הבאים על אחרים הם מכפרים א"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל כוונת הפ' הנז' במה שתי' מזה"ר כמהר"ר עזרא הכהן טראב יצ"ו לקו' זו דלמה הוצרך להביא ג"ש דברית משום דאי מק"ו דשו"ע אית לה פירכא דזה לא נאמר אלא דוקא בעבד כנעני אבל עבד עברי אינו יוצא בשן ועין וכמו שהק' הרי"ף ז"ל לכן הוצרך להביא ראיה מג"ש דברית. וידוע מה שתי' ז"ל ליציאתם קודם הזמן משום דישראל דינם כעבד עברי וק"ל עבד עברי עובד ביום ולא בלילה והם שהעבידו אותם ביום ובלילה בזה גשלים הזמן. בוי"ו וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם וה"ט שמעבידים אותם ביום ובלילה וישראל יש להם דין עבד עברי שאינו עובד כ"א ביום לכן שמעתי נאקתם ואני רוצה להוציאם קודם הזמן. וכ"ת מאן לימא לן שישראל יש להם דין עבד עברי, לז"א ואזכור את בריתי ר"ל שזכרתי הג"ש דברית שהביאו בגמ' ללמד דיסורין ממרקין וה"ט משום דאי מק"ו משו"ע דין זה דוקא בעבד כנעני לא בעבד עברי לכן הוצרכו לאתויי הך ג"ש א"כ מינה נראה דדין עבד עברי יש להם לכן גשלים הזמן. בוי"ו כוונת המסרה לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מטעם הנז', וכ"ת מהיכא תיתי דדין עבד עברי יש להם, לז"א לכן אמור הנני נותן לו את בריתי כאמור ודו"ק.

באו"א אפ"ל ברמז במה שפי' כוונת הפ' ה' הצדיק ואני ג"כ צדיק אבל ועמי הם רשעים. אכן יש הפך מזה שאמר לא ידעתי את ה' וכו' נראה שהוא רשע לא צדיק. וז"ש וגם אני ר"ל תיבת אני שמעתי ר"ל הבנתי שכונת דבריו את נאקת בני ישראל אשר מצרים וכו' ר"ל שהם רשעים ולא הוא אכן ואזכור את ר"ל שאמר לא ידעתי את ה' שמוזה נראה שהוא רשע לכן אמור וכו' אני ה' ר"ל תיבת אני יש כנגדה תיבת ה' שאמר לא ידעתי לכן אעשה עמו שפטים ודו"ק.

לכן אמור לבני ישראל וכו' והוצאתי וכו' ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים. אפ"ל לענ"ד בהק' מ"ש בקידושין דף ט"ו או דודו וכו' זו קרובים או השיגה ידו זו גאולת עצמו ונגאל זו גאולת אחרים ריו"ס סבר מקרא נדרש לפניו שדי גאולת קרובים לגאולת עצמו מה גאולת עצמו לשחרר אף גאולת אחרים לשחרר. ורע"ק סבר מקרא נדרש לאחריו שדי גאולת אחרים לגאולת עצמו מה גאולת עצמו לשחרר אף גאולת אחרים לשחרר אבל גאולת קרובים לשעבוד. וכ' הרב קול שמואל ז"ל נקטינן דלס' ריו"ס דמקרא נדרש לפניו א"כ הוי גאולת קרובים לשחרור אבל לס' רע"ק דס"ל

מקרא נדרש לאחריו הוי גאולת קרובים לשעבוד דס"ל דוהשיגה ידו ללמד אשל אחריו הוא בא. והנה כיוצא בזה נאמר במאמרו ית' לאע"ה ידוע תדע וכו' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה דלריו"ס דס"ל דמקרא נדרש לפניו ה"נ קרא דארבע מאות שנה נדרש לפניו ובארץ לא להם דהיינו מצרים, ולפי"נ צריכים שיהיו כל הת' שנה במצרים דוקא. אבל לסברת רע"ק דדריש קרא לאחריו איכא למימר ה"נ דקרא דת' שנה קאי לאחריו וגם את הגוי אשר יעבדו והוא כס' הרב עשרה מאמרות ו"ל דתשלום הת"ש היתה בשאר גלויות ואסמכוה אקרא דת"ש אחריו קאי וגם את הגוי שדרשו רז"ל וגם לרבות שאר מלכיות. ומעתה אם אנו אומרים הלכה כרע"ק דמקרא נדרש לאחריו הדין נותן שיצאו כל אימת שירצו ויושלם המנין של ת' שנה בגלויות אחרים וממילא הדין יוצא דגאולת קרובים לשעבוד והוא ית' שגאל את ישראל עם קרובו היתה לשעבודא דאורייתא וממילא הדין נותן כרע"ק מדגאלם ברד"ו שנה קודם הזמן צריך להשתעבד לו לקבל את התורה כמ"ש הרב שמ"י ז"ל כ"ז יעו"ע. בזיו"ו לכן אמור וכו' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים אף שעדיין לא נשלם הזמן שאני סובר כרע"ק דמקרא נדרש לאחריו ועבדום וענו אותם קאי אלאחריו וגם את הגוי שישלימו הזמן בשאר גלויות. וממילא יוצא דגאולת קרובים לשעבוד לכן מזה הטעם ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים בקבלת התו' דדינא הוא דגאולת קרובים לשעבוד וצריכים אתם להשתעבד לי ולקבל אלהותי בקבלת התורה ודו"ק.

ובזה אפ"ל כוונת הפ' אתם ראיחם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, אף שעדיין לא נשלם הזמן מטעם דאנא ס"ל כרע"ק דמקרא נדרש לאחריו וקאי ועבדום וענו אותם ת' שנה אלאחריו וגם את הגוי דהיינו שתשלימו הזמן בשאר גלויות. א"כ לסברא זו יוצא דגאולת קרובים לשעבוד ולכן ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי שהיא התו' דגאולת קרובים לשעבוד וצריכים אתם להשתעבד לי בקבלת התורה והמצות כאמור ודו"ק.

ובזה אפ"ל ג"כ סמיכות התו' לכל האותות וכו' בראשיית וכו' בעה"ט נוט' בראשיית ב'ראשונה ר'אה א'להים שיקבלו ישראל תורה. ועפ"ה הוא פשוט ומבואר ודו"ק. ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה. פי' החיד"א ז"ל בחומ"א וז"ל אפשר דה' שם בפי בתיה שתקרא לו משה לכמה טעמים רבים דנצנצה בה רוח"ק וקראתו משה כי הוא יוציא ישראל מהגלות ויכלה מצרים וז"ש ותקרא שמו משה הט' כי מן המים ר"ל בהגלות החסדים ישם תהו אותיות משיתה"ו כי מצרים לשמה תהיה אותיות למשה שהוא יוציא ישראל מהגלות. וגם משה בגי' אל שדי שיוציאם במשמעות תיבת משה בזכות האבות שנגלה עליהם באל שדי ולזה אל שדי יתן להם רחמים ויאמר די לצרותם ע"ד שאמר יעקב אל שדי יתן לכם רחמים רחמים מי שאמר לעולמו די יאמר די לצרותם. גם רמז כי שדי ביסוד ובזכות שישאל שמרו היסוד יהי מושך חסד אל להוציאם. וכ"ז רמזו בשם הקדוש של משה. ועוד כמה רזין עילאין. וזה רמז ולא שמעו אל משה ר"ל לא הבינו שם משה כפשוטו משה שיוציאם מהגלות וגם גי' אל שדי דיוציאם מהגלות בזכות האבות שנגלה עליהם באל שדי וגם שומרי ברית שחתום שדי וחסד אל להוציאם. והטעם מקצ"ר גי' ת"ל שהגזירה היתה ת"ל שנה ועדיין לא עבר כ"א מספר רט"ו מלידת מנשה ואפרים ר"ח גי' רט"ו ע"ה ולכן לא הבינו שיצאו מהגלות. ועוד ומעבודה קשה שעבדו ע"ז באונס וזו היא שקשה ואיך יתכן שיצאו א"ד ז"ל.

ובזה אפשר לפרש שז"ש משה הן בגי' ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים. דיל"ד דמהו אומרו לא שמעו אלי הול"ל לא שמעו ממני וגם הול"ל ואיך ישמע ממני פרעה. ועוד מהו גי' ואני ערל שפתים. אכן עפ"ה א"ש וזד"ק הן בני ישראל שהיה להם לתת לב ולהבין כי שמי משה מורה על ענין זה שאני מוציא אותם מהגלות וגם אל שדי שאוציאם בזכות האבות שנגלה עליהם באל שדי, וגם בזכות

היסוד שרמונו בו שדי יהי מושך חסד חסד אל להוציאם וכ"ז היה להם להבין ולא שמעו ר"ל לא הבינו אלי דייקא ר"ל ששמי רמוז בו כל זה ואיך ישמעני פרעה ר"ל איך פרעה יבין דבר זה, ואם אני רוצה להבינו דבר זה שכ"ז הוא רמוז בשמי שבתוך הזמן יגאלו כאמור איני יכול להבינו מתחת שאני ערל שפתים ואינו מבין ממני ודו"ק.

באו"א פ"י הרב זכות הרבים ז"ל כוונת פ' זה בדרך שכל והוא כי דרך משל אם אדם מבשר את חבירו בשורה טובה השומע יגיל וישמח ותכף יאמין מפני שהוא דבר שרוצה בו, ואם ח"ו יתן לו בשורה רעה לא במהרה מאמין אלא א"כ ראה דברים שממשמים ובאים ח"ו והיה טעמו מפני שאין לו חפץ בו ולא בקיומו, ובענין זה ראה ראינו כי מרע"ה נשתלח בשליחות זה להוציא בני ישראל ממצרים והאמת הוא כי השליחות אחד הוא אבל הוא פוסח על שתי הסעיפים דהיינו בשורה טובה לישראל שיוציא אותם מאפילת לאורה ומשעבוד לגאולה ברכוש גדול וזה עצמו בשורה רעה לפרעה, מעתה אם ישראל היו מאמינים ראוי הוא מפני שהיא בשורה טובה להם וקרוב אדם להאמין, לא כן פרעה שבודאי לא יאמין מפני שהיא בשורה רעה לו ורחוק הדבר להאמין, מעתה ז"ש מרע"ה הן בני ישראל שבישרתי להם בשורה טובה והיה ראוי שישמעו אלי עכ"ז לא שמעו אלי, ואיך ישמעני פרעה כיון שהיא בשורה רעה לו בודאי שלא יטה אוזנו לשמוע דברי, ועוד ואני ערל שפתים וא"כ ישראל היה להם להבין שניכרים דברי אמת מאחר ששלחני לי ולא לאחר עכ"ז לא האמינו ואיך ישמעני פרעה ודאי לא יאמין כי הוא אומר ה' תקצר לשלוח אחד שלשונו טוב ויפטיר בשפה יניע ראש שודאי אין הדברים אמת את"ד ז"ל.

באו"א פ"י הרב מאיר שולטן ז"ל במשז"ל דיש שני פירושים בכוונת יוסף שאמר פקוד יפקוד, הא' כמנין פקוד שהוא ק"ץ יפקוד, והב' שהגואל שיבוא יהיה ערל שפתים ונרמז זה בתיבת פקוד שהיא פ"ה קו"ד ע"כ, והנה כשבא מרע"ה לבשר את ישראל בגאולה שעדיין לא יש בידם כ"א רד"ו שנה לא שמעו אל משה משום דממ"נ קשה דלא יתכן לומר דכוין יוסף לשני הפירושים שיחסר ק"ץ שנים והגואל יהיה פ"ה קו"ד ולכך לא שמעו אל משה דייקא, וז"א הן בני ישראל שהי"ל להחזיק ולומר ששני הפי' אמת וכוון יוסף לשניהם ואין דבר חוצץ ודבריו מראים פנים לכל צד אלו ואלו נצרפין ועכ"ז לא שמעו אלי אלי דייקא ואיך ישמעני פרעה שאני בא לגואלם ברד"ו שנים וגם אני פ"ה קו"ד ערל שפתים שאיך יתכן שיקבל ב' הפי' במילת פקוד עכ"ד ז"ל, **לכן** אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם ממצרים וכו' וידעתם כי אני ה' אלהיכם, אפ"ל בהק' לפרש כוונת הפסוק אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן, והוא בהק' משז"ל דטעות אוה"ע שעע"ז הוא באומרים דנעשה אדם משמע שיש ב' רשויות דסוברים דאין לתאר להקב"ה במדת הענוה כמ"ש במד' נעשה אדם ללמד ענוה שיהיה גדול נמלך בקטן דאומרים דה' מלך גאות לבש ולכן הם עו"ע, ונק' עוד מ"ש הרב חיי אברהם דמה שבחר הקב"ה שם הוי"ה ב"ה לאותיות שמו המיוחד לא אותיות אחרים הוא כדי ללמד לאדם דעת שיבחר בענוה דאותיות אלו מלווים כמותם לא כן אחרים כידוע, וז"ש אני ה' הוא שמי ומה שבחרתי באותיות אלו דוקא הוא כדי להורות ענוה, א"כ מזה נראה שאני בוחר במדת הענוה לכן וכבודי לאחר לא אתן כטעות אומות העולם שעובדים ע"ז בטענה דנעשה אדם הוא ב' רשויות דכוין שבחרתי אותיות שם הוי"ה כדי להורות ענוה א"כ גם נעשה אדם להורות ענוה לא כטעות אוה"ע ודו"ק, **עו"ן** מ"ש הרב יוש"א ז"ל בפ' זו דהנה ודאי בטול סברא זו הנפסדת דמ"ש נעשה אדם לא ח"ו שיש ב' רשויות כס' אוה"ע אלא ללמד ענוה הוא מירידת הקב"ה למצרים שהיו ישראל נבזים ושפלים ומקום ע"ז וטינופת ומלאה גלולים ואפי"ה נגלה הקב"ה עליהם שם בכבודו ובעצמו, הא ודאי מזה מוכח שהוא בוחר בענוה, וא"כ מעתה יזבן דידוע שישראל שבאותו הדור היו עו"ע כמשז"ל ובודאי טעותם היתה כטעות

אוה"ע שסוברים דמ"ש נעשה אדם הוא לומר שיש ח"ו ב' רשויות ואין לתאר להקב"ה במדת הענוה דה' מלך גאות לבש. לכן בעת ובעונה הזאת שהוא רוצה להוציאם ממצרים ולהפרישם מן הע"ז לכן כדי להוציא מלבם טעות זו פתח דברו יאיר ואמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' שבתרתי לשמי המיוחד שם הוי"ה ב"ה אותיות אלו דוקא ולא אחרים ה"ט כדי ללמד לאדם דעת שיבחר לעצמו מדת הענוה. וגם והוצאתי אתכם וכו' ר"ל שאני בעצמי ירדתי למצרים שהיא מלאה גלולים כדי להוציא אתכם אין לך ענוה גדולה מזו וא"כ כיון דמשתים אלו מוכח שאני בוחר בענוה א"כ מ"ש נעשה אדם ג"כ הוא ללמד ענוה דוקא לזה וידעתם כי אני ה' אני הוא ולא אחר כס' אוה"ע שסוברים שיש ב' רשויות ח"ו ודו"ק.

באו"א פי' הרב מוהר"י אלגזי ז"ל כונת הפ' הנז' והוא בהק' מה שאמר הקב"ה בתחילה כה אמר ה' בני בכורי ישראל שלח בני, כי למה בא הקב"ה בתואר זה בני בני לפי שפרעה טועה בטעות טורנוסרופוס שאמרו בפ' השות' ששאל את רע"ק אם אלהיכם אוהב את העניים וכו' משל לעבד וכו' והשיבו רע"ק משל לבן וכו' ואנו קרויים בנים. והנה פרעה שהיה מכביד עולו על ישראל היה טועה שישראל הם בבחי' עבדים לה' ולפיכך היה אומר שכל שהמלך כעס עליהם וחבשם בבית האסורים כל מי שיכביד עולו עליהם שליחותו של הקב"ה קאעביד ולא יעלה קושי השעבוד להיות תשלומין לת' שנה. כלפי זה בא הוא ית' בתחילת שליחותו של משה לומר אמור אליהם בני בכורי שלח בני להורות דבחוקת בנים קיימי ונהפוך הוא שכל מה שיכביד עולו עליהם הוא מתחייב בנפשו ומעלה ליש' קושי השעבוד לתשלום ת' שנה. וזאת היא כוונת הפ' וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם כלומר שהחזיקו אותם בתורת עבדים לי ולא לבנים ולפיכך היו המצריים טועים כי לא יעלה קוה"ש לתשלום החשבון דהרי זה כעבד שכעס עליו המלך, אבל ישראל נואקים אלי כי הם בנים שכעס עליהם המלך והמה עזרו לרעה על בני אל חי בדין הוא שיעלה קושי השעבוד לחשבון ויושיעם על כן עפ"י שיטתם הנני מסכים אתם אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וכו' ולקחתי אתכם לי לעם דכיון דהם תפשו השיטה שהם בחוקת בנים ע"כ לקבל את תורת דבל"ז היה להם מקום לומר דעבדים נינהו ועבד אינו בד"ת אבל אם כבנים ע"כ לקבל לקחי וזהו לשון ולקחתי לשון לקח טוב. ועי"ז ג"כ והבאתי אתכם אל הארץ דבל"ז לא היה לכם זכות בארץ דקי"ל הכותב נכסיו לעבדו יצא לחירות שייר קרקע כל שהוא לא קנה והוא ית' שייר חו"ל א"כ לא קנו אף א"י. אמנם אם הם בחוקת בנים זוכים דה"ד עבדו אבל בנו קנה וז"ש ועי"ז תרויתו והבאתי אתכם אל הארץ ותזכו בה מדין בנים ע"כ. **באו"א פי'** הרב ש"ך ז"ל כונת מ"ש לכן אמור לבני ישראל אני ה'. והוא כי אלהים גי' פ"ו הוסיף א' יותר ונעשה אני ה' גי' פ"ז א' יותר על מספר אלהים כדי לכבוש הדין ועי"ז הוציאנו ממצרים וז"ש לכן אמור לבני ישראל כי אלהים אני עושה אותו שנים אני ה' ועי"ז והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. וזהו ג"כ כוונת הפ' וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. ובזי"ו כוונת הפ' מי יתן טהור מטמא לא אחד ר"ל שע"י האחד שהוסיף על מספר אלהים ונעשה אני ה' הגביר הרחמים ומיתק הדינים והוציא טהור שהם ישראל מטמא שהם מצרים.

ובזה פי' קול יהודה ישראל כוונת הפ' אחת דבר אלהים ר"ל אחת דיבר והוסיף על תיבת אלהים ועי"ז שנים זו שמעתי כלומר נעשו ב' תיבות אני ה'. וא"ת למאי נ"מ לעשות ב' תיבות מאלהים אני ה' דהכל א' ה' הוא האלהים והאלהים הוא ה' אין עוד מלבדו. כל לעומת זה קאמר כי עוז לאלהים כלומר דאלהים הוא מדת הדין שהוא עז וקשה וא"א לרחם במדה"ד ולכך הזכיר להוסיף אות א' על תיבת אלהים כדי שיעשה מתיבת אלהים אני ה' ויהפך מדה"ד לרחמים וז"א ולך ה' חסד כלומר כשאתה תקרא בשם ה' יכול אתה לעשות חסד ולשלם לאיש כמעשהו הטוב והוא כו"פ עכ"ל.

באו"א פי' הרב צמ"ד ז"ל כונת הפ' הנז' ודקדק עוד דלמה נקט ד' לשונות של גאולה במילות שונות ופי' במ"ש הרשב"א ז"ל שמגאולת מצרים מוכח ד' דברים הא' שהקב"ה נאמן שקיים מה שהבטיח, ולז"א והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים כמו שהבטחתי. הב' שהקב"ה משגיח וזהו והצילתי אתכם מעבודתם כלומר מסיבת השגחתו בעבודתם הקשה. הג' שהוא יכול וזהו וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים להודיע גדול יכולתו. הד' שהוא אוהב ישראל וזהו ולקחתי אתכם כמ"ש בפ' יו"ד יוחסין זו מעלה בישראל מן הגרים דבגרים כתיב מי זה ערב אל לבו לבא לגשת אלי להיות לי לעם ואני אהיה לו לאלהים, כלומר שאינו מקרבם אלא א"כ הם הם מתקרבים תחילה. אבל ישראל הקב"ה מקרבם תחילה וזהו ודאי מחמת אהבה וזהו ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים כלומר אני מקרב אתכם תחילה. ולז"א וידעתם כי אני ה' אני ר"ת אוהב נ'אמן יכול והשם רומז שהוא מהווה היות לרמוז שהוא משגיח שכיון שהוא ברא הכל בהכרח משגיח בכל ע"כ.

ובגמ' פ' חלק דף קי"א אמרו תנא רבי סימאי אומר נאמר ולקחתי אתכם ונאמר והבאתי אתכם מקיש יציאתם ממצרים לביאתם לארץ מה ביאתם לארץ ב' מס"ר אף יציאתם ממצרים ב' מס"ר אמר רבא וכן לימות המשיח שנא' וענתה שמה כימי נעוריה וכימי עלותה מארץ מצרים ופירש"י וענתה שמה עניים ושפלים יהיו. יל"ד מאי עניים ושפלים הול"ל מעטים, אכן פירש הרב הנז' דכיון דכל השאר מתים אותם ב' מס"ר שישארו הם אוננים ודואגים על קרוביהם שמתו כי א"א שלא מת לכל א' מהם כמה וכמה קרובים. ובהו יתורץ הפ' ופרו"י ה' ישובון ובאו ציון ברנה ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, דק' כיון כיון שאמר ובאו ציון ברינה וכו' מה צ"ל ונסו יגון ואנחה הא פשיטא כיון שיש כ"כ שמחה שאין שם יגון ואנחה. אלא הענין הוא כי הנה מ"ש וכן לימות המשיח ישארו ב' מס"ר ה"ד אם לא יעשו תשוב' אבל אם יעשו תשוב' ודאי כולם יהיו נגאלים איש לא נעדר כי כן ביציאתם ממצרים מה שיצאו ב' מס"ר הוא מפני שלא עשו תשוב' כמש"ה איש שקוצי עיניו לא השליכו וכן בביאתם לארץ אילו היו עושים תשוב' היו כולם יוצאים ממצרים וז"ש ופרו"י ה' ישובון ר"ל אם פדוי ה' לעת"ל ישובון בתשוב' או ובאו ציון ברינה ונסו יגון ואנחה לפי שכשעושים תשוב' כולם נגאלים ואין מתים ח"ו שום א' מהם ואז אין להם יגון ואנחה כלומר שאם לא יעשו תשוב' ימותו כולם ולא ישארו רק ב' מס"ר ואז אותם ב' מס"ר שנגאלו אף שיש להם שמחה בגאולתם מ"מ הוא מעורב עם יגון ואנחה שיש להם על קרוביהם שמתו אבל כשיעשו תשוב' אז הוא שמחה בלא יגון ואנחה כי כולם חיים ונגאלים ע"כ.

באו"א פי' הרב חיד"א ז"ל ה"ד אם הבנים ס' זה כונת הפ' הנז' לכן אמור וכו' בהק' מאי דק"ל בדין דעביד איניש דינא לנפשיה ואיכא למ"ד דדוקא במקום פסידא עביד איניש דינא לנפשיה כמבואר בגמ' ובחז"מ ס' ד' והכא הקב"ה עביד דינא לנפשיה והוציא לישראל עם קרובו והכה כל בכור וה"ט שישראל היו עע"ז גוי מקרב גוי ואילו שהו שם עוד מעט היו נטמעים וספו תמו ככל הגוים עובדי פסל לכן עביד דינא לנפשיה דזו פסידא גדולה דלא הדרא. וז"ש לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם אני בעצמי ועבידנא דינא לנפשאי וה"ט והצילתי אתכם מעבודתם היינו ע"ז שאתם נטמעים בהם ובמקום פסידא וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים ועבידנא דינא לנפשאי. וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם כלומר תנו עיניכם לזכור כי אני ה' ולא תלכו בחוקות הגוים כי זה הפסד גדול וזהו הטעם כי אני המוציא דבמקום פסידא עביד איניש לנפשיה וא"כ כאשר תדעו הטעם כי אני הוא המוציא ממילא תכירו כי אני ה"א והוא פסידא ללכת בחוקות הגוים מדעבידנא דינא לנפשאי ע"כ.

באו"א פי' הרב בן פדהצור ז"ל בהק' מ"ש במד' והמים להם חומה מלמד שירד ס"מ ואמר רבש"ע וכי לא עבדו ישראל ע"ז במצרים מה אלו וכו' אמ"ל הקב"ה

שוטה שבעולם לא עבדו אלא מתוך שעבוד וטירוף הדעת כלום אתה דן וכו'. הרי שלא מצא הקב"ה לפטור את ישראל למה שעבדו ע"ז אלא להיות שלא עבדו אלא מתוך שעבוד. ובז"ל כונת הפ' ראה ראיתי את עוני עמי ר"ל עניותם בתו' ובמצות דאין עני אלא מהתו' והמצות וכל המודה בע"ז ככופר בכל התורה כולה. וז"ש ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואפי"ה ואת צעקתם שמעתי ולא חשתי למה שעבדו ע"ז יען מה שעבדו ע"ז הוא מפני נוגשיו היינו מתוך שעבוד וטירוף הדעת. ולפי שכל אדם לא ידע את זאת לכן אמר כי ידעתי ר"ל אני לבדי ידעתי את מכאוביו שלא עבדו אלא מתוך שעבוד. מעתה ז"א לכן אמור לבני ישראל אני ה' במידת הרחמים אפי' שאתם עובדי ע"ז אפי"ה והוצאתי אתכם מתחת ס"מ וכ"ת והלא יש למדה"ד לקטרג ולומר מה אלו ע"ז וכו' ואיך יציל אותנו מזה לז"א והצלתי אתכם מעבודתם כלומר אני מציל אתכם מטענה זו דמה שעבדתם ע"ז הוא מסיבת עבודתם וכנ"ל ע"כ.

באו"א פ' מהרח"א ז"ל כוונת אומרו ולקחתי אתכם לי לעם וכו' רמז דלשון הקידושין צ"ל הרי את מקודשת לי דאם לא אמר תיבת לי הו"ל ידים שאינם מוכיחות כמ"ש באה"ע סי' פ"ה. גם קי"ל דאין האשה מתקדשת בע"כ משו"ה אמר ולקחתי אתכם בקידושין ובאיזה לשון קדשתי אתכם סיים לי שאמרתי הרי אתם מקודשים לי גם והייתי לכם לאלהים שגם אתם נתרציתם להתקדש אלי כאמור.

באו"א פ' שם ולקחתי אתכם בקידושין ואינו הם הקידושין סיים וידעתי כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ותנן הרי את מקודשת ע"מ שאדבר אליך לשלטון אם יש עדים שדיבר מקודשת ודאי ואם לאו מקודשת ספק. ואתם וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם ודיברתי לפרעה בר"ן מכות ואין עבד יוצא ממצרים וע"ז נגמרו הקידושין א"ד ז"ל.

באו"א פ' ע"ח אנג"ל ז"ל כוונת אומרו וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים ולקחתי אתכם לי לעם. במה שפי' מהרח"א ז"ל בע"ח כוונת הפ' קדש ישראל לה' וכו' משם הר"י מולכו ז"ל במ"ש בגמ' דיש בתרומה משא"כ בקדש דתרומה במיתה וקדש בלאו ומלקות. ויש בקדש מועל אחר מועל משא"כ בתרומה. וז"ש קדש ישראל לה' שהם נמשלים לקדש וגם ראשית תבואתו שהמשילים לתרומה. המשילים לקדש שיש בו מועל אחר מועל, וז"ש כל אוכליו יאשמו שמא תאמר די במלקות לז"א רעה תבא אליהם מיתה בתרומה עכ"ד ז"ל. וכתב הרב שם שתיבת שפטים הוא רמז למכת בכורות וז"ש וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים שהיא מכת בכורות וכ"ת דלמה דן אותם במיתה לז"א לפי שולקחתי אתכם לי לעם והיינו שרמז למ"ת ונעשו ישראל תרומה לה' לכן ראויים לשפטים גדולים ע"כ.

והרב מהרמ"ג ז"ל ה"ד בע"ח סוף פ' שמות פ' כוונת הפ' קדש וכו' ממ"ש הרמב"ם שמה שנענשו המצריים לפי שלא גזר על אומה ידועה. והראב"ד ז"ל ג"ט ע"ד אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה. וז"ש כל אוכליו יאשמו שהם המצריים שיש עליהם אשם וה"ט רעה תבא אליהם אליהם גורתי לא גורתי על אומה ידועה. ולהראב"ד ז"ל ג"ט רעה מעט אמרתי הריגת ילדיהם והשלכתם ליאור. ויראה דקו' מעיקרא ליתא דהתנאי כך היה ועבדום וענו אותם ת' שנה וגם את הגוי וכו' ונתרצו בכך וז"ש כל אוכליו יאשמו ונ"ט רעה תבא אליהם גורתי ונתרצו לעבדם ע"מ שידון אותם בר"ן מכות. ויש מקשים לטעם הרמב"ם ממ"ש בסוטה בשכר ד' פסיעות שליוה פרעה לאברהם נשתעבד בבניו ת' שנה ולפי"ז אמאי נענשו. ותי' כל אוכליו יאשמו אפי' מה שגזר השי"ת יענשו מאחר שהוסיפו ציווי כמ"ש מהראנ"ח תבא כל רעתם אפי' מה שגזר השי"ת מאחר שהוסיפו על גזירתו כאשר עוללת לי ע"כ פשעי כמ"ש ג' מוחלין ואם חטא ד' יפרע גם מהג' שמחלן כאמור א"ד ז"ל.

והרב משכנות יעקב ו"ל כ' דד' לשונות הללו שם רמז לגליות ישראל כולם. והוא והוצאתי אתכם הוא כפשוטו והצלתי אתכם מעבודתם רמז לגלות בבל ואמר מעבודתם רמז לצלם ג"ג שהוא היה בעוכריהם לישראל בימי המן או רמז על ג"ג עצמו שעשה עצמו אלוה ויהי נעבד מאומתו. וגאלתי אתכם בזרוע נטויה רמז למדי בימי המן ובזרוע נטויה י"ל בב' פנים או שירמזו לנס הנפלא שלא די שניצולו אלא הרגו בשונאים וזהו וגאלתי אתכם ומלבד זה גם יהיה בזרוע נטויה. או ירמזו למ"ש אכתי עבדי אתשורוש אנן וז"ש ובזרוע נטויה שיהיה עוד ידם נטויה עליכם. ובשפטים גדולים רמז ליון שעשו בהם החשמונאים שפטים גדולים כמשו"ל על אנטיוכוס שניגף בשחין והיו נופלים איביריו. ולקחתי אתכם לי לעם וכו' רמז לזמן בית ב' שביטלו יצר של ע"ז וזהו והייתי לכם לאלהים. וידעתם וכו' רמז שכל אלו הגליות צריך שתדעו ותזכירו יציאת מצרים שהיא העיקר. והבאתי אתכם אל הארץ שם רמז לגאולה העתידה שאנו יירשו כל הארץ לעולם וזהו ונתתי אותה לכם מורשה כירושה שאין לה הפסק אלא להם ולבניהם ולבני בניהם עד עולם וזה יצדק לגאולה העתידה בב"א אח"ד ז"ל.

ובני מררי מחלי ומושי. פי' החיד"א ו"ל בחומ"א דרך רמז על הבע"ת כי המכיר בחטאו ושב ולבו מר על חטאו הקב"ה מוחל לו. וזה רמז ובני מררי שמתמרמר על חטאו מחלי הקב"ה מוחל לו כל עוונותיו ומעבירם וזהו ומושי ע"ד ומשתי את עון הארץ. א"נ שהוא סר מהקלי' וסט"א וזהו ומושי. א"נ שהוא מוציא לאורה כל ביד"ק וזהו ומושי. וזש"ה ירא אלהים וסר מרע שהוא מסיר מרע ומברר מהסט"א גיה"ק ע"י שהוא ירא אלהים שהיא השכינה אשר היא מבררת כמשו"ל ע"כ.

באו"א פי' בע"ס שולחן הטהור דף י"ד ע"ג המשך כל הפ' ואלה שמות בני לוי לתולדותם וכו' דרך רמז מוסר שתה"ק בו תרמזו הנהגת הצדיקים בעוה"ז ונקראים בני לוי שהם מתלויים להקב"ה שכך עושים בני לוייה בעוה"ז למען יאריכו ימים בעולם שכולו ארוך ואלה שמות ר"ל פעולת הנהגתם אשר המה אבות לפעולתם ומהאבות יצאו תולדות הם וצאצאיהם למיניהם. ראשונה גרשון שהצדיק תמיד ימלא פיו לומר שהוא מגורש מהסתפה בנחלת ה' ומתי אוכה ואבא ואראה פני אלהים. זאת שנית וקחת שכל מגמתו בימי חייו לכנוס ולאסוף ולו יקחת כל הון יקר ונעים מהתו' והמצוה ותתענג בדשן גפשו בשובו אל ארצו ונחלתו צדיקים ישיבים וכו' כי ימצא בתים מלאים כל טוב אשר לא עלתה על לבו ע"ד כל אילין דאבתו וכו'. יבא הג' ומררי שכל טוב עוה"ז ותענוגות בני האדם מר כלענה בל ימשך אחריהם ונפש שבעה מהתו' והמצוה. ג' המה מטיבי צעד והם אבות. ומהאבות יצאו תולדות ואלה שמותם בני גרשון מי שתמיד בעיניו שהוא מגורש מבית המלך ומתאוה מתי יזכה לחזות בנועם ה' מזה ימשך לו בכל עת יהיו בגדיו לבנים כי לא ידע האדם את עתו מתי ישלח המלך אחריו ואל נחלת אבותיו ישוב והוא כנוי לחלוקא דרבנן המלבישים את הגשמה בעולם הנשמות שלא ימצא בהם שום כתם מכל עון וחטאת כ"א מאירים ומזהירים כוזהר הרקיע וזהו לבני כשלג ילבינו. וגם ושמעי שהוא תמיד שומע אמרי אל שמעו ותחי נפשיכם לשמוע וללמד לשמור ולעשות ויהי מוכן ומזומן בכל עת לאהוב את השמא ישלח דברו לקרוא לו לבוא לפני המלך בחצר בית המלך הפנימית ואיך יבוא אשר לא כדת אלה תולדות האב הראשון. ואלה תולדות האב הב' ובני קהת הא' ע"ם ר"ם יהיה שמו לעולם טוב שם בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אשר בו יתבאר כי הוא מע"ם ר"ם. הב' ויצהר ושמן על ראשך אל יחסר אלו מצות ומע"ט. הג' וחברון תהיה תמיד דעתו מעורבת עם הבריות וכל שרוח הבריות נוחה הימנו וכו'. הד' עזיאל שיהיה עז כנמר לעשות רצון אביו שבשמים ולא ישוב מפני כל לא מחמת היראה ולא מבושה ויהיו הכל באין נגד עיניו נגד עשות רצונו ית' אלה קצות דרכי השלם אשר כל מגמתו לאסוף ולכנוס מכל טוב אדוניו בידו לרשת משכנות מבטחים בעולם שכולו טוב. ומהאב הג' יצאו תולדות.

ובני מררי שמי שכל טוב העוה"ז מר הוא נגד עיניו בל ימשך אחריו באשר הוא מסוכן ליפול ברשת אנשי חיל ושמא מרוב הונו ואונו אשר לא טוב עשה לפני אל ע"כ בעי ומתחנן לפני קונו ומבקש מחילה מהשי"ת שיהיה מוחל וסולח. וז"ש ובני הנמשכים מאיש תם וישר אשר שם מר למתוק טוב העוה"ז, הבן הא' מחלי שתמיד שואל ממנו מחילה שמא נכשל ברוב הונו והבן הב' ומושי לשון הסרה שם רמו שהגם שאין לו שום תאוה מטוב העוה"ז ומר הוא נגד עיניו עכ"ז אינו סומך על עצמו שיהיה לבו בטוח שיהיה כלי חמדה לטוב עוה"ז כ"א תמיד בכל יום שואל ממנו ית' יסיר ממנו לב האבן מתאוה ואין ולא יהיה מאותם שנאמר עליהם תאות עצל תמיתנו כ"א הוא ית', ומושי יסיר ממנו לב חומד טוב עוה"ז כדי שיהיה לבו פנוי לעשות רצונו ולא יהיה להוט לאסוף ולכנוס ולאבד עולמו במה שאינו מועיל. אלה הם משפחות הלוי הצדיקים בני לוייה המה תולדות וענפים היוצאים מהם א"ד ו"ל.

ויאמר ה' אל משה כבוד לב פרעה מאן לשלח העם. יל"ד מאי כבוד, ורז"ל דרשו משל לחמור שהיה מוכס ובא ארי בספינה ושאל החמור ממנו מכס והרגו וכשבא לאוכלו אמ"ל לשועל המסדר איבריו היכן לבו של זה אמ"ל אדוני המלך אילו היה לו לב לא היה שואל מכס מאת המלך וזהו לשון כבוד. אכן הרב עין יוסף ז"ל פי' במ"ש בברכות הלב חושב והכליות יועצות והכבוד כועס. וז"ש כבוד לבו של פרעה לא לב שחושב שאילו היה לו לב היה חושב שהקב"ה ינקום ממנו. וזהו שאמר שהע"ה קונה לב שומר נפשו שומר תבונה למצוא טוב. שלכאורה הוא כפול. אכן לפי"ה מבואר שמי שקונה לב שומר נפשו לא כפרעה שאיבד נפשו למה מפני שהלב שומר תבונה וחושב מחשבה טובה למצוא טוב לא ככבוד שאין בו מחשבה אלא כבוד כועס. וז"ש כבוד לב פרעה לכעוס לא לשומר תבונה ע"כ.

לך אל פרעה בבקר הנה יוצא המימה וכו' והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך. יל"ד למה בבוקר, ותו המימה הול"ל, ותו מאי ונצבת לקראתו, ותו למה ציוה לו והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך, אכן פי' הרב הנז' במשז"ל כשבאו משה ואהרן לפניו נכנס פרעה חדר לפניו מחדר ובאו י"ב עכברים ונשכוהו בפי טבעתו והיה קולו נשמע וכו' ולכן משם והלאה היה הולך ליאור. וי"א משום שהיה עושה עצמו אלוה לכן היה הולך ליאור ולא היה אדם משגיח בו ע"כ. ואז"ל בפ"ק דקידושין דבכ"מ שקביע היוקא לא משום שקביע היוקא. וז"ש לך אל פרעה בבקר שהוא העת שיוצא ליאור לעשות צרכיו וז"ש הנה יוצא המימה שכדי שלא יראו אותו שעושה צרכיו הולך ויורד בקרקעית היאור שלא יראו אותו וז"ש המימה ע"ד שאז"ל ישובו רשעים לשאולה שהול"ל לשאול אלא לאמבטי התחתונה וז"ש לשאולה ה"ג לתהום היאור ונצבת לקראתו כדי שידע איהו שידעת חרפתו וידעת כי במה נחשב הוא ואמר משה כמו שאמר שמואל רבש"ע מתירא אני שמא יתרגני פרעה על זאת לו"א והמטה וכו' והוא שפי' הראשונים גבי מה זה בידך ויאמר מטה ויאמר השליכתו ארצה וכו' שרמו לו שפרעה נקרא נחש בריח ומשה ודאי שיתירא ממנו ואמ"ל אל תירא ואל תחת אחוז בזנבו מעט מעט ויהיה כמטה בתוך כפו של אדם שאינו מתירא וז"ש ואל תירא ואל תחת ואם אתה מתירא והמטה אשר נהפך לנחש שברחת ממנו ואמרתי לך אחוז בזנבו והיה למטה תקח בסימן בידך שגם ממנו לא תתירא.

באו"א פי' הרב הנז' והמטה וכו' במ"ש במד' שכשהמטה בלע למטותם תמה פרעה הרשע אם יאמר משה למטה לך בלע את פרעה ואת כסאו עכשיו בולע אותי ע"כ. וז"ש לו ה' אל תירא מפרעה והמטה אשר נהפך לנחש ובלע מטותם תקח בידך שכשיראה המטה הזה אדרבא הוא יתירא ממך שלא תאמר למטה אשר בידך בלע לפרעה וכסאו ע"כ.

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל פְּרַעְהַ בְּבֹקֶר הַנֶּה יוֹצֵא הַמִּימָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאמוֹ עַל שַׁפַּת הַיַּאזְרֹר וְהַמָּטָה אֲשֶׁר נִהְפֵךְ לִנְחָשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ. אִפֹּל לַעֲנִיד דֶּרֶךְ רִמּוֹ מוֹסֵר בְּמִשּׁוֹל דַּעִיקֶר הַתְּשׁוּבָה הִיא שִׁישׁוּב הָאָדָם בִּימֵי בַחְרוּתוֹ כַּמֶּשֶׁשׁ שֶׁהָעִיָּה וְזִכּוֹר אֶת בּוֹרְאִיךָ וְכו' וּבִזְהָ פִי הָרֵב עוֹלָלוֹת הַבְּצִיר ז"ל כּוֹנֵת הֵפ' וְיִשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר וַיַּחְבוּשׁ אֶת חֲמוּרוֹ וְכו' ר"ל שֶׁאִם הַשְׂכִּים אַבְרָהָם שֶׁהוּא כְּגוֹי לְגוֹף בְּבֹקֶר ר"ל בִּימֵי בַחְרוּתוֹ וַיַּחְבוּשׁ ר"ל שִׁכְפָּה אֶת חֲמוּרוֹ ר"ל הַחֲמוּמְרִיּוֹת שֶׁבּוֹ אִזּוֹכָה וַיִּקַּח שְׁנֵי נַעֲרֵיו עִמּוֹ ר"ל שֶׁהוּא לֹקַח שְׁנֵים שֶׁל הַנְּעֻרוֹת עִמּוֹ יַעֲוִ"ש. גַּם יָדוּעַ שֶׁאֵין תְּרוּפָה לִיצִה"ר כִּמוֹ הַתּוֹ כַּמֶּשֶׁשׁ לַעֲוֹלָם יִרְגִּזוּ וְכו' יַעֲסוֹק בַּתּוֹ וְעִי"ז הוּא מִשְׁבֵּר כַּח ס"מ וְחִיילֵיו ת' אִישׁ וְזוּגָתוֹ עִמּוֹ פְּלוּגִית שֶׁהִיא ג' ת"פ וּבִזְהָ הוּא זֹכָה לַהֲכַנִּיעַ הַמִּקְטָרְגִּים וְלִמְתַּק הַגְּבוּרוֹת מַעֲלִיו. גַּם יָדוּעַ מ"ש בַּעֲלֵי הַמוֹסֵר דָּאֵל יֹאמֶר הָאָדָם כִּיּוֹן שֶׁאֲנִי פִּגְמָתִי בְּנִשְׁמָתִי וְאִיבְרִי אֲשֶׁר ע"י זֶה נִקְרָא מֵת כַּמֶּשֶׁשׁ רִשְׁעִים בַּחֲיֵיהֶם וְכו' א"כ אֵיךְ יִכּוֹן הָאָדָם בַּתְּשׁוּ' דַּהֲתִי לֹזֶה הוּא דַּהֲקִב"ה בּוֹרָא אוֹתוֹ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה וְהִי דוֹמָה לַמֶּשֶׁשׁ בְּזוּהָר תַּפַּח רוּחִיהוֹן דְּאִמְרֵי לִית תַּחַה"מ שֶׁהָרִי מָטָה אַהֲרֹן עַץ יֶבֶשׁ הִיָּה וְאַחֲכִי נִהְפֵךְ לִנְחָשׁ יַעֲוִ"ש. כִּמוֹ כֵּן נֹאמַר בַּכָּאֵן דָּגָם בַּעַל תְּשׁוּבָה שֶׁהִיָּה נֶק' מֵת בִּרְשָׁעוֹ עֵתָה גְּבֵרָא בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. עוֹי"ן מ"ש הַחִיד"א ז"ל דְּתִיבַת פְּרַעְהַ כְּגוֹי לָאָדָם בַּעַל תְּשׁוּבָה שֶׁהָאָדָם ע"י עֲוֹנוֹתָיו הוּא עָלִיו חוֹב שֶׁתִּרְגֹּם חֲטָא חוֹבָא וְעֵתָה ע"י תְּשׁוּבָתוֹ הוּא פּוֹרֵעַ הַחוֹב יַעֲוִ"ש. בּוֹי"ז וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה ר"ל לְנִשְׁמָה לֵךְ אֶל פְּרַעְהַ ר"ל שִׁיפְרַע הָאָדָם חוֹבוֹתָיו וַיַּחְזוֹר בַּתְּשׁוּבָה בְּבֹקֶר ר"ל בִּימֵי בַחְרוּתוֹ שְׁעִי"ז הוּא מִשְׁבֵּר כַּח ס"מ. וְז"ש הֵנָּה יוֹצֵא הַמִּימָה נוֹט' ס"מ ר"ל שֶׁאֵתָה מוֹצִיא מִמֶּךָ הַמִּימָה שֶׁהוּא ס"מ הִרְשָׁע וְאִדְרַבָּא וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאָתוֹ ע"ד נִיצַב לָרִיב ר"ל שֶׁאֵתָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה תְּמִיד וְעִי"ז אֵתָה מַכְנִיעוֹ מַעֲלִיךְ וְגַם עַל שַׁפַּת הַיַּאזְרֹר תִּיבַת ע"ל ג' מֵאָה עִם ש' שֶׁל תִּיבַת שִׁפַּת הָרִי ת' כִּנְגֵד ת' אִישׁ גּוֹנֵדָא דִּילִיָּה וְנִשְׁאָר מִתִּיבַת שַׁפַּת פ"ת כִּנְגֵד לִילִית שֶׁהִיא ג' ת"פ שֶׁאֵתָה מַכְנִיעַ ג"כ אֶת ת' אִישׁ שֶׁעִמּוֹ וְזוּגָתוֹ וְגַם הִיאָר ג' רִי"ז גְּבוּרָה שֶׁאֵתָה מִמְתַּק הַגְּבוּרוֹת. וְגַם רִמּוֹ וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאָתוֹ ר"ל תְּמִיד תַּעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה וְכ"ת בְּמָה יִכּוֹל אֲנִי עָלִיו לִז"א עַל שַׁפַּת הִיאָר ר"ל בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא רִמּוֹזָה בְּשַׁפַּת תִּיבַת הִיאָר ר"ל בַּתְּחִילַת הַתִּיבָה שֶׁהִיא ה' רִמּוֹ לַה' חוֹמְשֵׁי תוֹרָה. וְאֵל תֹּאמַר כִּיּוֹן שֶׁאֲנִי פִּגְמָתִי כ"כ אֵיךְ יִכּוֹל אֲנִי לַחְזוֹר בַּתְּשׁוּ' ע"י אִמֵּר וְהַמָּטָה אֲשֶׁר נִהְפֵךְ לִנְחָשׁ ר"ל הַמָּטָה אֲשֶׁר הִתָּה עַץ וְנִהְפְכָה לִנְחָשׁ בְּרִיָּה זֶה תִּקַּח בְּיָדְךָ רֹאִיָּה שְׂגָם בַּעֲ"ת אִפִּי' שְׁע"י רִשְׁעוֹ נִקְרָא מֵת עַכ"ז בְּשׁוּבוֹ וְחִיָּה שֶׁקִּב"ה בּוֹרָא אוֹתוֹ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. גַּם בָּא הִרְמֹז וְהַמָּטָה ר"ל ע"י תְּשׁוּבָתְךָ תִּיַּחַד ו"ה נִשְׁאָר מָטָה רִמּוֹ לַשְׂכִּינָה שֶׁנִּקְרָאת מָטָה שֶׁאֵתָה מִיַּחַד ו"ה וּמִתַּקֵּן הַמָּטָה שֶׁהִיא הַשְׂכִּינָה. וְגַם אֲשֶׁר נִהְפֵךְ לִנְחָשׁ ר"ל שֶׁתַּהֲפֹךְ אוֹתִיוֹת לִנְחָשׁ וְיִהְיֶה שׁוֹלְחֵן שֶׁהוּא רִמּוֹ שֶׁהַשְׂכִּינָה תְּמִיד עִמָּךְ ע"ד מֵה שְׁפִי הָרֵב זְכוֹת אֲבוֹת כּוֹנֵנֵת הֵפ' תַּעֲרוֹךְ לִפְנֵי שׁוֹלְחֵן עִי"ע. כ"ז תִּקַּח בְּיָדְךָ וְתַחֲזוֹר בַּתְּשׁוּ' מֵהֵרָה וְדו"ק.

הֵנָּה אֲנִכִּי מַכָּה בְּמָטָה אֲשֶׁר בִּידִי עַל הַמִּים אֲשֶׁר בִּיאָר וְנִהְפְכוּ לָדָם וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בִּיאוֹר תִּמּוֹת וּבֹאשׁ הַיַּאזְרֹר וְנִלְאוּ מִצָּרִים וְכו'. פִּי הָרֵב עֵין יוֹסֵף ז"ל בַּמֶּשֶׁשׁ בְּמִס' סִנְהֶדְרִין זַעִירִי לִקַּח חֲמוּר בַּמִּצְר' אֵתָא לַהֲשָׁקוֹתוֹ מִיָּא וְנַעֲשֶׂה דָף אִמְרוּ לוֹ אִי לֹאֹ דוֹעִירִי אֵת לֹא הוּא מֵהֶדְרִינֵן לֵךְ זַחֲזִי מִשּׁוֹם מִי אִיכָא אִינִישׁ דְּזִבִּין מִיָּדִי הִכָּא וְלֹא בְּדִיק בְּמִיָּא שְׂכַל מַעֲשֶׂה כְּשָׁפִים נְבֻדָּקִים בְּמִים. וְלִכְּן לִקּוֹ בְּמִים תַּחֲלִילָה לַהּוֹדִיעֵם שֶׁלֹּא הִיָּה אַחֲזִיזָה עֵינִים שֶׁא"כ כִּיּוֹן שֶׁהִיָּה בְּמִים עֲצָמָם בִּיאוֹר לֹא הִיָּה שׁוֹלֵט הַכְּשׁוּף שְׂגָם מֵה שְׁעוֹשִׂים חוּץ לְמִים יִתְגַּלֶּה שֶׁם בְּמִים כ"ש לַעֲשׂוֹת בְּמִים עֲצָמָם. וְז"ש הֵנָּה אֲנִכִּי מַכָּה בְּמָטָה אֲשֶׁר בִּידִי עַל הַמִּים אֲשֶׁר בִּיאוֹר וּמִזֶּה תִּדְעַ בְּאֵמֶת כִּי לֹא מַעֲשֶׂה כְּשָׁפִים הוּא אֵלָּא מֵאִמֵּר מִלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם שִׁיִּהְפְּכוּ לָדָם. וְעוֹד רֹאִיָּה שֶׁאֵינוֹ מַעֲשֶׂה כְּשָׁפִים שְׂגָם הוּא אַחֲזִיזָה עֵינִים וְדֹאִי הַדְּגִים לֹא יָמוּתוּ וְלֹא יִבְאֹשׁ הַיַּאזְרֹר. וְעוֹד בְּשִׁלְמָא אוֹתָם שֶׁהִיוּ כִּלְפֵי מִשָּׁה נִהְפְּכוּ לָדָם אֵךְ הַיַּאזְרֹר הִיָּה הוֹלֵךְ בְּמִרְצָה וְהַמִּים אֲשֶׁר בָּאִים מִלְּמַעְלָה אֲפֻשֵּׁר שֶׁאוֹתָם לֹא נִהְפְּכוּ אֵלָּא הַמִּים אֲשֶׁר כִּתְצִי שְׁעָה אַחֲזוֹר וְקִדְּם. וְז"ש הֵנָּה מַכָּה עַל הַמִּים אֲשֶׁר בִּיאוֹר בְּכָל מִים אֲשֶׁר תּוֹךְ הַיַּאזְרֹר

בין אותם שלפני ובין אותם שכבר עברו ובין אותם הבאים כולם נהפכו לדם בכל גבול מצרים וא"ת אחיות עינים והדגה אשר ביאור תמות וגם היאור עצמו שהוא אלהיך ובאש היאור ויהיה לחרפה ובוז. וז"ש ונלאו מצרים ללכת למטה מן היאור וגם לרוץ לקראת המים הבאים מלמעלה שמא שמה ימצאו מים לשתות ועכ"ז לא מצאו. וז"ש ונלאו מצרים ללכת לשתות מים מן היאור ולא יכולו.

באו"א פי' במ"ש ז"ל באלישע כשנתן מטהו לגיחזי שיחיה הילד אמ"ל לגחזי שני דברים א' כי תמצא איש לא תברכנו שלא יתן לו אפי' שלום, ב' שלא יניח המשענת אלא על הילד שאם יניחנה על דבר אחר נאבד כחו של מטה ואינו יכול להחיות עוד, והוא מצא כלב מת והחיהו כמשו"ל ולכן לא עשה רושם עוד. לכן אמ"ל הנה אנכי הדובר אליך ואומר שאכה במטה אשר בידי אע"ג שדיברתי עמך, וכלפי השניה אמר על מימי מצרים על נהרותם וכו' אפי' שבכל מקום ומקום שאני מכה הוא עושה רושם לאו משום הכי נאבד כחו של מטה שאפי' אם יכה מאה פעמים בכל פעם יעשה דם ולכן אמר על על לומר שאפי' שיהיה הפסק בין מכה למכה עכ"ז יעשה רושם. אח"ז אמר ועל מקוה מימיהם לומר בשלמא מימי היאור ניהא אך ועל כל מקוה מימיהם מה חטאו באותם מים לזה אמר הטעם שאו"ל שלא הניחו לבנות ישראל לטבול טבילה של מצוה. וז"ש ויהיו דם למה משום שוהיה דם בכל אר"מ שלא הניחו אותן לטבול אלא שיהיו בנדותן בדמן לכן כיון שנגזרה הגזירה על עונם אין צ"ל במקום שחטאו אלא אפי' בכל עצים ואבנים שאינם יכולים להטביל בהם אפי' בהם יהיה דם את"ד.

ובזה פי' הרב חיד"א ז"ל בפנ"ד משם מהר"א ששון ז"ל כוונת הפ' בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המופתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה. דיל"ד מה הלשון אומרת בלכתך וכו' ראה וכו' הלא המופתים היו נגד פרעה ומה ענין המופתים דרך הלכו לשוב למצרים. אכן עפי"ה א"ש דלאפוקי מענין גחזי נתן רשות למרע"ה שאם תאוו נפשו בלכתו בדרך לעשות המופתים לא יחסר סגולתם כי כל עוד יוכל לעשותם לפני פרעה. וז"ש בלכתך ראה וכו' ועכ"ז ועשיתם לפני פרעה עכ"ד ז"ל. אמנם איהו ז"ל פי' בהיפך שהוא מזהירו בלכתך ראה וכו' ראיה בעלמא בעין השכל לאפוקי שלא יעשה שום מעשה ואז ועשיתם לפני פרעה מעשה ממש כדי שלא תאבד סגולתם א"ד ז"ל.

כבד לב פרעה וכו' פי' הרב אגרא דכלה ז"ל ז"ל הנה הנפש משכנה בכבד שהוא כולו דם כי הדם הוא הפנש והרוח משכנו בלב, והנה בלב יש ב' חללים חלל ימינו מלא רוח שם משכן יצה"ט לב חכם לימינו וחלל השמאלי מלא דם שם משכן היצה"ר לב כסיל לשמאלו. והנה כאשר מתגבר יצה"ט על יצה"ר מתפשט הרוח שבחלל ימיני גם בחלל השמאלי לאט לאט עד כי ויגרשהו וילך שמגרש כל הדם שבחלל השמאלי. ונהווה ב"פ רוח והוא השם החותך חיים לכל חי חת"ך ובהפך ח"ו מגרש הרוח שבחלל ימיני ומתפשט הדם בב' החללים ונתהווה פ"ח יוקשים ואז האדם קשה עורף לגמרי כי התאווה נתגברה לאין שיעור ואז נקרא הלב משכן הרוח כשם כבד שהוא ג"כ מלא דם כמנ הכבד. וז"ש כבד ל"ב פרעה לב פרעה נתהווה כמו הכבד מלא דם ע"כ מאן וכו' ע"כ. **מסרה** לך אמור לבני ישראל אני ה', לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, פי' הרב חיד"א ז"ל בחומ"א במשו"ל דבזכות שהיו ישראל גדורים בעריות יצאו ממצרים. וזה רמז לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם והטעם בזכות ששמרו אות ברית קדש ע"ד שזכה פנחס לכל המעלות לפי שקינא על הברית כמש"ה לכן אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום מכח שקינא לברית זכה לברית שלום כן ישראל יצאו בזכות ששמרו את הברית וז"ש ואזכור את בריתי לכן אמור וכו' פי' ואזכור את בריתי ששמרו וגדרו עצמם מעריות לכן אמור לבני ישראל שכולם בני ישראל ולא נמצא בהם פיסול בני עאלו בני נפקו אני ה' והוצאתי אתכם ע"כ.

בא"א פי' מהרח"ף ז"ל במ"ש ז"ל שעיקר הגאולה תלויה כשיהיו ישראל באחדות. גם אמרו ז"ל כשהם באחדות הקב"ה עמהם ברחמים ואם לאו שיש מחלוקת הוא בחרון אף וזהו נוט' מחלוקת הוא מ'כה ח'רון ל'קוי ת'ועבה כמשו"ל וזהו כוונת המסרה לך אמור לבני ישראל אני ה' להתנהג עמכם בשם הוי"ה מדת רחמים וגם והוצאתי אתכם מתחת יסבלות מצרים לזכות לגאולה הדבר תלוי לכן אמור לאחרים איש את רעהו יעזרו הנני נותן לו את בריתי שלום דיהיו כולם בשלום ובאחדות אז יזכו לגאולה. בא"א פי' הרב הנז' עמ"ש בב"ר אם מקבלים בניך את המילה הם מקבלים אלהותי. והיינו אימתי אמור לבני ישראל אני ה' אלהיכם בזמן דהנני נותן לו את בריתי שלום שהיא המילה ע"כ.

בא"א פי' הרב שנות ימין ז"ל כוונת הפ' לכן אמור וכו' בהק' מה שחקר הרב שני אליהו ז"ל דלמה בגלות מצרים אף שהיו אינם ראויים לגאולה עכ"ז מהר הקב"ה את הקץ או מטעם רבוי אוכלוסין או משאר טעמים. ולמה בגלות הזה הארוך לא הביט הקב"ה לאיזה סיבה לגאולה. ותי' הרש"ך ז"ל שישאל במצרים היו נחשבים כקטן ודרך האב לחבק בנו כשהוא קטן ולנשקו אף כשהוא מלוכלך עכ"ז אביו אהבו לפי שידוע שבלא דעת עושה כן, אבל כשיגדל ונשא אשה אם אינו הולך בדרכי אביו אז אביו הוא מסתיר פניו ממנו. כן הדבר הזה, ישראל במצרים היו כקטן שעדיין לא קיבלו התורה והמצוות ולא נודע להם אלהותו ית' ולא ראו נפלאותיו לכן לא הביט בעוונותיהם וגאלם קודם הזמן. אבל עתה שקבלנו את התורה וראינו עוזו ונפלאותיו אין נכון לגאול אותנו קודם הזמן כ"א ע"י תשובה זת"ד. ובזה פי' כוונת הפ' חנם נמכרתם בגלות הזה ולא בכסף תגאלו אלא בתשובה ולפי שיקשה ולמה במצרים דילג על הקץ והוציאם קודם הזמן ועתה בגלות הזה לא עשה כן, וזהו שמקשה הפ' עצמו מצרים ירד עמי בראשונה והקב"ה גאלם ועתה מה לי פה אורך הגלות הזה מושליו שהם עוה"ז המושלים בישראל יהללו יתפארו בעצמם והם אומרים אבד סדרם ח"ו ע"ז תי' לכן ידע עמי שמי שכבר ראינו וידענו עוזו ונפלאותיו אבל במצרים היו כקטן כתי' הנז'. וז"ש לכן אמור לבני' אני ה' והוצאתי וכו' והטעם משום ולקחתי אתכם וכו' עתידים לקבל אלהותי אבל עתה אתם כקטן שאין בו דעת ואביו אהבו כמ"ש הרש"ך ז"ל ע"כ.

בא"א פי' במאי דק"ל אין אדם לוקה ומשלם וא"כ איך המצריים לקו בגופם וממונם, ותי' דה"ד בדיני אדם אבל בדיני שמים לוקה ומשלם, ובזה פי' הרב ברכ"ט ז"ל כוונת הפסוק וגם את הגוי וכו' דן אנכי היינו ביד"ש ולכן ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ע"כ. עו"ן מ"ש התוס' ע"ז דף ע"א משם רש"י דגם בב"ן קי"ל אין אדם לוקה ומשלם אמנם התוס' פליגי וסברי דוקא בישראל ולא בב"ן. עו"ן מה שפי' רש"י והוצאתי אתכם וכו' כי כן הבטחתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. וז"ש לכן אמור וכו' והוצאתי וכו' כמ"ש רש"י ברכוש גדול ואני מענישם בממונם ועכ"ז וגאלתי אתכם בזרוע נטויה וכו' ולפי שק' הרי אין אדם לוקה ומשלם ע"ז תי' ולקחתי אתכם דוקא בישראל לא בב"ן כמ"ש התוס'. ואף לרש"י דוקא ביד"א לא בדי"ש וזהו שסיים וידעתם כי אני ה' שתהיה על ידי ובדיני שמים לוקה ומשלם זת"ד.

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר וכו' ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כה' אלהינו, וסרו הצפרדעים ממד ומבתיך ומעבדיך ע"כ. פי' הרב ער"ן ז"ל בהק' לפרש תחילה כוונת פ' ישעיה ס"ה בהבטיחו על הגאולה והיה טרם יקראו ואני אענה עוד מדברים ואני אשמע זאב וטלה ירעו כאחד וכו' ומלאת הארץ דעה את ה'. עמ"ש בתענית מעשה שגזרו תענית וירדו גשמים בבוקר כסבורים העם שבה צבור הוא אמ"ל ריב"ז אינו אלא גנאי משל לא' שבקש פרנסה מן המלך אמ"ל תנו לו ואל אראה את פניו, ושוב מעשה שגזרו תענית וירדו גשמים בערב כסבורים העם שבה צבור הוא אמ"ל ר"ג אינו אלא גנאי משל וכו' אמ"ל המתינו לו עד שיתמקמק אלא ה"ד שבה

צבור אמר משיב הרוח ונשיב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא ע"כ. והנה דאיכא למימר איפכא בעובדא דריב"ז י"ל שריחם ה' עליהם קודם שיתמקמקו ובעובדא דר"ג י"ל הקב"ה מתאוה לתפלתם מ"מ אם איתא שהוא שבח היה השי"ת נותן להם הבקשה באופן דליכא למיטעי ולחושדם בחוטאים לכן אמרו בבירור שאינו אלא גנאי דהשלם הגמור לפני השי"ת לא יתן ה' בקשתו אלא א"כ אמר משיב הרוח וכו' ר"ל בעת התפילה ממש. ואמנם לעת"ל שתתמלא הארץ דעה ויתמו חטאים ואין לחשוד עוד בחוטאים א"כ יתן ה' לפעמים הבקשה טרם הקריאה שלא יצטערו וכן לפעמים להיפך כעובדא דר"ג שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ויהיה ג"כ שבח צבור ולא יקפיד ה' ע"ז כיון דליכא למיטעי. ונודע כי והיה לשון שמחה וז"ש כי לעת"ל והיה ר"ל שיהיה שמחה אפי' כשיודמן טרם יקראו ואני אענה כעובדא דריב"ז, או שיודמן להיפך, כי עוד הם מדברים ואני אשמע כמו שפירש"י על ויבך על צואריו עוד כי תיבת עוד פ"י רבוי ר"ל אפי' לא אשמע עד ריבוי דברים של תפלה אפי"ה יהיה שמחה. וביאר הטעם כי זאב וטלה וכו' שלא יהיה רע בעולם אלא ומלאה הארץ דעה את ה' ויתבטל יצה"ר ואז אין חשד וכאמור. אמנם קודם הגאולה השבח הוא בעת התפילה לא קודם ולא את"כ. ער"ן מה שפי' הראשונים כוונת הפ' שירו לה' כל הארץ בשרו מיום אל יום ישועתו כי האומות הראשונים היו עובדים לכוכבים ע"י שהשיגו בחכמת המזלות וראו שיש בכוכבים איזה כח נמשך מהם לצמחים ולמתכות ושאר עניינים והכל ברצון ה' ולא ידעו שמקבל חיותו וכחו מלמעלה וטעו שהוא אלוה ולכן עבדו אותו. ויש שהשיגו יותר למלאכים וראו שיש בהם כח ולא ידעו שהכל מאתו ית' עד שבא מרע"ה ונתן התורה שקיבל מהשי"ת. ואמנם גילוי טעות הכוכבים בראותם כי אין בכוכב א' ע"כ העולם כי הארצות יתחלקו יש ארץ מכוכב א' מגדלת ויש ארץ מכוכב אחר. וכן המלאכים יש מלאכי חול"ל ויש מלאכי א"י משא"כ השי"ת מלא כל הארץ כבודו ואת השמים והארץ הוא מלא. ועוד ראו כי הכוכבים והמזלות מתנועעים בגזירת השי"ת ולכן בכל יום יש כוכב אחד שולט וא"א יום שיכין לחבירו כי יום שני שולט בו כוכב אחר משא"כ השי"ת היה הווה ויהיה הוא מכין מיום אל יום שמלכותו בכל משלה. ולז"א שירו לה' כל הארץ כי הוא יחיד בכל העולם, וגם בשרו מיום אל יום ישועתו שישועת ה' אפשר לבשר מיום אל יום וכאמור עכ"ד הראשונים ז"ל. והנה בעת הזאת קודם שיצאו ישראל ממצרים שעדיין לא נתפרסם יכולת ה' ונבואה מן השמים כמ"ש פרעה מי ה' וכו' וגם היה צריך להתפרסם שלימות מרע"ה בנבואה ששמים אלו הם יסוד התורה וקיומה וכמ"ש הכתוב אחר קריעת י"ס ויאמינו בה' ובמשה עבדו. נמצא כשאמר פרעה למשה העתירו בעדי היה רוצה מרע"ה להראות לו מופת על א' מב' דברים אלו או לפרסם כח ה' ויכולתו והשגחתו, או אפי' אם יאמין בהשגחתו צריך לפרסם שלימותו שהוא שלם בנבואה ובשליחות מאת ה'. ואמנם יש כאן ב' הפכים דאם יאמר לו פרעה שיתפלל שימותו הצפרדעים מיד ויתקיים כך מזה יבין שלימות מרע"ה כענין אמר משיב הרוח וכו' שזהו גדר השלימות בצדיקים וכאמור, משא"כ כשיאמר למחר או יהיה באפשרי להתפלל כל היום ואין הכרח לשלימות מרע"ה. ואמנם ביכולת ה' והשגחתו הוא להיפך כ"א רוצה פרעה שימותו הצפרדעים מיד עדיין היה מקום לפרעה להחזיק בטומאתו ולומר כי פעולתו ע"י כוכב או מלאך משא"כ כשאמר למחר מוכרח שהוא יכולת השי"ת והשגחתו כענין בשרו מיום אל יום ישועתו. והנה מרע"ה הבין שמסתמא ירצה פרעה להתפלל עליו מיד בכדי שינצל מצרתו ויושג מזה עכ"פ שלימות הנבואה במרע"ה. ולז"א התפאר עלי עלי דייקא ואמנם פרעה הרשע לא רצה בזה שיגדל שמו של משה ולכן השיב למחר והוטב מאד בעיני מרע"ה. לז"א כדברך ר"ל אני חפץ בכך למען תדע כי אין כח' אלהינו שיותר אני חפץ בפרסום גדולת שמו ית' ולזה דקדק ממך ומעמך ומעבדיך להורות יכולתו

של השי"ת כי אר"מ ת' פרסה לא יהיה בכל ארץ ההוא כח מזל א' וכענין שירו לה' כל הארץ וכאמור ע"כ.

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים. פי' המפ' ז"ל דיל"ד למה אמר כאן ויצעק לא ויעתר ותי' הרב ש"ח משום שהצפרדעים היו צועקים והמתפלל צריך שישמיע לאזניו. וז"ש למה ויצעק לזה תי' על דבר הצפרדעים שהיו צועקים הוכרח הוא להרים קולו ע"כ.

ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכולו ותהי הכנם באדם ובבהמה. יל"ד דמ"ש ותהי הכנם יתירה. פי' מהרח"א ז"ל בע"ה שתודיעו שמ"ת מאין יוציאו החרטומים כנים מאחר שכל עפר הארץ היה כנים. ז"א אילו היה עפר כהויתו היינו מוציאים כנים משו"ה אמר שתחילה ותהי הכנם באדם ובבהמה ועדיין העפר כהויתו ואח"כ כל עפר היה כנם ומשו"ה סיים ויעשו כן החרטומים ולא יכולו באיזה זמן בזמן שותהי הכנם באדם ובבהמה ועדיין העפר כהויתו ובאותו הזמן ולא יכולו שאילו היתה מתחילה נעשה עפר כנים היו אומרים אילו היה עפר היינו מוציאים כנים משו"ה הפך לבא הכנים תחילה על האדם ובהמה ואח"כ לעפר וזה הוא הל"מ עכ"ד.

והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה. פי' הרב עין יוסף ז"ל תיבת ביום ההוא במ"ש בתענית דף כ"ב אינו היה רעה משולחת אם באה ביום משולחת בלילה אינה משולחת. וז"ש והפליתי ביום ההוא ר"ל שאשלח אותה ביום כדי שתדע שמשולחת ממני ולכן ביום ולא בלילה יתחילו לבוא ע"כ.

באו"א פי' ב"ס תנופה חיים ז"ל כוונת הפ' הנז' והפליתי וכו' למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ ושמתי פדות וכו' כמ"ש במד' הביא עליהם מכת ערוב לפי שהיו מעורבבים איש א' בא על עשרה נשים ועשרה אנשים על אשה אחת לכך הביא עליהם ערוביבא. עו"ן משו"ל אם תהיו קדושים אתם שלי. עו"ן מ"ש בסוטה דע"י הזנות השכינה מסתלקת שנא' ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. עו"ן מ"ש בפ' חלק ע"פ ולאמר לציון עמי אתה א"ת עמי אלא עמי. וכבר ידוע מ"ש הרב סמיכת חכמים ז"ל דהכוונה אל תקרי עמי אלא כשתקרא ג"כ עמי והיינו כמין חומר דוהו שנקראים עמי אתם עמו ונחלתו של הקב"ה היינו כשהם קדושים וטהורים ואין בהם ערות דבר דאז השכינה עמם שהוא עמי בצוותא חדא אז הם נקראים ג"כ עם ה' ונחלתו. ולז"א והפליתי וכו' יען אשר עמי דהוא עם קדוש ושרוי עמי ולא שייך בהם מכת הערוב כי עמי גדורים מעריות למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ כשישראל אינם חוטאים בזנות איני מסלק שכינתי מביניהם כדכתיב ולא יראה בך ערות דבר ושמתי פדות בין עמי שהם עמדי ובין עמך שהם שטופים בזמה כמותך למחר יהיה האות הזה לא על המכה בא לומר כ"א על הפרש הזה שבין ישראל לעמים א"ד ז"ל.

כי אם אינך משלח את עמי הנני משלח בך וכו' את הערוב ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר הם עליה. פי' מהרח"א ז"ל משם הרב מהר"ר העשיל ז"ל במ"ש בענין ניסי אלישע שאמ"ל אנשי העיר הנה בא מושב העיר טוב והמים רעים והארץ משכלת. ויאמר קחו לי צלותית וכו' ומלח ויקחו אליו ויצא אל מוצא המים וכו' ויעל משם ונערים קטנים התקלסו בו וכו' ותצאנה שתיים דובים מן היער. ופליגי בגמ' חד אמר נס א' היה יער דובים לא הוה. וח"א נס בתוך נס לא יער ולא דובים ואתרחיש ניסא והוה דובים ויער. ופריך וליהו דובים ולא ליהו יער. ומשני משום דבעיתי ע"כ. ופירש"י ז"ל דאלו לא הוה יער היו נבעתים הדובים מבני אדם ולא היו יכולים לטרוף הילדים משא"כ כשיש יער טורפים הילדים ומהרה מתחבאים בתוך אילני היער ע"ש. וז"ש הנני משלח בך וכו' וכי ביכי דלא לבעיתו אני גוזר וגם האדמה אשר הם עליה שיבוא היער עמהם א"ד ז"ל. ומהרח"א ז"ל פי' במה שהק' בתאווה לעינים דליהו דובים ולא יער ולא יבעיתו והוה נס בתוך נס. ולק' מידי דאין השי"ת עושה נסים חוץ מהטבע שלא יבעיתו

לכך הביא יער דהשתא הוי נס כטבע העולם. וידוע דניסי יציאת מצרים היו חוץ מן הטבע משו"ה אמר הכתוב הנני משלח את הערוב ושמא תאמר יבעתו מאחר שאינם ביער ח"ל וגם נס אחר אעשה להם שגם שבאו באדמה אשר המצריים עליה ולא הבאתי היער עמהם עכ"ל לא יבעתו הפך מניסי אלישע שחוץ מהטבע לא יעשה א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב פרח לבנון ז"ל במ"ש בגמ' בענין סבי דבי אתונא שאמ"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה נחש לכמה מעבר ומוליד אמ"ל לז' שנין אמ"ל והא סבי דבי אתונא ארבעוהו ואוליד לתלת הני מעוברים הוו מעיקרא ד' שנין. והא משמשי שמושי, אינהו גמי משמשי כאדם. והא חכימין אגון, אגון חכימין מינייהו, אי חכימת זיל זכינהו ואייתניהו לי, אמ"ל כמה הוו ס' גברי, אמ"ל עביר לי ספינתא דס' בתי וכל ביתא ס' כסאות. עביר ליה. כי מטא להתם על לבי טבחא אשכחיה לההוא גברא דקא עביר חיותא אמ"ל רישך לזבוגי, אמ"ל איך, אמ"ל רישא בכמה, אמ"ל בפלגא דווא. יהב ליה אמ"ל הב לי רישך. יהב ליה חד רישא דחיותא. אמ"ל אנא רישך אמרי לך, אמ"ל אי בעית דאשבקך סגי אחוי לי פתחא דבי אתונא. אמ"ל מסתפינא דכל דמתוי להו קטלו ליה. אמ"ל דלי כריכא דקניא וכי מטית להתם זקפיה כמאן דקא מתפח. ונכנס אמ"ל מאי עבדתך, אמ"ל חכימא דיהודאי אנא ואתאי ואתאי למיגמר חכמה מינייכו. אמ"ל אי הכי נבעי מינד מילתא. אמ"ל לחיי אי זכיתו לי כל דבעיתו עבדו בי, ואי זכינא לכו אכלו נהמא גבאי דידי בספינתא. ושאלוהו כמה שאלות ונצחם. אייתניהו כל חד וחד כי חוי שתין בסתרקי סבר כולוהו חבראי להכא אתו. אמ"ל לבעל הספינה שרי ספינתא. בהדי דאתי אייתי עפר מאפרייהו. כי מטא לבי בליעי שקל כוזא דמיא מבי בליעי. כי אתא אוקמינהו קמי קיסר וחיונהו דהוו מענה, פירש"י מעונים ושפלים לפי שלא היו בארצם. אמ"ל הני לאו אינהו. שקל מעפרייהו שדי עלייהו, אקשו לאפי מלכא פירש"י העיוז פניהם ודיברו קשות אתו כשהריחו ריח ארצם והיו סבורים להיות קרובים לארצם. אמ"ל כל דבעית עביר בהו. אייתיה הנהו מיא דאייתי מבי בליעי שדינהו בתיגרא פי' בחבית אמ"ל מלייהו להאי ואיזילו לכו מלו שדו ביה קמא קמא הוה קא בלע להו מלו עד דאשמוט כתפיהו וכלו ואזול ע"כ. בזיו דמשום שגלו החיות מארצם כדי שלא יהא בהם כמו שהיה בסבי דבי אתונא שהיו שפלים משום שלא היו בארצם משו"ה הביא הקב"ה גם אדמתם כדי שיעזו פניהם במצריים וימיתום א"ד ז"ל.

באו"א פי' ב"ס ידיר במ"ש הע"מ פ"ח דכלאים אדני השדה חיה הגדילה בשדה וכמין חבל גדול יוצא מן הארץ שגדלה בו אותה חיה ושמה ידוע והוא ידעוני הכתוב בתורה ומחבור מטבורו באותו חבל היוצא מן הארץ וצורתו צורת אדם בפרצוף וידיים ורגלים ואין כל בריה רשאי לקרב אליו כי הוא הורג וטורף כל הקרב אליו וכשרוצים לצוד אותה מורים בחבל עד שנפסק וצועק בקול מר ומת מיד ואליו רמו באיוב כי עם אבני השדה בריתך ע"כ. ולכן כששלח הקב"ה מכת הערוב מה עשה הקב"ה בזאת החיה עד ששלחה עם שאר החיות עקר אותה עם האדמה שתחתיה וז"ש וגם האדמה אשר הם עליה.

ולהבין דקדוק מ"ש ושמתי פדות וכו' פי' מהרח"א ז"ל שהוא דומה למ"ש מטפס ועולה מטפס ויורד דרמו ב' עליות וב' ירידות וה"נ רמו ב' פדויות בין עמי לעמיד ובין עמך לעמי. פדות א' כמשו"ל שנותן המצרי לישראל עשרת בניו להוליכן לשוק וחוזר הישראלי יחידי אמ"ל ב' אכל הארי וב' אכל הדוב וכיוצא הרי פדות א' תוככי מצרים. פדות ב' שאם יברח המצרי לגושן ירדפוהו שם תחיות ויצולו ישראל כאשר היה במכת בכורות ישראל בבית המצרי נצול, מצרי בבית ישראל ניגף. וז"א והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב ואעפ"כ לפעמים אם יברח המצרי לגושן ושמתי פדות בין עמי שירדפו תחיות שם להמית את המצרי וישראל

יצולו כאמור. וזה למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ והחיה אינה ברשותי כ"א ברשותי להמית ולהחיות ע"כ.

מסרה ושמתי פדות וכו' למחר וכו' פדות שלח לעמו. והרבה עמו פדות. פי' בכסף דוד למה א' חסרה והשאר מלאים. במ"ש מהר"א קראקא ז"ל דגאולת מצרים ע"י שיערי בינה. אכן היתה ע"י מ"ט ש"ב דלמשה לא נתגלה שער הן. ולכך לא היתה גאולה שלימה ולעתי"ל יתגלה גם שער הן ותהיה גאולה שלימה. וז"ש בפ' הבונה אלף בינה גמול דלים ומ"ט מהדר דל"ת אפיה מן גימ"ל דליתן ליה בסתר. כ"א מרע"ה לא זכה מי זוכה אך אמרו דהעושה צדקה בסתר זוכה יותר ממרע"ה. וז"ש אלף בינה מי יזכה גמול דלים דמהדר אפיה ד' מן גימל וכו' ע"כ. ובזיו"ו מ"ש שלח נא ביד תשלח ביד רע"ק כי הנה הקב"ה אמ"ל למשה אהיה אשר אהיה בצרה זו וכו' שאינה גאולה שלימה שלא זכה לשער הן ע"כ אמ"ל שלח נא ביד רע"ק כי הוא זכה לשער הן כנודע ר"ל שיבא נשמת רע"ק בעולם ותתיה שלימה. וזה רמז שלח נא ביד ר"ת שנ"ב ו' שיערי בינה. וס"ת אח"ד דהיינו שער גבוה אחד אינינו אתי ורע"ק זכה בו. ובזיו"ו מאו"ל כימי צאתך וכו' אראנו נפלאות לבנים וכו' שהיינו ג' פלאות מה שלא הראיתי לאבות כ"א מ"ט ולכן תהיה גאולה שלימה. ובזיו"ו ושמתי פדות וכו' חסר שאינה גאולה שלימה שהיא ממ"ט ש"ב ולא מנש"ב. אך למחר שיש מחר לאח"ז ר"ל לעתי"ל יהיה האות הזה החסר יהיה פדות מלא ובוה פדות שלח לעמו גאולה שלימה דיתגלה שער הן. ואז והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו כי בינה תירו דכולא חירו דחיבייא ונתגלה שער הן והרבה עמו פדות מלא את"ד ז"ל.

מסרה ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. פדות שלח לעמו. והרבה עמו פדות. יובן לע"ד במה שידוע פי' הראשונים ז"ל בכוונת הפ' בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם וכו' דכשהגאולה ע"י הקב"ה אין אחריה שעבוד לא כן אם היה ע"י שליח או יש אחריה שעבוד. וז"ש ושמתי פדות וכו' ר"ל דכשישראל נתונים בצרה הקב"ה פודה אותם בין יהיו צדיקים בין יהיו רשעים ח"ו. ז"א ושמתי פדות בין אם יהיו עמי שהם צדיקים בין עמך שהם רשעים ח"ו שהם נקראים עמו של הנביא. אבל ההפרש הוא כי אם יהיו עמו של הנביא או פדות שלח לעמו ר"ל ע"י שליח אינו פודה אותם על ידו אלא ע"י שליח. וא"ת מה הפרש יש עכ"פ הם נגאלים בין אם יהיה ע"י שליח או ע"י הקב"ה עז"א הפרש גדול יש שאם יהיה ע"י שליח והרבה עמו פדות שהיא גאולה שיש אחריה שעבוד ויהיו נגאלים הרבה פעמים. לא כן אם היא ע"י השי"ת אין אחריה שעבוד אלא גאולה עולמית תהיה ודו"ק.

והרב אדר"א בבלי יצ"ו רמז בכוונת הפ' ושמתי פדות בין עמי ובין עמך ר"ל דההפרש בין תיבת עמי לעמך עשרה. רמז לו שבשער מכות שיביא עליהם יהיה פדות לישראל. וז"ש ושמתי פדות לישראל בהפרש שיש בין תיבת עמי לתיבת עמך שהם עשרה אלו העשר מכות ודו"ק.

ויאמר פרעה לכו זבחו לאלהיכם בארץ ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח לה' אלהינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו. פי' הרב גבריאל אספטאנהא ז"ל שבסו"ס ע"ח למהר"א ז"ל שהכונה כך היא שפרעה אמר למשה לכו זבחו לאלהיכם בארץ ר"ל שתזבחו שאר בהמות ולא טלה שהוא עבודת מצרים. לזה אמ"ל משה לא נכון לעשות כן שלא נזבח טלה אלא תועבת מצרים נזבח ר"ל תועבת מצרים שהוא הטלה שעובדים אותו אנו רוצים לזבוח. וא"ת שאנו מתייראים מהם לא תירא מזה שהרי אתה תראה שלעתיד הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו א"ד ז"ל.

מסרה הן ד'. הן אני עץ יבש. הן אני ערל שפתיים. הן אני נשארתי לבדי. הן אני כפיך לאל. פי' הרב שד"ה ז"ל במה שנודע כי בעת שאומרים דבר שמועה שחידש

המת שפתותיו דובבות בקבר. וז"ש הן אני עץ יבש דהיינו כשאנינו בן תורה אז הן אני ערל שפתים שאין שפתותיו דובבות בקבר אמנם אם למד תורה וחדש אזי אף כי הן אני נשארתי לבדי והיינו בהיותו בקבר אפ"ה הן אני כפיך לאל והו"ל כאילו הוא בפיו מדבר.

באו"א פי' עמ"ש בזהר דמאן דלא אתעסק בפו"ר לא עייל במחיצת השכינה לבד מר' חזקיה דהוה עקר או ר' יוחנן דהוה ליה ומיתו דע"י התורה הם מתקרבים למחיצת הקב"ה. וז"ש הן אני ערל שפתים דהיינו מי שלא למד תורה בעוה"ז וג"כ הן אני עץ יבש דהיינו שהלך בלי חמדה ולא עסק בפו"ר אזי הן אני נשארתי לבדי ולא עייל למתיבתא דרקיעא אבל כשלמד תורה אזי התורה מגינה עליו ואומרת לו הן אני כפיך לאל להעלותך למעלה רמה.

באו"א פי' בענין הגאולה דנודע כי השכינה עמנו בגלות כמ"ש בזהר פ' בחוקותי דמשכונא שבק בידן מאן דבעי משכונא יתי לדיירא גבן. וז"ש כי אומרים ישראל אלו הן אני נשארתי לבדי בגלות ודאי דאזי אבדה תקותי והן אני עץ יבש. אבל האמת כי השכינה עמנו בגלות. וז"ש הן אני ערל שפתים ר"ל כי אני רמו למלכות שמים בסוד ואני תפילה וגם בזמן הגלות עליה נאמר נאלמתי דומיה כנז' בזהר בפרשתינו ע"פ ואני ערל שפתים יעו"ש. וא"כ יהיה לנו עתה תקוה ואחרית טוב כי בשלומה יהיה שלום לנו. וז"ש הן אני כפיך לאל ר"ל הן אני שהיא אומה הישראלית כפיך היא המלכות שנקראת פה כנודע בסוד מלכות פה שומע תפלת כל פה בשוב ה' את שבותה מן הגלות אז ישיב את שבותינו כי אנו בניו עכ"ד.

ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים והפשטה והשעורה הוכתה כי השעורה אביב וכו' והחטה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הנה. צ"ל מה קשר לפסוקים אלו. פי' הרב ברכ"ט ז"ל משם המפ' שהכוונה ע"ד מ"ש בעל העקידה כי כל עוד שהיה פרעה רואה שהמכות הבאות עליו היו בדרך טבע או דרך מקרה היה מאמץ לבו ולא נכנע מלפניו ית'. והנה כאן היתה המכה עפ"י הטבע מפני שהפשטה והשעורה שהיו אביב וקשים נשתברו ונפלו אמנם החטה והכוסמת שהיו מאוחרות ורכות לא נוכו כי הטבע הרך לעמוד בפני הקשה וכמו שפירש"י וע"כ היה פרעה אומר אילו היה זה אצבע אלהים לא היה חילוק אצלו בין רך לקשה. וז"ש ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אפירש"י עדיין לא תיראון ונ"ט לזה למה עדיין לא תיראון מפני אלהים ואמר מפני שהיתה המכה עפ"י הטבע שהפשטה והשעורה שהיו קשים נוכו אמנם החטה והכוסמת שהיו רכים לא נוכו ע"כ.

והרב ז"ל נ"ט דלמה נלקה הקשה ולא הרך. דהלא אין מעצור להשי"ת להגדיל הנס ולהכות הרך עם היות מן הטבע הרך לעמוד בפני הקשה. אלא יתכן דבזה הורה להם השי"ת חטאם מה שרימו לישראל תחילה בפה רך והיה לישראל קיום ואח"כ בפרך ואז לא להם קיום. וע"כ גם השי"ת עשה ככה והרך הי"ל קיום והקשה הוכה ולא הי"ל קיום ולהורות ע"ז הסוד אמר השעורה אביב א"ת בני ישראל ב'פרך עכ"ד.

באו"א פי' הרב ער"ן ז"ל משם רבו כוונת הפ' הנז' כי מסתמא פרעה הרשע בעת שביקש ממרע"ה להתפלל ואמר ה' הצדיק בפיו ובשפתיו דיבר ולבו רחוק והיה בדעתו לעמוד על סברתו ומרדו וניסה בזאת את ה' אם יודע מחשבות אדם ותחבולותיו כי מתודה בפיו ובשפתיו ובלבו לעמוד ברשעו ואם ישיג ישועה ודאי אין ה' חוקר לב לידע מחשבותיו ח"ו. לכן כשהבטיח לו מרע"ה להתפלל ושיהיה לו ישועה אמ"ל אל תחשוב שהישועה שישג הוא עבור שאין מבין מחשבותיך, אלא אתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים. רק השגת הישועה הוא כדי שיהיה מקום למכות אחרות לחול על פרעה. וראיה לזה שהרי הפשטה והשעורה נוכתה והחטה והכוסמת לא נוכו כי נעשו להם פלאות אף בעוד שעדיין לא התודית ולמה נעשה זאת והיינו כדי שישאר

לארבה לכן כל תאמר בלבבך בבוא לך ישועה שאין ה' יודע מחשבותיך, אלא אדרבא יודע הוא ושלכן הוצרך לעשות פלאות לחטה ולכוסמת עכ"ד.

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן. ודרשו בזה דלא גדול זה מזה, אלא שקולים. ונראה דהכתובים באו להגיד דהגם שיש בזה מה שאין בזה היו ענותנים דהיה משפיל עצמו כל אחד אף במעלתו להקדים לחבירו. והוא דנחזי אנן בעיקר הנבואה מאת ה' העיקר הוא משה דה' מדבר אליו ומשה יגיד לאהרן ולישראל ובעיקר הנבואה היתכן לומר דאהרן גדול ממשה, זיל לאידך גיסא כשנכנסים לפרעה מי הוא המדבר הוא אהרן, נמצא דלפני מלכים יתיצב אהרן יותר גדול ממשה. והיינו דהגידו הכתובים גדול ענוותנותם הוא אהרן ומשה, דמשה היה מקדים לו בכבוד בדבר הנוגע לאשר אמר ה' להם דמי היה עיקר משה וכתוב אהרן ברישא כל לעומת זה הם המדברים אל פרעה מלך מצרים מי הוא הגדול שם ראש המדברים אהרן ועכ"ז הוא משה ואהרן היה מקדים אהרן למשה ונותנים רשות באהבה זה לזה. נראה לפ' עמ"ש הרב שם שמואל בראש הס' שהביא דרך רבינו האר"י ז"ל בפסוק לכה ואשלחך דהלכה מעצמו שליחות על שם המשלח ואין הקב"ה מיוחד שמו על הרעה והיה שם הרעה והטובה ולכך אמר תרתי והיינו לגאול את ישראל הוא הטובה ולהכות את מצרים היא הרעה ובכלל קצת רעה לישראל דתכבד העבודה בהליכה ראשונה. ובוה פי' הסמיכות לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' אך ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול דהם הרעות או אשר עשה משה דאלו מדיליה ולא יקרא על שם ה' ות"ד. וזה בעצמו מ"ש הכא אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם דהוא טובה הוא אשר אמר ה' להם בשליחות אך הם המדברים הם מצד עצמם המדברים בדבר הנוגע אל פרעה מלך מצרים דגם רעה תכבד העבודה ועשו בהם עשר מכות על אלו לא יקרא אמר ה' להם דלא יכנה שמו על הרעה ודו"ק.

ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. יל"ד הול"ל רשעים, פי' הרב שד"ה ז"ל דהכוונה היא דהודה על חטאיו ואמר דבחמש המכות הראשונות הוא עצמו הקשה את לבו אבל בה' אחרונות נאמר ויחזק ה' את לב פרעה. וז"ש ואני ועמי ה' רשעים ר"ל בחמש ראשונות אנו רשעים אבל לא באחרונות. ע"כ.

ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. פי' הרב אספקלריא המאירה ז"ל בהקדמה שהביא משם הרב מהר"ש מאסטרפולי ז"ל וז"ל יש לך לדעת למה נקרא פרעה דוקא בשם זה משום שבזהר אמרו ע"פ ויבא אלהים אל אבימלך איך בא הקב"ה לאותו רשע, ותי' אלהים שנאמר הכא הוא שר שלו ששר שכל אומה נקרא אלהים. והנה בתיקונים אמרו שיש ע"ב אומות ומה שאנו חושבים ע' חוץ מעשיו וישמעאל ובכללם הם ע"א אומות כי שר של מצרים ושר ישמעאל שר אחד להם ששמו רה"ב. והנה ע"א אומות הם בסוד וזרעו יהיה מלא הגוים מל"א גי' ע"א וכנגדן היה פרעה אותיות העור"ף שהוא העורף של כל הקליפות שכולל כולם בסוד ראו כי רעה נגד פניכם ונגד הפנים הוא העורף. והנה מבואר שיש ע"א אומות וע"א שרים שכל א' נקרא אלהים וע"א פעמים אלהים יש בהם שנ"ה אותיות והוא כמנין פרע"ה ולכן נקרא פרעה כי הוא כולל כל שרי האומות שהם ע"א אלהים שיש בהם שנ"ה אותיות כמנין פרע"ה. והנה בזה נשאר מ"ט צירופי אלהים לישראל, כי יש ק"ך צירופי אלהים ולפרעה הרי יש ע"א נמצא נשאר מ"ט צירופים שהם רמ"ה אותיות. ומשה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה לקח מפרעה י"ז צירופים שהם פ' אותיות הרי מ"ט עם י"ו הוא ס"ה היה לישראל בין הכל ס"ה צירופים כנגד שם אדני. וז"ס גדול מה שפירש"י ע"פ כי אתם המעט מכל העמים ה' מעט מכל העמים שכל העמים ע' אומות וישראל ס"ה משפחות ולמה דוקא ס"ה אכן עפ"ה א"ש. וז"ס שאמר פרעה ראו כי רעה נגד פניכם, ר"ל הגם שאתה משה לקחת ממני פ' אותיות

שהם י"ו צירופים מ"מ נשאר אצלי רע"ה אותיות מן שנ"ה אותיות הנ"ל שהם כמנין פרע"ה. וז"ס שאמר משה ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הר"ע לעם הזה הם אותיות רע"ה והוא לא ידע כי רעה תבואנו ולכן כתיב וישב משה אל ה' ויאמר אדניי למת הרעות וכו' כתיב אדניי שהוא גי' ס"ה ומ"ש מא"ו נראה מאז עם הכולל הוא מ"ט רמז למ"ט צירופים הנ"ל וזהו מא"ו באתי אל פרעה היינו במ"ט צירופי אלהים ונצטרפו עוד אלי י"ו צירופים הר"ע לעם הזה כי נשאר אצל פרעה הר"ע. והנה תחילה היו לישראל מ"ט והם רמ"ה אותיות וזמ"ש הנה רמ"ה קרני בה'. ואח"כ לקח משה עוד י"ו צירופים שהם פ' אותיות ז"ס מ"ש ובני ישראל יוצאים ביד רמ"ה ודרשו במדרש אבכיר פרמ"ה נתונה על פניהם מפני המזיקים סוד פרמ"ה היינו י"ו צירופים הנ"ל הם פ' אותיות ומ"ט צירופים הם רמ"ה אותיות וזהו פרמ"ה ביד רמ"ה. והנה השתא היו לישראל ס"ה צירופי אלהים ולפרעה נ"ה צירופי אלהים שבתחילה היו לפרעה ע"א ולישראל מ"ט ומשה לקח י"ו מן ע"א של פרעה הרי לישראל ס"ה ונשארו לפרעה ה"ן צירופי אלהים. זה סוד ה'ן בני ישראל לא שמעו אלי. וזהו דכתיב וירא ה' אליו בלבת אש מתוך הסנ"ה אותיות ס"ה נ"ה ס"ה צירופי אלהים לישראל נ"ה צירופים לפרעה. וז"ס משו"ל פני משה כפני חמה. ר"ל כי אחר אותיות חמ"ה אותיות טנ"ו גי' ס"ה כמנין שלקח משה ס"ה צירופים כנז' והם נקראים פני חמה כי אותיות חמ"ה עומדים אתורי אותיות טנ"ו. והרי האותיות שאחר משה הם טנ"ו והם נקראים פני משה שהרי אותיות משה עומדים אתורי אותיות טנ"ו. אמנם באשר הת' והט' מתחלפים בלשון דטלנ"ת לכן טנ"ו כמו טנ"ו בט' ז"ש פני משה כפני חמה ממש והוא כמנין ס"ה צירופי אלהים כנ"ל והיינו דאמר משה כי כבד פה וכבד לשון אנכי לשון דייקא כי באותיות הלשון דטלנ"ת מתחלפים בו התי"ו בטי"ת והוא פלא. והנה משה לפי שמו יש לו שמ"ה בחינות כמספר שמו ונמצא לפרעה עשרה יותר על בחינות משה ולזה צוה ה' למשה להכותו עשר מכות דוקא דבאלו עשר מכות נתמעטו מפרעה עשרה ונעשה כמנין משה שוה בשוה ואז גברה הקדושה של משה על הטומאה של פרעה. והשתא מה נעים מאמר הכתוב ראה נתתיך אלהים לפרעה ר"ל אותם בחינות אותיות של אלהים שגרמו בשמך הרי ממש דומים לפרעה אעפ"י שיש לו עשרה יותר. והא דאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך הוא עפ"י סוד מ"ש ה' הנו' דמשה כשבא לפרעה המתק י"ו אלהים שהם שמונים אותיות משנ"ה אותיות אשר אצל פרעה כנ"ל בסוד ומשה בן פ' נמצא כשלקח י"ו מע"א נשאר ביד פרעה נ"ה פעמים שהם רע"ה אותיות ואהרן המתק עוד שלש אותיות יותר על משה בסוד ואהרן ק' פ"ג נמצא נשאר ביד פרעה רע"ב אותיות כי אהרן המתק וז"ס ואהרן אחיך יהיה נביאך היינו כמנין נביאך שהוא פ"ג משימתיך אהרן זת"ד ז"ל.

אִתָּא במד' וידבר אלהים וכו' הה"ד ופניתי אני לראות חכמה ודעת ותוללות וסכולות כי מי יבא אחרי המלך את אשר כבר עשהו. פ' זה מדבר על שלמה ומשה. על שלמה כיצד כשנתן ה' תורה לישראל נתן רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת ונתן למלך קצת מצות לא ירבה לו גשים וכו' עמד שלמה והתכים ואמר אני ארבה ולא אסור באותה שעה עלתה אות יו"ד לפני הקב"ה ואמרה לו כך אמרת שאין אות בטלה מן התו' לעולם. הרי שלמה עומד ומבטל אותי. אמ"ל שלמה ואלף כיוצא בו יהיו בטלים וקוץ ממך אל יבטל וכו' מה כתיב לבסוף גשיו הטו וכו' ע"כ. ויל"ד מאי איכפת לה לאות יו"ד אם יעבור שלמה. ובגמ' משמע דס' משנה תורה עלה לפני ה'. וק' למה דוקא ס' משנה תורה. פ"י הרב זר"ב ראשון במ"ש מאמ' וז"ל שהע"ה ישב על כסא ה' דאיתא בס' סודי רזיא שנקרא הקב"ה מלך הכבוד מלך בג"י צדיק שאין ה' שוכן בפתות מצדי"ק אלף רבבות מלאכים. ותני דבי ר' חייא כסא שלמה היו בו צ' אלף קתדראות וזהו והיה ה' למלך על כל הארץ ארץ נוט' תשעים אלף רבבות. אבל למטה אין אוכלוסיה פחות מס"ר כמנין ויש"ר משפטיך במילת יש"ר נרמז ס' רבוא יו"ד פ' ש' ג' אלפים יו"ד פ' ג' אלפים הוי ס' רבוא. ומזה

הטעם נקרא ס' הישר מילת ספ"ר נוט' ס' ר'בוא פ'רצופים. וז"ש זה ספר תולדות אדם כי אדה"ר היה כלול מס"ר פרצופים ויש"ר הוא חשדן ס"ר וזהו צדיק וישר הוא על כסא מעלה ואוכלוסי מטה. וזהו פי' הפ' כי צדיק ה' צדקות אהב יש"ר יחזו פנימו דפ' זה רמז כסא מעלה צדיק ואוכלוסי מטה ישר והוד הקב"ה למעלה ולמטה. וטעם שצריכים להיות ס"ר משום שיש"ר נקשרו בתו' שהיא ס"ר אותיות וכל נשמה קשורה באות א' ולכך נדחית התורה מפני פקודת נפש. ואיתא במס' ע"ז דמש"ה נקרא ספר הישר דכתיב בה כי תעשה הישר בעיני ה'. מעתה יובן בשעה שעבר שלמה משתטחת משנה תורה דוקא דהנה שהע"ה דכתיב בו ישב שלמה על כסא ה' ללמדך שאנו היו אוכלוסי מטה בתכלית השלימות מכוון נגד כסא ה' למעלה בבחינת צדיק ויש"ר הוא ונקשרו ישר בתורה שנק' ס' הישר ע"ש ס"ר אותיותיה ונתחברו עד כסא של מעלה לכן כתיב בסוף ולא עשו הישר. ולכן ס' משנה תורה עלה דוקא זת"ד ז"ל.

פרשת בא

בא אל פרעה וכו'. פי' הרב שד"ה ז"ל וז"ל יל"ד דתיבת בא מיותרת. והריב"ה כתב בא גי' ג' לומר ג' מכות יביא עליו עוד. אכן נראה כי בא נוט' ב'כורות ארבה לומר אינך צריך לילך אל פרעה ולהתרות בו כ"א בשני מכות ארבה ובכורות אבל במכה ג' שהיא החושך אינך צריך להתרות בו לפי דעכ"פ צריכה מכה זו לבא בשביל פושעי ישראל שיש ביניהם. וז"ש כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו וכו' ר"ל דבמכות החושך אם התרה בו תכף ישלחם כי אמרו יאמרו אם אנו סגורים בחושך כמו שהיה לסוף ולישראל יהיה אור במושבותם א"כ יהרגו אותנו כתרנגולים ונאחזים בפח מוקשים ויקחו את אשר לנו וילכו להם ודבר כזה לא יכבידו את לבם ולכן ב"א אל פרעה דהיינו בכורות וארבה התרה בו ולא במכת חושך כי מוכרחת לבוא כנו"ל וז"ש למען שיתי אותותי אלה בקרבו. ר"ל כי בכל מכה ומכה לא היתה נוגעת לישראל ואפילו לפושעים שבהם בסיבת שלא יאמרו המצרים מקרה א' לכולנו אלא אדרבה היה רואה שלא מת מישראל. אמנם בחושך הוכו כל הפושעים והם אשר היו בקרבם של מצרים ולא היו רוצים לצאת ולכן אמר בקרבו. ר"ל לתת אותותי אלה בעם אשר בקרבו ולא אמר בו ע"כ. **באו"א** פי' הרב הנז' כוונת הפ' הנז' במשז"ל כי המכות שנתן הקב"ה במצרים היו טועמים אותם ישראל כדי שידעו מהות המכה ההיא. ובזה פי' והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדות מצרים הרעים אשר ידעת וכו' לפי שכבר ידעת כאמור. וז"ש פה כי אני הכבדתי וכו' וסיבת דב"ז היה לפי ששמתי במקצת על ישראל וז"ש למען שיתי אותותי אלה בקרבו ר"ל לפי ששיתי אותותי אלה בקרבו של עם דהיינו ישראל ולמה היה דב"ז למען תספר את אשר התעללתי במצרים. וא"ת מנין היו יודעים את מהות המכות לז"א ואת אותותי אשר שמתי במ ישראל.

גם רמז הרב הנז' למען שיתי אותותי אלה בקרבו אל"ה נוט' ארבה ל"לה ה'רג רמז שג' מכות אלה עדיין אני עתיד להביא עליו. גם רמז בקרבו יען כי עבדיו היו מוכנעים שאמרו שלח את האנשים. גם באותיות עצמם שהקשו ערפו ואמר מי ה' וכו' יצטרפו עמהם אותיות אלה ויהיה אלהים לפעול בו הדין עד יכנע לבבו הערל וישבח לו ית' באותיות ההם בעצמם שאמר מי כמוך. וזש"ה מי הקשה אליו וישלם ר"ל בתיבת מי הקשה אליו ובזה עצמו השלם שאמר מי כמוך ע"כ.

באו"א פי' ב"ס עין יעקב ז"ל דיל"ד למה עכשיו אמר בא והתרה בו. ותו אם ה' הכביד לבו למה שלחו. ותו מהו אומרו אותותי אלה כמורה באצבע. אכן פי' במ"ש הרמב"ם פ"ו מה"ת למה ויחזק לבו לפי שחטא מעצמו תחילה והרע לישראל לכן נתן

הדין למנוע התשו' ממנו עד שנפרעים ממנו לכן חיזק לבו. וכן למה שלח למשה כדי להודיע לכל באי עולם שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ע"כ והנה פרעה עד עתה כפר בעיקר שאמר מי ה' ובמכת הברד אמר ה' הצדיק וכו' וידוע שב"ן אינו צריך התראה שנאמר מבוקר לערב יוכתו ואמ"ל ה' עכשיו שאמר ה' הצדיק איני מלקה אותו אלא בהתראה כישראל לא כב"ן לכן אמ"ל בא והתרה בו. וא"ת ומה בכך שאמר ה' הצדיק לכשצריך התראה והלא כב"ן ממש נחשב שהרי חזר לסורו לז"א כי אני הכבדתי את לבו שאני עשיתי את לבו כבד ואילולא כן היה שולחם, וא"ת אם אתה הכבדת למה שלחתני שהיא קו' הרמב"ם ומשני שני התשו' עצמם הנו' כנגד להגנם ולהפרע מה שעשה לז"א למען שייתי אותותי אלה הג' את"כ והם הקשים מכולם כמשו"ל אלה קשה מאלה, ולפי שאמרו ז"ל מטה משה סגפרינון היה ומשקלה מ' סאה והיו חקוקות היו"ד מכות דצ"ך וכו' את"כ נשאר לז"א אותותי אלה החקוקים במטה בקרבו להפרע ממנו. ונגד מה שאמר ללמד לכל באי עולם אמר ולמען תספר באוני בנך וכו' וגם וידעתם כי אני ה' לענוש לרשע ולשלם שכר טוב למתהלכים לפני ע"כ. באו"א פי' הרב שתי ידות ז"ל הפ' הגו' דלמה צריך הקב"ה לעשות כן להכביד את לבו, אכן פי' בהק' לפ' תחילה כוונת הפ' וכו"ת ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד וכו' ואחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו כלה וכו' דבר נא וכו'. דיל"ד מה קשר לפ' אלו. גם אומרו גרש יגרש יתור נפיש, היה די באומרו אחרי כן ישלח וכו'. אכן יובן עפ"י הדין דק"ל והוא גמרא ערוכה השוכר את האומנים וחזר בו אם בעה"ב חזר בו ידו על התחתונה ואם הפועל חזר בו בחצי היום ידו עה"ת כלל דמילתא מי שחזר בו ידו על התחתונה אם בעה"ב חזר בחצי היום ידו על התחתונה וצריך ליתן לפועל שכרו משלם ואם הפועל חזר בו ידו עה"ת. וידוע שהרכוש היה שכר עבודה וישראל יצאו קודם זמנם כי לא ישבו כ"א רד"ו והגזירה היתה ארבע מאות שנה א"כ יצאו שלא בזמנם ואנן קי"ל אין שכירות משתלמת אלא לבסוף א"כ אילו לא הביא ה' המכות על פרעה לא היה משלח אותם שעדיין לא הגיע קץ הזמן לצאת. לפי"ז יובנו הפ' ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה. א"כ יהיה פרעה שהוא בעה"ב בחזר בחצי היום וידו על התחתונה כאמור. לכן עכשיו דבר נא באוני העם וישאלו וכו' ר"ל דמעכשיו מגיע להם הרכוש בדין בעה"ב דחזר בו בחצי היום וידו על התחתונה דבשלמא אם לא יגרש אתכם לא היה מגיע להם הרכוש שהוא שכר עבודה שעדיין לא נשלם הזמן ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף והרכוש הוא שכר עבודה בשביל זה עשה הקב"ה ית' זאת ששלח עליו כל המכות כדי שישלח אותם קודם הזמן וא"כ עדיין לא היה מגיע להם שכר עבודה כאמור ואם לא היה מכביד את לבו למען הבא עליו את כל המכות לא היה שולח אותם מדעתו, מה תאמר היד ה' תקצר להוציא אותם בחזק יד אבל לא היה מגיע להם שכר העבודה כדין הדין עם פועל חזר בחצי היום וכו' בשביל כך שלח הקב"ה כל המכות על פרעה ועל עבדיו כדי שיגרש אותם ממצרים כמ"ש עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש וכו' הטרם תדע וכו' ומי גרם זאת שהכביד הקב"ה את לבו כאמור. לפי"ז יובן ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וכו' למען שייתי אותותי אלה בקרבו ויצא מזה שישלח אותם מדעתו וא"כ יהיה בעה"ב חזר וידו על התחתונה ויתר להם שכר במושלם עפ"י הדין ודו"ק ע"כ.

ובזי"ו כוונת הפ' ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל שמה מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם. הכוונה ויוציאם בכסף וזהב שהוא הרכוש ואין בשבטיו כושל דשלא כדין לקחו כיון שיצאו קודם הזמן ואין השכירות משתלמת אלא לבסוף ופועל החזר בו ידו עה"ת. הט' משום דשמת מצרים בצאתם ר"ל דהם מחלו שעבודם במה שאמרו להם קומו צאו הרי אתם בני חורין וכו' כמו שפי' הרב מערכי לב הו"ד לקמן

בפי' דבר נא וכו' כי נפל פחדם עליהם וגירשו אותם מעל אדמתם א"כ אדרבא הו"ל בעה"ב חוזר בו וידו עה"ת וצריך לשלם השכירות מושלם ודו"ק.

באו"א יובן כוונת הפ' הנז' במה שפי' הרב זר"ב לא היה דוד ראוי לאותו מעשה של הזנות כיון שהיה גרדף מאויביו הי"ל לעע"ז ולא היו ישראל ראויים לאותו מעשה של ע"ז כיון שהיו בנחת ובשלוח הי"ל לזנות א"ז להורות תשו'. ובוה פ' כוונת מ"ש יוסף מרגלים אתם לראות את ערות הארץ ויאמרו אליו לא אדוני וכו' וז"ש ע"י שיוציאם בכסף וזהב והי"ל ממון רב והיו בנחת מכח זה ואין בשבטיו כושל במה שעבדו ע"ז דודאי היה להורות תשו' כנז'.

בא אל פרעה וכו' כי אני וכו' פי' הרב ש"ש ז"ל עפ"י מ"ש המקובלים דבחטא אדה"ר נפגמו ב' שמות אנכ"י ואדנ"י הכ"ף נסתלק מאנכ"י ונשאר אני והדל"ת משם אדנ"י ונשאר אני ופי' שמות אלו הם דין כי אדנ"י אותיות דינ"א ואנכ"י גי' א"ף. ובגזירת בין הבתרים אמר וגם את הגוי וכו' דן אנכי ולכן פרעה שהיה יודע שב' שמות אלו פגומים א"כ אינו יכול לעשות עמו דין וישראל לא יצאו לעולם. לזה אמ"ל ה' למשה בא וכו' כי אני ר"ל מסיבת ב' שמות אלו שנפגמו ונשארו אני הכבדתי וכו' שהם בטוחים שלא יצאו משם לעולם, אבל לך והודיעו שאני מתקן אותם ואעשה בו נקמה ואוציאם, וז"א למען שייתי אותותי ר"ל שתי אותיות החסרים אחזיר אותם למקומם ואז אוציא את בני מתוכם.

ובזי"ו כוונת הפ' ראו עתה כי אני הוא וכו'. ר"ל שנפגמו אלו הב' שמות ונשארו אני ולא תאמרו שאין אלהים עמדי שאיני יכול להתנהג במדה"ד, דעו לכם שמחצתי ואני ארפא וא"כ אין מידי מציל. וזהו הרמו אל ישוב דך נכלם עני ואביון יהללו שמך, דישראל בקראו אביונים כדכתיב וישגב אביון מעוני, וזהו אל ישוב ד"ך ב' אותיות אלו אל יהיו נכלמים אלא כל א' על מקומו יבא בשלום ועי"כ יצאו ישראל משם ועני ואביון יהללו שמך ע"כ.

באו"א פי' הרב לב אריה ז"ל שפרעה עשה פירוד בשם הוי"ה באומרו ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים שהטיל תיבת ואנ"י בין י"ה לו"ה שר"ת ה' הצדיק הוא י"ה ור"ת ועמי הרשעים הוא ו"ה ותיבת ואני באמצע וכן היה בחורבן הבית שנפגמו אותיות הנז' ונרמו בפסוק כי ראתה ס"ת י"ה באו מקדשה ס"ת ו"ה ותיבת גוים באמצע. וז"ס אלהים באו גוים בנחלתך גוים דייקא ר"ל תיבת גוים בנחלתך שהוא שם הוי"ה ב"ה. לז"א בא אל פרעה תיבת ב"א גי' גי' ר"ל שאשלח לו עוד ג' מכות כי אני הכבדתי את לבו ר"ל תיבת אני שהטיל בין שם הוי"ה ב"ה באומרו ואני זה גרם לו שהכבדתי את לבו למען שייתי אותותי אלי בקרבו ר"ל כנגד ג' אותיות אלה של אני אעשה לו עוד להביא עליו ג' מכות בקרבו ע"כ.

באו"א רמז ה' נפלאות חדשות עפ"י משו"ל שבעשר מכות שהם דם וכו' יש בהם ל"ו אותיות וזהו שרמו למען שייתי אותותי אל"ה גי' ל"ו בקרבו ע"כ.

באו"א פי' הרב תולדות יעקב ז"ל במ"ש הש"ך ז"ל ע"פ ה' הצדיק ואני ר"ל שאני ג"כ צדיק אבל ועמי הרשעים וז"ש כי אני בשביל תיבת אני שהצדיק עצמו לכן הכבדתי וכו' למען וכו'. ובוה פי' כוונת הפ' עד מתי יהיה זה לנו וכו' שלת וכו' ע"כ. באו"א למען שייתי אותותי אלה בקרבו. בהקדים משו"ל שכל המכות עתידים לבא על זרע עשיו וז"ש כימי צאתך וכו' והנה המילוי של אותיות פרע"ה יעלו עשו דהיינו מילוי הפ"א אל"ף מילוי הרי"ש ש"יך יו"ד מילוי העי"ן יו"ד נו"ן מילוי ה"ה אות ה' הרי אל"ף ושי"ן יוד ויו"ד נו"ן וה' סך הכל יעלו כמספר עשו וזהו למען שייתי אותותי אלה בקרבו ר"ל בעשיו הרמז בו.

באו"א פי' ז"ל כוונת אומרו למען שייתי אותותי וכו' במשו"ל שפרעה הרשע באומרו מי ה' פגם בשם אלהים וגרם ליחלק השם מי' אלה' ובאו אותיות אל"ה לעשות

נקמה בפרעה וזש"ה למען שיתי אותותי אלה ר"ל אותיות אלה שהם משם אלהים בקרבו שיתי אותותי אלה בקרבו ע"כ. ובוה פ"י בנח"ק כוונת הפ' ויאמרו עבדי פרעה אליו באותיות מ"ה של אלהים התחתון באומרו מה זאת עינו ע"כ. ולדעתי זה סוד שבתחילה כאשר פגם באותיות מ"י גשאר אותיות אל"ה ואח"כ כשפגם במ"ה של אלהים גשאר אלי וז"ס וירדו כל עבדיך אלה אלי ר"ל צריך אתה לתקן מה שפגמת לכן כאשר נטבע בים סוף כתיב וישבו המי"ם ר"ל מ"י מ"ה וזה פלא. עכ"ל. וכן פ"י ז"ל על ישראל ג"כ שחטאו בעגל פגמו בשם אלהים ואמרו אלה אלהיך ישראל וחסרה מ"י וע"כ התפלל משה ואמר מחני נא מספרך בעבור ישראל והשיב לו הקב"ה מ"י אשר חטא לי ר"ל מ"י אשר חסרה לי כמו אני ובני שלמה חטאים להם יאתה למחות אותם שהם חיסרו מ"י מאלהי"ם ולא אתה ע"כ.

באו"א פ"י הרב מאיר שולטן ז"ל במ"ש הרב זר"ב משם כמהר"א גלאנטי ז"ל דאותיות א"י משם אדנות הם רחמים ואותיות ד"ן הם דין ומרע"ה בקש מהקב"ה שיתחברו יחד אותיות אדנ"י מחמת שהיו במצרים מופרדים ויהיה א"י לישראל שהם רחמים וד"ן למצרים שהם דין ע"כ. וז"א בא אל פרעה כי אני הכבדתי וכו' למען שתי אותיות שהם ד"ן שהם שתי אותיות שעולים במ"ק גי' אל"ה בקרבו שאנקם ממנו בהם כמו כמו שבקשת ממני ע"כ.

באו"א פ"י החיד"א ז"ל בחומ"א בהק' מ"ש הש"ך ז"ל דפרעה קין ומשה הבל ופרעה היה מתגאה באות יו"ד שנתן הקב"ה לקין והנה פרעה גי' שנ"ה ומשה שמ"ה נמצא יתר פרעה עשרה על משה וכן פרעה גי' נח"ש עם ג' תיבות פרעה מלך מצרים ובוה היה מתגאה על משה שחשב להתגבר עליו כמו בגלגול שעבר, ונהפוך הוא כי היו"ד נהפך לו לעשר מכות נגד עשרה נשיכות שנשך להבל זת"ד ז"ל. וז"א בא אל פרעה ר"ל תוסיף ג' שהם גי' ב"א על שם פרעה והוא גי' נח"ש כי אני הכבדתי את לבו כמו שפשע והרג הבל גי' לב"ו ע"ה, גם אני מכביד את לבו לנקום ממנו נקמת הבל ואות יו"ד הנוספת בשמו שמתגאה בה היא לרעתו לנקום ממנו בעשר מכות. וז"א למען שיתי אותותי אלה בקרבו ע"כ. ובוה פ"י בנח"ק כוונת הפ' ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש הכוונה עד מתי יהיה זה זה משה כדכתיב כי זה משה האיש וגם משה במ"ק גי' זה לנו למוקש שאנחנו לוקים בעשר מכות שהם כנגד עשר נשיכות שנשכת אותו ואנו מה לנו ולצרה הזאת כי לא היינו עמך כשנשכת אותו וא"כ עד מתי יהיה זה משה לנו דייקא למוקש ולכך שלח את האנשים ע"כ.

באו"א פ"י הרב מאיר שולטן ז"ל כוונת הפ' הנ"ל בדרך רמז במ"ש הרב חוזה דוד ז"ל דישראל היו ראויים לישב במצרים רס"ו שנים מחמת שיעצא"ה נטל הבכורה מעשיו והדין הוא כמו שהבכור נוטל פי שנים בממון אביו כך פורע פי שנים בחוב שעל אביו. והנה אצ"ה יש עליו שט"ח ת' שנה ויעקב חייב לפרוע פי שנים בחוב זה שהם שני שלישי הת' שנה שעולים רס"ו שנים ועוד מעט ומה שלא ישבו כי אם רד"ו משום שהיו נכנסים בך' שערי טומאה ח"ו ולא היו יכולים לצאת לעולם ע"כ. ובוה פ"י הרב זכות הרבים ז"ל בפ' שמות כוונת הפ' עד אנה ה' תשכחני נצח עד אנה תסתיר את פניך ממני וכו' עד אנה ירום אויבי עלי הביטה ענני ה' אלהי האירה עיני וכו' ר"ל שאם תניחני במצרים עד תשלום הנ"ו שנים הנשארים מרס"ו שנים שעלי לשלם כאמור מאי דביני ביני נכנס בנש"ט ולא יהיה לי עוד תקומה עולמית. וז"א עד אנה ה' ר"ל שאם תניחני עד תשלום הנ"ו שנים כמנין אנה"ה אזי תשכחני נצח משום שאכנס בנש"ט ולכך אני מבקש שתסתיר את פניך מהנ"ו שנים הנשארים. וז"א עד אנה תסתיר את פניך ממני וא"ת במה תתקנו הנ"ו הנשארים נתקן אותם בקבלת תושב"כ ותושב"ע"פ ונאמר לפניך נ' עשה ונשמע ר"ת נ"ו. וז"א עד אנה ר"ל הנ"ו הנשארים אשית עצות בנפשי שהתו' נקראת עצה שנא' אני עצה ר"ל שאקבל התורה ואם תניחני עד תשלום אנה"ה ירום

אויבי עלי שאכנס בנש"ט, וז"א עד אנה ירום אויבי עלי וכו' עכ"ד ז"ל. ונש"ה וזה לך האות שאם יאמרו לך ישראל שעדיין יש עליהם נ"ו שנים תאמר להם שבקבלת התורה יתקנו וזהו בהוציאך את העם תעבדון וכו'. בזיו כוונת הפ' הנז' בא' אל' פרעה' כי' אני' ס"ת ה' תיבות אלו הם אלהים גי' נ"ו הם סיבה להכביד את לבו שיאמר שעדיין יש עליכם נ"ו שנים אבל דע לך שכמנין חמשה אותיות אלו שעולים במילואם למספר ר"מ אני רוצה להלקותו מכות כס' ר"א שאמר במצרים לקו מ' מכות ועל הים לקו ר' מכות. וז"א למען שיתי אותותי אלה שהם אלהים בקרבו שילקה כמספרם במילוי ודו"ק. ובזיו כוונת הפ' ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ר"ל שאתה רוצה להתזיק בהם עד שישלימו הנ"ו שנים ומי יכול לסבול יסורין שעושה לגו משה ואם היה שנה או שנתים היינו סובלים ושותקים בשביל כבודך אבל נ"ו שנים מי יסבול יסורים קשים ומכות נמרצות כאלו, כי לפי הנראה כי זה משה האיש לא ישקוט ולא ינוח להביא עלינו צרות תכופות זו לזו כ"ז שאנו מחזיקים בהם ומי יכול על כ"ו. וז"א עד מתי יהיה זה ר"ל משה שנקרא זה כידוע למוקש למצרים לאורך זמן כזה שהוא נ"ו שנים וז"א לג"ו למוקש ולכך שלח את האנשים וכו' וק"ל א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב משכנות יעקב ז"ל כוונת הפ' בא אל פרעה וכו' במ"ש מהרמ"א ז"ל משם רז"ל דאותותי ר"ל אותיותי הם דצ"ך עד"ש באח"ב החקוקים במטה. עז"ן מ"ש בזו"ח פ' בלק מעשה דראב"ש עם החברים שראו נחש א' שהיה הולך בועף וגער בו ראב"ש שראה ברוה"ק שהיה שלוח להרוג יאודי א' ואמ"ל שכבר שב בתשו' לכן יחזור ונשאר הנחש ולא הלך לקראת היהודי עד שנתן לו גוי א' תמורתו, ושאלו החברים לראב"ש מה היתה הסיבה ואמ"ל כי כיון ששלחוהו מן השמים להזיק לא' לא ישוב עד הקימו וצריך שיתנו לו אחר במקומו יעש"ב. וכעובדא דר"א על לביהכ"ס בסוף ברכות. עוד נראה משו"ל דאם גור ה' על עיר א' שיבא נחל שוטף או ארבה ואח"כ שבו יבוא הדבר ולא יזיק. בזיו דהנה העשר מכות היו חקוקות במטה והשבעה כבר באו ואם היה שב פרעה בברד כמ"ש ה' הצדיק וכו' הנה הג' מכות האחרונות בהכרח היה צריך להביאם כי לא ישוב דבר ה' ריקם אבל לא היו מזיקים כמו שתאמר יבוא הארבה ולא יזיק כמו שאנו רואין כן הרבה פעמים וכן החושך ומכת בכורות לא היו מתים כ"כ אמנם להיות פרעה ועבדיו הרשיעו כ"כ לכן אף שבבוא הברד חזר בו קצת ואם היה שב היה ניצול עכ"ז לפי שקדם והרשיע הרבה הכביד את לבו כדי שכל המכות יבואו עליו. ז"ש כי אני וכו' למען שיתי אותותי אלה בקרבו ממש ולא שילכו בקרב אחר תמורתו כדברי הנוהר או לא יזיקו שכן גזרה חכמתו לפי רוב רשעו. ולפי מ"ש רש"י בפ' וארא בפ' אני ה' נאמן לשלם שכר או ליפרע כשהוא צריך עונש ז"א כי אני בשביל מידת אני הכבדתי את לבו למען שיתי וכו' זה פרעון עונש הרשעים ולמען תספר וכו' זה תשלום גמול הצדיקים ובוה וידעתם תבינו פי' אני ה' על נכון.

או יובן תיבת בקרבו ע"ד משו"ל דפרעה ניצול ומלך בנינוה וכשהלך יונה בשליחות ה' נדמה לו שהיה משה והיה ירא מאד והחזירם בתשובה וז"א בקרבו שישאר

הדבר רשות בזכרוננו לעת"ל בקרב לבו ובוה תנצל עיר בנינוה עכ"ד ז"ל.

ויאמר ה' אל משה בא וכו' למען שיתי אותותי אלה בקרבו. פי' הרב אבני שוהם ז"ל שב"ס נח"י בהק' לבאר הגמ' דבר נא וכו' אמ"ל הקב"ה למשה בבקשה ממך וכו' דיל"ד דהלא כל אדם בהול אחרי הממון ואין בכך בקשה לקחת ממון. אכן יובן בהק' מה שפי' הגאון מהר"א ברודא ז"ל כוונת מד' וז"ל לעת"ל ישאל הקב"ה לאוה"ע אי הבל אחיך אלו ישראל והמה ישיבו השומר אחי אנכי מיד יבא סניגוריא של ישראל ויאמר רבש"ע זכור נא צדקה ומשפט שעשה אברהם ע"כ. והוא תמוה. ואמר הגאון הנז' דהנה שאלה זו היא על ישראל ומצינו אוה"ע לעת"ל ירצו לפטור עצמם כשיבקש הקב"ה דין עליהם ששעבדו בישראל באומרים הקב"ה נתן אותם בידם להשתעבד. וזהו הדין של

האומר קרע את כסותי נמצא אי אמרינן קרע את כסותי פטור יש טענה מעלייתא לאוה"ע לפטור עצמם ובדין יש פלוגתא בין הפוסקים אי קרע את כסותי פטור או חייב ואליבא דכ"ע כשאומר לשומר שלו קרע את כסותי שחייב השומר. גם אם הבעה"ב האומר קרע את כסותי עומד על גביו מודים ג"כ דחייב. והרמב"ם ז"ל פסק קרע את כסותי אף בלא שומר ואינו עומד ע"ג אפי"ה חייב ויליף מדין אחר האומר אכול עמי ואח"כ רוצה בתשלומין קי"ל דחייב לשלם ונתן טעם לדבריו שכמה סברות אלימותות לחיוב של האומר קרע את כסותי דכ"ש הוא מדין האומר אכול עמי. ומצינו במד' שענין צדקה ומשפט שעשה אברהם שהיה אומר להאורחים שנסעו דרך ביתו אכול עמי ויאכל עמו ואח"כ אומר להם ברכו לאל עליון ותכירו בוראכם. אם נתגייירו והכירו בוראם או פוטרם לשלום וכל מה שנתן להם והטיב עמהם בחסדו חסד לאברהם יתשבהו צדקה. וכשלא רצו להכיר את הבורא ית' היה מבקש מהם תשלומין והיה עושה משפט. וזהו הצדקה ומשפט שעשה אברהם. לפי"ז צ"ל לדינא דאכול עמי חייב לשלם הוא הדבר שדיבר הקב"ה לאוה"ע אי הבל אחיך שהם ישראל ששעבדתם בהם והמה ישיבו לו השומר אחי אנכי ר"ל שאנחנו פטורים מדין קרע את כסותי דפטור אמנם כשומר כ"ע מודים דחייב וכי שומר אנחנו להתחייב בדין של קרע כסותי וכיון שאנחנו אין דין שומר לנו אין תורת חיוב עלינו להתחייב בנוקם כי קרע את כסותי בלא שומר פטור. או יבא סניגוריא של ישראל ויאמר זכות צדקה ומשפט שעשה אברהם דמינה מוכח דאכול עמי חייב וכ"ש קרע את כסותי אף בלא שומר חייב ואז מחייב אותם א"ד ודפח"ת. והנה י"ל סברא זו אצל פרעה שהקב"ה הכביד לבו וא"כ הוא ממש כמו שאמר קרע את כסותי ואם דינא הוא דקרע את כסותי פטור א"כ לפי"ז יש להתרעם על הרכוש שהוא כשכר עבודה הלא מצרים פטורים משכר עבודה. אכן איתא בשל"ה שמ"ש ואחרי כן יצאו ברכוש גדול קאי על רכוש רוחני דהשעבוד והענוי העריקו מהם מסאבא דנחש וחטא אדה"ר. ומצינו שהקב"ה רצה לסבב את ישראל דרך המדבר ל"ז שנה כדי שיתמתק מהם זוהמת הנחש וחטא אדה"ר כדי שבעת מתן תורה תיפסק זוהמתן כמשז"ל שאילו לא חטאו עולים היו במעלה ראשונה כקודם חטא אדה"ר לכן הקב"ה נתחכם בדב"ז להיות להם רכוש של ממון לרמוז להם שעדיין לא פסקה זוהמתן עד שילכו במדבר ולא יאמרו שאח"כ יצאו ברכוש גדול קאי על הרכוש רוחני. ולכן בקש שיקבלו רכוש של ממון כדי שיסיב אותם דרך המדבר. ואם קיבלו רכוש הממון צ"ל דקרע את כסותי חייב. אמנם פן יאמרו ישראל רכוש לא קאי על ממון רק על רכוש רוחני שיהיו מזוקקים מחטא אדה"ר וניח"ל שיבואו תכף לא"י וגופם חביב עליהם מממוןם ויותר ניח"ל שיבואו מיד לא"י מלקבל רכוש ממון וילכו דרך המדבר ע"כ התחכם הקב"ה וביקש דבר זה ממה שהיה יבקש מישראל לקבל הרכוש דממון והמה וכו' אחר משה דרכוש דממון חוב הוא להם שיסב אותם דרך המדבר. דהובא בעג"ע דמרע"ה לא היה יכול ליכנס לא"י אם לא כשלא היה מסיבם דרך המדבר ואם היה מוליכם מיד לא"י אז גם משה היה בא עמהם רק מחמת שה' רצה בזה שמשא לא יכנס לא"י ע"כ הסיבם כדי שישאל לא"י יהיו עמו משך ימי חייו במדבר א"כ הסבה זו היתה לקלקלתו של משה שלא יכנס לא"י ואפי"ה משה היה נאמן בכל ביתו של הקב"ה שביטל רצונו מפני רצון השי"ת לומר לישראל שיקבלו שכר רכוש של ממון לא משום שיהיו מזוקקים מחטא אדה"ר וצריכים צירוף ע"י המדבר אף שזה חוב לו שלא יבוא לא"י. ע"כ אמר לו הקב"ה דוקא למשה בבקשה ממך לך ואמור וכו' כדי שהמה יבינו גם מזאת אל תניח ידם מלקבל רכוש ממון כי ודאי לא יתמהמה בואם לא"י דאלולי יתמהמה לא יבוא משה לא"י. ואומר הטעם על קבלת רכוש ממון כדי שלא יאמר אותו צדיק זה אברהם וענו אותם קיים בהם וכו' דאדם אחר לא יתרעם אף שלא יקבלו שכר ממון די"ל קרע את כסותי פטור ושלא כדין נוטלים רכוש ממון אבל אברהם שע"כ לשיטתו אזיל דקרע את כסותי חייב לפי סברתו מכ"ש אם אכול עמי חייב ק"ו לקרע את כסותי דחייב ע"כ

שייך להם רכוש ממון. וז"ש למען שיתי אותותי אלה בקרב ר"ל שהקב"ה היה בקרבם במצרים א"כ דין זה של קרע את כסותי שרוצים מצרים לפטור עצמם בזה כמ"ש שהקב"ה הכביד לבם והוי כאומר קרע את כסותי וכבר אמרנו בעומד ע"ג לד"ה חייב בכל צד ונסתר טענותיהם א"ד ו"ל.

באו"א פי' הרב נח"י ז"ל שם כוונת המאמר כדי שלא יאמר וכו' במאי דקי"ל בחו"מ סי' ר"ד המבטיח לתבירו במתנה מועטת לא יוכל לחזור אבל במתנה מרובה יוכל לחזור בו, ואם רבים הבטיחו אפי' מתנה מרובה אין יכולים לחזור כי אצל כל אחד מתנה מועטת היא. וכתב מוהריק"ו אם המקבל הוא מדוקדק בעניות אשר נחשב בעיניו גם מתנה מועטת למרובה אז יוכל לחזור הנותן אפי' במועטת וה"ה כשמקבלים רבים אינו יכול לחזור אפי' מתנה מרובה כי לכל אחד מועטת היא. וכי' רבינו בחיי שישראל במצרים היו עניים מרודים ומה הטעם יצאו קודם הזמן כי הצער של דקדוקי עניות שלהם השלים להם הזמן כאילו היו ת' שנה. אמנם במד' לך לך מצינו ט"א על השלמת הזמן שנתוותר להם ק"ץ שנים כפי שנותיהם של אברהם ושרה, כשנולד יצחק היה אברהם בןמאה שנה ושרה בת צ'. והשתא א"ש אדם אחר לא יוכל לומר ועבדום וענו אותם קיים בהם וכו' דהו"א היא הנותנת דהואיל שההבטחה היא על רכוש גדול זה הוא מתנה מרובה לכן לא קיים כי יוכל לחזור. ואין להתרעם הואיל שהמקבלים הם רבים ובכ"א היא מתנה מועטת דהו"א פי' של ועינו אותם כדעת רבינו בחיי שהיו ישראל מדוקדקים בעניות א"כ אף במתנה מועטת יכול לחזור והא ראיא שיצאו קוה"ו וצ"ל משום שהיו מדוקדקים בעניות וצער דקדוק עניות השלים הזמן. אבל אברהם שהוא יאמר טעם אחר על השלמת השעבוד מצד שנותיו שלו ושל שרה לא יקבל הפי' של ועינו אותם שהיו מדוקדקים בעניות רק ועינו כפשוטו א"כ במתנה מועטת לא יוכל לחזור וא"כ ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם דכיון שהמקבלים רבים לכל א' הוי מועט וא"כ לא יוכל לחזור לכן לך ואמור להם שישאלו ע"כ.

באו"א פי' ג"כ הרב הנז' שם דמצינו פלוגתא על פסוק בפ' כי תצא להצילך וכו' והיה מתניך קדוש חד אמר שיציל ממנום להתרבות נכסיהם, וחד אמר שיתסה צל עליהם זו ענני כבוד ואליבא דתרווייהו שכר זה על שהיו ישראל במצרים גדורים בעריות דכתיב גן נעול וכו' ועונש אשה זונה עד ככר לחם ע"כ השכר מכ"מ להתרבות נכסיהם כשמחניהם קדוש דהיינו גדר ערוה. או שיחזה עליהם ענני כבוד, ומצינו ענני כבוד היו בלא זה כמ"ש במד"ר וז"ל כל מה שעשה אברהם למלאכים פרע הקב"ה לבניו ואחת מהם כתיב והשענו תחת העץ בשביל זה זכו לענני כבוד וכו', לכן אדם אחר לא יוכל להתרעם ולומר ועבדום וענו אותם קיים בהם וכו' דהו"א דזיל בתר טעמא למה הבטיח להם הרכוש על שהיו גדורים בעריות הלא יוכל להחליף שכרם בענני כבוד כדעת אידך מ"ד של להצילך כנ"ל, אבל אברהם יוכל להתרעם כי לא נעלם ממנו שענני כבוד היו בזכותו א"כ עכ"ל ששכרם מה שהיו גדורים בעריות היה הרכוש שיתרבו נכסיהם ושפיר יאמר ועבדום וענו אותם קיים בהם וכו' לכן לך ואמור להם שישאלו וכו' א"ד ו"ל.

באו"א פי' ב"ס נאווה תהלה עפ"י משו"ל דממה שפרו ורבו שלא כדרך הטבע ו' בכרס א' וכו' נתברר שלא שלטו בנשותיהם כמ"ש אוה"ע אם בגופם וכו' דוכי עביד הקב"ה ניסא לשקרי. ועוד ראיא ממה שלקחו הרכוש גדול כמ"ש רש"י באבימלך שאמר לשרה הנה הוא לך כסות עינים שאילו היה מחזירה רקנית היו אומרים נתעלל בה ושלחה עכשיו שהוצרך לפייסה בממון יודעים הכל שע"י נס החזיר אותה בע"כ. בזי"ו דהנה מה שהבטיחם ה' ברכוש גדול הוא מפני שגלוי לפניו שע"י השעבוד יאמרו שהם בני זנונים דאם בגופם וכו' ולכן ע"י הרכוש יתבטל הלעו. אמנם עתה שפרו ורבו שלא כדרך הטבע כבר נתבטל הלעו ואין צורך עוד לרכוש לבטל הלעו לכן אמ"ל דבר נא וכו' כדי שלא יאמר אותו צדיק דוקא. ובוה פי'כוונת הפ' שופך בוז שהוא שעבוד מצרים על נדיבים

שהם ישראל ויתעם בתוהו וכו' ועי'ז היה לעז אם בגופם וכו' לכן וישגב אביון מעוני שנטלו הרכוש ממצרים וגם וישם כצאן משפחות שפרו ורבו שלא כדרך הטבע ועי'ז יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה שנתבטל הלעז.

באו"א פי' כוונת הפ' הנז' ע"פ מ"ש במציעא על ר"א ברשב"י שהיה מקבל עליו יסורין ואמר באו אחי וכו' אימרדא דביתו ואזלא לבי נשא סליקו ואתו הנהו ס' ספונאי עיילו ליה ס' עבדי כי נקטי ס' ארנקי ופי' בתוס' שעמד עליהם נחשול של ים והתפללו להנצל בזכותו והביאו לו דורון ועבדי ליה ס' מיני לפדא ואכיל להו ברי נפק לבי מדרשא איתו ליה ס' מיני דמא טהרינהו הו' מרגני רבנן אבתריה אפשר דלא אית בהו חד ספק אמ"ל אם כמותי יהיו כולם זכרים וכן היה וקראו להם אלעזר על שמו יע"ש. וז"א שופך בוז וכו' שעמד עליהם נחשול של ים לטבעם וכי' עשה ה' משום וישגב אביון מעוני הוא ראב"ש שמרדה בו אשתו והלכה לבית אביה ולא הי"ל מי להאכילו וכו' ועי'ז נתעשר וכשנתרפא ובא לבית המדרש וישם כצאן משפחות שאמר אם יהיו כולם זכרים וכן היה ועי'ז יראו ישרים וכו' וכל עולה קפצה פיה מי חכם וכו' ויתבוננו חסדי ה' שהוא משגיח על יראיו עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב אוהל יעקב ז"ל כוונת הגמ' דבר נא וכו' משל לנער א' עני השכיר עצמו אצל בעה"ב א' וכאשר בא ליתן לו שכרו נתן לו מטבע שצורתו מקולקלת מעט הנער לא רצה ליקח אותם כל בחושבו שאינם שוים כלל ולא הבין כי הם טובים כמו היפים והפציר בו בעה"ב ליקח אותם שאין לו אחרים ועכ"ז לא רצה או הלך בעה"ב אצל אבי הנער ויאמר לו ראה אלו המטבעות שאינן רוצה ליקח אותם בנך או אמ"ל האב ידעתי כי הם טובים ואם אתה היית חייב לי הייתי לוקחם שאני מבין שהם טובים. אבל עתה שאתה חייב לבני צריך אתה לתת לו מטבע לפי דעתו שיבין שהם טובים. והנה גם הבטחת רכוש גדול היא היתה על התו' והמצוות לא על כסף וזהב אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק שהם אינם מבינים אלא צריך ליתן להם כסף וזהב כיון שהם עבדו ומבינים הרכוש גדול כסף וזהב לכן ועבדום וענו אותם קיים בהם וכו' ואחרי כן וכו' לא קיים בהם כפי הבנתם ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' עפ"י משל לא' שעלה בדעתו להיות טבח ומכין מנות בסעודה כדי להתפרנס ובא ללמוד מאנשים הרגילים בזה כיצד הסדר איזה מאכל א' ויגידו לו בתחילה דגים אח"כ צלי עם חזרת. ויהי בעיר סעודה גדולה והיו קרואים הרבה וישבו על ב' שולחנות זה כנגד זה ויביא לפניהם ב' קערות דגים ויתן א' בכאן וא' בכאן ויהי בהעלותו הצלי והחזרת נתן הצלי על שולחן א' והחזרת על הב' ואז צעקו עליו ואמ"ל מה לך ליתן בכאן החזרת כיוון שלא נתת הצלי. והנמשל מובן כי הן אמת שעדיין לא הגיע הבטחת הרכוש לגולי מצרים כ"א למי שיושלם הגלות על ידם עכ"ז יש לבקש"ד לומר דגולי מצרים יאכלו תמרורים ואחרים יקחו הרכוש וז"ש כדי שלא יאמר וכו' ועבדום וענו אותם קיים בהם דייקא ואחרים יקחו הרכוש ע"כ.

באו"א פי' בס' נפלאות חדשות במ"ש במציעא פ"ג רבב"ח חברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא שקל גלימיהו אתו אמ"ל לרב אמ"ל הב להו וכו' אמ"ל דינא הכי אמ"ל אין למען תלך בדרך טובים אמ"ל עניי אנן וטרחינן כולי יומא וכפינן ולית לן למיכל אמ"ל הב להו אנרייהו אמ"ל דינא הכי אמ"ל ואורחות צדיקים תשמור והנה אמרו ז"ל רעמסס ראשון מתרותת וקרוב לומר שהוא פשיעה לגבי ישראל כיון שע"י חושים בן דן נפלי כידוע וא"כ מן הדין לא היה מגיע להם שכ"ט אלא כדי שלא יאמר אותו צדיק דייקא כמ"ש רבב"ח ואורחות וכו' ע"כ.

ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים וכו'. הטרם תדע וכו' פי' הרב שר"ה ז"ל עמ"ש האר"י ז"ל כי סיבת הגלות היה ללקט הפר"ה ניה"ק כנודע ור"ב ניצוצין לקטום בסוד וגם ערב ר"ב עלה אתם נשאר פ"ה וז"ס ומשה עלה אל האלהים בעד פ"ו הנשארים. וז"ש ויאמרו עבדי פרעה אליו ר"ל כי כל הניצוצין שהיו כאן

כבר לקחום ואם על הפ"ו הנותרים אינם בכאן וז"ש עד מתי יהיה ז"ה לנו דהיינו משה דכתיב ביה כי ז"ה משה האיש יהיה לנו שרוצה ללקט הפ"ו ניצוצות כמנין לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את ה"א הטרם תדע כי אבדה מצרים כמ"ש רש"י ועוד לא ידעת כי כבר אבדה מצרים שכבר עשו אותה כמצולה שאין בה דגים.

באו"א רמז הרב הנז' דמ"ש יהיה זה לנו. פיהם הכשילם כי הם דוקא בענשים ומתים בים. וז"ש לו עד מתי אתה מחזיק בם עד שיהיו לנו למוקש שנטבעו בים ולא למוקש לך כי אתה תנצל כמ"ש חז"ל שניצול ואח"כ היה מלך בנינוה לכן מעתה שלח את האנשים ע"כ.

באו"א פי' המפ' עפ"י מה שפי' כוונת הפ' שאמר פרעה ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. דכוונת פרעה היתה להצדיק עצמו ולכן אמר ה' הצדיק ואני ר"ל גם אני צדיק. אבל מה אעשה ועמי הם הרשעים שהם אינם רוצים לשלחם. לכן עתה אמרו לו עבדיו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ר"ל שאתה אינך רוצה לשלחם ותולה הסרחון בנו הרי עתה אנחנו אומרים לך בפה מלא שלח את האנשים וכו' ע"כ.

באו"א פי' הרב בירך יצחק ז"ל במ"ש בשבת האני מאן דכמאדים או טבחא או אומנא או גנבא או מהולא אמר רבא אנא במאדים אנא אמ"ל אב"י מר נמי עניש וקטיל ופירש"י עניש העוברים על דבריו ע"כ. מעתה י"ל שזו היתה כוונת עבדי פרעה שאמרו עד מתי יהיה זה לנו למוקש דבאמת קא חזינו ביה בהאי גברא האיש משה שהוא עניש וקטיל לכל מי שעובר על דבריו וכמ"ש בגמרא על רבא וכנראה כי זה משה נולד במצרים וע"כ מה תקנתו שלח את האנשים ויעבדו וע"י ששוחטים ג"כ זבחים ועולות בזה יתחלף המזל שלו שמורה על דם באותם דמים שם זבחים ולא יהיה עניש וקטיל וכמ"ש או טבחא וכו' שע"י שיהיה מהולא או טבחא יתחלף המזל בכך, ולז"א עד מתי וכו' שלח וכו' הטרם תדע כי אבדה מצרים לפי שמזל משה וישראל מורה על כך והרי לך כי אבדה מצרים דקא ענשי וקטלי לכן שלח וכו' ע"כ.

באו"א פי' הרב מוהר"י אלגאזי ז"ל במשנ"ל דקושי השעבוד השלים הזמן וזה אתי כמ"ד וי"ו לחלק ועבדות או ענוי גור והם שעשו שנים נשלם הזמן. ולכן אמ"ל אם תתפוש השיטה כמ"ד וא"ו להוסיף ומעיקרא כך היתה הגזירה עבדות ועינוי וא"כ עדיין לא נשלם הזמן ותעכב מלשלחם א"כ בזה אתה נלכד בשאר השטר שאמר דן אנכי ואחרי כן וכו' דוא"ו להוסיף וצריך שיעשה דין ומשפט בנו ויקחו ממונינו. וז"ש עד מתי וכו' שלח את האנשים מטעם דקושי השעבוד השלים הזמן דוא"ו לחלק כי אם תתפוש השיטה שעדיין לא נשלם הזמן דוא"ו להוסיף וז"ש הטרם אם תחזיק בסברא זו שהיא טרם זמנם תדע באמת כי אבדה מצרים וזה יהיה לנו למוקש דבה אנו נלכדים לשפוט אותנו בשתייהם ואבדה מצרים מכל וכל. אבל אם תשלחם עתה תו"ו מטעם קושי השעבוד ותדרוש וא"ו לחלק באותה מדה ישפוט בשאר השטר ואיכא הצלה פורתא ברכוש ע"כ.

באו"א פי' הרב אדר"א יצ"ו במ"ש בילקוט פ' שמות וז"ל בשנת ק"ל לרדת ישר' מצ' ופרעה חלם והוא יושב על כסא מלכותו וירא והנה זקן א' עומד כנגדו ובידו מאזנים ויקח האיש הזקן את המאזנים ויתלם לפני פרעה ויקח כל זקני מצרים שריה וגדוליה ויאסרם ויתלם יחד בכף מאזנים הא' ואח"כ לקח טלה א' ויתנהו בכף מאזנים השנית והכריע הטלה את כולם ויתמה פרעה על זה מדוע יכריע הטלה את כולם ויקץ פרעה והנה חלום. וישכם בבוקר ויקרא לכל עבדיו ויספר להם את החלום וייראו יראה גדולה ויען סרים א' מסריסי המלך ויאמר אין זה כ"א רעה גדולה אשר תצמח למצרים באחרית הימים כי ילד יולד לישראל ויחריב כל ארץ מצרים ואם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו אשר כל הבן הילוד לישראל יהרג למען תחדל הרעה הזאת ויעש כן עכ"ל. והנה בחלום הזה לא ראה פרעה שגם אותו אסר עמהם והניחו בכף מאזנים אלא לקח כל זקני מצרים וכו' ורק עשה הדבר הזה לפניו וא"כ מכאן זה החלום מתקשה לב פרעה יותר לבלתי

שלח את ישראל כי ידע שעל גופו לא יגיע רעה וכן היה באמת לפי מדרש חז"ל שאמרו שפרעה היה מלך בנינוה שקיימו הקב"ה בעולם כדי שיביא אותותיו ית' ונמצא שהוא לא מת עם שריו וגדוליו גם בטביעת הים. וז"ש עד מתי יהיה זה לנו למוקש לנו דייקא ר"ל הרעה עליהם דוקא ולא עליך וא"ת הלא גם הוא לוקה במכות עמהם ואם הם סופם למות גם הוא ימות עמהם, לז"א הטרם תדע כי אבדה מצרים פי' מקודם מזמן מראה החלום הנה ידעת אתה כי אבדה מצרים דוקא אבל אתה אינך עמהם וא"כ אתה מצד עצמך אין לחוש כ"כ ועיקר החששא הוא בשבילם דוקא א"ד.

ויקרא פרעה למשה ויאמר לכו עבדו וכו' רק צאנכם ובקרכם יוצג גם טפכם ילך עמכם ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות וגם מקננו ילך עמנו כי ממנו ניקח וכו'. פי' הרב בירך יצחק ז"ל בהק' מ"ש בע"ז אין מעמידים בהמה בפנדקאות של נכרים מפני שחשודים על הרביעה ולא תתיחד אשה עמהם מפני שחשודים על העריות. ופריך בגמרא ורמינהי לוקחים מהם בהמה לקרבן ואין חוששים משום דובע ונרבע. ותי' משמיה דרב גוי חס על בהמתו שלא תעקר פי' ומשו"ה קתני בברייתא לוקחים דלא רבע לבהמתו אבל אדין לא חייש כשעומדת בפונדק. ורבינא משני ל"ק הא לכתחילה הא דיעבד ופירש"י לעולם חשידי ומתני' לכתחילה קתני אין מעמידין משום דילמא רבע לה וברייתא דקתני אין חוששין דיעבד. וכתבו התוס' דגם רבינא אית ליה האי סברא דגוי חס וכו' אלא לענין קרבן מחמיר שלא לסמוך על טעם זה אלא דוקא בדיעבד אבל לכתחילה אין מעמידים ומשום קרבן. נמצא"ל דאין מייחדין אשה עמהם ולא בהמה וגם תינוק אסור ליתנו להם ללמדו אומנות. והנה פרעה אמר תחילה לכו נא הגברים לבד שאין דרך הנשים והטף לזבוח ובקש שיניחו הנשים והקטנים והבהמות. ועל שלשה אלה הם חשודים אלא שמבואר שם בגמ' דאינהו ידעי בדידהו דחשודים אבל סברי דאנן לא ידעינן בהו דחשודים על בהמת. ועתה נתבארו הדברים שפיר ויקרא פרעה למשה ויאמר לכו עבדו כאשר אמרתי תחילה לכו הגברים לבד אבל הנשים והטף והבהמה תניחו לפי שמבין ריסי עיניכם ניכר שאין אנו נאמנים בעיניכם על הנשים והטף ולכך גם הנשים והטף ילכו רק צאנכם ובקרכם יוצג דלא אסיק אדעתיה שגם על הבהמה הם חשודים בעינינו וכדאמרן משמא דגמ' אנן דלא ידעינן בהו לא מרתתי מינן לכן אמר רק צאנכם ובקרכם יוצג שסבור הוא לומר דודאי על הבהמה לא חשידנא בעינינו גם טפכם שאין בהם חשש כ"כ ילך עמכם ויהיבנא לכו שיטתיכו כדי שלא ישאר בלבבכם חשש של כלום שהרי הנשים והטף ילכו ולא תשאירו אלא צאנכם ובקרכם לבד שאין בלבבכם חשש עליהם. חידש לו מרע"ה שגם על הבהמה שלנו הם חשודין בעינינו לז"א גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ועשינו לה"א כלומר אעפ"י שאתה תראה שאנו מקבלים מידכם קרבנות אל תהי סבור שהטעם הוא לפי שאין אתם חשודים בעינינו אלא אפי' שאתה תתן בידנו זבחים ועולות ועשינו לה"א עכ"ו וגם מקננו ילך עמנו דהכי תנן אין מעמידין בהמה, וכ"ת אם אנו לוקחים קרבן מכם למה אין מעמידין לזה תי' כתי' רבינא דמתני' דאין מעמידין לכתחיל' משום קרבן וז"ש לא תשאר פרסה כי ממנו ניקח לעבוד את ה"א ומשום קרבן לא תשאר פרסה לכתחילה דאין מעמידין לכתחילה עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' בס' ארץ חמדה כונת אומרו וגם מקננו וכו' כי ממנו וכו' ע"פ מ"ש מלפנו מבהמות ארץ שאילו לא ניתנה תורה למדנו צניעות מחתול וכו' ועז"א וגם מקננו ילך עמנו כי ממנו ניקח ר"ל מהבהמות ניקח לעבוד את ה' עד בואנו שמה אל הר האלהים חורבה ונלמוד עתה מבהמות ארץ ומעוף השמים ע"כ.

באו"א פי' הרב דברי מרדכי ז"ל דף מ"ט במאי דקי"ל דרובע ונרבע פסולים להקרבה ואם נתערבו בכשרים מדאורייתא בטלי ברובא אלא שחכמים גזרו עליהם דאפי' באלף לא בטלי. עז"ן משו"ל דאזה"ע טוענים על ישראל אחרי רבים וכו'. והרבה תי'

נאמרו בזה וחד מנייהו הוא דאף דכל הגוים בכללות הם רוב לגבי ישראל אכן לגבי כל אומה ואומה ישראל שהם עובדים לאל אחד נקראים רבים לגבי כל אומה ואומה. ואמטור"ל פרעה היה סבור דחיישינן למיעוטא וכל מקנה ישראל פסילי לקרבן כי לא יבצר מהם רובע ונרבע ולא אמרינן דליבטלו ברוב ולכן אמר לכו עבדו את ה' בעבודה אחרת ולא בזביחה כי צאנכם פסולים לקרבן. וז"ש רק צאנכם ובקרכם יוצג דייק תיבת רק לומר שהם פסולים דחיישינן למיעוטא. ומרע"ה השיבו וגם אתה וכו' וגם מקננו ילך עמנו ואף את"ל דיש ביניהם רובע ונרבע לית לן בה דמדאורייתא בטלי ברובא דאחרי רבים להטות ולכתחילה צריכים אנו לקבוע דבר זה להלכה דאולינן בתר רובא כי ממנו ניקח לעבוד את ה' אלהינו כלומר ממנו מדין זה ניקח בנין אב ומופת חותך לעבוד את ה"א ושלא ללכת אחרי אלהים אחרים כיון דאנו לגבי כל אומה ואומה ולא חיישינן למיעוטא ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' עמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה אין יוה"כ מכפר ולא תשובה אלא היה דה' אמר שלח עמי ויעבדוני ופרעה סבר דפי' כענין ועבדתם את ה"א זו תפילה לכן אמר למשה לכו עבדו את ה"א זו תפילה רק צאנכם ובקרכם יוצג דלמה איצטריך גם טפכם ילך עמכם דאו"ל טף למה באים ליתן שכר למביאיהם. אכן משה סבר דפי' ויעבדוני היא עבודת קרבנות לז"א גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות דמקבלים נדרים ונדבות מן הגוים וגם מקננו ילך עמנו דויעבדוני היא עבודת קרבן ולא עבודת תפילה כי ממנו ניקח מן המקנה לעבוד את ה' ומה שאתה אומר דעבודה זו תפילה מי מפס דאנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' דמה היא עבודה זו אם תפילה או קרבנות ולא יתברר עד בואנו שמה וא"כ אם היא עבודת קרבנות איך יתכן לילך בידים רקניות וצריכים אנחנו להכין הכנה דרבה ככל הלכות מעשה הקרבנות את"ד וש"י וימהר פרעה לקרוא למשה ולאחרון ויאמר חטאתי לה' אלהיכם ולכם ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו לה' אלהיכם ויסר מעלי וכו'. יל"ד אומרו חטאתי הול"ל חטאנו, ותו מה חטא עמהם שאמר ולכם, ותו אומרו ועתה שא נא מאי ועתה, פי' עין יוסף ז"ל בהק' מה שפי' כוונת הפסוק ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, והוא דאיתא בפ' חלק בקש הקב"ה להחזיר העולם לתוהו ובוהו בעבור יהוים ונסתכל בדורו ונתקררה דעתו. וכן בשביל דורו של צדקיהו ונסתכל בצדקיהו ונתקררה דעתו. נמצא שפעמים ניצולים בשביל המלך או בשביל דורו. לכן אמר ה' הצדיק שאמר שלח העז וא"כ בפעם הזאת חטאתי וראיתי שה' הצדיק ואנו ראויים לכל מה שיבוא עלינו שאי אני צדיק ועמי רשעים או אני רשע ועמי צדיקים להציל או בעבורי או בעבורם אבל אני ועמי הרשעים, ולכן עתה שכבר אמרו לו עבדיו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שפתח להם פתח שאם יהיו הם צדיקים ינצלו והוא עיכב ויגרש אותם אמר חטאתי לה' אלהיכם ולא עמי שכבר שבו. ואמנם ראוי שיסלח לי שלא חטאתי אלא בעדכם שכבר אמרתי לכו נא הגברים שזהו ששלח לי ה' ויחוגו לי במדבר ואין דרך הטף לחוג אלא שאתם בקשתם שאשלח הכל מה שלא אמר אלהיכם וא"כ בעדכם חטאתי ולכן כעטתי עמכם, וז"ש ולכם כלומר ובשבילכם חטאתי א"כ דין הוא שתעתירו לה' ויסר מעלי רק את המות הזה ואין צורך לאחר ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' עמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה אין יוה"כ מכפר ולא תשובה אלא עבירות שבין אדם למקום אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון גזול או חובל בחבירו או מקללו וכיוצא אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שחייב וירצהו אעפ"י שהחזיר לו ממונו שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שיתן לו מחילה ע"כ. ובזו"י שהרי פרעה בפעם הזאת הוציא את משה ואהרן בניזיפה ודחיפה כמ"ש ויגרש אותם מאת פני פרעה לז"א עד עתה כ"ז שבאתם אלי הייתי חולק כבוד לכם ולא גירשתי אתכם מעל פני א"כ לא חטאתי עמכם, אכן בפעם הזאת חטאתי עמכם שאין ראוי לשלוחי דרחמנא לגרשם בניזיפה ששלוחו של אדם כמותו וא"כ בפעם הזאת חטאתי לה' אלהיכם שלא

קיימתי דברו וגם לכם כאמור. ולכן אני אומר לכם שאם אומר לכם שתעתיירו לה' עלי ידעתי שאפי' אם אביא כל אילי נביות שבעולם כ"ז שאין אתה מוחל לי אין לעוני סליחה וכפרה כמ"ש הרמב"ם, לכן תחילת כל ועתה קודם שתתפלל אל ה' שא נא חטאתי אך הפעם שבפעם הזאת דוקא חטאתי עמד וז"ש אך הפעם ואח"כ שכבר מחלת על עוני שניכם העתירו אל ה' שתפילת רבים עדיף וטובים השנים מן האחד ולכן אמר בלשון רבים והעתירו ובוזה ידעתי נאמנה שכיון שאתה תמחול לי בתחילה ואח"כ תתפללו עלי ודאי ויסר מעלי רק את המות הזה ע"כ.

באו"א פי' הרב צמ"ד ז"ל כוונת אומרו וימהר דלמה צריך עכשיו למהירות יותר מפעם אחרת גם אומרו ויסר מעלי רק את המות הזה, פי' המפ' במשול' דבר בעיר כנס רגליך רעב בעיר פור רגליך, ואז"ל במד"ר שבכל מכה היה דבר עמה א"כ עכשיו היה כפנא ומותנא וממ"נ אם מכנס רגליו לינצל מדבר נלכד ברעב ואם מפזר רגליו מן הרעב נלכד בדבר לכן וימהר וזהו רק את המות הזה א' יסיר מעלי כדי לידע מה לעשות או כנס או פור ע"כ. ועט"ר הרב מר דודי אליהו טראב יצ"ו פי' במ"ש בגמ' בימי רשב"ן הוה כפנא וכו' וז"ש רק את המות הזה שהוא הרעב וממילא ילך הדבר שהיה משמש עם כל מכה ע"כ.

הבוקר היה זרוח הקדים נשא את הארבה ויעל הארבה ע"כ ארץ מצרים וינח בכול גבול מצרים כבד מאד וכו'. פי' הרב ברכ"ט ז"ל דהרב מהר"ם אלשיך ז"ל כתב דבמ"ש וינח בכל גבול מצרים בא להורות זריזות הארבה דבשעה אחת נתפשט בכל גבול מצרים שהיתה ת' פרסה על ת' פרסה. ולדרכו נאמר דכוון קרא לומר עוד הפלגת זריזות הארבה בענין אחר והוא עפ"י מ"ש בשבת דף ק"ו ע"ב ת"ר הצד חגבים בשבת בשעת הטל פטור בשעת השרב חייב ר"א בן דהבאי אומר אפי' בשעת השרב אם היו מקלחות ובאות פטור ופירש"י חגבים בשעת הטל עיניהם מתעוורות והרי הם נצודים ועומדים. מקלחות הרבה ביחד שהם מזומנות ליקח. הרי לפנינו דב' דברים מונעים זריזות ופריחת החגבים, חדא הטל שבאותה שעה עיניהם מתעוורות ואין יכולים לברוח, הב' אם הם מקלחות הרבה ביחד שאחת דוחקת שניה והרי הם כנצודים ועומדים וקאמר קרא כאן כמפליג בזריזות הארבה דאלו שני דברים לא מנעו הארבה מזריזות חדא דהיה בשעת הטל וז"ש הבוקר היה. וגם היו מקלחות הרבה ביחד וז"ש כבד מאוד ואעפ"כ וינח בכל גבול מצרים ע"כ.

יהי כן ה' עמכם כאשר וכו' ראו כי רעה וכו' לא כן לכו נא הגברים. פי' הרב זכות הרבים ז"ל במ"ש ז"ל דגלות בבל היה להשלים זמן הגלות של מצרים וגלות בבל היה ע' שנה. וידוע דכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם. נמצא לפי"ז שאם היו ישראל עד זמנם לא היה עוד גלות. מעתה ז"א יהי כן ה' עמכם ר"ל כפי דעתיכם אתם רוצים לצאת קודם הזמן וא"כ אתם גורמים גלות לשכינה וז"א יהי כ"ן דהיינו ע' שנה ה' עמכם כאשר אשלח אתכם וכו' אמנם לא כן ר"ל אם אין אתם רוצים להיות עוד בגלות ע' שנה שמעו לעצתי לכו נא הגברים דוקא ע"כ.

והנה רש"י ז"ל כ' ראו כי רעה וכו' כוכב וכו' רמז להם ענין העגל. וק' מהו כוונתו בזה אפ"ל במה שפי' הרב דרכי איש ז"ל כוונת הפ' לא ידעתי את ה' וכו' במ"ש דהשכינה השלימה הזמן אכן ה"ד אם יש אם למקרא וקרא דכתיב בכל צרתם לו צר לו בוי"ו קרינן. עו"ן מ"ש בגמ' לא כשאני נכתב וכו' זה שמי לעולם לעולם כתיב וז"ש לא ידעתי את ה' שהוא שם הוי"ה משום דלעלם כתיב. נראה דיש אם למסורת. א"כ נראה דאין לתרץ השכינה וכו' וא"כ וגם את ישראל לא אשלח את"ד ז"ל. וידוע משול' דישאל עשו את העגל להורות תשובה ובגמ' אמרו וידי אדם ידו כתיב מכאן שידו פשוטה לקבל שבים. וכתבו ז"ל דה"ד א"א יש אם למסורת או מהניא תשובה. בזי"ו שאמר פרעה יהי כן ה' עמכם ר"ל מכח שה' עמכם אשלח אתכם כאשר אמרתם דהשכינה השלימה

הזמן דיש אם למקרא ובכל צרתם לו צר בו"ו קרינן אכן דעו נא וראו שמוה ימשך ראו כי רעה נגד פניכם שיש עליכם חיוב בעון העגל דמעתה אין יכולים לתרץ דעשיתם להורות תשובה כיון דיש אם למקרא א"כ תשובה לא מהניא ודו"ק.

באו"א פי' הרב זרע אמת ז"ל במ"ש הרב עמודיה שבעה לפרש כוונת מדר' שו"ט אמ"ר יודן אמר ה' לרשעים אני בראתי את העולם ואמרתי ויהי כן ואתם אמרתם לא כן שנא' ולב רשעים לא כן ע"כ לא יקומו רשעים במשפט ע"כ. ופי' הרב במ"ש בזוה"ק ע"פ ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור דהט' דלא כתיב ויהי כן כשאר הבריאה משום שהאור שברא ה' בששת ימי בראשית שהיה אדה"ר צופה בו מסוף העולם ועד סופו לא נתקיים בעוה"ז לפי שע"י שחטא אדה"ר צפה הקב"ה שיעמדו רשעים ממנו שלא היה העולם כדאי להשתמש באור זה ועמד וגנזו לצדיקים לעתי"ל שנ' וימנע מרשעים אורם ומשורה לא הוה מצי"ל ויהי כן לפי שלא נתקיים האור שברא הקב"ה מעיקרא אלא ברא אור אחר. עו"ן מ"ש ז"ל אין גהינם לעתי"ל אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתענגים בה ורשעים נדונים בה. ופי' המפ' ז"ל דזהו האור הגנוז דלגבי צדיקים שהם רגילים בו ע"י שנתעסקו בתורה בעוה"ז שהוא כעין זה האור שנא' כי נר מצוה ותורה אור לכן מתענגים בו. אבל הרשעים שאינם רגילים בו דרשעים בחשך ידמו לגבייהו זה אור גדול כ"כ שאינם יכולים לסבול אותו וע"כ הם מתים ונמוקים על ידו. וזהו פי' המד' אמר הקב"ה לרשעים אני בראתי העולם ואמרתי ויהי כן ר"ל שהייתי רוצה שיתקיים האור באופן שיתכן לכתוב ויהי כן. ואתם אמרתם לא כן ר"ל שע"י הרשעים הוצרך הקב"ה לשנותו ולא יכתב ויהי כן. חייכם שזה יגרום שע"כ לא יקומו רשעים במשפט ע"כ. והנה ידוע דאלו יצאו ישראל ממצרים בזמנם היו חוזרים הדברים לקדמותם כמו שהיו קודם חטא אדה"ר לאור באור החיים וליהנות מזיו השכינה בעוה"ז וע"י שיצאו חוץ לזמנם גרם שחטאו בעגל וחזרו הדברים לקלקולם. וזהו כוונת פרעה יהיה כן וכו' בתמיהא ר"ל אטו יהי כן ה' עמכם ור"ל דאם יתקיים יהי כן במקום יהי אור כאשר אשלח אתכם עכשיו אבל ראו כי רעה וכו' ר"ל הלא ראו שע"ז רעה כנגד פניכם דהיינו שיחזרו הדברים לקלקולם ע"י רעה דהיינו חטא העגל משא"כ אם תצאו בזמן הראוי דאז אין פרץ ואין יוצאת לכן לכו נא הגברים דוקא ע"כ.

באו"א פי' ז"ל במה שפי' האר"י ז"ל דיש ע"ב אומות ובכללם ע"א כי שר מצרים וישמעאל א' וידוע כי כל אומה יש לה שר והוא נקרא אלהים והנה פרעה אותיות העורף כי הוא העורף של כל הקל"י. ובע"א פעמים אלהים יש שנה"א אותיות כמנין פרע"ה. וידוע שיש ק"ך צירופי אלהים ומשה שהיה כולל כל הק"ך לכן שנותנו ק"ך. וכשעמד משה לפני פרעה היה בן פ' שנה והם כנגד פ' מפרעה ונשאר משמו אותיות רע"ה. וז"ש מרע"ה ימאז באתי וכו' הר"ע לעם הזה בכח רע"ה שנשארו אצלו והשיבו הקב"ה כי ב"ד חזקה ב"ד שהוא גי' י"ו צירופים. וז"ש כי ב"ד שהוא גי' י"ו צירופים הוציאך ה' ומ"ש חזקה לרמוז על ק"ך שנים שחיה מרע"ה גי' חזקה וכשהיה בן פ' איבד אות פ' מפרעה ואותיות רע"ה הנשארים מפרעה מכניעם פרע"ה פרשיות שבתורה. בזיו כוונת הפ' ראו כי רע"ה נגד פניכם והקב"ה הפר עצתו בנתינת התו' שיש בה רע"ה פרשיות ע"כ.

ובזוה פי' מו"ר הרב בכור יעקב טראב יצ"ו כוונת משה שאמר מי אנכי וכו' ר"ל אף שאיבדתי אות פ"א משמו עכ"ז נשאר אצלו רע"ה משמו ואיך אוכל להוציאם מתחת ידו. והשיב לו הקב"ה בהוציאך וכו' שיקבלו התורה שיש בה רע"ה פרשיות ובזה יכניעו הרע"ה הנשארים א"ד יצ"ו.

ויהי חושך על ארץ מצרים וימש חושך ויהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים וכו' ולכל בני ישראל היה אור וכו'. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במשנ"ל דבחשך מתו רשעי ישראל. גם אז"ל דכל המכות ברגע קטון היו באות על ישראל ותכף היו נצולים אך

הוצרכו לכך למען דעת תוקף המכות. וז"ש ויהי חושך וכו' והטעם וימש חושך שער"ז יוסרו הרשעים כי הם חושך ואפילה כמשנ"ל ולחושך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים ויהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים בכל דייקא אף לישראל גזירה שוה. אך תכף ולכל בני ישראל היה אור דאין האור ניכר אלא מתוך החושך רק בשביל שידעו ישראל מה עצמו גבורות ה' וחוזק המכות הבאות על מצרים לכך כמו רגע החלו עולין על ישראל וכמו רגע מסתלקות. ובזה פי' כת הקודמין פ' והסיר ה' ממך כל חולי דלעתיד המכות מתחדשות ובאות על הגוים בתחילה ולא מזער כמעט רגע יבואו על ישראל ויסתלקו. וזהו והסיר וכו' וזהו בחדשות ברם כל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת דבמצרים אתם ידעתם עומקן וצערן לא ישימם כך כלל כי כבר ידעתם מאז הייתם במצרים א"ד ז"ל ע"כ. וי"ו שב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אליהם לכו עבדו את ה' אלהיכם מי ומי ההולכים ויאמר משה בנערינו ובזקננו נלך בבנינו וכו'. פי' הרב שד"ה ז"ל דהכוונה שאמ"ל פרעה מי ומי ר"ל מי מישראל ומי רמז הניצוצות שלקטתם מכאן. והשיב לו משה בנערינו ובזקננו בגי' י"ג ור"ב ר"ל י"ג שבטים ור"ב ניצוצות ועוד בנינו ובנותינו ויאמר אליהם יהי כן ה' עמכם כאשר' אשלח אתכם ס"ת רפ"ח ר"ל עד שתשלימו ללקט הרפ"ח ניצוצות אז אשלח אתכם וכל זמן שלא נשלמו בירורי הרפ"ח ראו כי רעה נגד פניכם כמ"ש האר"י ז"ל שכיושלם הבירור תו"מ יגאלו ולא יהיה להם עוד גלות וכיון שכן שלא נלקטו עדיין כל הרפ"ח לא כן כמו שאמרתם אתם לצאת עתה לחירות אלא לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותם אתם מבקשים ר"ל לכו עתה הזכרים ועבדו את ה' והיינו גם הע"ר שהם זכרים שבהם הניצוצות והחזירות לקדושה והיינו ועבדו את ה' כי זה אתם מבקשים ללקט מכאן עוד ואין כאן עוד ניצו' כמ"ש וינצלו וכו' אבל לא תצאו לחירות עד שתלקטו כל הרפ"ח ע"כ.

באו"א פי' הרב ברכ"ט ז"ל דמ"ש פרעה מי ומי ההולכים ר"ל שבט לוי שאמרו מי לה' אלי הם ההולכים לא"י אבל כל שאר השבטים ימותו במדבר וא"כ למה אתם חפצים לצאת ממצ' ויאמר משה בנערינו ובזקננו נלך ר"ל בנערינו אלו הפחותים מבן עשרים ובזקננו אלו היותר על ששים שנה דעל אלו לא נגזרה הגזירה והם ילכו לא"י ולכך הם חפצים לצאת ממצרים. וז"ש כי חג לה' לנו כי אלמלא לא דיברו בעגל חג לה' מחר שכוונתם היה על הקב"ה לא הי"ל תקומה לכן אמר שלא יפלו ישראל כי חג לה' ר"ל ישתפו שם שמים ע"כ משם מהר"מ ציפר ז"ל.

באו"א פי' אור"א אשכנזי ז"ל במ"ש קן צפור וז"ל וירא ה' כי סר לראות דע כי משה סבר שגלות מצרים הוא כנגד עשר תויות שעולים ס"ד והיו עדיין חסרים ו' שנה כי לא היו רק רד"ו שנה ואמר הקב"ה למשה אהיה שלחני כי עשר אהי"ה עולים רד"ו. ופרעה ג"כ היה יודע זה הסוד שמוכרחים להיות בגלות כמנין ס"ד לכך אמר לכו נא הגברים הלא אתם מוכרחים כמנין הגברים שהוא כמנין ס"ד. ומ"מ רמזה לנו התו' שלא נתקן השם יפה וגרמו ראו' כי רעה ס"ת יה"ו ויו"ד פעמים יה"ו הוא למנין רד"ו וה"א אחרונה לא נתקן.

ובזה תבין הפסוקים ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אליו כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחוגו לי במדבר וכו' הבין פרעה מ"ש בלשון כפל ה' אלהי סובר משה שראויים הם לצאת מיד מכח שנשלם יו"ד פעמים השם של הוי"ה. והשיב לו פרעה מי ה' דייקא ר"ל הלא כמנין מ"י שנים הם חסרים דהיינו יו"ד פעמים ה"א דהיא ו' שנה שלא נשלמו רק עשר פעמים יה"ו שהם כמנין רד"ו מכח זה וגם את ישראל לא אשלח עד שישלימו ו' שנה. ואפ' דזה כוונת הפ' ויאמר אליהם וכו' מי ומי ההולכים אפ' דפרעה אמר מטעם זה בלשון כפל שהקשה שני קושיות מי הם שילכו להקריב אם כולם או מקצתם. ועוד אם תאמרו כולם היאך אתם רוצים לצאת הלא אתם צריכים להיות בגלות עוד ו' שנים להשלים יו"ד אחרונה. לכן כתיב ומ"י תב' לרמז זה. והשיב לו משה בנערינו

ובזקנינו נלך ר"ל כולם כאחד. והשיב לו פרעה יהי כן ה' עמכם ר"ל אם היה נשלם אותיות הוי"ה היו דבריכם נכוחים ונכונים כאשר אשלח אתכם ולא היה עליכם שום פתחון פה אף אם הלכתם כולם כאחד אף שהליכתם היא הליכת עולם משא"כ עכשיו שנחסרו ה' שנים נגד יו"ד ה' אחרונה שלא נתקנו רק ג' אותיות של השם שהם אותיות יה"ו לכך אמר ראו' כי רעה נגד פניכם ר"ל מכח ס"ת של ראו' כי רעה שהם רק יה"ו מראה אני לכם שלא השלמתם ה"א אחרונה של השם וצריכים אתם להיות בגלות עוד ה' שנים ואתם רוצים לצאת עם הטף אין זו כ"א רוצים לברוח קודם הזמן לכן ויגרש אותם מאת פני פרעה עכ"ד.

באו"א פי' עט"ר הרב כמהר"א טראב יצ"ו במה שפי' ר' יצחק פרחי ז"ל בכוונת הפ' לכו בנים שמעו לי דהול"ל בואו. ופי' במ"ש המבזבו אל יבזבו יותר מחומש, דר"ל כי ימי שנתינו בהם שבעים שנה ואם תחלקם לה' חלקים יעלה כל חלק י"ד חלקים ואם ירצה האדם לבזבו משנותיו וללכת אחר יצה"ר אל יבזבו יותר מחומש שניו דהיינו י"ד שנה כי אז נעשה בר עונשים ולכן אמר לכ"ו בנים ר"ל כמנין לכ"ו בנים שמעו לי זת"ד. וידוע שבית דין של מעלה מענישין מבין כ' שנה. וז"ש פרעה לכ"ו עבדו את ה' אלהיכם ר"ל שאני יודע שהחיוב המוטל עליכם לעבוד את ה' הוא כמנין לכ"ו וא"כ מ"י ומ"י ההולכים, ר"ל אם באתם לחוש לעונש ב"ד ש"מ לא יש עליכם חיוב בעבודת ה' אלא ה' שנה כמנין מ"י ואם באתם לחוש לב"ד של מטה לא יש עליכם חיוב לעבוד את ה' כ"א ב"ו שנה כמנין ומ"י לאפוקי בנים הפחותים מבין י"ג שנה אין חיוב ללכת עמכם לעבוד את ה' ולכן לכו נא הגברים דוקא, וע"ז השיב לו מרע"ה בנערינו ובזקנינו בבנינו ובנותינו נלך ר"ל בנערינו שהם מבין י"ג שנה ומעלה וגם בבנינו שהם פחותים וקטנים מבין י"ג שנה עכ"ז כולנו נלך יחד והטעם כי חג ה' לנו וגם בניו הקטנים חייב אדם לשמחם בחג א"ד יצ"ו.

באו"א פי' מהר"א ז"ל במ"ש בחגיגה ממאי דתגותם קרבנות אימא חוגו חגא ותי' דילפינן ממ"ש ויחוגו לי במדבר שהוא זבחים. שואל פרעה נביא מס' חגיגה ונראה מי הם החייבים בחגיגה הלא שם כתוב דנשים וקטנים וזקנים פטורים א"כ מי ומי ההולכים. השיבו משה בנערינו ובזקנינו וכו' אף שכולם פטורים מחגיגה ואף בקר שלך קרבן בא מהם כולם נלך והט' כי חג ה' לנו ואין למדים קדשי שעה מקדשי דורות כי ניתנה תורה ונתחדשה הלכה וזהו דדייק תיבת לנו. השיבו פרעה יהי כן ה' וכו' עמ"ש בפ"ק דר"ה אשה בעלה משמחה ונחלקו רש"י ור"ת אי בקרבן או בבגדי צבעונים ובעירה ופרעה ס"ל פי' ר"ת דבעירה משמחה משו"ה אמר יהי כן ה' עמכם במצרים כאשר אשלח אתכם יכולים אתם פה העירה לקיים מצות שמחה לנשים כמו אם אשלחם למדבר לא כן לכו נא הגברים שהייבים בקרבן ותניחו נשיכם פה ותשמחום בכלי צבעונים ראו כי רעה אתם מבקשים לברוח דאל"כ נשים למה תוליתו אותם. אכן משה ס"ל כפי' רש"י דמשמחה בקרבן ולכן אח"כ תודה לו פרעה אכן בא בטענה אחרת דק"ל בהמות מחוברות אבר פסולות לקרבן גם לב"ן כמ"ש בפ"ק דע"ז מכל החי אמרה תורה הביא בהמה שחיים ראשי איברים וז"ש רק צאנכם ר"ל תיבת רק מיעוטא שחסרים ראשי איברים יוצג. השיבו מרע"ה לא תשאר פרסה כמ"ש פ' בהמה המקשה פרסה כבהמה תאכלו שהיוצא מהטהור בפרסה א' טהור אפי' שלא יהיה רק פרסה אחת ניקח מב' סיבות. א' כי ממנו ניקח ר"ל מהולדות שילדו כשרים למזבח כמ"ש כל האסורים למזבח ולדויתיהם מותרים. שנית ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' כי הן יתכן שיוכשרו כי אין למדים קדשי שעה מקדשי דורות כי ניתנה תורה ונתחדשה הלכה את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב מג"ע ז"ל בהק' מ"ש המקו' דיש ד' עולמות אבי"ע לכן יש ד' לבושים לתו' שבכל עולם נתלבשה בלבוש אחד עד שירדה לזה העולם והם פרד"ס, פשט מן העשיה וכו' ומבואר בפ' א'דיר ב'מרום ה' ע'דותיך ר"ת אבי"ע והתפילה עולה

דרך ד' עולמות אלו לכן מתחילים להתפלל א'שרי יושבי ב'יתך ע'וד ר"ת אב"ע וישראל כשהיו במצרים היו אותיות התורה עמהם בגלות זה סוד והוצאתי את צבאותי ר"ל צבא אותיותי א"ת ע"מי ב'ני ישראל ר"ת אב"ע והם הן ד' נהרות שיוצאים להשקות את הג'ן שהם ג'ן פרשיות התו'. והנה אנו מוזהרים שלא נדבר רק בג' והם פר"ד שהם נגד ב"ע וזהו שדרש ההוא גלילאה בריך רחמנא דיהיב לן אוריין תליתאי ר"ל ג' אלה דוקא לדרוש בהם ברבים. וז"ש משה לפרעה בגערינו תרי בזקנינו חד שהם תלת קשרין דאורייתא תרין מן ב' עולמות יצירה עשיה שהם ב' נערים שעליהם אמר יעקב יברך את הנערים והם מט"ט סג"ד בזקנינו חד על שר הבריאה והם ג' קושרי כתרים מן ג' קשרים של האדם שהם נר"ן את"ד ז"ל.

ויאמר ה' עוד נגע אחד אביא על פרעה וכו' אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו וכו' דבר נא באזני העם וישאלו כלי כסף וכלי זהב. אפ"ל בדרך רמז מוסר דידוע דעון לשון הרע חמור ועונשו צרעת כמ"ש זאת תהיה תורת המצורע תורתו של מוציא שם רע. וידוע דהמצורע הוא משתלח חוץ לג' מחנות. גם ידוע מ"ש בגמ' מפני מה האוזן כולה קשה והאליה רכה כדי שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה. וידוע דבעל לשון הרע מת בחצי ימיו כמשה אנשי דמים ומרמה לא יתצו ימיהם. והחיד"א ז"ל כתב דפרעה היה בעל לשון הרע דאותיות פרע"ה פ"ה ר"ע. בזי"ו ויאמר ה' עוד נגע א' אביא על פ"ה ר"ע שמי שהוא פ"ה ר"ע אביא עליו נגע שהיא צרעת ועי"ז אחרי כן ישלח אתכם מזה ר"ל שהוא משתלח מביהמ"ק שנקרא זה כמשה"ה החר הטוב הזה וא"ת פרעה אף שנשתלח מביהמ"ק מה איכפת ליה לז"א כלה גרש יגרש אתכם מזה ר"ל שעון זה גורם שישתלח מעזה"ז. ולכן דבר נא באזני העם ר"ל שיקחו ראיה מן האזנים למה קשה ואליה רכה וכו' ולכן וישאלו איש מאת רעהו ר"ל שישאלו לת"ת תיקון לעון זה ועי"ז כלי כסף וכלי זהב ר"ל שיהיו הכלים שלו שהם האיברים זהב וכסף ודו"ק. דבר נא באזני העם וכו'. אמרו בגמ' אמ"ל הקב"ה למשה בבקשה וכו' כדי שלא יאמר וכו' דלדידיה מי ניחא. פי' הצמ"ד ז"ל משם המפ' דאי לאו אברהם הו"א דאינם ראויים לרכוש דהרכוש הוא משום שכר עבודה ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ועדיין לא נשלמו ת' שנה ואינו בסוף ואף שאז"ל דקושי השעבוד השלים הזמן י"ל דלא קי"ל הכי אלא כמ"ש התוס' בשבת דף יו"ד דקושי השעבוד היה בעון מכירת יוסף ולא להשלים בא. ואע"ג שאז"ל שמה שמכרו ליוסף הוא מפני שראו שעתידי ירבעם לצאת ממנו וא"כ לא חטאו במכירה וראוי להיות קושי השעבוד להשלים. י"ל שלא כדן עשו לפי שאין לדון על העתיד. אבל מאברהם מוכח שדנים ע"ש העתיד שאז"ל שאברהם אע"ה ניצול מכבשן האש בשביל יעקב. בזי"ו דכל לגבי ידי אמינא דאין להם זכות ברכוש ה"ט דאין דנים את האדם על העתיד וא"כ השבטים חטאו במכירת יוסף וקושי השעבוד הוא לכפר על מכירת יוסף ואינו להשלים הזמן וכיון דלא נשלם הזמן מן הדין אין להם זכיה ברכוש דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ועדיין לא נשלמו ת' שנה. אכן כדי שלא יאמר אותו צדיק שהוא אברהם הרי אני נצלתי מכבשן בשביל יעקב א"כ אז"ל בתר העתיד ויפה עשו השבטים וקושי השעבוד הוא להשלים הזמן וא"כ הוי לבסוף ולמה לא ניתן להם הרכוש לכן אמור להם וישאלו ע"כ.

באו"א פי' המפ' ז"ל במ"ש בשבת כלל גדול אמרו בשבת ואמרו בגמ' גדול מכלל קטן. וידוע משז"ל דגדולה היתה בינת הים יותר מבינת מצרים הרבה. בזי"ו דכל לגבי ידי מקיים דברי בבינת הים אבל כדי שלא יאמר וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם גדול דייקא מכלל דאיכא קטן לכן אמור להם עכשיו וישאלו כדי שאח"כ ידעו שבינת הים היא גדולה ע"כ שמעתי.

באו"א פי' הרב אוהל יעקב ז"ל עפ"י משל לשני מלכים שהיו נלחמים זה עם זה ואח"כ ביררו ב' אנשים שילחמו זה עם זה לברם וכל מי שינצח לתבירו ירכוש ג"כ

את מלכו, התחילו שניהם להלחם זב"ז האחד היה פקח מה עשה בתחילה השפיל עצמו ועשה עצמו כאילו הוא מנוצח עד שהגיעו קרוב לבאר כיון שהגיעו קרוב לבאר אור כגבר חלציו והפיל את חברו, והנה בתחילה היה המלך ירא הרבה שראה אותו שהוא מנוצח וסבל צע"ג עד שראה שבהגיעו קרוב לבאר אז נתגבר על חברו ושמת המלך שמחה גדולה אבל למאי דביני ביני עד שהגיע היה לו סכנת מות בעבור שחשב בדעתו שבודאי שחבירו ילכדנו. כן הענין בכאן דלגבי ידידי אני יודע שעתידיים שיקחו ביזת הים שהיא גדולה ומקיים אני את דברי שאמרתי ואחרי כן וכו', אבל כדי שלא יאמר וכו' שמעת יציאתם ממצרים עד שיגיעו לבית הים הם מתייראים וחושבים שלא אקיים את דברי ואמרו ועבדום וענו אותם קיים וכו' לכך דבר נא עכשיו ע"כ.

באו"א פי' המעלות לשלמה ז"ל במאי דקי"ל אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואין אדם מקנה למי שלא בא לעולם אבל אם תפס מהני. והנה בכאן בשעה שאמר הקב"ה כי גם וכו' לא היו ישראל בעולם ולא היו המצרים בעולם ואיך קנו את ישראל לשעבד בהם, אכן כיון שנתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים ותפסו בהם קנו אותם לשעבד בהם מדין תפיסה. והנה גם ברכוש איתא להאי דינא דאיך קנו ישראל את הרכוש כיון שעדיין לא היו בעולם גם הרכוש לא היה בעולם אם לא מדין תפיסה. לכן אמ"ל בבקשה אמור להם שישאלו שיקחו בתורת שאלה בתחילה כדי שעי"ז יהיו תופסים ובוה יקנו את הרכוש כדי שלא יאמר וכו' ועבדום וענו אותם קיים בהם ע"י תפיסה א"כ גם בענין הרכוש צריך לעשות להם אופן שיתפסו ככדי שיקנו מדינא לכן אמור להם וישאלו וכו' כדי שיהיו תופסים את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב מערכי לב ז"ל ה"ד הרב בנו בס' יטב לב דף ס"ב ודקדק דלמה בתחילה אמר ושאלה אשה משכנתה וכו' ועתה דיבר אל האנשים דבודאי הנשים כבר קיימו ושאלו כמו שאמ"ל כלי כסף וזהב א"כ למה הוצרך לחזור ולצוות את האנשים. ועוד למה צריך בקשה. ועוד מהו כדי שלא יאמר וכו'. אכן פי' רז"ל בהק' מ"ש הש"ך בחו"מ סי' שמ"ו משם רש"ל אשה התולכת לחתונה ולקחה בהלואה בגד הראוי לה ללבוש לפי אומד ממונה ונגנב או נאבד דחייב הבעל לשלם דודאי הבעל ניהא ליה בזה שתהא אשתו מקושטת בין הנשים ולא תתבזה דהוי כדברים הצריכים לגופה ואית בהו תקנת השוק. אכן אם לקחה תכשיטין או אפי' מלבוש החשוב יותר מערכה אין חייב לשלם אפי' פשעה יע"ש. וה' תנא הוכיח דמה שזכו ישראל ברכוש הוא מדין הענקה. ומעתה יתבאר כוונת המאמר דמה שהקשינו לאיזה צורך הוצרך לבקש מהם ללוות מחדש מאחר שכבר לנו הנשים, עפ"ה יתבאר היטב כיון דישראל במצרים היו עבדים למצרים עניים מרודים וכשלקחו הנשים בגדים מאת הנשים מצריות שהם גבירות שלהם אותם הבגדים אינם ראויים לגשי ישראל לפי ערכם ואם נגנבו או נאבדו אין חייבים הבעלים לפרוע שאינם לפי ערכם כמ"ש רש"ל ז"ל וכ"ש במה ששאלו כלי כסף וכלי זהב ותכשיטי נשים העשירות דבהא אין ספק בדבר דפטורים דלא תתבזה העניה כשאין לה תכשיטין של כסף וזהב כי עניותה מפורסם נמצא דכל הרכוש הזה כיון שאין בעליהם חייבים לשלם הכל בחזקת הנשים ואין לבעליהם שום זכות שהכל בחזקת הנשים כיון שאין חייבים לשלם. וא"כ נמצא דהגברים אשר בהם נשתעבדו המצרים לא לקחו שום רכוש והענקה ולכך הוצרך האל יתברך לצוות שהם בעצמם הזכרים יקחו בהלואה מאת המצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות והרי הם חייבים בחזקתם וכשלא יחזירו אותם ע"י מחילת השעבוד של המצרים זוכים הם בכל הרכוש והרי נתקיים בהם באנשים העבדות והרכוש. וז"ש בבקשה ממך וישאלו איש מאת רעהו דייקא האנשים עצמם שלא יאמר אותו צדיק אף שהנשים לקחו ממון הרבה אבל הם לא נשתעבדו ולא יאמר אאע"ה ועבדום וענו אותם קיים בהם באנשים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם אלא בנשותיהם א"ד וש"י ע"כ.

באו"א פי' הרב יטב לב ז"ל הנז' כוונת המאמר הנז' והוא בהק' מה שפי' הרב יער"ד ז"ל ח"א דט"ו כוונת הפ' בברית בין הבתרים ויהי השמש לבא והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו ויאמר לאברם וכו' ויהי השמש באה והנה עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה. די"ל המשך הפסוק ומאמז"ל במד' דהקב"ה נתן הברירה לאברהם לברור לבניו בעבור פשעם לירש אחד משנים או גהינם או שעבוד מצרים והיה מסופק אברהם איזה יבחר ונתן לו עצה השי"ת לברור שע"מ. דקשה איך עלה במחשבה ושום ספק בלב אברהם לבחור בשלות עוה"ז ולהנחיל לבניו גיהנם ח"ו הלא טובה רגע אחד בעוה"ב מכל חיי עוה"ז ואיך עלה בדעתו לבחור גהינם או לנו מיום הדין אם יודעים קצת עונש המר בגיהנם היו נופלים על פניהם וצועקים ולא היו עסוקים בחיי עוה"ז כ"א יראו הלא כמה אלפים פרסאות נחלי אש שנשמת אדם נטבעת בהם ואינה מאירה כמו אש שלנו רק בחושך גדול כמו חושך מצרים רח"ל ויותר עונשים אלפים ורבבות מלאכים מחבלים ומכל מיני חיות רעות שבעולם ונחשים ושרפים זה מושך וזה נושך אוי כי אנחנו יושבים בה האש היא מתלקחת אלינו ויש בידינו להציל ולכבות האש ואנו עצלים ואלו הגליות שאנו סובלים הם לנו לתרופה להנצל ממדורת האש של גיהנם אם מרגישים אנחנו בגליותינו ונוהגים את עצמינו מבלי לילך בדרכי הגוים ומבלי לשמות בשמחה של מה בכך ומבלי הרים ראש בגאווה ובוז או ודאי גלות מכפרת ומיקל מעלינו חמת ה' ה' יזכנו אכי"ר, וא"כ איך עלה ספק בדעת אאע"ה שיברור גהינם לבניו. אבל האמת כי אאע"ה פחד לנפשו דכאשר ילכו ישראל בגלות מתמת עול הגלות המציק בשמדות וגזרות כי יגבר עליהם וגם כי יתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ויפרו חק הברית ויפרקו עול התו' והמצות ח"ו וא"כ יצאו קרחים מכאן ומכאן וסוף כל סוף ירדו לגהינם ומה תועלת להנחילם עוה"ז דבלא"ה לא ימלטו מגהינם ויותר טוב להנחילם גהינם. אבל הקב"ה ידע כי ישראל קדושים ויסבלו עול גלות המר ובכל זאת לא יתנו תפלה לאלהים ולא יפרקו עול וילכו בתורתו, ולכן יעץ כי יבחר בגלות והבטיחו שיצאו מן העולם בריבוי מצות ומע"ט והרכוש גדול שהבטיחו לתת להם בצאתם ממצרים אין הכוונה על הון רב וכסף חומרי כי במה נחשב לאדון הכל כ"א הכוונה שיסגלו הרבה מצות ומע"ט ולהרבות גרים כמ"ש האר"י ז"ל וינצלו את מצרים שלקטו כל גיה"ק שהיו במצרים ולא נשאר שום דבר כ"א קיא צואה. וזהו כוונת הפ' כי בעוד שאנו יושבים בשלות שהוא נדמה לזריחת השמש והגיע העת לבא והנה תרדמה נופלת על אברהם כי אינו יודע איזה יבחר גלות שהוא שקיעת החמה או גהינם ונטבע בעומק המחשבה שהוא תרדמה ואימה חשכה גדולה נופלת עליו כי פחד אם יבחר הגלות אולי יעברו ע"י כך רצון הבורא ויסבלו הגלות ולבסוף ג"כ ינחלו גהינם, זה' ב"ה ראה צרתו והבטיח לו כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם אבל דע לך כי אחרי כן יצאו ברכוש גדול בהרבה מצות ומע"ט ותו' ולא ינחלו גהינם כלל את"ד ז"ל.

עו"ן מה שפי' ב"ס בת עין כ"י כוונת מאז"ל בס' ראה ע"פ אגילה ואשמחה בחסדך מדבר בישראל אמרו ישראל רבש"ע אגילה ואשמחה בחסדך שעשית שאילו פרעת מן המצרים ולא נתת לנו את ממונם שמחים היינו ואגילה יש לנו שנתת לנו את ממונם ע"כ. דהכוונה כמש"ה כי בעד אשה זונה עד ככר לחם שהזנות מחייב העניות. וידוע משז"ל שאומות העולם היו אומרים אם בגופם שלטו בנשותיהם לא כ"ש. אך עתה שנתת לנו את ממונם ויצאו עשירים נתפרסם כי גן נעול אחותי כלה וזהו נגילה יש לנו שנתת לנו את ממונם וזוהי יכרת ה' כל שפתי חלקות שהיו חושדים אותנו יע"ש. ובויו"ו הפ' ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל שמה מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם. דק' מה כשלון היה בהם שע"י כסף וזהב ניצולו ומהו סיום הפ' שמח מצרים בצאתם, אך עפ"י"ה הנה נכון דאם היו יוצאים ממצרים עניים היה חשש הפגם שהיו אומרים המצרים אם בגופם שלטו וכו' מתאמת כמאמר הפ' כי בעד אשה זונה וכו' דודאי זנו במצרים

מדחוינן שהם עניים שהוא עונש הזנות אבל כשיצאו עשירים יסכר פי דוברי שקר ומוכתא מילתא דאין בהם שום חשש פגם זנות. וז"ש ויוציאם בכסף וזהב ברוב עושר וכבוד וזוה סר מעליהם הפגם של זנות שהיו אומרים אוה"ע, וזהו ואין בשבטיו כושל שום מכשול ועון ונקט הכתוב לשון שבטיו לרמוז עדות ה' ע"כ שבטי יה בהתייחד שם י"ה ב"ה עליהם הראו בני וכו' ומשום דבממון זה של מצרים יש חשש איסור גזל כיון דלא נשלם זמן השעבוד ת' שנה לא נתחייבו ברכוש וכמ"ש הרב מערכי לב ז"ל שהוקשה לו כן ואשכח לה פתרי דבמכת בכורות אמר פרעה קומו צאו וכו' הרי אתם בני חורין וכו' הרי דמחלו זמן שעבודם. וז"ש שמת מצרים בצאתם וליכא שום חשש גזל ברכוש זה משום כי נפל פחדם עליהם ומחלו שעבודם א"ד ז"ל. ולדרכינו יובן נהי דטוב לנו מה שיצאנו ברכוש וכסף וזהב ולהציל מחשש פגם זנות אבל אליה וקוץ בה דיש בממון זה חשש גזל לכך סמך קרא דשמת מצרים בצאתם ודו"ק. מעתה הרי הוא כמבואר כוונת המאמר דהנה נתבאר דע"י הרכוש נסתם פיהם של אוה"ע שהיו אומרים אם בגופם וכו' כי בעד אשה זונה עד ככר לחם וזוה נחה שקטה מחשבתו של אאע"ה שהיה מואס בגלות ובותר בגיהנם מפחדו כי יתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ויטמאו בגוים אם יוצאים עניים דהוא סימן לזנות יתרעם אברהם היכן היא הבטחתו של הי"ת ואחרי כן יצאו ברכוש גדול של מצות ומע"ט שהרי נטמאו בגוים בזנות. וז"ש בבקשה ממך אמור להם וישאלו וכו' ובראות אברהם שהם עשירים ישמח צדיק שלא נטמאו. וז"ש שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם דהיינו הגלות אבל הבטחה של רכוש דהיינו מצות ומע"ט לא קיים בהם ובעיניו יראה שקיימתי הבטחתי הנז' והרי הם צדיקים גמורים ואני מיוחד שמי בהם הראובני וכו' להורות קדושתם של ישראל א"ד ז"ל.

בא"א אפ"ל בהק' דלילה השלים הזמן אכן ה"ד אם יש להם דין ישראל דעבד עברי עובד ביום ולא בלילה והם ששעבדו בהם בלילה נשלם הזמן. אך אם דין בן נח יש להם עבד כנעני עובד בין ביום ובין בלילה. ונק' עוד מ"ש הרב קו"י ז"ל דרוש א' דמה שנשתעבדו ישראל ולא זרע עשיו משום דמצוה על היתומים וכו' אכן ה"ד אם ירשו קרקע אבל זרע עשיו שירשו חו"ל ומקרקעי דחו"ל כמטלטלי דא"י דמו לכן לא נשתעבדו כ"א זרע ישראל שירשו קרקע. א"כ נראה דא"י ירושה היא לנו מאבותינו דקנה אאע"ה את הארץ בחזקה דדין יש להם. מעתה דאמר הקב"ה כל לגבי ידידי עדיין לא נשלם הזמן דדין ב"ן יש להם ועבד כנעני עובד בין ביום ובין בלילה וא"כ אינם ראויים לרכוש עד שישלימו הזמן. אכן כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם דוקא ולא בזרע עשיו ה"ט משום דירשו קרקע א"כ נראה דדין יש' יש להם ואח"כ ברכוש גדול לא קיים בהם ודו"ק.

בא"א שמעתי משם המפ' דרך צחות ע"ד מ"ש בגמ' מאן דמשתעי ר"ל בהדיה יתבין ליה עיסקא בלא סהדי. ולז"א דבר נא באזני העם ר"ל ע"י שאתה מדבר עמהם עי"ז וישאלו וכו' שהם מאמינים אותם ומשאילים להם וה"ט כי גם האיש משה גדול מאד בעיני מצרים ובעיני פרעה וע"י שהוא גדול בעיניהם עי"ז כשרואים אותו מדבר עם ישראל הם מאמינים אותו עכ"ש.

איתא במד' החדש הזה לכם ראש חדשים לקיים מה שנאמר בי מלכים ימלוכו. ואינו מובן. פי' תחיד"א ז"ל בפנ"ד בהק' מ"ש מהר"ש מאסטרפולי ז"ל בביתאור מ"ש במס' שבת קמ"ז ע"ב ר"א בן ערך איקלע לפרגודא ודיומסית אמשיך בתרייהו איעקר תלמודיה כי אתא קם למקרי בסברא בעא למקרי החדש הזה לכם אמר החרש היה לכם בעו רבנן רחמי עליה ואיהדר תלמודיה דיש קלי' המשכחת את הלימוד שמה רי"ב ויש לה תר"ה חיילות כמנין אדר"ת וכתוב על מצח משיח בן דוד כד"ת לבטלה כמ"ש המקובלים ופי' הרב ז"ל דר"א בן ערך שלט בו קלי' זו ולכך קרא החרש היה לכם וטעה ושינה באותיות רי"ב וגם החרש היה לבם גי' תר"ה שהם חיילותיה אך החדש הזה לכן

ג' כד"ת שהוא המבטלה והוא טעה וקרא החרש היה לבם כי נלכד ששלט בו קלי' זו וחילוליה ומשי"ח בן דוד ג' כד"ת זת"ד ז"ל. ואפשר דזהו הטעם קורין רב"י למוסמך לבטל קלי' רי"ב המשכחת וזה שם תורה כי תר"ה הם חילול הקלי' המשכחת והשכחה מסט"א שנקראת מות לכן באה אות ו' באמצע ונעשה תורה דאות ו' חיים כמ"ש בזהר ע"פ ונתתם לי אות אמת לכך ו' בתוך תר"ה ונעשית תורה. ומש"ה היה תחילת התורה והמצות החדש הזה לכם ג' כד"ת ששם זה מבטל קלי' השכחה. וז"ש במד' החדש הזה לכם לקיים מה שנא' בי מלכים ימלוכו ר"ל שהתו' אמרה בי מלכים ימלוכו מאן מלכי רבנן והיא תגן מהקלי' הנו' ולכן רמז בתחילת המצוה שגצטוו ישראל החדש הזה לכם ס"ת משה והג' תיבות גימ' כד"ת השם המבטל קלי' זו בזכות משה. א"ג יען כל ישענו לביאת המשיח לכן החדש הזה לכם ג' משיח בן דוד מש"ה נרמז בתחילת התו'. ואפשר להרחיב זה בהקדמה ידועה דיציאת מצרים קו"ו גרם שע"מ לכן תחילת דיבור ה' לישראל באמצעות מרע"ה ביום צוותו את בני ישראל היה החדש הזה לכם ליישב לבם כי יבא משיח בן דוד לגאול גאולה שלימה וס"ת משה כי בזכותו יגאלו. ובזיו' מאז"ל החדש הזה לכם ר' ברכיה אומר אמר הקב"ה לישראל בני חידוש גאולה יש לכם כאן לעת"ל והוא תמוה איפוא נרמז זה אכן אפי"ה א"ש כי בתיבות החדש הזה לכם שהם ג' משיח בן דוד וגם בניסן נגאלו וגם ס"ת משה דהוא גואל ראשון וכו'. עוד אפשר החדש הזה לכם ג' דת"ך וס"ת משה רמז דגאולה העתידה בזכות דת"ך שהיא התורה א"כ אין לך חידוש גאולה גדול מזה שרמזו תורה משה משיח בן דוד. והרב זר"ב כ' שהלוקח שותד קלי' רי"ב מחשיך עיניו ואינו מכוין לאמת וזהו ר"ת ר'אשיה ב'חשך י'שפוטו זת"ד ז"ל. באו"א אפ"ל לענ"ד כוונת המד' הנו' החדש הזה לכם וכו' לקיים מה שנא' בי מלכים ימלוכו בהק' מ"ש האר"י ז"ל בשער הכוונות דרושי ר"ה דרוש א' דששה חדשי הקיץ והחורף הם ו"ק דז"א וו"ק דנוק' שהם נגד חג"ת נה"י וחסר מהם בחי' המלכות לכן ניתן קידוש החדש בפה שיאמרו מקודש בפה להשלים בחי' המלכות שהיא בחי' פה יעש"ב. וידוע מה שדרוש"ל לכם שקדוש החדש מסור בידכם שאין מתקדש החדש עד שיקדשו אותו ב"ד. בזיו' כוונת המד' הנו' החדש הזה לכם ר"ל שהוא מסור בידכם שאין מתקדש החדש עד שיאמרו ב"ד מקודש וכ"ת למה צריך זה והלא כל שאר המועדות אין צריך לזה. לז"א לקיים מה שנא' בי מלכים ימלוכו ר"ל דהט' דצריך בפה כדי להשלים המלכויות דו"ק דז"א ונוק' ודו"ק וז"ש מלכים שהם מלכויות דו"ן ימלוכו וא"ש את"ם וההי"ב.

ליל שמורים הוא לה'. כ' החיד"א ז"ל בפנ"ד ז"ל אמרו רז"ל שאותה הלילה היתה מאירה כשמש בתקופת תמוז ופי' המפ' ז"ל במ"ש אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה דכתיב ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה. והיינו דקשיתיה דאיך כתיב הוא הלילה הזה לה' ומייחד שמו על הרעה ח"ו. לז"א שהלילה הזה היתה מאירה כשמש ונאה לומר הוא הלילה הזה לה' כדכתיב ויקרא אלהים לאור יום. ובזה פי' מהר"ח אלפנדארי ז"ל כוונת הפ' לך יום אף לך לילה כלומר לך יום היום מתיחס אליך כדכתיב ויקרא אלהים לאור יום לא כן הלילה שהוא חושך כתיב ולחשך קרא לילה. אבל מצינו אף לך לילה שלילה אחת מתייחסת אליך כמ"ש הוא הלילה הזה לה'. וכ"ת מה זה שיצאת מן הכלל ליל ט"ו בניסן במצ' ומה נשתנה הלילה זה. לז"א אתה הכינות מאור ושמש טעם כעיקר יש שאותה הלילה הכינות מאור ושמש והיתה מאירה כשמש ולכן כתיב ליל שמורים הוא לה' הוא הלילה הזה לה'. וטעם לזה כמו שפי' עמודיה שבעה כוונת הפ' וידעת היום וכו'. כי מהשמש ניכר שיש מניע כמו שהאדם יודע שהולך שיש לו מניע כך מהשמש ניכר שיש לו מניע. וזהו וידעת היום הוא השמש ובוזה והשבות וכו' זהו נגד כת א', וכנגד כת האומרים שאין משגיח בתחתונים השמש מכחישם שבראו להאיר על הארץ וזהו ועל הארץ שהוא משגיח על הארץ. וכנגד האומרים פועל הטוב וכו' השמש מכחישם שהוא

פועל דבר בהפכו וזהו ואין עוד עכ"ד. ולכן בצאת ישראל ממצרים כדי להוציא מדעתם ג' אמונות כוזבות אלו לכן הוציא חמה בליל זה. וזה ג"כ רמז פני משה כפני חמה דמרע"ה היה מלמד דעת כנגד ג' אלה. ובוה פ' תז"ל מאז"ל מרגלית טובה היתה תלויה בצוארו של אאע"ה שהיה מלמד דעה את העם וכל חולה הנפש היה מתרפא בה ואח"כ תלאה בגלגל חמה דהשמש יוכיח כל דבריו את"ד ז"ל בקיצור. ובוה פ' מהר"י רומאנו ז"ל כוונת הפ' ויקרא אלהים לאור יום וכו' שאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה וכ"ת איך כתיב הוא הלילה הזה לה' לזה תי' דהתם שאני ויהי ערב ויהי בקר יום א' שהיתה אותה הלילה מאירה כשמש ע"כ.

היום אתם יוצאים בתדש האביב. פ' הרב הגז' וז"ל אפ"ל במשנ"ל השכינה השלימה הזמן. גם ידוע דבזכות האבות נגאלו וגלוה עמהם זכות השבטים כמ"ש בת"כ ע"פ וזכרתי להם ברית ראשונים. וזה רמז היום אתם יוצאים ר"ל לפני הזמן דאכתי פשו טובא להשלים ת' שנה ודין גרמא האבי"ב ה' רומנות לשכינה אות ה' שבשם. א"ב מספר ג' רמז לג' אבות. י"ב שנים עשר שבטים. עוד רמז האבי"ב ע"ה ג' אהי"ה רומז לכינה דבה חירו לכולא ומשם נתעורר גאולת מצרים את"ד ז"ל.

באו"א רמז החיד"א ז"ל בנח"ק בכוונת הפ' ליל שמורים וכו' במ"ש מוהרש"ף ז"ל משם זזה"ק דגאולת מצרים היא סיבה לגאולה העתידה. וז"ש ליל שמורים הוא לה' ירמוז למ"ש ברעיא מהימנא וה"ד הרב מעשה רוקח דמחית עמלק יהיה בערב פסח וז"ש ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים ומשם נמשך הוא הלילה דימחה עמלק ויהי שמו וכסאו שלם וז"ש הו"א הלילה הזה דלעתיד הוא שהוא שמו וכסאו שלם ה"ו מה' וא' מכסא הלילה הזה שמורים דכבר נמחה עמלק בע"פ ונמצא דבליל פסח כבר כסאו ושמו שלם וזהו הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לעתיד"ל א"ד ז"ל. איתא במד' החדש הזה לכם ראש חדשים וה"ד יפרח בימיו צדיק. אפ"ל לענ"ד בהק' מ"ש הרב ברא"א יצ"ו משם הרב ש"ש ז"ל בכוונת הפ' כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. וז"ל שאל לי חכם א' דמצא באיזה ספר ע"פ וירא ה' כי סר לראות דהראה ה' למשה שם בן ק' אותיות דהיאך גרמו ב' זה וירא ה' כי סר. ואמרתי לו שהוא דבר פשוט כי ס"ר הוא יו"ד פעמים שם הוי"ה וכל שם הוא כלול מעשר א"כ הוא שם בן ק' אותיות. ולענינינו הקדום שיש ב' קליפות פ"ח וח"ץ הקב"ה שיבר הפ"ח בגאולה ראשונה ע"י הס' שבא בתוך הפ"ח ונעשה פסח הפ"ח נשבר ואנחנו נמלטנו. וגאולה אחרונה ע"י הר' בתוך הפ"ח ואז יהיה יציץ ופרח ישראל א"כ שפיר כימי צאתך מארץ מצרים דהפ"ח נשבר וכו' כן אראנו נפלאות בגאולה אחרונה בשם ה' שהוא כמנין ס"ד דע"ז הוא גאולה ראשונה וגאולה אחרונה. וזהו דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל כי גאולה אחרונה יהיה ע"י ר' א"כ הוא יותר מגאולה ראשונה מנין ק"ם דהראשונה ע"י ס' א"כ הוא יותר מנין ק"ם ע"כ. ואפ"ל זה בשם החדש עצמו דנגאלו ישראל ממצרים דכתיב החדש הזה לכם לרמוז להם דבדיק בשמיה דהיות החדש ניסן תבינו ותשכילו דהיא לכם התשועה ע"י שם בן ק' מתיבת ס"ר אבל הוא ע"י אות ס' דבו יעשה ה' עשר מכות במצרים. וזה הרמז באותיות ניסן. דידוע ענין ב' נוני"ן דרומזים לשם נ' ק' ככתוב במ"א ולכן אמרו בר"ה דבניסן נגאלו וכו' לרמוז דבאותו שם של ק' הוא התשועה גם לעתיד"ל כמו שאמר ה' כימי צאתך וכו' ומהראשונה נמשכת אחרונה לכן נאה שיהיה בניסן יותר משאר חדשי השנה. ומה נעים לפי"ו משנ"ל אראה לבנים וכו' והיינו לאבות ע"י ס' ולבנים ע"י ר'. ובוה א"ש ובני ישראל פרו וכו' שהיו יולדות ס' בכרס א' והיינו דכיון דריבוי עם היה הסיבה לגאולה והגאולה היתה באות ס' לכן היו מולידים ז' לרמוז דבאות ס' היא הגאולה. ובזי"ו כוונת הפ' הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך. ואענה תורפי דבר וכו'. הכונה במש"ה אשר חרפו עקבות משיחך. דהענין הוא כך דרשעי אוה"ע התכמים שבהם שיודעים מתוה"ק שעתיד הקב"ה להניח ר' מס"ר בתוך הפ"ח

לעשות יציץ ופרה הם מתלוצצים ואומרים אין משיח לישראל ובמקום פר'ח חר'ף עושקו והיינו חרפה בגוים וז"ש אשר חרפו עקבות משיחך דלא יבוא משיח ויהיה חרפה ח"ו על ישראל. וז"ש דוד הק"ם לעבדך אמרתך אותו קם שבט מישראל דהוא יותר על ס' הוא אמרתך דהראית למשה שם נ' מאה היוצא מפסוק וירא ה' כי ס"ר אשר ליראתיך כמ"ש ויסתר משה פניו כי ירא וזהו ליראתיך ועי"ז ויבואוני חסדיך ה' תשועתך לישראל נושע בה' תשועת עולמים כאמרתך שאמרת אראה לבנים וכו' ואז אזכה ואענה חורפי דבר למי שהיה מתלוצץ עלי דבמקום ויצא פר'ח חר'ף עושהו אז אשיב לו כראוי כי בטחתי בדברייך דהי"ל גדולה הבטחה דיקים ה' את דברו הטוב אשר דבר טוב על ישראל והיתה לה' הישועה א"ד יצ"ו חיים וקיימים. ובזה אפשר לרמוז מ"ש מתוך צרה רוחה. ר"ל דמתוך תיבת צרה שהיא רי"ש ממנה תהיה רוחה לישראל שיתן רי"ש בתוך פ"ח ויהיה יציץ ופר'ח ישראל. בזי"ו כוונת המד' הנז' החדש הזה לכם ראש חדשים הזה שהוא ניס"ן דבדיק בשמיה דבאותו שם של ק' יהיה התשועה לישראל גם לעתי"ל כמ"ש ולכן סיים תדע כיצד תהיה גאולתינו הה"ד יפרח בימיו צדיק ר"ל דיתן רי"ש בתוך פ"ח ויהיה פר'ח ועי"ז יציץ ופרח ישראל כדבר האמור ודו"ק.

א"תא במד' החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם כביכול הקב"ה ראשון שנא' וכו' ציון נקראת ראשון שנא' וכו' עשיו נקרא ראשון וכו' יבוא הקב"ה שנקרא ראשון ויבנה בהמ"ק שנקרא ראשון ויפרע מן עשיו שנקרא ראשון בחדש הראשון ע"כ. פי' הרב אהל יעקב ז"ל עפ"י משל לב' עניים הולכים מעיר לעיר אחד היה בריא וחזק מאד שלם בכל איבריו מעולם לא ניסה בכל כאב ומכה והב' היה בהפך לא חסר בו כל מחלה ונגע מכף רגל ועד ראש וכו' והיה הבריא מבזה אותו ולועג על רפיונו ומתפאר למולו בבריאותו ושלימותו והעני השני היה מוסר דינו לשמים לאמר אתה ה' זכור חרפתי מגי נבל זה תביא עליו יום שיהיה תוקפו סיבה למפלתו ודלותי תהיה סיבה לתשועתי. ויפן ה' לקולו ויהי הם באים לעיר מלוכה נודמן כי מת א' מגבורי המלך אשר לא נמצא גבור כמוהו והיה חשוב גדול בעיני המלך. עוד קרה להם בזמן ההוא כי מת רופא א' אבי כל הרופאים. ויתעצב המלך על שניהם ויצו בכל מלכותו לבקש ב' תמורתם למלאות חסרונן וימצאו שנים תחתיהם ויביאו אותם למלך וייטב בעיני המלך לנסותם אם הם כראשונים. ענה הגבור ואמר יביאו לפני איש בריא וחזק מאד ובתתי אצבעי עליו בנגיעה קלה אמיתהו. והרופא אמר יביאו לפני איש נגוע ומוכה ממכותיו ארפאהו. ויצו המלך לבקש שנים כאלו. והנה הרצים יצאו ויפגעו בב' האנשים האלה ויעלו אותם אל המרכבה להביא אותם אל המלך. ויאמר הבריא אל הב' ראה כי אך בעבורי חרדו הרצים האלה ולמי יחפוץ המלך לעשות יקר כ"א לאיש כמוני. והחולה ההוא מחריש שופך לבו נוכח פני ה'. ויהי המה מובאים לפני המלך וייטבו בעיניו לנסות בהם את בחיריו ויתן את הבריא הזה לפני הגבור להראות בו כחו ועוצם ידו ויעש בו כאשר אמר. ויקחו את החולה ויתנוהו לרופא וירפאהו מכל מכאוביו היה כאחד העם. הנמשל כי כהיום יש בבני אדם פתיים דוברי עתק לאמר מה שדי כי נעבדנו וכמאמר דהע"ה אמר נבל בלבו אין אלהים אבל לעתי"ל בב"א יקויים ונגלה כבוד ה' וידע כל פעול פעולתו ובמה איפוא יודע לכל העמים ובמה יכירו כח מלכותו ית' אם לא בעשותו דברים חוץ מן הטבע והם להשפיל גאים עדי ארץ ולהגביה שפלים עד מרום. היינו שיקח האל ית' את האומה המושלת בעת ההיא על כל העולם וכמארז"ל עתידה מלכות אדום שתתפשט ע"כ העולם וישפיל אותה עד לעפר וכדברי הנביא אם תגביה כנשר וכו'. והמופת הב' בקחתו את האומה השפלה בעת ההיא גוי ממושך וממורט וירים קרנו בכבוד ויתנהו עליון והב' מופתים האלה יעידו ויגידו לכולם כי ה' א' ושמו א'. והוא מ"ש המד' הנז' יבא הקב"ה שנקרא ראשון ר"ל הנה ימים באים ויפרסם עצמו וכח אלהותו כי הוא הראשון לראשונים והעילה שיתפרסם על ידה א' ויבנה בהמ"ק שנקרא ראשון שהוא עתה שפל ומורד ויפרע מעשיו

שנק' ראשון ר"ל ע"י שניהם אשר זה ישפיל למטה וזה ירים למעלה ראש יתודע ויתפרסם כי יד ה' הפועלת כל מפעל וכי אך הוא ית' אדון כל המעשים ראשון לראשונים ואחרון לאחרונים א"ד ז"ל.

ועפ"י דב"ק אפ"ל כוונת הפ' לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי וכו' ולקחתי אתכם לי לעם וכו' וידעתם כי אני ה'. והוא דבמצרים ג"כ נתפרסם אלהותו ית' שהוא א' ואין שני לו ממה שעשה ב' מופתים האלה א' שהשפיל המצריים שהיו למעלה ראש הגיעו לעפר וישראל שהיו שפלים הגביהם למעלה ראש. וזהו לכן אמור לבני ישראל ע"ד אני ראשון וכו' והוא מחמת ב' מופתים האלה הא' והוצאתי וכו' בזרוע גטויה ובשפטים גדולים עד שהגיעו לעפר והב' ולקחתי אתכם שאתם שפלים אקח אתכם לי לעם ותהיו למעלה ראש בזה וידעתם כי אני ה' אין עוד מלבדי ודו"ק. ובז"ל משה"כ כימי צאתך מארץ מצרים שנודעה גבורתי ע"י שתים אלו כן לעתיד אראנו נפלאות ב' פלאות משפיל ומרים כאמור ודו"ק.

דברנו אל עדת בני ישראל ויקחו להם איש שה לבית אבות וכו' והנמשכים. פי' מהר"ם אלשיך ז"ל דרך רמז מוסר וז"ל במשז"ל כי היצה"ר בראו ה' לטובת האדם כאשר הביאו בווה"ק משל למלך ובנו עם השפחה שאמ"ל המלך פתי את בני בכל כחך ולבן אמר התחזק כנגדה וטול שכר הרבה כן היצה"ר סיבת כל טוב לצדיק הנוצח אותו ולולא יצה"ר לא היה זוכה האדם לאושר עוה"ב. וגם על ידו משחמש האדם לכמה מצות ואלו האדם לא היה נותן לו יד בתחילת ביאתו אצלו היה היצה"ר תמיד כפוף תחתיו ואדרבא היה עוזר אותו לעבוד את ה' בשני לבבות הם שני יצרים כמ"ש על אברהם שעשה יצה"ר טוב. באופן גם אם פתחו יצרו ויכול לו אל יתיאש באומרו איככה אוכל להשיבו אל הקדושה להיות עוזרני לעבוד את ה' כי הלא התורה תרמוז כאלו אמרה תאמר אל כל איש חכם לב כי ממה שיראה האדם בעשור לחדש ניסן שהשה שהיה ע"ז יוכלו להביאו לקדושה כן יעשה האדם ליצרו הרע. וכינה אותו בשם זה כי ש"ה עולה גי' היצ"ר. והנה תחילה היה שה לבית האבות שהם אבות העולם שהיו מושלים ביצרים. וזה רמז ויקחו להם איש שה שהוא היצר אשר היה לבית אבות כאברהם יצחק ויעקב וע"כ לך אחר שורשך ואל תביט אל היצה"ר כ"א הביאהו אל הבית וזהו שה לבית כי גם בו תעבוד את ה'. או ירמוז שה לבית כמשז"ל כי מבחן האדם שהוא צדיק אשר לא יעשה בתוך ביתו מה שלא יעשה במקום רואים וזה ירמוז שה לבית שתקח השה לך לעבוד את ה' גם לבית במקום שאין אנשים. או יאמר שה לבית משכנו לביהמ"ד. ואם ימעט הבית מהיות כדאי נגדו לשעבדו ותבוא לחטוא התחבר לשכניך ולקח הוא ושכנו את היצה"ר והוא שיעשה דרכי תשובה בחברה עם אחרים שזכות רבים יעזרו להכניע את היצה"ר. ואם כ"ז לא יועיל וישיאך לחטוא תעשה כרב עמרים חסידא שאמר נורא בי עמרים ויקבצו אליו אנשים ויאמרו איה השה ויאמר כי אש היצה"ר בוער בו ועתה בבואכם הכנעתיו. וזה יאמר תכוסו על השה שהוא קבוץ על היצה"ר להכניעו. ועי"כ או יכנע ולא יבקש לך תחבולות נגדך כדרכו כ"א שה תמים מתנהג בתמימות. גם זכר גבר על חטאיו עוד יתייחס לבן שנה כשאול שאמרו כבן שנה שלא טעם טעם חטא כן יהיה לך את תעשה כאשר צויתך. ולא בלבד תשיה דעתך להכשיר עצמך כ"א להחזיר בתשובה את הזולת ולא לבד לרשעים כ"א לטובים ולרעים להחזירם מאשר חטאו בין רב למעט. וזהו מן הכבשים שהם בעלי ענוה ושפלים ככבשים ואחריהם מן העזים שהם הרשעים עזי פנים גם מהם תקחו. ואל יעלה על רוחכם לומר הלא שבנו והשבנו את הזולת מעתה אין צורך עוד לעמוד על משמרתנו לבל יפתנו יצרנו כי הלא כבר הוא חלל בקרבנו. אל תבטח בו כי דע איפוא כי אז יחרץ להפילך כבראשונה ע"כ עמוד על משמרתך ושמרתו בל יעלה עליך. וזהו והיה לכם למשמרת כי אין לכם מנוחה ממנו עד לעתיד בזמן הגאולה שעתידי הקב"ה לשוחטו בפני הצדיקים והרשעים. וזהו והיה לכם למשמרת כי צריך שימור עד זמן

י"ד לחדש הזה לעת"ל כי בניסן נגאלו וכו' ואז בטרם ליל ט"ו ישחט זהו ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים שהוא בערב ימי הגלות לכן הזהר ממנו ולא תלך אחר מדותיו כ"א לטובה. וז"ש ואכלו את הבשר בלילה הזה ר"ל אם תרצה ליהנות מן היצה"ר בלילה הזה בעוה"ז שדומה ללילה בענין מאכל ומשגל וכיוצא יהיה בזה ג' תנאים. א' צלי אש שלא יהיה רק עפ"י התורה וכן במשגל לקיום פו"ר ועי"כ היצה"ר אינו שמח רק מצטמק ורע לו כצלי שעל האש. הב' שלא תהנה כקובע ועושה עיקר, רק כאוכל טרם יתמץ וזהו המצות. ג' על מרורים שבכל אכילתך תזכור גלות השכינה וחורבן הבית או מרורת עונותיך יהיו נגדך אך אל תאכלו ממנו מיצה"ר נא בלתי אש התו' או בשל וכו' מעורב מטו"ר כ"א תעשה כן יתגבר עליך אלא צלי אש דוקא ועי"כ יהיה תמיד נכנע אליך ראשו על כרעיו ועל קרבו. א"ד ז"ל חיים וקיימים.

ונכרתה הנפש ההיא מיום הראשון עד יום השביעי. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד משם מהר"י הכהן ז"ל במ"ש במס' שמחות זקן בן פ' שנה שאכל חמץ מי מודיענו שמת בכרת, אלא המת לשלשה מת בהכרת, גמצא כי אף דלא שייך ביה כרת דשני מ"מ איכא כרת דיומי. וז"ש כי כל אוכל חמץ ונכרתה. וכ"ת מאי אמרת כי כל אוכל חמץ הא משכחת אוכל חמץ ואינו נכרת כגון שאכל בן ע' או פ' לו"א מיום הראשון עד יום הז' דע דעדיין יש כרת דיומי מיום הא' עד יום הז' דלפי זמן חוליו ניכר אם היה מיתה חטופה או כרת וכיוצא. ובהכי מדוקדק דכתיב בסוף מיום הא' וכו'. ועוד פי' מהר"א ישראל ז"ל בפשט הכתוב במאי דקי"ל דחמץ מו' שעות ולמעלה אע"ג דאסור מדאורייתא אינו תיב כרת וז"ש ונכרתה מיום הא' עד יום הז' לאפוקי בי"ד משש שעות ולמעלה דאינו חיב כרת א"ד ז"ל.

ולקחתם ו' במסרה. ולקחתם אגודת אוזב. ולקחתם גם את זה. ולקחתם לכם ביום הראשון. ולקחתם מפרי הארץ. ולקחתם ארון ה'. ולקחתם מן החרם. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד בתק' מה שחקרו מאחר שיעקב ועשיו חלקו העולמות איך ישראל גיזונים בעוה"ז ותי' מהרש"ף ז"ל דע"י קבלת התורה הם מקיימים העו' והו"ל כמציל וכו'. ומעין דוגמא אמרו בגמ' דהענוים מקיימים העולם שנא' תולה ארץ וכו' וא"כ ע"י הענוה ג"כ הם אוכלים כמציל וכו'. גם ידוע מי שהוא עניו אינו בא בגלגול וסמך ויזכור כי בשר וכו' והטעם לזה שהשכינה עמו ואינו בא לידי חטא ועוד את"ל שחטא כאלו הקריב וכו' וזהו לענין הלאוין. ולעשין שהוא מקיים העולם דין הוא שיהיה לו חלק במצות כל בני דורו וגשלם גם בעשין וא"כ אין צריך לבוא בגלגול. וידוע מ"ש ז"ל דמי שהוא עניו אין ס"מ שולט בו כמ"ש במזמור קל"א ה' לא גבה לבי וכו' וידוע מ"ש דלקיחת אוזב למטהר שישפיל עצמו כאוזב. וזה רמז המסרה ולקחתם אגודת אוזב שתתני ענוים ושפלים ואז תזכו לב' עולמות עוה"ז ועוה"ב ואין לכם פחד מעשיו וז"ש ולקחתם לכם את כל אשר לכם מתו' ומצות ביום הא' שתצאו מעוה"ז תזכו לקנות מקומכם ולא תבואו בגלגול ולקחתם מפרי הארץ זו ארץ העליונה. וה"ט ולקחתם ארון האלהים דכיון דלא באו לידי חטא ואם חטא מתכפר א"כ הוא שומר הברית ויכול ליכנס לארון כמ"ש בבוה"ק ע"פ ויישם בארון והענין כיון דהשכינה עמו יזכה לארון ה'. וגם ולקחתם מן החרם כי כאשר הם בעוה"ז אין ס"מ שולט עליהם וז"ש ולקחתם מן החרם כאלו אתם שולטים בו כי סגולת הענוה גדולה מאד בכל הענינים האלה ויותר מהמה עכ"ד ז"ל.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא אוֹסִיף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ. פִּי אוֹהֶה וְלִי בִדְרֵךְ רִמּוֹ שֶׁהֵי אֵת תְּשׁוּבָה לְמָה שֶׁאֵמַר לוֹ בְּיוֹם רְאוֹתְךָ פָּנֶי תִּמּוֹת הַשֵּׁיב כִּי אֵין בִּידוֹ יְכוּלַת לְהִמִּית

וְאִין בִּידוֹ אֵלֶּא כַּח הַדִּיבּוּר וְהוּא אוֹמְרוּ בֶן דְּבֵרֶת וְלֹא אִמֵּר בֶּן תַּעֲשָׂה.

או ירצה עו"ה כבר דיברת כן בפעם אחרת והמכוון הוא ראה מה עלתה בידך כאומרם ז"ל בפסוק ויבקש להרוג את משה ולא עלתה בידו. גם אמרו שהרג כל שוטריו שהגיוחו למשה ליכנס והשיבו כי אין לתם שליטה עליו, וא"כ הבזוי איך התחיל

לומר ביום ראותך פני תמות. וכנגד הענין מצד עצמו שאין אתה חפץ לראות פני גם אני איני חפץ להסתכל בדמותך לא אוסיף וכו' ע"כ.

ויקרא פרעה למשה ולאחרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל. פי' המפ' עפ"י משז"ל ע"פ קץ שם לחושך ר"ל ק"ץ שנים שנחסרו מת"ש שם לחושך ע"י ששעבדו בהם גם בחושך משכימים ומעריבים ולכן עתה הודה פרעה שהלילה ששעבדו בהם נחשב להם לתשלום ת"ש וז"ש לילה ע"כ.

באו"א פי' הרב שתי ידות ז"ל דפרעה אמר למשה כי ביום ראותך פני תמות. ולכן עתה שלח לקרוא להם ואמ"ל לילה אני אמרתי ביום אבל עתה לילה ע"כ.

ומ"ש גם אתם גם בני ישראל. פי' הרב יוסף חן ה"ד ליקוטים מפרדס כמ"ש בזה"ק ששרה שלח אותה פרעה בחצי הלילה והקב"ה ירד בשבילה למצרים וינגע את פרעה והיא היתה סימן לבניה שבחצי הלילה אני יוצא בתוך מצרים ואוציא את בני ישראל. וזש"ה כשלחו כל'ה כלולה שהיא שרה באותו עת גרש יגרש אתכם בחצי הלילה וז"ש קומו צאו גם אתם מלבד שרה גם בני.

באו"א פי' המפ' ז"ל כוונת הפ' כשלחו וכו' אפ"י משז"ל בזכות הלוייה שעשה פרעה לאברהם אבינו זכה ונשתעבדו בניו תח"י ת"ש. לזה כשאמר הקב"ה כשלחו ר"ל לשון לוייה או אמרו ישראל כלה דאפי' בשביל ד' אמות ישבנו תח"י ת"ש יחזור עכשיו ללוות אותנו ע"ז אמ"ל גרש וכו' שלא יעשה להם הלוייה אלא יגרשם ע"כ. איתא במד' זאת חוקת הפסח מכאן בשורה רעה שעתידה תורה להשתכח מישראל. פי' הרב צמ"ד ז"ל משם המפ' לפי שמכת ק"ו דקרבן פסח שיבר משרע"ה את הלוחות שרן ק"ו ואמר ומה פסח שהיא מצוה אחת אמרה תורה משכו ידיכם מע"ז וכו' וכל ערל לא יאכל בו. התו' כולה איך אתן אותה לישראל והם עע"ז עמד ושיבר את הלוחות. ואיתא בתיקונים שבשביל שבירת הלוחות בא שכחת תורה, מעתה ה"ה כמבואר ע"כ.

שה' תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו. פי' הרב זכות אבות ז"ל בפי' על פרקי אבות דף צ' במה שפי' כוונת התנא שאמר הוי זנב לאריות שיתן דעתו אל מידת הארי שמעלה זנבו על ראשו כי לא לחגם קבע הקב"ה בו מידה זו אלא ללמד דעת את העם כי מלפנו מבהמות ארץ שהוא ארי ומלך בחיות וגדול כחו עכ"ז כופף את ראשו ומעלה זנבו עליו כדי שלא להגיס דעתו וילך בקומה זקופה כי נתון יתן דעתו אל אחריתו וסופו. ולכן תמצא כי אותיות שאחרי ארי הם אותיות כבש כי דרכו תמיד להיות ראשו כפוף בין קרניו. וז"ש והוי זנב לאריות שיהא עניו ויתן דעתו באותיות שאחרי ארי שהם כבש להיות תמיד ראשו כפוף ככבש. והנה רז"ל אמרו כבשים קודמין לעזים בכ"מ יכול מפני שהם מובחרים ת"ל וכו' ולפי האמת צ"ל כיון שהם שוין למה נקדמו בתורה כבשים לעזים בכ"מ. ואפ' כי בזה למדנו גודל הענוה כההיא שאמרו בזה"ק מאן דאיהו רב וכו'. והנה מדרך העולם שכשנים תולכים בדרך, הגדול הולך בראש, וגם ידוע דתמיד כשהולכים העזים והכבשים דרך העזים להקדים לילך בראש כמ"ש בגמ' מ"ט עזי מסגן ברישא. אמור מעתה כי לטעם זה הקדימו הכ' כבשים לעזים בכ"מ מפני כי העזים הם תולכים בראש ומבקשים גדולה לכך מיעטם הכתוב להיות נטפלים לכבשים וללמד יצא דמאן דאיהו רב וכו'. ובה ילמד האדם דעת כי אפילו העזים שאין בהם דעת ותבונה ולא מפני בקשת הגדולה תולכים בראש עכ"ז מיעטם הכתוב, והנה הרב מהרמ"א ז"ל כתב כי שה רומז אל היצר שכן עולה מספר ש"ה כמספר היצ"ר. וזש"ה שה תמים ר"ל כי השה שהוא היצר יש לו לאדם להשתדל לעשות תמים ר"ל שמרע והפכהו לטוב לסייעו לעבודת בוראו כאאע"ה שעשה היצ"ר טוב. ולא זאת לבד אלא זכה שכל מעשיו יהיו לש"ש להשפיע שפע רב מלמעלה כדרך הזכר שהוא המשפיע ולא יהיה כנקבה המקבלת השפע שלא יהיו מעשיו ע"מ לקבל פרס וכדומה כי אז יזכה להיות כאלו או בן שנה כשאל מלך ישראל דכתיב ביה בן שנה שאול במלכו ודרז"ל שלא טעם טעם

חטא כתינוק בן שנה וז"ש בן שנה יהיה לכם שע"ז יתכפרו עונותיכם ויחשב לכם כאלו אתם בן שנה. ולפי שטבע ומג בני אדם נוטה אל הגדולה והכבוד ובוה תמיד היצר מסיתו לכן אמר מן הכבשים ומן העזים תקחו ר"ל שעל דבר הגדולה והכבוד יש לכם ליקח משל ומליצה מן הכבשים ומן העזים כי מפני היות העזים תולכות בראש והכבשים תולכים באחרונה ולעולם ראשיהם כפופים לכן הם מקדימים לעולם בפסוק כי זו הוראה עצומה דמאן דאיהו רב וכו' את"ד ז"ל.

והיה הדם הזה לכם לאות וכו' והיה היום הזה לכם לזכרון. פי' הרב בירך יצחק ז"ל בהק' מ"ש במד' בפ' החודש שישאל היו עובדים לאלוהי מצרים כלומר שהיו עובדים גם ישראל לשה. ולפי"ז ק' לכאורה מאי אהני מצוה זו שציוס שיקחו להם שם דהא קי"ל אין קנ"ס. אכן יובן במ"ש בר"ה כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן אמרינן והלא כל השופרות נקראו קרן. ואמרו בגמ' שפיר קאמרי' ות' חדא ועוד קאמר חדא וכו' ועוד אין קו"ס דתניא מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב בפנים כדי לעבוד לפי שאין קטיגור נעשה סניגור והא איכא בגדי זהב מבחוץ מבפנים קאמרי'. והאיכא דם פרה הואיל ואשתני אשתני שופר נמי מבחוץ הוא כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ע"כ. בוי"ז דלעיל כתיב ועברתי בארץ מצרים והכתי' וכו' ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים הרי שנפקד עון ע"ז של מצרים. ואי קשיא ליכא א"כ מה מצוה היא זו ומ"ש יש בה כיון שגם אנו עובדים לשה הלא אין קנ"ס. לז"א והיה הדם לכם לאות וכיון שהמצוה בדם ליכא חששא דאין קנ"ס משום דכיון דאשתני אשתני וכת' הגמ' על דם הפר. ולתכי אדרבא יועיל לכם זכות מצוה זו וראיתי את הדם ופסחתי עליכם וכמו שדם פרה מכפר לפני ולפנים ה"נ הדם הזה. וא"ת ולמ"ל טעמא משום דהוי דם והואיל ואשתני תיפוק ליה דמבחוץ הוא שהרי אנו עתה במצרים ואפי' מבחוץ דמקדש שרי. לז"א והיה היום הזה לכם לזכרון כדי שאזכור אתכם לטובה וכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ומשו"ה אמרתי והיה הדם כנז' ע"כ.

וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף למשחית. אפ"ל בדרך רמז עפ"י מ"ש הרב בינה לעתים טעם שהדמים נקראים בלשון רז"ל כך לרמוז כמו האדם אם הוא חולה מריבוי דם תקנתו ההקזה להוציא הדם, כן האדם שמתגאה ורם לבבו ע"י הממון תקנתו להוציא ממנו לצדקה גם ידוע גדולה צדקה שמקרבת הגאולה. גם ידוע מש"ה וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא אפילו ממיתה עצמה. וז"ש וראיתי את הדם ר"ל כשאראה שאתם מפורים ממוניכם לצדקה ונותנים דמים שלכם שהם המעות לצדקה ז"א את הדם ר"ל דמים או ופסחתי עליכם לגאול אתכם דגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה. וגם אתם מרויחים ולא יהיה בכם נגף למשחית שע"י הצדקה אתם ניצולים ממיתה כמש"ה וצדקה תציל ממות ודו"ק.

באו"א אפ"ל מ"ש ולא יהיה בכם נגף. ע"פ מה שפי' הרב ש"ש כוונת הפ' הם קנאוני בלא אל וכו' וז"ש ולא ר"ל כשתעשו מאל לא אז גם אותיות גפן יהיו נגף ב"מ ודו"ק.

ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם. אפ"ל בדרך רמז דגלות האחרון הוא בעון לה"ר וע"י שמתקנים עון זה בא יבא משיח בב"א. וידוע דגאולה העתידה היא מנש"ב כמו שפי' אראנו נפלאות נ' פלאות וע"ז יהיה יתוד קובה"ו ותהיה גאולה עולמית. וז"ש ושמרתם את הדבר שתשמרו עצמיכם מלדבר לה"ר ובוה אתם מיחדים קובה"ו. וז"ש הזה לחק הזה ת"ת לחק אותיות חק"ל שהיא המלכות וע"ז לך מספר נ' אתם מגלים השפע מנש"ב ובוה תזכו ולבניך עד עולם שיגאל אתכם גאולה עולמית ודו"ק. באו"א יובן במ"ש דצריך ליתן צדקה ולפייס העני וע"ז מתברך י"ז ברכות. גם אמרו מלח ממון חסר שער הצדקה מתקיים ממונו בידו. וז"ש ושמרתם את הדבר

ר"ל הדיבור עם הניתנה ועי"ז הו"ה גי' י"ז ברכות ובזה יתקיים ממונך לחק לך ולבניך עד עולם כנו' ודו"ק.

באו"א יובן במשז"ל דע"י שז"ל בניו מתים וגם כל הפסד שיבא לו הוא מעון זה. גם ברית הלשון וברית המעור מכוונים. ז"ש ושמרתם את הדבר שם רמו שתשמרו עצמיכם מדיבור עי"ז תשמרו את הדבר שהוא ערוה וז"ש לח"ק נוט' לשון קץ ח"י שם רמו לברית הלשון וברית המעור ועי"ז תרויח לך שלא תפסיד שום דבר ע"י עון זה וגם ולבניך שיהיו חיים וקיימים עד עולם ודו"ק.

כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים. יל"ד דהול"ל והרגתי כל בכור. פי' אוה"ח ז"ל ע"ד אוז"ל יהב ביה עיניה וקטליה גם אומרו ונעשה גל של עצמות. והנה דברים אלו לכא' קשים כי איך תהיה ראיית צדיק לרעה והלא כתיב טוב עין הוא יבורך. גם ציין הרשב"א ז"ל לרע עין המזיק בעינו כי הוא חלק רע. אך אחר ההשקפה בדקדוק אומרו יהיב עיניה היל"ל ראה בו בעיניו. אלא להיות כי חלק רע שבעולם בהכרח כי יהיה לו דבר המעמיד כל שהוא מהחיוני שהוא בחינת הטוב כי חלק הרע שם מיתה יש לו דרך יחייה ויהיה במציאות ואצ"ל שיתנועע וילך כבעלי חיים לנה בהכרח שיהיה בו חלק כל שהוא מבחינת הנקראת חיים וזה חלק טוב. ובזה תשכיל להבין מאז"ל כי לעת"ל יביא הקב"ה ליצה"ר וישחטנו וכו' שהכוונה כי יסיר ממנו חלק המחיהו ובהסרת ממנו חלק הטוב זו היא שחיטתו. עוד יש לך לדעת כי כל מקור ישאף למינו וישאבנו וזה הוא סוד בחינת בירורי ניה"ק באמצעות נשמות ישראל ועסק תורתם והצדיקים העצומים קדמונינו יכירו בהביטם באדם רשע לברר ממנו כח החיוני שהוא בחי' הטוב באמצעות הראיה הדקה אשר יביטו בעין החכמה ולהוציא חלק הטוב ההוא כי כשיתכוין למול ענף הקדושה תעשה בו נפש הצדיק כמעשה אבן השואבת לברזל הנקראת קלאמיט"א וה' עשה דמיונות בעולם להאמין האדם בת"ח מעתה יובן כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים וע"י שאני עובר בתוך מצרים בזה ומת כל בכור בארץ מצרים כי ימות מעצמו כל בכור כנתינת עין של חכמים ברשעים ועושים אותם גל של עצמות כי באמצעות כן יצא מהם החיונית כמו כן הדבר הזה שיפריד מהם באמצעות העברתו שם כל נשמות הבכורות והבן הדברים. ע"כ.

באו"א פי' הרב שד"ה ז"ל במ"ש הריב"ה ע"פ ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד אשה, ולא אמר לאיש דהיינו אפי' כלב הנעשה מאיש ע"י כשפים יע"ש. וכן אגג מלך עמלק להינצל מן המיתה נעשה כדמיון שור כנודע, וכן הכא במצרים שהיא מלאה כשפים יעשו עצמם כדמיון בהמות להנצל מן המיתה, יען כי מרע"ה התרה בם והודיעם שהבכורות ימותו באותה לילה. והנה זה ודאי א"א להתברר אלא ע"י הקב"ה כי האדם יראה לעינים אבל הנסתרות לה' אלהינו. וז"ש כחצות הלילה אני יוצא וכו' וכיון שאני יוצא דוקא ולא אחר לכן ומת כל בכור וכו' וכל בכור בהמה כל ריבה אפי' אותם שיעשו עצמם כדמיון בהמות כולם ימותו. זהו מ"ש הכתוב ועברתי בארץ מצרים וכו' מאדם ועד בהמה דהיינו בין אותם שהם אדם בין אותם שנעשו כדמיון בהמה ע"כ בתוספת נופך.

והמפ' פי' מה שסמך לזה ואמר ולכל בני ישראל לא יחרץ וכו' במשז"ל דטעם שאמר משה כחצות ולא בחצות כדי שלא יטעו ויאמרו משה בדאי. ובגמ' אמרו ג' משמרות הוי הלילה משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים וכו' והק' בש"ס אי סוף משמרות ג' למה לי סי' וכו' ומשני סוף ראשונה ותחילת ג' ואמצעית דאמצעיתא היינו חצות כלבים צועקים. וז"ש כה אמר ה' כחצות הלילה וכו' ולמה אמר כחצות כדי שלא יאמרו משה בדאי וכ"ת למה יטענו על משה שהוא בדאי מאחר שיש להם סי' כלבים צועקים, ע"ז סמך ואמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו לכן הוכרח לומר

כחצות כדי שלא יאמרו בדאי הוא מאחר דאין להם סי' של כלבים צועקים דלא יחרץ כלב וכו' ע"כ.

באו"א פי' הרב זר"ב שני כוונת הפ' הגו' כה אמר ה' כחצות וכו' ומת וכו' ולכל בני ישראל לא יחרץ וכו' למען תדע אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל. והוא במ"ש בזה"ק סדר וישלח דחטא ישראל היה במכ"י על שזיווגו שור וחמור יחדיו דהיינו יוסף שנקרא בכור שור ומצרים נקראים חמורים שנא' אשר בשר חמורים וכו' והם זיווגו שו"ת יחדיו ולכך הוצרך משה להוציא את יוסף מבין החמורים ודוקא ע"י דם שהכה בבכורים כמו שעשו שבט לוי במעשה שכס בן חמור ודינה. עו"נ מ"ש הרב מג"ע ז"ל משם הוזהר דמזיווג שני קלי' הללו יחד מתוקפא דילהון נפיק כלב. וכתב הרב הגו' דכן אותיות אמצעיות מן שור וחמור עולה ג"כ כמנין כל"ב. הרי להדיא דזיווג שור וחמור מולידים קלי' כלב. נמצא לפי"ה דכמו דשם במעשה שכס ודינה לא נפרדה שור מחמור אלא ע"י דם חללים כך במצרים ע"י דם בכורים נפרדו. בזו"ו כוונת הפ' כחצות הלילה אני יוצא ומת כל בכור וכו' וע"י דם בכורים ע"יז ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו שלא תתגבר קלי' כלב שנולדה ע"י זיווג שור וחמור ה"ט למען תדע אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל ר"ל דע"י דם חללים אלו יפריד ויפליא בין מצרים שהם חמורים ובין ישראל שהם שור ואז ממילא לא יחרץ כלב לשוננו דהיינו קלי' כלב שנולדה מזיווגם כיון שמכאן ואילך יבדיל ה' בין חמור ושור ע"כ.

באו"א פי' הרב הגו' כוונת הפ' הגו' בהק' לפרש תחי' כוונת מדרש זו"ל ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו, ישעיה תלמידו של רחב"ד התענה פ"ח תעניות ואמר כלבים שכתוב בהם והכלבים עזי נפש לא ידעו שובעה יזכו לומר שירה בואו נשתוה ונכרעה וכו' נענה אותו מלאך מן השמים ואמר עד מתי אתה מתענה על אותו דבר גזירה היא מלפני הקב"ה שגילה סודו לחבוקק הנביא לא גילה לבניה שבעולם אבל בשביל שאתה תלמידו של חכם גדול לכן זקקו לי מן השמים ושלחוני אליך ואמר כלבים שכתוב בהם ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו ולא עוד אלא שזכו לעבד עזרות מצואתם לכתוב בהם ס"ת תו"מ. ולענין מה ששאלת חזור לאתוריק כמ"ש שומר פיו ולשוננו שומר מצרות נפשו ע"כ. והוא תמוה ואומר דרשוננו. פי' הרב הגו' במשז"ל כל המספר לה"ר ראוי להשליכו לכלבים שנא' לכלב תשליכון אותו וסמ"ל לא תשא שמע שוא וכ"כ המקור שמתגלגל נפשו בכלב רח"ל. ובוה פי' משז"ל ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו מלמד ששיסו בו את הכלבים משום שסיפר לה"ר עליהם. והטעם שהוא ראוי להשליכו לכלב דידוע משז"ל אינו מספר לה"ר אלא א"כ כפר בעיקר תחילה שנא' אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. עו"נ מ"ש בס' ע"מ דיש למעלה ברקיע דמות כלב ושמו בלאדן כל' בל אדון שאינו מקבל אדנותו של הקב"ה שא נא עיניך לכל אותם הדברים ובוה תבין למה זה שמספר לה"ר שאומר מי אדון לי וכופר בעיקר חלקו בכלב על שאינו מקבל אדנותו של הקב"ה ואומר בל אדון. ולכך נענש ע"י לומר אף הוא ככלב. אבל באמת אית כלב ואית כלב דאת זה לעומת זה וכו' וכמ"ש הרב מג"ע דיש כלב רע בגי' בעל צפון ויש כלב טוב גימ' אליהו. בסוד כלבים משחקים אליהו בא לעיר, כלבים בוכים מה"מ בא לעיר. בזו"ו כוונת המד' שבאמת תימה כפולה על מ"ש דהכלב אומר שירה בואו נשתוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו משמע שאדרבא מקבל אדנותו ולכך אפשר ישעיה התענה פ"ח תעניות ואמר כלבים שכתוב בהם והכלבים עזי נפש לא ידעו שובעה ר"ל שמתגלגל בהם נפש של ב"א שכך ענשו לאחר מיתה להתגלגל בעל לה"ר בכלב שלא ידע שבעה שמזונותיו מועטים וע"כ משום שאין מקבל אדנותו של הקב"ה כמו כלב בלאדן שאומר בל אדון ואינו רוצה לקבל אדנות וכנ"ל א"כ ק' האיך יזכו לשירה בואו נשתוה לפני ה' דמשמע להפך שאדרבה מקבלים עליהם ממש. ואולי דע"כ התענה פ"ח תעניות שהוא עולה במנין בלאדן ע"ה. לזה

בא המלאך ותי' לו אותם הכלבים שאומרים שירה הם מן אותם הכלבים שבקדושה אשר עליהם נאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו ולענין שאלה ששאלת ר"ל אבל אותם הכלבים ששאלת מג"ש והכלבים עזי גפשו וכו' חוזר לאחוריק שומר פיו ולשונו וכו' ר"ל אותם הכלבים ודאי הם כלבים רעים שמתגלגלים בהם מספרי לה"ר ושומר פיו ולשונו מלה"ר שומר ממות גפשו שאינה נענשת ע"י הכלב רע מכח לשון הרע לאפוקי אותם שאומרים בואו וכו' ומקבלים אדנותו הם ודאי מאותם שכתוב בהם ולכל בני ישראל וכו' והיינו כלב הטוב. בזי"ו כוונת הפ' דכבר אמרנו מה"מ בא לעיר כשיהיו כלבים צועקים. ז"ש ומת כל בכור וכו' וא"כ מה"מ והמשחית בא לעיר מצרים ודרך הכלבים צועקים באותה שעה אעפ"י כן ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו כי לא להם אלא כלב טוב עכ"ד.

ולענ"ד אפשר בדרך זה כוונת הפ' כחצות הלילה אני יוצא ומת וכו' וכיון שאני יוצא ולא המשחית לכן ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו דכיון דאין מלה"מ בא לעיר אלא ע"י אני הורג הבכורות לכן אין צועקים הכלבים ודו"ק.

והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וכו' והעכרת כל פטר רחם וכו' וכל פטר חמור תפדה בשה והיה כי ישאלך בנך מה זאת ואמרת אליו בחזק יד וכו' פ' הרב עיר דוד ז"ל משם מהר"ר העשיל ז"ל במ"ש במד"ר דמצינו שמצריים הם בסוג חמור וגקראים חמורים עם הדומה לחמור שנא' אשר בשר חמורים בשרם, וישראל הם בסוג שה שנא' שה פזורה ישראל. תו איתא במד' אמר הקב"ה לישראל ראו מה ביניכם לבין אוה"ע כשהם חוטאים אני הופך עליהם את הדין ואני נוגע תחילה בגופם שנא' וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו, ולכם אני נוגע תחילה בבתים ואם אין אתם חוזרים אני נוגע בנפשות שנא' ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם. בזי"ו שהבן שואל דוקא על מצוה זו מה זאת ולא הוא הפך הציווי שהרי עיקר מצות פדיון פטר רחם הוא בשביל שפדה הקב"ה את בנו בכורו במצרים ובאמת היה לפדיון שה בחמור שהמצ' גקראים חמורים וישראל גקראים שה ופדה הקב"ה את השה שהוא ישראל ונתן תמורתם חמור שהם המצריים. וכאן ציווה ה' להפך לפדות את החמור ולתת שה תמורתו שנא' ופטר חמור תפדה בשה לז"א והיה כי ישאלך בנך מחר דהיינו אחר יציאת מצרים לאמר מה זאת למה הפך הקב"ה את הדין במצרים שנתן חמור תחת השה והלא הדין הוא בהפך לפדות החמור בשה. ואמרת אליו בחזק יד וכו' ושם נאמר במכת שחין ויהי השחין באדם ובבהמה וכן וינגע ה' את פרעה וכו' וק' הלא אין בעל הרהמים פוגע בנפשות תחילה, אלא ש"מ דיש חילוק בין ישראל לאוה"ע ובאוה"ע הקב"ה מהפך הדין א"כ בזה סרה שאלת הבן אשר ישאל את"ד ז"ל.

איתא במד' ותהי צעקה גדולה ישראל היו אומרים הלל ומה היו אומרים הודו לה' כי טוב ופרעה החזיק אותם לשלחם ע"כ. פ' הרב גח"י ז"ל כי הנה מ"ש ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ משום דידוע שפרעה אמר ראו כי רעה וכו' כוכב אחד רעה שמו עומד לנגדם של ישראל לכלותם במדבר ולכן מיהרו עליהם שימהרו לצאת ויראו רעתם ח"ו. ומצינו במקו' דשם הוי"ה ב"ה יש לו ג' אופנים במספר מספר תא' מילוי בארבעה אופנים אלו שהם ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן ג' רל"ב. מספר שני באותיות פשוטות כ"ו. מספר ג' הוא מ"ק של ד' אותיותיו י"ז ג' טו"ב סך הכל שלשה מספרים אלו שהם רל"ב כ"ו י"ז עולים מספרם גימטריא רע"ה וזה הוא לרמוז שהשם הוי"ה ב"ה הוא מהפך הרעה לטובה. ובזי"ו מ"ש במד' שאמר מרע"ה להקב"ה כשרצה לכלותם למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם ומה תעשה לשמך הגדול ע"כ. הכוונה דאם ח"ו פ' של רע"ה יהיה פשוטה כמ"ש מצריים ולא הרמוז על שם הוי"ה שהוא כמספר הנז' לרמוז שהכל מאת הקדוש ברוך הוא וזה הרמוז מברכין על הרעה מעין על הטובה כי המ"ק של הוי"ה ב"ה הוא גימטריא טו"ב הכוונה שהשם הגדול

הזה מהפך הרעה לטובה א"כ מה תעשה לשמך הגדול. נחזור לענין שמספר שם הוי"ה בשלשה אופנים הנו' סודם הוא שהמה לפי השפע לשלשה עולמות ביי"ע הנאצלים מעולם האצילות. וזהו פי' הפ' הודו לה' כי טוב ר"ל שהשם הזה הוא מ"ק שבו הוא טוב ולמה כי לעולם חסדו כל מספר לפי השפע של עולמו. או י"ל הרמו שהמ"ק טוב כי לעולם חסדו כדי שיהיה העולם תמיד בחסד וזהו חסד אל כל היום שמן מספר הגדול עד מ"ק יהיה בחסד כי המ"ק הוא טוב. והוא הדבר שאמרו במד' הנו' שישראל אומרים הלל הודו לה' כי טוב על שפרעה ועמו הוציאו אותם לשלחם שכוונתם היה בשליחותם שלפי סברתם כוכב רעה ישיגם לכן אמרו הודו לה' כי טוב ר"ל מספר שם הוי"ה ע"ה מ"ק גי' טוב גי' רע"ה המציל מכל רעה זהו הפי' של הכוכב א"ד. וז"ל. עפי"ד יובן כוונת הפ' בדרך רמז ומאז באתי אל פרעה וכו' הרע לעם הזה הר"ע אותיות רע"ה כמ"ש פרעה ראו כי רעה וכו' או אמ"ל הקב"ה וידבר אלוהים אל משה ויאמר אליו אני ה' ר"ל הרעה שאמת היא רמז לשם הוי"ה ב"ה שהוא גימ' רע"ה בג' מספרים הנו' שאדרבא מספר קטן של שם הוי"ה ב"ה שבתוכם שהוא מספרו טו"ב הוא מהפך הרעה לטובה. וזהו שרמזו הז"ל מתוך צרה רוחה הכונה שבתוך הצרה עצמה יש ר' של רוחה ופה בתוך הרעה יש טוב שמהפך הרע לטוב ודו"ק.

ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. פי' הרב אבני שוהם ז"ל שבס' נח"י ז"ל במ"ש בעל ס' הקרנים ז"ל קליפו' כלבים המה תתקמ"ד עזי נפש ועליהם קליפה אחת הנקראת טב"ת עש"ב ומצינו שיעאע"ה ביטל קליפה זו ולכן קראו לביהמ"ק בית כי הוא הכניע קלי' זו שהיה מספר קדושתו אחד יותר ולכן קלי' זו אין לה שליטה על ישראל כי יעאע"ה הכניעה. וזה הטעם מצינו במד' ת"פ וזש"ה ולכל בני ר"ל בנים לישראל שהוא יעאע"ה שקרא לביהמ"ק בית והכניע קלי' זו לכן לא יחרץ כלב לשונו כי ראש קליפתם הנק' טבת היה מוכנע א"ד ז"ל.

וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו. פי' הרב אד"א יצ"ו משם ס' בנין אריאל ז"ל דבתחילת הפרשה בציווי ה' למשה ואהרן כתיב ולקחו מן תרם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף ופי' בזה המזוזות הם משה ואהרן ומשקוף רמז לישראל דבית ישראל נכון עליהם על שתי המזוזות שהם משה ואהרן עזרם ומגינם ואינם כדאים בלא הם כך אמ"ל הקב"ה לומר לישראל. ואילו כשקרא משה לכל זקני ישראל להגיד להם מאמרו ית' מענוותנותו רצה להקדים המשקוף שהם ישראל דהם כדאים מצד עצמם ואינם צריכים לזקני ישראל. לזה בא הכ' להגיד גם שבת ישראל ואמר וילכו ויעשו בני ישראל כאשר ציווה ה' למשה ואהרן להקדים מזוזות למשקוף כי הם ידעו בעצמם שאינם כדאים וצריכים לזכותם לא כמו שאמ"ל משה והגעתם אל המשקוף וכו' את"ד ז"ל. וסיים הרב גב"א יצ"ו דזהו מה שסיים כן עשו להגיד שבחם שלא שינו אף שהי"ל מקום לשנות ולעשות כמ"ש להם משה עכ"ז הם לא עשו כן והוא ע"ד מה שדרשו ויעש כן אהרן להגיד וכו' זת"ד יצ"ו.

פ ר ש ת ב ש ל ח

סמיכות הפרשה והיה לאות וכו' ויהי בשלח וכו' ודרו"ל מי צוה וי פרעה צוה וי. יל"ד דמה נתחדש לו בעת הזאת כשציונו ה' על תפילין והתו' או צוה וי. ועוד למה צוה וי דוקא ולא בלשון אחר אוי, אבוי, אך כ"א דוקא וי. אכן אפ"ל בהק' מה שפי' החיד"א ז"ל משם אספקלריא המאירה כוונת הפ' בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. דידוע כי גם זה לעומת זה עשה האלהים וכל מה שיש בקדושה יש בסט"א וכשמספר הסט"א שוה למספר הקדושה או יש כח לסט"א

לקבל שפע מהקדושה ומושלים אוה"ע בישראל כי הם מקבלים השפע. והנה גבולות עמים כתוב בתו' גבלת עמים ומספר ב' תיבות אלו יעלה גי' תקצ"ה. וכשתחשוב תיבות בני ישראל יעלו גי' תר"ג. יתרים ח' על גבלת עמים. וכשישראל מקיימים מצות תפילין כתקנה הם מקיימים ח' עשה והם כנגד ח' אותיות הוי"ה אדנו"ת ועי"נ יתוסף ח' על בני ישראל ויהיה בגי' תור"ה. והקדושה תהיה גוברת על הסט"א ואין אוה"ע יכולים לשלוט בישראל. וכן ע"י עסק התורה לשמה הם מייחדים הוי"ה אדנו"ת כנו'. לא כן כשישראל אינם מקיימים מצות תפילין כראוי וגם אינם עוסקים בתורה לשמה ואינם מייחדים הוי"ה אדנו"ת אז גורמים שיתגברו ח' אותיות של גבלת עמים ויחשבו עם המספר ויהיה מספרם תר"ג כמספר בני ישראל ויהיה הסט"א והקדושה שוים וסט"א מקבלת שפע מהקדושה וישלטו אוה"ע בישראל וישראל יהיו למטה. וז"ש בהנחל עליון גוים ר"ל תדע למה הנחילם הקב"ה להגוים להיות הם עליונים וישלטו בישראל הוא משום בהפרידו בני אדם שהם ישראל שלא קיימו המצות כראוי ועשו פירוד בהוי"ה אדנו"ת ועי"נ יצב גבולות עמים למספר בני ר"ל שגרמו בזה שתיבות גבלת עמים יהיה מספרם שזה למספר בני ישראל והסט"א והקדושה שוים ולוקחים שפע ח"ו ולכך הם מושלים בישראל ות"ד ז"ל. ובוי"ו כוונת הסמיכות דבתחילה היה פרעה סובר כיון שישראל הם תחת ידו בודאי שהסט"א היא שות לקדושה ולכך הוא שולט בישראל כי הוא מצד סט"א הן כהיום כשראה שהקב"ה ציוה אותם על מצות תפילין אזי חשב בדעתו שבודאי עי"נ יתוסף ח' על בני ישראל ותהיה הקדושה גוברת ובודאי שיצאו ישראל מתחת ידו ולכך אז צוח וי ולא קודם. גם לא צוח דוקא כ"א וי ולא לשון אחר. לרמוז שע"י המצות יתוסף ח' על בני ישראל וגבלת עמים יהיה חסר ממספר בני ישראל כמנין וי"י לכן דוקא צוח וי לרמוז שהוי"ה הללו הם שגרמו לצאת ישראל מתחת ידו כאמור ודו"ק.

בא"א יובן במשנ"ל דקושי השעבוד השלים הזמן וכתבו המפ' ז"ל דתי' זה לא ניתן ליאמר אלא אי אמרינן דישראל יש להם דין בנים ומלך שכעס על בנו וכו'. לא כן אי אמרי' דישראל דין עבדים יש להם א"כ מלך שכעס על עבדו ובא אחד ושעבד בו ביותר אדרבא קיים מצות המלך וא"כ עדיין לא נשלם הזמן. וידוע דמן התפי' מוכח דישראל דין בנים אית להו ובן משתמש בשרביטו של אביו כידוע. (גם מן התו' מוכח דישראל דין בנים אית להו ממה שזכו בה ישראל ולא המלאכים מדינא דבר מצרא דלגבי בן ליכא דינא דבר מצרא כידוע). מעתה יובן דבתחילה סובר פרעה דישראל דין עבדים אית להו וליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן ואף שהלכו אתה יכול הוא להחזירם בדינא ובדינא כדי להשלים הזמן. הן עתה שראה שאמ"ל הקב"ה והיה לאת זכו' שיקיימו מצות תפילין דמינה מורה דדין בנים אית להו וגם למען תהיה תורת ה' בפיד' דייקא ולא למלאכים מכת דלגבי בן ליכא דינא דבן המצר) אז ידע בודאי כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים ר"ל בסיבת החזק יד שהוא קושי השעבוד השלים הזמן ולכן אז ויהי בשלח פרעה צות וי דמעתה אין יכולת בידו להחזירם ודו"ק.

בא"א יובן כוונת הסמיכות כי בחזק יד זכו' ויהי בשלח זכו' ודרו"ל מי צוח וי משה צות וי. במשנ"ל קושי השעבוד השלים הזמן וכתבו המפ' דתי' זה לא ניתן ליאמר אלא אי אמרינן וי"ו לחלק ואז עבדות או עינוי קאמר והם שעשו שתיהם לכן נשלם הזמן. אך אי אמרי' וי"ו להוסיף עדיין לא נשלם הזמן. וידוע דמה שנענש משה שלא נכנס לארץ הוא כדי לכפר על מכירת יוסף וכתבו המפ' ז"ל דזהו דוקא אי אמרינן וי"ו לחלק וקרא כתיב והתעמר בו ומכרו או זה או זה קאמר וא"כ השבטים חטאו במכירתו. לכן לא נכנס משה לארץ כדי לכפר על מכירת יוסף. אך אי אמרינן וי"ו להוסיף א"כ השבטים לא חטאו ואינם צריכים כפרה א"כ ראוי משה ליכנס לארץ. מעתה יובן כי בחזק יד ר"ל מסיבת החזק יד שהוא קושי השעבוד הוציאנו ה' ממצרים א"כ מזה נראה דוי"ו לחלק ואז זה או זה קאמר והם שעשו שתיהם לכן הוציאנו ה' קודם הזמן א"כ

מעשה השבטים חטאו במכירת יוסף לכן ויהי בשלח משה צוח וי דנתאמת אצלו שלא יכנס לארץ לכן צוח וי דו"ק.

באו"א יובן עפ"י מ"ש ו"ל דחטא משה על שסירב. וכתבו המפ' דטעמו משום דאהרן גדול ממנו וצריך הוא לילך בשליחות זו אכן במחשבה משה גדול לכן נענש. והמפ' כתבו טעם ליציאתם קודם הזמן דמה שחשבו בלילות לשעבדם נחשב כמעשה ובזיו"ו ודו"ק. **באו"א** יובן דיוסף סבר דין ב"נ יש להם, וטעם שיצאו קודם הזמן משגולד יצחק וכו' וא"י אינה מוחזקת דדין ב"נ יש להם, ובזיו"ו י' בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מטעם משגולד יצחק וכו' א"כ דין ב"נ להם לכן צוח וי דמעשה צריך שלא יכנס לארץ לכפר על מכירת יוסף ודו"ק.

וראיתי להרב זרע ברך א' שדקדק בפ' הגו' דתראה שהזכיר את שם העם ד' פעמים, בשלח פרעה את העם, פן ינחם העם, ויסב אלהים את העם, והד' וחמושים עלו בני ישראל, וכנגדן ד"פ בפ' ויושע, ויושע ה' ביום ההוא את ישראל, וירא ישראל את מצרים, וירא ישראל את היד הגדולה והרביעי ויראו העם את ה', ועוד כאן מזכיר שם אלהים ד"פ ולא נחם אלהים, כי אמר אלהים, פקוד יפקוד אלהים, ויסב אלהים, ולעומת בפ' ויושע מזכיר ד"פ שם הוי"ה, ויושע ה', אשר עשה ה', ויראו העם את ה', ויאמינו בה', ובודאי לא דבר רק הוא. ופ"י הרב ו"ל שבא לרמוז למ"ש הרב מג"ע אופן קפ"ד וז"ל איתא במד' שהיה לפרעה ק"ך חיילות בכל זוית וזוית ק"ך במזרח, ק"ך במערב, ק"ך בצפון, ק"ך בדרום, והטעם כי יניקת פרעה בסוד ת"ף מחנות של פ' שנחל' חיילותיה לד"פ ק"ך דאת זה לעומת זה וכו' כמו שמרכבה הקדושה היא על ד' וה"ס ד"פ אלהים שנאמר בפ' שמות וישמע אלהים את נאקתם, ויזכור אלהים, וידע אלהים, וירא אלהים, הראה לנו ד"פ תיבת אלהים כי ידוע שבכל צירוף שם אלהים יש בו ק"ך צירופים כדי תיבה בת ה' אותיות א"ד וז"ל. וא"כ לעומת זה חילק פרעה את מחנהו לד"פ ק"ך למול ד"פ מתנות מסט"א כנ"ל. וכנגד זה חילק הקב"ה גם צבא ישראל למטה לד' חלקים והם הם הד"פ שמוזכרים בשם העם וכנגדם חילק פ"א אלהים שעולה צירופו ק"ך וכנגד ד"פ העם שחילקם הזכיר ג"כ ד"פ אלהים כדי שיעמדו אלו נגד ד' חיילות שהעמיד פרעה בכל זוית ק"ך זה כנגד זה, ומאחר שלפ"י ד"פ אלהים הללו היו מדה"ד למצ' להתגבר עליהם ולהלחם בהם ולישראל היו מדה"ר לכן בגמר ההצלה חזר והזכיר ד"פ עם בניי ובכל פעם שם הרחמים כנ"ל שנעשה להם לישראל דבר זה רחמים גמורים את"ד וז"ל.

באו"א פ"י תז"ל דלמה ברביעית אמר בניי ולא העם, במ"ש במד' שנאצלו ישראל ממצרים בזכות חמשה אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן והם נגד תורה ועבודה ולכן אמר בשירה עזי וזמרת יה שהיא התורה זה שעמד ויהי לי לישועה ונגד זכות העבודה אמרו זה אלי ואנוהו אעשה לו נוח ביהמ"ק נגד עבודה, ונגד זכות אבות אמרו אלהי אבי וכו' שהיו מספרים הזכויות שיבאו בעבורם, וידוע מצרים היתה סימן לשאר גלויות כמ"ש כימי צאתך וכו' ולכן רמז הקב"ה בצאתם ממצרים שהזכירם ד"פ לומר שעוד ד"פ יוצא את עמו מהגלויות ולפי שבג' מלכיות לא היתה חיבה כ"כ שלא היתה גאולה שלימה לכן מזכירם ג"פ בשם עם אבל בגאולה הד' שאז תהיה גאולה שלימה מזכירם בשם ישראל שם חיבה באשר שלא יוסיף להגלותם עוד ותהיה הגאולה שלימה את"ד וז"ל. ויהי בשלח ארז"ל מי אמר וי פרעה צוח וי ע"כ, יל"ד איך יאמר וי על השילות והלא כמה מכות ויסורים סבל עד ששלחם בע"כ ומה הי"ל עתה לומר וי, אך פ"י הרב ברך יצחק וז"ל דלאו על גופו של השילות היה אומר וי, אלא מדאגה מדבר שמא לא יצא י"ח באותו שילות ויתחזר השי"ת לתובעם ממנו שהרי במד' המשיל את פרעה כמו נפקד וישראל היו פקדון בידו כמ"ש שאמ"ל משה תן לי פקדוני והנה בדין הפקדון כתב מר"ן סי' קכ"א אמ"ל שלח לי חובי ופקדוני ושלחו לו אם אמר לו ע"י פלוני וכן עשה ונאבד מן השלית פטור הנפקד אפי' לא אמ"ל פה אל פה והוא שיכיר שזה כתב ידו אפי'

לא ייחד לו אדם ידוע והוא ששלח לו ביד אדם נאמן ובדרך שבני אדם רגילים להעביר שם ממונם. אבל אם שלח לו ע"י מי שהותק כפרן או במקום סכנת דרכים שאין דרך בני אדם להעביר שם ממונם הרי זה פשע שעל דעת כן לא הרשהו ע"כ. וכתב הסמ"ע סק"ד ובדרך שבני אדם רגילים, בפרישה כתבתי שזה דוקא כשכתב לו שלח ביד מי שתראה. אבל אם אמר לו ע"י פלוני לא על המשלח התלונה כ"א על השליח שלא הי"ל להוליכו בדרך מסוכן הזה עכ"ל. והש"ך שם נחלק עליו וכתב שאפי' כשייחד לו שליח ואמ"ל שלח לי ע"י פלוני והלך זה השליח והוליכו בדרך המסוכן עדיין חייב המשלח בפקדון ודינו של המפקיד עמו ולא עם השליח ע"ש ע"כ. מעתה נבוא לביאור דלאחר שידע פרעה בבירור דמשה ואהרן הם שלוחי המקום שהוא המפקיד ששלח ואמ"ל שלח לי פקדוני ע"י אלו ואחר כל המכות הודה ונתפייס לשלחם, חזר וראה דמשה השליח לא העבירם בדרך שבני אדם רגילים לעבור שם דהיינו בדרך כבושה לרבים ע"כ היה דואג ומצטער עדיין לא נפטר מחיובו שהוא היה נפקד עליהם ולו"א מי אמר וי פרעה אמר וי וטעמא שאמר וי משום דבשלח פרעה את העם דהיינו ששלח את הפקדון שהיה בידו עם השליח ראה דלא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא אלא ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף כלומר שכיון שראה שלא היו הולכים בדרך שבני אדם עוברים שם אלא שהולכים בדרך עקומה וסיבוב דרכים להכי אמר וי דהשתא תו"ל כדין מ"ש לנפקד תשלח לי פקדוני ע"י פ' והלך השליח הזה ופשע בהן והוליכן בדרך אחר מקום שאין דרך בני אדם לעבור שם, ובאנו למחלוקת סמ"ע והש"ך דלדעת הש"ך אין דינו של המפקיד עם השליח אלא עם המשלח דהיינו נפקד ופרעה לא היה יודע שהאלהים הוא שהסיבן דרך זו אלא היה סבור דמשה השליח מדעתו עשה זאת להוליכם בדרך הזה שהוא מסוכן ולכך היה דואג ומצטער שיוכל השי"ת לחזור עליו ולתבוע אותם מידו שדינו עמו ולא עם משה השליח לכך צוח וי עכ"ד.

בא"א פ' הרב הגו' במ"ש בפ' השוכר את האומנים השוכר את הבהמה להוליכה בהר והוליכה בבקעה, בבקעה והוליכה בהר ואפילו זו עשר מילין וזו עשר מילין ומתה חייב. השוכר את החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה אם החלקה פטור ואם הוחמה חייב. ופריך בגמ' מאי שנא רישא דלא מפליג בין הוחלקה להוחמה ומאי שנא סיפא דמפליג, ונאמרו התם תלתא תרוצי דהיינו טעמא דרישא דחייב עכ"פ או דמתה מחמת שנוי האויר או דמתה מחמת או בצנינה דהיינו עייפות או שהכיתה נחש ע"כ. וה"נ הוי דכוותא דכשהוציא את ישראל דעת פרעה היה שיוליכם משה בדרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא והוא לא מבעיא שלא הוליכן בדרך הקרובה וכו' וכל כה"ג פשיטא דמחייב וכמ"ש במתני' אפי' זו עשר מילין וכו' דמשמע לא מבעיא אם זה הניח דרך הקרובה והוליכה בדרך רחוקה דחייב, אלא אפי' וכו' משום דשינה מדרך הר לבקעה או איפכא. וז"ש ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא והרי אנו בידו פשיעה אחת, לא זו אף זו ויסב אלהים את העם דרך המדבר ואמרו במד' כדי לייגען הרי פשיעה שנית דהשתא אתי לידי מיתה מחמת או בצנינה דהיינו עייפות והיינו כדי לייגען. המדבר כמד"א המוליכן במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב והרי עוד פשיעה דהגדול והנורא היינו שינוי אויר ועוד נחש שרף הו"ל הכישה נחש והרי תלתא תרוצי דגמ' דהוי פשיעה איתנהו הכא לכן פרעה צוח וי ע"כ הני פשיעות שעושה בהם השליח והוא חייב עליהם כדין נפקד ושומר לכן צוח וי עכ"ד ז"ל.

בא"א פ' הרב כס"ן ז"ל במשנ"ל ע"פ וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים הוסיפו על ישראל ערב רב כדין מועל בהקדש שמוסיף תומש לכן גם הוסיפו הע"ר. עו"ן מאי דק"ל בדין בהמת קדשים אסור להוליכה בדרך ארוכה כשיש דרך קצרה לפניו ואם תוליכה הר"ז מעל בהקדש, לכן כשראה פרעה ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים

שהוא קרוב אלא הולכים בדרך רחוקה או הבין שאין להם דין קדשים שאם הי"ל דין קדשים היה אסור להולכים בדרך רחוקה א"ו אין להם דין קדשים ולכן צוה וי על הע"ר ששלח אותם עמהם כדין מועל בהקדש שמוסיף חומש וז"ש ויהי שצוה וי בשלח את העם שהם הערב רב.

בא"א פי' הרב אוה"ח כוונת הפ' ויהי בשלח וכו' דיל"ד פעם אומר העם ופעם אומר ישראל, אכן יראה ע"ד אוה"ל כ"מ שיכנה ישראל בשם עם ירמוז על ערב רב ולזה תמצא בענין זה לפעמים מזכיר שמם עם ולפעמים מזכיר בני ישראל נראה כי העם לא מבני ישראל המה. ואו"ל כי השחתת ישראל במדבר הם היו הסיבה הם אמרו נתנה ראש הם אמרו עשה לנו אלהים. וז"א ויהי צער גדול לשונאיהם של ישראל בשלח פרעה את העם פי' ששלח הע"ר שפרעה שלחם לא הקב"ה הוציאם כי לא בא אלהים לקחת לו אלא גוי גדול עם נחלתו, אלא פרעה שלחם וטעמו היה לכוף את בני ישראל לשוב מצרימה והם מצאו מקום לידבק בישראל. וז"ש ולא נחם אלהים פי' שלא נתנחמו ע"ז מפני שקרוב הוא ר"ל העם מקרוב בא ואין לו חוזק בקדושה או קרוב הוא להרשיע וישוב רעה גם לישראל והרעה היא כי אמר וכו' פן ינחם העם וכו' כמ"ש אח"כ נתנה ראש ולזה נצטערו ישראל ע"כ.

בא"א פי' הנ"ז ע"ד אוה"ל כי פרעה עשה לישראל לוייה ולפי"ז יגיד הכתוב צער הנמשך מזה לישראל ואמר ויהי לשון צער לסיבת שלח פרעה כי יצטרך הדבר שיטול שכר פסיעותיו וצא ולמד משכר פסיעות של אותו רשע וכל שכר שיקצוב לו ה' יהיה גורם רעה לשונאיהם של ישראל, אשר ע"כ נתחכם ה' וביטל מצותו ונתחכם שלא הולכים דרך קרוב שמן הסתם לשמא יערים פרעה ללוותם וכו' בטלה מחשבתו כאלו לא ליהא אותם נמצא מי גרם שלא הלכו ישראל דרך קרוב לוייתו של פרעה ע"כ.

בא"א פי' ליקוטים מפרד"ס ויהי בשלח הקב"ה אמר וי כששלח פרעה את העם ברכוש גדול ולא זו היא דרכה של תורה וכו' מה עשה הקב"ה לא נחם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא שיבואו לא"י טובה ורחבה פן ינחם העם על קבלת התורה בראותם מלחמה של היצר שצריך להלחם עמו כדי שימנעו עצמם מתאוות העולם לזה לא נחם אלהים וכו' והניחם במדבר לקיים מאמר התנא שכתב פת במלת תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן ואז בתורה אתה עמל כמשו"ל לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן שהיו מסתפקים במועט כמ"ש בלתי אל המן. וז"א ושובו מצרימה במצור ומצוק שמאכלם היה במידה וכו' וזו היא התשו' המעולה כמ"ש שובו שברו לנו מעט אוכל כידוע ולזה ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף כמו הולכי מדברות וימים שמאכלם בצער כי לא יוכלון שאת כל חפצם ורצונם שמא תרגו עליהם הדרך והים ואין להם מה לאכול בים ומדבר ארץ לא זרועה ולזה הסיבם דרך המדבר כדי שיוכלו לעסוק בתורה ע"כ.

וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים, ויקח משה את עצמות יוסף וכו'. קשה שאין זה מקומו לומר וחמושים אחרי אומרו ויסב אלהים את העם כי זה היה מעשה קודם שיצאו ממצרים. פי' הרב צמ"ד ז"ל במ"ש ז"ל הים ראה וינוס מה ראה ארונו של יוסף ראה נמצא שלא היה אפשר לישראל לצאת ממצרים אלא עם עצמות יוסף שאל"כ לא יקרע הים ולא יוכלו להנצל מיד פרעה. אבל זהו דוקא לפי שהולכים דרך הים שאז סגר עליהם הדרך והיו מוכרחים ליכנס לים, אבל אם היה מוליכם בדרך אחר לא היו צריכים לארון יוסף. והנה ישראל לא היו יודעים שיולכים דרך הים ושיקרע להם הים אלא היו סבורים שיולכים בדרך אחר וכשירדוף פרעה אחריהם יערכו אתו מלחמה ויעזרם הקב"ה ולכן כשיצאו ממצרים לקחו כלי זין עמהם ולא חשו ליקח ארונו של יוסף אבל מרע"ה ידע הסוד הזה ולכן ניטפל ליקח ארונו של יוסף. וז"ש ויהי בשלח פרעה את העם ר"ל בשעה ששלח פרעה את העם לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים אלא ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף ואז נתגלה שהיה הקב"ה רוצה לקרוע להם את

הים אבל ישראל לא סברו כן אלא וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים ר"ל שיצאו בכלי זין בסברתם שיולכום בדרך אחר ויעשו אתם מלחמה. אבל משה לא כן ידמה אלא ידע כ"ו מקודם ולכן ויקח משה את עצמות יוסף שידע שא"א לקרוע את הים אלא בארוננו של יוסף, ומנא ידע משה זה ואמר כי השבע השביע לאמור פקוד ופקוד ואו"ל פקוד במצרים יפקוד על הים דק' מה לו ליוסף להזכיר פקידת הים לא היה צריך להזכיר אלא פקידת מצרים שהוא צורך לצוואתו שיעלו עצמותיו אלא ע"כ היינו לומר שהם מוכרחים להעלות עצמותיו עמהם לפי שיפקוד על הים ואין יכולים לינצל מן הים אלא ע"י עצמותיו. ובזי"ו מ"ש ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, שבא לומר משה להם שאינו כמו שהם סוברים שצריך לעשות מלחמה עם פרעה והביאו כלי זין וממילא יצטרכו לפיוס ולתפילה ולדבר תחילה דברי פיוס אולי יתעשת בפיוס ויסתלק מעליהם, ולתפילה שיעזרם השי"ת כי כן דרך כל בא במצור אויב לבוא בג' דרכים תפילה פיוס מלחמה כמשו"ל בויגש אליו יהודה. לז"א ה' ילחם לכם ואין אתם צריכין מלחמה, וגם לא פיוס ולא תפילה אלא ואתם תחרישון משניהם ולז"א תחרישון בנו"ן תוספת על שתיקה מב' דברים עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב אדר"א יצ"ו במשו"ל טעם ליציאתם קודם הזמן, ע"ד מ"ש הרב שמחת הרגל ז"ל כי המצריים חייבים לישראל בזה מאחר שיוסף הצדיק אשר על ידו ניצולו ממות נפשם להחיותם ברעב ראה והתקין מטעם המלך וגדוליו וישם אותה יוסף לחוק כי ארבע הידות בתבואה יהיה להם והחמישית לפרעה, וזו התקנה כבר נתפשטה בעבדי פרעה אשר במצרים, וא"כ ישראל הי"ל לעבוד לפרעה חמישית היום וד' חומשים יהיה להם לכל צרכם ע"ש, והנה לפי"ו מכת דין החומש שעשה יוסף הצדיק ע"ה לחוק על מצרים א"כ בזה נמצא שהם שעבדו בהם ד' חומשים ביום שלא כדין ולכן כנגד זה ניכה להם ממספר הגלות, ואפשר כי לזה היה קושי השעבוד פ"ו שנה דוקא כי הם צריכים לעבוד ת"ל שנה כמנין ה"פ אלהי"ם ולכן כנגד ד' חומשים ששעבדו אותם שלא כדין ניכה ד' פעמים פ"ו ולא נשאר עליהם כ"א פ"ו שנה דוקא. ובזי"ו וחמושים ר"ל בכח דין החומש ששם אותה יוסף לחוק על אדמת מצרים לפרעה מכת זה עלו בני ישראל מארץ מצרים עכ"ד.

באו"א פי' ב"ס אברהם אנכי יצ"ו כמ"ש באדר"ן חטא ישראל דהול"ל חטא יעקב דיעקב נק' כשאננם עושים רצונו של מקום וישראל כשעושים, אך הכוונה דישראל ה' אותיות ויעקב ארבע כשאננם וכו' ולז"א חטא ישראל ר"ל דנחסר אות אחת נחסרו מחמשה אותיות, ולז"א וחמושים המה שהיו בבחי' חמשה אותיות והמה העושים רצונו של מקום שהם בגי ישראל אלו יצאו, אבל ורשעים שהם בבחי' יעקב ד' אותיות לא יצאו ע"כ.

ויהפך לבב פרעה וכו' פירש"י בשביל ממונם שהשאלום ע"כ, וק' שהכתוב אומר כי שלחנו את ישראל מעבדנו דמשמע בשביל העבודה ואין כתב רש"י בשביל הממונ. ובילקוט מייתי אמר אלו לקינו ולא שלחנו כדאי ועכשיו לקינו ושלחנו אילו לקינו ושלחנו ולא נטלו ממונינו כדאי עכשיו לקינו ושלחנו ונטלו ממונינו ע"כ, והוא תמוה. ופי' הצמ"ד ז"ל משם המפ' דאיתא במ"ר פ' בא אמר הקב"ה כתבתי בתורתי לא תעבוד בבכור שורך וכל מי שהוא עובד בו לוקה ואתה שלחת יד בבכורי דין הוא שתלקה, וקשה דבילקוט פ' ראה מייתי לא תעבוד בבכור שורך אבל אתה עובד בבכור אדם וצ"ל דישראל משולים לצאן כמ"ש"ב ואתם צאני צאן מרעיתי, ועוד ארז"ל כי שילוח ישראל ממצרים היה כדין שלוח הקן וקשה דבר"פ שלוח הקן אמר שלוח הקן אינו נוהג בקדשים, ובילקוט יחזקאל אמר כי כשישראל משולים לצאן יש להם דין קדשים, ז"ש אילו לקינו משום לא תעבוד בבכור שורך א"כ ע"כ יש להם דין צאן והם קדש ואין בהם דין שלוח הקן ובדין היה שלא שלחנו ועכשיו לקינו ושלחנו ממה נפשך, ולפי שיש לתרץ שהמכות לא היו בשביל לא תעבוד בבכור שורך אלא משום ששעבדו בישראל יותר מדאי כמ"ש הרמב"ן ז"ל פ' לך לך

ע"פ וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וא"כ לזה נחא דלקו ושלחו לז"א אילו לקינו ושלחנו ונטלו ממונינו, והענין דאיתא במד' חזית שהממון שנטלו ישראל ממצרים היה משום קושי השעבוד ולז"א אילו לקינו ושלחנו ולא נטלו ממונינו כדאי דיל דלעלם יש להם דין אדם ויש בהם דין שלוח הקן שאינם קדשים ומה שלקינו היה על קושי השעבוד. אבל קשה כיון שכבר פרענו קושי השעבוד במכות א"כ למה נטלו ממונינו בשביל קושי השעבוד. והנה במד' אחר יש דקושי השעבוד השלים המנין של ת"ש שנים וכתב רבינו בחיי ויוגד למלך מצרים כי ברח העם היינו שלא עמדו במצרים רק רד"ו שנה כמנין ברח ועז"א ויהפך לבב פרעה ואמר מה זאת עשו שנטלו ממונינו, ואי משום קושי השעבוד א"כ לא בא קושי השעבוד להשלים המנין וא"כ מה זאת עשינו ששלחנו את ישראל מעבדנו הלא עדיין לא נשלם זמנם עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' אוה"ח כוונת הפ' ויוגד וכו' ויהפך וכו', ע"ד אוה"ל כי העם הם הערב רב ופי' הכתוב כך הוא ויוגד למלך מצרים כי ברח העם פי' העם אשר שלח הוא עם ישראל לטעם נכון אצלו להשיב בני ישראל הן עתה ברחו והלכו להם ולא יתייחס הבריחה כי זולת הבריחה אין מצילם מיד פרעה כי הם עמו ועבדיו, ויהפך לבב פרעה וכו' פי' שנחמו על אשר שלחום פי' לעם לא על ישראל ויאמרו מה זאת עשינו שהיו תמהים הם על מעשיהם ששלחו העם וטעם התמיהה הוא כי שלחנו את ישראל מעבדנו שאין להם משפט עבד והגם שאפשר שעלה ע"ד שיתורו לא יעבוד בהם עוד עבודת עבד כיון שכתב להם גט שחרור ואמ"ל הרי אתם בני"ח וכו' וכיון שאין תחזור העבודה הצריכה אל המלך על העם ומעתה כיון שברח העם מי יעבוד לנו ע"כ.

באו"א אפ"ל כוונת פירש"י הנז' בשביל ממונם שהשאלום, בהק' מה שפי' המעלות לשלמה ז"ל כוונת מ"ש בגמ' דבר נא וכו' כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' והדקדוק מבואר דלדידיה נחא, ועוד למה עשה ה' ככה לקחת הרכוש בתורת שאלה ויחזיקו בהם לבסוף דהוי כמו גזל. אמנם פי' חז"ל ותו"ד הוא בהק' מ"ש טוח"מ סי' ר"י כשם שאין אדם מקנה דשב"ל כך אינו מקנה למי שלב"ל. וא"כ מה שגזר הקב"ה בבין הבתרים והקנה את ישראל עבדים לפרעה קנין אין כאן שהרי עדיין זרעו של אברהם לא בא לעולם ופרעה ועבדיו הקונים ליתנהו בעולם ואין אדם מקנה למי שלא בא לעולם וא"כ אותו קנין בטל מעיקרו ואפשר שלא להתקיים ואין זכו בישראל לשעבד אותם. אכן תי' לה הרב ז"ל במאי דקי"ל בדין בהא דאין אדם מקנה דשב"ל דאף לאחר שב"ל יכול המקנה לחזור אבל אם קדם הלוקח ותפס אין מוציאים בידו ופי' הסמ"ע סי' ר"ט דהיינו שתפס קודם שחזר בו המקנה. ולכן כיון דהמצרים תפסו בהם קודם שחזר בו המקנה דהוא הקב"ה לכן זכו בהן מדין תפיסה. והנה דין זה שייך במה שהבטיח לתת להם רכוש דבהא שעתא הרכוש אינו בעולם וישראל הקונים אינם בעולם וא"כ הבטחה זו א"א להתקיים כ"א ע"י תפיסה וא"כ אינו יכול להוציא הרכוש מיד המצרים בע"כ, ולכן עשה הקב"ה באופן זה שישאלו ממצרים ואח"כ יחזיקו בהן ואז יהיה קנוי להם לגמרי מדין תפיסה דמהניא אף לדבר שלב"ל ולמי שלב"ל. המורם מזה כי שנים אלה גזירת בין הבתרים של השעבוד והבטחת הרכוש דינם שוה דלית בהו תורת קנין רק ע"י תפיסה. מעתה ז"א לך ואמור להם שישאלו, דב' דברים אלו לית בהו תורת קנין רק ע"י תפיסה. והנה לענין ועבדום וענו אותם קיים בהם לפי שכבר תפסו ומאי דהוה הוה. אמנם הרכוש גדול עדיין לא תפסו והאין יכול אני לקיים בהם דב"ז דדינא דאינו יכול להוציא מידם בע"כ כ"א ע"י תפיסה לכן לך ואמור להם וישאלו וכו' כדי שאח"כ יחזיקו ואז מתקיים ההבטחה כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם וכו' לומר שהם ב' דברים שוים וצריך שיעשה להם המצאה שיתפסו וא"כ תרעומת דברים בעלמא יש לו דשאני המצריים שהם מעצמם תפסו ולא במצות ה' משא"כ ישראל אינהו דאפסידו אנפשיהו ומה יש עלי לעשות את"ד ז"ל. מעתה יובן פירש"י הנז"ל דבתחילה סברו המצריים דקנין אין כאן ולכן

שילחו אותם ולא אסיקו אדעתייהו דתפיסה מהניא. הן כהיום שראו שצויה אותם לקחת ממונם בתורת שאלה הוקשה להם דלמה לא לקח מהם בע"כ כדי לקיים הבטחת הרכוש. א"ו משום דדינא הוא דאין אדם מקנה דשב"ל למי שלב"ל לכן הוצרך לעשות המצאה זו שיקחו בתורת שאלה כדי שיהיו תופסים א"כ ש"מ דתפיסה מהניא א"כ הם שהיו תפוסים בהם היו יכולים לתופסם להשלים הזמן. וז"ש ויהפך וכו' ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל אף דדינא הוא הוא דקנין אין כאן מ"מ כיון שהיינו תופסים בהם א"כ יכולים להגיהם להשלים הזמן. וכ"ת מג"ל הא דתפיסה מהניא לזה פירש"י בשביל ממונם שהשאלום, תיבת שהשאלום דייקא למה לקחו בתורת שאלה א"ו כדי שיוכזו בו מדין תפיסה, א"כ ש"מ דתפיסה מהניא א"כ מה זאת עשינו הרי היינו תופסים בהם ודו"ק.

באו"א פ' הרב דברי מרדכי ז"ל בענין וי"ו לחלק או להוסיף, דהנה בבין הבתרים נאמר ועבדום וענו אותם ת' שנה אי וי"ו להוסיף א"כ צריך עבדות וענוי ת' שנה ולא סגי בחדא. אי וי"ו לחלק בחדא מינייהו סגי. גם בתשלום הגזירה כתיב דן אנכי ואחרי כן וכו' אי וי"ו להוסיף צריך תרתי דין וממון ואי וי"ו לחלק סגי בחדא או זה או זה. והנה המצריים בתחילה הוה ס"ל דוי"ו לחלק או עבדות או ענוי. והם שעשו תרתייהו קושי השעבוד השלים הזמן. הן כהיום שראו המצרים שעשה בהם דין חרוץ וגם נתן לנו את ממונם א"כ נראה דוי"ו להוסיף ולכן עשה בהם תרתי דין וממון. וא"כ לא יתורץ עוד קושי השעבוד וכו' דצריך עבדות וענוי ת' שנה. ובזי"ו כוונת רש"י הגו' שפי' בשביל ממונם שהשאלום ר"ל דאילו לא נתן לנו את ממונם רק בדין לבד לא היו רודפים אחריהם דוי"ו לחלק יצאת מה לי הכא מה לי התם, אכן עתה שראו שנטלו את ממונם לבד מעשר מכות דאייתי עלייהו ודרש וי"ו להוסיף לכן רדפו אחריהם להחזירם לשעבוד דצריך עבדות וענוי ת"ש ולא סגי בחדא א"ד ז"ל.

באו"א פ' מהרח"א ז"ל בעץ החיים כוונת הפ' הגו' ויהפך וכו' והנמשכים. עמ"ש בזהר שכ"מ שאו' עם הם הערב רב וכן אמרו במד' שאמ"ל גדולי המלכות מה עשית כמה עשירים יש בהם שנא' וגם ערב רב עלה אתם מורה שכוונתו לרדוף להשיג הערב רב שמפסיד מסים וארנוג' משו"ה כינה אותם בשם עם, לכן ויאמר מה זאת דאיכא אחריתי תינח כי שלחנו את ישראל משא"כ הערב רב. וא"כ עתה אילו לא היה מבקש רק הע"ר היו מגיחים אותו ישראל ליקח אותם ולא היה מתקיים טביעתו בים סוף בדבר אשר זדו משו"ה הוצרך השי"ת ויחזק ה' את לב פרעה וירדוף גם אחרי בני ישראל, ונ"ט הכתוב שמ"ת למה לא נתחזק לבו מאליו שהוצרך השי"ת לחזק לבו, ת"ל ובני ישראל יוצאים ביד רמה שאמ"ל הרי אתם בני חורין ובאיוה טענה ירדוף אחריהם, משו"ה הוצרך השי"ת לחזק את לבו שירדוף גם אחרי בני ישראל כדי שיתקיים גזירתו ית' ע"כ.

באו"א פ' הרב הגו' ודקדק עוד אומרו ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים, דבתחילה אמר ויחזקתי את לב פרעה סתם למה כאן אמר מלך מצרים, ופי' עמ"ש במד' ע"פ קומו צאו אמ"ל ישראל לפרעה רוצה שיסיר המכה ממך אמור הרי אתם בני חורין וכו' אמ"ל עד עתה הייתם עבדי מכאן ואילך אתם עבדי המקום. עו"ן מ"ש בפ"ק דקידושין ש"מ עבד עברי גופו קנוי דאי לא לימא ליה באפי תרי זיל. עו"ן מ"ש הרמב"ם פ"ט מהל' עבדים מלך שלקח שביה או הרשה אחרים שישבו עבד הגלוק מהם עבד כנעני לכל דבר. ומרן נסתפק אם ה"ד ישראל הקונה לגוי דיש קנין בגופו אבל גוי לגוי לא, דנפ"ל ממש"ה וגם מבני התושבים הגרים עמכם אתם קונים מהם ולא הם מכים ולא הם זמ"ז. או דילמא דינא דמלכותא אליהם. וזה נראה, והרשב"א כתב כס' הא' ע"כ. אמור מעתה מאחר שהגוים אין להם בישראל קנין הגוף אמ"ל ישראל שיאמר הרי אתם בני חורין וכו' יצאו בני חורין אח"ז ויהפך לבב פרעה מסברא זו באומרו מה זאת עשינו

אתמהא וכי עשינו מעשה לכתוב גט שחרור ולתת להם אלא באמירה בעלמא כי שלחנו את ישראל וזה לא יועיל כ"א מעבדנו ר"ל אם לא היה לנו זכות רק לעבודה משא"כ דינא דמלכותא יש לו קנין הגוף וצריך גט שחרור, משו"ה אמר ויתוק ה' את לב פרעה בטענה אמר שהוא מלך מצרים ודינא דמלכותא דינא וירדוף בטענה זאת משו"ה הזכיר פה מלך מצרים וסיים ובני ישראל יוצאים ביד רמה וטעה פרעה שאין לו בהם קנין הגוף גם שהוא מלך ובאומרו הרי אתם בני חורין די כס' הרשב"א ז"ל.

ובזה פי' הרב הנז' כוונת הפסוק ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, דהכוונה ויושע ה' את ישראל ושמ"ת דיש להם קנין הגוף דדינא דמלכותא דינא וצריך גט שחרור, ת"ל וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים ר"ל כמ"ש הרמב"ם פ"ג מה"ע הנמכר לגוי יוצא במיתת האדון ואינו עובד את הבן לכן אין עליהם שום ערעור, ומ"ש מיד מצרים ממ"ש ז"ל שעמד עוזא להחזירם למצרים שלא נשלמו ת' שנה אמ"ל ה' למיכאל השב לא מצא תשובה אמ"ל הקב"ה לא אמרתי כי גר יהיה זרעך במצרים אלא בארץ לא להם אמרתי ומשנולד יצחק התחיל הגרות, ז"א ויושע ה' תיבת ה' מיעט מיכאל ובמה הושיעם ג"ט מיד מצרים לא אמרתי שיהיו גרים במצרים רק בארץ לא להם אמרתי עכ"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל כוונת פירש"י הנז' בשביל ממונם וכו' עפ"י מה שפי' הרב שתי ידות ז"ל פ' בא כוונת הפ' עוד נגע אחד וכו' דבר נא וכו' בענין אם בעל הבית חוזר בו ידו עה"ת ואם הפועלים חזרו בהם ידם עה"ת ע"ש, וז"ש מה זאת עשינו כי שלחנו וכו' שאנחנו משלחים אותם ולא הנחנו אותם ללכת הם מעצמם בלתי שנשלח אותם אנחנו, וכ"ת מאי נפק"מ בזה, לזה פירש"י בשביל ממונם שהשאלום שע"י שאנחנו שלחנו אותם א"כ הוי בעה"ב חוזר בו ויטלו הממון הא אילו היו הם חוזרים אין מן הדין ליטול הממון ודוק.

ואתה הרם את מטך, שמעתי דרך מליצה והוא שהמצרים היו חושבים שכל מה שעשה מרע"ה נסים ואותות ומופתים הכל היה ע"י המטה לכן בכל פעם שרואים המטה בידו היו מתפחדים ממנה באומרים היא היתה בעוכרם, לכן עתה בעת קריעת ים סוף כדי שלא יחשבו המצריים שע"י המטה נקרע הים לכן אמ"ל הקב"ה הרם את מטך ר"ל שתרים את המטה מידך אלא ונטה את ירך על הים כדי שלא יאמרו שהמטה פועלת כך, או הפ"י שיאמר ק"ש ובשכמל"ו שהם מ"ט תיבות שסגולתם להפלת האויבים, לכן אמ"ל לרע"ק כשהיה יוצא להריגה ואמר פסוק שמע אמ"ל עד כאן ר"ל שתגמור פסוק ברוך שם ותנצל מהם, אמ"ל כל ימי הייתי מצטער וכו', וז"ש לו הקב"ה הרם את מטך שיקרא שמע ובשכמל"ו שהם מ"ט תיבות שהם מכוונים נגד מ"ט שערי בינה שזכה להם משה, לכן אמר מטך בכנוי למשה, ע"כ שמעתי.

ואתה הרם את מטך ונטה את ירך על הים ובקעהו, פי' הרב אסה"מ ז"ל בהק' מ"ש מהר"ש מאסטרפולי ז"ל שכשהיו ישראל במצרים לא היה להם רק מ"ט צירופי אלהים מן ק"ך וע"א פעמים אלהים הנשארים מן ק"ך היה אחוז בהם פרעה אשר הוא היה כלול מכל אלהים שרי האומות והם ע"א וע"א פעמים אלהים יעלו שג"ה אותיות כמנין פרעה, ובמ"ט אלהים שהי"ל לישראל יש רמ"ה אותיות ולהיות משה בן פ' שנה בעומדו לפני פרעה לסוד זה לקח מפרעה עוד פ' אותיות ששה עשר אלהים נמצא היה לישראל בין הכל ס"ה אלהים כמנין אדנ"י ונשאר אצל פרעה נ"ה פעמים אלהים זת"ד, ונראה לתת טעם למה תיקן משה י"ו אלהים עפ"י מ"ש האר"י ז"ל שבגלות מצרים היו ב' אותיות משם הוי"ה ב"ה והם י"ו לכן כשתיקן משה ב' אותיות אלו ונשלם השם אז נתגברו הרחמים על הדינים ונמצא נתקנו באלו י"ו של השם י"ו דינים שהם אלהים ולכן לקח משה דוקא י"ו אלהים, והנה תמצא שמתחילת ביאת משה לפרעה עד כי חג ה' לנו יש פ"ו הוי"ות כמנין אלהים וז"ס שאמר משה כי חג ה' לנו ר"ל כי חג הוא מלשון שבר

ר"ל ששיבר שם הוי"ה את הדין של אלהים ויגברו הרחמים על הדינים וז"ש לנו גי' אלהי"ם. וז"ש פרעה יהי כן ה' עמכם וכו' ר"ל אף שיהיה כן שה' עמכם ר"ל שכבר בידכם שם הוי"ה והמתיק י"ו אלהים כנ"ל מ"מ כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם ר"ל שיש עדיין אצלו ה"ן אלהים שהם אותיות רעה. וז"ס שכל המכות היו במטה האלהים כי ה' האחרונה שבשם היא השכינה כנודע היא נתנה כח למ"ט אלהים שבקדושה להכות את פרעה על אותם מ"ט שערי טומאה שהם מ"ט אלהים אחרים ע"כ נקרא מטה האלהים ולא מטה ה'. ולכן מכה שהיו ישראל אחוזים במ"ט אלהים שבקדושה לכן ניצולו ממ"ט שערי טומאה כי גם את זה לעומת זה וכו' ולכן כתיב בתורה מ"ט פעמים יציאת מצרים להודיע גודל הנס שע"י אחיות ישראל במ"ט אלהים ניצולו ממ"ט שערי טומאה. ולכן אילו היו שוהים עוד רגע אחד היו נטמעים. הטעם כיון שלא היה להם כנגדו בקדושה אחיזה שלא הי"ל אלא מ"ט ולכן אז"ל על משה ותחסרהו מעט מאלהים שהשיג מ"ט שערים ולא זכה לשער הן. וקשה למה אמר מאלהים. אכן עפ"י א"ש והיינו שכל שער ושער משערי קדושה נאחו באלהים אחד נמצא הם חמשה פעמים אלהים ותחסרהו מעט מאותם אלהים דהיינו רק שער אחד. והנה אז"ל כשקיבל משה את התורה ושני הלוחות שהם מעשה ידיו של הקב"ה זכה גם לשער החמשים ולכן סיים בקרא הנ"ל תמשילתו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו. כ"ל דייקא ר"ל שזכה אז להיות מתגבר בכל החמשים שערים זהו כ"ל גי' חמשים. והנה מה שנשאר אצל פרעה נ"ה אלהים נמתקו גם הם בטביעת הים. והיינו דכתיב נטה את ירך על הים ובקעהו ר"ל שיבקע גם דינים נ"ה אלהים גי' הים. וכתיב ויבואו בני ישראל בתוך הים וכתיב וישב הים לפניו בקר לאיתנו שנמתקו כולם בבוקרו של אברהם שנקרא איתן האזרחי ונעשה מהים ויהם את מחנה מצרים והיינו וינער ה' את מצרים בתוך הים שניער כאדם שהופך את הקדרה דהיינו שריקנו מצרים מכל אותם אלהים. ובדרך הלצה נאמר כי הקדרה נקרא סיר והסי"ר גי' רע"ה והיינו רע"ה אותיות שיש בנ"ה אלהים השתא נשאר רק מהם. וז"ש יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים דייקא שנכנעו כולם מפניו. וז"ש כי בדבר אשר וזו עליהם ואז"ל בקדרה שבשלו וכו' ר"ל בהסי"ר שאמר פרעה ראו כי רע"ה נגד פניכם אותה הרעה באה לו לעצמו. ולכן רמו הפסוק הנז' איך היה תיקון הנז' הנז' על הים. ואמר שאמ"ל הקב"ה למשה הר"ם את מטך הרי רמו לו אותם רמ"ה אותיות שהם מ"ט פעמים אלהים שביד ישראל בקדושה כבר ואמר את מט"ף שהם מ"ט פעמים אלהים שביד כנז' ואמר בקדושות אלו נטה את ירך על הים דייקא שהוא שהוא גי' נ"ה ובקעהו לשנים ונמצא המטה באמצע שהיא כמו ו' ונמצא שנשאר מנ"ה שהוא הי"ם מ"ט ונמצא כ"ד מצד זה וכ"ה מצד זה. וז"ס יחוד שמע ובשכמל"ו שיש בהם מ"ט אותיות כ"ה וכ"ד וכל אחד ו' תיבות רמו שע"י היחוד הנז' פעמים בכל יום ממתקים הרע"ה הנז' וע"י היחוד הנפלא הזה נבקע הים את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב גפלאות חדשות ז"ל כוונת הפסוק ואתה הרם את מטך וכו' ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה משם הרב זקן אהרן ז"ל וז"ל וליישוב הפ' י"ל שהוא ית' בקע את מי ים סוף בפנים ועזב צד חוץ אמר בו. יכנסו בני ישראל בלי בקוע כדי שישראל יסכנו עצמם בהכנסם בתוך המים באמונה שלימה בו ית' וכשישראל עמדו על שפת הים יש מהם שהאמינו שיבקע הים כמ"ש קפץ נחשון לתוך הים. ונאמר היתה יהודה לקדשו ועליהם נאמר ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה שבתחילה באו בתוך הים ואת"כ ביבשה שהיו מאמינים. וע"כ שם נאמר חומה מלא וי"ו ולא חסר וי"ו לדרוש חמה כתיב. אבל בכת אחרת נאמר ובני ישראל הלכו ביבשה עד שנעשה יבשה אז הלכו בו משו"ה בא הרמו חמה חסר וי"ו שלא היו מאמינים. ובוזה פי' כוונת מד' ה' ימלוך לעולם ועד למה כי בא סוס פרעה. והוא בהק' עוד מ"ש שם במכילתא אלו אמרו ישראל ה' מלך לא היה אומה ולשון שולטת בהם לעולם. אבל העון גרם שנפל בסיהם ה' ימלוך לעת"ל.

בו"ו ה' ימלוך לעולם ועד למה, ר"ל למה לא אמרו ה' מלך, ע"ז תי' כי בא סוס פרעה וכו' ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים שלא היו מאמינים עד שנעשה מקודם יבשה וזה גרם להם לומר ה' ימלוך לעולם ועד. ובוזה פי' כוונת הפ' הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל דידוע דים נקרא מה שהוא הולך עד התהום ונהר נקרא מה שיש לו קרקע וא"כ החצי תחת יבשה נקרא ים ומה שהיה על היבשה כפי מה שביארנו נקרא גהר ומדוקדק הפסוק עפ"י האמור את"ד ז"ל.

באו"א פי' מהרש"א ז"ל בח"א בחולין ד"ז כוונת הפ' הפך ים וכו' במ"ש שם מעשה בר' פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויים פגע ביה בגינאי נהרא אמ"ל גינאי גינאי חלוק לי מימך ואעבור כך אמ"ל אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אינך עושה אני ודאי עושה. אמ"ל אם אי אתה חולק לי גוזרני שלא יעברו כך מים לעולם. חלק ליה. הוה ההוא גברא בהדיה דהוה דרי חיטי לפסחא אמ"ל חלוק לו נמי להאי דבמצוה קא עסיק. חלק ליה. הוה ההוא טייעא דלווי בהדיהו אמ"ל חלוק לו נמי להאי דלא לימא כך עושים בני לוי. חלק ליה. אר"י כמה נפיש האי גברא ממשח וס"ר, דאלו התם חד זימנא והכא תלתא זימני, ודילמא ה"ג חדא זימנא אלא כמשה וס"ר ע"כ. בו"ו הפך ים ליבשה היינו קריעת ים סוף. בנהר יעברו ברגל האי נהרא דגינאי שעבר בו רבי פנחס בן יאיר וההוא דדרי חיטי והיינו ברגל שם נשמחה לשמחת יו"ט דפסחא. ואמר מושל בגבורתו לשנות הטבע. עינו בגוים תצפינה היינו לההוא טייעא שיעבור שם משום דהסוברים שהוא הטייעא אל ירומו פיהם לגבי שמיא כמ"ש כך עושים בני לוי עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב קו"י רקאח כוונת המד' הנז' במשז"ל וישב הים לתנאו וק' הול"ל זה בקריעת הים לא בשוב הים. ותי' במ"ש בגמ' לויתן כשצמא עושה תלמים בים ואין חוזר עד ע' שנה, לכן בתחילה יש מקום לומר לויתן זה אבל כששב הים מוכרח שהוא לתנאו שאם היה לויתן אינו חוזר עד ע' שנה. וז"ש ה' ימלוך שהוא עשה שלא לויתן למה כי בא וכו' וישב עליהם את מי הים זה יורה כי ה' פעל כל זאת ע"כ.

ויסע מלאך האלהים וכו' ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם ויהי הענן והחשך וכו' ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לתרבה. יל"ד למה עמד הענן להחשיך למצרים, הלא יכול לעשות בהם שפטים בהיות להם אורה. דבשלמא המלאך נסע מאחריהם לקבל חצים וכו'. גם אומרו ברוח קדים עזה כל הלילה דמאי ג"מ להודיענו דב"ו. פי' הצמד ז"ל וז"ל ונ"ל דזה היה להגדיל הנר דאיתא בפ' הרואה אמר אביי גמירי זעפא בליליא לא הוי, קאחזינן דהוי, ההוא דאתחיל ביממא. ואמר אביי גמירי דזעפא תרי שעי לא קאי לקיים מה שנא' לא תקום פעמים צרה. והא קחזינן דקאי, דמפסיק ביני ביני. והנה הרוח קדים עזה שהיה אז בים הוא זעפא כמ"ש רש"י עזה שברוחות הוא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים וכו'. וא"כ לכן עמד עמוד הענן להחשיך למצרים להגדיל הנס שאעפ"י שהיה להם חושך ולילה וגמירי דזעפא בליליא לא הוי עכ"ז ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה דהיינו זעפא שאילו הי"ל אורה הדר הדר הוי כמו יום ולא היה נס. ועוד נס בתוך נס דאע"פ דאפי' ביממא זעפא תרי שעי לא קאי, עכ"ז במצרים היה הזעף כל הלילה כולה. ולפי שהיה אפשר לומר דאותו זעף התחיל ביממא מבעוד יום ולא היה שם נס שהיה זעף בלילה דכשמתחיל ביממא אורחיה הוא לבוא בליליא, לז"א ויסע עמוד הענן מפניהם וילך מאחריהם להחשיך למצרים ויולך ה' את הים ברוח קדים לומר דבתחילה החשיך למצרים ואח"כ ויולך ה' את הים ברוח של זעף שאילו היה קודם שהחשיך הוה התחיל ביממא ואינו כ"כ נס עכ"ד ז"ל.

ויקח שש מאות רכב בחור עם הג' תיבות והכולל עולה בגי' מא"ת היר"א דב"ר ה' וכמ"ש רש"י ז"ל ובשם האר"י כתבו דיש רי"ז דקדושה ויש רי"ז דסט"א וז"ש ויקח שש מאות רכ"ב ר"ל לקח חשבון שש מאות רכב ונשאר מנין בחור"ר שהיא בגי'.

ר"ו. עוד יובן כי אמרו בזהר הק' כי סמאל אוסיף ליה שית מאה רתיכין וז"ש ויקח שש מאות וממי לקחם רכ"ב שעולה כמספר מלא"ך סמאל"ך עכ"ד הרב שד"ה ז"ל.

ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. שמעתי שפי' המפר' ז"ל דרך מוסר במ"ש בזהר על מי שמדבר בבית הכנסת כמה עונשו גדול. וכתבו בעלי המוסר שבכל עבירות שבעולם הקב"ה תמיד מציל את ישראל מיד המקטרגים דראה יראו שאוה"ע הם עושים יותר ויותר מישראל ומה להם לצעוק על ישראל ולקטרג עליהם ובוזה הוא מתיש כוחם. זולתי בעון זה שמדברים בבית הכנסת אין יכול הקב"ה ללמד עליהם סניגוריא שאוה"ע עושים כך. דהרי אנו רואים בעינינו שהם נוהרים הרבה מלדבר בבית תפילתם ולכן אם מקטרגים על ישראל, אז אין יכול ללמד סניגוריא על ישראל ועי"ז נענשים ב"מ. וז"ש ה' ילחם לכם שהוא נלחם בשבילכם נגד המקטרגים, שאומר להם מה לכם לקטרג על ישראל, הרי אוה"ע עושים יותר ויותר. אך בתנאי ועל מנת ואתם תחרישון. ר"ל שלא תדברו בביהכנ"ס ובבית המדרש ובפרט בשעת התפילה דבעון זה אין יכול ללמד סניגוריא, ע"כ.

ובענין תפלה ראיתי להרב בעל ברית אברם ז"ל שפי' כוונת מסרה י"ב בבקר. וילקטו אותו בבקר בבקר (שמות ל'). והקטיר עליו אהרן קטורת סמים בבקר בבקר (שם ל"ו). הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר (ויקרא ו'). והאש על המזבח וכו' ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר (שמואל ב' י"ג) מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר (ישעיה כ"ח). מידי עוברו יקח אתכם בבקר בבקר (שם ו'). ה' אלהים נתן לי לשון למודים בבקר בבקר (יחזקאל מ"ו). וכבש בן שנתו תמים וכו' בבקר בבקר, ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר, ועשו את הכבש ואת המנחה, ואת השמן בבקר בבקר תלתא בפ' אחד (צפניה ג') צדיק בקרבה לא יעשה עולה בבקר בבקר משפטו לאור יתן (דברי הימים א' ג') ולעמוד בבקר בבקר. פי' כבר ידוע מאמר ר"י בן תימא הוי עז כנמר וכו' שצריך שיהיה זריז לקום באור הבקר להתפלל ולא ישיאנו יצרו בקיץ שלא שבעת משנתך, ובחורף קור גדול, ויחשוב בשכלו שאם יצוהו שר המדינה לקום באור הבקר, שבזדאי ימהר לקום, כ"ש לפני ממ"ה הקב"ה. שכמו שקרבנות היו מורידים שפע אלהי מלמעלה, כן התפילה בזמנה בכוונה שלימה מורידה השפע, וכ"ש אם יודע לכוין שאז יורד השפע כפלי כפלים, וז"ש וילקטו אותו בבקר בבקר, ר"ל אותם הקמים בבקר להתפלל בכוונה שלימה מלקטים את השפע איש כפי מדרגתו וכפי הכונה, כן התפילה רצויה וחס השמש ונמס שמ"ש עולה תר"ם שהם תרי"ג מצות וכ"ז אותיות התורה שע"י יורד השפע. וצריך להתפלל בצבור וש"ץ יהיה הגון, וז"ש והקטיר עליו אהרן שיהיה כאהרן הכהן קדוש ונבדל במעשיו כקטורת סמים, וראוי שיאיר נר הנשמה נר אלהים כמשו"ל שצריך הש"ץ שיהיה שפל בדרך רצוי לעם ופרקו נאה נקי מעבירות ואז ודאי יורד השפע למטה. גם קודם תפילה צריך ליתן צדקה כמ"ש אני בצדק וכו' וז"ש והם הביאו אליו עוד בבקר בבקר וכו' ר"ל בכל בקר נדבה וצדקה ובוזה תפילה רצויה. גם יקבע עתים לתורה גם בלילה שאז שאחר שתרוה צמאונך בתו' ותקום בבקר לתפילה ודאי תפילתו רצויה, וז"ש והאש שהיא התו' תקראנה יומם ולילה ואח"כ וביער עליה הכהן שהוא ש"ץ יערוך תפילה בבקר בבקר. ואל תאמר איך אתן צדקה בכל בקר ואיך אקום בכל בקר כי ארד מנכסי ואחלה. וז"ש מדוע אתה ככה דל בן המלך, ר"ל שהיצה"ר אומר לכחות הגוף מדוע אתה ככה דל גורם דלות וחולי ע"י קימת הבקר. ויצה"ט אומר שהנמנע מלתת צדקה בבקר יענש בעניות כענין בתו' של נקדימון שאמרו בגמ' וז"ש מידי עוברו יקח אתכם, ר"ל אם יתמלא ה' חימה עוברו מלשון עברה או אם יעבור עליהם, יקח אתכם ואת כל אשר לכם כי בבקר בבקר יעבור ביום ובלילה על בטול צדקה ביום ובטול תורה בלילה, וז"ש ה' אלהים נתן לי לשון למודים שאוכל להתפלל ולשבח לאל ולהעיר בבקר בבקר, וא"ת אקום בבקר ואעזוב שאר התפילות, לז"א תלתא בפ' אחד, לרמוז שצריך ג' תפילות בכל יום לא יחסר. ואם לא יעשה כן יענש בגהינם. וז"א לא יעשה עולה בבקר בבקר או משפטו

לאור יתן שהיא גהינם ואם עשה כן יזכה לקום בתחיה"מ וז"א לעמוד בבקר בבקר את"ד ז"ל. ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במשול' דשר מצרים קטרג על ישראל מה אלו עע"ז אף וכו' ולא צדק בטענתו כי יש להם דין ישראל ועע"ז בשוגג פטור כמו שצייד הרב פרשת דרכים ז"ל בצד הא'. ואפ"ל כפי צד זה דו"ש ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל דייקא שיש להם דין ישראל ועע"ז בשוגג פטור כי ה' נלחם להם בשבילם בשר שקטרג עליהם וז"ש במצרים הוא השר ע"ד שאז"ל ע"פ והנה מצרים נוסע אחריהם.

באו"א פי' לפי פשוטו במשול' שהיה מקום לומר כי לא מאתבת ה' את ישראל עשה ה' מה שעשה במצרים רק מפני שפרעה התרים ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו וכו' וזה היה בעוכרי פרעה ועמו. אך אם היה נכנע פרעה והיה משיב בשפל קול התחנה עדיין היו ישראל משועבדים בידו והמבחן לזה אם בצאת ישראל ממצרים יונחו למקרה ופגע ושוב לא יטפל בהם ה' הדבר מוכרע שהכל מפני פרעה שחירף וגידף ואם אחר צאתם ה' עמם להיטיב להם נודע כי כל אשר עשה ה' היה בעבור ישראל. וז"ש אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים בכמה מכות ומכרח להצילם עתה ולזה אנוסה מפני ישראל שודאי יושיעם א"ד ז"ל.

וישובו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד. פי' הרב אדר"א יצ"ו בהק' מ"ש הרב מר אביו ז"ל משם רבינו האר"י ז"ל דע"י עונות התחתונים גורמים שינקו החיצונים משם אלהים ובגלות מצרים בשביל עונות הדור ההוא גרמו שפרעה ומצרים ינקו מאותיות מ"י של אלהים ולז"א הפ' למען שיתי אותותי אלה בקרבם הם אותיות מ"י שיש לו שפע מהם ובשביל זה נקראת מצרים ארץ ח"ם שבכל אות ואות משם אלהים יש כ"ד צירופים וכו'. ובזיו"ו כוונת הפ' וישובו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים שהם פרעה ומצרים הרוכבים בהם. כ"ז עשה ה' למחות את שמם ולאבדם לגמרי כדי לבטל יניקתם שיונקים מאותיות י"ם דשם אלהים יש בהם מ"ח צירופים כי כל אות יש בה כ"ד צירופים. וז"ש לכל חי"ל פרעה הבאים אחריהם ב"ם חי"ל גי' מ"ח ר"ל בשביל כל מ"ח צירופים המתגבר בהם פרעה הבאים מצרים אחריהם של צירופים לינק בהם ב"ם כל' ביו"ד מ"ם של אלהים ולכן עתה באיבוד מצרים לא נשאר מהם מהצירופים מיד פרעה ומצרים עד אחד כי הכל לקחו מהם. ובזיו"ו מ"ש מרכבות פרעה וחילו בים ר"ל ירה אותם בשביל הי"ם הם אותיות י"ם דאלהים כדי שלא ינקו מהם.

ובזיו"ו באלהים נעשה חי"ל והוא יבוס צרינו. ר"ל נעשה חי"ל שנתקן המ"ח צירופים דאותיות מ"י שעולים גי' חי"ל ובוזה יבוס צרינו שלא ישאר להם שום יניקה ועי"ז ישמיד אותם.

ובזה יובן ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חי"ל ר"ל ימין ה' רוממה על המצ' להציל את ישראל מידם ולטובעם בים בשביל שימין ה' עושה חי"ל שתיקן תחילה המ"ח צירופים להמשיכם מהם כדי שלא ינקו מהם כי גם שישאל עושים התיקון הכל הוא בעה"ת. והנה כל אות משם אלהים יש בו כ"ד צירופים וכל צירוף הוא ה' אותיות א"כ באותיות אל"ה דאלהים יש בהם ע"ב צירופים הרי יש בהם ש"ס אותיות כמנין של"ל. ובזיו"ו אמר אויב ארדוף אשיג אחלק של"ל כלומר באיזה כח ארדוף אשיג את ישראל ע"י שאחלק של"ל רמז לאותיות אלו שיש בהם ש"ס אותיות במס' של"ל וכוונתו להפריד אותיות אל"ה מן האותיות מ"י כדי לינק אז מאותיות מ"י ולז"א אחלק של"ל ואמנם ה' פסקיה לחיתיה דאויב שלא תצח להם יניקה כלל ובוזה איבדם לגמרי. ובזיו"ו טעם שדן אותם ב"ם כנגד אותיות מ"י שהיו יונקים מהם.

והנה המ"ח צירופים שהיו פרעה ומצרים יונקים מהם יש בהם ר"מ אותיות כי כל צירוף הוא ה' אותיות. ובזיו"ו רמז הפ' ובני ישראל יוצאים ביד רמ"ה אותיות

ר"ם ה' ר"ל בכח ר"מ אותיות ששרשם ה' אותיות שהמשיכו אותם מפרעה ומצרים בזה הכח יצאו ממצרים. ובז"ו המלצת דברי רז"ל שאמרו שקושי הגלות של מצרים היה כשני מרים עשו דוגמא לשני מרים כי רמזו לדרכם התגברות מצרים שהי"ל מבח ר"מ אותיות השייכים לאותיות מ"י דאלהים ורמזו בשם מרים שהוא אותיות מ"ר י"ם עכ"ד יצ"ו.

והרב מאור ושמש רמז בכוונת הפ' ובני ישראל יוצאים ביד רמה, כמ"ש בזוה"ק וז"ל ת"ת כד נפקו ישראל ממצרים רוחיהון הוה תביר בגווייהו והוה שמעין אינון תושבחן ולא יכלי למחדי ובשעתא דכולהו אוכלוסין ורתיכין נפקו בשכינתא כולהו ארימו תושבחן ושירין קמי קב"ה ואתער הקב"ה רוחיהון דישראל וכו'. וקל תושבחן דהוה שמעין הוה חדאן וגייהון ברוחיהון וכו'. וזה רומז כאן ובני ישראל יוצאים ביד רמה נוט' ר'נת מ'לאכי ה'שרת דהיינו שע"י רנת מלה"ש והשיר שאמרו עי"ז היתה יציאתם בשמחה עכ"ד. מ"ה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו. אפ"ל בדרך רמז במה שפי' מהר"ש מאסטרפולי ז"ל כוונת הפ' וירדו כל עבדיך אלה אלי. דאיתא בלימודי האר"י ז"ל פרעה פגם באותיות מ"י של אלהים העליות בסוד מ"י ה' אשר אשמע בקולו ואח"כ פגם באותיות מ"ה של אלהים התחתון באומרו מ"ה זאת עשינו ע"כ. וא"כ כשפגם בתחילה באותיות מ"י נשאר אלה ואח"כ נשאר אלי וז"ס וירדו כל עבדיך אל"ה אל"י ר"ל צריך אתה לתקן מה שפגמת לכן כאשר נטבע בים סוף כתיב וישבו המים ר"ל מ"י מ"ה זה פלא ע"כ. אשר בזה אפ"ל כוונת הפסוק ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משתיהו. וכל המפ' דקדקו דהי"ל לקרותו משוי לא משה. אכן עפי"ה א"ש שקראה אותו משה ר"ל

שהוא ימשיך לישראל ויגאל אותם ותאמר הטעם כי מן המים ר"ל מסיבת שאביה פגם בשני אלהים והפריד מ"י מ"ה מאלהים שהם אותיות המי"ם מ"י מ"ה בזה משיתוהו יש"ם תה"ו ר"ל עי"ז ישם למצרים תהו שממה וחרבה. וידוע דיש לשון צעקה פירושה המשכה כמו ויצעק העם אל שאול ולכן עתה שאמר פרעה מה זאת עשינו ועי"ז הפריד מ"ה מאלהים ונשאר אל"י לכן אמ"ל ה' מ"ה תצעק אל"י ר"ל שתמשיך מ"ה לאל"י שפגם בהם פרעה הנה בעתה ע"י מעשים טובים תחברו אותם ביחד ועי"כ דבר אל בני ישראל ויסעו ודו"ק. באו"א אפ"ל כוונת הפ' וישבו המים ויכסו את הרכב וכו' ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. בהק' מה שפי' הרב מעין החכמה ז"ל דף פ"ב כוונת הפ' ויאמר

אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום א' ותראה היבשה ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וז"ל ידוע שיש ב' בחינות בחי' הנקראת מ"י ובחינה הנק' מ"ה ונבאר אפס קצתו כמצוץ מן החרכים שיש שני בחינות מ"ם שהמ"ם רומז שיש בה ד' רוחות כמו ד' רוחות העולם ויש בחינת מ' עילאה מ' תתאה כידוע ליו"ת וזה ידוע שבי"ה ה' צור עולמים בה' נברא העוה"ז וביו"ד נברא עוה"ב והכל היא בחי' מ'. והנה בחי' מה עוה"ז בחי' מי עוה"ב והבן. וכשאדם עובד את ה' בכל מעשיו ויודע שאין דבר בעולם שאין בו נה"ק חיות אלהית המהווה את הדבר ועושהו ולכן עושה הדבר ביראה ואהבה כרצון הבורא ית' הוא מעלה את הניה"ק לשורשם. נמצא הוא מעלה בחי' מ"ה שהוא שם האלהים המהווה את הדבר בעוה"ז לשורשו ונעשה בחי' מ"י עוה"ב. וזהו ויאמר אלהים שהשי"ת נותן לבו עצה יקוו המים אל מקום אחד עשה זאת שיקוו בחי' מ"י ובחי' מ"ה אל בחי' אחת כנ"ל כשתדע זאת שהכל הוא תיות אלהי' ואפי' מעשיך שאתה עושה הם עם כח האלהי המתלבש בך לעשות זה ואין את המוצא בך רק הבחירה לבד. ותראה היבשה דהיינו מחמת שאתה יודע דלית אתר פנוי מיניה תראה שאת היבש מכל. ויקרא אלהים מאיר לו האלהות ליבשה ארץ מחמת שהוא יבש מכל נעשה ארץ שהוא ראוי לזריעה ולמקוה המים קרא ימים דהיינו מחמת שקיווה המים שהוא בחי' מ"ה לבחי' מ"י כנ"ל קרא ימים נעשו שניהם בחי' מ"י וזהו ימים שני פעמים מ"י מ"י.

ובז"ו כוונת הפ' תורת ה' תמימה משיבת נפש, שזה ידוע שתי"ו רשים לעילא ויש ב' בחינות ת' כמ"ש והתוית ת' על מצחות ת' תתייה ולהפך ח"ו ועי' מעשיו

מתעורר' ת' תחיה ועושה מבחי' מ"ה מ"י וזהו רמז וצירוף תמימה ת' מ"י מ"ה כנ"ל אז משיב גפש כל התענוגים שיש לו אינו אלא לנפש ולא לגוף והבן א"ד ז"ל. בזי"ז כוונת הפ' וישבו ר"ל ע"י שישראל שבו בתשובה שלימה עי"ז המים גרמו שחיברו מ"ה למ"י וזהו המים מ"ה מ"י ועי"ז גרמו ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם וה"ט ב"י ר"ל ב' י"ם שגרמו שמ"ה ומ"י נעשו שניהם מ"י וזהו ב' י"ם אותיות מ"י וכ"ז מטעם שבני ישראל הגיעו למדרגה הלכו ביבשה כאמור, שידעו בעצמם שהם יבשים מכל והכל הוא בכחו ית'. לזה גרמו והמים שהם מה ומ"י אותיות המים להם חומה מימינם ר"ל שגרמו לעשות ב' מ"י וזהו מ"י מ"י גם ודו"ק.

ויושע ה'. איתא במדרש פליאה מאי ויושע משום דביום ההוא ע"כ. פי' ב"ס אברהם אנכי יצ"ז משם המפ' עמ"ש דראה ראיתי שראה ב' ראיות דעתידין לעשות העגל ואם הוא כן איך גאלם, והת' לזה באשר הוא שם כענין ישמעאל. וזהו כוונת המד' ויושע ה' מאי ויושע ר"ת וישמן ישורון ויבעט ש'מנת ע'בית וא"כ איך גאלם, לזה מתרץ משום דביום ההוא ובאשר הוא שם היו ראויים ליגאל ע"כ.

וירא ישראל את מצרים וכו'. פי' הרב קול יעקב ז"ל עם מאז"ל ע"פ יפקוד ה' וכו' דבתחלה מפיל השר ואח"כ האומה ואלו במצרים לא הפיל השר תחילה כדי להראות גבורתו וכתו דלא יאמר פרעה מה ששלחתי לישראל משום דאנוס הייתי כיון דהפיל להשר שלי מה אני יכול לעשות לא נשאר בי כח דאילו היה השר שלי קיים לא היה כח בה' להציל את ישראל מן השר, אמטו"ל לא המית להשר להראות לפרעה ולעמו דהן בעודנו השר בתוקפו הוציאם ממצרים. ולזה בעת קריעת ים סוף דראו ישראל והנה מצרים נוסע אחריהם לשון יחיד דהוא על שר מצרים ע"כ ויראו מאד דעתה ודאי השר אינו מניח אותם להנצל מידו, מה עשה הקב"ה בעת ההיא וירא ישראל את מצרים ר"ל שר של מצרים דהרגו עתה על שפת הים ובראותם כן דעתה הוא שהפילו אז וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים בהיותם בתוככי מצרים דהיה השר חי וקיים ועומד בתוקפו ועכ"ז הוציאם ומן היום הזה שהרג עתה לשר מצרים נתודע לעיני הכל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים דבהיותו השר בתוקפו הוציאם משם כדי שלא יאמר פרעה אנוס הייתי ומזה ויראו העם את ה' וכו' את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב אברהם אנכי יצ"ז דרך רמז במ"ש בס' אספקלריה המאירה דכ"ח עתים דשלמה י"ד מדה"ר וי"ד מדה"ד ולכך בא אוהרה ואל יבוא בכל עת אל הקדש כי יש י"ד עתים דין ושוה ענין מאן דאתיליד בי"ד ראשונים במילוי הלבנה דהוא רחמים. וזהו כוונת המאמר קשים מזונ' של אדם כקריעת ים סוף מדכתיב נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו וסמ"ל לגזור ים סוף דלכאורא ק' דפתח בבתרא וסמין ליה קרא המוקדם. ויותר תימא דאינו סמוך ויש בין זל"ז עשרה כל"ה, אכן לפי"ה א"ש והוא דלגזור ים סוף הוא באמצע בי"ג ואם תחשוב בסדרו הוא בי"ד ראשונים דהם רחמים ואינו דין ואינו קשה קריעת י"ס אכן אם תחשוב למפרע מסוף הודו יבוא לגזור י"ס בי"ד ונמצא נחשב בין י"ד האחרונים שהוא דין ויוצא מזה דקשה קריעת י"ס, ונלמד מזה דגם המזונות קשים שהם בתוך י"ד אלו וקשים מזונותיו של אדם כקריעת י"ס דהמה באו בתוך י"ד האחרונים שהם דין ומי שנולד בי"ד ראשונים בחדש הוא בחי' הוי"ה ב"ה ובי"ד אחרונים הוא בחי' אדנ"י ולכך הנולד בי"ד ראשונים שהם שלמים בלבנה יהיה שלם בחמשה מיני טובות, בבנים, בעושר, במזוני, בתדוה, בשלוה, ע"כ נועם אמריו. נמצא דקריעת ים סוף היא היתה מהי"ד שהוא דין ולזה בא הרמז וירא ישראל את הי"ד הגדולה אשר עשה ה' במצרים דהי"ד שהוא דין אדנ"י משם באה הקריעת י"ס ובעבור ויראו העם את ה' דקשה קי"ס דבאה מי"ד שהם דין והאלהים עשה שיראו מלפניו ולכך אצל לגזור ים סוף סמוך לו מלפניו כתיב ביד חזקה כי בזה נגמר הי"ד חזקה הי"ד שהם דין א"ד יצ"ז.

ומשם המפ' שמעתי דמ"ש קשה מזונותיו וכו' כקריעת י"ס. והוא כמשו"ל בשעת קריעת ים סוף הקיף הקב"ה לישראל מד' רוחות, רוח אחת עמוד אש, ורוח הב' כל מיני בהמות וחיות, בחשים ועקרבים ורוח הג' חומה גבוהה, ורוח הד' היה הים. והנה לא עלה ע"ד יש' באותה שעה שהקב"ה יעשה להם תשועה מן רוח הים כ"א שיעשה להם תשועה מג' רוחות האחרים. והקב"ה להראותם כחו כי לא מחשבותי וכו' שממקום אשר לא עלה ע"ד משם תבוא להם התשועה. כן במוזנות האדם הקב"ה מזמין לו פרנסתו ממקום אשר לא היה בדעתו כלל, לכן דימו אותם זל"ו ודו"ק.

וידא ישראל את מצרים מת על שפת הים, וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. פי' הרב שמע יעקב ז"ל משם חכמי אשכנז ז"ל עפ"י מ"ש הרב היפה בש"ר שטעם שלא אמרו ישראל שירה על המן היה מפני כי באה להם בזכות אחרים וכל שזכו בה בזכות אחרים אין ראויים לומר שירה משא"כ בקריעת י"ס שבזכות האמונה נקרע להם הים. והנה כתב הרמב"ן ז"ל בפ' אל תביט אחריו שטעם שהזהר לבלתי הבט אל ההפיכה לפי שניצול בזכות אחרים, בזכות אאע"ה, וכל שלא נעשה הנס בזכות האדם עצמו אינו זוכה לראות בניסו. והוא אומרו פה וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדולה. עי"כ שראו הנס בעיניהם היא הוראה עצומה להם שבזכותם נעשה להם נס זה והיינו בזכות שויאמינו בה' ובמשה עבדו ובזכות האמונה שבהם נקרע להם הים, וא"כ כיון שהנס בא בזכותם לפיכך עין בעין נראה להם הנס ופלא ע"כ אז ישיר משה ובני ישראל את השירה דאלו קודם לכן היה מקום לומר שזכו לנס בזכות אחרים ולא היו ראויים לומר שירה אכן עתה שראו הנס בעיניהם אשר מזה נראה שהוא בזכותם לזה הטעם אז ישיר משה ובני ישראל דמעתה ראויים לומר שירה עכ"ד ז"ל.

ובזה פי' הרב ש"י הגו' כוונת הסמיכות של התו' לכל האותות וכו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל דסופה נעוץ בתחילתה בראשית ברא אלהים והרמו עפ"י מ"ש בתיקונים א' מצירופי תיבת בראשית שי"ר תא"ב והכוונה שמטעם אשר עשה משה לעיני כל ישראל שזכו לראות הנס בעיניהם כי אז היתה הוראה שהיה הנס בזכותם.

ובזה פי' ג"כ כוונת הפ' האל הנותן נקמות לי וכו' על כן אודך בעמים ה'. הכוונה כשהאל ית' נותן לי נקמות בזכות עצמי ע"כ אודך בגוים ה' לשלול כשנעשה בזכות אחרים.

ובזה פי' משם בנו הרב מוהריט"א ז"ל כוונת הפ' ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי. ר"ל כשהנס נעשה לי בחסדך לא בזכותי אין לי אלא גילה בעלמא בישועתך אכן אשירה לה' כי גמל עלי כשנעשה לי הגמול בזכות עצמי. וכן רמזו בפ' ואני אשיר עוידך וארנן לבוקר חסדך כי היית משגב לי ומנוס ביום צר לי. ע"ד האמור. והוא הנרצה בכוונת הפ' אתה סתר לי מצר תצרני שהנס הוא לי ובזכותי תפלטני לפיכך רני פלט תסובבני סלה הרשות בידי לרנן על הפליטה והישועה שעשית עמדי א"ד ז"ל. ובזי"ו כוונת הפ' אודה שמך ה' כי טוב כי מכל צרה הצילני ובאווי ראתה עיני. ובזי"ו כוונת הפ' ה' ילחם לכם ר"ל בשבילכם ואתם תחרישון מלומר שירה ודו"ק.

בא"א פי' כוונת הפ' הנו' אתה סתר וכו' בהק' לפרש כוונת הפ' ה' ילחם לכם ואתם תחרישון ואז"ל ואתם תחרישון מלומר שירה ע"כ. שהכוונה במה שפי' הראשונים כוונת הפ' זובת תודה יכבדני ושם דרך אראנו בישע אלהים. שהכוונה במשו"ל שחייב אדם להודות לה' ולברכו כשעושה עמו איזה נס והיא סגולה נפלאה כי מתוך ההודאה אשר יודו לה' חסדו ולא יהיו כפויים טובה בטובתו של מקום, ישוב ה' לשוב עליהם וחסדו לא יסיר מהם לעולם ועד שכאשר האדם מודה לו ית' הוא נותן

לו עוד ולא עוד אלא שהוא משים ומבין דרך ישר שעוד פעמים רבים יעשה ה' עמו חסד ויצילהו בבוא עליו צרה וצוקה ויראה בישע אלהים ונפלאותיו, והוא אומרו זובח תודה יכבדנני ע"י הודאתו עושה לי כבוד ועי"ז ושם דרך אראנו בישע אלהים ר"ל משים דרך שפעמים רבות עוד אראנו בישע אלהים כיון שלא היה כפוי טובה, והוא אומרו אתם צריכים שה' ילחם לכם גם לעתיד פעמים רבות ואתם תחרישון מלומר שירה אתמהא, והם רמזוהו בשירתם שאמרו אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר ר"ל השירה הזאת אמרו כדי שיזכו עוד לאמר על נסים אתרים, והוא כוונת הפ' שהרינון וההודאה אשר אתן על הפליטה הוא סיבה כי חסד יסובבני סלה א"ד ז"ל.

בא"א פי' ב"ס אברהם אנכי יצ"ו משם נסים אלגראנטי יצ"ו במשרו"ל דמי שהוא מיותר נוצח במלחמה, גם אמרו יחיסותא דבבל שתיקותא, וז"ש ה' ילחם אימתי שואתם תחרישון ודו"ק.

בא"א פי' מוהר"ח ז"ל כוונת הפ' הנז' ויושע כו' ויאמינו בה' וכו' או ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה, בהק' מ"ש הרב בינה לעתים דף מ"ד כי מטבע בעל חי כשהוא אסור בבית האסורים כלול שלו אינו משורר כהוגן, לא כן כשהוא אסור ואינו משועבד משורר כהוגן, ומכ"ש האדם השכלי כי לא יוכל שאת עול ההשתעבדות והיותו נכנע לאחרים, האמנם יותר ויותר בטוב ההתבוננות ראוי יהיה נכסף ונדרש ההכנעה וההשתעבדות אל מי שראוי לכך כמו מלך או שר כי הוא הוא החירות האמיתי והתפשיות הגמור, ואם אצל ב"ו הדבר כן מה יהיה אצל אדון האדונים אשר לו הגדולה כי בהיותו ממ"ה אין ספק לא נוכל להשיג שום מעלה יותר מהיותנו עבדים לו ושעבודנו לתורתו לקבל עלינו עול מצותיו לעבדו שכם אחד כי זה לנו חירות האמיתי להוציאנו מתח"י היצה"ר המושל עלינו בהיותו באמת עבד נבזה ע"כ, וזהו מה שרצה לומר הכא דביום ההוא שניצולו מתחת יד פרעה ומצרים והושיעם הקב"ה ויצאו מבית הסוהר כנגד זה נכנסו בשעבוד המקום ויאמינו בה' ובמשה עבדו לכן או ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' כלו' על מה שזכו להיות משועבדים לה' ולא על יציאתם מסוהר מצרים על האי מילתא עשו עיקר השירה ואגב זה הודו לאל על הנסים שעשה ה' במצרים, וזהו אשירה לה' כי גאה גאה ואינו היות תחת ממשלת ב"ו דומה לתחת ממשלת הקב"ה ונ"ט כי גאה גאה כמ"ש הרב בינה לעתים ז"ל לכן השעבוד לו הוא החירות ולכן אשירה, לא כמו שהוא אסור שאינו משורר בטוב א"ד ז"ל.

בא"א אפי' לפרש כוונת הפ' וירא ישראל את ה' הגדולה וכו' ויראו העם את ה' ויאמינו בה', בהק' מ"ש ז"ל דגלות מצרים בשביל שעשה אנגריא בת"ח וה"ד אי דרשינן את ה"א תירא לרבות ת"ח, וכתבו המפ' דמאי דלא דריש את ה' אלהיך כנז' הוא דורש שיש ב' רשויות ח"ו, וז"ש וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ר"ל שהבינו שכל הגלות היה בשביל שעשה אנגריא בת"ח לכן או ויראו העם את ה' ר"ל שיראו מאת הת"ח שנתרבו מאת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ועי"ז ויאמינו בה' דוקא לא שתי רשויות ח"ו אלא ה' הוא יחיד ומיוחד ודו"ק.

בא"א פי' הרב יוש"א ז"ל פ' האזינו במ"ש ופרעה הקריב שקירב את ישראל לאביהם שבשמים ר"ל שעשו תשובה, וז"ש ה' לעזא כלום אתה דן שוגג כמזיד דע"י התשובה ודונות נעשו כשגגות, וכ"ת איך מהניא תשובה הרי נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, ותי' דלגבי אדם לא נאמר זה שעתיד לקום בתח"מ, וז"ש ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים שטען מה אלו וכו' הצילם בטענה שעשו תשובה כנז' וכ"ת דתשובה לא מהניא דנראה ונדחה וכו' לז"א או ישיר משה ודרו"ל שר לא נאמר וכו' מכאן לתח"מ מן התורה ולכן התשובה מהניא יעש"ב.

באו"א אפי' דרכו של הרב ז"ל בסגנון אחר במ"ש ז"ל תשב אנוש עד דכ"א ד"ם כ'פירה א'שה שאפי' עע"ז מהניא ליה תשובה והיינו דוקא אי אמרינן עד ועד בכלל ואי אמרינן לא דברה תורה כלשון בני"א. ובזה תלוי ענין תח"ה כמ"ש בגמ' הכות תכות וכו' כמ"ש הקדמה זו במ"א. ובז"ו כנו' ודו"ק.

ובאו"א יובן במשז"ל דתשו' מדין בנים ותחת"מ מדין בנים ובז"ו כנו' ודו"ק. איתא בילקוט אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' לה' אמרוה ולא לב"ו. והוא תמוה. פי' הרב זכות הרבים ז"ל במשז"ל אז ישיר משה שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחת"מ מן התורה. עו"ן משז"ל מה שמו של מלך המשיח חר אמר ינון שמו וכו' וחד אמר ה' שמו שנא' וזה שמו אשר יקראו לו ה' צדקנו. ובזה פי' הרב אליהו הכהן ז"ל משז"ל לעת"ל נותנים כוס של ברכה לאברהם וכו' עד שנותנים לדוד ואומר אני אברך ולי נאה לברך שנא' כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. דהכוונה עפ"ה והוא כי אם יאמר אברהם ברוך אתה ה' כל השומע יחשוב בדעתו שעל מלך המשיח הוא וכן עד"ז כולם אבל דוד אם הוא עצמו מברך ודאי לה' מברך ולזה אומר אני אברך ולי נאה לברך שנא' כוס ישועות אשא והטעם ובשם ה' אקרא ר"ל אם אני אברך הוא דוקא לשם ה' שלא יש ס"ד וכו' ע"כ. ובז"ו כוונת המאמר את השירה הזאת לה' לה' אמרוה דוקא ולא לדוד ששמו ה' מאחר שהיא אמורה בלשון עתיד אל יעלה ע"ד לומר שאמרו השירה הזאת על מלך משיח ששמו ה' אלא דוקא לה' ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' במשז"ל כשם שמצינו שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו כך אומרים מקצת שבחו של הקב"ה בפניו וכולו שלא בפניו. והיכי דמי לגבי הקב"ה בפניו ושלא בפניו. אומרים המפ' כל בי עשרה שכינתא שריא וזהו נקרא בפניו. אבל בפחות מעשרה נקרא שלא בפניו. ונפק"מ שבצבור כל מה שיוכל האדם להלל ולשבח לאדון הכל ית' יכול לשבח שנקרא מקצת. לא כן פחות מעשרה שאם יאריך בשבחים נקרא ח"ו כולו ואין סוף לשבחיו ית'. וע"ז כשהוא בפחות מעשרה יקצר האדם כדי שלא יאמרו סיימתינהו וכו'. ובזה פי' המפ' כוונת הפ' אודה ה' מאד בפי וא"ת סיימתינהו ח"ו לז"א ובתוך רבים אהללנו ר"ל בפני עשרה וא"כ כל מה שאני משבח נקרא מקצת ע"כ. בז"ו כוונת המאמר את השירה הזאת לה' לה' אמרוה ולא לב"ו. ר"ל מאחר שראה ראינו בדברי השירה הזאת שבת רב וח"ו פן יאמר אדם סיימתינהו ח"ו לז"א לה' אמרוה ר"ל לגוכת ה' והוא בפניו כמשז"ל שהקב"ה נראה על הים אפי' לעוללים ויונקים וא"כ זהו מקצת ולא לב"ו ר"ל לא אמרו השירה ביחיד אלא בצבור עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' מהרח"א ז"ל בעץ חיים עפ"י משז"ל שאין הקב"ה שמח במפלתם של רשעים. ובז"ו דנתקשו מאחר דאין הקב"ה שמח וכו' איך שוררו בכאן ויהי כמשיב לה' אמרוה כלומר על עילוי ית' שוררו ולא על מפלת הרשעים ז"א ולא לב"ו. וכה"א ותצאן כל הנשים ותאמרנה הכה שאל באלפיו ודוד ברבבותיו שכוונתם על עילוי שאל ודוד ולא על מפלת הפלשתים. ה"נ, על עילוי השכינה שוררו ולא על מפלת הרשעים ע"כ.

בז"ו כוונת הפ' עזי וזמרת יה. ר"ל שאני משורר ומשבח להשי"ת על הנסים והנפלאות. וכ"ת מאחר דאין הקב"ה שמח וכו' איך אני אומר שירה. ע"ז תי' ויהי לי לישועה ר"ל שהשירה על שהיה ה' לי לישועה לא שאני שמח וכו' אלא על תשועתי דוקא ודו"ק.

באו"א פי' ב"ס אברהם אנכי יצ"ו והוא דכשיבחין האדם בעיניו יראה ג' דברים שהם מועילים לו והם ענוה זריוות בתורה וממע"ט ירא שמים בלב שלם בסתר ובגלוי, אלו הג' דברים טובים לאדם כזה ובבא שאם יש לו ג' דברים אלו זוכה

לומר עריצים וכו'. וזהו הרמז עזי ר"ת ע'נוה ז'ריות י'ראה ע"ז וזמרת יה. בשם ה' כי אמילם ואם זכה בהם ע"ז ויהיה לי לישועה לי לעולם ר"ל דלעולם יהיה לי לישועה בכל דבר.

עוד רמז לישועה זה אלי ואנוהו ס"ת הוי"ה בא לרמוז דהידור מצוה שאמרו יהיה לש"ש דוקא לא לפני ח"ו. והשל"ה ז"ל רמז ז"ה אל"י נוט' זה השולחן א'שר לפני ה' יע"ש. ואת"ש שאמרו ואנוהו שיהיה בסדור של שולחנו כמ"ש הרב חמ"י ממעשה הרב מוהר"י נאגרה ז"ל א"ד יצ"ו. ואת"ש אמרו אלהי אבי וארוממנהו שילמוד ד"ת על שולחנו ודו"ק.

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו. פי' הרב שער החצר ז"ל עפ"י מה שפי' הרב עיר דוד כוונת הפ' בקהלת אלהים בשמים ואתה על הארץ ע"כ יהיו דבריו מעטים. שפי' בשם בנו בהק' פ' נח וז"ל מצינו שאומרים מקצת שבחו של הקב"ה בפניו שנא' אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. וכולו שלא בפניו שנא' הודו לה' כי טוב וכו'. עז"ל מ"ש בגמ' ההוא דנחית וכו' ואמ"ל סיימתינהו וכו' וז"ש אילו היה הקב"ה על הארץ ואתה ג"כ על הארץ זו בפניו והיית יכול להגיד שבחי דמארי עלמא אפי' הרבה שבחים כי יאמרו הבריות שזה ג"כ מקצת. אך אלהים בשמים ואתה על הארץ זהו שלא בפניו ע"כ יהיו דבריו מעטים ע"כ. עז"ל מה שפירש"י בפ' זה אלי ואנוהו בכבודו נגלה עליהם והיו מראים אותו באצבע ע"כ. ונמצא דיכולים לומר שבחים הרבה כיון שהוא בפניו ויאמרו הבריות שזה מקצת. וזהו כוונת הכתוב עזי וזמרת יה כלומר מה שאני מאריך בשבחים היינו טעמא זה אלי ואנוהו שהוא בפניו לכך יכול אני לומר שבחים הרבה ע"כ.

בא"ר א' פי' הרב חבל יעקב שבסוף עץ חיים אנג"ל ז"ל ודקדק דמה שייכות יש לדרוז"ל שדרשו זה אלי ואנוהו וכו' התנאה לפניו במצות ר"ת נאה וכו' עם תחילת הפ' שאמר עזי וזמרת יה. פי' משם הרב ט"כ ז"ל במ"ש בילקוט וז"ל עזי וזמרת יה משל למה הדבר דומה למלך שהיתה לו מרגלית א' בא בנו ואמר לו תן אותה לי אמר לו אינה שלך הטריח עלי ונתנה לו. כך ישראל אמרו שירה עזי וזמרת יה והיו מבקשים מן הקב"ה שיתן להם התורה אמ"ל אינה שלכם של עליונים היא כיון שהטריחו עלי ונתנה להם שנא' ה' עזו לעמו יתן וכו' ע"כ. ובודאי מה שהטריחו היינו בטענה מספקת שראויה התורה לינתן להם דאל"כ איך נתנה להם ע"י הטרחא שזה דבר שאינו עולה על הדעת. א"ו באו בטענה. והיינו כמ"ש בגמ' שאמר משה להקב"ה שאינו מן הראוי לינתן להם דכלום למצרים ירדתם וכו' ע"ש. הרי דבטענה זו נצחם שהקב"ה גאל את ישראל ממצרים משו"ה הודו לו. וגם נתאמת דב"ז לפי שאמרו שירה לכן ערבו על לבם שיתן להם התו'. וז"ש עזי וזמרת יה דהיינו התו' שנקראת עזו נטלה הקב"ה ונתנה לישראל. ומשום שיש להק' ע"ז שהרי ראויה היא למלאכים כנו'. לז"א ויהי לי לישועה ר"ל מאחר שישראל היו במצרים ולא מלה"ש א"כ בטענה זו זכו לקבל התורה. ועוד טענה אחרת שאין עליה תשובה שהתו' ראויה לישראל. ולא למלה"ש דהא זה אלי ואנוהו וזה לא שייך אלא לישראל שארז"ל התנאה לפניו במצות וכו' וצריך להוסיף בהדור מצוה עד שליש מממונו ודב"ז לא שייכא במלאכים כ"א דוקא בישראל. ולכן בטענה זו זכו ישראל לקבל התורה ולא מלה"ש. ועוד טענה גדולה אלהי אבי וארוממנהו דהיינו שאז"ל בסנהדרין דאם הניח אביו לאדם ס"ת צריך לכתוב אחר ע"ש. דבזה נראה פשוט דזה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו ר"ל דדין זה דאם יש לו ס"ת מאביו עכ"ז צריך לכתוב עוד אחר. ה"ד שייך בישראל ולא במלה"ש דלא שייכא בהם מצוה זו ע"כ.

בא"ר א' פי' עץ חיים הנז' במשז"ל הראובני וכו' אמר הקב"ה שמי מעיד בהם שם יה יה מעיד עליהם וכתב הרב לק"י כפ"ז בא הדבר להפך הראובני ה"א

תחילה ואח"כ היו"ד ותי' לפי שהיא כתותם דהיינו שהחותם מתהפך שנא' תתהפך כמו חותם. וז"ש עזי שהיא התורה שנקראת עזו וכן חזרת שהיא השירה דבר נאה ויאה לישראל דוקא ולא לאוה"ע וק' למה דוקא לכם ולא לאו"ה לז"א יה ר"ל שם יה מעיד לישראל הראובני וכו' לכן זה אלי ואנוהו. ואז"ל שפ' זה אמרו הבתורים בשעה שראו קריעת ים סוף הכירו אותו שבשעה שחרשו המצריים על גביהם הקב"ה הצילם שנא' תחת התפוח וכו', ואם איתא שלא היו מיוחסין עבד ה' ניסא לשקרי. וזו היא תשובה לסתום פי אוה"ע. וכדי לנצח גם המלאכים שאמרו תנה הודך וכו' אמרו ישראל סוף הפסוק אלהי אבי וארוממנהו דהיינו שאמר מרע"ה שוב מה כתיב ביה כבד את אביך וכו' כלום אב ואם יש לכם וז"ש אלהי אבי ר"ל אנחנו בני"י יש לנו אב ואם ושייך לנו התורה אבל לכם אין שייך דב"ז ע"כ.

עזי וחזרת יה ויהי לי לישועה. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד משם הפר"ה ז"ל במ"ש בסוטה י"ב א"ר חנינא אותו היום שהושלך מרע"ה ליאור כ"א בניסן היה אמרו מה"ש לפני הקב"ה מי שעתיד לומר לפניך לבניך שירה על הים ביום זה ילקה ביום זה. ר' אחא אמר יום ו' בסיון היה אמרו מלה"ש לפני הקב"ה מי שעתיד לקבל תורה בסיני ביום זה ילקה ביום זה ולכל הדברות בין אם היה כ"א ניסן או ו' סיון חרי מילי שירה ומתן תורה היו למגן למרע"ה דאם מה שתוטל בים היה כ"א ניסן עיקר ההצלה היה השירה שיאמר ביום זה ונטפל זכות התורה שיקבל. ואם היה יום ו' סיון עיקר ההצלה משום קבלת התורה בו ביום וגלוי זכות השירה אלא דכל אחד נקט מה שהיה עיקר לדעתו והיינו דאמר קרא עזי שהיא התורה כמשז"ל אין עזו אלא תורה וחזרת יה שהיא השירה שתיים זו היו לחומה ויהי לי לישועה שניצולתי מן היאור עכ"ד ז"ל.

באר"א פי' איהו ז"ל כלפי ישראל בפשיטות כמשז"ל והמים להם חומה שבזכות התורה ניצלו ישראל וגם אז"ל שהשירה שאמרו בזכותה נמחלו עונותיהם כמ"ש בזהר. וידוע דמדת רחמיו ית' לראות הטובה שהם עתידים לעשות. וא"כ לפני נגלה שיאמרו שירה וימחלו עונותיהם וכדאים הם לינצל. וז"ש עזי בזכות התורה וחזרת יה השירה הזאת ויהי לי לישועה שנמחלו עונותי וזכות תורה בעבורם האל למושעות ויהי לי לישועה.

א"נ אפשר במ"ש בגמ' עזין שבאומות ישראל וניתנה תורה לישראל מפני שהם עזים ואמרו שכל התו' נקראת שירה כמ"ש ועתה כתבו לכם את השירה ובשביל התורה ניצולו כמשז"ל שהיה גבריאל מכריז לים שיהיה דישראל עתידים לקבל התו' וז"ש עזי תוקפי אהניא לי שניתן לי התו' וחזרת יה שהיא התורה ועי"ז ויהי לי לישועה. א"נ אפשר דרך רמז במ"ש הש"ך דאלהים פ"ו ואחד יתר גי' אג"י ה' פ"ו בזה היתה יציאת מצרים. גם בזכות תרי"ג מצות שעתידי לקבל בהר סיני. גם לפי שהיו גדורים בעריות ושם יה מעיד החנוכי הפלואי בזכות זה יצאו. וזה פשט הפסוק ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל שהיו קדושים ולא היה בהם זנות. וזה הרמז עז"י גי' אני ה'. ועוד וחזרת גי' תרי"ג ועוד מ' שניתנו למ' יום. ועוד יה המעיד שלא היה זנות כל זה ויהי לי לישועה א"ד ז"ל.

באר"א פי' הרב מעשה רוקח ז"ל דף ע"א כוונת המשך הפ' או ישיר משה ובני ישראל וכו' עזי וכו' זה אלי ואנוהו. בהק' מ"ש בגמ' בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה. דק' מהו אומרו נתנו עיניהם. אכן יובן במ"ש בגמ' חביבין ישראל יותר ממלה"ש שמלה"ש מוכירין את ה' אחר ג' תיבות קדוש וכו' וישראל אחר ב' תיבות שמע ישראל ה'. ומק' והא איכא ברוך דקאמרי המלאכים אחר ב' תיבות ומשני ההוא אופנים הוא דקאמרי וכאן הוכירו ישראל את ה' אחר תיבה א' אשירה לה' וא"כ יקשה מהיכן וכו' כאן להזכיר ה' אחר תיבה א' אך במד' איתא

שעמדו ישראל ומלה"ש לומר שירה ואמר ה' ישיר משה וישראל תחילה לכך נאמר ישיר שהוא ציוי ולא שר ומסתמא גם האופנים עמדו לומר שירה ואפי"ה ציוה ה' ישיר משה וישראל תחילה ש"מ שהם חביבים יותר מאופנים, וא"כ אם האופנים קאמרי ה' אחר ב' תיבות יכולים הם לומר אחר תיבה א'. אך מ"מ קשה אמאי לא קאמר כן בגמ' שיש להם מעלה להזכיר ה' אחר תיבה א'. לכן נראה דדוקא באותה שעה הי"ל מעלה זו דאיתא בתוס' דהמלאכים שאומרים ברוך כבוד ה' אינם זוכים לראות כבוד לשכינה ולכן אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו בכל מקום שהוא. אבל ישראל שזכו כאן לראות השכינה והיו מראים באצבע זה אלי, לכן זכו כאן להזכיר ה' אחר תיבה אחת משא"כ לדורות די להם שיש להם מעלת האופנים להזכיר ה' אחר ב' תיבות. בוי"ו הפ' או שציוה הקב"ה ישיר משה ובני ישראל תחילה גם לאופנים לכן שרו את השירה הזאת דייקא ויאמרו לאמר אשירה לה' הזכירו ה' אחר תיבה א' אחר שהם חביבים יותר מאופנים, אך שלא תאמר גם לדורות כן לז"א דדוקא באותה שעה הי"ל מעלה זו על שהראו באצבע זה אלי ואנוהו משא"כ לדורות. והנה דקאמר בגמ' נתנו עיניהם ר"ל נתנו עיניהם בשכינה ואז אמרו השירה הזאת אשירה לה' אחר תיבה א' את"ד ז"ל.

ומבחר שלישי טובעו בים סוף. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במ"ש הרב דרו"ש משם רבינו בחיי שהעולם שלישי מדבר שלישי טובעו בים סוף. וישיר משה וישראל נסים ונפלאות בים ובמדבר ובישוב וי"ש ושלישים על כולו לרמוז ושליש ים הוא גדול על כולו ע"כ. וזה רמז ומבחר שלישי מובחר שבנסים שנעשה בשלישים הוא אשר טובעו בים סוף כי זה נס גדול על הכל כי היה קטרוג גדול ושעת סכנה א"ד ז"ל. ירדו במצולות כמו אבן. אמרו במד' דהקב"ה עשה המים כמו אבנים והרגו המצרים. וק' ממ"נ אם היו חייבים סקילה היה מביא עליהם אבני אלגביש ולא היה צריך לשנות טבע המים לעשותם אבנים, אך טעם הדבר דישראל באותו פרק הי"ל דין ארוסה וארשתין לי והפוגע בארוסה נדון בסקילה. אלא דלפי מ"ש בילק"ר מס' מנ"ע דישראל באותו פרק היו כדון א"א והיו המצרים חייבים חנק בשביל שגדונים ישראל כא"א יכיון דיש כאן ארוסה וכא"א דן אותם במים דהוא חנק, ואם תאמר דהם כארוסה לכך נעשו המים כאבנים דהוא סקילה. והנה כוונת הפ' משפטי ה' אמת צדקו יחדיו שני משפטים בנושא אחד הם אמת וצדקו יחדיו מה שאין כל בריה יכולה לעשות את"ד ז"ל. ובזה פי' ב"ס פי' שנים ז"ל כוונת הפ' בצאת ישראל ממצרים וכו' הכוונה בצאת ישראל וכו' היתה יהודה לקודשו דהי"ל כדון קדושין ארוסה וע"ז הים ראה וינס כי אין משפטם בחנק כיון דיש להם דין ארוסה ולכן התרים רקדו כאלים ויעתק צור ממקומו לעשות בהם סקילה. וע"ז שאלו לים מה לך הים כי תנוס באומרך כי התרים תרקדן להרגם בסקילה דהרי זה לא נאמר כלפי שמיא דהוא בעל היכולת ההופכי הצור אגם מים שהמים מהפך אותם לצור חלמיש עושה למעינו מים וא"כ אף אם יהיו גדונים במים נשלם דינם כאשר עשו ארוסה וא"א את"ד ז"ל דפח"ת. ובזה פי' ב"ס אברהם אנכי יצ"ו כוונת הפ' ומבחר שלישי טובעו בים סוף תהומות וכו' ימינך ה' נאדרי בכת. והוא דיש לחקור כיון דקי"ל אם אדם חייב ב' מיתות נידון בחמורה דמשום רשעה אחת וכו', וא"כ דהכא היו חנק וסקילה איך גדונו בשתיים. אך לפי"ה א"ש דשאני הקב"ה שהוא בעל היכולת ויכול לעשות חנק וסקילה בב"א ואפי' ד' מיתות יחד מה שאין בור"ד יכול לעשות, לכך אשתני ב"ד של מעלה בזה מב"ד של מטה כיון דיש כח בידו לעשות בב"א הכל הו"ל חדא. והנה הריב"ה ז"ל פי' מסרה ומבחר שלישי טובעו בים סוף. ומבחר בחוריו ירדו לטבח דר"ל שלאחר שטבעו בים ירדו לטבח אברהם כסלעים שבים א"כ נמצא דגדונו בשנים חנק וסקילה. בוי"ו כוונת הפ' ומבחר שלישי היינו כמו המסרה הנז' דגדונו

בחנק כמו א"א וגם ירדו במצולות כמו אבן דנדונו בסקילה כארוסה, ולא תקשי דב' עונשים אין להעניש דק"ל בדרבא מיניה לז"א ימינך ה' דהוא מדין שמים ובדין שמים עונשים שמים והטעם דנאדרי בכח כביכול מה שלא יוכל כח בוד' לעשות וכיון דלו היכולת שרי ליה רחמנא לעשות שמים כאמור א"ד יצ"ו.

ובזה אפ"ל כוונת הפ' אחת דבר אלהים שמים זו שמעתי כי עז לאלהים. ר"ל אחת דבר אלהים דדינא קי"ל משום רשעה אחת אתה מחייבו ולא משום שמים. וכ"ת א"כ כיצד שמים זו שמעתי שהקב"ה דן למצרים בים סוף בשמים חנק וסקילה כנו, ע"ז תירץ כי עז לאלהים ושאני לגבי הקב"ה דהוא בעל היכולת ולכן יכול לעשות שמים בב"א וכחדא חשיבי וכמדובר ודו"ק.

מי כמוך באלים ה' וכו' נורא תהלות עושה פלא נטית ימינך תבלעמו ארץ, נחית בחדך עם זו גאלת וכו' שמעו עמים ירגזון וכו'. פי' הרב אשד הנחלים ז"ל דף קי"ז ע"ב בחקירת המפ' ז"ל דלמה הוצרך ית' הוא לעשות מלחמה בפרעה ובמצרים בהתראות כמלכי האדמה שהיה יולח את משה שלח את עמי ואם לאו אני מביא דם, צפרדעים וכו', ולא היה לעשות כ"א פלא אחד דהיינו שהי"ל לשלוח למשה ולומר לו שלח את עמי ואם לאו דע שתבלע הארץ אתכם והיה נוטל לישראל ומביאם לארץ. והתי' לזה משום שכל האומות לא היו מודים בהשגחתו ית' על הארץ שהוא משגיח בתחתונים ולכן הוצרך לעשות נסים ונפלאות נגד הטבע שידעו כולם כי יש אלהים שופטים בארץ כמ"ש יתרו עתה ידעתי וכו' וכן רתב וכו'. וזהו כוונת הפ' מי כמוך באלים ה' והכוונה כיון שאין כמוך באלים ה' ואין כמוך נאדר בקדש ונורא תהלות אתה הי"ל לעשות פלא ולא פלאות. ז"א עושה פלא ומפרש ואזיל מהו הפלא נטית ימינך תבלעמו ארץ נחית וכו' הכוונה דהי"ל לנטות ימינך ותבלעם הארץ והי"ל לנחות את ישראל אל נוח קדשך. לזה תי' שמעו עמים ירגזון וכו' נמוגו וכו' שמוכרח לעשות פלאות שידעו כל הגוים השגחתו ית' בשמים ובארץ ע"כ.

ובזה אפ"ל כוונת הפ' בתהלים ע"ז מי אל גדול כאלהים אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עוון גאלת בזרוע עמך. הכוונה דמי כה' אלהינו שהוא יכול על כל זו"ש מי אל גדול כאלהים וא"כ כיון שבידך יכולת ע"כ דבר אתה האל עושה פלא ר"ל היית יכול לעשות פלא אחד ויצאו ישראל ממצרים ולמה צריך לכל אלו הנפלאות. אכן טעם הוא שע"ז הודעת בעמים עוון שידעו כל העמים שיש אלהים שופטים בארץ לכן גאלת בזרוע עמך ר"ל שעשית כל אלו הנפלאות והוצאת אותם ביד חזקה ובזרוע נטויה כדי להודיע השגחתך לכל העמים כנו' ודו"ק.

באו"א פי' הרב שער החצר ז"ל כוונת הפ' הנו' נחית בחדך עם זו גאלת נהלת וכו' שמעו עמים וכו' בהק' מה שפי' רבינו מהרש"ו ז"ל כוונת הפ' ויספר משה לתותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל את כל התלאה וכו' ויצילים ה'. והוא עפ"י משל למלך גדול ששלח למלך אחד ששבה בן אהובו שישלחנו הפשי ואותו המלך השפל ביזה את המלך הגדול והתריס כנגדו בדברים קשים ומרים ואז מלך הגדול ערך מלחמה והשמיד והתריס למלך השפל ולכל חילו עשה בהם שפטים והוציא השבוי מתח"י ואז כל העולם הם מסופקים אם כל מה שטרח המלך האדיר הוא בעבור אהבת וחבת השבוי או אין זה אלא בשביל שהתריס כנגדו ואינו אלא בעבור כבודו. והסכימו חכמי הדור שאם אחר שהוציא השבוי שילחו לנפשו ולא פנה אליו עוד זה מופת כי כל מה שפעל אינו אלא למענהו בעבור כבודו, אך אם אחר צאת השבוי נתן עיניו בו להפליא חסדו עמו בא האות כי כל פעולתו הוא בעבור בן אהובו. כן הדבר הזה כי ישראל זרע אהוביו בני אברהם יצחק ויעקב ושלח ביד משה שלח עמי ופרעה אמר מי ה' והתריס כנגדו עד שהכחו ה' לו ולעמו מכוח גדולות ואפשר לומר כי כל פעל ה' למענהו ולכבודו אך מאחר שראו שאח"כ נתן להם המן והפליא

חסדו עם ישראל נודע בגוים כי הוא בעבור ישראל. וז"ש את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים הכל הוא על אודות ישראל ולא על שהתריס נגדו. וראיה לזה את כל התלצה אשר מצאתם בדרך ואכתי לא זו מחבבם ויצילם ה' ואילו היה לכבודו דוקא אחר צאתם לא היה נטפל בהם עוד א"ד ז"ל. וז"ש מאחר שבעינינו ראינו שנחית בתסדך והיית מנהיג אותם בתסדך הגדול אחרי צאתם ממצרים מזה ידענו שהכל היה בשביל עם זו גאלת וכל מה שעשית לפרעה ולמצרים היה בשביל ישראל שהרי אף אחרי כן נטפלת בהם ונהלת אותם אל גוה קדשך ולזה שמעו עמים ירגזון שיראו גוים ויראו ויבושו עד היכן הגיע אהבת ה' עם עמו ישראל שהניח כבודו ותבע עלבון עמו ע"כ.

אִתָּא בַּמֶּד' ה' יַמְלוֹךְ לְעוֹלָם וְעַד לְמָה כִּי בָא סוֹס פְּרָעָה ע"כ. פי' הרב ויקרא יצחק עטיא ז"ל במאי דקי"ל דאסור לומר לה' עולה אלא עולה לה' שמא קצה רוחו ונמצא מזכיר ש"ש לבטלה. ובודאי דבמקום שיש מעשה נסים וישראל נצולים ממות לחיים כמו הכא ענין קריעת ים סוף שהמצריים מתים וישראל נצולים פשיטא דאז שרי לומר לה' תחילה ולא חיישינן שמא ימותו מיתה פתאומית. וגם משום דלא עביר הקב"ה ניסא לשקרי דאז נמחלו עונותיהם של ישראל ואמרו שירה ובוזה שהם צדיקים לא נחוש למיתה פתאומית. וז"א ה' ימלוך לעולם ועד למה ר"ל למה אמר קודם לה' הול"ל ימלוך ה' כמש"ה ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור וליחוש שמא יהיה מיתה פתאומית ונמצא הזכרת ש"ש לבטלה. לזה תי' כי בא סוס פרעה ובנ"י הלכו ביבשה וכו' וכיון שהענין הכא שהקב"ה עושה נס לישראל וניצולו ממות לחיים א"כ סמי מכאן מכת המות כנז'.

בְּאוֹ"א פִּי הָרֶב הַנּוֹ' בַּמִּשׁוֹל' א' מִן הַטַּעֲמִים לְדַחוֹת טַעֲנָה הַרּוֹב מִשּׁוּם דֹּאִית לֵן גְּבִי הַשִּׁי"ת חֲזָקָה אֱלִימָתָא בַּכְּמָה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּקְרִיעַת יָם סוֹף וְקִי"ל דְּחֻזָּקָה אֱלִימָתָא עֲדִיפָא מִרּוּבָא. וז"ש ה' ימלוך לעולם ועד למה ר"ל דקאמר דהשי"ת מלכותו בכל משלה מתחילת העולם וע"ס אין עוד מלבדו כתיב וקא בעי עלה למה דהרי כתיב אחרי רבים להטות לזה תי' כי בא סוס וכו' וכל כי האי חזקה אלימתא דחיא רבים לזה ה' ימלוך לעולם ועד דוקא ולא עוד ע"כ.

בְּאוֹ"א פִּי הָרֶב שַׁעַר הַחֲצֵר ז"ל בַּעֲנִין מִשׁוֹל' אֲנִי אֵל שְׂרִי אֲנִי שְׂאֲמַרְתִּי לְאַלְהוּתִי דִּי לֹא לְעוֹלָמִי דִּי וְהִ"ד אִי אֲמַרִּינָן מֵאוּחַר כְּבִרְיָאָה עֲדִיף וּמִן הַיָּם מוֹכַח דְּמֵאוּחַר עֲדִיף וּבִזְיוֹן הַמֶּד' הַנּוֹ' וְדו"ק.

בְּאוֹ"א פִּי כִסְנָ"א בַּמַּאי דֹּאִיתָא בַּפְּעֻנָה רְזָא דְהַק' מַצִּינוּ דוֹד אֲמַר בַּתְּהִלִּים וְדָרַךְ רַשְׁעִים יַעוֹת יַמְלוֹךְ ה' א"כ תְּחִילָה אֲמַר יַמְלוֹךְ וְאַח"כ ה' וּמַרְעִ"ה אֲמַר בַּשִּׁירָה ה' יַמְלוֹךְ בַּתְּחִילָה ה' וְאַח"כ יַמְלוֹךְ. וְתִי' דְּשִׁנְיָהּ לְדַבֵּר א' נִתְכוּנָה דוֹד אֲמַר וְדָרַךְ רַשְׁעִים יַעוֹת יַמְלוֹךְ ה' ה' הוֹכֵרָה לֹמֵר תְּחִילָה יַמְלוֹךְ וְאַח"כ ה' כְּדִי לְרַחֵק הַשֵּׁם מִן הַרְשָׁעִים לִכְךָ אֲמַר יַמְלוֹךְ תְּחִילָה. וּמִשָּׁה נִמִּי לִכְךָ נִתְכוּן דָּאָם אֲמַר יַמְלוֹךְ ה' הִיא מִקְרֵב הַשֵּׁם לְסוֹס פְּרָעָה לִכְךָ אֲמַר תְּחִילָה ה' כְּדִי לְרַחֵק אוֹתוֹ מִסּוֹס פְּרָעָה. וְהִשְׁתָּא הַמֶּד' מִבּוּאָר מֵאֲלִיו ה' יַמְלוֹךְ ק' לְמָה לֹא אֲמַר יַמְלוֹךְ ה' לִז"א כִּי בָא סוֹס פְּרָעָה כְּדִי לְרַחֵק ה' מִן סוֹס פְּרָעָה א"ד ז"ל.

בְּאוֹ"א פִּי הָרֶב אֲרוּחָה תְּמִיד ז"ל בַּמִּשׁוֹל' הָרֶב שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם ז"ל דָּאָם יִשְׂרָאֵל הִיוּ אוֹכְלִים בַּמִּצְרִים ד' יָמִים מִצָּה אוֹ בְּיוֹם הַזֶּה הִיוּ נִגְאָלִים גְּאוּלָּה שְׁלִימָה וְהִיא הַקְּב"ה מְבִיא אֶת הַיָּם עַל הַמִּצְרִים לְמִצְרִים אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא זָכוּ נִתְגַּרְשׁוּ מִשָּׁם וְלֹא הִיתָה גְּאוּלָּה שְׁלִימָה וְהוֹצֵרְנוּ לִילֵךְ דָּרַךְ יָם סוֹף כְּדִי שִׁיטְבְּעוּ שֵׁם הַמִּצְרִים ע"כ. וּבִזְיוֹן ה' יַמְלוֹךְ לְעוֹלָם וְעַד לְמָה ר"ל אֲמַרְנוּ יַמְלוֹךְ לְעֵתִיד שְׁזֵה מוֹרָה שְׁאִין גְּאוּלָּתָם שְׁלִימָה וְהִי"ל לֹמֵר ה' מֶלֶךְ וְכַמִּשׁוֹל' שָׁאָם הִיוּ אוֹמְרִים ה' מֶלֶךְ לֹא הִיתָה אוֹמָה שׁוֹלֶטָת בָּהֶם לְעוֹלָם וְז"א לְמָה ה' יַמְלוֹךְ וְלֹא מֶלֶךְ וְהִי כַּמִּשִּׁיב כִּי בָא סוֹס פְּרָעָה ר"ל שְׁמַחְמַת

שראו שהסוס בא אצל הים, ואילו היתה גאולה שלימה היה הים בא למצרים ומטביעם כאמור לכך אמרו ה' ימלוך לשון עתיד ע"כ.

איתא במד' הובא בצפנת פענח וז"ל כשבאו ישראל אל הים לא רצה הים ליבקע לפניהם עד שראה ברייתא דר"ש ע"כ. פי' הרב נח"י ו"ל והוא בהק' ליישב דלמה ר"ש דוקא, אמר שהתורה נדרשת ב"ג מדות אלו ולא אחר נראה במ"ש ביומא דעל הצדיקים אומרים וצ"ל ועל הרשעים אומרים ושם רשעים ירקב ומסיק בגמרא דלא מסקינן בשמייהו, והק' תוס' א"כ איך קוראים בשם ישמעאל דרשע היה, ותי' דישמעאל עשה תשובה, וידוע דתשובה מהניא מדין מודה בקנס פטור ואילולי היה מודה בקנס חייב לא היה תשובה מועילה, ואיתא בקמא דף ס"ד פלפול ארוך אם התורה נדרשת בכלל ופרט או בריבוי ומיעוט והמסקנא שם למ"ד דדורש בכלל ופרט האי המצא תמצא למ"ל, ותי' המצא בעדים תמצא בדיונים פרט למודה בקנס וכו', לפי"ז דוקא ר"ש דורש הי"ג מדות ומנייהו מדה אחת של כלל ופרט ולא מזכיר רבוי ומיעוט דר' ישמעאל בהאי פתדא יתיב דיאמרו לו איך נקרא בשם ישמעאל והרי לא מסקינן בשמייהו, וא"ת שעשה תשובה מנ"ל דתשובה מהניא דילמא תשובה לא מהניא כלל כי מודה בקנס חייב, לכן אומר ראי' ע"ז שמודה בקנס פטור א"כ תשובה מהניא וכת' תוס' דישמעאל עשה תשובה, עו"ן מ"ש המפ' שע"י דתשו' מהני מוכח דאחרון משובח מראשון ולעולם תפוס לשון אחרון וע"כ התשו' המאוחרת לחטא עיקר ומהני, וידוע שטענת הים היה אני גדול ממך וכו' ואי אמרי' אחרון משובח אדרבא נסתר טענת הים ע"כ הים לא רצה לקרוע באומרו ראשון משובח והים נברא קודם ישראל עד שהראה לו ברייתא דר"ש דשם נאמר כלל ופרט ולא רבוי ומיעוט א"כ צ"ל המצא תמצא פרט למודה בקנס דפטור א"כ תשובה מהני וצ"ל דאחרון משובח א"כ ישראל גדולים מן הים וע"כ נקרע א"ד ו"ל.

באו"א אפ"ל לע"ד בדרך פשוטה והוא בהק' משו"ל דהים לא רצה ליקרע בתחילה עד שעשה לו הקב"ה ק"ו ומה אדה"ר שהוא יחידי עשיתי לו ים יבשה, ישראל שהם ששים רבוא לכ"ש שאעשה להם ים יבשה ואז נקרע, א"כ הים לא נקרע אלא מכת ק"ו וא"כ התינת אי דרשינן ק"ו אבל אי לא דרשינן ק"ו א"כ אינו מן הראוי ליקרע, ומי זה אמר דדרשינן התורה בק"ו איהו ניהו ר"ש דאמר ב"ג מדות התורה נדרשת וחדא מנייהו הק"ו, בזה מובן דבתחילת הים לא רצה ליקרע ואף שיש לנו ק"ו מאדה"ר עכ"ז איהו סבר דלא דרשינן ק"ו עד שהראה לו הקב"ה ברייתא דר"ש שאמר שהתורה נדרשת בק"ו אזי נקרע והוא פשוט.

באו"א אפ"ל ג"כ והוא בהק' מ"ש בגמ' דברכות יסורין ממרקין עונותיו של אדם ק"ו משן ועין והיינו דרשב"ל דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורים מה ברית האמור במלח וכו' והק' המפ' ז"ל דלמאי איצטריך לאתויי ג"ש דברית ולא סגי ליה הילפותא דק"ו משו"ע, ומוה"ר עזריא הכהן טראב יצ"ו תי' משום דאי מק"ו משן ועין קשה דזה לא נאמר אלא בעבד כנעני שהוא יוצא בראשי אברים לכן איצטריך לאתויי מג"ש, והנה ידוע מה שתי' המפ' ז"ל ליציאתם קוה"ז משום דישאל יש להם דין עבד עברי ועבד עברי עובד ביום ולא בלילה והם ששעבדו בהם ביום ובלילה לכן יצאו קודם זמנם, ומנא ידעינן דישאל יש להם דין עברי מכת הג"ש דברית הנז' דבלאו הג"ש הו"א דישאל יש להם דין עבד כנעני ואתיא להם דין עבד עברי וא"כ בזמנם יצאו ומי הוא זה אמר דהתו' נדרשת בג"ש איהו ניהו ר"ש, בזו"ז דבתחילה הים לא רצה ליקרע שאף הקב"ה התנה עמו ה"ד אם יצאו בזמנם וס"ל דישאל יש להם דין עבד כנעני שעובד ביום ובלילה וא"כ לא נשלם הזמן לכן לא רצה ליקרע דס"ל דלא דרשינן ג"ש דמינה נראה שישאל יש להם

עבד עברי, אכן עתה שראה ברייתא דרי"ש שאמר ב"ג מדות התו' נדרשת ואתיא מבניא הג"ש וא"כ דרשינן ג"ש דברית ברית וק' דלמאי איצטריך הג"ש הלא יש לנו ק"ו משן ועין, אלא ודאי מוכרח לומר משום דאי מהק"ו ק' הלא ישראל יש להם דין עבד עברי לכן איצטריך הג"ש, וא"כ כיון דישראל יש להם דין עבד עברי א"כ שפיר נשלם הזמן ע"י הלילות לכן אז נקרע ודו"ק.

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו וכו' או"ל במד' אתם תהיו עסוקים בתורה יום יום חייכם שאני ממטיר לכם לחם מן השמים יום יום, פי' מוהר"ח ו"ל עמ"ש רז"ל כי ע"י קבלת התורה אנחנו עם הקב"ה כדין אשה ובעלה בקידושין ונישואין וכתובה ובכלל החיוב הוא המזונות דשאר אלו המזונות וע"י עסק התורה או כביכול מפרנס אותנו דתקנו מעשה ידיה תחת מזונותיה והאומרת איני נונית ואיני עושה וכו' לכן אמר הקב"ה אם אתם עוסקים בתורה יום יום או אני ממטיר לכם לחם מן השמים שעלי מוטל לזון אתכם כדין אשה ובעלה שתקנו מעשה ידיה תחת מזונותיה עכ"ד.

ובזה פי' ב"ס חכמה ומוסר כוונת מאו"ל לך ה' הצדקה במן ולנו בושת הפנים בעגל ע"כ. הכוונה דכל זמן שלא עבדו ישראל את העגל א"כ מחוייב הקב"ה לפרנסם מן הדין כדין הבעל שחייב במזונות אשתו, אבל אחר שעשו את העגל הו"ל כדין אשה מורדת על בעלה שאין לה מזונות, וא"כ מן הדין אינו חייב הקב"ה לפרנסם במן וכל מה שנתן להם המן אח"כ הוא בתורת צדקה לא מן הדין, וז"ש לך ה' הצדקה במן ר"ל דבתורת צדקה נתת לנו את המן שאינך חייב מן הדין אלא מה שנתת הוא בתורת צדקה, וכ"ת הרי דין אשה ובעלה יש לנו וא"כ מן הדין חייב לפרנס אותנו וכיון שכן איך אומר שהוא מתורת צדקה, לזה תי' ולנו בושת הפנים בעגל דכיון שעבדו את העגל א"כ הו"ל כדין מורדת שמן הדין אין לה מזונות אלא מתורת צדקה לכן אמר לך ה' הצדקה במן א"ד ו"ל.

ובז"ל כוונת מסרה ואותי יום יום ידרשון, יום לשנה יום לשנה, ילקטון יום יום, והרב מהרמ"א פי' לה במ"ש ביומא דלמה נתן הקב"ה למן בכל יום ויום הו"ל לתת להם יום אחד בשנה שיספיק להם לכל השנה כולה אמרו משל למלך שהי"ל בן ונתן לו פרנסת שנה ולא ראה פני אביו נתן לו פרנסת ו' חודשים ולא ראה פני אביו כל ו' חודשים וכו' עד שנתן לו כל יום ביומו, וז"ש יום יום ילקטון ר"ל שהקב"ה נתן להם המן שבכל יום ויום ילקטון מחדש, וכ"ת למה עשה כך הו"ל לתת להם יום לשנה יום לשנה, ע"ז תירץ תדע למה עשה כן כדי שאותי יום יום ידרשון כמשל הנז' ע"כ, ועפ"י יובן ואותי יום יום ידרשון ר"ל אם תמיד הם דורשים אותי בכל יום ויום ועוסקים בתורה ומצות ולא דוקא בכל יום ויום אלא אפי' יום לשנה וכו' כמו שהוא דקרו ליה בר בי רב דחד יומא אפי"ה מקרי שפיר דורש אותי ועי"ז מתחייב אני לפרנסתן יום יום ילקטון הא לאו הכי הו"ל כדין מורדת שאיני חייב לפרנסן מן הדין כנו'.

באו"א פי' הרב ברית אבות ז"ל כוונת הפ' הנז' דלמה פתח לנוכח הנני ממטיר לכם וסיים לשון גסתר ויצא העם, אכן נראה במשנ"ל ת"ח מרבים שלום בעולם שנא' וכל בניך למודי ה' וכו' ושיעור דבריהם דהת"ה הם צינורות השפע וחיי עולם וזהו השלום שמרבים כמש"ה השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך, וז"ש הנני ממטיר לכם מדבר עם משה ואהרן כי הם צנורות השפע ובזכותם ירד המן ויצא העם ולקטו, ומ"ש למען אנסנו וכו' הכוונה כמשנ"ל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמונה לכך לא ילקטו אלא דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי פי' באמונתי אם לא, א"נ אפש"ל במאו"ל אם אין קמת אין תורה ואמרו

לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. וז"א הילך בתורת שעתה אין להם שום התנצלות לבטול תורה מחמת חסרון פרנסה שהרי הכל מוזמן להם בלא טורח ע"כ.

בא"א פי' הרב הנז' במשול' יעקב ועשיו חלקו העולמות א"כ כל מה שאוכלים בעוה"ז אית ביה לתא דגזל. ותי' דכיון דהם עוסקים בתורה הם מקיימים את העולם והו"ל כמציל מזוטו וכו' א"כ כיון שיש הרבה בני אדם שעוסקים בתורה שלא לשמה כדי לזכות בהנאות עוה"ז לכך אמר השי"ת הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ועתה אינכם צריכים להנאות עוה"ז ואם תעסקו בתורה עכשיו לא תעסקו בה כ"א לשמה. וזהו למען אנסנו הילך בתורת דייקא פי' לי לשמי ע"כ.

בא"א פי' הרב הנז' במה שפי' הרב שא"י וז"ל פ' דברים מאז"ל במד' פ' נשא וז"ל אמר הקב"ה אוה"ע אוכלים ונצרכים והיאך אני נותן הפרש בין בני לאוה"ע לכן לא היו ישראל נצרכים במדבר התחילו אומרים ליצנות עליו אדם נותן חטים בריחיים ואינם נטחנים ויורדים אף אנו אוכלים את המן ואינו יורד אמר ה' למשה איני יכול לסבול עוד עד אנה ינאצוני העם הזה וכו' ע"כ. וק' מה חרי האף הגדול הזה על ליצנות ומילי דכדי יאמר ועד אנה לא יאמינו בי וכי כופרים היו בדב"ו. ואמר מר דאמת הוא דהיו כופרים בדב"ו. והענין כאז"ל פ' אד"מ אמ"ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך דלעיל דהורמיו מפלגך ותתא דאהורמיו אמ"ל א"כ לא שביק הורמיו לאהורמיו לעבורי מיא בארעיה ע"כ. ע"ז חרה אף ה' בליצנות ההוא דמחשבתם הרעה היה לחזק ולאמץ את הכפירה הנז' באומרים ח"ו דב' רשויות הם וראיה דלא שבק חד לחבריה לעבורי מיא בארעיה לז"א ועד אנה לא יאמינו בי עכ"ד. ובז"ו כוונת מאז"ל לך ה' הצדקה במן ולנו בושת הפנים בעגל. גם מאז"ל בנים גדלתי ורוממתי במן והם פשעו בי בעגל. הכוונה לרז"ל דאומר השי"ת בדבר שגידלתי אותם ורוממתי אותם לתת הפרש בינם לבין האומות בו בעצמו פשעתם בי דמזה דנו דב' רשויות הם ח"ו וטעו בעגל. הוא הנרצה בקראין הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכשהוא מן השמים כולו רוחניות זך וישר ואין בו שום פסולת לזה אין בו יציאה והטעם שאני עושה זאת למען אנסנו הילך בתורת פי' באמונתי דאם הוא חזק באמונה לא יטעהו ענין זה. ואם הוא מקטני אמנה בנקל מזה יבוא לכפור באמונת האחדות.

ועפ"ה דהמן היה נבלע באברים, פי' המפ' ז"ל כוונת הפ' והמן כזרע גד, במשול' דבאמהות נאמר ותהר ותלד לבד בזלפה אמר ותלד ולא אמר ותהר לפי שהיתה קטנה ולא היה ניכר העובר במעיה לכן לא אמר ותהר. וזה"ש והמן היה נבלע באברים כזרע גד ר"ל כמו גד שלא היה ניכר עיבורו ע"כ.

בא"א פי' הרב קרבן אשה ז"ל כוונת הפ' והמד' הנז' במה שפסק הרמב"ם אין אדם מתחייב בדשאי"ק כמו אם אדם חייב עצמו לזון את חבירו סתם אינו חייב דמוזנות אין להם קצבה. והנה ידוע דהתורה אין לה קצבה כמש"ה ארוכה מארץ מדה וכו' וא"כ יכולים ישראל לפטור עצמם מן התו' בטענה זו דאין אדם מתחייב בדשאי"ק. אכן אם יתפשו ישראל בשטה זו גם הקב"ה אומר להם גם אני איני חייב לזון אתכם. וז"ש הנני ממטיר לכם וכו' ר"ל הנה אני מחייב עצמי במוזנות אף שהם לא קייצי ומה שהוצרכתי לזה למען אנסנו הילך בתורת אף לא. דבל"ז יכולים לפטור עצמם מן התו' בטענה זו לכן עתה שאני מחייבתי עצמי אף במידי דלא קייץ אף הם חייבים בתורה. וז"ש במד' אמ"ל הקב"ה אתם תהיו עסוקים בתורה יום יום ותחייבו עצמכם בה אף שהיא דשאי"ק חייכם שאני ממטיר לכם לחם מן השמים יום יום אף דמוזנות לית להו קצבה דמכ"מ כמו שאתם מתחייבים בתורה גם אני מתחייב במוזנות את"ד ז"ל.

איתא במד' הנני ממטיר וכו' תערוך לפני שולחן נגד צוררי ע"כ. פי' הרב פרח לבנון ז"ל במשול' דאוה"ע היו אומרים אם בגופם שלטו וכו' וכתבו המפ'

ו"ל דבשביל זה נתן להם המן יען דק"ל בת כהן שזינתה אין מאכילין אותה בתרומת בית אביה, ואלו היה כדבריהם דישראל חטאו בזנות לא היו אוכלים משולחנו של מקום, אלא ודאי מוכח דלא חטאו כלל. וז"ש הנני ממטיר וכו' וק' טעמא מאי שלח להם הקב"ה מן לאכול לזה תי' המד' הה"ד תערוך לפני שלחן נגד צוררי להוציא מלבם של אוה"ע שהיו אומרים שחטאו בזנות דאם היה כדבריהם לא היו אוכלים משולחנו של מקום. וכו"ו מד' לך ה' הצדקה במן ולנו בושת הפנים בעגל. והוא דאז"ל לא עשו ישראל את העגל אלא כדי להתיר להם העריות. וז"א לך ה' הצדקה במן שעשית עמנו חסד ונתת לנו המן כדי לבטל הלעז של האומות ולהורות שלא חטאנו בעריות אמנם ולנו בושת הפנים בעגל שעשינו כדי להתיר עריות ע"כ.

ואפ"ל דהפ' הנז' היה אומרו דוד כלפי ידיה. והוא דאויביו היו אומרים לו הבא על א"א וכו'. ולכן השי"ת להוציא מלבם דב"ז פרנסו וכלכלו כל ימי חייו בשולחן מלכים. וז"ש תערוך לפני שולחן וזה נגד צוררי דאם כדבריהם שאני חטאתי בא"א הו"ל לאהדורי אפתחא כמ"ש כל הנואף לסוף מבקש כבוד לחם ואינו מוצא. אלא ודאי דלא חטא ע"כ.

ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה. פי' המפ' עמ"ש ו"ל אין נהנים ממעשה נסים כמו שמצינו בר"א איש ברתותא דהוה גבאי צדקה טשו מניה דהוה יהיב להו כל מה דהוה בידיה יומא חד חזא גבאים ורדף אתריהם ונתן להם כל הנדוניא שהיה צריך לקנות לבתו פש גביה חד זוזא קנה ביה חטים ונתמלא כל האוצר חטים ואמ"ל צריך לחלקם לעניים, ופירש"י לפי שאין נהנים ממעשה נסים. וק' ע"ז ממ"ש בש"ס רב מרי אמר למלה"ש דמלו הספינתא סמידא ואמ"ל לא תזכנו מיניה דמעשה נסים הוא השתא יבואו חטים מרוניא ואתא וקנו מיניה כ"ע. וק' ממעשה דרחב"ד דחזא ברתיה דעציבת דאיחלף לה מנא דמשחא במנא דחלא וליל שבת הוה ואמ"ל מי שאמר לשמן וידיק יאמר לחומץ. ותי' דהתם עכ"פ היה החומץ בעולם. ועוד תירצו שאני במן דחיי נפש הוא ושרי. וז"ש ויאמרו איש אל אחיו מ"ן הוא ר"ת מ'עשה ג'סים כי לא ידעו מה הוא ר"ל שלא היה בעולם ואסור ליהנות ממעשה נסים אמ"ל משה הוא הלחם ובשביל פקוח נפש שרי. ועוד אשר נתן לכם לאכלה הקב"ה נתנו לכם והפה שאסר הוא הפה שהתיר ע"כ. הנח"ק ז"ל.

בא"א שמעתי שישראל נסתפקו מה יברכו על המן אם הוא לחם וצריך לברך המוציא או אם הוא פת הבאה בכסנין וברכתו מזונו. וז"ש ויאמרו איש אל אחיו מ"ן הוא ר"ת מ'ה נ'ברך כי לא ידעו מ"ה הוא מ"ה ר"ת מ'זונות ה'מוציא, ויאמר משה אליהם הוא הלחם וכיון שהוא לחם צריך לברך המוציא ע"כ שמעתי.

כא"א פי' הרב שד"ה ו"ל במ"ש בגמ' מן בזכות משה ר"ל בזכות משה שאמר ונחנו מה היה המן. וז"ש ישראל בתחילה ויאמרו איש אל אחיו מ"ן הוא מ"ן נוס' מ'זכותינו נ'יתן וקאמר קרא כי לא ידעו מ"ה הו"א נוס' מ'שה ה'ורד ה'מן וכלכל אותם והיינו כמ"ש חז"ל דבזכות מרע"ה היה יורד המן והנה מרע"ה יען היותו עניו מאד בשומעו דברי ישראל הללו השיב אותם דבר הוא הלחם אשר נתן ה' לכם בשבליכם ירד המן ולא בשבילי כי מה אני ומה חיי ומה זכותי לפרנס אתכם ע"כ. בא"א אפ"ל כוונת הפ' הנז' ויאמרו וכו' מן הוא כי לא ידעו מה הוא ויאמר משה אליהם הוא הלחם וכו' זה הדבר וכו' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו. דיל"ד מאי הוא הוא דקאמר, אכן יובן בדרך רמז עפ"י מה שידוע שתי' הוא עתה בגלות חסרים מן השם והכסא וידוע דעיקר הגאולה תלויה בעסק התורה כמ"ש זכרו תורת משה וכו' הנה אנכי וכו' וכל אחד אינו חייב אלא כשיעורו. עוד ידוע שעתיד להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות. וידוע ג"כ

שהאדם ע"י עוונותיו הוא גורם שתימסר נפשו ביד ס"מ הרשע ומפילה לתוך עמקי הקלי' ע"י שמגביר עליו דינים כידוע. מעתה ז"א ויאמרו איש אל אחיו מן ר"ל מ'תי נתקנים נוט' מ"ן אימתי נתקנים אותיות כי לא ידעו מ"ה נוט' מ'ה ה'סיבה שחסרים הוא. לזה ויאמר משה אליהם אם תרצו שיתוקנו ההוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה ר"ל עסוק בתורה שנקראת לחם כמ"ש לכו לחמו וכו' ולא תאמרו שאין אנו יודעים ללמוד לקטו ממנו איש לפי אכלו כל אדם אינו חייב אלא כשיעורו, וגם תרויחו ע"י עסק התורה עמ"ר לגולגולת גי' ש"י לכל צדיק וגם מספר מ"ס אותיות ס"מ פ"ד דינים שהגביר עליכם ועי"ז לקח נפשותיכם הנה בעתה ע"י עסק התו' תרויחו איש לאשר באהלו תקחו שאתם מצילים נפשותיכם מתוך עמקי הקלי' ומקרבים הגאולה שיהיו נתקנים הוא הנו' יה"ר בב"א.

בא"א פ"י מהרח"א ז"ל בעץ חיים כוונת הפ' הנו' במ"ש ביומא שאלו לרשב"י מ"מ לא ירד המן פעם אחת בשנה אמ"ל כדי שיכוונו לבם לשמים שמי שיש לו ה' בנים יאמר למחר ימותו ברעב ד"א שיאכלוהו חם, ד"א מפני משוי הדרך. ז"א ויאמרו איש אל אחיו מן ר"ל הוא ר"ל הכנת מיתה שמחר ימותו ברעב, השיבם משה ב' טעמים אחרים ראשונה הוא הלחם אשר נתן ה' לכם להנאתכם מפני משוי הדרך, עוד טעם ב' לאכלה שיאכלוהו חם ויהיה ראוי לאכילה א"נ במ"ש ביומא דהמן היה גבוה ס' אמה לכן אמרו מן הוא הכנה מזון לכל העולם זה כי לא ידעו מה הוא הסיבה שירד ס' אמה גובה לזה השיבם משה לכם לאכלה ולא לכל העולם והטעם שהיה גבוה כ"ב כדי שיהיה נמס בחום השמש ושותים החיות וצדין אותן אוה"ע וטועמים טעם מן לכן היה נס זה כדי שידעו אוה"ע שבחם של ישראל ע"כ.

בא"א פ"י מו"ר מע' הרב עזרא הכהן טראב יצ"ו דהספק הוא שנפל בברכה אם יברכו המוציא לחם מן הארץ או מן השמים וז"ש ויאמרו מ"ן מ'ה ב'ברך כי לא ידעו מ"ה מ"ן ה'ארץ ויאמר אליהם משה הוא הלחם אשר נתן ה' וצריך לברך מן השמים עכ"ד יצ"ו.

והחידא ז"ל פ"י בפנ"ד כוונת אומרו לקטו ממנו וכו' עומר וכו' במה שחקרנו בראש דוד דרו"ל אמרו כי העשיר ות"ח המשתתפים כיששכר וחבולון חולקים ביניהם ואז"ל נשי ת"ח פלגן בהדייהו, וכיצד סדר חלוקה זו מאחר שבעלה כבר חלק עם העשיר, ושם הבאתי דמצאתי כי הקב"ה נותן לאשתו של הת"ח החצי משלו והת"ח והעשיר חולקים לחצאים יעש"ב. וזה רמז לקטו ממנו איש לפי אכלו החכם בחכמתו והעשיר בעושרו עמ"ר לגלגלת ש"י עולמות לכ"א מספר נפשותיכם ולא יסבור החכם כי הן נגרע חלק אשתו או חלקו לז"א איש לאשר באהלו זו אשתו תקחו כי בחסד אל הוא נותן מדיליה חלק לאשתו כאמור.

ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר לאחד. פ"י ברכ"ט ז"ל במ"ש בגמ' שמאי כשמצא בהמה נאה היה אומר זה לשבת וכו' אבל הלל מדה אחרת היתה לו וכו' והוא דאז"ל שטוב לאדם שכל צרכי השבת יקנה אותם ביום הששי ולא ביום חמישי אם הוא בטוח שלא יחסר והנה מדת שמאי הפך מזה, דשמאי הכין מחד לשבת לשבת אבל מדת הלל היתה דומה לה ממש שלא דאג כל ימי השבוע על שבת ובהגיע ע"ש הכין לשבת. וע"כ מזכירו כאן ובמידתו הששי ל'קטו ל'חם ר"ת הל"ל ור"ל ביום הששי לקטו לשבת ולא קודם כנ"ל. ואמר עוד מ'שנה שני העומר ר"ת משה רמז למ"ש האר"י ז"ל דמשה והלל הם משורש א' ושניהם היו ענוים. וארו"ל כל האומר מה אוכל למחר הר"ז מקטני אמנה דלא נכון להניח מהיום על המחר אמנם מע"ש להניח לשבת מסתמא שפיר דמי ולא שייך זה כ"א בימי השבוע שיכול להכין בכל יום ואילו כאן אפילו הלל מודה דשרי ונכון להניח מע"ש לשבת. וע"כ אמר כאן

ואת כל העודף הניחו ל'כם ל'משמרת עד הבקר הל'ל ר'ל כאן אפי' הלל מודה דשרי להניח עד בוקר בשביל יום המחרת שהוא שבת א"ד ז"ל.

ויאמרו איש אל אחיו מן הוא וכו'. פי' הרב נח"י ז"ל בפ' עקב והוא מ"ש בגמ' דשבת וז"ל אר"י אר"ש בשעה שתיקן שלמה עירובין ונט"י יצאה ב"ק ואמרה בני אם חכם לבך וכו' והוא תמוה דמהו כוונת הב"ק. וגם למה שלמה המלך תיקן שני תקונים אלו ביחד. וצ"ל דתליא זב"ז כדי שלא יערערו על תיקון הוצאת שבת מרשות לרשות וידוע שאלת המין למה הקב"ה מוריד גשמים בשבת והתי' הוא דכ"ע דיליה ומעלה ומטה הם רשות א', וע"ז יש ח"ו לערער הא כתיב והארץ נתן לב"א וצ"ל הארץ נתן לב"א לא קאי על רשות כלל כדאיתא במקו' שלמעלה בשמים תמיד הוא מדה"ר ואין רע יורד מלמעלה רק מתעורר ממטה למעלה כי הארץ הוא הדינים וזהו הפי' השמים לה' שם הוי"ה שהוא רחמים זה תמיד משפיע משמים והדינים הם למטה על הארץ וזהו שהארץ נתן לבני אדם במעשיהם מקולקלים ח"ו או מתעוררים הדינים מלמטה וזהו לה' הארץ ומלואה שדין ורחמים הכל באחדות. ואיתא במקו' סוד נט"י הוא שישליט יד ימין על שמאל דהיינו בכל יד יש י"ד פרקים וחמשה אצבעות ביד ימין נגד היד הרחמים וה' חסדים. וביד שמאל היד המדה"ד וה' גבורות וז"ס שאו ידיכם קדש למעלה לשמים ולהרחיק מהארץ כנו"ל שאין שום דינים אם אין מתעוררים מלמטה לכן אמרו ז"ל למעלה הכל ימין דכתיב ימינך ה' נאדרי בכת. ויש רמז גדול ע"ז כי שם הק' יב"ק הוא כולל כ"ו עם פ"ו הוי"ה אלהי"ם רחמים ודין. ור"ת של ה' אצבעות אלו ג'ודל א'צבע א'מה ק'מיצה ז'רת המה במספר קי"ב והוא כדי שישלטו הרחמים על הדין. הוא הדבר שדיברנו שהע"ה היה מתקן שני תקונים אלו עירובין ונט"י כדי שלא יהא למערער שום ערעור שאם היה מתקן עירובין לבד שהוא רשויות לבד היה ח"ו קושיית המין איך הקב"ה מוריד גשמים בשבת ואין לומר דכ"ע דיליה דהא כתיב והארץ נתן לבני אדם. לכן נתחכם שלמה לתקן ג"כ נט"י רמז הפי' של הארץ נתן לבני אדם לא קאי כלל על רשויות אלא על המדות א"כ הדרי לדובתא דקב"ה כולי עלמא דיליה הוא. וע"כ באותו פעם יצתה ב"ק וכו'. והוא דאיתא ביד יוסף הטעם דתשו' מהני כי מצד הדין הנפש החוטאת תמות שפוגם בכבוד ממ"ה הקב"ה ולמטה קי"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול אבל למעלה שכולו רחמים הגוברים ושולטים על הדינים רשאי למחול על כבודו ולכן מקבל תשובה. וידוע מה שארו"ל לא היה דוד ראוי וכו' אלא להורות תשובה. וכבר אמרו טעם דתשו' מהני משום שלמעלה בשמים רחמים גמורים הגוברים על הדינים. והשתא א"ש בשעה שתיקן שלמה עירובין ונט"י שמהתיקונים הללו מרמוז הפי' של שמים לה' וכו' קאי על שלמעלה בשמים הרחמים גוברים על הדינים לפי"ז אעפ"י שבדינים דלמטה מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול לא כן בשמים רק הקב"ה מחל על כבודו ומקבל השבים ע"כ יצאה ב"ק ואמרה אם חכם לבך וכו' שיש בזה תועלת והתנצלות לדוד אביו שלא עשה אותו מעשה אלא להורות תשובה. ולכן אמר בסוף ואשיבה חורפי דבר. ואשיבה דייקא רמז על התשובה והיה מסיים עוד רמז בתיבת דבר שהוא ר"ת דין ברחמים שרחמים גוברים למעלה ומחמת זה מועיל תשובה. ובזה שאמרנו למעלה הרחמים גוברים מצאתי דבר פלא. כי שמים הוא שם מי"ם והסוד הוא כי מי"ם גי' תשעים מספר שני פעמים מ"ה כידוע ליו"ה שהמילוי של מ"ם ה"ה ג"כ מה שהוא מורה על רבוי רחמים. וזהו הטעם שהיה נקרא מן כי מן הוא ג"כ מספר תשעים שהיה מתכים לישראל ללמוד תורה וארו"ל כל הלומד תורה מרחמים עליו מן השמים. וזהו פי' הפ' כי לא ידעו מה הוא שקודם שאכלו המן היו ישראל בטומאה ודינים היו מתוחים עליהם ע"כ לא ידעו מסוד מ"ה כלל אבל כשאכלו את המן שהוא בסוד מ"ה בפ' גי' מ"ן לכן ויקראו שמו מ"ן רמז על רבוי רחמים. וזהו

הרמו שאמרו ז"ל המן היה נבלע באברים כי איברים המה רמ"ח אותיות רח"ם וזה היה סוד המן לעורר עליהם רחמנות וצד הרחמים יגברו על הדינים כדי שלא ישכחו התורה שלמדו באותו פעם את"ד ז"ל.

ועפ"י דב"ק הניתנים למעלה ראש שמנטילת ידים מוכח דלמעלה בשמים הרחמים גוברים ותשובה ותשוב מהני, בזה אפ"ל כונת הפ' נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה', נישא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, הכוונה אף שלפי הדין נותן שהנפש החוטאת היא תמות ותשובה לא מהני, עכ"ו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' שהוא יקבל אותנו בתשובה שלמעלה במדור כבודו הרחמים גוברים ויכול למחול על כבודו, והראיה לזה נישא לבבנו אל כפים אל אל בשמים שם רמו לנטילת ידים שנושאים אותם כלפי השמים כנז' ע"פ שאו ידיכם קדש א"כ מזה נראה דתשובה מהני וזהו אל אל בשמים דייקא ודו"ק.

איש אל יותר ממנו עד בקר. פי' המפ' דרך מוסר דקמ"ל קרא שדי לו באכילה כדי לזון דוקא, וז"ש איש לפי אכלו גי' ז"ן דוקא להיות חי בעולם ולא יאכל הרבה להרבות בשרו כמ"ש מרבה בשר מרבה רמה, וז"ש איש אל יותר ממנו עד בקר שלא יעשה יתרון בבשרו ע"י שיאכל הרבה ממנו וישאר בשרו עליו עד בקר אותיות קב"ה, ולא שמעו אל משה וייתירו אנשים בבשרם ממנו מחמת שאכלו ממנו יותר מכדי ספוקם ואז עד בקר כיון שהלכו עד קבר אותיות בקר וירום תולעים וגם ויבאש כריסו מתבקעת ואומרת לו טול מה שבחרת. אך אם אוכל כדי ספוקו דוקא אז הקב"ה נותן לו שכרו לעוה"ב עומר לגולגולת עמ"ר ש"י עולמות לגולגולת ואם זכה נותן לו חלקו וחלק חבירו ונותן לו יש ויש עומר לגולגולת או השי"ת מוסיף לו מאוצרו מתנת חנם ויהיה לו גי' כת"ר י"ש וי"ש, וזה רמו והיה ביום הששי שהגיעו ימיו לס' שנה דאז לא יוכל לטרוח הרבה בעסק העולם הזה והכינו את אשר יביאו עמהם לעוה"ב ולא יתעסקו בצרכי העוה"ז להרבות כסף וזהב כי אלו לא יביאם עמו לעוה"ב אלא יניחם וילך לו ואם יהיה עמל בתורה ומע"ט אלו ילכו עמו, וזהו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום והשי"ת נותן לו שכרו כפלים השש"י גי' ב"פ י"ש כת"ר ע"כ לקוטים מפרדם.

באר"א פי' הרא"ש כמהר"א פאנזיל יצ"ו דרך רמו במה שפי' כוונת המשנה המצניע לזרע וכו' שהיצה"ר מפתה לאדם שלא יפזר ממונו לצדקה מפני ג' דברים, או בשביל בניו אחריו, או כדי שהיה לו שם, או כדי שאם יפול בתולי יהיה לו במה להתרפאות כידוע, וז"א איש אל יותר ממנו אותיות ממו"ן עד בקר נוט' ב"נים ק"ול ר'פואה והגותר ממנו אחריתו באש גיהנם תשרופו ע"כ.

מסרה וחם השמש וגמס. וחם הוא אבי כנען, אם ישכבו שנים וחם להם. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד משם מז"ה חס"ל ז"ל במ"ש בגמ' דהמן היה מגיד אם נתלקו בעבד זה אומר עבדי גנבת זה אומר אתה מכרתו לי אם נמצא העומר בבית רבו ראשון בידוע שזה גנבו נמצא עומר בבית רבו שני בידוע שמכרו לו, ובין איש ואשה שבאו לפני משה לדין הוא אומר היא סרחה עלי והי אומרת הוא סרת עלי וכו' אם נמצא בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו, וזה רמו המסרה וחם השמש וגמס שהוא המן ומינה נודע בענין העבד וחם הוא אבי כנען דזה אומר גנבתו זה אומר מכרתו והעומר שכנגדו מוכיח, וכן אשה כי תסריח היא אומרת כי בעלה סרת העומר מוכיח וזה רמו אם ישכבון שנים וכו' דקאי באיש ואשה את"ד ז"ל.

שבתון שבת קדש לה' מחר. פי' הרב שד"ה ז"ל במשז"ל אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד היו נגאלים, וז"ש שבתון שבת בכפל הלשון תהיו קדש לה' מחר תו"מ תהיו קדש לעולמים כמו לעת"ל דכתיב כל הגותר בירושלים קדוש יאמר לו ע"כ.

וילֹנוּ העם על משה לאמר מה נשתה ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו. פי' הרב ויקרא יצחק עטייה ז"ל במ"ש בגמ' עמי הארץ אינם חיים ואח"כ אמר מצאתי להם רפואה מה"ת ואתם הדבקים וכו' להנות ת"ח מנכסיהם ע"כ. וז"ש וילֹנוּ העם והוא כנגד הן רבים עתה ע"ה דנקיט להו שוק"א וגדלו ולא אמרו כזאת התורה ואמר עליהם בש"ס דע"ה אינם חיים נקבצו כולם כאחד אצל מרע"ה וילֹנוּ עליו מה נשתה דכיון דלא זכו לשמות מים חיים של תורה עד שיהיה להם תיקון לקום בתחז"מ א"כ איפא היכי ליעביד ומאי תקנתיהו ויצעק אל ה' על רוא דנא ויורהו ה' עץ ר"ל עץ חיים היא למחזיקים בה כמ"ש כיון דחזייה דקא מצטער אמ"ל מצאתי להם רפואה מה"ת וכו'. וז"ש וישלך אל המים ר"ל שזה המחזיק שמשליך ממונו אצל הת"ח בעלי תורה שנאמר עליהם הוי כל צמא לכו למים וימתקו המים שיוכל לעסוק הת"ח שפיר בד"ת שאם אין קמח אין תורה. ואמר שם שם לו וכו' זה אמר כנגד המחזיק שהמלמדין אותו תורת ה' וז"ש שם בעוה"ב שם לו חק ומשפט וגם שם נסהו שזוכה למעלה רמה ולכל מדות טובות שמנו חכמים ע"כ. וגראה רמז מ"ה נשת"ה גוט' מ"ה ה'תקנה ש'נזכה ג'קום ת'חית ה'מתים ודו"ק.

ויאמר ה' אל משה עבור לפני העם וקח אתך וכו' ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך והלכת. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במשנ"ל שמרע"ה לא הכה את היאור שהגין עליו. ואהרן הכהו. ובסנה הנה היד מצורעת על אשר לא טוב דבר על ישראל שאמר והן לא יאמינו לי וכו' וכל גדולתו של משה היה בעבור ישראל כאו"ל לך ורד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשבילם. והכא מרע"ה אמר עוד מעט וסקלוני ודיבר ח"ו בגנות ישראל ע"כ אמ"ל ה' עבור לפני העם כלו' עבור על מדותיך אף שהם עם שהוא כנוי ללא טובים והו"א עבור לפני תעביר לפנים משה"ד על מדותיך אף כי העם הזה. ורמז לו באומרו ומטך אשר הכית בו את היאור לעוררו שהוא לא היכה רק ע"י שליח לפי שהגין עליו היאור אף שהוא ציווי ה' להכותו. וק"ו לישראל שכל גדולתו בעבורם לא נאה לדבר בגנותם ועוד קח בידך זכור ידך שנצטרעה על אשר דברת עליהם ולחכימא ברמיזא א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב חתם סופר ז"ל במ"ש הרב חובת הלבבות ז"ל שכמה צריך האדם שיוהר מן הגזל שהכל קצוב לו מאתו ית' ואם יאכל מה שקצב לו בגזל לא יאכלנו בהיתר ואם ימתין יאכלנו בהיתר וה"ז דומה למי שהיה צמא וראה מים סרוחים ושתה מהם הרבה עד שמילא כרסו מהם ואח"ז ראה מים מתוקים ולא יכול לשתות מהם. כן האדם אם יאכל באיסור שוב לא יאכל בהיתר ואם ימתין מעט ישתה מים מתוקים. והנה בכאן אמר הפ' ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם לכן ויאמרו אל משה מה ר"ל כיצד נעשה נשתה שיש מים מתוקים לפנינו או לא יש ונמלא בטנו ממים המרים או אמ"ל שלא יש מים מתוקים לפניהם לכן ויורהו ה' עץ וכו' מזה שם שם לו חק ומשפט ר"ל מזה ילמוד האדם שלא יאכל בגזל אלא בהיתר ודו"ק.

באו"א אפ"ל לענ"ד בהק' מ"ש הרב מג"ע ז"ל דיש ד' קליפות בעולם והם ר"ת לאמר לילי"ת אדו"ם מחל"ת רה"ב. וידוע ע"י התורה והמצות שלומד האדם הוא מברר רפ"ח ניה"ק שהם משם ב"ן והם גי' ש"ם ומעלה אותם למלכות ועי"ז גורם זיווג עליון וממשיך מוחין עליונים שהם נה"י דא"י שהם ג' שמות אהי"ה שסימנם יה"א ומוח. החכמה הוא מתקן גבורות הנק' כמ"ש ה' בחכמה יסד ארץ והנה אהי"ה דיודי"ן הוא גי' קס"א וע"י שנמשך למל' מתמתקים ה' גבורות מנצפ"ך שבה ועי"ז נמשך לה ג"כ משע"ו נהורין דא"א ואז עי"ז אין כח לקלי' הנז' לשלוט בו. ובזי"ו ויאמרו לאמר ר"ל ד' קלי' הנז' מה נשתה מלשון נשתה גבורתם באיזה אופן נשבר

כתם אז ויורהו ה' עץ גי' קס"א ע"ה שהוא אהי"ה דיודי"ן וישלך א"ל המי"ם גי' קכ"ו רבוע אדנ"י שהיא המל' ימשיך לה שם אהי"ה הנז' עי"ז וימתקו ה' מים ר"ל ה' גבורות ויהיו מים חסדים ועי"ז ש"ם הוא מברר ש"ם ניה"ק וגם ש"ם ל"ז גי' שע"ז ועי"ז יהיה יחוד חוק ומשפט שהם זוז"ן ועי"ז ושם ניסחו מלשון הרמת נס וא"ש את"מ וההי"ב.

ויאמר אם שמוע וכו' כל המחלה וכו' כי אני ה' רופאך. פי' הרב לב אריה ז"ל במ"ש האר"י ז"ל ע"פ כל משכבו הפכת בחוליו כי יסוד החולי הוא הפוך רחמים לדין והנה אות יו"ד הוא רחמים והוא עשר ונהפך ונעשה ערש ויו"ד נהפך ונעשה דו"י. והנה במצרים שלח ה' יו"ד מכות ונהפך היו"ד לדו"י כי הרשעים מהפכים מדה"ר למדה"ד כמו שמצינו בפרעה שכפר בשם הרחמים ואמר לא ידעתי את ה' א"כ ה' נעשה נגדו מהופך שמן יו"ד נעשה דו"י שהפך רחמים לדין, ולכן כתיב וישקף ה' שם הוי"ה וזהו ה' איש מלחמה אפי' שה' שמו הוא רחמים עכ"ז נהפך לאיש מלחמה. וזש"ה אסתירה פני מהם כי דור תהפוכות המה, וזהו שפירש"י מהפכים רצוני לכעס ר"ל שמהרצון שהוא רחמים נהפך לדין וה"ט כי הם קנאוני בלא אל כמו פרעה שאמר לא ידעתי את ה'. וזש"ה והיה עקב ר"ל כששם הוי"ה נעשה עקב למפרע תשמעו את המשפטים שהוא דין. אבל ושמר ה' אלהיך כששם רחמים הוא כסדרו אז את הברית ואת החסד ורחמך. מעתה ז"א והיה אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה ועי" מעשיך הטובים לא יהופך שם רחמים לדין והאונת למצותיו וכו' לכן כל המחלה אשר שמתני במצרים באות יו"ד שהפכתי עליהם לדין לא אשים עליך כי אני ה' דיקא הרומז לרחמים ולא כשהוא מהופך אלא כשהוא כסדרו זהו רופאך ר"ל שזהו רפואה שלך שמתחילה לא אשים עליך הואיל והוא כסדרו והוא רחמים ע"כ.

והרב אדר"א יצ"ו רמז בפ' ה' איש מלחמה ה' שמו במ"ש האר"י ז"ל לעתי"ל יהיה שם הוי"ה יהי"ה כדכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד שהוא"ו תתעלה במדרגת יו"ד. והנה עתה בגלות שלא תקנו ובררו ניה"ק בשלימות לכן צריך שהשי"ת ילחם לישראל כמ"ש הרב את ריבנו וכו' אבל לעתי"ל שיתבררו הכל אין צורך למלחמה. וז"ש ה' איש מלחמה שצריך לעשות מלחמה כדי להציל ישראל או אותו זמן ה' שמו לא יהיה, אבל לעתי"ל כשיהיה ה' יהיה א"צ למלחמה עכ"ד.

בזי"ו כוונת הפ' ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. ר"ל כשהוא ה' אז ילחם לכם. אבל ואתם מספר קטן י"ה ר"ל כשיהיו הוי"ה י"ה אזי תחרישון שא"צ עוד למלחמה ודו"ק.

ובזה פי' הרב בית פרץ כוונת הפ' ביום ההוא אכה כף אל כף. והוא במ"ש בזהר ויורהו ה' עץ דא קוב"ה ופי' האר"י ז"ל דשם הוי"ה בהכאה הוא עץ עי"ן הדרך, יו"ד פעמים ה' הם ה' ה' פעמים יו"ד ג"כ הן ה' ס"ה ק'. גם ו' פעמים ה' הם ל' ה' פעמים ו' ג"כ הם ל' ס"ה ס' גי' ע"ץ. א"כ לעתי"ל שיהיה שם הוי"ה יהיה א"כ ההכאה תהיה ב' פעמים י"ה י"ה שכל א' גי' ק' שהוא כ"ף. וז"ש ביום ההוא ר"ל לעתי"ל אכה כ"ף אל כ"ף ר"ל שם הוי"ה יהיה י"ה ויהכאה תהיה כ"ף כ"ף את"ד ז"ל.

ובזי"ו כוונת הפ' נחפשה דרכנו ונחקורה ונשובה, שהכל תלוי בתשוב' ועי"ז נשא לבבנו אל כפים שתהיה ההכאה כ"ף כ"ף כאמור ודו"ק.

ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וכו' אמרו במד' למה ליהושע אמ"ל זקנך אמר את האלהים אני ירא ובוה כתיב ולא ירא אלהים יבוא בן בנו למי שאמר אלהים אני ירא ויפרע ממי שנאמר בו ולא ירא אלהים ע"כ. פי' הרב אהל יעקב ז"ל הכוונה דבאו להשיב ע"מ שיש לשאול במש"ה בעמלק ולא ירא אלהים מי זה

אמר שהנכרי אשר לא מזרע ישראל צריך להיות ירא אלהים, עד שיהיה חטא לעמלק שלא ירא אלהים, על זאת הוכיחו ואמרו יבא בן בנו וכו'. והוא עפ"י משל לשני אחים בעיר אחת א' עני וא' עשיר והעשיר היה מספק לעני כל צרכיו ממאכל ומשתה ומלבוש. והיה דרכו שהמלבוש אשר לבשו אד כלותו ופשטו מעליו היה נותנו לאחיו העני. והעני הזה בלובשו את המלבוש הזה אחר איוה ימים ראה אותו העשיר והנה המלבוש תלוי עליו ולבו מגולה החוצה ובטנו יוצא לחוץ, ושאל אותו העשיר מה זאת ויען העני כי נתת לי בלוי, חשב העשיר לנסותו לאחיו העני וירד אל השוק ויקנה מן הסוחר ב' מלבושים חדשים א' לו וא' לאחיו ועכ"ז לא היו ימים מועטים פגע בו כבראשונה ויאמר לו העשיר הבט נא וראה ששני המלבושים נעשו ביחד ושלי עדיין ביופיו והדרו ושלך כבר בלה. ויען העני בשחוק האם רצונך לשנות חוקי הטבע הלא זה הוא חוק טבע העני להיות כנפי כסותו פתוחים, והעשיר קבל תשובתו בע"כ ושתק. ויהיה היום ויהיו שניהם קרואים בסעודת נשואין והיה הבדחן מתחפש בדמות עני במלבושיו ומעשהו והיו כל העם מציצים בו והביט גם העשיר וראה שכסותו מחוברת בקרסים, אז אמר לאחיו עתה אין לך תשובה כי הבדחן הוא מתחפש בדמות העני ממש בכל הדברים וראה שכנפיו מחוברים כגראה שגם העני הולך כן. הגמשל מובן כי הכתוב האשים את עמלק ואמר לא ירא אלהים וכדאי שלא יתנצל כי הנכרי א"צ להיות ירא אלהים ואינו ראוי לעונש על זה. הנה המכריע ע"ז הוא יוסף שהיה מתנכר במצרים ומתחפש בדמות נכרי עד שלא היה מדבר עם אחיו כ"א ע"י מליץ ועכ"ז לא נמנע מלומר את האלהים אני ירא. ואם היה משפט הנכרי שלא להיות ירא אלהים איך יוסף הוציא דב"ז מפיו שתכף ידעו שהוא יהודי, אלא ודאי שגם הנכרי מחוייב להיות ירא אלהים וא"כ עונש עמלק מוכרח שיהיה ע"י יוסף דוקא את"ד ז"ל.

והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק. פי' המפ' דרך רמז ומוסר עפ"י מ"ש בש"ס וכי ידיו של משה וכו' אלא כל זמן שישראל וכו' פי' כל זמן שישראל מסתכלים על שורשם שהם חלק אלוה ממעל וגומלי חסדים זל"ז ומרחמים זע"ז כמדת קונם ושורשם העליון ומתביישים במדת קונם לצאת מדרכיו אז נקראו ישראל. וזה רמזו והיה כאשר ירים משה ידו שמראה להם אביהם שבשמים שהוא מרחם וגומל חסדים והם מתביישים ממנו והולכים בדרכיו דהם ר"ת וגב"ר ג'ומלי חסדים ביישנים ר'חמנים אז נקראו ישראל וכאשר מניחים ידם ומתרשלים מר"ת גב"ר אז עמלק גבר שמגרה בהם הדוב ע"כ.

ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה. פי' המפ' בהק' מה שפי' פ' ותקת מרים הנביאה את' התף' בידה ס"ת התף' רמז שמרים הכניעה ס"ת משחית' אף' חימה' ומשה אהרן וחור הכניעו ר"ת מ'שחית אף' ח'ימה ר"ת מ'שה א'הרן ח'ור וז"ר עלו ראש הגבעה ולעתיד ממתק הקב"ה אותיות אמצעיות שהם משיח וזה רמזו רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם. וז"ר כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך שתוך תיבת משחית אף' חימה אותיות משיח והוא אסור ביד אלו ולעתיד אומר הקב"ה לאסורים צאו בב"א. וז"א הוא יסופך ראש ואתה תשופנו עקב אל האשה אמר שהנשים צדקניות מכניעות ס"ת הת"פ והצדיקים הזכרים מכניעים הר"ת מא"ה ע"כ.

באר"א פי' הרב בירך יצחק ז"ל כוונת הפ' ותקת מרים הנביאה וכו', במ"ש בסוף יבמות אליו תשמעון אם יאמר לך גביא לעבור על התו' כמו אליהו בהר הכרמל לצורך שעה שמע לו ופי' התוס' כאלהיו שהוא מוחזק לגביא אבל אם אינו מוחזק לא. והכא בנ"ד באה מרים להתיר לנגן בכלי שיר ותופים ביו"ט ביום ז' של פסח א"כ איך ישמעו לה לנגן אם לא שהיתה מוחזקת גביאה ומהיכן ידענו זה אתה

מוצא שביום זה הוחזקה נבואתה שנתנבאה כשהיתה אחות אהרן ואמרה עתידה אמי וכו' ולא נגמרה תשועתן אלא ביום זה. וז"א ותקח מרים הנביאה שהיום הזה הוחזקה לנביאה לכן אף שלקחה תופים ומחולות ביו"ט עכ"ו ותצאנה כל הנשים אחריה ר"ל אחר דבריה שהתירה האסור כלי שיר ביו"ט ע"כ.

בא"א פי' הרב מערכי לב ז"ל ח"א דף קמ"ט במ"ש במד' אם הנשים קדמו בשירה למלאכים ות"ק אמר דמלה"ש קדמו לנשים ואמר ר' לוי השמים לא אקבל אלא נשים קדמו התחילו מלה"ש להתרעם וכו' אמ"ל הקב"ה חייכם כן ע"כ. וז"ש ותקח מרים הנביאה שידעה בנבואה תרעומת מלה"ש וגזר ה' שהנשים תחילה לזה ותען להם ר"ל שענתה על שירת ישראל סמוך ממש כאילו היתה שירת הנשים ענייה לישראל ע"ד זמרון גברי ועניין נשי ע"כ.

בא"א פי' החיד"א ז"ל במ"ש פ' כל היד שמואל ור"י הו"י יתבי אאיגרא ואמ"ל שמואל לר"י אתו באמה והשתין ופריך והיכי עביד הכי וכו' ומשני כיון דבעית לא אתי להרהורי. והכא איכא בעיתותא או דליליא או דאיגרא או ארביה או דשיכנה. והנה בקריעת י"ס איכא אימתא דשיכנתא ולא אתו להרהורי לכן זמרון נשי. עו"ן מ"ש ז"ל דכשהמשפט חזק הוא ע"י ית' קריעת י"ס היה ע"י ית' לכך הותר לנשים לומר שירה. וז"ש מרים אל תחושו לקול באשה ערוה אלא שירו לה' והטעם כי גאה גאה דהמשפט חזק משום דע"י ית' סוס ורוכבו רמה בים ואימה גדולה יש וליכא הרהור. ובז"ו כוונת הפ' צהלי ורונני יושבת ציון וכ"ת אסור משום קול וכו' עז"א כי גדול בקרבך ע"כ.

בא"א פי' הרב ירך יעקב ז"ל במ"ש השל"ה משם זה"ק דלילי"ת ומחל"ת כל א' יש לה חיילות כמנין שמה והם ממלאים חלל העולם ומעכבים התפילה וטבעם מנגד למחל"ת. לילי"ת רוצה ביללה וקינה ואנחה וממנה נמשלים כל בעלי מרה שחורה. ותקנתה להכניעה בסיגופים ותעניות ותפילה בדמעות. ומחל"ת רוצה במחול ושמחה וליצנות אכילה ושתייה ותקנתה להכניע לשמחה במצות וכו' ולשמח חתן וכלה וכיוצא. וכ' ב"ס קול בוכים ע"פ נשים בציון ענו אלו שתי נשים ענו ציון מלקבל תפילתם כי כ"ו שמריבים זע"ו מאי דביני ביני התפילה מתקבלת ובחורבן עשו שלום ביניהם ועכבו תפלות ישראל כמש"ה שתם תפילתי. ולז"א ותקח מרים הנביאה את התוף שביטלה ת"פ מחנות דלילי"ת ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות ר"ל שגם הם בטלו כחות מחל"ת ואז ותען להם מרים שירו לה' ע"כ.

ובזה פי' כוונת הפ' בשמואל ב' א' נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים. והוא דהנה כתיב כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תכון וכו' ואפי"ה אהבו דוד ליהונתן אהבה שאינה תלויה בדבר והוא פלא. וכן מה שעשו שלום ביניהם אותם ב' נשים בתורבן הוא פלא. שהוא הפך טבעם שהם מנגדים זל"ה. ולזה היה מקונן דוד על יהונתן נפלאה אהבתך לי הפלא באהבתך לי שהוא פלא עצום יותר מהפלא שיש באהבת ב' נשים שעשו שלום ביניהם שגם שם יפלא שהוא הפך טבעם אלא דשם שייד להליץ דסו"ס ע"ד תמות נפשם עם פלשתים ה"נ כדי לראות במפלת אויביהם עשו שלום אך הפלא שיש באהבתך לי אין לו שום תירוץ ע"כ.

והרב מט"א ח"ד סי' תקע"ד פי' כוונת הפ' הנז' במשנ"ל ע"פ ואהבת לרעך כמוך אני ה'. ר"ל דאהב"ה גי' י"ב ואם הם אוהבים זל"ז נמצא ב"פ אהבה גי' כ"ו כמספר הוי"ה. וז"א ואהבת וכו' עי"ז אני ה'. עו"ן משנ"ל איש ואשה שזכו שכינה ביניהם וא"כ באהבת איש לאשתו מיוחדים חצי השם דוקא לא כן באהבת החברים מיוחדים את שם הוי"ה כולו. וז"א נפלאה וכו' מאהבת נשים שבאהבת נשים חצי השם שם י"ה אבל באהבתך מיוחד שם הוי"ה כולו ע"כ.

ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה וכו'. פי' הרב ייטב לב ד' ו' ע"ב בהק' מה שפי' הרב שני אליהו ז"ל כוונת הפ' והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עליכם, שדקדק כיון דהכל גלוי וידוע לפניו למה צריך לאות הזה של הדם על הבתים כדי להציל את ישראל, ומה הלשון אומרת לכם, והוא מפרש לה במה שחקר חקירת חכם על מה עשה ה' ככה לצוות לישראל לקנות הק"פ מעשור לחדש דביני בניי היו בסכנה גדולה, הן אמת דלא יכלו לפצות פה אך היה הדבר נס גדול ואין סומכין על הנס, ובא אל הישוב עמ"ש הרב אבק סופרים ז"ל בפ' דברי ר"פ לאביי מאי שנא קמאי דמתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא, ואילו רב יהודה כד שלף חד מסאנא אתי מטרא ואנן קא מצערינן גפשינן וצוחינן ולית דמשגח בן, אמ"ל קמאי הוו מסרי נפשיהו על קידוש ה' אנן לא מסרינן נפשינן על ק"ה ע"כ, והק' הרב ז"ל דמה זו שאלה והלא כמה נסים ונפלאות עושה עמנו הקב"ה בכל יום כמו שאנו אומרים ועל נסין שבכל יום עמנו ואין תלה הדבר במסירת עצמם על ק"ה דמי תלאן זב"ז, ותי' הרב ז"ל דלא יכחד ר"פ דאומה הישראלית אין לה קיום והעמדה אלא ע"י נסים ונפלאות מהקב"ה בכל יום, אלא דשאלתו היתה דלקמאי היה הנס נעשה בעבורם ובשבילם בשביל כבודם, אבל אנחנו אלה פה עם היות הקב"ה מטיב חסדו עמנו אינו בעבורנו אלא בעבור שמו הגדול, זאת היתה שאלתו של ר"פ מאי שנא קמאי דמתרחיש להו ניסא להגדיל שמם ולהאדירם משא"כ אנו ראינו לדבר דרב יהודה היה נענה בתפילתו כד שלף חד מסאנא אתא מטרא להודיע שהנסים הנעשים להם היה בעבורם לגדל שמם ולהוציא טבעם בעולם, ואנן צוחינן ולית דמשגח בן, לזה השיב לו אביי קמאי הוו מסרי נפשיהו על ק"ה לגדל שמו ית' בעולם ולכך גם הקב"ה היה עושה הנסים בעבורם לגדל שמם בעבורם, אנן דלא מסרינן נפשינן על ק"ה גם הקב"ה אינו מגדל את שמנו להודיע שהנסים הם בעבורנו א"ד ז"ל, והכא בענין הקרבן פסח שצוה להם ית' ליקח מבעשור לחדש שה לבית אבות, אף שהיה חשש סכנה בדבר מסרו נפשם על ק"ה בזה זכו לעשות להם נס בזכותם ובעבורם, אך אכתי לא יאמינו המצרים אם לא כשישחטו אותו ביום י"ד בפרהסיא ונתנו את הדם על המשקוף לעין כל מי שלא ראה השחיטה יראה הדם ואז היה ק"ה שמסרו נפשם לקיים מאמרו ית', לכן צוה ה' לעשות כן כדי לעשות להם נס בעבורם ולגדל את שמם שנס זה היה לאות ולזכרון שבעבורם נעשה להם הנס, ז"ש והיה הדם לכם לאות על הבתים, כל' דם זה יהיה לסימן ולאות ולזכרון לכם שיאמרו הדורות לפי שאתם שם ראיתי את הדם ופסחתי עליכם כל' לפי שמסרתם עצמכם על ק"ה לתת הדם מבחוץ לעין כל רואה וקדשתם את שמי, זה היה סיבה שראיתי את הדם שעשיתי ורחמתי עליכם בנגפי את מצרים מכ"מ ואגדל שמכם שיאמרו בשבילכם נעשה הנס ע"כ, הנה מבואר דאף זיבכל יום עושה עמנו חסד לאלפים ברוב רחמיו וחסדיו עכ"ז כשרואה שום אחד מישראל שמוסר עצמו על ק"ה כותב בתו' זכרון אותו הנס ע"י מי שנעשה כדי להגדיל את שמו לזכרון שמסר נפשו על ק"ה, וזהו כו' הכא בעמלק שמה' היתה הישועה ונתן הנצחון ליהושע כדכתיב ויחלוש יהושע את עמלק כדי לגדל שמו בעולם שמסר עצמו על ק"ה להלחם עם עמלק הרשע, וז"ש ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר שיהושע מחה את שם עמלק דהיינו פסוק ויחלוש יהושע את עמלק והיינו לכבוד ולתפארת ליהושע בגלוי אבל שים באזני יהושע שבשביל כבודו עשיתי זאת לתלות הנצחון בו אבל באמת כי מחה אמהה אני את זכר עמלק ולא נגמר שנאתו ומחיתו אלא על ידי והיה בעבור כבודו מפרסם לכל עם הקהל אלא לו לבדו וכל ישראל ישמעו מה שנכתב ויחלוש יהושע א"ד ז"ל.

בא"א פי' מהרח"א בעץ החיים כוונת הפ' הנז' בהק' מ"ש במגילה שלחה אסתר לחכמים כתבוני לדורות שלחו לה הלא כתבתי לך שלשים ולא רבעים פירש"י שלישים במקום ששלשתו תו' אי אתה רשאי לרבעו בג' מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק, בס' שמות, ומשנה תורה, ובס' שמואל, עד שמצאו לה מקרא שכתוב בתו' כתוב זאת זכרון בספר, כתוב זאת מש' כאן ובמשנה תורה זכרון מש' בנביאים בספר מש' במגילה, ואמרינן עלה כתנאי כתוב זאת מש' כאן ובמשנה תורה, זכרון מש' בנביאים, בספר מש' במגילה, דברי ר"א המודעי, ר' יהושע אומר כתוב זאת מש' כאן זכרון מש' במ"ת מש' בנביאים, נמצא דלר"א המודעי מגילת אסתר גרמזה במילת בספר ולר"י לא גרמזה וכתבו התוס' דלר"י לא נאמרה ליכתב ברוה"ק אלא מצוה דרבנן היא וק"ל כר"א המודעי דכולהו אמוראי סברי כותיה, ובכך זאת היתה כוונת הפ' זאת זכרון בספר ושים באוני יהושע ר"ל ג' תיבות אלו תכתוב ולא תפרש שום פירוש שבספר רומז אל מ"ש במגילה או אל מ"ש בנביאים שאם יזכו בימי שאול לאבד כל זכר עמלק תהיה פי' מילת בספר נדרש כר"י עמ"ש בנביאים ואם לא יזכו וישאר המן מזרע עמלק יהיה נדרש מילת בספר כר"א המודעי על מגילת אסתר, ונ"ש כי מחה ר"ל אם יזכו יהיה המתייה על ידם ואם לא אמחה אני את זכר עמלק בימי המן עכ"ד.

באר"א פי' הרב אש ד"ת ז"ל כוונת הפ' הנז' עם הפ' שאחריו ויפן משה וכו' פ' תצא במ"ש במס' הוריות מתני ליה ר' לר"ש בריה אחרים אומרים וכו' אמ"ל מי הם שמימיהם אנו שותים וכו' אמ"ל ביקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך וכו' אמ"ל גם שנאתם גם אהבתם כבר אבדה אמ"ל האויב תמו חרבות לנצח אמ"ל הנ"מ היכא דאהנו מעשיו וכו' הוא מתגי ליה משום ר"מ אמרו ע"כ, נמציל שבשביל שרצו לעקור כבודו של ר' לא היה מזכיר אותם בשמם אלא בשם אחרים ושאל לו בנו דכיון שכבר נאבדו מן העולם ולא עלתה בידם מה שביקשו לעקור א"כ היה ראוי למחול להם, מעתה ז"א שאמר הקב"ה למשה כתב זאת זכרון בספר כי מחה אמחה את זכר עמלק דייקא ובל אשא את שמותם על שפתי וימחו מן ספר על אשר ביקשו לעשות לישראל, ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי שהוקשה לו למשה דכיון דלא אהנו מעשיו ולא עלתה בידו כלום שעשה להם הקב"ה נס אף שלא היו ראויים לכך כ"א דרך נס הצילנו ה' מידו סוף סוף מיקרי לא אהנו מעשיו וא"כ אין ראוי שימחה שמו וזכרו, לזה תירץ ויאמר כי יד על כס יה ואו"ל אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק א"כ הרי אהנו מעשיו מקרי ומלחמה לו בעמלק מדור דור עד דורו של משיח שיבא בב"א עכ"ד.

ומהרח"א בעץ החיים פי' משם מהר"א צמח כוונת אומרו ושים באוני יהושע במ"ש במגילה דר"א ס"ל כתוב זאת מש' כאן זכרות במש"ת בספר מש' בנביאים, ור"י ס"ל כתוב זאת מש' כאן ובמ"ת זכרון נביאים בספר מ"ש במגילה, ז"א כתוב זאת זכרון בספר ושים באוני יהושע פי' ר"י שתיבת בספר למתייה המן אתא ולא באוני ישראל שיתייאשו בהתשו' אם ידעו שעתידי המן לימחה כמ"ש מפני מה זימנה אסתר להמן שלא יאמרו אחות לנו בבית המלך ויתייאשו מן התשו' ע"כ.

באר"א פי' ב"ס דרו"ש במ"ש שאול טעה והתיה טף ונשים דכתיב תמחה את זכר עמלק בציר"י והוא טעה לקרות בקמ"ץ, ונ"ש כתוב זאת זכרון בספר שתכתוב בספר הזכרון ולא תכתוב זכר שלא יטעה, אמנם שים באוני יהושע כי מחה אמחה את זכר בציר"י דבאמירה אין טעות ע"כ.

באר"א רמזו רבני אשכנז ז"ל כי ע"י ר"ת אמח"ה שהן א'הרן מ"שה ח'זר ה'ושע תמחה את זכר עמלק וא"כ לעתיד לבוא ע"י ר"ת מח"ה שהם מ'רדכי ח'רבוניה ה'דסה תמחה את זכר עמלק ע"כ.

ט"ו בשבט ר"ה לאילנות. רמז הרב מא"ש ז"ל פ' בשלח עפ"י משנת ס' יצירה המליך אות צדיק בלעיטה וקשר לו כתר וצר בהם דלי בעולם ושבט בשנה והממס בנפש זכר ונקבה. ולפרש זה נראה כי הנה המידה העיקרית אשר יכונה האדם בשם צדיק הוא למשול על תאוותיו ולהגביר נפש השכלית לבל ימשך אחת תאוות החומדיות לבקש מעדנים לנפשו למלאות כריסו מהם רק אכילתו בהשכל לצורך קיום הנפש והגוף שיהיה נכון לעבודת בוראו, כמש"ה צדיק אוכל לשובע נפשו ועי"ז נקרא צדיק. ואיש כזה ממשיך שפע וחיות לכל העולמות. ולכן ארז"ל בכל יום ב"ק יוצאת ואומרת כל העולם נזון בשביל חנינא בני שהוא ממשיך שפע לעולם והטעם הוא בשביל שהנינא בני די לו וכו', שאיננו מבקש תענוגי העולם הזה רק מסתפק במועט. ואדם כזה דוגמת דלי שהוא שואב מים מן הבאר, כן הצדיק דולה שפע מקור מים חיים שהן מוחין וממשיך אותם ע"כ העולמות וכל הדצת"ם כולם מקבלים שפע וחיות עי"ז. והנה מטבע האדם שבימות החורף המאכל ערב לו ומתאוה לאכול יותר מבימות החמה שמחמת החמימות אינו נהנה כ"כ באכילתו, אמנם בעת שהקור מתגבר מאוד ג"כ לא יתאוה לאכול מחמת הקרירות, אבל בשבט שהקור מתמעט קצת אזי ינעם לאדם באכילתו יותר מבשאר ימות השנה, וע"כ אז בחדש שבט העת היותר נכון למשול בתאוותיו שלא להרבות במאכלים ועי"ז שמקדש עצמו במותר לו ושובר תאוותו ומגביר השכל על החומר ועי"ז הוא ממשיך בעת הזאת חיות חדש לכל הנבראים מדצת"ם ובאילנות ניכר זאת שמאז והלאה מתחילים לבלבל. והנה האוכל לשובע נפשו ומכלכל מעשהו במשפט לבל ימלא בטנו רק לדרך קיום גופו או אין מעיו מלאים והמאכל יורד בנחת למסס ונטחן כראוי ויוציא העיפוש כראוי ואינו עולה אדים מעופשים למותו ומוחו יהיה צלול והוא אהוב למעלה ונחמד למטה. אכן אם הוא נוטה אחר תאוות הבהמית וממלא כריסו מחמת תאוותו אין המסס יכול לטחון המאכל כראוי ועי"ז עולים האדים למוחו והוא מתבלבל ואין לו דעת ישרה ומיושבת. וזה יש לרמוז המליך אות צדיק בלעיטה הוא אכילה ר"ל שהשי"ת צר עולמו שיהיה הצדיק יכול להמליך את עצמו על הלעיטה למשול עליה לבל ימשך אחר תאוותיו ועי"ז צר מהם דלי בעולם שהצדיק כמו הדלי שדולה שפע ממקור העליון וממשיך לכל העולמות וכל הנבראים דצת"ם ושבט בשנה שבשבט הוא העת שראוי לכך כנו' ועי"ז המסס בנפש זו"ן ר"ל שהמאכל נטחן במסס כראוי ודעתו תהיה ישרה.

ובזי"ן כוונת הפ' מאשר שמנה לחמו וכו', דידוע שי"ב חדשי השנה נגד י"ב צירופי הוי"ה וי"ב שבטי ישראל וחדש שבט נגד אשר שהוא נוט' ר"אש ש'נות אילנות שהוא בט"ו בשבט. שמתנוצצים האילנות בשבט ע"י שהצדיק ממשיך לדצת"ם חיות ותענוג חדש. והוא מאשר שמנה לחמו דשמן רמז לחכמה הרומז שע"י שאכילתו שהוא לחמו מהשכל וחכמה עי"ז יתן מעדני מלך שממשיך עדון ותענוג ממה"מ הקב"ה לכל הגברים שכולם מקבלים על ידו, והוא ג"כ כוונת הפ' ברוך מבנים אשר ידוע שבני חיי ומזוני לאו בזכותא וכו' אלא במזלא שהוא מול עליון מקור החכמה וע"י שהצדיק הוא מדבק עצמו בהחכמה יש בו כ"ח מ"ה להמשיך ברכה שהוא בני חיי וכו' והיה רצוי אחיו כנ"ל שיוכל להשוות דעתו עם כל אדם ויהיה אהוב ומרוצה להם כנ"ל, וטובל בשמן רגלו ר"ל שהוא דבוק בחכמה עילאה וממשיך משם שפע לכל העולמות א"ד ז"ל.

פרשת יתרו

וַיִּשְׁמַע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלהים למשה וכו' כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה ואת שני בניה, יל"ד למה פתח באלהים שהוא מדה"ד וסיים ברחמים כי הוציא ה' גם מהו סמיכות ויקח יתרו אשת משה וכו' למה שלמעלה, פי' הרב יוש"א ז"ל בדרך חריף במ"ש ביבמות דמצות פו"ר בש"א בשני זכרים בה"א זכר ונקבה ר"א אומר ב' זכרים וב' נקבות, וקאמר בגמ' דטעמא דר"א משום דכתיב ותוסף ללדת את אחיו את הבל, את לרבות תאומתו של קין ואת לרבות תאומתו של הבל ע"כ. לפי"ז אי דרשינן את לרבות צריך לקיים פו"ר שני זכרים וב' נקבות, עו"ן מ"ש המפ' ז"ל דטעם משה שסירב בשליחותו של מקום שהיה ירא מפרעה שלא יהרגנו, והקשו דהא קי"ל שלוחי מצוה אינם נזוקין מדכתיב לא יחמוד איש את ארצך את הטפל לארצך שאפי' ממונו אינו ניוק וכ"ש גופו, ותי' דמשה לא דריש את והקב"ה הענישו ע"ז משום דדרשינן את, וידוע דהט' שנענש אברהם שזרעו יהיו בגלות מצרים משום שעשה אנגריה בת"ח וחטאו היה משום דכתיב את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, וכתבו התוס' והא מפורש בתורה משום שאמר במה אדע, ותי' דמשום זה לא היה נגזר עליהם קושי השעבוד אבל משום שעשה אנגריה בת"ח נגזר קושי השעבוד, עו"ן מ"ש המפ' כי בסנה עשתה מדה"ד רושם שנלקחה הכהונה ממשוה משום שסירב בשליחותו, והוא אשר עשה אלהים למשה דהיינו מדה"ד ע"כ. מעתה יובן דכיון ששמע יתרו אשר עשה אלהים למשה דהיינו מדה"ד הענישתו משום שסירב בשליחותו וק' דלמה נענש כיון דהיה ירא מפרעה אלא דצ"ל דשלוחי מצוה אינם נזוקים מדכתיב ולא יחמוד איש את ארצך לרבות אפי' ממונו א"כ שמע מינה דדרשינן את לרבות, וגם שמע שהוציא ה' את ישראל ממצרים במדה"ר א"כ ש"מ יצאו קודם הזמן, דאי נשלם הקץ למ"ל להוציאם במדה"ר הא אפי' עפ"י מדה"ד יכולים לצאת, אלא ודאי מדהוצרכו למדה"ר א"כ ש"מ דיצאו קודם הזמן, וקשה דהא אכתי י"ל דנשלם השעבוד ע"י קושי השעבוד ואכתי למ"ל מדה"ר אלא מוכרחים אנו לומר דקושי השעבוד היה משום אברהם שעשה אנגריה בת"ח ולא דריש את כמ"ש התוס', ומאחר דמאלה השני ענינים מוכח דדרשינן את לרבות א"כ ממילא לפי"ז משה לא קיים פו"ר דהא בעינן ב' זכרים וב' נקבות מדכתיב את קין לרבות את תאומתו ואת הבל לרבות תאומתו, משו"ה תכף ומיד ויקח יתרו את צפורה אשת משה אחר שלוחיה לרמות לו שחייב להחזירה כדי לקיים מצות פו"ר ב' זכרים וב' נקבות, והוא שסיים דהט' שאתה חייב להחזירה אחר שלוחיה משום ואת שני בניה דהיינו משום דאפשר דס"ל דלא דרשינן את לרבות, אבל השתא מוכח דדרשינן את לרבות משו"ה עליך המלאכה לגמור לקיים מצות פו"ר עכ"ד ז"ל.

ועפ"י אפ"ל סמיכות פרשת בא כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים ויהי בשלח ודרו"ל מי צות וי משה צות וי, דק' מה לו למשה עתה שיצעק וי, אדרבא היה ראוי לשמות בעת ובעונה הזאת, אכן עפ"י א"ש כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים ר"ל בשם הו"ה ב"ה שהוא מדה"ר א"כ ש"מ יצאו קודם הזמן דאי נשלם הקץ למ"ל להוציאם במדה"ר אפי' מדה"ד יכולים לצאת, אלא ודאי מדהוצרכו למדה"ר א"כ ש"מ דיצאו קודם הזמן, וק' אכתי י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן ואכתי למ"ל מדה"ר, אלא מוכרחים אנו לומר דקושי השעבוד היה משום אברהם שעשה אנגריה בת"ח ולא דריש את כמ"ש התוס', א"כ ש"מ דדרשינן את וא"כ הוא שסירב בשליחותו של מקום והיה ירא מפרעה שלא יהרגנו משום דלא דריש את ארצך ולכן סירב שלא כדין עשה והוא ראוי לעונש, לכן באותה שעה צות וי, דמעתה נראה שהוא ראוי לעונש על סירובו

בשליחות והעונש הוא או שתבטל הכהונה ממנו או שלא יכנס לארץ כמש"ל לכן צוה וי' ודו"ק.

בא"א אפ"ל לע"ד כוונת הפ' הנו' עפ"י סגנון הרב ז"ל בדרך אחרת. והוא במש"ל דאזה"ע שכופרים בהקב"ה הוא משום דלא דרשי את ה' אלהיך לרבות ת"ח אלא דרשי את לרבות שיש ב' רשויות ח"ו ולכן עוצ"ז. אכן מי שדורש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח הוא אויל ומודה דקב"ה אחד יחיד ומיוחד ואין עוד מלבדו. בוי"ו דיתרו מתחילה היה סובר דאת ה' אלהיך תירא לרבות שיש ב' רשויות ח"ו ולכן היה עוצ"ז ולא עלה על דעתו להתגייר ולהודות שהקב"ה הוא אחד. הן כהיום כששמע את כל אשר עשה אלהים למשה וכו' כי הוציא את ישראל ממצרים ר"ל כמ"ש הרב ז"ל שהוציאם במדה"ר נראה דשלא בזמנם יצאו די לאו"ה היה יכול להוציאם אפי' במדה"ד, אלא ודאי שלא בזמנם יצאו וליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן, משום דקושי השעבוד היה לכפר על אברהם שעשה אנגריא בת"ח א"כ ש"מ דאת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ולא דרשינן לה לרבות שתי רשויות ח"ו, לכן או תכף ומיד בא להתגייר ולהודות שהקב"ה הוא יחיד בעולמו וליכא ב' רשויות ח"ו דאת ה' אלהיך תירא היא אתיא לרבות ת"ח ולא לשתי רשויות ח"ו לכן בא ונתגייר ודו"ק.

ובזה אפ"ל כוונת הפ' אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכו' ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני. דקשה דמהו הסמיכות זל"ו משום שהוציאנו מארץ מצרים הכרת שלא לעבוד ע"ז. אכן עפ"י א"ש. וז"ש אנכי ה' דייקא ר"ל שהוצאתיך מבית עבדים בשם הוי"ה ב"ה שהוא מדה"ר משום שהיה קודם הזמן משמע דליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן משום דקושי השעבוד היה לכפר על אברהם שעשה אנגריא בת"ח, א"כ ש"מ דדרשינן את ה' אלהיך תירא דאתיא לרבות ת"ח לא כסברת הכופרים האומרים דאת ה' אלהיך תירא לרבות שתי רשויות ח"ו אלא לרבות ת"ח ולעולם דאין אלוה אחר מבלעדי אין אלהים ולכן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני כטענת אזה"ע שטוענים ואומרים דאת ה' לרבות שתי רשויות ולכן עוצ"ז. דמן יציאת מצרים במדה"ר נראה דאת ה' אלהיך אתיא לרבות ת"ח ואסור לעבוד ע"ז לכן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ודו"ק.

בא"א פי' הרב ברכ"ט ז"ל כוונת הסמיכות וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלהים למשה וכו' ויקח יתרו את צפורה וכו', בהק' מש"ל משם המפ' דמ"ש את כל אשר עשה אלהים למשה שפגעה מדה"ד במשה שניטלה ממנו הכהונה וניתנה לאהרן על שסירב בשליתות הקב"ה. והנה איתא בילקוט שהביא משה ממדין עם בניו ואשתו למצרים ויפגשוהו אהרן ונתן לו עצה לגרשה ואז גירשה משה. והנה קי"ל דכהן אסור להחזיר גרושתו אבל ישראל מותר. וז"ש וישמע יתרו וכו' את כל אשר עשה אלהים למשה דהיינו שפגעה בו מדה"ד שניטלה ממנו הכהונה וניתנה לאהרן ואז כיון דשמע יתרו שניטלה ממנו הכהונה לכן ויקח יתרו את צפורה אחר שלוחיה, דאילו היה משה כהן היה אסור לו להחזיר גרושתו אבל כיון דניטלה ממנו הכהונה ע"כ הוא מותר להחזיר גרושתו לכן ויקח יתרו את צפורה וכו' אחר שלוחיה ששלחה בגט ע"כ.

בא"א פי' הרב שד"ה ז"ל וישמע יתרו ר"ל הבין יתרו שבהיותו כהן מדין איך זכה להיות חותן משה אם כי לא זה היה לו סימן שעתיד הוא להתגייר אלא שבתחילה היה ענין זה זר בעיניו יען כי הוא לא הניח ע"ז בעולם שלא עבדה ואיך יש לו תקוה. לז"א אשר עשה אלהים למשה וליש' עמו והשוה מרע"ה שמעולם לא חטא לישראל שהיו בלתי טובים עוצ"ז ואח"כ נעשו כשרים ובשם ישראל יכנה

עמו ונתלתו מפני כי גדול כח התשובה נמצא כי הוציא ה' את ישראל ממצרים כי מעת ההוצאה נקראו ישראל וכ"ו על שקבלו מלכותו ית' עליהם, ע"כ גמר בלבו לבוא להתגייר כי בודאי שהקב"ה יקבלנו ובמקום שבעלי תשובה עומדים וכו' ע"כ. באו"א פ"י הרב ברכ"ט ז"ל כוונת אומרו כהן מדין, במשז"ל דאין מקבלים גרים לימות המשיח, וכן בימי דוד ושלמה לא קיבלו גרים שנא' הן גור יגור אפס מאותי וכו' וע"כ כיון דכאן עלו ישראל לגדולה ויהי משה בישראל מלך ואולי תאמר דיתרו משום שולחן מלכים נתגייר ע"כ אמר כהן מדין דהיה כהן ושר ולא חסר ממנו כלום ובודאי לשם שמים איגייר, ובוז יתיישב מ"ש רש"י על וישאלו איש לרעהו וכו' אינו יודע מי השתחוה וכו' כשהוא אומר איש לרעהו וכו', דקשה וכי לא ידעינן דרך ארץ כי כשהאורח בא אצל בעה"ב הבעה"ב מקדים לקבל פני האורח ולא אורח לבעה"ב, אלא הכוונה להודיע שמשה התנהג עפ"י הדין וחקר ברישא אם יתרו עודנו בתוקפו מתערה כאורח רענן כאשר היה מעודו אז ראוי לקבלו דאולי משום שולחן מלכים איגייר, אבל אם ח"ו מטה ידו או אינו ראוי לקבלו דאולי משום שולחן מלכים איגייר, וז"ש וישאלו איש לרעהו לשלום כלומר משה הנקרא איש שאל על יתרו השלום לו ואם כביר מצאה ידו אז ראוי לקבלו, אבל אם אין שלום באהלו אינו ראוי לקבלו דאולי לשולחן מלכים קא מכיין להתגייר עכ"ד ז"ל.

באו"א פ"י הרב מוהר"י אלגאזי ז"ל כוונת הפ' הגו' במשז"ל דטעם קבלת הגרים ואהבת ה' אותם הוא לפי דקי"ל מוסיפין מחול על הקדש וישראל קדש לה' ומוסיפין עליהם מחול הם הגוים שבאים להתגייר ולהתוסף עליהם, עו"ן מ"ש רבני אשכנז ז"ל שטעם יציאת מצרים קודם הזמן הוא מדין רבא דקאמר בפסחים הקדש מפקיע מידי שעבוד ושם במצרים הקדש לו לעם ועי"כ הפקיע שעבודם ושוב לא ישתעבדו, ועו"א וישמע יתרו שהבין יתרו בינה יתירה ובא ונתגייר ע"י ששמע את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו, ע"ד אני אמרתי אלהים אתם שעשאתם כאלוהות ע"י שלקחתם לו לעם והקדישם וזה היה סיבה כי הוציא ה' את ישראל ממצרים בכח ההקדש שהפקיע מידי שעבוד ובינה יתירה זו שהיתה לו מכל העמים היא שעמדה לו לבוא ולהדבק בקדש ישראל, כי אמר מסתמא מוסיפין מחול על הקדש כי שאר העמים שלא ידעו היציאה זו בחשיכה יתהלכו ולא עלתה על לבם שאם יבואו מהם להדבק בישראל שיקבלו מהם ע"כ.

באו"א פ"י הרב שיח השדה ז"ל במשז"ל דאין מקבלים גרים בימי שלמה שמא יאמרו לשולחן מלכים הוא צריך, וק' דהא חזינן דבימות המשיח מקבלים דכתיב נכון יהיה בית ה' ונהרו אליו כל הגוים, ות' כיון דמשיח מורה ודאין דכתיב והריחו ביראת ה' א"כ שאני המשיח דיודע אם כוונת הבא להתגייר היא לשמים או לא, עו"ן משז"ל דיתרו היה עשיר גדול שהוא היה הכומר הגדול של ע"ו במדין, בזי"ו דהפסוק עצמו מקשה ומתרץ וז"א וישמע יתרו ר"ל דכששמע וסבר וקביל ובא להתגייר קרא אותו יתרו בתמיהא וכיצד קבלו אותו דשמא שכוונתו לשולחן מלכים, וכמשז"ל על בתיה בת פרעה שקיבלה שלמה משום שהיא בת מלכים, ועוד דהא משה קאי דמורה ודאין כמו המשיח וז"א חותן משה וליכא למיחש מידי.

ובזי"ו כוונת הפ' אני חותנד יתרו בא אליך ע"כ, ודקדקו המפ' דכיון דראו זה את זה מהו אומרו בא אליך, וכי לא ראה אותו שבא אליה, ולפי"ה יע"ן דכוונתו היא לומר שלא תאמר שאינד יכול לקבל אותי משום דשמא לשולחן מלכים אני צריך מחמת שישראל במדרגה עליונה, לז"א בא אליך ואתה מורה ודאין ויודע האמת עכ"ד, ורבינו האר"י זצ"ל כתב א"ני חותנד יתרו ר"ת אח"י והכוונה דיתרו הוא קין ומרע"ה הוא הבל וצפורה היא היתה תאומה יתירה שנולדה עם הבל והרגו

קין בשבילה ולקחה ממנו ועכשיו בא משה ונטלה וז"א א"י ח'ותנך יתרו ר"ת אח"י ר"ל הכי אחי אתה ע"כ. והמפ' ז"ל סיימו דבתחילה לא היה קטטה בינו לבינו על ענין התאומה וע"ע החלוקה. לז"א עתה אני באתי לתקן. וז"ש א"י ח'ותנך יתרו שאתה אחי ועתה מה שהייתי במחלוקת עמך על החלוקה עתה אני מודה שהיא שלך. וז"ש בא אליך וע"מ שהרגתי אותך משום התאומה הנה עתה אני ואשתך ושני בניה עמה כדי לתקן עוני ע"כ.

ועפ"ז פי' החיד"א ז"ל בכס"ד דף מ"ו כוונת משז"ל דיתרו שיעץ לפרעה לשעבד ישראל ואח"כ ברח למדין זכו בניו לישב בלשכת הגזית ואיוב ששתק נדון ביסורין. דק' דיש צד לומר דיותר היה חייב יתרו שיעץ, מאיוב שלא יעץ אלא שתק, ואמאי נדון ביסורין טפי מיתרו. הרי יתרו אהניא עצתו ומה תועלת בכרחו, אבל איוב לא עשה כלום. אכן יובן עפ"ה דיתרו היה צד הטוב שבקין כנוז, וזש"ה וחבר הקני נפרד מקין וידוע שפרעה היה קין וא"כ יתרו היה קרוב שידבק אל פרעה שהיה קין, וז"ש נפרד מקין ר"ל מפרעה שהיה קין ולכן מתחילה היה מוכרח ליעץ לפרעה כי שניהם קין ואח"כ שב בתשובה וברח והפריד הטוב והלך וע"כ נחשב לו דבר גדול להיותו הוא עצמו קין ונתקבלה תשובתו, משא"כ איוב ששתק ונשאר שם. וזה אפשר כוונת הפ' עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו ורז"ל אמרו בקדירה שבישלו בה נתבשלו. דהכוונה כמשז"ל וישם ה' לקין אות, אות יו"ד מסר לו, ופרעה שהוא קין היה מתגאה על משה שהוא הבל באות יו"ד הנו שפרעה מספרו שג"ה יתר על משה יו"ד ולמפרע היא היתה בעוכריו, שהיו"ד היא סימן לעשר מכות שהביא עליו הקב"ה. וז"ש כי בדבר אשר זדו לשון זדון וכולל גמי כי בדבר שנתגאו באות יו"ד שניתנה לקין בזה הדבר לקו דהיו"ד נעשה לרעה להם דבאו להם עשרת מכות א"ד ז"ל.

והרב בירך יצחק ז"ל פי' שמות פי' בזה דמ"ש יתרו מאיוב, ועוד מאי מדה כנגד מדה דזכה וישבו בניו בלשכת הגזית, במ"ש הב"י חו"מ סי' י"ג משם הרשב"א ז"ל שאלת ראובן ושמעון שביררו להם עשרה אנשים לעיין בדין וקיבלום עליהם וכו' ואם לא יסכימו כולם לדעת א' שילכו אחר הרוב וביני ביני נסתלק א' מהעשרה ולא רצה להיות עמהם באותה ברירה, אם חייב הנתבע לקבל מה שחייבוהו הנותנים או לא. והשיב דבר ברור הוא שכיון שנסתלק הא' מהם נתפרדה החבילה ואפי' אם אמר איני יודע לפי שאין הולכים אחר הרוב אלא כשהוא רוב מתוך כל שנשאו ונתנו כולם בדבר אבל כשהאחד איננו לא דאמרינן אילו היה שם עמהם שמא היה מראה להם טעם הפך מה שהסכימו כולם והיו מודים לו ע"כ. וא"כ זו היה דעתו של יתרו לש"ש שכידוע ג' היו באותה עצה שהם הובררו מתחילה כדי לדון דינם של ישראל, שבגמ' הביאו מאמר זה ע"פ הבה נתחכמה לו ולכן הושיבו ב"ד של שלשה עליהם כדי לדונם, וכיון שראה יתרו כך אמר אם אשב בדין ואשתוק לא מהני שהרי מצינו שאיוב נענש, ואף אם אני מזכה את ישראל אפשר ששני חבירי יחייבום ופוסקים דינם אחר הרוב וא"כ אין לי תקנה ליפטר מעונשם אלא בברירה וכיון שאני מסתלק מביניהם יתבטל כל הועד והמושב וכפסק הרשב"א דכיון שהובררו ג' דיינים וסלקתי עצמי הרי ביטלתי הועד ואפי' אם השנים יסכימו לחייבם בטל דינם, ולהכי מדה כנגד מדה שילם לו הקב"ה שכרו וישבו בניו בלשכת הגזית, דכמו שהוא ביטל הועד והב"ד מעל ישראל ע"י שסילק עצמו מן הדין ה"ג זכו בניו וכו' אבל איוב שישב ושתק שתיקה גמורה כהודאה דמיא א"ד ז"ל.

באר"א אפ"ל כוונת הפ' הנו' במ"ש ז"ל דמה שנענש משה שלא יכנס לארץ הט' כדי לכפר על מכירת יוסף, א"כ מזה נראה שהדין עם יוסף שדין ב"ן יש להם,

גם או"ל דמה שיצאו קודם הזמן משום דמשנולד יצחק וכו' וא"י אינה מוחזקת וכו' משום שדין ב"נ יש להם וב"נ אינו קונה בחזקה. וא"כ משה יכול להחזיר גרושתו כדין ב"נ. וז"א וישמע יתרו וכו' את כל אשר עשה אלהים למשה ר"ל שפנעה מדה"ד במשה שנגזר עליו שלא יכנס לארץ כדי לכפר על מכירת יוסף מזה נראה דדין ב"נ יש להם. לכן אז ויקח יתרו וכו' אחר שילוחיה דכיון דדינם כב"ן א"כ מותר להחזיר גרושתו ודו"ק.

ובזה פ"י הראש"ל כמהר"א פאניזיל יצ"ו כוונת אוז"ל קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ומתן תורה. ר"ל דמשלשה אלה מוכח דדין ב"ן יש להם. דמקריעת ים סוף כמ"ש במד' עמד עוזא וכו' ואמ"ל משנולד וכו'. מלחמת עמלק כמו שאז"ל שבא הוא לעורר על הבכורה ולא עלה בידו ואדרבה ציוה ה' כי מחה וכו' והט' משום דהמכירה כדין היתה דאין אונאה לגוי. וממתן תורה כמשו"ל שאמ"ל מלאכי השרת מה לילוד אשה בינינו והשיב להם ה' לקבל התורה בא אבל מקודם דינם כב"ן. וא"כ כיון דמג' אלה מוכח דדין ב"ן יש להם לכן ויקח וכו' כנז' ודו"ק.

ובזה פ"י כוונת הפ' ויספר משה לחותנו. את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל ר"ל על אודות שהיו סוברים שדין ישראל יש להם וא"כ לא נשלם הזמן לכן הוכרח ה' לעשות עמו כ"כ והוציאם. דהאמת טועים הם דדין ב"ן יש להם ונשלם הזמן וראיה לזה את כל התלואה וכו' זו מלחמת עמלק ויצילם ה' נראה דערעורו על הבכורה שלא כדין היה משום שדין ב"ן יש להם א"ד יצ"ו וש"י.

איתא בש"ר וישמע יתרו מה שמועה שמע ומה קריעת ים סוף שמע ובא. ר"א מלחמת עמלק שמע ובא. ר"א אומר מתן תורה שמע ובא ע"כ. פ"י הרב יוש"א ז"ל במה שידוע לרו"ל דע"י ג' סיבות המינים מאמינים בע"ז ופוגם לומר ב' רשויות יש. הא' הוא מ"ש נעשה אדם בלשון רבים והם אינם מאמינים דמשום ענוה אמר כן וכמו שאמז"ל אמנם הם ס"ל דה' מלך גאות לבש ואין לתאר הקב"ה בענוה. והביטול לזה כי טח עיניהם מראות שהניח כל ההרים הגבוהים והשרה שכינתו בסיני במתן תורה. הרי מזה מוכח כי הוא בוחר בענוה. הסיבה הב' משום דא"א להיות פועל טוב ופועל רע כאחד. כי איך אפשר שני הפכים בנושא א' ומשו"ה אומרים זה לחוד וזה לחוד וב' רשויות יש. והביטול לזה כתבו הראשונים מכח קריעת ים סוף שהיו הכל רואים בעיניהם שבידו אחת הוא מטביע המצרים ובידו אחת מציל את ישראל כדכתיב ימינך ה' וכו'. הרי שבבת אחת פעל טוב ורע. הסיבה הג' היא דאם אין הקב"ה חפץ בע"ז למה אינו מבטלה. והביטול לזה דק"ל מעשה ידי אדם עדיף וראיה מן המילה שלא בראו מהול. עו"ן מ"ש הרב אש דת ז"ל בטעם מאז"ל שעמלק היה עושה כן לשבטו של דן שהיה ביניהם פסל מיכה והיה הענן פולטן דהם היו עע"ז בטענה זו דאם אינו חפץ בע"ז וכו'. ומזה ג"כ מוכרח דס"ל דאם חפץ במילה למה לא בראו מהול משו"ה היה זורקן למעלה עפ"י שיטתן ע"כ. הרי שמלחמת עמלק שנלחם עם שבט דן והענישם מוכח בבירור דאין בסברתם כלום דמעשה ידי אדם עדיף. בז"ו והיינו דק"ל לבעל המאמר מה שמועה שמע ובא להתגייר ואיך ניחא ליה בביטול תלתא דפורענותא והוא היה ראש לכולם בסברות אלו שלא הניח ע"ז עד שעבדה מהני טעמי דאמרן. לזה באו התנאים ואמרו דע"י ששמע הני תלתא נחברר לו דאין בג' אלה שטוענים העו"ז ממש. דלטענה דא"א לפועל טוב וכו' הרי מקריעת ים סוף מוכח איפכא דאחד ה' אלהינו פעל טוב לישראל ורע למצרים בבת אחת. ולטענה הב' אם אינו חפץ בע"ז וכו' גם זו תשובתה בצידה ממלחמת עמלק שבא על שבט דן והענישם הקב"ה על שהיו מאמינים בסברא זו. א"כ מוכרח דמעשה ידי אדם עדיף. ולטענה הג' באמרו נעשה אדם דמשמע ב' רשויות ואינם הפצים לומר שהוא בוחר בענוה. מתן תורה יוכיח שהניח כל ההרים הגבוהים והשרה שכינתו בסיני שהוא שפל. הרי

מזה מתברר שהוא חפץ בענוה, וכיון ששמע לג' אלה הם ביטול לג' טענות שלהם, תכף ומיד בא ונתגייר והאמין בה' כי הוא אחד ואין שני לו עכ"ל ז"ל.

בא"א פי' הרב הנו' חלוקת קריעת ים סוף ומ"ע. במשנ"ל שכל השבטים נקראו ע"ש הגאולה. יוסף ע"ש שיוסיף הקב"ה לגאלנו שנית דהיינו ששעבוד מלכיות השלים הזמן. ובוה פי' הרב כס"ן מש"ה ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף ודרו"ל שנתחדשו גזירותיו שתפס עיקר דקושי השעבוד משלים הזמן משו"ה עמד והכביד השעבוד משום דלא ידע את יוסף שעשה עצמו כאילו לא ידע טעם שנקרא יוסף ע"ש שעתיד לגאולינו שנית וא"כ מן הראוי שלא להכביד עול השעבוד, והוא לא עשה כן אלא תפס טעם הב' דקושי השעבוד משלים. ובז"ו מאו"ל במד' הים ראה וינוס מה ראה ארונו של יוסף ראה מעשה ונזכר הלכה דלמה נקרא שמו יוסף ע"ש שיוסיף וכו' א"כ שעבוד מלכיות משלים הזמן ולכן תכף נקרע. ובז"ו כוונת ת"י כד אתקרע ימא אתא עמלק ואגח קרבא בישראל. הכוונה שעל ידי קריעת ים סוף שנקרע ש"מ ששעבוד מלכיות משלים הזמן וכיון דלא נגאלו גאולת עולם דיש עליהם עוד להשתעבד ע"כ קדם הוא לזכות בהם והקרוב קודם. עו"ן מ"ש בגמ' דאין מקבלים גרים במלכות ב"ד ובימות המשיח כיון דישראל שוכן לבטח יאמרו שלשולחן מלכים הוא צריך. וכתבו המפרשים דאם גאולת מצרים היא גאולה שלימה א"כ אין ראוי לקבל גרים אותו זמן, אבל אם יש אחריה שעבוד אז מקבלים גרים. בז"ו דק"ל לרו"ל דמה שמועה שמע ובא להתגייר ואדרבה כיון דראה כל הנסים והגבורות שנעשו להם א"כ מה"ט אין מקבלים גרים לימות המשיח ומי הגיד לו דגאולת מצרים אינה גאולת עולם, לזה השיב קי"ס ומ"ע שמע ובא דהא מדנקרע הים ובסיבה זו בא עמלק ואגח קרבא ש"מ דאין גאולת מצרים גאולה שלימה. והא דיצאו קודם הזמן משום ששעבוד מלכיות השלים הזמן, וכיון דצריכים עוד להשתעבד בגליות שפיר יכול להתגייר ע"כ. ומ"ש מתן תורה יובן בדרך זו בהק' לשון מדרש הביאו הרב צמ"ד ז"ל וז"ל שמעתי שיש במד' כשקבלו ישראל את התורה בשורה רעה נתבשרו שעתידים להיות משועבדים תחת אדום ע"כ. בז"ו כיון ששמע מתן תורה אז הבין וידע שעתידים להיות משועבדים וא"כ עכשיו אינה גאולה שלימה ויכולים לקבל גרים לכן בא ונתגייר ודו"ק. ועיין להצמ"ד ז"ל שכתב פי' המד' הנו' וז"ל ושמעתי פי' דע"י קבלת התורה מוכרת דיש אם למקרא דטען מרע"ה למלאכים אכלו בשר בחלב אצל אברהם ומינה דקרינון ורב יעבד (בי"ת ציר"י) שעשיו הרב יהיה נעבד ליעקב שהוא הצעיר. ע"כ. ולקענ"ד אחר המחיר לא זכיתי להבין דבריו אדרבה אי יש אם למקרא אזלינן בתר הקריאה שהוא ורב יעבד צעיר אכן אי אזלינן בתר המסורת אז קרינון יעבד בי"ת בציר"י וזה פשוט ודו"ק.

בא"א פי' המפ' ז"ל כוונת אמרם קריעת ים סוף ומחית עמלק שמע ובא. במ"ש הרב מהר"ש מאסטרפולי ז"ל דיש ד' קליפות בעולם שהם מונעים את האדם מלעשות התשובה והם עון משחית אף חימה והם רמוזים בפסוק והוא רחום יכפר עו"ן ולא ישחית והרבה להשיב אפ"ו ולא יעיר כל חמת"ו. והאנשים הזכרים יש יכולת בידם להכניע ראשי הקליפות הנו' והנשים סוף הקליפות הנו' בסוד הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב ואל האשה אמר. וכן מצינו במלחמת עמלק מ"שה א'הרן ח'ור הכניעו ראשי הקליפות הנו' מ'שחית א'ף ח'ימה שהם ר"ת שמם מ'שה א'הרן ח'ור, וז"ש מ'שה א'הרן ח'ור עלו ראש הגבעה ר"ל שהכניעו ראשי הקליפות הנו' ובשירת הים הכניעה מרים סוף תיבות הנו' שהם ס"ת משחית א'ף ח'ימה הת"פ והו' מש"ה רוח אפנו משיח ה' נלכד בשחיתותם. ולא נשאר מהקלי' הנו' כ"א קלי' העון בא יתרו והכניעה וזהו ס"ת וישמע' יתרו' כהן' ס"ת עו"ן. בז"ו מה שמועה שמע ובא ר"ל היאך לא עיכבו עליו אלו הקלי' מלעשות תשובה, עו"א שמע מלחמת עמלק שהכניעו

משה אהרן חור ר"ת של ג' קלי' הנז' וגם קי"ס שמע שהכניעה מרים ס"ת של ג' קליפות הנז' ולכן כיון שידע שגכנעו אלו הג' ולא נשאר כ"א קלי' עזן לכן יכול לבוא להתגייר ולהכניע קליפת עזן לכן וישמע' יתרו' כהן' ס"ת עזן' שהכניע גם קלי' זו הרביעית ע"י גירותו ע"כ.

בא"א פי' הרב צמ"ד ז"ל כוונת או"ל מלחמת עמלק שמע ובא' במ"ש בגמ' והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה שהיה דורש אגדות של דופי וכי לא הי"ל למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פילגש לאליפז ואמר' בגמ' ודאחאן עלה מיהא אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים היתה דכתיב אחות לוטן בעיא לאיגורי באה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פילגש לאליפז ויצא ממנה עמלק דצערניהו לישראל מט' דלא איבעו להו לרחקה. והנה יתרו קודם ששמע מחית עמלק לא בא שהיה חושש שירחקו אותו כמו שעשו לתמנע אבל כשראה מלחמת עמלק שציער את ישראל אמר עתה יקבלוני שראו שהגיע להם צער עמלק מחמת שריחקו לתמנע עכ"ד.

בא"א אפי' לענ"ד בהק' מ"ש הרב א"א יצ"ו משם הרב ש"ש ז"ל וג"ל הטעם שבוה"ז מקבלים גרים, כי עכשיו קודם ביאת המשיח כי יד על כס יה לכן יעקב בחר לו י"ה כי יעקב בוא"ו מספרו קפ"ה וכשיעקב בגלות מתחבר עמו שם י"ה ומספרו ג"ר לכן עכשיו שהוא כי יד על כס י"ה מקבלים גרים, אבל לעתיד לבוא שיתמלא השם אין מקבלים גרים. וזש"ה אלמנה וגר יהרוגו שהם שונאים הגר מפני שהם אומרים לא יראה י"ה ולא יבין אלהי יעקב לכן אמר דוקא יה ויעקב שאם היו יודעים ששם י"ה מתחבר ליעקב ונעשה ג"ר היו אוהבים את הגר, אבל הם אומרים לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב ע"כ וש"י. וידוע דמה שנחסר השם הוא ע"י מלחמת עמלק כמש"ה כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק ואין השם שלם עד שימחה ורעו של עמלק, מעתה א"ש דמתחילה כשהיה השם שלם לא בא להתגייר שאין מקבלים גרים, אבל כיון ששמע עמלק ע"י גחסר השם או בא להתגייר שאז י"ה עם יעקב"ב מספרו ג"ר ולכן מקבלים גרים לכן בא ונתגייר ודו"ק.

בא"א פי' הרב בירך יצחק ז"ל כוונת אומרם קריעת ים סוף שמע ובא. והוא במשז"ל דיתרו מדיני היה והוא מבני קטורה שחייבים במילה והוא היה מהול במילה ופריעה. לכן עתה שבא להתגייר נסתפק אם יכול להתגייר משום דקי"ל אין הגר נכנס לברית אלא במילה וטבילה וכיון שהוא מדיני וכבר נמול מקודם שלא לשם גירות יש דעות מהפוסקים דס"ל דערבי מהול וגבעוני מהול אי אפשר להם להתגייר והיא סברת ר"ח ז"ל מדברי התוס' כתבה הטור ז"ל, ולכן אין ולא ורפיא בידיה אם תועיל הגירות לכ"ע כיון שהוא מהול כבר ודי לו בטבילה לבד או לא. שהרי בפ' החולץ אמרו גר שטבל ולא מל רי"א ה"ז גר שהרי מצינו באמהות שטבלו ולא מלו ומפורש שם בגמ' דס"ל דנים אפשר משאי אפשר דהא דמכשירנן לנשים בטבילה לבד משום דאי אפשר לנשים לימול משא"כ אנשים מ"מ דנים וכו' וילפינן אנשים מנשים יע"ש. והו' ספקו של יתרו כיון דמהול מקודם ולדעת ר"ח לא מהניא לגירות אי תסגי ליה בטבילה לבד כנשים משום דדנים וכו' או אין דנים וכו'. ושוב כששמע קריעת ים סוף למד מזה דדנים וכו' ויש לו לבוא ולהתגייר בטבילה לבד דילפינן אנשים מנשים. והוא כמ"ש במד' בתחילה לא רצה הים ליקרע עד שדנו בדין ק"ו ומה בשביל אדה"ר שהוא יחידי עשיתי ים יבשה דכתיב יקוו המים וכו' ישראל ששים רבוא עאכ"כ, ומדראינו נקרע הים וקיבל ק"ו זו ולא פריך מה לאדם דלא הוה אפשר בלאו"ה שא"א לעמוד ולהתקיים במים אבל ישראל אפשר להעבירם בדרך אחרת ואין דנים וכו' אלא ודאי מדלא פריך כן נראה שדנים וכו'. ובזי"ו וישמע יתרו כהן מדין ר"ל שהוא מדיני

ומהול מקודם ומשו"ה הוא מסופק בגירות, אך כיון ששמע קריעת ים סוף דאית לן למילף מינה דדנים אפשר משאי אפשר משו"ה שמע קי"ס ובא ונתגייר דאפשיט ספקו דראה מעשה ונוכר הלכה לכן בא תכף ונתגייר א"ד ז"ל.

אשר עפיד"ק אפ"ל דזהו מה שסמך את"ו ויקח יתרו את צפורה וכו'. והוא בהק' מ"ש ביבמות ד' ס"א בש"א שני זכרים ובה"א זכר ונקבה מ"ט דב"ה ילפי מברייתו של עולם שהיו אדם וחוה, וב"ש ילפו מברייתו של עולם, אין דנים אפשר משאי אפשר יע"ש. נמצא דלב"ה שאמרו זכר ונקבה וילפי מברייתו של עולם ס"ל דנים אפשר משאי אפשר. בזה א"ש וישמע יתרו כמשו"ל מה שמועה וכו' קי"ס שמע ובא דמינה יליף דדנים וכו' כנו', וא"כ לפי"ז דינא הוא כב"ה דצריך זכר ונקבה וא"כ משה שיש לו שני זכרים עדיין לא קיים מצות פו"ר כיון שאין לו נקבה, לכן אז ויקח יתרו את צפורה כדי להורות לו דעדיין לא קיים מצות פו"ר וה"ט ואת שני בניה שיש לו ב' בנים בלתי נקבה לכן לקחה לו כדי שיביא עוד נקבה דדינא הוא כב"ה משום דדנים וכו' כאמור וד"ק.

באו"א פי' הרב קרבן מנחה סי' קל"ג כוונת מלחמת עמלק שמע ובא. והוא בהק' דהיאך נכנס עמלק בתוך ענני כבוד דמזה נמשך מלחמת עמלק ואמר מר דעשה ערמה שבא להתגייר ואעפ"י דקמי שמיא גליא אינו מן הראוי דמי שבא להתגייר שידתו אותו ולא יקבלו אותו כ"ש זה דכתיב לא תתעב אדומי, ויתרו מה שלא בא מקודם משום שחשב שאין מקבלים גרים ועל מה יבוא, לכן עתה שראה מלחמת עמלק ומאיזה כח בא להלחם אינו אלא שבא להתגייר וקבלוהו ונמצא דמקבלים גרים ולכן זירז עצמו ובא להתגייר ומאת ה' היתה זאת דעמלק בא בשביל תמנע פילגש עשוי דלא קבלוה ויבא עמלק להרע לישראל במונח דבא להתגייר וגם עמלק נטל את שלו דבשביל שעשה ערמה כך דבא להתגייר יצא דבר מלכות דאין מקבלים גרים מעמלק שיוור עפ"י מדותיו א"ד ז"ל.

והרב אברהם אנכי יצ"ו כתב משם המפ' דזה רמז בתיבת וישמע ר"ת וישמע ים שנקרע מ'לחמת ע'מלק. ועוד פי' בכוונת הפ' משם המפ' במ"ש דשמעון העמסוני היה דורש כל האתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש עד שבא רע"ק וכו' ואז"ל הטעם דשמעון פירש דחשש פן יאמרו דאת בא לרבות ע"ז למ"ד דחולקין כלב"ה ולכך פירש, אכן רע"ק דרש לרבות ת"ה ומאיזה טעם דרש כך ואמרו דמצא סמוכות בראותו ראה נתתיך אלהים לפרעה וכיון דתוארו נתן למשה וכל ת"ה יש בו ניצוץ משה כמ"ש האר"י ז"ל על מ"ש משה שפיר קאמרת וגם לישראל סבא שהוא יעאע"ה ויקרא לו אל אלהי ישראל וכיון דלמשה ויעקב אל אלהים דיבר ויקרא להם אינו רחוק וזר לומר דאת ה' לרבות ת"ה ולמפרע לא יש ספק דאם בא לרבות ע"ז ח"ו כסברא הכוזבת שאומרים חולקים כלב"ה ולא ידעו דזהו היכא דפליג ליה רביה יקרא והרי ע"ז נבזה ונמאס והיא תועבת ה' ומאי דפליג ליה רביה יקרא הוא דומיא דמשה ויעקב ואת לרבות ת"ה ולא לרבות ע"ז. וז"א וישמע יתרו ר"ל הבין דתיבת את לרבות ת"ה ולא לרבות ע"ז ח"ו ומהיכן שמע לז"א את כל אשר עשה אלהים למשה דעשה הקב"ה אלהים למשה שאמ"ל ראה נתתיך אלהים וגם ולישראל שהוא ישראל סבא יעאע"ה דקראו אל, אז וישמע לשון הבנה דהבין את כל דאינו לרבות ע"ז אלא לרבות ת"ה מדראינו דעשה אלהים למשה ולישראל זת"ר.

ועיין להרב משנת ר"א דפי' מאז"ל אתמול אמרתי לך ראה נתתיך אלהים לפרעה עכשיו אתה מבקש ליכנס לא"י והוא במה שהק' דאם היה משה נכנס לא"י היה חי לעולם, וגם מצינו דחירם מלך צור בשביל שהאריך ימים עשה עצמו אלוה וכל הנבראים השתחוו לאדה"ר דעשוהו אלוה ולכך גזר מיתה על העולם כ"ש למשה שהקב"ה

קראו אלהים. וז"א אתמול ראה נתתיך אלהים וא"כ ועכשיו אתה רוצה ליכנס לארץ שאם תכנס מוכרח לחיות לעולם וכיון שאני קראתיך אלהים וגם תחיה לעולם א"כ ודאי יעשוך אלוה לכן לא תכנס א"ד יצ"ו.

באו"א אפ' לקענ"ד במש"ל משם הרב יוש"א ז"ל דאי אמרינן את ה"א תירא לרבות ת"ח א"כ חטא אברהם במה שעשה אברהם אנגריא בת"ח וצריך קושי השעבוד כדי לכפר על זה, וא"כ לא אמרי' דקושי השעבוד השלים הזמן אלא שלא בזמנם יצאו יע"ש, וידוע דמשה נענש שלא יכנס לארץ על סירוב וכו' והוא סבר דבזמנן יצאו וצריך שהקב"ה ירד בעצמו, וז"ש מי אנכי וכו' כאשר כ"ו בא בארוכה בדברי המפ' ז"ל. בוי"ו אתמול אמרתי לך ראה נתתיך אלהים מזה נראה דאת ה' לרבות ת"ח וצריך קושי השעבוד לכפר על זה א"כ ליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן אלא שלא בזמנם יצאו ואתה סירבת שלא כדן וא"כ עתה אתה רוצה ליכנס לארץ ודו"ק.

ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים. קשה דמהו השבת הגדול הזה דקאמר ברוך ה' אשר הציל, דמשמע שעשה עמהם גם ופלא אשר הוא לפנינו משה"ד, וזה אינו שהרי בדין הוא שיצילם שכן הבטיחו לאברהם, ותו מהו הכפל אשר הציל את העם, דהיינו אתכם היינו את העם. פי' הרב דברי מרדכי ז"ל דף נ"ה ע"א במשול' דמה שנתחייבו ישראל במצרים היה לפרוע חוב אאע"ה שחייב למקום וקי"ל יתומים חייבים לפרוע חוב אביהם, וזהו הטעם דבשבט לוי לא נשתעבדו משום דהא דחייבים היתומים לפרוע חוב אביהם דוקא אם ירשו קרקע אבל שבט לוי שלא הי"ל חלק בארץ ולא ירשו קרקע מאביהם אמטו"ל לא נשתעבדו. אלא שבזה נסתר התי' שמתרצים על יציאתם קודם הזמן דמשנולד יצחק התחיל הגרות דבארץ לא להם כתיב דלפי הקודם נמשך שהאחרת שלהם היתה. באופן כי להציל שבט לוי מטעם שהם לא ירשו קרקע ולהציל לישראל מטעם דמשנולד יצחק וכו' הו' תרתי דסתרן אהדדי. נק' עוד מ"ש בספ"ק דשבועות וכפר את מקדש הקדש זו לפני ולפנים עם הקהל אלו ישראל יכפר אלו הלויים, ואמרו בגמ' דאיצטריך לרבות ללויים משום דלא איקרו עם. בוי"ו דיתרו שבוחי קא משבח ע"כ הטובה אשר עשה ה' להפליא תרי נסי דסתרן אהדדי ותפיס חבלא בתרין ראשין, וז"ש ברוך ה' אשר הציל אתכם אתם שבט לוי מיד מצרים מעיקר הגלות עצמו מטעם דלא ירשתם קרקע משא"כ שאר השבטים שירשו קרקע נתחייבו לשלם. ואף דלגבי הצלחתכם תפס השיטה דא"י וכו' בה אבות העולם ושלחם היתה בעבור הצלת שבט לוי עכ"ז לגבי הצלת ישראל ברד"ו תפס השיטה דא"י לא וכו' בה ומשנולד וכו' וז"ש אשר הציל את העם שהם שאר השבטים מתחת יד מצרים לאפוקי שבט לוי דלא איקרי עם והציל את העם מתח"י שכבר היו תח"י והוציאם ברד"ו בגין דא הפלא לעשות לתפוס החבל בתרין ראשין להציל את שבט לוי ואת שאר השבטים לפני הקץ עכ"ד.

בזה אפ"ל כוונת הפ' למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתי. ר"ל דבא משה ממ"ג להקב"ה למה הרעות לעם הזה לעם דייקא אלו לישראל שנקראו עם ולא לשבט לוי שלא נקראו עם, הט' משום שעם הזה שהם ישראל ירשו קרקע אבל שבט לוי לא ירשו קרקע לכן אינם חייבים לפרוע חוב אביהם, א"כ נראה דא"י היא מוחזקת וליכא לתרוצי משנולד וכו' למה זה שלחתי להוציאם קוה"ז כיון דא"י מוחזקת ועדיין לא נשלם הזמן ודו"ק.

באו"א פי' מהרח"א בעץ החיים ז"ל במ"ש הרמב"ם למה נענשו המצרים לפי שלא גור על אומה ידועה והראב"ד נ"ט אני קצפתי מעט. בוי"ו דתחילה קאמר

ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה לפרעה ולמצרים על אודות ישראל ושמ"ת יש עול בחיקו ית' שכך גזר ת"ש ולמה נענשו, משו"ה אמר ברוך ה' אשר הציל אתכם ובאיזה טענה הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה שלא גזר שיהיו עבדים במצרים תחת יד פרעה ות"ש הושלמו מלידת יצחק כמ"ש הרמב"ם ז"ל. טעם שני אשר הציל העם מתחת יד מצרים שמורה כובד השעבוד והוא תי' הראב"ד אני קצפתי מעט, ובב' טענות הללו הציל אתכם ואין עול ת"ו בחיקו ית' ע"כ.

באו"א פי' הנז' משם מוהר"ב אשכנזי ז"ל עמ"ש בגמ' סנהדרין שפתחו כולם לחובה זכאי ואם אחד מהם לימד זכות או חייב דאולינן בתר הרוב, לכן כל המצריים פתחו לחובה ופרעה לזכות כדי שילכו אחר הרוב ויהיו ישראל חייבים, וז"ש אשר הציל אתכם מיד מצרים שפתחו לחובה ומיד פרעה שהציל את העם מתחת יד מצרים ר"ל שפתח בהצלה לזכות לישראל וכוונתו היתה לרעה א"ד ז"ל.

עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם. פירש"י זדו תרשיעו. ור"ד לשון ויזד יעקב נזיד בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו. פי' הרב דרכי איש ז"ל דף ל"ח ע"ב בדרך צחות במ"ש הראב"ד ז"ל דטעם שנענשו המצרים כיון שהם קיימו גזירת המלך מלכו של עולם והט' שנענשו משום שהרשיעו לשעבדם יותר מדאי ע"ד אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה. עו"ן מ"ש בילק"ר דגלות מצרים היה סיבה על קטרוג ס"מ על הרמאות שעשה יעקב לעשיו בבכורה וברכות, וידוע משו"ל ע"פ ויזד יעקב נזיד ויבא עשיו מן השדה והוא עיף, יעקב היה מבשל עדשים אמ"ל מה ראית לבשל עדשים אמ"ל מפני שמת זקני ואני מתאבל ומצטער עליו, אמ"ל אף באותו זמן פגעה מדה"ד, א"כ אין שכר ואין עונש ואין תחנה"מ שג' הנה אנכי הולך למות תן לי העדשים והיה הבכורה שלך. בזיו"ו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים ואל אמונה ואין עול בחיקו ית' ע"מ שהעניש את המצריים והט' כי בדבר אשר זדו ונתן רש"י הב' טעמים שהמצרים ראויים לעונש, חדא כמ"ש הראב"ד שהמה עזרו לרעה והרשיעו להכביד עולם על ישראל, ועוד שנית דהגלות היה על לא חמס כיון דעיקר גלות מצרים היה על הבכורה הרי היא מכירה גשוי"ק בתבשיל עדשים. וז"א אשר זדו אשר הרשיעו ולהכי נענשו. ועוד טעם אחר לשון ויזד יעקב נזיד בקדרה אשר בשלו דהיינו אותו תבשיל של עדשים שמכר בזה הבכורה וקטרוג ס"מ היה על לא חמס דלית דינא ולית דיינא לשעבדם דין גרמא נתבשלו ונענשו עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' ב"ס אברהם אנכי יצ"ו כוונת אומרו ברוך ה' וכו' עתה ידעתי כי גדול וכו' משם הרב חיים משה הכהן יצ"ו במ"ש בברכות פרק הרואה מנלן דמברכינן אניסא דאמר קרא ויאמר יתרו ברוך ה' והקשה המהרש"א בח"א דילמא דבעינן שם ומלכות ככל הברכות הרי אין כאן מלכות, ע"ש מה שתי'. ויתר נראה לומר עמ"ש הפוס' בענין זה דהיכא דמוכיר האל הגדול הוא כאומר מלכות לענין ברכת תחילת י"ח יע"ש. וא"כ ז"ש ויאמר יתרו ברוך ה' ומיניה גמרינן דמברכינן אניסא וכ"ת הרי חסר אמירת מלכות לז"א דזה הרגיש קרא ומודיע לנו דיתרו גמר אומר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים הו"ל כאומר האל הגדול והוא מלכות והוא ברכה שלימה בשם ומלכות זת"ד יצ"ו.

כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חוקי האלהים ואת תורותיו. יל"ד דהול"ל באים אלי, גם מ"ש ושפטתי בין איש ובין רעהו דודאי הדין ביניהם דן, תו מ"ש והודעתי וכי כל דין צריך להודיעם מקום מוצאו. פי' הרב עין יוסף ז"ל במאי דקי"ל דשנים שיש להם דין זה על זה אם בא אחד והטעים דבריו לדין הר"ז רשע ערום וגם הדיין צריך לפרוש מזה דעי"ז יטה הדין, ועי"ז

אמרו מדבר שקר תרחק. וכן איתא בסוטה איזהו רשע ערום זה המטעים דבריו לדין. וז"ש כי יהיה להם דבר לשנים ובא אלי אחד מהם להטעים דבריו. תשובתי אליו דאינו שומע אלא ושפטתי בין איש ובין רעהו. וכ"ז היה אומר ליתרו אגב אורחיה להודיעו חומר הדין ולפי דיש לשניהם איסור לדין ולבע"ד לכן נגד הדין שילמדו ממנו אמר והודעתי את חוקי האלהים הוא הדין שאינו יכול לשמוע דברי הא' לבדו קודם שיבוא חבירו משום מדבר שקר תרחק. ונגד בעה"ד אמר ואת תורותיו של אותו שבא יחידי שהוא בכלל רשע ערום ע"כ.

באו"א פי' הרב הגו' במ"ש פ' איזהו נשך הנהו תרי כותאי דעבוד עסקא בהדי הדדי
אזל חד מנייהו פלג בלא דעתא דחבריה אתו לקמיה דר"פ אמ"ל מאי נפק"ל מינה הכי אמר רב נתמן זוזי כמאן דפליגי דמו. לשנה האחרת קם חבריה ופלג חמרא בלא דעתא דחבריה אתא לקמיה דר"פ אמ"ל מאן פלג לך אמ"ל חזינא דבתר ידי קא אויל מר, ר"ל שמעולם לא הפכת בזכותי, אמר ר"פ כי הא ודאי צריך לאודועי כי היכי דלא חשיד לבי דינא. אמ"ל זוזי מי שקיל טבי ושביק חסירי אמ"ל לא אבל חמרא איכא דבסיים ואיכא דלא בסיים. ולכן צריך לאודועיה. וז"ש כי יהיה להם דבר כגון חמרא וכבר בא אלי כעין אותו דבר דהיינו זוזי ודנתי אותו לא' מהם יחידי, וז"ש ושפטתי בזוזי בין במה שנוגע אליו ובין מה שנוגע לחבירו ועתה הוא צועק וכי משוא פנים יש בדבר, אז והודעתי צריך אני לאודועי את חוקי האלהים ואת תורותיו שיש חילוק בין זוזי לחמרא. ולפי מ"ש התוס' ז"ל שם דאע"ג שלא אמר לו הורוני מהיכן צריך לאודועי מעצמו וכעת בא על נכון והודעתי מעצמי את חוקי האלהים ואת תורותיו שתי תורות יש כאן א' בזוזי וא' בחמרא כאמור.

באו"א פי' הרב הגו' במ"ש פ' מי שהיה גשוי הנהו תרי אחי ותרי שותפי דאית להו דינא בהדי חד ואזל חד מנייהו בהדי לדינא לא מצי למימר אידך לאו בעל דברים ידי את ואדון עמך בחלקי אלא כיון שהשותף עמד בדין ויצא חייב גם איהו חייב דשליחותיה קא עביד. וכתב המרדכי שם שדוקא כשהם תובעים שאם הי"ל טענה אחת למה לא בא א"ו סבר וקביל אבל אם הם נתבעים יכול לומר לו אני אדון עמך בחלקי. בז"ז כי יהיה להם דבר שהם תובעים לאחד ובא אחד מהם אלי לתבוע ממנו בין בחלקו בין בחלק חבירו אז ושפטתי בין למה שנוגע לזה שבא ובין למה שנוגע לרעהו שלא בא לתבוע ואומר לו שאין יכול חבירו לתבוע אלא סבר וקביל מה שטען חבירו. ולפי שיראו התלמידים ויחשבו דדין זה הוא כולל בין לתובעים בין כשהם נתבעים לכן צריך אני להודיעם את חוקי ה' ואת תורותיו דדוקא לאלו שהיו תובעים דנתי כן אבל אם היו נתבעים אין הדין כן כאמור.

באו"א פי' הרב הגו' במ"ש פ' חזקת ר' ינאי הוה ליה אילן ונופו היה נוטה לרה"ר
וכיוצא היה אילן כזה לאחר באו בני רה"ר וקמו עליו שיקצוץ אילנו ובאו לפני רבי ינאי ואמר דינו לבקר משפט, בלילה צוה וקצצו את אילנו למחר חזרו לבא אמ"ל לך קוצ את שלך אמ"ל ומר אמאי אינו קוצץ את שלו, אמ"ל לך וראה אם הוא קוצץ את שלך ואם לאו לא תקוצ את שלך ובעו בגמ' ור' ינאי אמאי לא קצץ את שלו מקודם ומשני דר' ינאי חשב דבני רה"ר ערב להם להסתופף בצלו וכשראה שהקפידו ג"כ עליו קצץ את שלו. עוד שם גבי רבי אבהו שהי"ל זיון בולטים בחלונו לרה"ר והקפידו בני רה"ר על אדם אחר שהי"ל גם זיון בולטים ובאו לפניו לדין וגזר עליו שיקצוץ אותו אמ"ל ומר אמאי לא קצצם אמ"ל לדידי מחלו גבאי בני רה"ר לדידך מאן מחל לך. והנה נמצא במרע"ה כיוצא בו בענין זמרי שאמר לפניו בענין כזבי בת צור זו אסורה או מותרת אמ"ל אסורה אמ"ל בת יתרו מי התירה לך. וכן קרה במחלוקתו לבשו ציצית תכלת כולה ובאו לקנטרו וכו', וז"ש כי יהיה להם דבר ואותו הדבר בא אלי כענין ר' ינאי וכונתם לקנטרני לכן מה אני עושה ושפטתי את עצמי תחילה

ואתקן את שלי ואח"כ גזרתי אומר בין איש ובין רעהו וא"ת וכי אם לא היו באים אלו אליך לא היית מתקנו כענין ששאלו את ר' ינאי, לז"א או והודעתי את חוקי האלהים ואת תורותיו שטועים הם ולא דמי ול"ז כמו שהיה צריך להשיב ולא היה שותק, או כענין דר' אבהו דמחלו גבאי וזה לא מחלו לו, או כטענת רבי ינאי עצמו שהחמיר ואמר חושבני שלי יקפידו ועכשיו שהקפידו לך וראה את תקנתי לעצמי תקן עצמך וכיוצא כל דבר ודבר לפי מה שהוא.

באו"א פי' הרב שם משמואל ז"ל כוונת המשך הפ' הנז' והוא בהקדים מ"ש בסנהדרין מרע"ה כי הוה אתא דינא לקמיה אמר יקוב הדין את ההר אבל אהרן מידה אחרת היתה בו אוהב שלום ורודף שלום ועושה פשרה ביניהם, ולכאורה צ"ל ממ"נ אי מצוה לבצוע למה אמר משה יקוב הדין את ההר, ואי אין מצוה לבצוע למה אהרן עשה כן. אכן יובן עם מ"ש הרב לב אריה ז"ל משם המפ' שנ"ט לשבח למה בשאר ימות השנה אומרים מלך אוהב צדקה ומשפט ובר"ה ויוה"כ אומרים המלך המשפט, דה"ט דאיתא בגמ' כ"ז שאין הדיין יודע להיכן הדין נוטה מותר לבצוע אבל משיודע היכן הדין נוטה אסור לבצוע ובשאר ימות השנה בא המשפט לפני פמליא של מעלה והם אינם יודעים את הדין עד שיעיינו בדין היכן נוטה א"כ יכולים לעשות פשרה לכן אומרים מלך אוהב צדקה ומשפט, אבל בר"ה ויוה"כ בא המשפט לפני הקב"ה בעצמו והקב"ה יודע תיכף להיכן הדין נוטה לכן אומרים המלך המשפט. כיון שיודע היכן הדין נוטה אסור לעשות פשרה בזה יתורץ הקו' הנ"ל דלעולם מצוה לבצוע לכך עשה אהרן פשרה אבל משה אינו יכול לעשות פשרה דאיתא בנוהר והובא במפ' ע"מ שאמר משה כי יהיה להם דבר בא אלי ולא אמר באו בלשון רבים דמילת בא לא קאי אבעלי דינים כ"א על המשפט גופיה שתו"מ בביאת הבע"ד לפניו הוא יודע ברוה"ק להיכן הדין נוטה וא"כ הי"ל למרע"ה מדת הקב"ה והיה אסור לו לבצוע לכן אמר יקוב הדין את ההר. עו"ן מ"ש הכל"י דמילת גיצב הוא לשון מריבה כמו ודתן ואבירם יצאו נצבים עו"ן מ"ש בחו"מ סי' י"ב הפשרה בשנים אבל אחד אפי' קבלוהו בקנין לסמוך עליו לא מהני.

מעשה יובן דיתרו ודאי עדיין לא היה יודע שברוה"ק בא תו"מ המשפט לפני משה. לכן אמר יתרו למשה מדוע אתה יושב לבדך בלא אחר עמך שע"ז אין אתה יכול לעשות פשרה וזה גורם לך שכל העם גיצב עליך ר"ל בקטטות ומריבות מבקר עד ערב דהא אכתי לא ידע יתרו דמשה ידע תכף היכן הדין נוטה ומשה הבין זאת לכן גילה לו ואמר כי יהיה להם דבר בא אלי דתכף ברוה"ק יודע אני היכן הדין נוטה, ואז אפילו לא אשב אני לבדי לא אוכל לעשות פשרה, ולכן ושפטתי בין איש ובין רעהו משפט דוקא לא פשרה, וכששמע יתרו כן נתן לו עצה שהוא יסלק עצמו לגמרי מן הדין רק אתה תחזה אנשים חכמים ונבונים והם ישפטו שהם יכולים לעשות פשרה, ואז על מקומו יבא בשלום, ולא יהיה ביניהם מריבות ע"י שעושים פשרה ביניהם עכ"ד.

וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם גיצב עליך מן הבקר עד ערב, ויאמר כי יבא אלי העם לדרוש אלהים, ל"ד מהו את כל אשר הוא עושה, ודאי דהכל ראה לא מקצת. פי' הרב עין יוסף ז"ל במ"ש בשבת עד מתי יושבין בדין עד זמן סעודה ושם מפורש ששעת סעודה לת"ח הוא שעה ששית, עו"ן מ"ש במגילה פ' הקורא את המגילה עומד דדוקא במגילה או עומד או יושב אבל בתורה או שניהם יושבים או שניהם עומדים, שנא' ואתה פה עמוד עמדי, והנה דרך הבא להשיג לחבירו צריך לראות היטב במה שהוא רוצה להשיג שאל"כ ימצא שהוא המוטעה, ולכן יתרו שבא להשיג למשה על מה שהיה עושה לכן אמר וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה

לעם שהיה יושב ודן וגם יושב ומלמד חוקי האלהים ואת תורותיו, לכן אמ"ל אם ללמוד תורה באת הלא אמר"י או שניהם רב ותלמיד יושבים או שניהם עומדים שנ' ואתה פה עמוד עמדי, וא"כ מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך בעמידה, ואם לדין ומשפט שהדיין בישיבה ובעלי דינים בעמידה כדאיתא בפ' שבועת העדות, וא"כ מדוע וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב, והלא עד מתי יושבים בדין עד זמן סעודה, וז"ש את כל אשר הוא עושה משפט ולימוד והוא יושב וכל העם נצב מן הבקר עד ערב, ולזה השיב לו משה שבהיותו יושב לשפוט יבא אלי העם לדרוש אלהים ומשתרביבין הדברים ממשפט ללמוד חוקי האלהים ותרתי איתנהו בי ע"כ.

בא"א פי' הרב בנין אריאל ז"ל עמ"ש החזקוני דהערב רב באו למשפט עם ישראל על עסקי בינות מצרים כי טענו דהם קרובי המצריים יע"ש, לפי"ז לא היה יכול שום אדם לדון אותו דין דכולם נוגעים בדבר, אבל מרע"ה עליו נאמר חכם לב יקח מצות דכולם נתעסקו בביוזה והוא נתעסק בעצמות יוסף ולא הי"ל חלק בביוזה, א"כ הוא לבדו יכול לשפוט דין זה, ובזה נתבאר היטב תשובת משה ליתרו על שאלתו, דכל דוכתא דכתיב העם הם הערב רב ולו"א כי יבא אלי העם הם הערב רב ולגבי דין תורה שלהם מי יכול לשפוט כ"א אני זת"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב אהל יעקב ז"ל פ' משפטים וז"ל דע כי הקהלות והעיריות יתחלקו לב' סוגים, יש עיר אשר אנשיה רודפי צדק, ויש הפך זה בעלי ריב ומדון ומחלוקת, התבדל ביניהם אם יש אתם להספיק עצמם בדיין אחד הנה העיר האוהבת שלום די לה בדיין אחד לבד כי אינם צריכים לבוא לדין כיון שהם ישרים והם מתפשרים בינם לבין עצמם ביושר ולא יצטרכו לבוא לדין, לא כן אם הם בעלי מחלוקת לא יספיק להם דיין אחד, כי כן דרך המתרחרים לומר אוסיף דיינים וכן צריכים שמשים הרבה להכריח אותם לבוא כי הם מעצמם לא יבואו לדין, והנה בבא יתרו אצל משה ראה ב' הפכים בנושא אחד, כי ראה אותו לבדו דן אותם מזה יורה שלימות העם ולכן די להם ברכ אחד, ובשומו את לבו על הבאים לפניו למשפט ראה ההפך כי לא יתנו לו מנוחה כל היום יתייצבו בטענות ותביעות, וז"ש יתרו בצחות לשונו מדוע אתה יושב לבדך שזה יורה שלימות העם וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב, ואם המה צדיקים כל כך ששוקדים על הדין מעצמם מרוב ישרותם א"כ מה להיות נצבים בטענות ותביעות, הלא דרך הישרים לא יצטרכו לבא לדין כלל אלא יתפשרו ביניהם בינם לבין עצמם וא"כ אני רואה ב' הפכים בנושא אחד, ע"ז אמ"ל משה כי יבא אלי העם וכו' להורות לו מה ענין התייצבות העם, והוא בהק' לפ' מאמר הפ' משפטי ה' אמת וכו' גם פ' באורת צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט, והוא כי הנה אנשים הבאים לדין יתחלקו לב' סוגים, יש שבאים לדין על טענותם זה אומר שלי וזה אומר שלי זה אומר מנה לי בידך וזה אומר להד"מ וכיוצא, ויש סוג ב' שזה אומר דבר זה אינו שלי כ"א של חברי וזה אומר לא שלי הוא כענין של אכסנדרוס מוקדון שזה אומר קניתי שדה ומצאתי מטמון ואינו שלי וזה אומר לא שלי הוא כידוע, הנה ההפרש ביניהם הוא כי משפט הא' סיבתו הוא העולה כי זה רצה לאכול ממון חברו וזה אינו מניחו לכן יבואו לדין, לא כן הסוג הב' סיבתו הצדק והיושר כי מרוב שנאתם והבצע מושכים ידיהם ממון חבריהם לכן יבואו לדין להורות להם איזה דרך ישכון אור, וזהו כוונת הפ' שופטים וכו' ושפטו את העם משפט צדק ר"ל אמת שאני מזהירך לתת דיינים כדי לשפוט צדק, אכן יש עוד תנאי אחר צדק צדק חרדוף ר"ל שתהיה עיקר ביאתכם לדין בעבור הצדק והיושר כסוג הב', וזהו באורת צדקה אהלך ר"ל מחמת שכל מגמתי וחפצי ללכת באורח צדקה לכן אני הולך בתוך נתיבות משפט ר"ל אלך אל הדין לראות היושר, וזהו משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, ר"ל ששני הצדדים יחד מבקשים האמת והצדק, והנה ההוראה על הב' סוגי בעלי דינים הללו הוא אם יש הכרח לב' הבע"ד לכוא לדין

או די באחד כ"א כוונתם לעולה או ההכרח שיבואו ב' זה אומר ככה וזה אומר בהפך, לא כן אותם הרודפים היושר אין מהצורך אליהם לבוא שניהם לב"ד להציע דבריהם כי די באחד לבוא לדיין בדרך שאלה לשאול אותו והשני ודאי מאמינו כי לא יכזבו איש ברעהו. וזהו ממש תשובת משה כי מה שאתה רואה כל העם נצב, לא תחשוב שהם מהסוג הראשון שהם אנשי ריב ומדון, אלא בהפך הם מסוג הב' שהם אוהבי היושר ובורחים מן העולה, וזהו כי יבא אלי העם לדרוש אלהים ר"ל לדרוש ממני היושר בעבור יראת אלהים שלא להלכד בשום סרך גזל זהו עיקר ביאתם, והמופת ע"ז כי יהיה להם דבר בא אלי ר"ל מב' בע"ד לא יבוא אלי רק אחד כי אינם תשודים זה אצל זה, אשר מזה יתבאר סיבת רובי המשפטים אצלי שאינם רק לברר האמת והיושר לא כאשר חשבת ות"ד ז"ל.

א"תא במד' טוב שכן קרוב מאח רחוק, טוב שכן קרוב זה יתרו, מאח רחוק זה עשיו שנא' הלא את עשיו ליעקב ע"כ, והוא תמוה, פי' הרב חלקם בחיים ז"ל דף ל' ע"ג משם ס' מור דרור ז"ל במ"ש בב"ר דאברהם אע"ה חי קע"ה שנה ויצחק ק"פ חסר לאברהם חמשה אמר הקב"ה אני אמרתי לאברהם תקבר בשיבה טובה והוא רואה לעשיו בן בנו עובד ע"ז, ובגמרא בב"ב אמרו חמש עבירות עבר עשיו באותו יום, ועיין למהרש"י ז"ל שכ' דישמעאל עשה תשו' דזהו בכלל השיבה טובה ויצחק עולה תמימה, זו בלבד דבן בנו עשיו היה רשע ולא היה מפורסם עדיין רשעותו בעולם עד שמת אברהם שאז נתגלה קלונו, עו"ן מ"ש ז"ל דכל פרשיות התורה הם קע"ה כמנין שני חיי אברהם אשר חי, ולפי"ז אם לא היה עשיו יוצא לתרבות רעה או ידאי שהיו פרשיות התו' ק"פ כמנין חיי אברהם, ונמצא דעשיו גרם להיות התו' חסר ממנה עוד ה' פרשיות, כל זה לעומת זה ביתרו כתב רש"י ז"ל דנקרא יתרו ע"ש שייתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה וכשנתגייר הוסיפו לו אות אחת, בני"ו טוב שכן קרוב זה יתרו דיתר פרשה אחת בתורה וזכה בסיבתו דיגדיל תורה ויאדיר, כלפי זה מאח רחוק זה עשיו דגרם מיתתו של אברהם זקנו ונחסר מהתו' ה' פרשיות ע"כ, באו"א פי' הרב ברכ"ט ז"ל במ"ש האר"י ז"ל בסוד עלי באר ענו לה כי ד' קליפות הם משחית עון אף חימה הנרמזים בנוסח והוא רחום וכו' לכולם אין תקון זולת עון כי מעו"ן נעשה עג"ו שהוא קלוסו של הקב"ה, והנה יתרו הוא קלי' עון שנתקן כנודע, וז"ס וישמע יתרו כהן ס"ת עו"ן, אבל עשיו הוא סוד שאר הקלי' שאין להם תיקון שסודם מא"ח משחית אף חימה ולהיות עשיו מצד קלי' אלו ע"כ במלחמת עמלק נאמר ומשה אהרן וחור עלו וכו' להכניע סוד מא"ח דעשיו הוצרכו ג"כ כנגדן מא"ח דקדושה ר"ת מ'שה א'הרן ח'ור וס"ת נה"ר ומרים נתכוונה גם היא להחליש כח ד' קלי' אלו וכלן נתקת מרים את הת"ף ס"ת של חימ'ה משחית' אף, והנה ארז"ל כשחטאו ירדו ק"ך רבוא מלאכים מלאכי חבלה ופרקום שנאמר ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר תורב, ויל"ד איך נרמזו בקרא זה מלאכי חבלה, אכן קושטא דמלתא כי א"ת ע'דים מ'הר ח'ורב הוא ר"ת מ'שחית ע'ון אף חימ'ה את"ד ז"ל, בזה אפ"ל דלכן אמר יתרו למשה ואתה תחזה וכו' אנשי ח"ל יראה אלהים נגד חימ'ה, אנשי א'מת נגד אף, שונאי בצע זה המ'מון נגד מ'שחית והוא תקן עון ועי"ז יתוקנו הכל ולכן אמר ושמת עליהם שרי א'לפים אף שרי מ'אות מ'שחית שרי ח'משים ח'ימה שרי ע'שרות ע'ון בזה יתוקנו הכל ודו"ק.

מסרה על מקומו יבא בשלום, ואידך והתבוננת על מקומו ואיננו, פי' ריב"ה ז"ל בפרפראותיו לומר אם תעשה דין למטה הרי הוא שלום ואם לאו יעשו דין למעלה וזהו והתבוננת על מקומו ואיננו ע"כ.

באו"א פי' מהר"ה פלאגי ז"ל עמ"ש חז"ל דאל יאמר אדם לחבירו לך בשלום אלא לך לשלום, ובזה פי' כוונת הפ' וגשלתך בשלום אתה עתה ברוך ה', ר"ל שהם

משכחים ליצחק שאף ונשלחך בשלום והיה מן הראוי שהיה נזק ולא יתור אליהם ועכ"ז חזרת ודאי אתה עתה ברוך ה', וזהו הרמז דאם יאמר אדם לחבירו על מקומו יבא בשלום איכא למיחש והתבוננת על מקומו ואיננו ע"כ.

בא"א פי' הרב הגז' במשול' ע"פ למען תחיה וירשת את הארץ דכדאי הוא מינוי הדיינים להושיב ישראל על אדמתם הא לאו הכי שלא יעשו את הדיינים הם גולים מארצם יע"ש. וז"ש אם את הדבר הזה תעשה שתמנה הדיינים אז אתם מרויחים שכל העם הזה על מקומו בחלקו בא"י יבא בשלום הלא"ה דלא יעשו את מינוי הדיינים חוששני דכל העם הזה והתבוננת על מקומו ואיננו דיגלו מארצם ונחלתם נהפכה לזרים בתיים לנכרים ח"ו עכ"ד.

ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אדות ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך וכו'. פי רבינו מהרח"ו ז"ל דסברת פרעה וכל עמו דכל המכות לא היו בשביל חיבת ישראל אלא בעבור שהתריס נגד ה' וכ"ז היה עד שיצאו אך אחר שיצאו משם דעשה עמהם נסים בקי"ס ומלחמת עמלק והמן והבאר וענני כבוד ויתר הנסים עד אין מספר מהיכא תיתי לומר דלא היה בשביל ישראל. והשתא זהו מה שסיפר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים לא היה בעבור כבודו ית' אלא על אודות ישראל בשביל חיבתם של ישראל, וההוכחה לזה את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה' זת"ד. ובוה פי' הרב אברהם במחזה ז"ל כוונת דברי המגיד שאמר עאכ"ז טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו. דבעבורינו עשה בהם שפטים ובאלהיהם והרג בכוריהם וכו' דהרי ראינו גדולה שאחרי זאת נתן לנו את ממונם וכו' קרע וכו' סיפק וכו' עד כי הכניסנו לארץ ישראל ובנה לנו בית הבחירה, דכל זה הוראה עצומה דהכל היה בעבורינו עכ"ד וש"י.

בא"א פי' הרב בנין אריאל ז"ל והוא דבקלקלה מתחילין מן הקטן והיה ראוי שיענשו עמו ועבדיו ואח"כ פרעה, אך יען הוא התחיל בקלקלה על ישראל נלקה פרעה תחילה בכל המכות, דזו הוראה דלא היה לכבודו כ"א בשביל חיבת ישראל. וזהו מה שחידש משה ליתרו וסיפר לו את כל אשר עשה ה' לפרעה תחילה ואח"כ למצרים וזה אות ומופת דהכל היה אודות ישראל דאם היה בעבור שהתריסו נגד ה' היה מן הראוי להתחיל מן הקטן, זת"ד הביא דבריהם הרב אברהם אנכי יצ"ו ע"ש. בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני. פי' הרב זר"ב ראשון וז"ל אפ"ל עפ"י מ"ש בס' נוה שלום וז"ל דע שיש לאדם השלם ג' מציאות בשלימות נפשו כל א' מהם יקרא יום א', הא' בהיות הנפש בגוף בזה העולם וע"ז נאמר היום היום ה"א מצוך לעשות. הב' בזמן פירוד הנפש מהגוף ואל זה רמזו ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים, הג' הוא תכלית האחרון והוא בזמן התחיה בגוף ונפש, ואל זה רמזו לפני בא יום ה' הגדול והנורא. ע"כ. ואולי עפ"י דרכו אפ"ל דזה היתה הכוונה בהגבלת העם קודם מתן תורה ג' ימים להורות דע"י קבלת התורה ימצא שלם בכל ג' עולמות הגז' שכל א' משלשתם נקרא יום דע"י התורה יהיה שלם בין בעוה"ז בין בעוה"ב לאחר מיתה ובין בזמן התחיה. ואפשר דגם משה כיוון לזה באומרו דרך שלשת ימים נלך במדבר, דלכאורה קשה היאך הוציא משה דבר שקר ח"ו מפיו, השתא בתיבת בחצות אמר כחצות כדי שלא יצא בדאי, ולמה כאן בדרך ג' ימים לא הקפיד, אכן להנ"ל היה משה יכול לתרץ דבריו דהכוונה ע"י יציאה זו יקבלו התו' וישלימו את עצמם על הג' ימים הנ"ל דהיינו ג' עולמות שכ"א נקרא יום. ואפשר דזהו טעם ג' סעודות בשבת שהוציאו אותם רז"ל כל א' מתיבת יום שנא' אכלתו היום וכו', והוא מבואר עפ"י הקדמה זו שהורה בזה דבמצות שבת שניתנה ללמוד תורה בה ימצא שלם בכל הג' מציאות הם הג' עולמות הנ"ל שנרמזו בג' יום כאמור. ולפי"ז יפה אמר כאן ביום היום באו

מדבר סיני שהוא מכון אל מ"ש היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות דנאמר על שלימות עוה"נ מכח התו' שקבלו. וזהו ביום הזה באו מדבר סיני כדי להשלים מציאות יום הזה ע"י התורה עכ"ד ז"ל.

ועפ"י דב"ק אפ"ל כוונת הפ' אם תעזבני יום ימים אעזבך. דהנה מציאות הב' ימים אחרונים שהם עוה"ב וזמן התחיה הם תלויים ביום הראשון שהוא עוה"ז. שאם למד תורה וקיים מצותיה בעוה"ז זוכה לעוה"ב וזוכה לקום בתחית המתים כמ"ש כל מי שיש בו טל תו' טל תורה מחייהו. אכן אם עזב את התורה והמצות בעוה"ז לא יזכה לשני ימים האחרונים שהם עוה"ב ותחית המתים. וז"ש אם תעזבני יום ר"ל שתעזוב התורה ביום הראשון שהוא עוה"ז או יומיים אעזבך ר"ל שאינו זוכה לשני ימים אחרונים כאמור ודו"ק.

ובזה פי' מו"ר מע' הרב בכור יעקב הכהן טראב יצ"ו כוונת הפ' אך אם יום ר"ל שאם ממעט בתענוגים ביום הא' שהוא עוה"ז או יומים בב' ימים האחרונים שהם עוה"ב ועולם התחיה יעמוד לא יוקם ר"ל לא יתנקמו ממנו בעוה"ב זה"ש כי כספו הוא ר"ל שצורך כספו בידו הם התורה והמצות ודו"ק.

ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני וכו' ומשה עלה אל האלהים. פי' הרב שער התצר ז"ל בסופו במשול טעם למה ניתנה תורה במדבר ולא הכניסם תכף לא"י ונתן להם התורה. משום שאילו ניתנה בא"י יהיה מחלוקת בין השבטים זה אומר בחלקי ינתן וכו' לכן נתנה במדבר במקום השווה לכל. פעם שני משום דא"י היתה עדיין בטומאה לכן נתנה במדבר שהוא מקום טהור. טעם ג' משום דאיתא ביל"ח דראוי היה משה לקבל התורה מו' ימי בראשית לכן נתן אותה במדבר משום דמשה לא נכנס לארץ. טעם ד' אמרו במכילתא משום שהוא מקום הפקר שאילו נתנה בא"י היו ישראל אומרים לאומות העולם אין לכם חלק בה לכן נתנה במדבר מקום הפקר שכל הרוצה לקבל יבא ויקבל. בזו"ל כוונת הפ' ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני לקבל התו' וכו' למה לא הכניסם לארץ ליתנה שם. לזה תי' ויחנו במדבר שם רמז שהוא מקום הפקר וכמ"ש במכילתא. גם רמז שהוא מקום טהור משא"כ א"י עדיין היתה בטומאה. עוד בה ויחן שם ישראל נגד ההר ואו"ל בלבד אחד ואחדות א' ואסג יתנה בא"י היה מחלוקת. ועוד בה ומשה עלה אל האלהים שהוא ראוי לקבל התורה ולכן ניתנה במדבר. וזהו ג"כ כוונת הפ' ויבא יתרו וכו' אל המדבר וכו' ר"ל ויבא להתגייר מטעם שראה נתינת התורה במדבר שהוא הפקר כדי שכל הרוצה ליטול יבא ויטול לכן בא ונתגייר את"ד ז"ל. ויחן שם ישראל נגד ההר, ארו"ל למה אמר בלשון יחיד, כיון שראה אותם באחדות נתן להם את התורה. ובזה פי' הרב זכות הרבים ז"ל כוונת הפ' ויחנו ברפידים קרי בה ברפידים ר"ל פירוד לבבות ולכך ואין מים שהיא התורה לשחות ע"ד הוי כל צמא וכו' ואפשר שזהו כוונת רז"ל כל תפילה שאין בה ממושעי ישראל אינה תפילה ע"כ. שהכוונה לומר דלמה אין בה ממושעי ישראל מחמת שלא יש אחדות ביניהם ולכך לא באו להתפלל עמהם ומשו"ה אינה תפילה כמש"ה חבור עצבים וכו'. וז"ש דהע"ה שמעה ה' צדק וכו' האזינה תפילתי בלא שפתי מרמה. ר"ל שאני מחלה פניך רבש"ע שתקבל תפילתי מבלי שיהיה עמי בתפילה ממושעי ישראל שהם שפתי מרמה. נמצא שלא היה יכול דוד לסבול הרשעים כלל אף במקום שעל ידם יצא לו ריוח. ובזו"ל כוונת דוד באומרו מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני וכו' בהק' מ"ש ז"ל על משנת כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא וכו' דכמה דברים יש להחם עון ופשע יסורין מינים ממינים שונים נגעים ובנים כמ"ש זאת תהיה תורת המצורע וכו' וכ"ש אם מדבר בבזיון ת"ת שאו"ל אין תרופה למכתו אף שישב כל שלא מחל לו הת"ה. וגם אמרו איזהו אפיקורוס זה השומע בזיון ת"ה ושותק וע"ז ידו כל הדוים. ואו"ל השומע חרפתו ושותק מתכפרין לו עונותיו בלתי שום סיגוף

וצער לגוף לא בעוה"ז ולא בעוה"ב. וז"א כל ימי וכו' ולא מצאתי בכל מיני כפרה שאו"ל שיעשה החוטא כ"א השתיקה למחרתו כי זה טוב לגוף מכל התעניות והסיגופים משום דע"י התעניות מצטער הגוף. לא כן השותק אמת שמצטער אבל לגוף הוא טוב שימחלו עונותיו בלתי שום צער וגם לוקח זכיות תבירו. והנה דוד ע"י השנאה הגדולה שהי"ל עם הרשעים כאמור, רצה שיבואו עליו נגעים ויסורין קשים כדי לכפר עונותיו ולא יתפרו אותו הסכלים וז"א מכל פשעי הצילני באיזה מין יסורין שתמצא אבל לא ע"י שיחרפני איזה נבל. וז"א תרפת נבל אל תשימני מחמת שאני שונא אותם אפי' שיהיה לי ריוח על ידם. ועכשיו שאנכי הרואה שבא שמעי בן גרא והוא קללני ואני שתקתי לו, בזה מוכרח שתכפר לי כל עונותי וא"כ איני צריך ליסורין דתיתי למה. וז"א נאלמתי לא אפתח פי כי אמרתי שאתה עשית זה שיקללני כדי שיכפר לי עונותי על ידו ולכך נאלמתי לא אפתח פי להשיב לו, א"כ בזה יש לי די לכפר עונותי וא"כ הסר מעלי נגער שהוא הצרעת כמ"ש שנצטרע דוד ו' תודשים כדי שיתכפרו לו עונותיו ועכשיו שנתקללתי ושתקתי א"כ הסר מעלי נגער כי תרתי למה לי ע"כ.

ויתיצבו בתחתית ההר. פי' החיד"א ז"ל בנח"ק במשז"ל שכפה עליהם את ההר כגיגית. וא"כ קשה דהול"ל ויכפה עליהם את ההר ולמה אמר לשון התייצבות שאדרבא היה להם הכנעת. ויובן בהק' משז"ל בדין אונס דשותה בעציצו דאינו יכול לשלחה כל ימיו. והנה מת"ת היה בדמות נשואין כמשז"ל וישראל לא נתרצו לינשא לו ית' ונשא אותם באונס בכפיית ההר. והו"ל ית' דין אונס דלא יוכל לשלחנו מעל פניו עוד כל ימי עולם וכל כהאי ריתחא לירחה עלן המעדיף טובו עלינו שע"י יש לנו קיום בעולם. וז"א ויתיצבו בתחתית ההר שהיה להם לישראל התייצבות ע"י כפיית ההר א"ד ז"ל.

ובזה פי הרב מאיר שולטאן ז"ל כוונת הפ' ה' ברצונך העמדת להררי עזו הסתרת פניך הייתי נבהל. ור"ל ברצונך כפית אותי בכפיית ההר. כדי לקבל את התורה שנקראת עז ולא ברצוני כ"א באונס וא"כ יש לך דין אונס דלא יוכל לשלחה כל ימיו וא"כ עכשיו שהסתרת פניך ממני בגלות היינו שכוחה הייתי נבהל דהשופט כל הארץ לא יעשה משפט ח"ו.

א"נ במשז"ל מכאן מודעת רבה לאורייתא מאחר דבאונס קבלנו את התורה וא"כ אם ח"ו ישראל עוברים על רצוני ית' אין לו להענישם. וז"ש ה' ברצונך העמדת להררי עז ולא ברצוני וא"כ יש לנו טענת מודעא וא"כ כשאני רואה שאתה מסתיר את פניך ממני ע"מ שאנו עוברים את רצונך הייתי נבהל למה מאחר דאניסי אנן א"ד ז"ל.

ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר וכו'. פי' ב"ס ברכ"ט ז"ל ע"ד מה שפירש המפ' על משה קבל תורה מסיני. והוא כי יש לשאול למה דוקא זכה משה לקבלת התורה ולא האבות אשר קדמוהו. ע"כ אמר מסיני ר"ל מהר סיני תדע תירוץ לזה כי גם שם ראוי לשאול למה דוקא על הר סיני אלא משום שהשי"ת מרחיק הגבוהים ומשרה שכינתו על השפלים ע"כ זכה גמי משה לקבל התורה משום שהיה עניו עכ"ד ז"ל. וכן יאמר כאן ומשה עלה אל האלהים דיש להקשות למה דוקא משה ולא אחר ע"כ אמר מן ההר ר"ל מהר סיני תקח תירוץ גם לזה כנז', וע"כ אמר גמי כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל שלדברי המפרשים הוי בית יעקב פחותים מבני ישראל וא"כ קשה למה מקדימם הפסוק אלא ודאי להורות מדתו ית' שרצונו במי שדעתם שפלה ולכך הקדים בית יעקב תחילה. והו' כוונת הפ' וזאת התורה אשר שם משה למה דוקא משה ולא אחר ע"כ אמר לפני בני ישראל ר"ל עיניך לנוכח יביטו מה שכתוב בקרא לפני בני ישראל דברישא כתיב בית יעקב ואח"כ בני ישראל משמע שרצונו של הקב"ה בנמוכים וע"כ זכה משה ולא אחר משום שהיה עניו ע"כ.

ר' העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב. פי' ר"א כמוהר"א פאניניל יצ"ו דרך רמז מוסר במ"ש בפרקי אבות עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' גם ידוע דיש ה' גבורות מנצפ"ך והם ה"פ נ"ו ומתוקם ע"י א"ל הוי"ה שהם גי' נ"ו. וידוע מ"ש ז"ל דהתשובה מהניא לאדם אף דק"ל נראה ונדחה אין חוזר ונראה מ"מ רב ס"ל נראה ונדחה חוזר ונראה, גם ידוע דהצדקה מכפרת עונותיו של אדם כמ"ש וחטאך בצדקה פרוק. בז"ו ר' העד בעם שתתרה בהם שתמיד יתנו בין עיניהם דברי עקביא בן מהללאל כדי שלא יבואו לידי עבירה. וז"א בע"ם נוט' ע'קביה ב"ן מ'הללאל ועי"ז פ"ן שהוא גי' ק"ל כמנין סמא"ל ע"ה יהרסו שע"ז יבטלו כחו. וגם אל ה' ר"ל ימתקו הנו' ע"י אל הוי"ה ועי"ז וזכים לראות פני שכינה. וכ"ת הא תינח אם לא נפל ברשת יצה"ר אבל אם ונפל שכפר נפל ברשת היצה"ר מה יעשה אותו הבן כיון דה"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה לזה קאמר ממנו אותיות ממז"ן כמ"ש וחטאך בצדקה פרוק שיתן מממונו לצדקה. וגם ר"ב ר"ל דהרי איתא סברת רב דס"ל נראה ונדחה חוזר ונראה לכן יעשה תשובה ויתכפר לו א"ד יצ"ו.

באו"א פי' ב"ס אברהם אנכי יצ"ו בהק' בהקדים מ"ש ז"ל ע"פ ויהודה עוד ר' עם אל ועם קדושים נאמן דעיקר האמונה תלוי בב' פסוקים, הא' ה' אלהינו ה' אחד בד' דאחד ובאות ר' בפסוק כי לא תשתחוה לאל אחר שלא יחליף בין זו לזו דמחריב העולם, וזה הרמז ויהודה עוד ר"ד עם אל דאינם מתליפים הר' והד' וע"י זה ועם קדושים נאמן דהם גוי קדוש את"ד ז"ל. עו"ן מה שפי' הרב מערכי לב ז"ל כוונת הפ' אתם ראייתם כי מן השמים וכו' הנם כתובים בסוף ותמצית דבריו הוא דהעו"ז סברתם מרוב רוממותו וכו' וצריך אמצעי ומכח שירד הקב"ה על הר סיני והרכין שכינתו שם מזה נראה דהוא משגיח בתחתונים ואינו צריך לאמצעי ואסור לעבוד ע"ז ע"ש. ובכן זהו מה שרמז הכא וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר ומכח זה אמר למשה ר"ד העד בעם יתנו עידהן ויצדקו והתרה בהם לאותיות ר"ד הנו' שלא יחליפו אותם ח"ו כי מזה נראה כי אלוה זולתו לא תדע את"ד יצ"ו.

ומהר"א ז"ל בס' חנן אלהים פי' כוונת אומרו ויחננו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר, עפ"י מ"ש במכילתא דבתחילה ישראל הכעיסו למקום ולפי שעה עשו תשובה ונתקבלו, וא"ש אומרו ויחננו לשון רבים בפרוד גם הפקר במדבר ולפי שעה עשו תשובה ויחן שם ישראל בלב א' ושעבדו לבם נגד ההר לקבל התורה. גם תי' נגד ההר רמז שההר היה עגוזתן כמ"ש למה תרצדון וכו' כולכם בעלי מומין אצל סיני, וז"ש ויבואו במחלוקת ופרוד לבבות נגד ההר שהיה עגיו, גם תחילה ויבואו ויחננו במחלו' ולפי שעה ויחן שם ישראל בלב אחד נגד ההר, שמתח' וכו' גם אומרו ויחננו במדבר עמ"ש פ' בכל מערבין מ"ד וממדבר מתנה אם עושה עצמו כמדבר שהכל דשין בו ניתנה לו התורה במתנה, וז"א ויחננו במדבר קיבלו עליהם להיות כמדבר ובשביל כך ויחן וכו' שניתנה להם התורה.

א"נ ויחן וכו' באחדות נגד הר הכרמל שהיה גאה. גם אמר בין כשויחננו בפירוד בין כשויחן באחדות נגד ההר כשהיו בפירוד נגד הר סיני וכשהיו באחדות נגד הר כרמל. א"נ עמ"ש בספרי כולך יפה וכו' כולם נתרפאו וז"א ויבואו ויחננו קודם שנתרפאו ויחן לשון יחיד אחר שנתרפאו נגד הר כרמל שנשאר בעל מום ולא היתה לו רפואה את"ד ז"ל.

איתא במכילתא ע"פ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכו' אלה הדברים וכו' לא פחות ולא יותר ע"כ. וקשה מהיכא תיתי שיותר או יפחות, ועוד אל בני ישראל מיותר, אכן פי' בנין אריאל ז"ל עמ"ש מהרש"א בח"א במאמר פרע"ק בפ' ויגד משה את דברי העם וכו' וישב משה וכו' דפירש להם מת"ש ועונש דהטעם לפי דין קבלת הגרים

דמודיעים אותם מת"ש ועונש המצות. וקשה דמפורש בהחולץ דמה שמודיעים לגרים עונשם הוא דאי פריש פריש דקשים גרים וכו', אך בקבלת התורה דביקש לתת התורה לישראל וכפה עליהם ההר למה הוצרך להודיע עונשם אכתי י"ל דזה היה למ"ד שבאו שלא ברצונם ובא תקלות ע"י ולהם הודיע עונשם ולזה כתיב ויגד משה את דברי העם וישב משה וכו' דהעם סתם ע"ר נמצא לפי"ז דאותם הדברים שדיבר ביחוד אל בני ישראל לבד לא הוצרך להודיעם עונשם אם לא ישמרו כי למה יודיעם בזמן שמחתם, ובוזה יע"ן ואתם תהיו לי ממלכת כהנים אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל ביחוד אין להם לע"ר חלק במלכות וכהונה ואף בדין הוא שלא תוסיף לומר דאם לא ישמרו יהיה ההיפך כי לא נכון לערבב שמחתם שלא לצורך א"ד ז"ל.

ובהמשך הפ' ועתה אם שמוע וכו' ושמרתם את בריתי וכו' פי' ב"ס אברהם אנכי יצ"ן במ"ש בנדרים מאי ולא שמעו בקולי שלא ברכו בתורה תחילה, עו"ן מה שפי' הרב קו"י ז"ל כוונת המאמר אם ברכת בתו' לעצמך אתה מברך אמר הקב"ה שמא לרעתכם נתתי לכם את התו' לא נתתיה אלא לטובתכם שהרי מלאכי השרת נתאוו לה ונעלמה מהם ע"כ. ותמצית דבריו הוא דהתורה תבלין ליצה"ר והוא ס"ד שלא לברך על התו' יען הו"ל כמשו"ל בענין מים אחרונים שהוא לסלק הנזק ואין מברכין ה"ג בתורה, אלא דהתשו' לזה משום דלא זו בלבד דמצלת מיצה"ר אלא יש יעודים רבים ע"י התורה ורובה לטובה אלא דבכלל מועיל ליצה"ר, והראית לזה דמלה"ש אין להם יצה"ר וכמה השתדלו ללוקחה. בזי"ו כוונת המאמר הנו' והוא מבואר מאליו ע"ש בדב"ק. וזה בעצמו נאמר בברכת המילה שהמילה היא להסיר הקליפה ע"י חתיכת הערלה וליתנה בעפר וא"כ איך מברכים על המילה והרי הסרת הערלה היא להסיר הנזק יותר ממים אחרונים, אלא ודאי משום שיש בה כמה מעלות טובות ואיתא מכללא מ"ש במד' ע"פ חמוקי ירכיך כי כל מה שאוכלים ישראל ומתענגים בעוה"ז בזכות המילה שניתנה בין ירכים, ועוד אחרת שאמרו בגמ' לטענת תא ונהוי לעמא חד דאנן דמהלינן לא אפשר לן, והיש מעלה גדולה מזו דהן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב וא"כ אין המילה להסיר הקליפה של הערלה לבר וא"כ ראוי לברך על המילה וכענין ברכת התורה. בזי"ו ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ר"ל דתברכו בתורה תחילה הפך ולא שמעו בקולי שלא ברכו וכו' וכ"ת שהוא להסיר הנזק הוא היצה"ר ולמה נברך הלא תראה ושמרתם את בריתי ודרז"ל זו מילה ובמילה מה אתם עושים אתם מברכין ג' ברכות ואיך תברכו ג' ברכות כיון שהיא ג"כ להסיר הנזק אלא ודאי מאי אית לך למימר דאת הרע נקבל ח"ו דאיכא טובות בהדה חדא והייתם לי סגולה מכל העמים שאם יאמרו תא וניהוי וכו' לא איפשר לן, ועוד דיכולים אתם לומר כל אחד מכם בפה מלא כי לי כל הארץ ולא של עשיו ע"י חמוקי ירכיך ובשביל תועליות אלו ויותר מהמה גאה לנו לברך, כמו כן תאמר בברכת התורה שחייבים לברך בלתי שום ספק את"ד יצ"ו.

באו"א אפ"ל בהק' מ"ש בגמ' ויתיצבו בתחתית ההר מכאן שכפה עליהם את ההר ואמ"ל אם אתם וכו' מכאן מודעא רבא וכו' והמפ' תי' דכיון דנתן להם א"י כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור וכו' א"כ בטלה המודעא, אכן היינו דוקא אי אמרינן א"י אינה מוחזקת וכו' דאי מוחזקת מאבותינו א"כ בתורת ירושה היא לנו לא בשביל התורה ומנא תימרא דא"י אינה מוחזקת ממה שיצאו קודם הזמן משום דמשנולד יצחק וכו' מזה נראה דא"י אינה מוחזקת. בזי"ו אתם ראייתם אשר עשיתי למצרים ר"ל שיצאתם קודם הזמן מטעם דמשנולד וכו' א"כ א"י אינה מוחזקת אלא אני נותנה לכם בעבור התורה לכן ועתה אם ר"ל אף שאמרתם לכם אם אתם מקבלין וכו' עכ"ז שמוע תשמעו בקולי דכיון דנתתי לכם א"י א"כ בטלה המודעא וק"ל.

באו"א פי' הרב שתי ידות ז"ל בהק' מה שהק' המפ' ז"ל דפעם אומר אי זה ספר כריתות וכו' ופעם אומר שלחתי וכו'. ובמד' אמרו משל למלך שכעס על המטרונא וכתב לה גט וחטף הגט וכו' כך ישראל כשירצו לעז"ז אומר להם איזה ספר וכו'. המפ' תירצו דלעולם נתן להם הגט אכן לפי מאי דק"ל זרק לה גט בחצירה מגורשת בחצירו אינה מגורשת וה"נ כתיב לה' הארץ ומלואת וא"כ הוי כזרק לה גט בחצירו דאינה מגורשת. אכן היינו דוקא אם ישראל עושים רצונו של מקום דבג' הקשו כתיב לה' הארץ וכתוב והארץ נתן לבני אדם. ותי' כשישראל עושים רצונו של מקום אז לה' הארץ שמשרה שכינתו למטה וכשאינן עושים רצונו של מקום אז מסלק הקב"ה שכינתו למעלה והוי הארץ לבני אדם. בוי"ו כוונת הפ' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי שאתם עושים רצונו של מקום אז והייתם לי סגולה דליכא רית גט כלל וה"ט כי לי כל הארץ וכיון דכל הארץ שלי הוי כזרק לה גט בחצירו דאינה מגורשת ועי"ז ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש דהגט אינו גט כלל. ובמה יודע דכל הארץ היא שלי לז"א במ"ד ושמרתם את בריתי זו שבת דידוע טענת אותו המין כיצד הקב"ה מוריד גשמים בשבת ותי' דכ"ע דיליה והוי כמטלטל בחצירו. א"כ מכח השבת נראה שכל הארץ היא שלי ועי"ז תהיו לי לעולם והגט אינו גט כלל את"ד יע"ש"ב.

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי. ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. פי' הרב דרכי איש ז"ל דף ב"ד ע"א במ"ש פ' החובל דף פ"ז מאי סגולה ר"ח אמר ס"ת, וידוע דק"ל אין מוכרים ס"ת אפילו למכור ישן ולקנות חדש. גם ידוע מ"ש בסנהדרין מ"ד עבדי אלא דידע הקב"ה לקנותם לישראל לעבדים עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי דמה שקנה עבד קנה רבו. ז"א ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי אז והייתם לי סגולה ר"ל יהיה דינכם כדין סגולה שהוא הס"ת שאסור למוכרו ולפיכך אמר הפ' והתמכרתם וכו' ואין קונה ר"ל דלא חל הקנין בהם. וכ"ת הרי מצינו שקנאם לישראל לעבדים. לז"א תדע שלא חל הקנין שהרי כי לי כל הארץ ועבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי.

באו"א פי' הרב שם ע"ד בהק' מ"ש ז"ל דגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת ואף דמלאכי השרת קדמו בבריאה לישראל עכ"ז מאוחר בבריאה עדיף. ולהכי נבחרו ישראל באחרונה מכל האומות. וידוע מה שפי' הרב העשיל ז"ל כוונת או' קי"ס שמע ובא דמקי"ס מוכח דמאוחר בבריאה עדיף ולכן נקרא לפני משה שנברא אחר הים וכיון דמאוחר עדיף א"כ א"י נבראת באחרונה ופי' אני אל שדי אני שאמרתי לאלהותי די לכן בא ונתגייר וחזר מטעותו שהיה סובר דמוקדם בבריאה עדיף. גם הטעם שניתנה תורה לישראל ולא למלאכים שקדמו משום דמאוחר עדיף ולהכי ג"כ מת"ת שמע ובא. מעתה ז"א אשר עשיתי למצרים סוף המעשה דהיינו קי"ס ומינה מוכח דמאוחר בבריאה עדיף וזוהי סיבה ואשא אתכם על כנפי נשרים ר"ל לשון התנשאות ומעלה בישראל מעל כנפי נשרים שהם המלאכים שיש להם כנפים. ועתה ר"ל תשתא דאחית להכי דיש הוכחה עצומה דמאוחר עדיף א"כ בבקשה מכס אם שמוע תשמעו בקולי אנכי ולא יהיה לך דמפי הגבורה שמענו דליכא תו מקום לומר דמוקדם בבריאה עדיף ולה"ק שמוע תשמעו ב' שמועות טובות אחד אנכי ואחד לא יהיה לך והראיה והייתם לי סגולה אומה בתירה מכל העמים מהט' דמאוחר עדיף ומכאן תוכחת מגולה כי לי כל הארץ ואין כאן ב' רשויות חלילה עכ"ד.

באו"א אפ"ל לענ"ד כוונת הפ' הנז' והוא במה שפי' מהרח"ו ז"ל פ' וארא כוונת הפ' ולקחתי אתכם לי לעם וכו' וידעתם כי אני ה' אלהיכם במ"ש בגמ' האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאדבר עליך לשלטון אם הביא עדים וראיה ה"ז

מקודשת, וידוע דלשון הקידושין צ"ל הרי את מקודשת לי, וז"ש ולקחתי אתכם לי זהו לשון הקידושין והיינו בשביל שדיבר עלינו לשלטון ולא תאמרו שצריך עדים וראיה שהרי וידעתם כי וכו' שאתם ידעתם בזה וא"כ הקידושין קיימים ע"כ, ולכן הנה בעתה בעת מת"ת שרוצה לקדשם אמ"ל אתם ראיתם וכו' וכיון שראיתם בעיניכם א"כ אין צריך עדים וראיה ולכן אני מקדש אתכם ועתה וכו' והייתם לי וכו' לי דייקא זהו לשון הקידושין דמעתה הקידושין קיימים ודו"ק.

באור"א אפ"ל במה שפי' הרב אהל יעקב ז"ל כוונת המד' יבוא ראשון ויבנה בהמ"ק שהוא ראשון וכו' שפי' אותו עפ"י משל' הב' עניים יע"ש, ובוה פירשתי אני הדל כוונת הפ' הנז' ולקחתי וכו' הנם כתובים בס' בא יע"ש, ובוה יובן הפ' הנז' וז"א אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים הרי שהשפילתי גאים ואשא אתכם וכו' הרי מופת ב' שהגבהתי שפלים לכן ועתה וכו' דמזה תדעו כי לי כל הארץ ואין אלוה אחר מבלעדי ודו"ק.

באור"א אפ"ל במשז"ל טעם ליציאת מצרים קודם הזמן משום דקי"ל המוכר שט"ח לתבירו וחזר ומחלו מחול וזה בעצמו טעם דמהניא תשו' לאדם הוא מדין זה כמ"ש המפ' ז"ל ולכן ועתה שרוצה הקב"ה לתת התורה לישראל שיש בה תרי"ג מצות ואין יכול האדם לקיימם כולם שלא לעבור עליהם וא"כ ימנעו ישראל מלקבלה לכן הודיע להם מתחילה ענין התשובה, וידוע לך אין ועתה אלא תשובה, וז"א אתם ראיתם וכו' והיינו מטעם המוכר שט"ח וזהו בעצמו טעם התשו' וז"ש ועתה ולכן כיון דתשו' מהניא לכן אם שמוע וכו' ולא תמנעו ודו"ק.

באור"א דידוע דתשובה מהניא מדין בנים, וז"ש אתם ראיתם וכו' דמזה מוכח שאתם בנים ושמרתם את בריתי זו שבת כמ"ש במכילתא, ועוד והייתם לי סגולה מכל ס"ת מיל"ה כמ"ש בעה"ט ז"ל דמשמים אלו שבת ומילה מורה שאתם בנים ודו"ק.

ויהי ביום השלישי להיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבוד על ההר וכו' ויחרד כל העם אשר במחנה, ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה, פי' הרב דרכי איש ז"ל דף ע' ע"ב בהק' מ"ש בר"פ הפועלים פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעה"ב שנא' תורת השמש יאספון, ופירש"י בכניסתו לעיר משלו צריך לוותר משלו אצל בעה"ב ולהחשיך אצל בעה"ב וביציאתו למלאכתו בבקר משל בעה"ב אין צריך להקדים אלא עם הנץ החמה, וכתבו התוס' בד"ה פועל וכו' ואעפ"י שבעזרה כתיב גבי בנין ביהמ"ק שהיו עושים מלאכה מעלות השחר התם משום כבוד ביהמ"ק הו' מקדמי טפי אבל שאר פועלים לא היו יוצאים למלאכה אלא מהנץ החמה ע"ש, והנה עם בני ישראל היו סבורים דהתחלת המלאכה יהיה מהנץ החמה דמ"ש ביציאתו משל בעה"ב היינו ביציאתו למלאכתו כפירש"י ז"ל, אמנם הקב"ה ס"ל כפי' ר"ח שכתב בכניסתו למלאכתו נותן משלו לבעה"ב וממהר לצאת קודם הנץ החמה ויוצא מעלות השחר, ולהכי הקדים הקב"ה הבוקר אור ויהי ביום הג' להיות הבוקר ויהי קולות וגו' ויחרד כל העם אשר במחנה לומר מה כל החרדה הזאת להקדים כל כך מעלות השחר דהרי קי"ל כפי' רש"י ומקרא מסייעו יצא אדם לפעלו דיציאה למלאכה קרי לה יציאה ולא הכנסה והאי תנא ליציאות קא קרי הכנסות כפי' ר"ח ז"ל, להכי חדית לן מרע"ה ויוצא משה את העם ר"ל הן לו יהי כדבריהם כן הוא דבכה"ג קרי יציאה ולא הכנסה וא"כ משתנה הדין כפירש"י דאינו צריך לוותר אלא הבעה"ב, מ"מ שניא הכא לקראת האלהים ואיכא כבוד שמים וכגון מלאכה כזו מקדימין ומאחרין והכל הוי משל פועל עכ"ד.

באור"א פי' הרב אם הבנים ז"ל כוונת הפ' הנז' במ"ש בעירובין ק"ד עולא איקלע לבי רב מנשה אתא ההוא גברא טרף אבבא פרש"י הקש על הדלת והשמיע קול, אמר מאן האי ליתחל גופא מאן דמחיל לשבתא אמ"ל רבה לא אסרו כל אלודי קלא

אלא קול של שיר ופירש"י קול הנשמע כעין שיר בנעימה, ומסיק בגמ' דלא אסיר אלא קול שהוא של שמחה, עוד משמע בגמ' דלא אסיר אלא בנחת אבל קול בחזק מותר. ודין זה פסקוהו הפוס' באו"ח סי' של"ח וכו' מור"ם וכן אי לא עביד מעשה שרי ולכן אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים כמו צפור שרי. היוצא מהאמור דאסור השמעת קול דוקא בכלי אסור אבל אי לא עביד מעשה ע"י כלי מותר, וכן אם מקיש בחזק שרי אפי' ע"י כלי כיון דלא הוי כעין כלי שיר העשוי בנעימה ונחת. עוד כתב מור"ם שמש הדופק על הדלת ע"י הטבעת אסור והש"ך התיר דבכל דאיכא דבר מצוה שיזרו את העם לקום בבוקר לעבודת ה' שרי, והנה יש לחקור לפי"ז כיון דלכ"ע בשבת ניתנה תורה א"כ השמעת קול בשבת אסור ואיך היה קול שופר בשעת מתן תורה והקב"ה הוא מקיים התו' וקול זה הוא מהקב"ה כדכתיב והאלהים יעננו בקול והלא לפום דינא אסור, אמנם עפ"ייה אתי שפיר חדא דכל דלא הוי מעשה בכלי שרי, ותו דכל שאינו מכוין לשמחה שרי, וכן אם הקול הוא בחזק שאינו בנעימה ונחת מותר, וכן אם הוא לזרו העם שיעמדו לדבר מצוה שרי, וה"ב כולוהו איתנהו ביה בקול זה, ועוד תי' אחר, אחר דכ"ז דאסור להשמיע קול היינו גזירה שמא יתקן כלי שיר ולגבי הקב"ה לא שייכא גזירה זו. בזו"ז ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים וכו' בא לרמוז החי' שכתבנו דקול הבא להשמיע ולזרו את העם לקום בבוקר לעבודת ה' שרי, וא"כ הכא גמי אין לך דבר מצוה גדול מזה שירד הקב"ה בבוקר לזרום לקבלת התורה משו"ה ויהי קולות וברקים ואין חשש בכה"ג משום השמעת קול כיון דהוי לצורך מצוה כמו השמש. ועוד וקול שופר שם רמז דלא היה מעשה בידיים ממש אלא קול בעלמא כמו שהתיר מור"ם לצפצף בפיו, ובר מן דין כי קול שופר זה חזק מאד ואם הקול בחזק שרי דכל שאינו בנעימה ונחת מותר, ועוד קול דאינו משמיע לשמחה מותר, וז"ש ויחרד כל העם אשר במחנה דקול זה היה לחרדה לא לשמחה ובכה"ג אין לחוש כלל. ועוד מעיקרא אין כאן שייכות לאסור זה כלל דזיל בתר טעמא דאסור שמא יתקן כלי שיר והכא לגבי הקב"ה ליכא תק' גזירה, וז"ש דהכא ליכא למיגזר בהכי שהרי משה ידבר והאלהים יעננו בקול ולא שייכא תק' גזירה כלל וליכא איסורא כלל דלא נאמר זה אלא בגד בני אדם דוקא את"ד יע"ש.

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, פי' ב"ס ארץ חמדה בהק' מה שהק' בזוהר דלמה אמר אשר הוצאתיך ולא אמר אשר בראתיך, ולתרץ זה נבאר מקודם מה שתי' ב"ס מעשה ה' שתי' לקושית המפ' דלמה הקב"ה הכביד לב פרעה ועבדיו עד שהוציאם ביד חזקה כ"כ למה הלא לב מלך ביד ה' ויכול להטות לבו שישלחם מיד, ותי' הוא דיותר טוב לעבד היוצא לחירות ביד חזקה מרשות רבו מאשר מרצון טוב של האדון יוצא לחירות, והוא פשט דברים הא' היוצא שלא בטובתו של רבו לחירות אינו נכנע בשום אופן לרבו מאחר שהראה לו שבדין אינו עבדו ומוכרח היה להוציאו חפשי, משא"כ אם עומד ומצפה על הרצון טוב של רבו להוציאו עכ"פ הוא בוש ונכנע לפניו להיותו ראוי הוא להיות עבדו רק מרצונו הוציאו לחירות ועדיין תורת הכנעת עבד עליו, והב' העבד היוצא מרבו לחירות דרך רצון טוב של רבו אח"כ אם העבד הזה מגיע למעלות והתרוממות הוא בוש מלהזכיר מה שהיה לפניו שהיה עבד, משא"כ אם בע"כ של רבו הולך מאתו אינו בוש מלהזכיר מה שהיה מלפנים שהיה עבד אדרבא הוא מתפאר בדבר, שהיה מוכנע בעבדות תחת רבו ובאותות ובמופתים וביד חזקה אשר הראה לו שהוא משתעבד בו שלא כדין יצא ממנו. והן הם דברי המגיד ויוציאו ה' ממצרים ביד חזקה וכו' וכי תימא כ"כ למה ואמאי לא נתן הקב"ה בלב פרעה לשלח את ישראל מיד, לז"א ואילו לא הוציא הקב"ה אותנו בידו הגדולה ממצרים אלא מרצונו הטוב של פרעה היינו עכ"פ אנחנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו במקצת הכנעת לפרעה על החסד שעשה עמנו והוציאנו לחירות, משא"כ עתה אין עלינו שום

השתעבדות, ועוד שעכשיו כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח משא"כ אילו היה ברצון פרעה לא היה הסיפור לשבח אלא לגנאי משו"ה הוציאנו ה' בידו הגדולה למען לא יהיה עלינו שום צד שעבוד וגם שנוכל להתפאר ולספר ביציאת מצרים ע"ש. ועוד נתנו המפ' טעם להכבדת לב פרעה, כי פרעה היה כופר באחדות הבורא באומרו שאי אפשר ב' הפכים בנושא א' פועל הטוב הוא יהיה פועל הרע אלא מי שפועל טוב אינו פועל רע וכו', וז"ש מי ה' שם הוי"ה ב"ה רחמים אשר אשמע בקולו שסבר שכל המכות באו מפועל רע משו"ה הראה לו הקב"ה בדבר אחד טובה לישראל ורעה לו ולעמו בהמכות אשר שלטו בו ולא בישראל, וגם נס של הים הללו ניצולו והללו נטבעו, ובזה יובן מש"ה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ר"ל כי אני הכבדתי את לבו למען שיתי אותותי אלה בקרבו וקשה למה כ"כ לא ה"ל להכביד את לבו ולעשות בו האותות האלה, לזה מתרץ למען תספר באזני בנך וכו' ואילו הוצאתיך ממצרים טוב של פרעה היית בוש מלדבר הדברים משא"כ עכשיו שפיר תספר לשבח באזני בנך ובן בנך, ועוד טעם שני וידעתם כי אני ה' מדת הרחמים ונאמן ליפרע, ולזה קאמר במעמד הר סיני בראש הדברות אנכי ה' מדת הרחמים אלהיך זו מדת הדין אני הוא ולא אחר דאני פועל הטוב שהוא מדת רחמים ופועל הרע שהוא מדת הדין, וכי תבוא לומר איך אפשר שני הפכים בנושא א' לז"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים שם הראיתיך לדעת שהטוב והרע צדקו שניהם יחד ממני לכן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ותכיר בטעות זו שח"ו שתי רשויות יש ופועל הטוב אינו פועל הרע דהא ליתא ע"כ.

באו"א פי' הרב אשר הנחלים דף כ"ח ע"א כוונת הפ' הגו' אנכי ה' אלהיך וכו' לא יהיה לך וכו', במ"ש הרב שערי שמים דיש לנו ראייה דהוא ית' בוחן לבות וכליות ויודע מחשבות האדם הוא ממה שהוציא אותנו ממצרים, וק' מה אלו עע"ו אף אלו עע"ו ואיך נגאלו וצריכים אנו לומר לפי שלא עבדו אלא לפניו ומחשבתם היתה שלימה ומכאן מודעא רבא שהוא ית' יודע מחשבות, עוד נר' מ"ש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל דפסוק לא יהיה לך בא להזהיר על המחשבה שהיא גלויה לפניו ית' ולא לשום בריה יעו"ש, בזה יע"ן דקא מזהיר רחמנא אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ויהיה קשה בעיניך איך הוצאתיך והא מה הללו וכו' ומוכרח דהטעם הוא משום דלא עבדו אלא לפניו ומחשבתם היתה שלימה נמצא דאני יודע מחשבות ולכך לא יהיה לך אלהים אחרים על פני דהיינו אפילו במחשבה וכמדובר ע"כ.

איתא במד' בשעה ששמע משה שאמר הקב"ה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי ע"כ, פי' המפ' דטעם שאמר הקב"ה אשר הוצאתיך ולא אמר אשר בראתיך מאחר דיש עי"ו פ"פ לאוה"ע לומר ב' רשויות יש הטעם משום דנוח לו לאדם שלא נברא, עו"ן מ"ש הפוס' טעם שאנו מברכין שלא עשני גוי בלשון שלילה הול"ל שעשני ישראל, ותי' משום דנוח לו לאדם שלא נברא ואם יברך שעשני ישראל כנראה דמינח נחא ליה בבריאתו לכן הוא מברך בלשון שלילה לומר דנוח לו שלא נברא כלל ועכשיו שנברא טוב שלא עשני גוי, בוי"ו כיון ששמע משה שאמר הקב"ה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך תוק"ל למה לא אמר אשר בראתיך כדי שלא ליתן פ"פ לאומות העולם אלא ודאי משום דנוח לו לאדם שלא נברא ולכך אמר נוסח הברכה שלא עשני גוי ולא שעשני ישראל ע"כ.

באו"א פי' המפ' דידוע דמשה תי' בענין העגל לי צוית ולא להם והיינו מטעם שאמר הקב"ה אנכי ה' אלהיך לשון יחיד דאם היה אומר לישראל היל"ל אנכי ה' אלהיכם, ובזה מצא פתח והצלה לישראל שלא לכלות אותם, וידוע מ"ש ז"ל ועתה הניחה לי וכו' ואעשה אותך לגוי גדול שאמ"ל משה להקב"ה אם אתה מכלה לישראל במה אתה מקיים שבועת האבות אמ"ל בך אני מקיימה, וז"ש ואעשה אותך לגוי גדול אכן טענת משה

שטען לי צוית נשארן ישראל קיימים וקיים הקב"ה שבועת האבות בישראל עצמם. וז"ש בשעה ששמע משה שאמר הקב"ה אנכי ה' אלהיך ר"ל שאמר בלשון יחיד שבטענה זו יכול להציל את ישראל מענין העגל אז פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי ר"ל שלא עשה אותי לגוי גדול וכילה ב"מ את ישראל כמ"ש הקב"ה בך אני מקיים השבועה והנה בעתה לא עשני גוי אלא נתקיימה בישראל דע"י טענה זו הם נצולים ממעשה העגל ע"כ. כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך, יל"ד הול"ל למען יאריכון ימך, פי' הצמ"ד ז"ל במ"ש בעירובין דף ס"ה אמ"ל ברתיה דרב חסדא לרב חסדא לא בעי מר מינם פירתא אמ"ל השתא אתו יומי דאריכי וקטיני וגינזם טובא, ופירש"י יומי דאריכי ימים שהם בקבר אריכי לשון וקטיני לעסוק בתורה ומצות ונישן הרבה, ובס"ה אמר כבד את אביך זו תורה שבכתב ואת אמך זו תורה שבע"פ, ואמרו במד' כשהיה הקב"ה יושב ומלמד למשה תורה שבכתב היה יודע שהוא יום וכשהיה מלמדו תורה שבעל פה היה יודע שהוא לילה, משמע שלימוד תושבע"פ זמנה בלילה, וכן משמע קצת בגמ' שאמרו לא איברי לילה אלא לגירסא, וגירסא היינו תורה שבע"פ. וז"ש כבד את אביך ר"ל כבד את אביך ללמוד תורה שבכתב ביום ואת אמך ללמוד תושבע"פ בלילה וכי תימא איך אלמוד תו' שבעל פה בלילה והא בעינא למינז, לז"א למען יאריכון ימך על האדמה כלומר השתא אתו יומי דאריכי דהיינו ימים שבקבר ששם יאריכון ימך על האדמה דהיינו בקבר ותישן הרבה שאין שם עסק תורה עכ"ד.

באו"א אפ"ל בדרך רמז כוונת הפ' הנז' בהקדים מה שפי' הרב מוהר"ח פלאג"י ז"ל כוונת מאמר רז"ל הובא בס' מאה שערים כ"י וז"ל כשאמר הקב"ה כבד את אביך ואת אמך מיד קמו המלאכים של כל אומה ואומה ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד ע"כ. והוא תמות דמה תלוי וכו', פי' הרב ז"ל בהק' מה שהביא בס' תוכחות חיים ראיות ממאמרי רז"ל שע"י מצות באו"א זוכים לקרב הגאולה, וז"ש כשאמר ה' כבד את אביך ואת אמך או אמרו המלאכים וכו' ה' ימלוך לעולם ועד ר"ל דע"י מצוה זו הם מקרבים את הגאולה ויהיה ה' מלך עולם ועד הוא אחד ושמו אחד. בוי"ו כבד את אביך ואת אמך וע"י מצוה זו למען גי' ק"ץ שאתם זוכים בזה לקרב קץ הגאולה ויאריכון ימך על האדמה אשר ה' נותן לך שהיא ארצנו ונחלת אבותינו ע"כ.

באו"א אפ"ל כוונת המד' הנז' בדרך פשוטה עפ"י מ"ש בגמ' כששמעו אוה"ע שאמר הקב"ה אנכי ה' אלהיך אמרו לכבוד עצמו הוא דורש כיון ששמעו ציווי כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות ע"כ. ובזה הרי הוא כמכואר כוונת המד' דבתחילה סברו לכבוד עצמו הוא דורש כיון ששמעו כבד את אביך וכו' אמרו ה' ימלוך לעולם ועד שחזרו והודו למאמרות הראשונות ודו"ק.

באו"א אפ"ל לענ"ד כוונת המד' הנ"ל בהק' מ"ש זכות הרבים ז"ל בס' זה ז"ל טעם שצויה הקב"ה על מצוה זו בתוך עשרת הדברות מאחר שמצוה שכלית והדעת מחייבו האמנם כתבו המפ' טעם נכון והוא שאם יעמיק האדם בדעתו יראה שאינו חייב בכבוד או"א והוא כי בגמ' אמרו שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה אי נוח לו לאדם שנברא או לא וגמנו וגמרו נוח לו שלא נברא, וא"כ כיון שנוח לו לאדם שלא נברא למ"ל לאדם לכבד אביו ואמו כיון שלא עשו לו תועלת כי אדרבה נזק עשו לו, לזה הוכרח הקב"ה לכתוב מצוה זו בעשרת הדברות עכ"ד. וידוע קו' המפ' דלמה אמר הקב"ה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וכו' ולא אמר אשר בראתיך דהיא רבוחא ויכולת להקב"ה מה שאין שום בריה בעולם יכולה לבראת אפילו יתוש קטן א"כ הול"ל אשר בראתיך שע"י יש פ"פ לאוה"ע לומר ב' רשויות יש אחד ברא ואחד הוציא, ותי' משום דנוח לו לאדם שלא נברא לכן לא אמר אשר בראתיך יעו"ע. מעתה יע"ן דאוה"ע העו"עו הם סוברים דממ"ש הקב"ה אשר הוצאתיך ולא בראתיך נראה דב' רשויות יש ח"ו ולא אסיקו

אדעתייהו האי תירוצא דמ"ש אשר הוצאתיך ולא אמר בראתיך משום דנוח לו שלא נברא, הן כהיום כיון ששמעו מצות כבוד או"א שכתבה בתוך עשרת הדברות הוק"ל מאחר והיא מצוה שכלית למה הוצרך לצוות עליה א"ו משום דהוה ס"ד שלא יכבד או"א משום דנוח לו שלא נברא לכן הוצרך לצוותם, א"כ לכן אמר אשר הוצאתיך ולא אמר בראתיך משום דנוח לו שלא נברא ולא ח"ו שיש שתי רשויות לכן באותה שעה קמו כל המלאכים ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד דמעתה אין לטעות ח"ו ולומר שיש שתי רשויות ח"ו משום שנאמר אשר הוצאתיך ולא אמר אשר בראתיך אלא דוקא ה' ימלוך ולו נאה המלוכה דוקא ודו"ק.

באו"א פ"י הרב דרכי איש ז"ל בליקוטים כוונת הפ' כבד וכו', במ"ש התה"ד סי' מ' שאלה תלמיד רוצה לצאת ממדינתו ללמוד תורה לפני רב אחר שהוא בוטה שיראה סי' ברכה לפניו בתלמודו ואביו מוחה בו מה יעשה, ישמע לאביו או ילך ללמוד תורה, תשובה נראה דאין צריך לשמוע כה"ג לאביו מהא דאמרו פ' מי שהוציאווהו דיכול האדם לטמא עצמו לצאת מא"י לחו"ל או לבית הפרס כדי לישא אשה וללמוד תורה אר"י אימתי בזמן שאינו מוצא בארץ ללמוד אבל מוצא בארץ ללמוד לא, אר"י אפילו מוצא ללמוד יוצא לחו"ל לפי שלא מן כל אדם זוכה ללמוד יע"ש. וז"א כבד את אביך ואת אמך לשמוע בקולם, אמנם הי"ד למען יאריכון ימיך לאפוקי כשמצוה אותו שלא ילך ללמוד ולא כל מן אדם זוכה ללמוד היכן אריכות ימיו של זה דע"י כאו"א אינו זוכה לתורה שהיא חייך ואורך ימיך בכה"ג לא ישמע אליה, והראיה על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך דאיכא מצוה בישיבה ואפי"ה ללמוד תורה שרי עכ"ד ז"ל.

ועפ"י רמז הרב מהרז"ף ז"ל משם בנו ח"ר יוסף יצ"ו אס"ת כב"ד א"ת אביך כד"ת ר"ל דכאו"א צריך להיות דוקא כדת של תורה שאילו אמ"ל אביו לעבור על ד"ת לא ישמע לו כנו' וגם ר"ת כ"בד א"ת אביך הוא גימט' כ"ב רמז לכ"ב אותיות התורה שקיום התורה קודם לכאו"א ע"כ. והרב גופיה רמז בס"ת כד"ת מ"ש הרב מהר"ש מאס"ר ה"ד הרב פני דוד פ' בא ע"פ החודש הזה לכם דשם כד"ת כתוב על מצח משיח בן דוד ומשיח בן דוד גי' כד"ת ע"ש, ונראה לומר ממ"ש המפ' דמה שקורין לדוד בן ישי כי קיים מצות כאו"א, לכן בא הרמז שורש ישי אשר עומד למגן וצינה למי שמקיים מצות כבוד אב ואם, דהרי הוא כמוהן שלא ישלטו בו אויביו כשם שעומד לדוד על היות במצחו שם זה, גם יתכן לומר עמ"ש לעיל משם רז"ל דע"י מצות כאו"א משיח בן דוד בא לזה בא הרמז בס"ת כד"ת שאם תקיים מצוה זו יבוא משיח בן דוד שהוא גי' כד"ת עכ"ד.

ובכונת הגמ' שאמרו אוה"ע לכבוד עצמו וכו' כיון ששמעו כאו"א חזרו, פ"י הרב אשד הנחלים ז"ל במשנ"ל לא יהיה לך אלהים אחרים וכו' בא להזהיר על המחשבה, והנה אוה"ע היו חושבין דאין אלהים כל מזימותיו ואין יודע מחשבות אדם ותחבולותיו וגם קצת מישראל היו סוברים כך ולכך כשאמר אנכי וכו' דאסור אף במחשבה אמרו לכבוד עצמו וכו' ולא הודו לו, כי אינו יודע מחשבות, ברם כשמעו כאו"א למען יאריכון ימיך הוא ק"ל למה נפל אותו שעלה לבירה וא"ל כי מהרהר בע"ז הוה ומוזה משמע שהוא יודע מחשבות לכך חזרו והודו ע"כ.

באו"א פ"י זו"ל דכוונת אנ"ה היה כמשמעו אנכי וכו' אשר הוצאתיך ולא אשר בראתיך יען צריך לחלוק כבוד לשותפו ולכך נקט מלתא דשייך לו לבדו ואמר אשר הוצאתיך ברם כבד את אביך ואת אמך ואז"ל שהם שותפים נמצא שחלק כבוד לשותף, ידעו בודאי שטעו שאם היה שותף גם בבריאה היה חולק לו כבוד ודו"ק, ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, פ"י הרב ברית ושלוש ע"ד מ"ש בגמ' מאן דמשתעי ר"ל

בהדיה יתבין ליה עיסקא בלא סהדי ומלוה בלא שטרא, וז"ש בעבור ישמע העם בדברי עמך וכיון ששומעים שאני מדבר עמך עי"ז תרויה וגם כך יאמינו לעולם ע"כ.
באו"א פי' הרב מהר"ח פלאגי ז"ל במ"ש הרב נזה"ק פ' וישלח דע"י הצדקה וג"ח זכינו לקבל התורה וידוע כי שם ע"ב הוא חסד וחסד גי' ע"ב, וגם הענן היתה קשורה ע"ג אוהל שרה כמשו"ל ע"פ ויביאה יצחק האהלה שרה אמו כי ראה ענן קשור רמז לצדקה שהיתה עושה כמ"ש בתענית גבי אשת מר עוקבא, וזהו הרמ"ז הנה אנכי בא אליך בע"ב ר"ל בעבור שם ע"ב שהוא חסד והסימן הענן קשור כמו ענן שרה ועי"ז זוכים למתן תורה ע"כ.

לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא, פי' בנח"ק משם מהרש"ף ז"ל במ"ש המקובלים דאפילו לישבע על חיו שהוא אסור וא"כ דנשבע על חיו ואינו מקיים נענש, וז"א לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ובא וראה כמה עונש השבועה קשה כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו ר"ל שם עצמו עליו ומכ"ש הנשבע בחיי המלך ודאי שעונשו גדול א"ד ז"ל.

זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום הו' שבת לה' אלהיך וכו', כי ששת ימים וכו', פי' הרב צמ"ד במ"ש בתוס' ר"פ מקום שנהגו בשם הירושלמי דכל יחיד ביום שמביא קרבן אסור בעשיית מלאכה ופריך א"כ קרבן התמיד שהוא לכל ישראל וקרב בכל יום א"כ בכל יום יהא אסור במלאכה, ומשני שאני תמיד שהתורה הוציאתו מן הכלל דכתיב ואספת דגנך ואם כל ישראל יהיו בטלים מי יאסוף להם דגן לאכול, ומשמע התם דמדאורייתא אסור יע"ש. וז"ש ששת ימים תעבוד ר"ל ששת ימים תעבוד עבודת בית המקדש ועכ"ז ועשית כל מלאכתך דאע"ג דכל המביא קרבן אסור בעשיית מלאכה מן התורה הכא מותר, ולפי שהיה נראה שמה שהשבת אסור במלאכה הוא משום דאית ביה קרבן מוסף יתר על של חול לז"א שאינו כן אלא ויום השביעי שבת לה' אלהיך וכו' כי ששת ימים עשה ה' וכו' וינח ביום השביעי כלומר משו"ה הוא דאסור ולא משום קרבן מוסף.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש בשבת היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד חייא בר רב אמר משמר יום אחד ומונה ששה במאי קמיפלגי מר סבר כברייתו של עולם ומ"ס כאדה"ר, ומסיק ד"ר חייא בתיובתא ולכן פסקו הפוסקים כרב הונא דמונה ששה ומשמר יום א' כמבוא באו"ח סי' שמ"ד. וז"ש זכור את יום השבת ולא להיות שכות ממנו כדי לקדשו לו ליום השבת האמיתי ואם לא נזהרת להיות זכור ושכחת את ששת ימים תעשה מלאכה כלומר מיום שנתת שכחתך אל לבך תמנה ששת ימים תחילה ותעשה אותם חול שתעבוד בהם ועשית כל מלאכתך ויום השביעי יהיה איוה יום שיהיה שבת לה' תעשה אותו שבת לה' אלהיך ולא תעשה בו מלאכה, וכי תימא למה ימנה ששה וישמור אחד ולא הפך, לז"א כי ששת ימים עשה ה' את השמים וכו' כלו' שכן עשה הקב"ה בברייתו של עולם דתחילה עשה ששת ימים מלאכה ואח"כ עשה שבת לכן גם אתה צריך לעשות כסדר הזה ע"כ.

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל וכו', לא תשתחוה להם ולא תעבדם, פי' הרב ברכ"ט ז"ל במ"ש בעי"ז שאלו הפילוסופים להוקנים ברומי אם אלהיכם שונא העי"ז למה אינו מבטלה אמ"ל אילו לדבר שאין לצורך העולם היו עובדים היה מבטלה, אבל עכשיו שעובדים לחמה ולבנה כוכבים ומזלות שיש לעולם צורך בהם יאבד עולמו מפני השוטים, וז"ש לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ושמא תאמר כיון שאני מונעך מהעי"ז למה אין אני מבטלה כיון שאני שונא אותה ע"כ אמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים וכו' ר"ל כיון שעובדים לחמה

ולבנה וצבא השמים שיש לעולם צורך בהם ואינו ראוי לאבד העולם מפני השוטים לכן באתי להזהירך על הע"ז.

באו"א פי' הרב הגו' כשנדקדק עוד כיון שאמר לא תעשה וכו' למת חזר ואמר לא תשתחוה וכו'. אמנם יובן במ"ש ביו"ד סי' קמ"א בענין עשיית הצורות דלצייר צורת חמה ולבנה וכל צבא מעלה אפילו שלא לשם ע"ז רק לשם ציור בעלמא אסור אבל דברים שתחת השמים הרים וגבעות ימים עופות וחיות וכיוצא באלו מותר לצייר לשם ציור בעלמא דבאלו לא אסרה התורה רק דרך עבודה לבד אבל לצייר בעלמא לשם ציור מותר. וז"ש לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים תמונה המשמשת בשמים אסור לעשותם כלל וכלל אפילו לשם ציור בעלמא וע"כ נקט לא תעשה, משא"כ אשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ שאלו הם שמשים המשמשים במדור התחתון אמר קרא לא תשתחוה להם ולא תעבדם דבזה לא אסרה רק דרך עבודה לבד אבל לשם ציור בעלמא מותר, ומחמת דדוקא צורה שלימה אסור ולא חצי צורה, לז"א כל תמונה דוקא ולא חצי, גם דוקא צורה בולטת ולא שוקעת לז"א אשר בשמים ממעל ר"ל שבולטת מלמעלה ולא ששוקעת לתוכה א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב משכנות יעקב ז"ל במ"ש ז"ל שאזהרת לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ר"ל לשום אמצעי ביני לביןך כמו שרבים מאוה"ע סוברים סברא זו שכונתם בע"ז לשום אמצעי לכן מזהירים לישראל שלא יכנסו בסברא זו דבשלמא מלך ב"ו הבונה לו בית לבדו ושם בסתר בית מושבו צריך לאמצעי לדבר בעדו, אבל האל ית' מלא כל הארץ כבודו וכשאתה מדבר עם האמצעי שידבר עמו הוא עומד שם ועד שאתה מדבר עם האמצעי דבר עמו. וז"ש לא יהיה אלהים אחרים על פני אתר שאתה לפני כי בכל מקום עיני ה' לכן לא תעשה לך פסל דממ"נ אם הפסל הוא תמונת צבא השמים דעת חסרת שכפי דעתך המעופש אשר תדבר גבוהה וצריך אמצעי גם האמצעי הוא בשמים ועד שאתה מדבר עם השמש והירח והמלאכים דבר עמי וז"ש אשר בשמים ממעל, ואם התמונה הוא לדבר שישנו בארץ הלא תבוש ותכלם שהרי הם תחת מולך וכל המצוי בעולם הוא לצורך האדם ואיך תבחר אמצעי לאשר הוא תחת רגליך וז"א ואשר בארץ מתחת, ואם לאשר במים מכ"ש שהם יותר שפלים שהם מתחת לארץ וכ"ז באמצעי מכ"ש שלא תשתחוה להם לא בכונת אמצעי ולא תעבדם בשום עבודה ע"כ.

באו"א פי' במ"ש בר"ה דמות צורות לבנות היו לו לר"ג וכו' והקשו והיכי עבדי הכי ותי' ג' תי' א' דשאני ר"ג דרבים שכיתי גביה וליכא חשדא, ב' דבפרקים הואי ג' להתלמד הוא דעבד, ויש מן הפוס' דס"ל דלענין הדין שלשתם אמת. וזה ירמוז כאן בענין העשיה לבד לא תעשה לך ירמוז הכי' א' כי הוא לך לבד ולא ללמד ולהורות או לך שאתה יחיד וליכא רבים גבך דאז אסור דיחשדוך שהוא פסל, גם וכל תמונה ר"ל התמונה כולה שאינה בת פרקים, וכ"ז אני מזהירך באותם צורות אשר בשמים ממעל, דמות צורות דאי חסרו אלו התנאים אסור אף שאין כוונתך לע"ז אבל באלו התנאים מותר כר"ג א"ד ז"ל.

ועושה חסד לאלפים וכו' פי' הרב אדר"א יצ"ו במ"ש הרב מקור ברוך ז"ל בכונת הפ' ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל ויהי המס שלשים אלף איש, והענין שבגלות היצה"ר שהוא ס"מ כלול מטו"ר אבל לעתיד לבוא דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ יוסר הרע שבו שהוא ס"מ וישאר אל וזו היא שחיטתו. וז"ש ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל הכוונה שיעביר מכל ישראל מ"ס שיוסר מהם היצה"ר לעתי"ל ולפי כשיוסר אותיות מ"ס מס"מ ישאר בו אל שתוא קדושה לז"א ויהי המס שלשים שהוא מספר אות ל' אלף היא אות אל"ף ממש ששניהם אותיות אל עכ"ד.

עו"ן מ"ש המפ' ז"ל בענין שחיטת היצה"ר שהוא נחש הקדמוני שלעתידי יהיה טוב והיינו שהנו"ן של נחש ישבר אותה ויעשה ממנה מ"י כי מספרם שות וא"כ כשיהיה נו"ן נחש מ"י אזי יהיה בו אותיות משיח והיינו שיהיה טוב שיעביר הקב"ה רוח הטומאה וכו' וזהו מ"י ירפא לך, ונמצא שהחסד הטוב והגמור שיעשה עמנו האל ית' לעתיד"ל הוא שישלק מ"ס מן ס"מ שהם מצד הטומאה וישאר אותיות אל דוקא וגם שישבר הנו"ן ויעשה אותה מ"י, ובוזה יובן הרמז ועושה חסד לאלפים בתיבת לאלפים רמזו כל האמור והוא כי הלמ"ד של לאלפים הוא רמז ללמ"ד של א"ל נשאר אותיות אל"ף שהוא רמז לאלף של אל ואותיות מ"י שהוא רמז לשבירת הנו"ן של הנחש שיהיו אותיות מ"י ולז"א ועושה חסד לאלפים שחסדו ית' השלם שיעשה עמנו לעתיד הוא באותיות אלו הרמוזים בתיבת לאלפים.

והנה יש לתת טעם למה אות ל' ואותיות מילה רמזם במלואותם ואות האל"ף רמזו מלא הוא לרמזו עוד כי כ"ז יהיה בזכות לימוד התורה ולזה רמז אלף מלשון ואאלפך חכמה גם רמז בזה הברכה של לעתיד"ל תקטון יהיה לאלף, או יובן ועושה חסד לאלפים במ"ש ז"ל שאדה"ר פגם באלף דאמת שהפריד האל"ף ונשארו אותיות מ"ת וגם הפריד אל"ף דאדם ונשארו אותיות ד"ם ובוזה הביא מיתה לעולם ח"ו אמנם אנו מקוים להשי"ת שיעזרנו עדכ"ש ויחזרנו בתשובה שלימה ויחזיר העטרה ליושנה שיתחברו אות אל"ף דאדם ואל"ף דאמת ויהיו בשלימות גמורה ואז יבולע המות לנצח ויהיה אז חירות ממלאך המות ומשעבוד מלכיות, וזהו הרמז ועושה חסד לאלפים שהקב"ה יעשה חסד לעתיד בבי"א עם האלפים ר"ל עם ב' האלפי"ן דאמת ואדם לחבר אותם חיבור גמור ואז יתוקן הכל ונהיה חיים וקיימים לעולם.

או יובן במ"ש האר"י זיע"א שאותיות דין אדנ"י הם בחי' הדין בקריאתם ומיתוקם ע"י אות האל"ף המחובר עמהם ואז יהיה שם אדנ"י בשלימות, והנה ה' פעמים דין הם ש"ך וע"י שיתחבר עמהם ה' אלפי"ן אזי יהיה שכ"ה שיתמתק, וזהו ענין רמז הרמז בתיבת נער ונערה דכתיב נער וקרינן נערה כי נע"ר גי' ש"ך רמז לבחי' הדין בלתי ממותק אבל נערה נערה היא שכ"ה רמז לבחי' הדין הממותק עכ"ד ולה"ה. בזי"ן ועושה חסד ר"ל החסד יהיה ע"י חיבור אותיות האלפי"ן שיתחברו עם אותיות דין ויהיה שם אדנ"י בשלימות ויהיה אז הדין חסד שיתמתקו הדינים ויהיו חסדים ואמר ועושה רמז לשם אדנ"י שהוא בחי' עולם העשיה.

ובזי"ן כוונת הזוה"ק ע"פ כי יהיה נערה וז"ל נער כתיב מ"ט משום דכ"ז דלא קבילת דכ"ר אתקרי נער מדקבילת דכ"ר אתקרי נערה, דכבר כתבנו שכוונת הזוה"ר על חיבור אלפי"ן, ולכך אפ"ל כי ידוע דכל דבר שבקדושה יש בו חיצוניות ופני' והארה השלימה צריך שתהיה כפלים, וא"כ השתא יש לחשוב האל"ף כפלים החיצו' והפני', והנה האל"ף במילוי קי"א מ"ה קי"ב וב"פ קי"ב עולים דכ"ר, ובזי"ן כוונת הזוה"ק דכ"ז דלא קבילת דכ"ר ר"ל האל"ף בשלימות שעולה גי' דכ"ר אז אתקריאת נע"ר מדקבילת דכ"ר ר"ל שנתחברו האלפי"ן בשלימות אז אתקריאת נערה וההי"ב, ובזי"ן אשרי תמימי דר"ך וכו' שמשלימים האל"ף שעולה דר"ך כאמור א"ד יצ"ו.

באו"א פי' רבינו האר"י ז"ל בש' הפסוקים כוונת הפ' הנז' פוקד עון וכו' ועושה חסד וכו' וז"ל הנה הנשמות כולם נתערבו טו"ר בחטא אדה"ר אבל כל אחד כפי מדרגתו יש מי שרובו רע ומיעוטו טוב ויש להיפך, ובוזה יש מדרגות רבות אבל אין צדיק בארץ וכו' כי כולם מורכבים מטו"ר ומי שרובו רע נקרא רשע ומי שרובו טוב נקרא צדיק, והנה הרשע בכל גלגול שמתגלגל להתברר מוסיף רשעות חדש על גלגול שעבר ולכן נגמר בירורו תכף בד' גלגולים לבד והטוב שבהם גברר וניתן לראוי לו שהוא משורש נשמתו כמשז"ל זכה חלקו וחלקו חבירו והרע הגמור נשאר בו וכולו פסולת גמור

והולך לאבדון ואין לו עוד תקוה כלל כי אין בו גיצוק טוב כלל. אבל מי שרובו טוב והם הצדיקים אדרבה בכל פעם שמתגלגלים נתקנים יותר מבראשונה אבל בהכרח הוא שבכל גלגול חוטאים איזה חטא משונה מן הגלגול שעבר ולכן הם מתגלגלים עד שישלימו כל התרי"ג מצות כולם ועד שיתקנו כל מה שחטאו בכל גלגול וגלגול ועי"כ מתארכים חשבונות גלגוליהם עד אלפים גלגולים, וזש"ה פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ר"ל שמביאם עד ארבעה גלגולים ובגלגול הב' נקראים בנים בערך הראשון ועוד אין להם תיקון כלל אבל אין זה אלא לשונאי שהם הרשעים הגמורים אבל עכ"ז הקב"ה עושה חסד אחד שהוא שיתגלגלו עד אלפים דור וזהו לאוהבי ולשומרי מצותי א"ד ז"ל. ועפ"י הק' אפ"ל לענ"ד כוונת מסרה הלוך וחסור, הלוך וגסוע, הלוך וגדול, הלוך ושוב. הכוונה דאם האדם בא לעוה"ז והוא הלוך וחסור שאינו עושה מצות ומע"ט ואינו מתקן מעשיו זה הלוך וגסוע ר"ל שהוא בא ארבעה גלגולים ואח"כ גסוע ואינו שב עוד כי נכרת, אבל אם הוא בבחי' צדיק וכבואו לעולם הזה הוא הלוך וגדול שהוא מתגדל בתורה ובמצות ובמע"ט אז הלוך ושוב ר"ל שהוא תולך ושב כמה פעמים לעוה"ז עד שישלים כל התרי"ג מצות כאמור.

אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשו אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם, מזבח אדמה תעשה לי וכו' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך. יל"ד חדא כיון דכבר הזכיר על ע"ז ואמר לא יהיה לך וכו' למה חזר וכפל הדברים ותו הצעה זאת דאתם ראיתם לציווי הע"ז למאי איצטריך, ותו תיבת אתי אין לה מובן. תו מאי סמך ליה מזבח אדמה וכו'. פי' הרב מערכי לב ז"ל משם הרב בנימין הלוי ז"ל במאי דקי"ל דכל שהחזק לנביא ואמר לבטל או לעבור על אחת ממצות התור' לפי הוראת שעה באקראי שומעין לו כגון ההיא דאליתו בהר הכרמל שבנה מזבח והקריב קדשים בחוץ בזמן איסור הבמות ה"ט משום דהוחזק לנביא ולשעה הוא דאקריב, חוץ מענין ע"ז דאפילו אמר הנביא דלפי שעה יעבוד ע"ז אין שומעין לו ומות יומת הנביא ההוא. וכתב הסמ"ג דה"ט דע"ז משאר מצות התורה דשאר מצות התורה שמענום מפי נביא ולכן אתי נביא ומבטל דברי נביא דנביא הוא דאסר ונביא הוא דשרי, משא"כ בענין ע"ז דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ואיך אפשר לבשר ודם לבטל מה שנאמר מפי הגבורה ע"ש. וז"א אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם והיינו אנכי ולא יהיה לך וא"כ ל"ת אתי אלהי כסף וכו' כלומר אפילו עפ"י נביא דאין יכול לבטל דיבור שיצא מפי הגבורה ואעפ"י שמזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו וכו' בכל המקום כלומר הקרבת קדשים בחוץ כההיא דאליתו בהר הכרמל אפי"ה אבא אליך וברכתיך דהיינו שהותרה לפי שעה להוראת שעה מ"מ ענין ע"ז שנא ושנא כי מן השמים דברתי עמכם ואין צדיק יכול לבטל דברי כלל א"ד ז"ל.

באו"א פי' איהו ז"ל כוונת הפ' הנו' בהק' מה שפי' הרב מר זקינו סמיכות הפרשה פ' משפטים וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים וכו' וידבר ה' ויקחו לי תרומה, והוא במשול"ל אין מוציאין מא"י לחו"ל כ"א ללמוד תורה ולישא אשה וכת הקודמין דקדקו ללמוד ולא ללמד דדבר ידוע דלימוד ידיה חשיב מלימוד אחרים ומיהו כתבו דללמד לרבים שרי במכ"ש דלימוד ידיה שידוע שלימוד אחרים גדול מלימוד ידיה, והנה כמו דקי"ל אין לצאת מא"י לחו"ל וקאי משום קדושת א"י דאית בה השראת שכינה מכ"ש דאין לצאת משמי השמים לארץ שבודאי קדושת שמים היא גדולה בערך מא"י שהשמים היא מקום שכינה קבוע, וידוע דטענת משה בעגל לי צוית ולא להם כדכתיב אנכי ה' אלהיך לשון יחיד וכ"ז הוא בדרך סג' נהורא כדי דלא ליפוש חרון אף, ועל האמת אין בתשו' זו ממש דכי כתיב בלשון יחיד היינו על האומה, ויש להכריח כן ממה שראינו שירד הקב"ה מן השמים להר סיני ואיך הותר לצאת מן השמים לארץ והא

הו"ל כיציאת מא"י לחו"ל, והנה אם נתינת התו' היה לכל ישראל לא קשה דהא קי"ל דללמד לרבים שרי אבל אם הוא למשה לבד הו"ל לימוד תורה ליחיד ואסור, כי ע"כ ממעשה הזה יש לדון ולומר דנתינת התו' היה לכל ישראל, וא"כ חטא העגל הוא עון גמור וטענה זו דלי צוית בטלה היא, וידוע מ"ש ז"ל דהתרומה באה לכפר על עון העגל דטרם מכה ציץ רפואה פרת ציוה אותם על התרומה משום שעתידים לעשות העגל כדי שיהיה להם כפרה בזה, מעתה זהו כוונת הסמיכות וישכון כבוד ה' על הר סיני וכו' א"כ מוכח מזה דלכל ישראל ניתנה תורה דאי לאומ"ה לא הותר להקב"ה לירד מן השמים לארץ כמא"י לחו"ל וא"כ נמצא דחטאו ישראל בעגל וצריכים כפרה לכך סמך ליה ויקחו לי תרומה כדי לכפר עליהם על עון העגל א"ד ז"ל.

עו"ן מ"ש ז"ל ב' כתובים המכחישים זה את זה יבוא הכתוב הג' ויכריע ביניהם, כיצד כתיב וירד ה' על הר סיני וכתוב מן השמים השמיעך את קולו בא הכתוב הג' והכריע כי מן השמים דיברתי עמכם מלמד שהרכין השמים ושמי השמים על הר סיני ודיבר עמהם וכן הוא אומר ויט שמים וירד ע"כ, והקשו המפ' ז"ל דאיך הכריע הכתוב הג' דהרי פסוק זה סותר לפסוק דוירד ה' על הר סיני ומ"ש מפ' דמן השמים השמיעך וכו', ות' דההכרעה היא באומרו אתם ראיתם כי מן השמים וכו' דאם הדיבור והקול היה מן השמים לא יתיישב לשון ראייה הו"ל אתם שמעתם דאיך אפשר שיראו אותו אלא ודאי שהרכין וכו' ומשם ראו וא"כ הכריע מלמד שהרכין השמים על הר סיני ודיבר עמהם. נמצינו למדים דמאומרו אתם ראיתם למדנו שהרכין וכו' ומזה יש ללמוד דכי נחית הקב"ה ללמוד תורה לרבים הוא ולא למשה לבד דאי למשה לבד לא הוי שרי לירד להר סיני דהו"ל כיציאת מא"י לחו"ל, והנה בעשרת הדברות כתיב אנכי ה' אלהיך לשון יחיד והיינו ע"כ דמדבר בגד האומה דשייך לשון יחיד ולפי שחשד הקב"ה פן יחשבו מזה דלמרע"ה לבד ציוה ובטעות זה יעבדו ע"ז העל אלה שנה ופרש ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דיברתי והיינו שהרכין וכו' וירד על הר סיני, ומזה יש להכריח דהתו' ניתנה לכל ישראל ומעתה לא תעשו אתי אלהי כסף וכו' דהרי אין עוד לכן פתחון פה לומר דכי כתיב לשון יחיד למשה לבדו נאמר, דהא ליחא כאמור.

באו"א פי' הרב הנז' במה שפי' הרב מרדכי הלוי ז"ל כוונת הפ' אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעינך, בינו נא זאת שוכחי אלוה, דלנו לדעת דאיך יצדק דהרשע חושב לדמות האדם להקב"ה וכי רשעים נמי לא ידעי גדולת הקב"ה ואפי"ה חוטאים כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ותו מ"ש אוכיחך מהו הויכוח הזה, ותו מ"ש בינו נא דמהו תבינה שצריך לדב"ו, ותו דזה הכינוי שנתן להם שוכחי אלוה, פי' רז"ל שהנה ידוע שהכריחו כת הקודמין שדור אנוש שעע"ז לא היה מפני שכפרו בעיקר דאיך יצויר דבן לילה היה שהראה הקב"ה גדולתו וברא את העולם ואת כל הנבראים ותכף ומיד שכחו אלוה וימרו את כבודם בחמה ולבנה, ומה גם בעוד אביהם הזקן אדה"ר חי וקיים יציר כפיו של הקב"ה היתכן שלא דיבר להם גדולתו יתברך, כי ע"כ הם אמרו דדור אנוש טעו באומרם מגודל מעלת הקב"ה אינו משגיח בתחתונים ואינו לפי כבודו לשאול שאלה מה' ע"כ דימו שמהראוי להיות אמצעי ביניהם שידבר אליהם את דבריהם לה' וע"ז היו משתחווים לשמש או לירח להיות מליץ להם, אבל באמת טעו טעות גדולה והו"ל כעע"ז ממש ועל מעין זה כתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, ומעין זה אמרו שהיה ענין העגל כדכתיב קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו והדברים עתיקים, ועל זאת שכינה צועקת אשר עליה אמר דוד מלך ישראל אלה עשית והחרשתי בכוונה עשית את העגל ואמרת אלה אלהיך ישראל והחרשתי שטעית באומרך דמית היות אהיה כמוך דאין כבודו להשגיח בנו, ולהורות להם שאין דמיונם עולה יפה ההוא אמר

לכו נא ונוכחה לדעתך שאין ראוי לו להשגיח בתחתונים ואתה משים אמצעי ביני לבינך בודאי שאתה צריך למנות אמצעי שיהיה ראוי לדבר עמי, וזה לא יצויר כי כל צבא השמים אפס ותוהו נחשבו לו ומי הוא השליש שבודאי אתה מכיר גדולת הקב"ה והשליש שמגית אותו גמרת בדעתך שזה ראוי לגדולת האדון וראוי זה להיות שלישי למלכו של עולם, דבר זה ישתקע ולא יאמר ואערכה לעינך שאין מי שראוי לפי גדולתי, ומלבד כ"ו נפיק מינה חורבא שהרי בהיותך ממנה שלישי ומתפלל אליו ודעתך שאתה מתפלל לשליש שהוא יתפלל לה' שיתן שאלתך ברוב הימים דורות הבאים יחשבו שהוא האלוה דשכחה מצויה ונמצאו אז כופרים בעיקר וכל כי האי הי"ל לאסוקי אדעתך ולהרחיק את עצמך מדיעה זו וז"א בינו נא זאת שוכחי אלוה את"ד ז"ל.

ובז"ל כוונת הפ' שלא הספיק להקב"ה בציווי שצויה בעשרת הדברות דאולי יאמרו כי אסרה תורה ע"ז היינו דוקא לעבוד אותה ולהאמין בה שהיא אלוה, אבל לבחור שלישי שכבר ראו את כבודו ואת גדלו ויחשבו שאינו לפי כבודו להשגיח בתחתונים בעולם השפל ויעשה השליש רצונם מה איסור יש בדבר, על כן בא להזהירם מזה ודחה להם ידיעה זאת דהרי כיון שראינו במעמד הר סיני עשרת הדברות לישראל שדיבר ה' לכל ישראל ולא עשה כן לדבר עמם ע"י אמצעי הרי נדחה קראו לה לסברת הכת דמפני רוממותו אינו משגיח בתחתונים, וז"א אתם ראיתם כי מן השמים דיברתי עמכם על כן לא תעשון אתי אלהי כסף וכו' אתי דייקא שתעשו אמצעי דסברא זו בטילה היא כנו' עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב חזון עובדיה ז"ל במ"ש במד' קול ה' בכת בכוחו של כל אחד ואחד וקנים כפי כוחם ובחורים כפי כוחם ועורים כפי כוחם, והנה חשש מזה שיסברו שיש ח"ו שתי רשויות ומי שמשמיע לבחורים אינו הוא שמשמיע לזקנים לזה בא עליהם באזהרה ואמ"ל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ובאותו דיבור יש חשש שתסברו שיש כמה רשויות ח"ו לז"א דלא תעשון אתי אלהי כסף וכו' מחמת הדיבור שמשתנה לכמה גווי עכ"ד.

פרשת משפטים

סמיכות הפרשה ולא תעלה וכו' ואלה המשפטים וכו', פי' הרב אם הבנים ז"ל במשנ"ל אין ממנין פרנס על הצבור אלא א"כ קופה של שרצים תלויה מאחרי וכו' פרש"י שם, עז"ן מ"ש בסוטה כל מי שיש בו גסות הרוח סופו נכשל בעריות, וז"ש לא תעלה במעלות כלומר שלא תבקש גדולות ונפלאות ובוזה תרויח בהתרתך מן הגאווה והשררה נכון לבך בטוח שלא תגלה ערותך עליו דמדת הגאווה שורש פורה ראש להכשיל בעריות, ועוד תזכה ע"י מדת הענוה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם שתזכה להיות פרנס על הצבור לשפוט את העם, לאפוקי אם הוא מתגאה אינו ראוי לשררה עכ"ד.

באו"א פי' הרב אדר"א יצ"ו במה שפי' המפ' דרך הלציי כוונת הפ' אל יתהלל חכם וכו' כי אם בזאת יתהלל וכו' כי המפאר עצמו בשבח התו' שהוא אדם גדול בתורה אם הוא לאו בר הכי לא יוכל לשבח עצמו כי יאמרו לו הראנו גדולתך בה ולמוד עמנו והראנו חריפותך וכ"ז הוא בפשטי התו' וכן הגבור לא יוכל לשבח עצמו שהוא גבור אם הוא לאו בר הכי כי אמרינן לו הראנו גבורתך, וכן העשיר, אבל במה יוכל להתגאות האדם במה שאין בו הוא בחכמת הקבלה כי אם אמור יאמר שאני חכם גדול בקבלה אין מי יאמר לו שקר אתה דובר כי לאו כ"ע קבלה גמירי ואם המצא ימצא איזה אדם ויאמר לו הראני תורתך, יאמר לו כבוד אלהים הסתר דבר דברים העומדים ברומו

של עולם אסור לגלותם, וז"ש אל יתהלל וכו' ר"ל שהאדם בעצמו אינו מתהלל באלו הדברים כי יחוש לעצמו פן יאמרו לו שקר אתה דובר בא הראנו תורתך וגבורתך ועושרך, כ"א בואת יתהלל ולא יחוש לדבר השכל וידוע אותי ר"ל בדברים העומדים ברזמו של עולם יוכל להתהלל ע"כ. והנה ידוע כי התו' היא דוגמת המזבח דזאת התו' לעולה ובודאי צריך שלא יתגאה בתורה אלא אדרבה יהיה עניו ביותר, והנה בתו' יש שני חלקים חלק הפשט והסוד, וז"ש ולא במעלות על מזבחי שתתגאה בתורה שהיא כמו מזבח ובאיזה תורה אמרתי לך שלא תתגאה הוא חלק אשר לא תגלה ערותך עליו הוא חלק הסוד שלא תגלה חרפתך אם תתגאה בו ויצה"ר יוכל לפתותך שתתגאה בו לכך אני מצות אותך, אבל ואלה המשפטים שהוא חלק הפשט אם תהלל ותשבח עצמך בזה צריך שתשים לפניך חכמתך ואין מן הצורך לצוותך אלא הציווי הוא חלק הסוד שלא תתגאה בו עכ"ד יצ"ו.

באו"א פי' הרב שתי ידות ז"ל כוונת הסמיכות במ"ש בגמ' אם אמר אחד כהן הוא אין מעלים אותו לדוכן אבל מאכילים אותו תרומה מפני ששני מעלות לא עבדינו, והטעם שמא יצא עליו קול שאינו כהן, וזה ידוע גבי סנהדרין שאם מת אחד מהם היו לוקחים אחד מן החכמים ומושיבים אותו בשורה תחתונה ואחד מן התחתונה עולה לשניה וכו' אבל ליקח א' מן החכמים ולהושיב אותו בשורה הראשונה או שיקח אחד מן השורה השלישית ולהושיב אותו בראשונה לא עבדינו לפי שתרתי מעלות לא מעלינו, בזי"ו סמיכות הפרשיות לא תעלה במעלות על מזבחי ר"ל שני מעלות לא מעלינו למזבח, ואמר הטעם אשר לא תגלה ערותך עליו שלא יוצאו עליו קול שאינו כהן, כך ואלה המשפטים אשר תשים לפניך וי"ו מוסיף על ענין ראשון ר"ל כמו שהדין גבי כהן דלא מעלים אותו ב' מעלות כן נמי גבי משפטים שהם הסנהדרין שאם מת אחד מהם לא יעלו אותו ב' מעלות אלא לוקחים א' ומושיבים אותו בשורה התחתונה וזהו ואלה המשפטים ע"כ.

באו"א אפ"ל כוונת הסמיכות אתם ראיתם וכו' מזבח אדמה וכו' ולא תעלה וכו' ואלה המשפטים וכו' בהק' מה שפי' הרב דרש אברהם ז"ל בס' זה כוונת הפ' בסוף הפרשה וכת' ויבא משה וידבר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויענו כל העם וכו' וישלח את נערי בניי ויעלו עולות וכו' דלכאורה קשה מה ענין התו' והקרבנות זב"ז, אכן יובן במ"ש בזוהר פ' פנחס ר"ש הוה אויל לטבריא פגע בו אליהו אמ"ל במה עסיק הקב"ה ברקיע אמ"ל בקרבנות ואמר מלה חדתא משמך שאילתא שאילו עלמא דאתי לית ביה אכילה ושתיה והא כתיב באתי לגני אחותי כלה אכלתי יערי וכו' אר"ש כמה חביבו חביב הקב"ה לבניי ומגו רחמותיה דרחים להו שני עובדיה ממאי דהוה עביד אע"ג דלאו אורחיה במיכלא ומשתיא בגין רחמימותא אכיל ושתה ע"כ. הרי יצא לנו טעם מחודש בקרבנות שהקב"ה ראה חיבה יתירא בזה וחלק כבוד לישראל כאילו מכבדים אותו באכילה ושתיה, ובודאי שחיבה זו גמשת להם מקבלת התורה כמ"ש חביבין ישראל וכו' והייתם לי סגולה וכו', עו"ן מ"ש הרב כסנ"א לטעם הקרבנות בשם הראשונים ז"ל שהם דמיון שוחד וגם דקי"ל דאסור ליקח שוחד אבל מבנו שרי ליקח ע"כ. והרב צפנת פענח ז"ל כתב דכל עוד שלא קבלו ישראל את התורה יש להם דין עבדים ומקבלת התורה ואילך נקראו בנים ע"כ. בזי"ו דכשבא משה וידבר לעם את דברי ה' ותו"מ ויען כל העם קול אחד ויאמרו נעשה ונשמע א"כ ע"י קבלתם התורה הו"ל דין בנים וא"כ האב מותר ליקח שוחד מבנו ולכן בו בפרק וישלח נערי בני ישראל תיבת בניי דייקא לאפוקי אוה"ע ויעלו עולות ויזבחו זבחים וכו' אף שטעם הקרבנות הוא משום דהוי שוחד משום דלגבי דידהו שנקראו בנים ע"י התורה א"כ הקב"ה הוא אב שלנו וא"כ בכה"ג האב מותר האב ליקח שוחד מבנו ע"כ. עו"ן ממ"ש ז"ל דממה שנתן הקב"ה המשפט לישראל מורה דישאל דין בנים אית להו והט' כיון שתקב"ה איהו ניהו מלך המשפט איך הותר לישראל להשתמש בשרביטו של מלך אלא ודאי משום דהם בנים ובן משתמש

בשרביטו של אביו. עו"ן משו"ל דכיון דישראל הם בנים ובן משתמש בשרביטו של אביו א"כ למה נאסרה הגאווה כיון דה' מלך גאות לבש ובן משתמש וכו' והת' לזה דלעולם הם בנים והגאווה מטעם אחר אסורה משום דיוצא ממנה כמה וכמה מיני תקלה לאדם דבשלמא הקב"ה במקום שמצינו גדולתו וכו' אבל האדם אינו יכול להשתמש בשניהם ועי"ז הוא נמנע מכמה מצות ועושה כמה עבירות לכן אסור להתגאות. בזי"ו כוונת הסמיכות אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם ונתתי לכם את התורה ועי"ז הוי לכם דין בנים ובכה"ג מותר ליקח מכם שוחד דבן נותן שוחד לאביו לכן מובח אדמה תעשה לי זבחת עליו את עולותיך וכו' ואף דהקרבנות הם שוחד עכ"ז כיון דאתם בני מותר ליקח שוחד מכם. אכן אל תחשבו מזה כיון דאתם בנים א"כ הבן משתמש בשרביטו של אביו א"כ תאמרו ג"כ דמותר להתגאות לז"א ולא תעלה במעלות ר"ל שלא תתפשו מדת הגאווה וכי תימא כיון דאנו בנים א"כ למה אסור להתגאות עז"א אשר לא תגלה ערותך עליו ר"ל דלעולם אתם בנים וטעם הגאווה שהיא אסורה משום שהיא פורה ראש ולענה לכמה מיני עונות ועי"ז תגלה חרפתו וזש"א אשר לא תגלה וכו' אבל לעולם דאתם בנים ומה"ט ואלה המשפטים ר"ל כיון דאתם בנים מסרתי לכם את הדינים אף שאני מלך המשפט עכ"ז בן משתמש בשרביטו של אביו כאמור ודו"ק.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד כוונת הסמיכות דמצינו שמי שהוא עניו מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם וגם מי שעוסק בתורה כמ"ש בסוף מנחות. ואמרו בסוטה כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו בא על כל עריות שבתורה. וז"ש מובח אדמה תעשה לי שתזבח יצרך ותהיה עניו כאדמת עפר ואז זבחת עליו את עולותיך דהעניו כאילו הקריב כל הקרבנות ואין צריך לא מקדש ולא כהן אלא בכל המקום אשר אזכיר את שמי וקרבנות אלו כשרים בכל מקום ובכל זמן. וגם עי"ז אבא אליך כמ"ש אני את דכא ועי"ז וברכתך. ואם מובח אדמה תעשה לי דהיינו שתקבע ללמוד מקרא משנה וכו' כמ"ש ע"פ שם הבדולח ואבן השוהם לא תבנה אתהן גזית שלא יהיה בניינך באבני קדש הללו דרך כריתה להלבין פני חבירך וכיוצא כי חרובך הנפת עליה שאם נשתמשת מעט מהסט"א כמניף החרב תכף נתחללה. ולא די זה שלא יהיה לך שום דבר כורת בינך ובין הקדושה כגון הלבנת פנים וכיוצא. אלא ולא תעלה במעלות על מזבחי לא תתגאה בזבח זה ע"י עסק התורה כי המתגאה כאילו בא על כל העריות שבתורה. וז"ש אשר לא תגלה ערותך עליו בשביל מחשבת פס"ה וגם כשלא יש לך גאווה ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם יהיו משפטי אמת כאשר צוה ה'. ואם לאו לא יהיו משפטים אלא תעתועים כי ע"י הגאווה חכמתו מסתלקת לכן ולא תעלה ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' כוונת הסמיכות במה שפירש"י דיש ללמוד ק"ו מאשר ציונו יוצרנו ית"ש אשר לא תגלה ערותך עליו שהקפיד על בזיון אבנים ומשם ללמוד ק"ו שלא לבזות חבירו העשוי בצלם אלהים ומה אבנים שאין בהם דעת להקפיד על בזיונם אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך גבוה לא תנהוג בהם מנהג בזיון. חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כו"כ. ובזי"ו כוונת הפ' כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל יוחן רשע בל למד צדק בארץ נכוחות יעול ובל יראה גאות ה'. ואקדים מה שפי' אבא מארי ז"ל שני אופנים משם הרב מהר"י הכהן ז"ל וא' מדידה. הרב הנז' היה מפרש בערכין תניא א"ר אלעזר בן פרטא בא וראה כמה גדול כח לשון הרע ממרגלים ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך המוציא שם רע על חבירו עאכ"כ. ממאי דילמא משום דר"ח בר פפא דדבר גדול דיברו המרגלים חזק הוא ממנו כביכול אפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו משם אלא אמר רבא אמר קרא וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ על דיבת הארץ. וז"ש כי כאשר משפטיך לארץ כאשר ראינו משפטיך במרגלים בעבור הארץ שהוציאו דיבתה משם צדק למדו יושבי תבל שיש ק"ו

אם לעצים והאבנים כך על חבירו עאכו"כ וכל הרואה ושומע יצדיק עצמו, והשתא קאמר הנביא התינח השתא דיש לנו ממי ללמוד אבל הם המרגלים למה לא באמרה בהם חנינה דעדיין לא ידעו דהמדבר על עצים ואבנים חוטא, וז"ש יוחנן רשע אלו המרגלים כל אחד יוחנן בל למד צדק דעדיין לא למד זה ולכן בארץ נכוחות יעול ודיבר לה"ר על הארץ ואמאי נענש, לז"א ובל יראה גאות ה' שאמרו כי חזק הוא ממנו כביכול וע"ז נתחייבו אך הכתוב מודיענו דנטפל להם העון דהוציאו דיבת הארץ ובעבור זה היו חייבים מיתה ללמד לדורות אבל הם בעצמם היה מקום לחוס עליהם דהם שוגגים, אבל דא עקא כי חזק הוא ממנו שאמרו והיינו ובל יראה גאות ה'.

ואבא מארי ז"ל מפרש במשז"ל לא נחרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על ד"ת. ואמרו בסנהדרין ויהי דוד עושה משפט וצדקה אינהו משפט שיש בו צדקה זו פשרה. וז"ש כי כאשר משפטיך לארץ הידועה זו ירושלים שנחרבה בשביל שהעמידו דבריהם על ד"ת צדק דהיינו פשרה ע"ד משפט וצדקה למדו יושבי תבל לבד צריך לזהר במשפט רק לזהר לעשות פשרה, והשתא קאמר תינח השתא אבל יוחנן רשע בל למד צדק שלא ידע ענין הפשרה אטו בארץ נכוחות מחמת שהעמידו דבריהם על ד"ת וזהו נכוחות לזה נחשב יעול ונחרבה ירושלים, והשיב ובל יראה גאות ה' והם מלבד זה חטאו בע"ז ג"ע ש"ד ולזה נתחייבו דאי לאו על הפשרה היו שוגגים עכ"ד ז"ל. וכמתלמד מדבריהם יובן עפ"י הקדמותינו וז"ש כאשר משפטיך לארץ שנחת התו' וראינו משפטיך לארץ על האבנים ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה וכו' שהקפיד הכתוב על האבנים שלא לבזותם אף שאין מכוין לזה צדק למדו יושבי תבל להצדיק עצמם שלא לבזות חבריהם מק"ו אמנם יש לשאול יוחנן רשע בל למד צדק מי שלא למד ולא הבין יוחנן לז"א ובל יראה גאות ה' אף שלא למד חייב כי בצלם אלהים עשה את האדם והי"ל לכבוד חבירו שהוא בצלם אלהים וזהו ובל יראה גאות ה' וכי אינו רואה שהוא בצלם אלהים כביכול וע"ז מתחייב. והנה הרב מהר"א נחום הקשה ע"ז ממ"ש מעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומיטיב ומ"ש ממזבח דכתיב ולא תעלה בממעלות על מזבחי ותיתי בק"ו למנורה, והוא ז"ל תי' דהא אמרו במכילתא אשר לא תגלה ערותך עליו אי אתה פוסע גסה אבל אתה פוסע בהיכל ובק"ק וכו' ולזה לפני המנורה שהוא בהיכל שרי עכ"ד. ואפ"ל דמהכא שמעינן שלא לבזות חבירו מק"ו מ"מ אם הוא לעבודת ה' להוכיחו ולאפרושי מאיסורא שרי עפ"י התנאים הנצרכים לתוכחתו, והו' הרמו דלהיכל ולק"ק שרי וכן בחבירו אם הוא לדבר מצוה. וז"ש אשר לא תגלה ערותך עליו אבל אתה פוסע בהיכל ובק"ק ואלה המשפטים אלה שאמרו דסליק מיניהו תשים לפניהם כי עין בעין יראו אם על האבנים הקפיד הכתוב כ"ש לחבירו והיינו דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה שרי כמדובר א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כוונת הפ' כי כאשר וכו' במה שחקר הרמב"ם ז"ל דלמה נפרע הקב"ה מפרעה אחר שהוא גזר ועבדום וענו אותם והם קיימו גזירתו ית', ותי' הוא ז"ל מחמת שהגזירה היתה בארץ לא להם סתם ולא אמר במצרים ע"כ, והק' עליו הראב"ד ז"ל דא"כ על מי תחול גזירתו ית' ותי' הוא ז"ל ב' תי' הא' בשביל שהתריס כנגדו ית' והב' משום שהם עזרו לרעה והכבידו את עולם עליהם ע"כ. וז"א כי כאשר משפטיך לארץ ר"ל מחמת שהגזירה היתה סתם בארץ לא להם ולא הזכרת מקום ידוע לכך צדקו למדו וכו' ר"ל צדקו אותך בדין שעשית במצרים כתי' הרמב"ם ז"ל וע"ז הק' הקשה הראב"ד ז"ל דא"כ יוחנן רשע פרעה מטעם דא"כ על מי תחול גזירתו ית' וז"א בל למד צדק ר"ל וכי טענה זו אינה צודקת בתמיהא וא"כ יוחנן רשע שלא ילקה וע"ז תי' ב' תי' הראב"ד ז"ל הא' בארץ נכוחות יעול ר"ל שבארץ מצרים עיקם ועיות את הדרך של השעבוד שלהם והקשה את עולו, זאת ב' שהתריס

נגדו ית' ואמר מי ה' ושאל מחכמיו לראות בפנקסו אם שמו ית' כתוב בין המלכים כמשז"ל ומה לכהן בבית הקברות. וז"א ובל יראה גאות ה' א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' כוונת הסמיכות וכתב שראה בחלומו פי' זה והוא במ"ש עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי וכו', וז"ש ולא תעלה במעלות ר"ל התקנה שלא תתנהג בגדולות ונפלאות בגאות ובזו שהיא שורש לכל העבירות היא שתתן בדעתך שעתיד אתה לישחט בסכין פגומה ע"י מלאך המות. וז"א על מזבחי לשון זביחה ואם עכ"ז עדיין היצר בתוקפו ולא נכנע מזכירת יום המיתה וז"א אשר לא ר"ל ואם לא נתאשרו מעשיך בזכירה זו אזי תזכור שבאת מטיפה סרוחה שזו היא בושה גדולה למין האדם וז"א תגלה ערותך ר"ל תגלה להיצה"ר ערותך ר"ל חסרונך וז"א עליו גם זאת ועוד אחרת תזכור שאתה עתיד ליתן דין וחשבון. וז"א ואלה המשפטים אשר תשים במעשיך הרעים לפני הנשמה והגוף. וז"ש לפניכם ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' במשז"ל דמי שהוא צדיק בשעת מיתתו נוטל מיכאל כ"ג את נשמתו ומקריבה קרבן ע"ג המזבח של מעלה והיא העולה לרצון לפני ה' ונעשה לנשמה נ"ר גדול, אבל במות אדם רשע נידחה קראו לה כי לא לרצון תהיה לפני אדוניה כי כל אשר בו מום לא יקרב וכמה מהביוש והצער יש לנשמה שמתגלה קלונה לפני רובי רבבות מלאכים ואופנים ולא די כל זה אלא שמענישין הגוף והנשמה במשפטים כל ידעום וז"א ולא תעלה במעלות שלא תלך בגאות ובזו שהיא שורש לכל העבירות כמשז"ל ועי"כ תזכה לעלות ולראות אל הקדש פנימה ע"י מיכאל במזבח של מעלה. וז"א על מזבחי. שאם לא תהיה מאושר במידת הענוה שהיא אם כל מדות טובות שמנו חכמים. וז"א אשר לא אזי תגלה ערותך עליו ר"ל שאתה נדחה מע"ג המזבח מחמת שתועבת ה' כל גבה לב וכל אשר בו מום לא יקרב ויתגלה קלונך בפני רובי רבבות מלאכים וכמה מהביוש מגיע לך. וז"א תגלה ערותך עליו ולא די כ"ז אלא שמענישים אותך בעונשים קשים ומרים. וז"א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר"ל הנשמה והגוף א"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל כוונת הסמיכות במ"ש בגמ' ת"ח צריך שיהיה בו שמונה וכו' וחד אמר ל"מ ול"מ מי זוטר מ"ד תועבת ה' כל גבה לב. ופי' המפרשים דפלוגתייהו היא אי כל דלא משמע או כל דהו משמע. עו"ן מה שפי' הרב מוהר"א ז"ל בפ"י הגמ' ענוה של ר"ו בן אביטל החריבה את בתינו שע"י שהוא עניו ותפיש השיטה כל דהו א"כ זמשה" כל אשר בו מום לא תקריבו אפילו כ"ד מום ולכן לא רצה להקריב הקרבן של קיסר יע"ש. עו"ן מ"ש בגמ' ר"י כי מטא להאי קרא הוה בכי עושה אלה לא ימוט וכו' חדא מינייהו לא אמ"ל אלא מעתה מ"ד אל תיטמאו בכל אלה בכולתו לא אבל חדא מינייהו שרי אלא אפילו באחת מאלה יע"ש. בזי"ו ולא תעלה במעלות ר"ל שתתגלה ותתפוש השיטה דכל כולה משמע אבל כ"ד שרי דהא ליתא דכל אפי' כ"ד וראיה לזה על מזבחי ר"ל מהקרבנות שאפילו מום כל דהו אסור. ואם תתפוש השיטה דכל כולה אבל כ"ד שרי אני מתירא פן תגלה ערותך וכו' שתכשל בעריות והט' ואלה ר"ל דכתיב בהו אל תיטמאו בכל אלה ותאמר חדא שרי לכן ולא תעלה ודו"ק.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. פי' מהרמ"א ז"ל במה שפי' כוונת הפ' משפטי ה' אמת צדקו יחדיו. והוא כי משפטי דת נמוסית כל אחד לבדו לא יוכל להכיר חסרונו. אכן אם באת לחברם יחד תיגלה חרפתם והוא כי הלא משפט הנמוסים יגזור שהורג נפש יהרג גם הוא ויראה משפט צדק. עוד להם כי יגנוב איש כסף או כלי יחייב את ראשו. והנה הרואה גם את זה בפני עצמו יאמר אין רע דבר המשפט הלז אך בהוסדם יחד כי יאמר איש זה משפט המלך ומעשהו שההורג נפש או הנוגע בפרוטת מרעהו מות יומתו שניהם. הלא יתחמץ לבב השומע באומרו הלא לא ראי זה כראי זה זה הרג נפש

וזה חיסר ממון ולמה ישתוו בעונשים, אמנם משפטי ה' אמת והאות כי כי הלא יצדקו גם בהוסדם יחד כי אם יאמר איש שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכי יגנוב איש ישלם שנים צדקו יחדיו, זה הוציא נפש רעהו יוציאו גם את נפשו, וזה ביקש להעדיף מנה על נכסיו כאשר זמם לחסר חבירו יחסרו לו ממנו, נמצא כי משפטי ה' יראה שהם ישרים במה שצדקו בהיותם יחדיו משא"כ במשפטי הדתות שלא יצדקו רק בהפרדם וזה יאמר ואלה המשפטים וכו' כל' ואלה המשפטים רבים יחד אשר תשים לפניהם לא תירא שבהתחברם יראו בלתי צודקים משא"כ משפטים אשר תירא לשום רבים לפניהם כ"א כל אחד בפני עצמו כי אלה אדרבה יבינו וישכילו ההפרש שבינם לנימוסין כי בהוסדם יחד יצדקו ויתהללו בשערים ע"כ.

באו"א פי' הרב שד"ה ז"ל דרך רמז דתיבת אשר היא אותיות ראש והכוונה לרמזו דהראש צריך לקיים הדין שרוצה לפסוק תחילה לעצמו ואח"כ יפסוק הדין לאחרים כמעשה דרבי ינאי המובא בגמ' שהי"ל אילן הנוטה לר"ה כנודע משום התקוששו וקושו, וז"ש ואלה המשפטים צריך שיקיימם הראש תחילה וז"ש אשר אותיות ראש שהוא צריך לקיימם תחילה ואח"כ תשים לפניהם א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב מוהר"ח בן עטאר ז"ל המשך הפ' הנו' וז"ל עוד נראה לפרש הפרשה דרך רמז כי תצוה התורה את האדם לשום לפניו בתמידות כל הדברים האלה בין עיניו והוא אשר תשים לפניהם שישים תמיד האדם דב"ז לפניו והוא כי תקנה עבד עברי והוא הלא ידעת כי האדם נחלק לשנים חלק א' רוחני והוא העיקר וחלק א' גשמי שברא ה' לנשמה לשמשו שבאמצעותו מקיים כמה מצות אשר ציוה ה' ולו יקרא שם עבד כי אינו אלא שמש לנפש שלו יקרא אדם כמש"ה על בשר אדם לא יסך שזה יגיד כי לא הבשר יקרא אדם וכן אמרו אדם אתם קרויים אדם ולא אוה"ע שאין להם נפש רוחני ולזה תצוה התורה לאדם כי תקנה עבד עברי פי' עברי עובר כי אינו קיים לעד כי מי גבר יחיה ולא יראה מות מ"ד כצל עובר וזמן קביעותו הוא עד ס' שנה ע"ד אומרו תבוא בכל"ה אלי קבר ואמרו בש"ס כי בן ששים שנה הוא זמנו של אדם ללכת כחו ושכן בכל"ה ואז הוא כעלות גדיש בעתו, וז"ש שש שנים פי' כל ימיו הם ששים והגם שאמר שש יש חשבון שיכלול כללות א' וכאן כולל העשרה ובשביעית פי' בעשר שנים השביעיות יצא לחפשי העבד ע"ד במתים חפשי ואמרו תיבת חינוס לרמזו על יד מי תהיה היציאה ע"י חינוס שהוא ס"מ וחילולתיו שהם נרמזים בתיבת חנוס כמ"ש בזהר כי במילי דמגנא הוא זינייתו דהוא פטרא ולזה לא שלטי בדבר מצוה שעושה האדם בדמים יקרים, וכן תמצא שכל דבר טומאה הוא בחנם משא"כ דבר מצוה וקדושה צריך טורח גדול ודמים יקרים, ואמרו אם בגפו יבא אמר לשון זה בא לרמז דא' סיגל מצות ומע"ט וקנה לעצמו כח לעלות ביום התחיה ע"ד ויציצו מעיר כעשב הארץ וז"ש כאן אם בגפו לשון גף שרומז אלו המצות ומע"ט כמשו"ל נמשלו ישראל ליונה וכו', ואמרו יבא ע"ד אומרים כי בא השמש על שמשא בגפו יצא פי' באותו כנף יצא מן הארץ בעת התחיה ואחרי נפלו קימה תהיה לו וידיעת ההפכים שזה היא שאם בעוה"ז לא ישתדל במצות אין בו כח לעלות ע"ד אוה"ל עץ חיים היא וכו', ואומר אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו כאן רמזה התו' סוד גדול והוא כי יש לך אדם שקנה נשמתו באמצעות חזק המע"ט ונעשה הוא בעלה של נשמה הקדושה וצריך אתה לדעת מ"ש בס' הזהר במש"ה שור או כבש וכו' כי הבהמות מעת לידתם קונים שכל שיש לשור משא"כ האדם לפי מעשיו זוכה זכה יתיר וכו' הנה שבאמצעות מעשיו קונה הנשמה שנקראת אשה, וכמו כן מצינו שקראוה חכמי האומות ולז"א אם בעל אשה הוא שקנאה במעשיו אז ויצאה אשתו פי' אפי' אחר יציאת אשתו אעפ"כ עודנה עמו ונשאר חי אפילו אחרי מותו כמ"ש בגמ' הנהו קפולאי וכו' נחר בהו גברא וכו' וכמ"ש צדיקים במיתתם קרוים חיים, עוד יכווין באומרו

אם בעל אשה הוא לומר אם הוא אדם אשר כל מחשבותיו ויגיעתו וטרחתו בעוה"ז ואפילו מאכלו ומשקהו אינו אלא בשביל הנשמה ע"ד אומרם צדיק אוכל לשובע נפשו להגדיל הרוחניות, אדם כזה לו יקרא בעל אשה דבעל הנה שטורח בשביל אשתו לזון ולפרנס ולכלכל ולמלא רצונה כן זה האיש עושה לנפשו אדם כזה שהחומר נזדכך תוכל נפשו לסבול ולדור עמו במחיצתו אפילו אחר יציאתה, אמנם אם אדוני יתן לו אשה ר"ל שהנשמה שקנה לא ממעשיו הטובים אלא הקנו לו מן השמים ע"י אביו ואמו שטיהרו מחשבתם בעת הזיווג ועי"ז וילדה לו בנים או בנות הם המע"ט שאלו הם תולדותיהם של צדיקים והבנים רמז למצות שהם בחשק גדול ובנות הם מדרגה למטה מזה או אשה כזו האשה וילדיה תהיה לאדוניה שזו לא קנאה ע"י מעשיו כדי שתהיה עמו בהתחברות כאשה עם בעלה אלא תהיה לאדוניה ותוא יבוא בעת התחיה בגפו בזכויותיו שעשה, אך אם אמור יאמר העבד וכו' כאן הודיע עבודת העבד ישראל המתלהב לעבודת קונו ואף אחר שאפסו כוחותיו מתאזהר לעבוד אדוני וז"ל אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני שהם הנשמה והמצות שעושה בעוה"ז ואינו רוצה לצאת מהעוה"ז לחפשי כמתים וזה יורה על חשקו ותאותו באדוני לאיש כזה מבטיח האדון כי לו יקרא עבד ה' וימלא תאותו אך לא עתה כי עתה אין לו עוד בעולם אלא ועבדו לעולם לעוה"ב וגם יזכה ורצע אדוני את אדוני במרצע גי' ת' ת' עלמין דכסופין ועי"ז ועבדו לעולם פי' יחשוב עליו כאלו חי כל ימי עולם עכ"ל ז"ל.

באו"א פי' הרב זכות הרבים ז"ל כוונת הפ' אם אדוני וכו' במשז"ל כי לעת"ל אומר הקב"ה מי הקדימני ואשלם מי קיים מצות מילה עד שלא נתתי לו בן, מי עשה צדקה עד שלא נתתי לו מעות וכו' ואם עוסק בתו' ג"כ אין לו להחזיק עצמו חכם שכן גזרו עליו מן השמים להיות חכם נמצא שמכל הצדדים אין לו לאדם מקום ואיזה צד לקבל שכר, אמנם אם האדם עוסק בתורה ובמצות מאהבה בלי שום פניה עי"ז מקבל שכר על הכל. ז"ל אם אדוני יתן לו אשה שהיא התו' וילדה לו בנים או בנות הם המצות האשה שהיא התורה וילדיה שהם המצות הכל כאשר לכל תהיה לאדוניה ולית ליה מגרמיה כלום וא"כ הדעת נותן שהוא יצא בגפו בלתי שום שכר, אמנם אם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני ר"ל התורה שלמדתי והמצות שעשיתי אותם מאהבה, וא"כ לא אצא חפשי בלתי שכר, או והגישו אדוניו אל האלהים ב"ד של מעלה וירשום בו סי' להקימו בתחית המתים ועבדו לעולם ע"כ.

באו"א פי' מהרח"פ ז"ל כוונת הפ' ואלה המשפטים וכו' במ"ש בחו"מ סי' ה' דדין שאין לו מי שישמשנו אסור להיות פרנס על הצבור, וז"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם בתנאי כי תקנה עבד עברי לשמש אותך ולהיות מכניס ומוציא ויהיה עברי ואל תתודע לרשות כמו שנוהגין ליתן על פתחיהן מזוייגים מפתח השררה.

באו"א פי' ז"ל במ"ש בגמ' כלום שררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם, וז"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר"ל שתשב דיין עליהם אל תחשוב כי שררה קנית אלא כי תקנה עבד שעבדות היא ע"כ.

ואל"ה המשפטים אשר תשים ס"ת מר"ה, רמז למשז"ל שבת ודינים במרה אפקוד, עוד רמז למשז"ל בגיהנם ז' מדורות וכל מדור ו' אלפים בתים וכל בית ו' אלפים תלונות וכל חלון ו' אלפים כדי מרה וכולם מזומנים לסופרים ולדיינים, וטעם ו' אלפים דוקא כי שתא אלפי שני הוי עלמא ודיין שדן דין אמת געשה שותף וכו' וזה שאינו דן אמת עונשו ו' אלפים כנגד שנות עולם, ה' מהרח"פ ז"ל.

איתא במד' ואלה המשפטים הה"ד ועוז מלך משפט אהב אמר משה לישראל הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו אם אין אתם עושים את הדינים הוא נוטל תורתו מכם למה שלא נתן לכם את התו' אלא ע"מ שתעשו את הדינים שנא' ועוז מלך

משפט אהב ואם אתם עושים את הדינים עתיד הקב"ה להחזיר את הדינים שלכם שנא' ואשיבה שופטיך כבראשונה מה כתיב אחריו ציון במשפט תפדה ע"כ. וק' מה הוקל"ל בפ' ואלה המשפטים ודרש אותו עם פ' ועוז מלך וכו' יותר מ"ש נוטל תורתו מה תלוי זב"ז. פי' הרב שד"ה ז"ל במ"ש ז"ל ע"פ זרח משעיר למו וכו' שחזר הקב"ה על בני עשיו אם ירצו לקבל את התו' ואמרו מה כתיב בה לא תרצח וכו' ולא רצו לקבל וכן כל אומה עד שקבלוה ישראל. וזה כוונת המאמר הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו אם אין אתם עושים את הדינים הוא נוטל תורתו מכם ר"ל דכיון דאין אתם עושים את הדינים א"כ מה יתרון יש לכם מכל האומות דא"כ גם האומות יקבלו התורה חוץ ממצוה אחת כגון לא תרצח לבני עשו וכן לכולם כמו שאין אתם עושים את הדינים ולכן הוקל"ל למה יטול הקב"ה את תורתו בשביל שלא יקיימו את הדינים מה בכך יקיימו שאר התו' לזה תי' לפי שלא נתן לכם את התו' מעיקרא אלא ע"מ שתעשו את הדינים וכל התורה והמצות די בהעדר מצוה א' או דין א' הוא פגם גדול כי הם רמו לרמ"ה איברים ושס"ה גידים.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש כל הדין דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנא' וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב וכתוב התם ויהי ערב וכו' דבזו הטענה נצח הקב"ה למלאכים שהיו רוצים ליקח התורה מדין בן המצר אבל בשותפין ליכא דב"מ. וז"ש אם אין אתם עושים את הדינים הקב"ה נוטל את תורתו למה לפי שלא נתן לכם את התורה אלא ע"מ שתעשו את הדינים ועי"ז תהיו שותפים להקב"ה במעשה בראשית ולכם ראויה התו' ולא למלאכים אף שהם בן המצר מטעם כי בשותף ליכא דב"מ, אבל אם אין אתם עושים את הדינים הקב"ה נוטל את תורתו מכם ונותנה למלאכים כי הם בני המצר מכיון שאין אתם עושים את הדינים ואין אתם עוד שותפין לו ית' ח"ו ע"כ.

באו"א אפ"ל כוונת המד' הנז' דמה הוקל"ל בפ' ואלה המשפטים עד שהביא הפ' הה"ד ועוז מלך וכו' ליישב קושיתו דמה תלוי זב"ז, אכן יובן במה שראיתי להרב מוהר"י אלגאזי ז"ל בפ' זה שפי' כוונת הפי' הנז' ועוז מלך וכו' בהקדים מה שיש לחקור בענין המשפט דלכאורה יפלא מאחר כי הוא ית' מלך המשפט למה מסר המשפט לשופטים בארץ ולא יעשה הדין הוא על ידו ומצוה בו יותר מבשלווח. אמנם התי' לזה הוא דידוע שדין שמים קשה יותר מב"ד של מטה וה"ט דכתבו התו' דכל היכא דידע הדין מי חייב ומי זכאי אינו רשאי לבצוע, ולפי"ז הוא ית' כי מתחילת הדין ישר יחזו פנימו והוא יודע תעלומות לב והוא יודע להיכן הדין נוטה אינו רשאי לבצוע, לא כן ב"ד של מטה יכולים לעשות פשרה וזהו כוונת הכתוב ועוז מלך וכו' והוא על דרך דרשתם ז"ל שאמרו העוז של ממה הקב"ה והוא אוהב את המשפט ונתנו לישראל אשר אהב ונ"ט בעצם יען עי"ז אתה כוונת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית כלומר היה מציאות להיות משפט וגם צדקה היינו הפשרה מה שלא היה אפשר בדינו ית' כי יקוב הדין את ההר עכ"ד ז"ל, בזי"ו כוונת המד' ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם שתראו אותם שהם יעשו המשפט וז"ש לפניהם והוקל"ל לבעל המאמר הנז' בחרטת ה' הנז' דמאחר שהוא ית' מלך המשפט למה מסר המשפט לשופטים בארץ ולא יעשה הדין ע"י דוקא, לזה תי' הה"ד ועוז מלך וכו' משפט וצדקה וכו' והיינו כפי' הרב הנז' שהם יכולים לעשות משפט וגם צדקה שהיא הפשרה לא כן אני אין בידי לעשות פשרה אלא משפט דוקא לכן כדי להקל על האדם אני מצוה אותך ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם דוקא שהם יעשו המשפט ולא אני ודו"ק. באו"א פי' הרב הנז' ז"ל דמה תלוי נתינת התו' במשפט עד שאמ"ל אם אין אתם עושים את הדינים נוטל תורתו מכם, דמדוע יהיה תלוי עיקרה של תורה על

המשפט. אכן פי' הרז"ל במה שתי' עוד לחקירת הנו' דלמה הקב"ה מסר את המשפט לבני אדם ולא על ידו ית' מאחר שהוא מלך המשפט. ותי' שעשה אלהים כדי להשריש שורש האמונה דמעשה ב"ו עדיף. לאפוקי דעת הכופרים החושבים דמעשה שמים עדיף כמבואר במאמר טרונוסרופוס הרשע לרע"ק בענין המילה ולפיכך אף כי אלהי משפט ה' בחר בתחתונים ב"ד של ב"ו לעשות משפט לדורות דמעשה ב"ו עדיף ליה. וזה יהיה טעם כעיקר לכמה פסוקים המזכירים משפט וצדקה שניהם יחדיו בכל התורה כולה. והענין מפני כי סגנון אחד עולה לשניהם שאמר בגמ' אם אלהיכם אוהב את העניינים וכו' והכוונה דלשיטתיה אזיל דמעשה שמים עדיף ע"כ נפשו לשאול הגיע אם הקב"ה אוהב וכו' מפני מה אינו מפרנסם הוא עצמו דמעשה שמים עדיף. וכן בדבר המשפט הורה דמעשה בשר ודם עדיף וכן בכ"מ מחוברים שניהם יחד משפט וצדקה.

ובזי"ו מ"ש כל המעלים עיניו מן הצדקה הרי הוא כעצ"ז דמאי שיאטיה דע"ז הכא. ואמנם הכוונה ממ"ש בע"ז אם אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה. וק' הרי כבר צוה אבד תאבדון וכו' אלא צ"ל דהמינים ההם סברי דמעשה שמים עדיף ע"כ ירדו שאוליה מפני מה אינו מבטלה. והוא טעם אומרם המעלים עיניו מן הצדקה וסובר דמעשה שמים עדיף ואם הוא חפץ בעניים הוא יפרנסם ה"ז שורש פורה ראש וללכת אחרי אלהי נכר הארץ לעצ"ז בטענה זו דאם אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה דהכל עולה לסגנון אחד.

ובזי"ו כוונת הפ' כי שמרו אמרתך שאמרת אנכי ולא יהיה לך ולא עע"ז וגם ובריתך ינצורו שהם מקיימים את המילה טעם לזה הוא משום שראו יורו משפטיך ליעקב דמן המשפט דמעשה בשר ודם עדיף. ובזי"ו כוונת הפ' הגיד לך אדם מה טוב ומה ה"א דורש ממך כי אם עשות משפט להורות דמעשה בשר ודם עדיף לכן הוא דורש המשפט ממך ומה נמשך ואהבת חסד שתעשה צדקה. וגם והצנע לכת עם אלהיך שלא לעבוד לעצ"ז ח"ו. ובזי"ו כוונת הפסוק ועוז מלך משפט אהב ועד"ז נתנו לישראל ה"ט משום שע"ז אתה כוונת מישרים שמים במשמע שע"י המשפט מזה נמשך גם הצדקה. וז"א משפט וצדקה ביעקב אתה עשית. ומה נמשך ג"כ רוממו ה' אלהינו דוקא שלא לעצ"ז להתחזק בסברת המינים שאומרים מעשה שמים עדיף. ומעתה פשוט מאד טעם שתלה הכתוב עיקרה של תורה בקבלת המשפט יען אם אם עושים את הדינים ויאמרו מעשה שמים עדיף והוא ישפוט הכל מזה יוצא שורש פורה ראש להמיר כבודו בלא יועיל לז"א אם אתם עושים את הדינים הוא נוטל תורתו מכם א"ד ז"ל.

ובזה אפ"ל כוונת הפ' הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו זכרו לעולם בריתו. ר"ל הוא ה' אלהינו לא כסברת המינים האומרים שאם אינו חפץ בע"ז וכו' דסוברים מעשה שמים עדיף. אלא מעשה בשר ודם עדיף ואסור לעבוד ע"ז אלא הוא דוקא ה' אלהינו ראיה לזה בכל הארץ משפטיו אף שהוא מלך המשפט מסרו לארץ לבנ"א להורות דמעשה בשר ודם עדיף. עוד ראיה אחרת זכרו לעולם בריתו שהיא המילה דמילה ג"כ מורה דמעשה בשר ודם עדיף וא"כ אסור לעבוד ע"ז ודו"ק.

ובזה אפ"ל כוונת הפ' כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמורי וכו' והכחדתיו לא תשתחוה לאלהיהם והוא בהק' עוד מ"ש המפ' ז"ל דלמה עשה הקב"ה כן לגויי הארץ לגרש אותם מארצם ולתת אותה לזרע ישראל. הלא יכול הקב"ה להורות דרך אחרת לבניו שיברא להם ארץ חדשה ויתנה לישראל ישבו בה והגויים יהיו מיושבים על אדמתם. והתי' הוא דכי להורות בזה דמעשה בשר ודם עדיף. מעתה יע"ן כי ילך מלאכי לפניך והביאך וכו' והכחדתיו וממה שאני עושה כן דוקא ולא בראתי

להם ארץ חדשה מזה תבין דאני סובר דמעשה ב"ו עדיף וא"כ מעתה לא תשתחוה וכו' ותזכור לעצ"ו כגויים שנכנסו בך ש"ט כסברתם הכוזבת דמעשה שמים עדיף דממה שאני מביאך אל הארץ לרשת את ארצם לנחלה נראה דמעשה ב"ו עדיף ואסור לעבוד עצ"ו לכן אני מצוך לא תשתחוה וכו' ודו"ק.

באו"א אפ"ל במ"ש כי איך נתן לנו א"י והא קי"ל לא תהוי באעבורי אחסנתא. ותי' דבבן חכם ליכא האי דינא, עוד ידוע מה שתי' לטענת אחרי רבים משום דישאל מחדדי טפי ועדיפי מרובא, וז"ש כי ילך מלאכי והביאך וכו' וק' והא לא תהוי וכו' א"ו משום דאתם חכמים א"כ מה"ט גופיה לא תשתחוה לאלהיהם בטענת רובא כיון דאתם חכמים מחדדי טפי עדיפי מרובא ודו"ק.

והנה במד' הכי איתא ואלה המשפטים הה"ד ועוז מלך משפט אהב, העוז של ממ"ה הקב"ה והוא אוהב את המשפט ונתנו לישראל שהם אהוביו, ומה שכתוב אתה כוננת מישרים אתה כוננת ישרות לאוהביך, שע"י המשפטים שנתת להם מריבים וע"ז ובאים לידי משפט ועושים שלום ע"כ, פי' הרב אוהל יעקב ז"ל בהק' הפ' פ' יתרו וירא חותן משה וכו' ויאמר מה הדבר הזה וכו' מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב וכו' ויאמר כי יבא אלי העם לדרוש אלהים כי יהיה להם דבר בא אלי ע"כ ויל"ד דיתרו שאל מדוע אתה וכו' ומשה השיב כי יבא וכו' וכי יתרו לא ידע מזה, אמנם על שאלתו לא השיב כלום, ותו אומר וכי יבא אלי וכו' כי יהיה להם דבר בא אלי הול"ל באים אלי, אמנם דע כי העירות יתחלקו לב' סוגים יש עיר אשר אנשיה טובים אוהבי שלום וכו' ויש בהפך אוהבי ריב ומדון והבדל שיש בין ב' המקומות הנה הנם האוהבי שלום די להם בדיין אחד כי מתי יודמן שם דין, עד שיבואו למשפט כי הם זריונים לעשות שלום ביניהם, לא כן העיר האוהבי ריב ומדון לא אפשר להם בדיין אחד כי כן דרך המחרחר ריב לומר מוסיף אני עליכם דיינים וכן מהצורך אליהם להושיב אנשים שיכריחו לבע"ד לבא למשפט כי מעצמם לא יאבו לבא, הנה בבוא יתרו אצל משה ראה ב' הפכים בנושא אחד כי בבואו לבתו ראה שאין להם אלא דין אחד שהוא משה וא"כ ענין זה יורה על העם שהוא כולם אנשי יושר אוהבי צדק כג"ל, ובשומו אל לבו את הבאים למשפט ראה ההפך כי לא יתנו מנוחה לדיין אלא כל היום יתיבו בטענות ותביעות, וז"ש מדוע אתה יושב לבדך מה שיורה שלמות העם וכל העם נצב וכו' זה הוראה כי יתעוללו עלילות ברשע שאם המה צדיקים כ"כ ששוקדים לעצמם מרוב ישרות לבם א"כ מה להם ולדיין מהראוי לעשות פשרה בביתם וא"כ אני רואה שני הפכים, ע"ז השיב לו משה ואמר כי יבא וכו' כי יהיה וכו' אשר בואת הער את לב יתרו ענין התיצבות העם והוא במה שנפרש מאמר דהע"ה משפטי ה' אמת וכו' וכן מאמר בנו באורח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט, הכונה במה שנחקור שאנשים הבאים לב"ד יש ב' סוגים, יש כי יבואו שנים ויריבו זה אומר מנה לי בידך וזה אומר להד"מ, אז יריבו על החפץ זה אומר שלי וכו', ויש סוג ב' כי יבואו שנים זה אומר דב"ו אינו שלי אלא של חברי, וזה אומר אדרבא זה אינו שלי אלא של חברי כענין מ"ש בויק"ר פ' פ' כ"ז בענין אלכסנדר מוקדון אול למדינה וכו' בא לפני המלך באו שנים לדיון לפניו זה אמר קניתי שדה ומצאתי מטמון והוא אינו שלי אלא לחבירי, וזה אומר מכרתי לו השדה ומה שיש בו וכו', הנה ההבדל בין ב' סוגי הבע"ד הללו כי סוג הא' סיבתו העולה כי ע"י היותו חפץ בממון חבירו ולגוזלו וחבירו אינו מניחו הנה העולה הזו תביא אותם למשפט, הסוג הב' אדרבה סיבתו הצדק והיושר כי מרוב צדקת בעה"ד וישרותם ושנאת הממון כל א' ימשוך ידו מדבר המוטל בספק פן יבא לידי גזל שיפגע בממון שאינו שלו, וע"ז יורה מאמר תוה"ק שבאין ספק רצונו ית' אשר כל המשפטים שיזדמנו לישראל לא יהיו על סיבת העולה רק

ע"י סיבת הצדק וזש"ה שופטים וכו' צדק צדק וכו' לומר אמת שאני מזהיר אותך על מינוי השופטים למען ישפטו צדק אבל על תנאי צדק תרדוף ר"ל כאשר תתן השופטים לא יהיה עיקר רצונך רק עבור זה אשר הרב יורה לך את הצדק. וזהו צדק צדק תרדוף זאת היא אזהרה אל מבקש הדין אשר כל א' יבוא לב"ד רק עבור זה להורות לפניו היושר והצדק ולא שיבקש כל א' ממון חבירו בעולה וזהו שכפל צדק צדק כאלו הוא מצוה לכל צד וצד מבעה"ד. וזהו באורח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט ר"ל מחמת מגמתי וחפצי ללכת באורח צדקה ע"כ בתוך נתיבות משפט ר"ל יגשו אל השופטים למען הישיר אותם אל צדקתם. וזהו ג"כ משפטי ה' אמת צדקו יחדיו ר"ל הב' צדדים גם יחד כוונתם אחת שמבקשים האמת והצדק. והנה ההבדל בין ב' הבע"ד הנ"ל הוא אם יש הכרח לב' בעלי הדין לבא שניהם לפני ב"ד להשמיע טענותיהם או שדי באחד מהם. הנה אם המשפט מצד העולה שזה אומר מנה לי בידך והוא אומר להד"מ אז הכרח שיבואו שניהם לב"ד למען הטעים דברי טענותיהם כמאמר הכ' צדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרה. לא כן אותם שרודפים הצדק ולא יבואו לב"ד כ"א לעמוד על האמת והיושר אין מהצורך לבוא שניהם לב"ד כי יש די כאשר ישלחו ציר אמונים בדרך שאלה להגיד להם מה יעשו. או אחד מבעה"ד ילך לשאול את הרב כי בודאי לא יכזב איש. והוא מה שהשיב משה ליתרו על שאלתו ששאלו כי לא יתכן שיודמנו משפטים רבים בין אנשים ישרים. ע"ז אמ"ל הלא המשפטים הרבים אשר אתה רואה אין סיבתם ח"ו שהם בעלי ריב ומדון אנשי און ומרמה. רק בהפך להיותם חרדים על האמת והצדק ובורחים מן העולה ע"כ יתרבו המשפטים כי על הגזל הם דואגים. וז"ש כי יבא אלי העם לדרוש אלהים ר"ל לדרוש ולבקש האמת והיושר והמופת ע"ז כי יהיה להם דבר בא אלי ר"ל כי מב' הבעה"ד לא יבוא אלי רק אחד כי אינם חשודים זה אצל זה. אשר מזה יתברר סיבת ריבוי המשפטים אצלי שאינו רק לברר להם האמת והיושר. מעתה זהו כוונת המד' אתה כוננת מישרים אתה כוננת ישרות לאהוביך שע"י המשפטים שנתת להם הם עושים מריבה זע"ז ר"ל רוב המשפטים שיודמנו ביניהם אין סיבתם אהבת הבצע וחמדת הממון. אלא אדרבא מחמת אהבתם היושר והצדק וכל אחד ירא שלא לפגוע בגזל וזהו שע"י שעושים המשפטים הם מריבים וכו' ועושים שלום וכו' כמעשה דאלכסנדר הנז' את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב גבעות עולם ז"ל כוונת הסמיכות בהק' מ"ש בזוהר כשרצה הקב"ה לתת את התורה לישראל אזיל זומין לבני עשיו וישמעאל ולא קבלוה מה עשה קרא לס"מ ואמ"ל תבעי אורייתא דילי אמ"ל מה כתיב בה דליג ואמ"ל לא תרצה וכן עשה לרהב לאמ"ל לא תנאף ואמרו לא בעינן דיעבר שולטנו דילן אמ"ל הקב"ה זה א"א עד שתתנו לישראל שוחדא ומתנות כדי שיקבלו התורה. וכן עשו. ס"מ נתן להם מחרב שלו כדי שיוכלו הסנהדרין לקטלא בדין וכן רהב נתן להם שיוכלו להתעסק בפו"ר יותר. עוד למדו בזוהר פ' לך דמי שנכנס למילה נקרא מזבח אדמה שצריך ליתן כלי עם אדמה לתת עליו ערלת בשר קדש ונחשב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. וכתב הרב זה"ב דבפסוק זה אזהרה לג"ע ש"ד וע"ז דבפסוק מזבח אדמה בא להזכיר על ג"ע יע"ש. ועוד דרשו בסנהדרין לא תעשון אתי אלהי כסף אזהרה לצבור שלא ימנו בשביל אלוה הכא בשביל כנז' לא תעשו אלא בשביל החמה. בזי"ו דבאו הפ' להודיע הענין שאירע להקב"ה עם ס"מ ורהב והמתנות. ובודאי ישראל ידעו מהמתנות ואעפ"כ שמעו מהקב"ה לא תרצה לא תנאף א"כ יאמרו ישראל מה הועילו המתנות לז"א אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם אבל האוה"ע לא דברתי עמכם אלא עם השרים ס"מ ורהב ואף שנתנו לכם מתנות עכ"ז לא תעשו אתי אלהי

כסף ר"ל דין בשביל ממון אלא בשביל החכמה כדי שלא יבא להרוג ב"א שלא כדין ונמצא משתמש בזיון שאינו שלו אלא של עשיו והוא לא הרשהו אלא לקטלא בדיון. וכן מזבח אדמה וכו' אזהרה לג"ע של"ת כיון שנתן לנו רהב מתנה א"כ מותר לנו ג"ע כמותו ח"ו. שהוא לא נתן מתנה אלא דוקא להתעסק בפו"ר וגם וזבחת עליו וכו' שהותר לכם החרב לזכות בקר וצאן. וזוהו בכל מקום אשר אזכיר וכו' בא לרמוז למשל הרופא שהביא הוזהר שהראה הסם המות להם אבל אתם אפילו כשאתם רוצחים כיון שהוא כדין נעשה לכם סם חיים וז"ש בכל המקום דייקא אפי' כשאתם רוצחים המנאפים עכ"ז אבא אליך וכו' שראו סם חיים ולא אמרו כיון שנתנו לנו המתנות א"כ נשתמש בהם גם למזבח כמו החרב לז"א ואם מזבח וכו' לא תבנה אתהן גזית שלא תניף ברזל וחזר ופי' יותר ולא תעלה במעלות ר"ל במתנות אלו שנתנו לכם לא תשתמשו בהם על מזבחי להניף עליו ברזל שהוא כנגד מתנת ס"מ. אשר לא תגלה וכו' כנגד מתנת רהב. אבל ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני הדיוטות שדוקא הסנהדרין יוכלו להרוג בחרב ולא הדיוטות את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' במשז"ל און ששמעה כי לי בני ישראל עבדים והלך זה וקנה וכו' זרבינו בחיי כ' ל"ת אתי לשם אלהות ל"ת לכם שלא לשם אלהות. ז"ש אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ואני אדון שלכם לכן לא תעשו אתי אלהי כסף ואלהי זהב שלא תעבדו ע"ז ותקחו אדון אחר וגם אתם לא תעשו לכם אדון על אחר כיון שכולם עבדי אלא מזבח אדמה וכו' וזבחת וכו' כדי להורות שאתם משועבדים לי ולא תעלה וכו' וכדי שלא תאמר א"כ לא אקנה עבד כיון שהוא עבד להקב"ה א"כ אם אחד עבד למלך ב"ו והלך אדם אחד ונתן לעבד דמים וקנאו הרי זה חייב מיתה כ"ש להקב"ה. לזה סמך ואמר ואלה וכו' כי תקנה עבד עברי ולא תכנס בסברא זו אלא הוא מדבר לנוכח עם הקונה ואומר לו כי תקנה עבד ואדרבא עושה מצוה בזה כדי שיפרע גניבתו וכל העם יתייסרו ולא יגנובו ומה שעלה בדעתך כיון שהוא עבד לי איך אקנה אותו לז"א שש שנים יעבוד ואין אתה לוקח אותו אלא כשכיר יום בעבור הממון שנתת בעבורו את"ד ז"ל.

במס' קידושין ז"ל ריב"ז היה דורש מקרה זה כעין חומר מה ראתה און לירצע מכל איברים שבגוף און ששמעה בסיני כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו תרצע ע"כ. והק' הרא"י ז"ל דא"כ היה ראוי שירצע בעת שמכר עצמו דמאותה שעה עבר על המצוה שקנה אדון לעצמו ולמה המתין לו עד עתה כל הזמן הזה שעברו עליו שש שנים. ופי' הרב בירך יצחק ז"ל בדרך חריף והוא בהק' מ"ש תוס' התם בקידושין ח"ר כי טוב לו עמך. עמך במאכל עמך במשתה שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר וכו' מכאן אמרו חכמים כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו והפליגו בזה בירושלמי עד שאמרו הרי שלא הי"ל אלא פת אחת נקיה או כר אחד צריך ליתנו לעבדו והאדון יאכל פת קיבר וישן ע"ג קרקע. וכתב מהר"ח בע"ח שהקשו ע"י דאדרבא בכל דוכתא דרשינן עמו בטפל לך דה"נ אמרי' בקדושין שנים שהיו מהלכין בדרך וביד א' מהן קיתון של מים וכו' מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה א' במיתת חבירו עד שבא המקרא ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין חיי חבירך וה"נ איכא לישני בלשון חכמים דכל עם ועמך הוא טפל. ואמאי דרשינן הכא מתיבת עמך שהעבד עיקר ואתה טפל לו הפך שאר דוכתי. ותי' משם מהר"ן רוזיליו ז"ל דהק' והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתיך כי טוב לו עמך ר"ל שמעתה מתרצה הוא שמכאן והלאה יהיה טפל לך לפי שאהבך וכו' משמע שעד עתה היית אתה טפל לו אלא שהוא מקבל עתה כי טוב לו עמך שתהיה אתה עיקר והוא טפל. והשתא לפי"ז הויא הך עמך כתיבת עמך בכל

מקום שהוא טפל לך על מה שהוא מקבל על עצמו מחדש ונכון הוא ע"כ. ועפ"י ניהא שפיר גם הקו' הראשונה דהט' שלא צייתה התורה על העבד שירצע תכף שנכנס לעבדות בתחילת שש שנים, שעד עתה עדיין לא עבר על כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים שהרי הוא היה עיקר והאדון היה טפל לו עד שאמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו וא"כ לא חשיבא עבדות שהרי רבו טפל לו, אבל עתה לאחר שש שנים שקיבל עליו להפוך הדבר והתנה על עצמו שיהא הוא טפל לרבו ואמר כי אהבך כי טוב לו עמך שיהא הוא טפל הר"ז עתה עבד גמור ועתה הוא שהכניס עצמו לעבדות ועבר על כי לי בני ישראל עבדים וכו' לכך עתה חייבתו תורה ברציעת אונן משום אונן ששמעה וכו', ודייק שפיר אומרו והלך זה וקנה אדון לעצמו שנעשה הוא טפל לרבו במקום שהיה רבו טפל לו ועליו שפיר דברי ריב"ז כמין חומר ודו"ק היטב וחריף א"ד ז"ל.

פ"ש גבן להבין אומרו אונן ששמעה בסיני דמאי ג"מ אם שמע בסיני או במקום אחר, אכן פ"י הרב אם הבנים ז"ל משם הרב חיים יוסף ליגי ז"ל בהק' מ"ש במדרש שיר השירים וז"ל הנך יפה רעיתי ומום אין בך אמר רשב"י בשעה שעמדו ישראל על ה"ס ואמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע אותה שעה כל בעלי מומין שבהם נתרפאו ולא היו לא חגרים ולא סומים ולא חרשים ולא אלמים וכו' ועל אותה שעה נאמר כולך יפה וכו' ע"כ, ובכן בהגיע אונן העבד לירצע אמור יאמר העבד ישראל מה נשתנה אונן מכל האיברים אי משום אשר שמעה כי לי בני ישראל עבדים הלא ידוע דכשיצאו ישראל ממצרים רובם היו בעלי מומים מתוך שעבוד מצרים ומי יאמר שהוא לא היה מאותם בעלי מומים בחרש לא ישמע והדרא קושיא לדוכתא דאין צורך לרציעה, והשתא היינו דקאמר ריב"ז אונן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים וכו' הכוונה דאין בפיהו נכונה אם יטעון ויאמר שהיה חרש בשעת מת"ת ולא שמע דיבור זה שהרי דיבור זה לא היה אלא על הר סיני דכשבאו ישראל על הר סיני כל בעלי מומים שבהם נתרפאו עכ"ד דפח"ח.

ואלה המשפטים אשר חשים לפניהם, פ"י ה"ה מאיר שולטן בהק' מ"ש התוס' ז"ל על מאמרם ז"ל כי הדין דין אמת וכו' דר"ל דאם רואה הדין שהדין מרומה לא יאמר לחתוך הדין וקולר תלוי בצואר העדים וכו' ע"כ, וז"א ואלה המשפטים אשר וכו' שר"ל שלפעמים יצאו המשפטים מלפניהם ולא עפ"י התורה וזה אומרו לפניהם ר"ל שישפטו לפי דעתם וראות עיניהם ויטרחו להוציא הדין לאמתו וק"ל.

ובזה פ"י הגז"ל כוונת הכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך, ור"ל שיש עת כמו בדין מרומה שצריך שלא יפשוט בדיני הגמרא הגם שיש עדים עד שיחקור וידרוש ויוצא הדין לאמתו וכדאשכחן הוא בספרי המפ' ז"ל בדין מרומה שהובא לפני ה"ה מוהר"א די בוטון ז"ל שראובן הפקיד אצל שמעון שתי חביות של שמן תתומין בחותמו ואחר זמן בא ליקח השמן ומצא חתומות בחותמו כמו שחתמן ויפתח החביות ולא מצא בהם אפי' טיפה אחת ולא היה ממצה סביבותם אפילו טיפה אחת ובא לב"ד של הרב הנז' ושאלו את שמעון על השמן ואמ"ל שלא ידע מזה כלום ונשבע שבועות חמורות שלא ראה את השמן אפילו ראייה ותכף הלך הרב הנז' למקום החביות ואמר למלאות אותם מים וכן עשו וחתמן בחותמו וסגר הפתח והלך, ואחר ג' ימים אמר לראובן קח את המפתח ולך קח את שמנך והלך ומצא את החביות מלאות שמן, והענין הוא ששמעון היה נותר תחת הקרקע למטה מאלו החביות שתי חביות גדולות כשתי החביות האלו שהיה בהם השמן ונתן בתחתית החביות נקב דק ונתן קנה דק בראש החבית וראש הקנה השני מגיע לפי החבית התחתונה וירד השמן דרך הקנה לתוך החביות התחתונה וכשימלאו אותם מים ירדו המים דרך הקנה לתחתונות ועלה השמן לעליונות ושבחוהו רבנן כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו, ובזה יובן כוונת הפסוק

כי יתחמץ לבבי בדין מרומה וכליותי אשתונן לעשות חורפות כדי להוציא הדין לאמיתו אזי אדע שאלו לא עשיתי כן הייתי בער ולא אדע דברים על בורין וק"ל.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם יובן עפ"י מ"ש רז"ל למה נסמכה פ' משפטים לפרשת מזבח לומר לך כמו שהמזבח מכפר כך המשפטים מכפרים ואמנם אינו מכפר רק בין אדם למקום אבל עבירות שבין אדם לחבירו אין המזבח מכפר עד שירצה לחבירו. ונ"ש מזבח אדמה תעשה לי, לי דייקא אבל בין אדם לחבירו אין המזבח מכפר כי צריך השבה בדין ונ"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם דייקא עכ"ל ה' ברכת טוב.

והנה רז"ל אמרו שבת ודינין במרה אפקוד יתכן שעשה זה הקב"ה לחלוק התורה לחבילות חבילות ולא נתנה בפעם אחת משום שהמלאכים רוצין לטעון מצרנות ובפ' המקבל ובטור חו"מ סי' קע"ד כתוב מי שאמר לחבירו זבין לי גריוא דארעא באמצעות נכסיה ולא יוכלו המלאכים לטעון מצרנות ואפשר שלכך החזיר הקב"ה התורה על כל האומות דקשה למה עשה השי"ת כן כיון שיודע הקב"ה שלא יקבלוהו, ואולם יתכן לומר שעשה זאת בשביל המלאכים שלא יטענו מצרנות כי שם בטור חו"מ כתוב זבין מגוי וזבין לגוי לית ביה משום דינא דבר מצרא ועל כן נתנה השי"ת ברישא לאומות ואח"כ לישראל כדי שיהיה זה דוגמת זבין מגוי ועל ידי כן לא יוכלו המלאכים לטעון מצרנות ע"כ. (הרב ברכת טוב).

ואפשר לומר שלכך אמרו רז"ל דמרע"ה בתחילה היה לומד התורה ומשכחה עד שניתנה לו התורה במתנה והוא ע"ד מ"ש רז"ל דר' פרידא ע"ה היו לו תלמיד א' והיה אותו תלמיד טיפש הרבה ואפי"ה היה רבי פרידא מלמדו ההלכה ארבע מאות פעמים ואח"כ היה לומדה, פעם אחת שנה לו ההלכה ת' פעמים ולא למדה לפי שקראו לרבי פרידא לילך לבית המשתה ומשום הכי היה אותו תלמיד מסית דעתו מהלימוד באומרו מה יועיל לי שאלמוד היום הלא לא אקבל אני את הלימוד טרם שאלמוד את ההלכה ת' פעמים ומשו"ה היום שראיתי רבי רוצה לילך לבית המשתה לזה וזתחלה הסחתי דעתי מן הלימוד ומשו"ה לא למדתי ההלכה כמו בכל יום ע"כ. והנה כאן נמי בנדון דידן היה מרע"ה אומר מה יועיל לי שאלמוד התורה והלא אח"כ יטענו המלאכים מצרנות ויקחו הם התורה ועל כן היה שוכח כל מה שהיה לומד עד שניתנה לו במתנה אז לא היה מתירא שוב מטענת המלאכים לפי שבמתנה לית בה דינא דבר מצרא וק"ל (מבן הרב הנז).

ועפ"ה לעיל בזה יובן כוונת הכתוב שאמר דהע"ה אחת דבר אלהים שתיים זו שמענו כי עוז לאלהים ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ור"ל כי דיבורו של כבודו ית' נתחלק לכמה ניצוצות וא"כ קשה למה חילק הוא ית' את התורה חבילות חבילות ונתן להם שבת ודינים בפני עצמן ושאר התורה בפני עצמה, והלא בדיבור אחד היה יכול הוא ית' להשמיע כולם בבת אחת אבל עכשיו לא כן עשה אלא שתיים זו שמענו ולמה לא נתן שבת ודינים עם שאר מצות ועל זה הכתוב בעצמו ואמר תדע אתה בן אדם למה הקב"ה עשה כן משום כי עוז לאלהים ר"ל התורה שנקראת עוז היא היתה להיות אצל אלהים מכח טענת מצרנות של המלאכים ועל כן נתן להם הקב"ה שבת ודינים ברישא כדי שיהיה זה דוגמת זבין לי גריוא דארעא באמצעות נכסי המעלה עכ"ל הרב ברכת טוב.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, כי תקנה עבד עברי וכו' פי' הרב ברכת אליהו ז"ל עפ"י מה שאמרו בגמרא שלא רצו להתמנות על הציבור משום שלא יקחו גדולה לעצמן, אמר להם הקב"ה וכי מעלה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם, וזה אומרו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כלומר לפני הדיינים שאתה ממנה שאין רוצים גדולה תאמר להם כדי שיקבלו על עצמם להיות דיינים כי תקנה עבד עברי ר"ל מילת כי כמו דהא וכאן דרשינן כי דהא תקנה עבד עברי ר"ל שאיני נותן לכם גדולה אלא אדרבה עבדות אני נותן לכם כדי שיקבלו להיות דיינים לכך סמך פסוק כי תקנה עבד וכו' לאלה המשפטים מלתא אגב אורחיה קמ"ל בשביל למנות דיינים עכ"ל.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לא אמר שתשים או אלה המשפטים תשים וכו' אך נ"ל לרמוז דהנה הדיין אשר ירצה לשפוט את איש הישראלי צריך להרהר בתשובה להיות דודאי גם הוא הטא כי אין צדיק בארץ וכו' ורשע פסול לדין ע"כ צריך להרהר בתשובה קודם ע"כ אמר אש"ר היינו תשובה הנקראת אש"ר מבחינת בינה המאשרינו תשים בדעתך לפניהם היינו לפני המשפטים עכ"ל (הרב אגרא דכלה ז"ל).

ובאור"א ואלה המשפטים אשר תשים וכו' תשים לשון שימה בדבר בנרגש ר"ל באלו המשפטים תשים לפניהם הצטרכותם בעניני העולם כי אפי' המתחייב בדין כזה שתוצא מתחת ידו הממון המחוייב עפ"י התורה עי"ז ישפיע לו אח"כ עושר ונכסים משא"כ כ"י שיש הממון שאינו ביושר אפי' התורה אי אפשר שיהיו נכסיו מוצלחים וק"ל (הנז"ל).

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, נראה דר"ת של ואל"ה הכי ו'חייב אדם ל'מנות הדיינים שכל אדם מישראל חייב להשתדל בכדי למנות בית דין בכל עיר ועיר כדי לעשות המשפטים ולהציל עשוק מיד עושקו ואז לפניהם ולא לפני ב"ד של מעלה דבמקום שיש דין אין דין אבל בלא"ה יהיה הדין למעלה משפט חזק ולוקח נפשות חכם וקבע את קובעיהם נפש את נפש בעליו יקח.

גם רמז ו'חייב אדם לכבד את התורה ולכבד את החכמים כמ"ש ולא תסור מן הדבר גם ר"ת ו'חייב אדם ל'אהוב ה'אמת גם ל'אהוב השלום ולקיים ג"ד שהעולם עומד עליהם כמ"ש אמת ומשפט ושלום שפטו בשעריכם, גם יש בכלל ל'אהוב התורה ולקיימה וגם העבודה וגם הג"ח ולקיים ג"כ על ג"ד העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח, גם רמז דחייב אדם לכבד ול'אהוב הדיין ולשמוע ממנו ולא לחלוק עליו כמ"ש לא תענה על ריב על רב כתיב ע"כ (הרב דורש טוב).

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם פי' הרב חומת אנך ז"ל אפשר לרמוז ונקדים מאמרם ז"ל התורה דינין מלפניה ואתה תחזה ודינין מלאחריה, ואלה המשפטים משל למטרונא שמהלכת הזיין לפניה ותזיין לאחריה, ואפשר כמ"ש פי' רבי עקיבא כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה תנה הודך על השמים השיב מרע"ה מה כתיב בה לא תגנוב לא תרצח וכו' ואלו הדברים אין ביניכם ע"ש, ופי' המפ' דמלאכי השרת היו רוצים בסודות התורה והמה באים בטענת דינא דבר מצרא וק"ל דבעינן דלית ליה פסידא למוכר והכא איכא פסידא דמה"ש לא שייכי אלא בחלק הסוד, אמנם ישראל איתנהו בתרזויהו ותשובה ניצחת השיבם מרע"ה מה כתיב בה לא תרצח וכו' ר"ל דהפשט לא שייך אצלכם, וז"ש התורה דינין מלפניה לדון בין איש ובין רעהו על גניבה ואונאה והלואה וכיוצא בהם, ודינין מאחריה דיני ע"ע ושומרים וכיוצא להורות דאלו לא שייכי במלאכים ולכן זכו ישראל בתורה, וא"ש מטרונא שמהלכת כן התורה באה מן השמים לארץ, ולהכי מקדמי ומאחרי פרשיות הדיגין צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ולא עם המלאכים וזה רמז המשפטים וי"ו מוסיף על הסודות של המשפטים דינין בין איש לרעהו אשר תשים לפניהם לאפוקי מלאכי השרת ודו"ק.

אשר תשים לפניהם יתכן לפרש עפ"י מ"ש ז"ל אין לדין אלא מה שענינו ראות וז"א לפניהם כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, א"נ עפ"י מ"ש ז"ל כ"ו דורות קדמה ד"א לתורה לכן אחר שסיפר בסיפור מ"ת ויו"ד הדברות אמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם דהיינו לפני האמור דאם אין ד"א וישוב העולם אין תורה, א"נ שיהיו סנהדרין אצל המזבח בביהמ"ק וז"א אשר תשים שימה ממש לפניהם ר"ל לפני העשרת הדברות הנתונים בארון בביהמ"ק שם יהיו יושבים לשפוט את ישראל, א"נ מוסר השכל לגלות אוון אנשים כרמו ומשל משפטים מלשון תוכחת מוסר כמ"ש משפטים אבדר בך וק"ל (מהמגיה בס' חומת אנך).

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי וְכוּ' אִפְשָׁר לְרִמּוֹז דְּקֹאֲמֵר כִּנְגַד הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל שְׁאֵנְחֵנו קְנוּיִים לְשִׁמּוֹ יִת' כִּי עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוּצְאָתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלִכְּנָן קְנוּיִם לְהַשִּׁי"ת קְנִינִי הַגּוֹף וְלִכְנָן בְּדִין הוּא ו' שָׁנִים יַעֲבֹד וְהוּא כִּנְגַד ס' שָׁנָה שְׁאֵדֵם חִי עַל הָאֲדָמָה כִּמְ"שׁ תְּבוּאָה בְּכֹלֹךְ אֵלֵי קֶבֶר וּפִירְשֵׁי בֶן ס' בְּמִנִּין בְּכֹלֹךְ ע"ש, וְקֹאֲמֵר דְּכָל יָמִים אֲשֶׁר חִי מִחַיִּיב לַעֲבֹד אֶת אֶת קוֹנוֹ וְכוּנֶת יֵצֵא לְחַפְשֵׁי חֲנָם שְׁאֵח"כ כְּשֶׁבֵּא לְכֹלֵל ע' שָׁנָה יֵצֵא לְחַפְשֵׁי חֲנָם שֶׁתִּגִּיעַ עַד מִיתַת כָּל אָדָם שֶׁנַּעֲשֶׂה חַפְשֵׁי מִן הַמִּצְוֹת וְהַתּוֹרָה לִכְּנָן בַּעֲת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בַּכֹּחַ עֲשֵׂה וְהַצֵּלֵחַ ע"כ. (מִהַגְז"ל).

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֶׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבִיעִית יֵצֵא לְחַפְשֵׁי חֲנָם, יֵשׁ לְדַקְדֵּק לְמַה לֹּא אָמַר כִּי תִקַּח עֶבֶד בַּלְשׁוֹן הַנְּהוּג, וְיֵשׁ לִזְמֹר בְּמָה שֶׁכָּתַב הָרֵב בֵּית יוֹסֵף בַּחוּ"מ ס"י ל"ג כְּתַב הַרִיטָב"א בְּתִשְׁבּוּבָה בְּשֵׁם רַבּוֹתָיו שֶׁלֹּא אָמְרוּ שְׁפוּעֵל יִכּוֹל לַחְזֹר בּוֹ אֲלֵא בְּשׁוֹכֵר בְּאֻמְרָה בְּעֵלְמָא אֲבָל כָּל שְׁנֵשֶׁת עֶבֶד בְּקִנְיָן לְטַפּוּי מִלְּתָא אֲתָא שֶׁלֹּא יִכּוֹל לַחְזֹר בּוֹ ע"כ. וְעֵינֵינוּ בְּמַהֲרִיק"ו שֶׁכָּתַב שֶׁאִם יִכּוֹל לְהַקְנוֹת עֲצָמוֹ בְּקִנְיָן כַּדִּין הָעֲבָדִים וְיִדּוּעַ דֶּהֲטַעַם שְׁפוּעֵל יִכּוֹל לַחְזֹר בּוֹ אֲפִילוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם הוּא מְשׁוּם כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים וְעַם כָּל זֶה זֶה הוּא בְּלוֹ קְנִינִי אֲבָל בְּקִנְיָן הוּא עֲבָדִים לְעֲבָדִים וְזֶה שְׁאֵמֵר כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי ר"ל שֶׁהָעֶבְרִי אֵי אִפְשָׁר לְהִיטֵב עֶבֶד שֶׁדִּבֶּר גִּזְרֵי כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים אֲלֵא כִּי תִקְנֶה בְּקִנְיָן אִזּוֹ יִהְיֶה עֶבֶד עִבְרִי וְאִם שְׁכִיר הוּא לֹא יִכּוֹל לַחְזֹר וְאִם הוּא עֶבֶד שֶׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וְדו"ק. (הָרֵב צִמַּח דָּוִד).

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי, מִה שֶׁהִקְשָׁה הָרֵא"ם ז"ל וְאִם תֹּאמַר לְכַתּוּב כִּי תִקְנֶה עִבְרִי וְמִה שֶׁתִּירֵץ הוּא יַעֲוִין בְּסִפְרוֹ. אֲמַנָּם נוֹכַח לְתִרְץ דְּמָה שֶׁהוּצָרָךְ לְכַתּוּב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי מִלְּתָא אֲגַב אֹרְחִיתָ קמ"ל מִה שְׁאֵמְרוּ חֲכָמֵי הַמוֹסֵר מִי שֶׁעוֹשֶׂה עֲצָמוֹ עֶבֶד לְהַקְב"ה נִקְרָא עִבְרִי כְּמוֹ אֲבִרָהּ אַע"ה שֶׁנִּקְרָא עִבְרִי לְהַקְב"ה כְּדִכְתִּיב וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְדִרְשִׁינוֹ מִלֵּת כִּי כְּמוֹ אִם וז"ל כִּי תִקְנֶה עֶבֶד דִּהְיִינוּ אִם תִּקְנֶה עֲבָדוֹת הָאֵל לְעֲצָמְךָ שֶׁתִּהְיֶה עֶבֶד לְקוֹנְךָ אִזּוֹ תִקְרָא עִבְרִי כְּמוֹ אֲבִרָהּ שֶׁנִּקְרָא עִבְרִי וְזֶהוּ כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי ע"כ. (בְּרַכַּת אֲבוֹת).

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד, הוּא הַגּוֹף שֶׁנֶּתַן לְעֲבֹד אֶת הַנִּשְׁמָה בַּעֲוִה"ו לְכֹלְכֵלּוֹ וְלִכְלֹל עֲבֹדָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת מִצְוֹתָיו יִת', עִבְרִי עוֹבֵר אֹרֶחַ גֵּר וְתוֹשֵׁב עַלֵי אֲדָמוֹת, שֶׁשׁ שָׁנִים שֶׁשׁ עֲשִׂירִיּוֹת שָׁנִים וּבִשְׁבִיעִית בִּימֵי שְׁנוֹתָיו שֶׁבַעִים שָׁנָה יֵצֵא לְחַפְשֵׁי כִּמְשׁו"ל בְּמַתִּים חַפְשֵׁי מִן הַמִּצְוֹת וְזו"ל ג"כ חֲנָם כִּמְ"שׁ ז"ל חֲנָם מִן הַמִּצְוֹת וְק"ל (חֻמַּת אֲנֶךְ).

יֵצֵא לְחַפְשֵׁי, וְלֹא לְחַפְשֵׁי בְּשׂוֹא, כִּי אֲפִילוֹ בַּעֲת שֶׁעֲבָדוֹ הוּא חַפְשֵׁי וְהַקְנוֹתָ עֶבֶד עִבְרִי כְּקוֹנָה אֲדוֹן לְעֲצָמוֹ, חֲנָם דֹּאֲפִילוֹ חֵלָה בִּינְתִיִּים יֵצֵא בְּלִי שִׁלּוּם, אִם בְּגַפּוֹ יָבֵא בְּגַפּוֹ יֵצֵא דִּהְיִינוּ לְבָדוֹ שֶׁאִם לֹא נִתְבָּרַךְ הַבֵּית בְּגִלְלוֹ אֵין לוֹ הַעֲנָקָה, אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא רִמּוֹ שְׁאֵינּוּ הַגּוֹן וְרֹאזִי לָהּ וְיִצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ שֶׁלֹּא תִמְרֹד בּוֹ בְּעִבּוֹר זֶה כַּדִּין מִצְרָף אוֹ בּוֹרֶסְקִי אֲלֵא עִמּוֹ תִצָּא לְרִז"ל בֹּא לְדִיִּק שְׁבִזְמָן הַשְּׁעֵבֹד הִיא עִמּוֹ לְמוֹנּוֹתִיהָ מִיד רַבּוֹ אֲלֵא שִׁיקְשָׁה לְמַה הַשְּׁמִיעֵנוּ חִיּוֹב מוֹנּוֹת בַּלְשׁוֹן יִצְאָה וְלֹא בַּעֲת בּוֹא, דַּע שֶׁיֵּשׁ מַחְלֻקַּת שֶׁהַרְמַב"ן סוֹבֵר שֶׁמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְאֲדוֹן וְהַרְמַב"ם וְרַלְב"ג ס"ל כִּי מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לָהּ לֹא לְאֲדוֹן דְּטַעֲמָא דְּתִיקְנָה מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְבַעֲלָהּ תַּחַת מוֹנּוֹתֶיהָ הֵינּוּ מְשׁוּם אִיבָה וְהַכָּא לִיכָא אִיבָה שֶׁהוּא רּוֹצֵה דְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ יִהְיֶה לְאִשְׁתּוֹ וְלִזֶּה לֹא הַזְכִּיר בֵּה הַכְּתוּב כְּנִיסָה אֲלֵא הִיא רַגֵּל מִבְּפָנִים וְרַגֵּל מִכַּחוּץ לְאִכְלִיָּה וְתוֹעֵלֶת הִיא מִבְּפָנִים וְלֹא לְשֶׁעֲבֹד מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וְלִזֶּה לֹא אָמַר גַּם בְּאִשָּׁה יָבֵא, אוֹ רִמּוֹ כְּשֶׁלֹּא יִדַּע רַבּוֹ שִׁישׁ לוֹ אִשָּׁה לֹא כָּל כְּמִינִיָּה לְאַפְקוּעֵי מוֹנָה אוֹ שְׁאֵח"כ נִשָּׂא עַל דַּעַת רַבּוֹ יִתְחַיֵּב בְּמוֹנּוֹתֶיהָ, הָרֵב הַגְדוֹל מוֹהַר"ר וִידָאֵל הַצְרַפְתִּי ז"ל בְּפִירוּשׁוֹ כ"י וְק"ל, (חֻמַּת אֲנֶךְ).

אִם בְּגַפּוֹ יָבֵא ר"ל שֶׁאִם הִיתָה יִצְאָה כְּבִיאָה שְׂכָמוֹ שְׂבֵא בְּלֹא תוֹרָה וּמִצְוֹת כֵּן יֵצֵא בְּגַפּוֹ עָרוֹם וְעִרְיָה א"כ מִה תְּרוּיָה וְלִהְבֵּל וְתוֹהוֹ כּוֹחוֹ כִּילָה פַּעַם נִכְנַס פַּעַם יוֹצֵא, אֲבָל אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא שֶׁאִם קִנָּה לוֹ כֶּתֶר תּוֹרָה שֶׁנִּקְרָאת אִשָּׁת חֵיל וְלִמַּד לְשִׁמָּה אִזּוֹ וְיִצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ שֶׁתּוֹלַכְתָּ לְפָנָיו כִּמְש"ה כִּי גֵר מִצִּיּוֹ וְכוּ'.

אם בגפו יבא בגפו יצא כמ"ש ז"ל ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך שתהא יציאתך מן העולם כביאתך מה ביאתך בלא חטא אף יציאתך ג"כ בלא חטא ושמא תאמר שלא יסגל מצות ומע"ט לז"א אם בעל אשה היא הנשמה וכן יקרא האיש השלם בעל נפש ויצאה אשתו עמו שתגן בעדו בקבר וק"ל. (חומת אנך).

אם בעל אשה זה הקב"ה שנא' כי בועליך עושיך הו"א י"ב שבטים ויצאה אשתו עמו יצאו ישראל עמו מן הגלות עמו קרי בה עמו בפת"ח זו כנסת ישראל, ר' מהר"א מגרמיוא ז"ל בכ"י ולדרכו אפ"ל אם בעל הקב"ה כמו שרמו הרב ז"ל הוא דישראל שמו וכסאו ו"ה שבשם וא' מכס"א וזה רמו אותיות הו"א ואז ויצאה שם אתה מוצא הו"ה אדנ"י כמנין צ"א יחוד קבה"ו בדחילו ורחימו אותיות י"ה וא"ש ההי"ב. (חומת אנך).

אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו. איתא במדרש בעל אשה חד בעל האשה ונתן בפלילים. הנה קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני ואח"כ קשה לזווגם בקריעת י"ס ופירושו כי דנין אותו אם ראוי לכך שימסרו לו בת זוגו המיועדת לו מששת ימי בראשית. זכה נעשית לו עזר ונקראת ע"ש אשת פלוני מחוברת לו באתר דבעלה אין ליחסה בשמה ובשם אביה רק ע"ש בעלה והדברים ארוכים רמזתים בקיצור וזה שנרמז אם בעל אשה הוא שאין לה ה' הידיעה כי על שמו נקראת שזכה לבת זוגו הנה יצאה אשתו עמו לעזר, משא"כ בעל האשה כשלא זכה לה עדיין והוא בעלה מששת ימי בראשית אבל הוא עדיין בעל האשה הידועה בת פלונית נקראת אז ונתן בפלילים דנין אותו עדיין וקשה לזווגם וק"ל. (אגרא דכלה).

אם אדוניו הוא הקב"ה יתן לו אשה היינו נשמה ראויה וקדושה וילדה לו תולדותיהן של צדיקים תורה ומע"ט האשה וילדיה תהיה לאדוניה, רמז גדול רמז בזה כי הנשמות הקדושות הן הנה קשויי כלה מלכות שמים שלמה עלמות אין מספר גם נודע כי כל תורה ומע"ט הם לרומם את ב"ת אלהינו ולגרום יחוד וזיווג בעליונים בשמים ממעל, וז"א האשה וילדיה הם תורה ומע"ט תהיה לאדוניה היא העטרה הנרמזת בשם אדנות כמ"ש ז"ל כל תורה ומע"ט שישר' מסגלים בעוה"ז הכל לאביהם שבשמים והוא יצא בגפו כי הגוף די לו שיצא טהור מכל חלאה וזוהמא ואין דעת ואין חכמה בשאול אשר הולך שמה וק"ל. (חומת אנך).

אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו וכו' הכונה דאם היה סיבת לימודו בתורה שהלך וקנה אדון לעצמו ולקח ממון מהעשיר כדי ללמוד בשליחותו ולא למד לש"ש וילדה לו בנים או בנות ר"ל שעשה חידושים בתורה ועשה והצליח בתורה אז האשה וילדיה התורה והחידושים תהיה לאדוניה זה המחזיק שנתן הממון והוא זה הלומד שלא לשמה יצא בגפו דבעוה"ב לית ליה ולא מידי אלא הכל למחזיק שנתן לשמה ע"כ. (דורש טוב).

אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדוניה, הן אמת כי כאשר יקח אדם אשה שלא כרצונו אלא יתנוה לו שלא מדעתו אין זיווג עולה יפה על כן אמר אם אדוניו יתן לו אשה ר"ל ולא מאהבתו אותו יצא לו מזה שהאשה וילדיה תהיה לאדוניה ותקרא על שמו ולב בעלה אין נכון עמה כי היא לא אשתו והוא לא אישה ולבסוף יעזבנה והוא יצא בגפו ע"כ. (מלאכת מחשבת).

ואם אמור יאמר העבד וכו' לפי שהוא אוהב את השפחה ועבר על לא יהיה קדש שלא הותרה אלא בזמן שעבדו שש שנים לכך ירצע וק"ל הרב הגדול מוהר"ר וידאל הצרפתי בפירושו כ"י (חומת אנך).

וכי ימכור איש את בתו לאמה וכו' פי' הרב עוללות אפרים ז"ל מאמר שמ"ג וז"ל וכי ימכור איש זה הקב"ה שהוא נותן ומשפיע ואינו מקבל ומושפע את בתו זה התורה כמ"ש במד' בת אחת היתה לי ומכרתיה לכם אני מזהיר אתם לא תצא כצאת העבדים ר"ל אל תהיה כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס שזהו ביוזן לתורה, וכן אמרו במד' עשה לה כבוד לא בזיון ובודאי הלומד ע"מ לקבל פרס הוא בזיון ח"ו לתורה.

ואמר אם רעה וכו' אמר שמסגולת התורה שצריך האדם ליעדה אליו דרך גשואין ממש דנישואי בת מלך רב, ואמר אם לפעמים יהיה מקרה שישראל נתונים בגלות ונסתמו מקורות החמה מהם אזי הקב"ה יגאלם למען שמו אף בדור שכולו חייב, וז"ש אם רעה אם זה לשון אפי' ר"ל אף אם רעה כנס"י בעיני אדוניה שבשמים וה"ט בשביל אשר לא יעדה ר"ל האיש הישראלי לא יעד אליו זאת האשה בתו של מלך מלכו של עולם מ"מ והפדה יתן להם פדיון ואף שלא יעשה למענם עכ"ז יעשה למען שמו וכבוד תורתו, וז"ש לעם נכרי לא ימשל למכרה שלא ימכור לבנ"י ביד אדונים קשים מכירה עולמית אעפ"י שהוא בגד בבתו של מלך ולא נהג בה כבוד כראוי, וז"ש בבגדו בה, ואמר ואם לבנו וכו' אף שנאמר בני בכורי ישראל ויעד הקב"ה בתו לבנו ישראל וא"כ היה ראוי להתנהג עמהם כמשפט הבן שהוא בר עונשים לכל התורה כולה עכ"ז כמשפט הבנות יעשה לה שלא ידקדק הקב"ה עם ישראל כמ"ש און אם ראיתי בלבי וכו' ויעשה עמנו כמשפט הבנות אינם בת עונשין לכמה מצות בתורה, אם אחרת יקח לו אם זה חנאי לומר שעכ"פ אף שלא ידקדק עמהם אלא כמשפט הבנות יעשה לה ידון אותם רק אלא כשידבקו בה בבת המלך היא האשה הזו ולא יאמרו כתובה לאשה גט לתורה כי אף אם ישא אשה אחרת שהיא סתם עכ"ז שארה וכו' של אשה הראשונה לא יגרע שהיא התורה יעשה לה שארה כמ"ש לכו לחמו בלחמי, כסותה כמ"ש צדק לבשתי ועונתה לקבוע עתים לתורה להוליד ממנה מע"ט ולא יגרשנה, או יהיה אם זה פי' אפי' ר"ל אף אם הקב"ה אחרת יקח לו שנראה כאילו השליך ישראל מעל פניו והראה חיבה לאוה"ע מ"מ שארה וכו' של ישראל לא יגרע הקב"ה אף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתם וכו' ותמיד הוא ממציא להם כל צרכם, או יאמר על הצדיקים ע"ד מ"ש אף חובב עמים כל קדושי בידך שאף מראה חיבה לעמים כל קדושי בידך שלא סרו מאחרריך ולכן אמר ואם שלש אלה לא יעשה ר"ל אפילו שישראל לא יעשו ג' אלה לבתו שהיא התורה, או יאמר אפילו שהקב"ה לא יעשה ג' אלה לישראל בגלות ויהיו בצוק העתים ויש מקום לאוה"ע לומר שהשליכם מעל פניו ואל יבחר בהם עוד מ"מ עתיד הקב"ה לגאול את ישראל חנם וז"ש ויצאה חנם אין כסף כמ"ש חנם נמכרתם ולא בכסף ר"ל ע"י המצות תגאלו אלא אפי' בדור שכולו חייב, וז"ש ויצאה חנם אף שאין כסף שהם המצות כי הוא יעשה למען שמו ית' את"ד ז"ל.

ועפ"ה פי' הרב הגו' כמאמר קי"ב כוונת המסרה ג' תצא, לא תצא כצאת העבדים, כצאת משה האהלה, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, הרמוז בזה שלא ילמוד ע"מ לקבל פרס כי מאהבה כאמור, וז"ש לא תצא כצאת העבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס כ"א כצאת משה האהלה כי משה ודאי אמרה מאהבה לכן אמרו פני משה כפני חמה זו שאינה מקוה לשום פרס כמ"ש רש"י ע"פ העידותי בכם את השמים הסתכלו בחמה וכו' ומה אלו שאין מקבלין שכר, וז"ש ר"ל עשו מאהבה כצאת השמש בגבורתו כאמור את"ד ז"ל.

באו"א פי' המפ' עמ"ש בברכות ת"ח אל יצא במנעלים המטולאים וה"מ בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה, וז"ש והיה כצאת משה אל האהל שהוא הת"ח שמכונה בשם עבד לא תצא כצאת העבדים דסתם עבד יוצא במנעלים המטולאים והיינו דוקא כצאת השמש וכו' דהיינו בימות החמה ע"כ.

כי יתן אל רעהו כסף או כלים לשמור וכו' פי' מהרמ"א ז"ל וז"ל ירמוז לנו כ"א יעשיר איש לא לו יהיה העושר ההוא כי לו ית' הכסף ולו הזהב ולא נתנו ה' להרע ולהשתרר גם השתרר בכסף וזהב ושמלות אשר נתן לו ה' כ"א פקדון הוא אשר הופקד אתנו מאתו ית' לשמור ולעשות את מצותיו לתת לעני עמו לאיש ואיש די

מחסורו אשר יחסר לו כי חלקם נתן ה' ביד העשיר כדי לזכותו כאשר נתון יתן לו. וזה מאמר הכתוב כי יתן איש זה הקב"ה אל רעהו זו איש הישראלי כד"א למען אחי ורעי ואומר רעך ורע אביך על תעזוב כסף או כלי חמדה אינו שלו לצמיתות רק לשמור משמרת מצותו אשר יעשה טוב ולא יחטא ואם תראה שגונב מבית האיש כי אבד העושר והוא ועשה לו כנפים יפשפש במעשיו עד שימצא מי הוא זה ואיזה הוא העון ההוא אשר גרם וגנב ממנו ממונו והביאו לידי יסורי עוני הגדול מכולם. ואם פשפש וימצא הגנב והכיר עונו אשר גנב ממנו ומנו ושב עד ה' בהכיר רשעו אז ה' ישלם שנים לרעהו זה השב אליו אך אם לא ימצא הגנב כי פשפש במעשיו ולא מצא או יתלה בביטול תורה ונקרב בעל הבית אל האלהים בארבע אמות של הלכה כי שם ביתו ית' אולי זה היה עונו, ומת שאמרתי שיתלה בביטול תורה הוא אם לא שלח ידו במלאכת רעהו שלא גזל או גנב או עשה את עמיתו כלומר שאם שלח ידו אין צריך לפשפש במעשיו כי ודאי מצאנו עון זה ולא בלבד שלא שלח ידו במלאכת רעהו כ"א אפילו דבר פשע שדיבר סרה בתתו לאחיו האביון בין היה דומה לשור המזיק וזהו על שור כי הוא הפשע בין על חמור שהיה כבלי דעת כעם הדומה לחמור בין על שה שהיה בתמימות דומה לשה תמים לא בלבד על המזון כ"א גם על הכסות שדיבר סרה על שתובע גם כסות וזהו על שלמה וגם לא על שלמה וגם לא בלבד על מה שנמנעת מתת לו אתה כ"א גם אם האבדת ממנו מה שזולתך היו נותנים לו וזהו ע"כ אבידה אם יקרא העני אליך אל ה' אשר יאמר לפניו ית' כי הוא זה האיש אשר תחסיר לחמו עד האלהים יבוא דבר שניהם דברי העני ודברי התנצלותך, ואשר ירשיעון ישלם שנים כי יעביר הוא ית' מזה לזה כפי מה שהיה מחסרו כאשר זמם כן יתהפך לו עכ"ד.

וכי יזיד איש על רעהו להרגו וכו' פי' החיד"א ז"ל בנח"ק במשול' מנ"ל דאולינן בת"ר מרישא של עולה וכן ממכה אביו דאמר רחמנא יומת ודילמא לאו אביו הוא אלא דאמרינן רוב בעילות הלך אחר הבעל ע"כ. וז"א וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה דדילמא טריפה הוא זה הנהרג וכונתו לפטור א"ע בטענה זו לא תאבה לו ולא תשמע אליו האחת מעם מזבחי, ר"ל מרישא של עולה נראה דאולינן בת"ר ולא חיישינן לטריפה, והב' ממכה אביו וז"א ומכה אביו וכו' כאמור וא"כ תקחנו למות ולא תחמול עליו ולא תכסה עליו ע"כ.

ויצאה חנם אין כסף, רמז החיד"א ז"ל בחומ"א משם הגאונים ויצאה חנם אין ס"ת המ"ן ואח"כ כס"ף גי' ע"ץ בו תרמוז שיתלה על העץ ע"כ. והרב מאיר שולטאן ז"ל רמז ג"כ שנרמז בג' תיבות אלו גם שם מרדכי הצדיק שע"י ניצולו והוא שג' תיבות ויצאה חנם אין אין גי' רע"א ועם הג' תיבות רע"ד, רע"ד גי' מרדכי בדקדוק ע"כ. באו"א אפ"ל כוונת הפ' וכי יזיד וכו' במש"ל בכו' הסמיכות דמן הקרבנות מוכח דכל כ"ד משמע ואפי' במום כ"ד אסור להקריב, עו"ן מ"ש בגמ' הכוהו עשרה ב"א וכו', בזי"ו וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה ר"ל שעשה ערמה שאסף עשרה והכוהו ולפי דעתי שהוא פסור דכי יכה כל נפש עד דאיכא כולה נפש, או הך על דקדו דטועה הוא דכל כ"ד משמש וראיה לזה מעם מזבחי ר"ל מענין המזבח דקי"ל אפי' מום כ"ד אסור מזה תקחנו למות דכל אפי' כ"ד נפש חייב ודו"ק.

באו"א רמז מוסר וכי יזיד איש על רעהו איש זה יצה"ר על רעהו זה האדם להורגו כמש"ה ומבקש להמיתו והוא עושה מעשיו בערמה אזי כדי להכניעו, מע"ם ר"ת מ'עביר ע"ל מ'דותיו שהוא נחשב כמזבחי כמש"ה זבחי אלהים וכו' ועי"ז יכניע יצה"ר, וגם תקחנו למות ר"ל יזכור לו יום המיתה כמ"ש יום מיתתו ליצה"ר ובוה יכנע ודו"ק.

אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא. פי' תחיד"א ז"ל בגח"ק משם מוהר"י מפוזנאן ז"ל דרך מוסרי דנודע שכל איש ישראל עומדים על עומדם ביוה"כ ושני ימים של ר"ה מיראתם שלא יגורו על האיש עניות. וז"א אך אם יום שהוא כפור או יומים שהוא ר"ה יעמוד בתשובה לא יוקם ר"ל שלא יהיה לו קימה בזה שאלו משום שלא יעני וז"א כי כספו הוא והעיקר הוא שישאר בתשו' כל ימות השנה ע"כ.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל בהק' מ"ש ז"ל על משנת ושוב יום א' לפני מיתתך והק' וכי יודע מתי ימות אלא ישוב היום שמא ימות למחר. עו"ן מ"ש תחיד"א ז"ל בגח"ק שם שסופר במלך א' שאל למשנהו כמה כסף יש לך והשיב ל' אלף יש לו ותמה המלך כי ידע בו שיש לו על חד אלף ממה שאמר ואמ"ל המשנה אדוני שאל על מה שיש לי באמת הנקרא שלי ולא יש לי ממון שיקרא שלי כ"א ל' אלף שנתתי בכל ימי לצדקה כי זהו הנקרא שלי באמת. והוא ע"ד מ"ש מונבו אבותי גנוז לאחרים וכו' ובזה פי' רז"ל כוזנת הפ' אם כסף תלוה וכו' את העני עמך ר"ל שלך כ"א את העני ר"ל מה שאתה נותן לעני ע"כ. בני"ו אך אם יום או יומיים יעמוד ר"ל שהאדם חושב בדעתו שלא נשאר לו לחיות כ"א יום או יומים וז"א יעמוד אזי בודאי לא ינקמו ממנו שום נקמה וז"א לא יוקם והטעם שמחמת שחושב כן ומרבה בצדקה כדי שילך לפניו צדקו וז"א כי כספו הוא ר"ל שהממון שיש לו נקרא כספו ע"י שממהר לעשות בו מצות ומע"ט ולא יניחו לאחרים והוא עומד פרקליט גדול להציל מני שחת ע"כ.

באו"א פי' תחיד"א ז"ל בחומ"א בהק' מה שנסתפק הרב אמרות טהורות באדם ששב בתשובה ואח"כ חזר לאותו עון אם חוזר ונעזר עליו עון זה שהיה עושה אותו קודם התשובה או דוקא מכאן ואילך ותי' דאם ניהם על התשובה ודאי שנותן דין על הכל אבל אם עבר לתיאבון ולא ניהם על התשובה שעשה מחשיבין אותו מכאן ולהבא דוקא. וז"א אך אם יום או יומים יעמוד ר"ל אם יום כפור או ב' ימים של ר"ה יעמוד בתשו' ואח"כ יחזור לסורו הרע לא יוקם על העון שהי"ל קודם התשובה אבל היינו דוקא אם חזר לעשותו לתיאבון ולא ניהם על התשובה וז"א כי כספו הוא ע"ד נכספה וגם כלתה נפשי שהוא לשון תאוה ע"כ.

באו"א פי' הרב ירד' יעקב כונת ואלה המשפטים וכו' בהק' מ"ש בגמרא לעולם ישליש אדם שנותניו שליש במשנה וכו' ומי ידע כמה חי אלא ליומי ופי' התו' שימי השבוע ישליש אותם. ועדיין קשה מי ידע כמה חי שבוע זו אלא ליומא. פי' כל יום ויום ישליש אותו. וזהו הרמז ואל"ה ויחייב אדם לשלש הימים המשפטיים הוא מ'שום ש'מא פ'תאום ט'רוף י'טרף מ'הרה. אש"ר א'מרו ר'אשונה ש'נותניו. תשי"ם ת'יקשי ש'מא י'מות מ'חר. לפניה"ם ל'כן פ'ירשו ג'עשה י'היו הימים מ'שולשים ע"כ.

אם יקום והתהלך בחוץ וכו' שמעתי המפרשים הפ' הזה על איוב דכן רמזו שמו בר"ת א"ם י'קום ו'התהלך ב'חוץ ר"ת אי"ב והוא בהק' משו"ל ג' היו באותה עצה איוב ששתק נדון ביסורין. יתרו שברח זכה וישבו בניו בלשכת הגזית. בלעם שיעץ נהרג. וא"כ מה שנידון איוב ביסורין הוא משום שישב במקומו ולא ברת כיתרו שאלו היה בורח לא היה נדון ביסורין. וז"ש אם יקום והתהלך בחוץ ר"ל אם היה איוב שרמזו בר"ת אם היה קם והולך לו כמו יתרו שברח או זניקה המכה ר"ל שלא היה נידון ביסורין רק שבתו ר"ל מכח שישב אף ששתק עכ"ז הקב"ה יתן גזר שיתן לו יסורין אך אח"כ ורפא שנתרפא מהיסורין שלו כידוע ע"כ שמעתי יש"י.

כי יפתח איש בור וכו' פי' מהרמ"א ז"ל בדרך רמז כי יפתח איש בור זה המן הנקרא איש צר ואויב פתח בור עצת הסעודה למלך להפיל את ישראל ואחר הפתיחה כרת אותו והוא מאמר מד' חזית כי אח"כ הלך הוא בעצמו והיה מביא אותם אל הסעודה והנה אחר שנטמעו בטיט היון ההוא היה אפשר לכסות הדבר ולשתוק כי בלעדו הם ימקו בעונם אך לא

עשה כן יעץ את המלך להשמידם וז"א ולא יכסנו כי שב להטביעם עד כלה, והנה אשר נפלו בבור כרה ויחפרהו היו שתי בחי' א' שור מזיד אוכל ברצון ומשחית נפשו כשור שכוונתו להזיק או חמור גפתה כחמור על הנאתו ולכן בעל הבור ההוא המן ישלם כי הכסף ישיב לבעליו עשרת אלפים ככרי כסף למרדכי שהוא בעליו כי קנאו במלחמה כאזול"ל והוא כי ותשם אסתר את מרדכי על בית המן שהוא ביתו עם קנינו אשר רכש והמת אשר חשב יהיה לו מרדכי יהיה לו לתמן א"ד ז"ל.

ואם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו, ר"ת ו"אם ג'נוב י'גנב גו"י פי' החיד"א בפנ"ד שבא לרמוז מ"ש האר"י זצ"ל דבשעה שגונב האיש הישראלי מהגוי או השר של הגוי גונב מהקדושה וזה צער השמים וצריך אותו האיש לתת דין וחשבון ע"ז, וז"א ואם גנוב יגנב מהגוי הרמז בר"ת של ג' תיבות הגו' אזי יגנב מהקדושה וז"א מעמו ר"ל מאתו ית' וצריך ליענש ע"ז, וז"ש ישלם לבעליו ע"כ.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל עפ"י מעשה בב' אחים ציידים שיום א' ער"ש היה הפשרת שלגים ולא עלה במכמורתם כ"א מעט דגים שאין בדמיהם כדי להוציא שניהם הוצאת שבת ונתייעצו האחים הגו' לשקול הרוטל תשעה אונצא וכן עשו ואחר שמכרו הדגים מנו את המעות וראו שחסרים אפי' ממה שהיה להם דגים באמת דרך משל שהי"ל שני משקלים דגים וע"י ששקלו חסר עשו אותם ג' משקלים ומכרו כל משקל בגרוש וכשמנו המעות מצאו אותם גרוש וחצי והתפלאו ע"ז ועברו דברי ריבות ביניהם וכל אחד חושד בחבירו ובאו אצל הדיין וסיפרו לו הכל ואז אמ"ל תלכו עכשיו ותעשו חשבון למי שקלתם חסר ותכתבו אותם בנייר ויום ששי הבא תשקלו תחילה כל הדגים שיהיו עמכם אח"כ מכרו הדגים וכל איש ששקלתם לו חסר תוסיפו לו במשקל מה שחיסרתם לו בהבלעה ולא תקחו ממנו אפילו פ"ק בשביל החוספת ואחר שתשיבו לו הגזילה לכל אחד ותמכרו את הדגים תביאו המעות שמכרתם אצלי קודם שתמנו אותם, וכן עשו והביאו לו המעות ואמ"ל תמנו אותם לפני ותעשו חשבון משקל הדגים שמכרתם וכן עשו ומצאו שהותירו המעות משיעור משקל הדגים כנגד מה שחסר להם באותו שבוע ותמהו האחים הגו' אמ"ל הדיין אל תתמהו על המראה שכך היא המידה שהגזולן ל"מ שאינו מרויח אלא שמאבד הקרן שלו שנוטלת הסט"א חלק בראש כי מארת ה' בבית רשע ומעכשיו שהשבתם את הגזילה הוציאה הקדושה את בלועה של הסט"א מפיה וחזר הכל לאיתנו ע"כ שמעתי, וז"א אם גנוב לאחרים אזי ל"מ שאינו מרויח אלא יגנב מעמו ר"ל ממה שיש לו ר"ל קרנו ותקנתו ישלם לבעליו ע"כ.

באו"א פי' הרב הגו' במ"ש בעלי המוסר שכל מה שגונב האדם מחבירו נחסר כנגד הסך שהוא מפנקס של מזונותיו הקצובים לו ונכתב בפנקס חבירו הנגזל ולא הרויח כלום כ"א העונש שמענישים אותו, וז"א אם גנוב גם הוא יגנב מעמו ר"ל מפרנסתו ונותנים אותו לבעל הגניבה, וז"א ישלם לבעליו שהוא הנגזל וק"ל ע"כ.

כי יפתה איש בתולה אשר לא אורשה מהור ימהרנה לו לאשה, אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקול כמותר הבתולות, פי' מהרמ"א ז"ל כי הנה דרך היצה"ר לפתות את האדם לטמא את נפשו אך זה דרכו ית' כי עד ג' פשעי ישראל מעביר ראשון ראשון וע"כ אשר חננו ה' דעה והשכל מעת חטא פעם ראשונה יזהר לבלתי שוב שנית כי אז עדיין לא החזיק היצה"ר בו בעצם וקל להתאמץ נגדו ואז יעורנו ה' עור גדול לבלתי יחטא ויהיה לו כ"כ אתבה עמו כאלו לא חטא מעולם, וזה ירמוז כי יפתה איש הוא היצה"ר בתולה היא נפש האדם להחטיאה ועדיין לא אורשה כי לא הוחלה להתחבר לו כי לא חטאה עדיין ועכ"ז ושכב שהטיל בה זוהמת טומאת עבירה עמה שטימאה כי החטיאה פעם אחת והנה עבירה זו מהור ימהרנה לו ליצה"ר לאשה לשכב אצלו להיות עמו תמיד כי הכח הטומאה שעושה בחטא הוא ישוב לטמאו עוד בקבע כי עבירה גוררת עבירה וזהו כפל מהור ימהרנה שהן שתי עבירות אחרות וזה יהיה במהרה וזה ברמז ג"כ בלשון באומרו מהר חסר וי"ז כי מהר

תשוב העבירה ההיא להתטיאו עוד פעמים ומה תקנתו הלא הוא אם מאן הנפש הזה לחטוא שנית כי תשים מצחה נחושה לעומת מצחו או בשכר ואת שבא ליטהר ולכבוש את יצרו גם ימאן הוא אביה ית' לתתה לו כי גם הוא ית' יעביר נזמאת החטא ההוא מן העולם כי מעביר ראשון ראשון יעזרנה לבלתי תחטא עוד ולא זו בלבד כ"א שלא יחשיבנה בשובה מחטאה גרמה מיתר נפשות שלא חטאו מעולם כ"א כסף וחשק יהיה לו ית' שקול בד בבד דמוהר שנותן הוא ית' לכתולות הם נפשות שלא טעמו טעם חטא כן יחשיב לה הוא ית' בשובה מחטא הראשון עכ"ד ז"ל.

ובדרך זה פי' המפ' בס' לקוטים מפרד"ס ז"ל כוונת הפ' וכי יריבון אנשים אלו יצה"ר ויצה"ט שתמיד מריבים זה עם זה והכה אי"ש זה יצה"ר ר"ת אינו ירא שמים את רעהו זה האדם שהוא רעהו מיום הולדו ומפתחו שלא יעסוק בתורה וצדקה, וזה רמז באבן זה התורה או באגרוף שקומץ כפו ולא יניחנו לעשות צדקה וזה דרכה שבתחילה מפתחו על מ"ע הגדולות כאלו אבל אינו מפתחו בתחילה לעבור על מל"ת שמתחייב עליהם מיתה וזכר זה רמז ולא ימות שלא יאמר לו שיעבור על דבר שחייב עליו מיתה אלא ונפל למשכב שמפילו בחולי דוקא שיבטל מ"ע שאין חייב עליהם מיתה אלא יעשה חולי לנפשו ע"י פתויו של יצה"ר, גם אם יקום מאצלו ויתהלך בחוץ ממנו או ונקה המכה ורמזו המפרשים אם יקום והתהלך בחוץ גי' ז"ה התשובה ומיד וניקה המכה כמשו"ל עבר על מ"ע ועשה תשובה אינו זו משם עד שמוחלים לו רק מכאן ואילך לא ישובו מהתו' ויתן צדקה, וזה רמז שבת"ו ית"ן ר"ל יותר מלשבות ויתן צדקה ובזה ורפא ירפא עכ"ד ז"ל, ואפשר לרמז דר"ת יתן וירפא ירפא גי' שם הוי"ה ב"ה שע"י התורה ונתינת הצדקה בזה הוא מיוחד ד' אותיות הוי"ה הפך מה שעשה ע"י עונותיו פרוד בשם הוי"ה ב"ה כמשו"ל הנה בעתה ונהפוך הוא מיחדם ומחברים גם תי' רפוא גי' רפ"ח ע"ה שע"י תורה וצדקה הוא מברר רפ"ח ניה"ק מתוך עמקי הקלי' ומחזירם למקום הקדש.

זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו, וגר לא תונה, פי' האר"י ז"ל דהנה ידוע דכל קרבנות שבתורה כתיב חטאת לה' עולה לה' אשם לה' והטעם דלא אמר לאלהים שלא יקטרג השטן כי שם אלהים הוא משותף עם אלהים אחרים, וז"ש בלתי לה' לבדו ששם הוי"ה הוא מיוחד לשמו ית' דוקא לא כשם אלהים שהוא משותף עם אלהים אחרים, וא"ת והא כתיב בתריה ויקח יתרו עולה וזבחים לאלהים, לז"א וגר זה יתרו לא תונה דיתרו גר היה ואינו יודע בטיב הקרבנות כמו שאתם הייתם גרים במצרים, וז"ש דוד לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא ולא בשם אלהים.

ובזה יובן ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ר"ל בכל אשר אמרתי אליכם בתו' אשם לה' חטאת לה' וכו' תשמרו שתעשו כן ושם אלהים שהוא משותף לאלהים אחרים לא תזכירו שלא יקטרג השטן אלא לה' דוקא.

באו"א פי' ז"ל כוונת הפ' במ"ש בגמ' לא יאמר אדם לחבירו שמור לי אצל ע"ז פלונית ופריך ממ"ש היכן בת מר אמ"ל בקלנב, ותי' משום דנזכרה ע"ז זו בתו' לכן הותר לו לזכור שמה, אבל ע"ז שלא נזכר שמה בתו' אסור להזכירה, וז"ש ובכל שם ע"ז אשר אמרתי אליכם בתורה תשמרו ר"ל מותר לומר לו שמור לי בצד ע"ז אבל ושם אלהים אחרים שאינו כתוב בתורה לא תזכירו שאסור להזכיר שם ע"ז שאינה כתובה בתורה ע"כ.

ומזהר"ח בן עטאר ז"ל פי' ע"ד אוז"ל כי רמ"ה מ"ע הם כנגד רמ"ה איבריו של אדם ושס"ה ל"ת הם כנגד שס"ה גידיו והוא מה שרמז שלא יאמר אדם קיים כו"כ מצות יספיקו לשמירתו לז"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו פי' בכל המצוות תהיו גשמרים ובחסרון אחד מהם תחסר השמירה לאותו אבר המכוון לה, ושם אלהים אחרים לא תזכירו לומר כשם ששמרת כל המצוות תועיל לכל אדם למנין אבריו ושס"ה גידיו כמו כן יש

שמירה לכללות האדם בכפירת הע"ז שכל הכופר בע"ז כמודה בכל התורה כולה ויהיו נשמרים באמצעות כפירת הע"ז כל אבריו וגידיו ע"כ.

באו"א פי' הרב שד"ה ז"ל כוונת הפסוק זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. במשול' שלא יאמר אדם הריני מקריב קרבן זה אלהים סתם כי במילת אלהים ג"כ יש במשמעו הדיינים דנקראים אלהים כמש"ה והגישו אדוניו אל האלהים אלא יאמר לשם ה' ואם רוצה לומר שם אלהים ישתף עמו שם אחד משמותיו כמו אל אלהים, וז"ש זובח לאלהים יחרם שאם יאמר לאלהים סתם בלי שיתוף שם אחר עמו יחרם בלתי לה' לבדו שאם יאמר לה' יאמר אותו לבדו בלתי שיתוף שם אחר וז"ש לבדו. ובזה פי' כוונת הפסוק ואולם אני אדרוש אל אל ואל אלהים אשים דברתי דהכונה דגם שם אל לבדו הוא מכונה להקב"ה דוקא ויכול לאומרו לבדו, וז"ש אני אדרוש אל אל ר"ל דשם אל לחוד שפיר דמי כמו הוי"ה ואדרשנו בקרבן אבל כשאני רוצה לזכור שם אלהים אל אלהים אשים דברתי ר"ל דצ"ל אל אלהים דהיינו ב' שמותיו ית' דמכיון שהזכיר שם אל שפיר יכול לומר גם אלהים אבל אלהים לבדו יחרם.

באו"א פי' כוונת הפ' הנז' במ"ש בגמ' ויעבור ה' וכו' מלמד שנתעטף וכו' אימתי שיעשו כסדר הזה וכו' ויש ב' הבנות או שיעשו בפועל או באמירה אכן ממידת אל נראה שהוא באמירה. ובזה פי' אל הורתנו לומר י"ג מדות ר"ל דמכת מדת אל שאין האדם יכול להדמות אליו ית' במידה זו נר' דהכונה באמירה וזהו הורתנו לומר, ובזה פי' הרב מהר"ח אלפאנדרי ז"ל כוונת הפ' ה' אלהים אתה החילות להראות את עבדך וגו' אשר מי אל וגו' בוי"ו כוונת הפ' כיון שאני אדרוש אל אל דהיינו מדת אל שהיא מדה ראשונה די"ג מדות מזה מורה דאל אלהים אשים דברתי דהיינו שהיינו מזכירים מדותיו ית' בדבור ולא בעשיה עכ"ד. ובוי"ו כוונת הפ' ואל מי תדמיוני ואשנה יאמר קדוש, הכוונה שאומר הקב"ה ואל ר"ל במידת אל מי תדמיוני ואשנה שייך שבעולם להדמות אליו ית' במידה זו א"כ יאמר קדוש ר"ל מזה מוכח דמה שאמר שתעשו כסדר הזה היא באמירה ולא בעשיה וזהו יאמר קדוש ודו"ק.

כל אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו וכו' רמז כי אם צעק וכו' שמוע וכו' לומר כי גם שהמוסר דין נענש תחילה על בלתי לכתו לבית דין של מטה, ביתומים לא כן כ"א צעק יצעק אלי ולא לב"ד של מטה, שמוע אשמע כי אבי יתומים ודיין אלמנות אני ביחוד ולא יאשם הצועק לאביו או לדיין המיוחד אלי וק"ל.

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימון וכו' אם חבול וכו' כי היא כסותו וכו' והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני. יל"ד למה אמר אם כסף כיון שהוא חובה, גם תיבת עמך יחירה, גם מה צ"ל הטעם והיה כי יצעק וכו' יאמר המצוה בלא טעם, גם אומרו כי חנון אני דנראה דהשמיעה מחמת שהוא חנון, פי' הצמ"ד ו"ל במ"ש בגמ' בפ' איזהו נשך המלוה שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, פרש"י שעולה על רוחו של לזה לכפור, וקשה דכל ישראל בחזקת כשרים ולמה יש לו לחשוד בו שיכפור ולהחזיק בו שהוא רשע, אך יובן במ"ש פ"ק דמציעא מ"מ אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה אין אדם מעיז פניו בפני ב"ה והאי בכוליה בעי דליכפריה והאי דלא כפריה משום דאין אדם מעיז פניו והאי בכוליה בעי דלודי ליה והאי דלא אודי אישתמוטי הוא דאישתמיט סבר עד דהו לי זוזי ופרענא ליה, נמצא שאינו חשוד לכפור אלא מחמת שאין לו לשלם מוכרח לכפור ואמרה תורה רמי שבועה עליה כי היכי דלודי ליה, אבל כשיש עדים אפילו אם לא יהיה לו לשלם לא יכפור, וז"ש שעולה על רוחו לכפור היינו מחמת שאין לו מעות, ועוד אמרו שם ג' צועקים ואינם נענים המלוה שלא בעדים וכו', ובילקוט בשם תנחומא מביא אמר הקב"ה אתה כמה חייב לי אתה חוטא לפני ונפשך עולה אצלי בכל לילה ואני מחזירה לך אף אתה החזר את המשכון, ובוי"ו אם כסף תלוה את עמי

את העני עמך עמך דייקא בינך לבינו בלא עדים, ולז"א אם דאינך חייב להלוות לו בכה"ג אדרבה אסור הוא דעבר אלפני עור לת"מ לז"א אם ר"ל אם עברת והלוית בכה"ג התיקון הוא לזה שלא תעבור אלפ"ע לת"מ הוא שלא תהיה לו כנושה ולא תדחקנו כשאין לו שאנו ודאי יכפור לך כיון שאין לו ונמצאת מחטיאו, אלא תמתין לו אף שעבר זמנו, וכ"ת מה לי בתיקון זה הלא יכול אני להביאו לדין כי אז לא יכפור דיודע הוא שיתחייב שבועה ומיד יודה לי וארויח בזה שאקח ממנו משכון כדי שאהיה בטוח, לז"א אם חבול תחבול וכו' עד בא השמש ר"ל את"ג דיכול אתה לעשות זאת אבל כשאתה לוקח משכון הזהר שתשיבנו לו עד בא השמש וכו' וכ"ת א"כ מה אני מרויח אכתי איבא חששא שיכפור בחזרת המשכון כיון שאין מצויים עדים בכל יום ליתנו לפניהם, לז"א כי היא כסותו לבדה ר"ל אמת הוא כן שיש לחוש שיכפור לך אבל אתה מוכרח להתזירה לו כי היא כסותו לבדה ואיך יעשה דבמה ישכב, וכ"ת א"כ אם אני אפסיד ממנוי לז"א והיה כי יצעק אלי ר"ל אף שאתה מפסיד ג"כ מ"מ עליך לקבל ספק אחריות יותר משום שהוא יש לו עדיפות יותר שאם יצעק עלי כשלא יש לו במה ישכב אני שומע תפילתו משא"כ אם אתה תצעק אלי איני שומע תפילתך שהרי אתה מן הצועקים ואינם נענים, וז"ש והיה כי יצעק אלי ושמעתי וכ"ת וכי יש עולה לפניך ח"ו ולמה תשמע צעקתו מאחר שהוא חייב לי לז"א כי חנון אני ר"ל שאני חנון עמך שעושה עמך חנינה שאעפ"י שאתה חייב לו איני מעכב נפשך אלא אני מחזירה לך ביום שאתה צריך לה לעשות מלאכתך וכיוון שאיני עושה לך כן מחייב אתה ג"כ לעשות לחבירך כן ואם לא תעשה כן גם אני לא אעשה לך כן מדה כנגד מדה.

ולחבין תיבת עמי ועני, כפי מ"ש בפ' איזהו נשך אמ"ל רבנן לרב אשי מקיים רבינא כל דאמור רבנן שלח סהדי פניא דמעלי שבתא לישדר לי מר עשרה זוזי דאיתרמי לי קטינא דארעא למזבן שלח ליה ניתי מר סהדי ונכתוב שטרא אמ"ל אפילו אנא שלח ליה כ"ש מר דטריד בגירסיה ומשתלי וגורם קללה לעצמי, ובפ' אלו מציאות אמרו תגד לעמי פשעם אלו ת"ח, בוי"ו שעיקר כוונת הכתוב לומר שע"י שמלוה בלא עדים גורם שיכפור הלוה וזה אינו אלא מב' פנים או שהוא ת"ח דטריד בגירסיה ומשתלי או שהוא עני ולא יהיה לו מעות כשיגיע הזמן ויתבענו ומוכרח לכפור דכשיש לו אינו כופר משא"כ אם הלוה עשיר דמסתמא יהיו לו מעות ואקראי בעלמא הוא דהוצרך ללוות, וז"ש אם כסף תלוה את עמי דהיינו ת"ח שהוא נקרא עמי את העני דמסתמא אין לו מעות מזומנים לפרוע ואם תלוה לו מאליו עמך דהיינו בינך לבינו בלא עדים לא תהיה לו כנושא דודאי יכפור עכ"ד ז"ל.

באו"א פ"י הרב קרבן שבת ז"ל כוונת הכתוב אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה משם המפ' ז"ל שהכתוב מדבר בנותני צדקה כי ארז"ל ג' צועקים ואינם נענים וחדא מינייהו מי שמלוה לחבירו בלא עדים וההיפך הוא בנתינת צדקה שצריכה להיות מתן בסתר שלא יבייש את העני, לכן אמר הכתוב אם כסף תלוה את עמי ר"ל אם באת ללוותו כסף הזהר שתהיה את עמי ר"ל שיהיו עדים בעת ההלוואה ונקט עמי כי הם כשרים לעדות משא"כ את העני עמך ר"ל מה שדרכך לעשות לעני הזהר שיהיה עמך בינו לבין עצמך לא תהיה לו כנושה להביא עדים שיראו את ההלוואה ע"כ. באו"א פ"י איהו ז"ל עד"ז והוא כי ידוע שעיקר הצדקה היא בסתר והיא הכופה אף ולא באו"א כמש"ה מתן בסתר יכפה אף, ונודע שהאף הגדול המשטין על האדם הוא ביותר בעת פטירתו מן העולם בעת לקברות יובל שאז צרים רבים קמים עליו וכולם אזלין עמיה לבי קברי לתבוע דין אפי' בניו שהביא ע"י ז"ל כולם באים ותובעים דין עליו, ונודע שאין מלוין את האדם לא כסף וזהב כ"א מעשיו הטובים ובפרט מעשה הצדקה כמש"ה והלך לפניך צדקך אימתי כשכבוד ה' יאספך לקבר והצדקה היא לך לכשרון להנצל מכל בע"ד ולהשבית אף וחיימה, וז"ש אם כסף תלוה את עמי תלוה לשון לז"ל וכי הכסף מלוה את

עמי לבי קברי אל תבטח כי רוב כספך וזתבך לא יועילוך ביום ועם ומה הוא שמלוח את עמי את העני עמך ר"ל מה שעשית עם העני זה ילך עמך ללוותך ולפיכך לא תהיה לו כנושה שמלוח לאדם בפני עדים כנ"ל כי צדקה כמו אינה מועלת לך כלום לכפות אף וחימה ע"כ תן לו בסתר ע"כ.

והרב שער החצר דף ע"ו ע"א המתיק דרך זה מזה שתיבת א"ם נוט' א"שה מ'מון וכסף תלוח את עמי הם הג' אוהבים וקאמר שמכל הג' אוהבים מה שאתה עושה עם העני הוא דוקא עמך והשנים חלפו הלכו למו עכ"ד.

באו"א פי' המפ' במשול' ע"פ מלות ה' חונן דל אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו כי עבד לוח לאיש מלוח. ובזה פי' המפ' כוונת הפסוק לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, הכוונה הצדקה שאנו נותנים לעני היא הלואה לך וכ"ת א"כ הול"ל לקרא לומר לוח ה' חונן דל כיון שהוא הלוח, ע"ז תי' ולנו בושת הפנים שנאמר שהקב"ה הא הלה דעבד לוח לאיש מלוח לכן אמר הפ' מלות ה' להקב"ה שהוא המלוח ולא לוח, גם ידוע משול' דיותר ממה שבעה"ב עושה עם העני העני עושה עם בעה"ב כמש"ה אשר עשיתי עמו היום בועז, כי מלבד שזרע הקב"ה הצדקה לאדם שנא' זרעו לכם לצדקה ועושה לך פירות ופירי פירות לעוה"ב אלא גם בעוה"ז כ"ז שגוזזו הוא מחליף כמו שער הראש שעל העינים לפי שאינו גוזזו אינו מחליף וגם מצילו ממיתה שנא' וצדקה תציל מ'מות ר"ת מו"ת לרמוז שגם ממיתה עוה"ב מצילו וס"ת מו"ת בגי' ע"ה רמוז על עוה"ז ועוה"ב שהיא בסוף, וז"ש אם כסף תלוח את עמי לא תחשוב שאתה עשית חסד עם העני אלא עמך ר"ל העני עושה עמך יותר ממה שאתה עושה עמו וגם תחשוב לא תהיה לו כנושה ר"ל שההלואה אינה לעני אלא כאלו הלוחית לי כאמור.

באו"א פי' הרב שד"ה ז"ל בהק' למה אמר כסף ולא סתם ממון ונק' מ"ש המפ' ז"ל דלמה אמר הפ' אם תבקשנה ככסף ולא כזהב שחביב יותר ופי' משום שאותיות זהב הולכים ומתמעטים ז'ה"ב אבל אותיות כסף הולכים ומתרבים כ'ס'ף וכך צריך בתורה שיוסיף מיום ליום ע"כ. עו"ן משול' כל המלוח ברבית מתמוטט ע"כ, בזי"ו אם כסף ר"ל אם אתה רוצה להיות כמו אותיות כסף פרה ורבה אז תלוח את העני בלא רבית כמו שאתה מלוח לעצמך בלא רבית וזהו את העני עמך.

מדרש אם כסף תלוח את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה הה"ד מלוח ה' חונן דל וכי עד היכן עבד לוח לאיש מלוח, הנראה בכוונת המאמר כי הם ז"ל באו בעצות נדיבות ללמד לאדם דעת כי המלוח לעני יותר טוב לו שלא לגנוש אותו על חובו ולא לתבוע אותו כלל ועיקר והוא עפ"י משל לאחד שבא אצל חבירו ובקש ממנו איזה הלואה אמר לו אם יהיה לך ערב וילך ויביא לו ב' ערבים והם קבלו ערבות על הלואה זו אחד היה עשיר גדול ונאמן רוח והב' היה בלתי בטוח מסכן ודל וכתב בשט"ח רצה מזה גובה רצה מזה גובה אשר באין ספק אם המלוח הוא חכם לב יבין את זאת כי טוב וכשר לפניו שלא להזכיר החוב הזה בפני הבלתי בטוח בשום פעם לעזוב אותו מליגוש בו מאומה למען ידע חבירו העשיר כי רק עליו הוא סומך ואליו הוא נושא את נפשו כי כאשר יראה העשיר שהמלוח רודף אחר העני יאמר א"כ החזק ידך בו ומה לך עוד אצלם, כן ממש בא הכתוב בעצה טובה אל האדם לאמר כי המלוח לעני הנה העני הוא חתום בשטר חובו אכן גם הקב"ה כביכול חתם א"ע ג"כ על השט"ח שלא יהיה הפסד אל המלוח וא"כ נתן הכתוב עצה טובה ואמר אם כסף תלוח את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה והרף ידך ממנו מכל וכ"ש שלא להתראות בפני העני שאתה נושה בו וכ"ת מה יהיה בכסף ההלואה ע"ז דרשו הה"ד מלוח ה' חונן דל וא"כ החזק ידך בו בהעשיר הגדול הזה והוא ישלם לך גמולך באין ספק כלל וק"ל. (אהל יעקב).

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, הראשונים פי' במ"ש אסור להלוות מעותיו בלא עדים וידוע דהצדקה צריכה להיות בצנעה שלא יתבייש העני, וזה רמז אם כסף תלוה זו ההלואה תהיה לעיני בני עמי שיהיו עדים בדבר דאי לאו גורם קללה לעצמו כמו שאמרו בש"ס פרק איזהו נשך, ובזה פי' הגאון מותר"ר אהרן שמעון אב"ד דק"ק פראג פסוק טוב איש חונן ומלוה שההלואה היא מעולה שבצדקות אבל יכלכל דבריו במשפט שיעשה עדים ושטר וכשיעשה כפי הדין אז לזכר עולם יהיה צדיק שכולם שבח נותנים לו שהוא מקיים מצות אבל אם ההלואה בינו לבינו כשיתבענו יכפור ויחשבוהו כרשע וגורם קללה לעצמו אבל אם ההלואה במשפט לעולם לא ימוט שלא יכפרנו וגם לזכר עולם יהיה צדיק משמועה רעה לא ירא שיקללוהו ח"ו עכ"ד. וזה רמז אם כסף תלוה את עמי אבל את העני כשתתן צדקה יהיה בצנעה וזהו את העני עמך יהיה בצנעה אתה והעני לבד, אלה דברי הראשונים ז"ל. ויען צריך עדים ושטר ומהרשד"ם כתב דבעדים לחוד אסור הגם שדבריו קשים כמ"ש אני בעני במ"א נראה להוסיף נוסף כי ר"ת אם כסף תלוה את גימטריא כתב שם רמז שצריך שטר וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא ורבינו אפרים ז"ל כתב כסף גימטריא ע"ץ ז"ש הפסוק עץ חיים היא למחזיקים בה אלו העשירים כס"ף במילוי כ"ף סמ"ך פ"ה גמטריא ש"ה שיקחו משל משה שמגדל צמר וגוזזים אותה כך כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, תלוה את עמי כמה חביבים עניים לפני הקב"ה שקורא אותם עמי, את העני עמך רמז למשנ"ל ויהיו עניים בני ביתך השלך עליהם קצת טורח שיטרחו לך כדי שתהנה אותם מנכסיו ויראה להם כי הוא שכר טורח והוא מעלה גדולה, תלו"ה גימטריא אמ"ת שיהיה משא ומתן שלך באמונה את העני ענ"י במילוי עי"ן נון יו"ד גימטריא אמ"ת שיהיה משא ומתן שלך באמונה את העני ענ"י במילוי עי"ן נון יו"ד גימטריא נז"ר לומר נדון באשר גור דולק ואם מקבל באהבה חשוב לפני הקב"ה כחיות הקדש אשר מרגנים ברג"ו כנפים מילוי ענ"י ירו"ן וי"ד גימטריא ענו כלומר איזה עני אמרתי לך אותו שהוא עניו הוא חביב לפני הקב"ה ולכך בס' תהלים עניים כתיב עניים קרי, שבעה שמות נקראו לעני רש עני דל הלך מסכן אביון דך ר"ת רעד"ה מא"ד, לא תהיה לו כנושה כשוכח כמו פרעה ששכח כל הטובה שעשה יוסף, כנש"ה גמטריא כפרע"ה, לא תשימון אותיות אלי נשמתו ר"ל אל הקב"ה כל הרגיל בזה אלי חשוב נשמתו כמש"ה מי יעלה בהר ה' וכו' כספו לא נתן בנשך ע"כ דברי ר' אפרים ז"ל בקיצור במרץ.

אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו, אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, יתכן לפרש שע"י דין זה שעד בא השמש ישיב העבוס יקרה כי במשכן שמלת העני קרבת אלהים יחפצון וילכו אל הדיין העני בוכה על כסותו לבדו והעשיר על כספו ויגזור הדיין שבכל לילה ולילה יושב אליו העבוס ויחזור העשיר ויקחנו בכל בקר ימשך כי העשיר יקלל את הדיין באומרו הנה נתתי את הכסף ואיך אניחנו בכל לילה להשתמש בו ויבלה ויפסיד את ממוני והעני יקלל את העשיר כי שת לבו אל שמלת העני ולהדיין לא יקלל שהרי ציווה להשתמש בו העני בעת הצורך רק לעשיר מקלל שלמה לא מנית אצלו למדי ולא יטריחנו יום יום לשוב לקחתו נמצא העשיר מקלל הדיין והעני מקלל העשיר וע"כ אל העשיר מצוה הוא ית' אלהים לא תקלל ואל העני הוא אומר ונשיא בעמך לא תאור שהוא עשיר לא תאור וק"ל (תורת משה).

ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות למען ינוח שורך וחמורך, ק' וכי בשביל שינוח השור והחמור צוה לנו לשמור את השבת, פי' הרב צמ"ד ז"ל במ"ש באבות דר"ן כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתם היו חסידות כמותם גמליו של אאע"ה לא נכנסו לבית שיש בו ע"ז מימיהם שנ' ואנכי פניתי הבית מפני התרפים ומת"ל ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לביתו של לבן עד שפינה כל ע"ז מפניהם, מעשה בחמורו של רחב"ד שגנבוהו וכה"ג איתא בפ"ג דתענית ר"י דמן יוקרת הול ההוא חמרא כד הוה

אגר ליה וכו' ורש"י זל בפ"ק סי' ה' הביא בשם ירושלמי דר' יוחנן בן תורתא נקרא כן ע"ש שמכר פרתו לגוי ולא רצתה לחרוש בשבת עד שהלך ולחש באזנה, ובודאי דאין כ"ז אלא בחסידים גדולים שמחמת רוב חסידותם באים לידי מדרגה זו שאפילו בהמתם חסידות כמותם, ועוד נראה שלכל צדיק באותו דבר שהוא חסיד ביותר הוא בהמתו חסידה ולכן ר"א בן תורתא היתה בהמתו חסידא במצות שבת ואברהם אע"ה בע"ז ור"י דמן יוקרת בגזל, וז"ש ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשובות כלומר תעשה שביטה יתירה בחסידות גדולה עד שבעבור שמירת שבת ינוח ג"כ שורך וחמורך שכשאדם זהיר וחסיד ביותר במצות שבת גורם שגם בהמתו שומרת שבת וז"ש למען ינוח שורך וחמורך א"ד ז"ל.

ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך, אולי שירמזו שלא ישחית זרעו ושתהיה טיפה ראשונה שתצא ממנו מובאת בית ה' ע"ד אומרים ז"ל ביתו זו אשתו, ודייק לומר בית ה' לשלול בית אשה זונה והוא מצוה שקיים יאע"ה דכתיב כחי וראשית אוני, וגמר אומר לא תבשל גדי בחלב אמו לרמוז סוד גדול כי המשחיתים זרעם סוככים מיתת הקטנים מבין שדי אמם וכמו שפי' הדבר באומרו בפסוק האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי כי כשתאדם משחית זרעו גברא ממנו משחית רע והוא שולט אח"כ בבן היולד והם נפשות העשויות כאמור בזוה"ק ומי גרם זה שלא הביא בכוריו בית ה', וכפי דרך הפשט הטעם שסמך לא תבשל וכו' עם הבכורים להאומר בשר בחלב אסור בהנאה שהוא עיקר ההלכה נתכוון לסומכו עם הבכורים להיות שהם אסורים בהנאה, ועיין בספרי פרי תואר אור החיים וק"ל (פנים לתורה ז"ל).

ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך לא תבשל גדי וכו', פי' המפ' שיש סגולה שהאדם יזרע בשדה ותבף יצא הפירות שיביא כבש"ה נקבה ותכף ללידתה יקח הילד ויחלוב האם ויבשל הילד בחלב האם עד שיהיה כמו מים וישקה את הזרעים ותכף יוציאו פירות וז"ש ראשית בכורי אדמתך שפירות שתוציא האדמה מאליה תביא מהם בכורים אבל לא תבשל גדי וכו' שתעשה סגולה זו כדי שיבא הפירות מהרה ותביא מהם בכורים קודם זמנם ע"כ.

באו"א פי' הרב כסנ"א ז"ל ע"פ מ"ש בזוה"ק מאן דאכיל בב"ח מ' יום נראה בעיני הסט"א כגדי מקולס וצולמא דב"ג אתעבר מיניה ועי"ז יהיה ניזוק וחנניה מישאל ועזריה נצחו לו בזכות זה שלא אכלו פת בג המלך ב"ג ר"ת ב'שר ג'בינה וגם דניאל נצול מאריות דלא אתעבר מיניה צלם אלהים, וז"ש ל"ת גדי וכו' ואם תעשה כך שלא תאכל בשר בחלב או לא יסולק הצלם ממך אלא הנה אנכי שולח מלאך לפניך דייקא ר"ל הפנים שלך ועי"ז אשמרך בדרך בדרך כמו חנניה מישאל ועזריה ודניאל ע"כ.

באו"א פי' הרב מהר"ח ח' עטאר ז"ל ראשית וכו' אזהרה שלא ישחית זרעו וישמור טיפה ראשונה שלו שיביא אותה לבית ה' זו אשתו שנתן לו ה' ועי"ז אתה גורם ל"ת גדי וכו' ר"ל שלא ימותו בניו כשהם קטנים כשיונקים חלב אמם ע"כ.

הנה אנכי שולח מלאך לפניך השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבנו, יל"ד דהא קא חזינן בפ' תשא כשאמ"ל הקב"ה ושלחתי לפניך מלאך דהו בשתי ידיו ואמ"ל להשי"ת ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואתה אמרת ידעתך בשם וגם מצאת חן בעיני, ויאמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה משמע דלא רצה המלאך, וכאן כשאמ"ל הקב"ה הנה אנכי שולח מלאך לפניך סבר וקביל ולא אמר שום דבר, וגם היכן אמ"ל ידעתך ומצאת חן, פי' הרב לקוטים מפרסם משם המפ' בהק' מ"ש הרב נפתלי ז"ל דחנוך הוא מטטרו"ן והיינו דחצי שמו של מט"ט גי' ח"ן נשאר מן חנוך כ"ו שם הוי"ה ב"ה דשמו כשם רבו ונשאר רו"ן הוא מט"ט הוא גו"ר דין נמצא הפנים של מט"ט הם רחמים גי' ח"ן וסוף השם דין גו"ר, בזי"ו שאמר הקב"ה הנה אנכי שולח מלאך השמר מפניו אל תמר בו ר"ל אמ"ל השי"ת על מט"ט

השמר מפניו ר"ל דאתה נשמר מפנים שלו שהם בגי' ח"ן אל תמר בו שלא תעשו בהיפך שיתגבר האחורים במקום הפנים כי האחורים דין ולא ישא לפשעכם אבל הפנים אני שולח עמכם כי שמי בקרבן החנוך סופו כ"ו שם הוי"ה ולזה קיבל משה ולא סירב, אבל בפ' תשא אמ"ל ושלחתי לפניך מלאך ולא פירש לו, לז"א ואתה לא תודעתני את אשר תשלח עמי אם הפנים או האחורים ואתה אמרת מקודם ידעתך בשם וגם מצאת ח"ן דהיינו החן של מט"ט שכך אמרת לי השמר מפניו וכו' לזה השיב לו השי"ת פני ילכו דגם עתה הפנים של מט"ט אני שולח, ולכן אמר לו משה כן תעשה כאשר דברת אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה לפי שהוא דין עכ"ד.

בא"א פי' הרב בא"ח עפ"י מ"ש המפ' כי המלאך שהיה עם משה בשעת קריעת ים סוף היה שמו לר"ד והמה אותיות שלפני שם משה ע"כ אנו אומרים בוקע ים לפני משה שבקביעת הים היה ע"י השם שלפני משה וזה השם מסוגל לדרוץ את אויבי האדם ולהכניעם תחתיו ע"כ. ולזה אמ"ל עתה הנה אנכי שולח מלאך לפניך כלומר זה המלאך שהוא לפניך לפני שמך והוא לר"ד הנז' ודבר זה היה לפניך בקריעת הים והכל מפני שהוא לפניך לפני שמך והביאך אל האמורי וכו' כי לר"ד לפניו גוים שהא הממונה להשפיל גויי הארץ ואוה"ע, אכן מרע"ה לא חפץ בזה כאשר אמר בפ' תשא אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה כי מבואר בדברי האר"י ז"ל ששם טדה"ד והוא שם שלפני אותיות הוי"ה ית' הוא המבטל כל בחי' אלהים אחרים והוא גוער בהשט"ן כי הוא מספר כ"ב ועליו נאמר יגער ה' ב"ד השטן ולזה אמר משה אם אין פניך הולכים על תעלנו מזה ר"ל השם שלפניך שהוא טדה"ד והוא הכופה ס"מ ונוק' וכל אלהים אחרים תחת רשות השכינה ע"י וממילא יהיו כל אוה"ע תחת יד ה' שכינתא תתאה כי מתחילה יפקוד ה' על צבא המרום במרום וממילא יורד על מלכי האדמה באדמה, ע"כ, בזיו"ן פני ה' בעושי רע וכו'.

בא"א פי' הרב זכות הרבים ז"ל במה שפ"י ז"ל כוונת המסרה מריתי ג', כי מרו מריתי, ואנכי לא מריתי, צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי, והוא במשנ"ל אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה והוא כי ח"ו היו כופרים בה' לגמרי לא כן עתה כי כבר הודו על דבור אנכי ה' אלהיך אבל עברו על לא יהיה לך, וזהו כוונת המסרה כי מרה מריתי ח"ו זה אינו כי ואנכי לא מריתי ר"ל דבור של אנכי לא מריתי אלא צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי לא יהיה לך וכו' ותו לא, נמצא כי דיבור אנכי קיימו ומה שעברו הוא לא יהיה לך, וידוע כי העושה מצוה א' נברא ממנו מלאך א' לשומרו ואם עושה מצות הרבה נבראים המלאכים כפי המצות שעשה מעתה אם ישראל ששמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה היו מקיימים אותם היו זוכים לב' מלאכים לא כן עתה כי מה ששמרו דיבור א' של אנכי לבד לזה לא נמסר להם אלא מלאך א', וז"א הנה אנכי ר"ל על דיבור א' של אנכי ששמרתם שולך מלאך לפניך לשמרך בדרך לא כן אם הייתם שומרים את שניהם הייתי שולח לכם שני מלאכים, ע"כ.

בא"א אפ"ל בדרך רמז והוא בהק' מה שפ"י ב"ס ארץ חמדה פ' יתרו כוונת הפ' ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועומד לפני המלאך ויען ויאמר אל העומדים לפניו הסירו וכו' שדקדק הרב ז"ל דלמה בתחילה אמר ועומד לפני המלאך כנראה שהוא לפני המלאך והמלאך אחריו ואח"כ אמר ויען אל העומדים לפניו כנראה שהמלאכים לפניו והוא אחריהם, ע"ש שפ"י בו ג' אופנים ואופן הא' והב' היוצא מכללות דבריו הוא שאם האדם זוכה כראוי או יש לו בחי' ראויה ותגונה שהמלאך הולך לפניו והוא אחרי המלאך אבל כשאינו זוכה כראוי אזי יש לו בחינה גרועה שהוא הולך לפני המלאך והמלאך אחריו יע"ש בר"ק באורך, והנה ידוע דכלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה וע"י שישראל יעשו תשוב' כראוי אזי יתקיים מקרא שכתוב הנה אנכי שולח ר"ל אימתי יתקיים בכם מקרא שכתוב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא כשתחזרו בתשובה שלימה ותהיו בבחי' הראויה שהמלאך לפניך

לשמרך בדרך כשתזכו למדרגה זו אז אני מקיים בכס מקרא שכתוב הגה אנכי שולח לכם את אליה הנביא להביאך אל המקום אשר הכינותי שהוא א"י ודו"ק.
ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך, פי' הרב שער החצר ז"ל דף ל"ג ע"ב בהק' מחלוקת הרמב"ם ורבותיו בדבר שאי"ק דלדעת הרמב"ם ז"ל אינו מתחייב, וידוע דמוזנות לא קיצי ואיך הקב"ה נתחייב לזון את ישראל ותי' דודאי הקב"ה פסק כהחולקים על הרמב"ם ז"ל וס"ל דאדם מתחייב בדשא"ק, וא"כ ידוע דהתו' ג"כ היא דשא"ק כמש"ה ארוכה מארץ מדה ואיך נתחייבו בה ישראל, אכן מאחר שהקב"ה חייב עצמו במוזנות ופסק כמ"ד דחייב כן נמי אנחנו מתחייבים לשמור מצותיו ותורותיו אף שאינם קצובים דאם נפטור עצמנו בסברא זו גם הקב"ה לא יתן לנו מוזנות מדה כנגד מדה, וזש"ה ועבדתם את ה' אלהיכם ועי"ז שאתם עוסקים בתורה ובמצות ועובדים את ה' אף שהוא דשא"ק עכ"ז אתם מחייבים את עצמיכם כן הקב"ה מדה כנגד מדה וברך את לחמך ואת מימך שהוא מחייב עצמו כביכול לתת לכם מוזנות בדיבוי ברכה אף שהוא דבר דשא"ק מכ"מ.

באו"א פי' הרב מהר"ש אוזיזא ז"ל ה"ד הרב הנז' דף קכ"ו ע"א ז"ל דקדק הרב ז"ל שפתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד, אכן פי' הרב ז"ל מפי השמועה שהכוונה כי השמיענו שבענין התפלה טובים המרובים מן היחיד כי ברוב עם הדרת מלך ומעולם לא יתפלל ביחיד כענין פנה אל תפלת הערער וע"כ אמר ועבדתם כי עבודה זו תפלה שתהיה יותר טובה ברבוי עם, אמנם בענין המאכל מעולם לא יתקבצו לאכול אחד עם חבירו כי מעולם לא ימשך דבר טוב בהתחברם יחד לאכול ויותר טוב הוא שיאכל כל אחד לבדו ולרמוז לזה אפקיה בלשון יחיד ואמר וברך את לחמך ואת מימך ע"כ וכתב הרב הנז' משל ע"ז למה"ד לבע"ח שפורע חובו ואם דרך משל יפרע כל החוב בבת אחת או חצי החוב ונותן לו כמה זווים והיה מטבע אחד ביניהם פסול ומזויף הנה המלוה כשרואה שקבל כמה מעות אינו מדקדק אח"ז המטבע ומקבל הכל אגב זווי, לאפוקי כשפורע לו מטבע הפסול לבדו אינו מקבל זה, הוא המשל והנמשל במובן, דלכן תפילת ציבור עדיפה ע"כ. ובוזה פי' הרב מאור ושמש כוונת מ"ש ברוב עם הדרת מלך במשול' דתפילת הציבור היא מבטלת כל גזירות קשות ורעות ואם הקב"ה גזר ב"מ איזה גזירה ע"י תפילת הציבור גורמים שהקב"ה יחזור בו מגזירתו, וז"ש ברוב עם פי' כשנאספים יחד ברוב עם ומתפללים אז הם מבטלים כל גזירות קשות ורעות, ומביאים המלך מלכו של עולם לידי חזרה שחזור ממה שגזר על בני ח"ו איזו גזירה קשה ואומר הדרי בי ממה שגזרתי עליהם וזהו הדרת מלך שאומר הקב"ה הדרי בי ממה שגזרתי ואדרבה הם גורמים כל השפעות וברכות טובות ע"כ.

באו"א אפ"ל בהק' מה שפי' הרב חכמה ומוסר כוונת אוז"ל לך ה' הצדקה במן ולנו בושת הפנים בעגל, והוא דידוע דישאל עם הקב"ה יש להם דין אשה עם בעלה וכמו שהבעל חייב במוזנות אשתו כן הקב"ה מתחייב לזון אותנו וכמו שהבעל חייב לרפאות אשתו מחוליה כן הקב"ה חייב לרפאות אותנו אם באנו לאיזה חולי, אכן ה"ד אם האשה עושה רצון בעלה אז חייב בכל הדברים, אבל אם היא מורדת אינו חייב לזונה ולרפאות אותה, כן ישראל אם אינם עושים רש"מ אז אינו מחוייב לפרנס אותנו ולא לרפאות אותנו אם באנו ב"מ לאיזה חולי וז"ש לך ה' הצדקה במה שאינך חייב לזון אותנו מן הדין אלא מתורת הצדקה נתן לנו את המן וכ"ת למה בתורת צדקה וזרי מן הדין הוא חייב לפרנס אותנו כדין הבעל עם אשתו שחייב לזונה ולז"א ולנו בושת הפנים בעגל וכיוון שעשינו את העגל הו"ל דין מורדת שאינו חייב מן הדין לפרנס אותנו אלא מתורת צדקה ע"כ. וז"ש ועבדתם את ה' ועי"ז שתעשו רצונו ית' או הו"ל כדין אשה שעושה רצון בעלה שחייב לזונה כן אתם עי"ז שתעשו רצונו ית' ובירך את לחמך ואת מימך שהוא חייב מן הדין לפרנס אותנו כדין הבעל שחייב לזון את אשתו וכן ג"כ והסרתי מחלה מקרבך שאם באת לאיזה חולי מחוייב הוא

להסירו ממך כביכול כדין הבעל שחייב לרפאות את אשתו לא כן אם לא תעשו רצונו הו"ל
כדין מורדת שאינו חייב לא במוזנותיה ולא ברפואתה כאמור.

בא"א פ"י הרב חיד"א ז"ל בפנ"ד משום מר אביו ז"ל דארבעה חשובים כמת מצורע עני
סומא ומי שאין לו בנים, והשתא הכתוב מבטיח לעובדי ה' כי חיו יחייו ולית בהו
חדא מתוך ארבע דמי שיש לו אחת מהן חשוב וכמת, וז"ש ועבדתם את ה' אלהיכם ועל כן
תהיו בטוחים שתנצלו מכל הדברים אשר הם למיתה זה יצא ראשונה וברך את לחמך ואת
מימך בשופע רב בשופע רב ולא זו שלא תהיה עני חשוב כמת אלא וברך וכו' ברכת ה'
היא תעשיר והסרותי מחלה מקרבך ובכללם סומא ומצורע החשובים כמת. לא תהיה משכלה
וכו' שיהיו לך בנים ועי"ז את מספר ימך אמלא שתקרא חי ולא מת בחיים ע"כ. ורז"ל
אמרו וברך א"ת וברך אלא וברך, ויראה כחקירת המפ' דיעקב ועשו חלקו העולמות יעקב
יוה"ב ועשו עוה"ז וא"כ איך נהנים ישראל מהעוה"ז ולא די זה אלא עושר רב ונכסים רבים,
וא' מן התירוצים הוא במ"ש רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתוב והארץ נתן
לבני אדם ל"ק כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה ולפי"ז קודם ברכה הוא לה' ומה יזכה
עשו וזרעו כי לא חפץ בברכה לא כן זרע ישראל ברוכי מברכינן ועי"י הברכה אנו קונים דה'
נתן לבני אדם, וז"ש אל תקרי וברך אין אתה יכול לקרות וברך את לחמך וכו' דהיינו
בשופע רב עד אשר תקרא וברך כי עי"י הברכה משמיא מיהב יחבי והוא שלך ואין לעשו
כלום כי לא חפץ בברכה ובמה יזכה בעוה"ז הלא לה' הארץ עכ"ד ז"ל.

בא"א פ"י הרב עיר דוד ז"ל ודקדק במה שפירש"י ז"ל לא תהיה משכלה וכו' אם תעשו
רצוני וק' מה חידש רש"י ז"ל והלא הפ' אומר ועבדתם וכו', לכן פ"י במ"ש
במציעא בשעה שקיבל ר"א יסורין אשה לא היתה מפלת נפלים ולא שכיב אינש בלא זימניה
מפני גודל חלשו ומכאוביו ויסוריו היה מגין זכותו על העולם על עונותיהם שעשו ואשה
לא היתה עקרה ולא שכיב אינש בלא זימניה. הרי לפניך ב' דברים שהגינו בימי ר"א מחמת
יסוריו ומכוונים בפ' זה בימיו אשה לא היתה מפלת נפלים זהו לא תהיה משכלה וכו' לא שכיב
אינש בלא זימניה זהו את מספר ימך אמלא, נמצא שלא היה באותו הזמן בימי ר"א שאשה
לא היתה מפלת ולא שכיב אינש בלא זימניה אף שהיו באותו הדור רשעים היה זכות
ר"א מגין מחמת יסוריו, בזי"ז והסרותי מחלה מקרבך שלא יהיה שום יסורין על שום אדם
וקשה א"כ היאך יכול להיות שלא תהיה משכלה את מספר ימך אמלא הלא בלתי אפשר
להסיר שני הדברים הללו כ"א שיהיה לאיזה צדיק יסורין כמו שהיה בימי ר"א, אך זיל
בתר טעמא למה היו יסורין לר"א מפני שדורו היו רשעים לכן קיבל יסורין ר"א כדי להגן על
הכלל ועל הפרט, לזה פירש"י אם תעשו רצוני ואו לא תהיה וכו' א"ד ז"ל.

בא"א פ"י המפ' ז"ל במה שידוע דכמה בנ"א אשר חנן אותם אלהים עושר וכבוד ונכסים
ואין יכולים ליהנות מנכסיהם ותמיד ברכה מצויה בביתם שהם חולים ואינם
יכולים לאכול או שאין להם בנים מרובים כדי לאכול, לז"א ועבדתם וכו' ועי"ז וברך וכו'
ול"ת שהברכה תהיה בביתו מחמת שאינו יכול לאכול מסיבת החולי לז"א והסירותי מחלה
וכו' וכדי של"ת ג"כ שהברכה נמצאת בביתו מחמת שאין לו בנים כדי לאכול לז"א לא
תהיה משכלה וכו' ודו"ק

בא"א פ"י בס' אברהם אנכי במ"ש בתענית בימי רשב"ן הוה כפנא ומותנא וכו' ואמרו
היכי נעביד וכו' ואמרו להתפלל על חדא דכד יהיב רחמנא שבעא לחיי הא דיהיב,
וז"ש בזמן שתראה וברך את לחמך ואת מימך תהיה בטוח והסירותי מחלה מקרבך דבר כי
יהיה והסיר ה' ממך כל חולי את מספר ימך אמלא דלתיי הוא דיהיב א"ד ז"ל.

בא"א פ"י הרב הנז' יצ"ו בהק' מה שפ"י בס' ארץ החיים כוונת הפ' טעמו וראו כי טוב ה'
וז"ל פ"י רמ"א דאנחנו רואים כי אור השמש הוא טוב אך מי שיש לו חולי
העינים צריך להסתיר ממנו אור השמש ואין החסרון בשמש אלא החסרון בא מהעינים רעות

וכן באכילה יש אכילות טובות ומתוקות לחיך ואלו לגבי חולה כל מתוק מר והמניעה אינה מהמאכל אלא מהאוכל כך הוא בעבודתם ה' מי שיש לו לב טהור יש לו חשק בעבודת ה' וז"ש טעמו וראו כי טוב ה' עכ"ד. וז"ש לענין השמש כן אמרו בפ"ק דע"ז לענין הצדיקים מתרפאים בו ורשעים גדונים בו דהם ב' הפכים וביארו דהכל תלוי לפי המקבל, ובענין האכילה לא בחולה לבד אשכחן זה אלא גם בחנה כתיב ותבכה ולא תאכל, חנה למה תבכה ולמה לא תאכל נמצא דאשה עקרה מעותרת למנוע עצמה מאכילה ושתייה, וכמו כן איתא גבי ברוזילי בן פ' שנה אנכי היום אם יטעם עבדך את אשר אוכל, ואלו בעבודת ה' לפי התנחומא ס' נח מי שהוא עקר שאינו מוליד מוסיף יותר בעבודת ה' דתולדותיהם של צדיקים מע"ט מדכתיב פרי צדיק עץ חיים, וכן בהגיעו לימי הזקנה מוסיף יותר בעבודת ה' ובפרט בת"ח דדעתם מתוספת עליהם וכל היכא דיגדל בשנותיו יתגדל בעבודת ה' וכדרשת זוה"ק ע"פ מפני שיבה תקום יע"ש, והשתא זהו כוונת הכתוב ועבודתם את ה' אלהיכם מלב ונפש עבודה שבלב וכיון דיש לכם חשק בעבודת ה' תהיו אוהבים ורצים תמיד לעבודתו, וענין זה דבר הלמד ובירך את לחמך ואת מימך דמצד עצמם הם טובים אך מצד עצמך כדאי שתזכה ובירך את לחמך ואת מימך צריך והסירותי מחלה מקרבך דאם תהיה חולה אז כל מר מתוק בהפך וגם לא תהיה משכלה ועקרה בארצך דלא תהיה כמו חנה דהיתה בוכה ותבכיה משביע כמו לחם דלא תאכל כיון שהיא עקרה ויותר חידוש דיהיה לך חיך יטעם לאכול אף בזמן דאת מספר ימך אמלא לא כמו ברוזילי דעל היותו זקן והיה שטוף בזמה לא יטעם לאכול אלא אף בהיותו זקן ושבע ימים ובירך את לחמך וכו' והוא מדה כנגד מדה כשם שאתה מוסיף דועבדתם את ה' אלהי' אף בימי הזקנה גם ה' יתן לך כח לאכול ולשתות הפך הע"ה דטעם זקנים יקח אלא יהיה לך חיך לטעום וערב לך אף בימי זקנתך עכ"ד.

באו"א פ"י במ"ש במציעא בעובדא דההוא עבדא סבא דכשנזדקן הרבה ולא יכול לעבוד עבודתו יוצא לחירות מאיליו וזה בעבודת ב"ו אך בעבודת ה' אין נגרע מעבודתו מבחור לזקן אדרבה מוסיף, וז"א ועבדתם את ה' אלהיכם אף בזמן דאת מספר ימך אמלא אין לך מקום פטור דעבד ב"ו דלא חוי עוד למלאכה.

באו"א פ"י ג"כ במ"ש ריב"א ז"ל ע"פ אם יקום והתהלך בחוץ וכו' דמתחיל באל"ף ומסיים באל"ף ירפ"א, להודיע שהקב"ה גוזר על היסורין שילכו לאותו יום ולאותה שעה ע"כ, וזה דרשו ע"פ וחלאים רעים ונאמנים נאמנים בשליחותם, ומריב"א למדנו יותר דלשעות הוא מונה כדכתיב בידך עתותי והא נמי איתא בענין הפרנסה שדרשו לתת להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמר אלא בעתו של כל אחד ואחד, והיינו כענין החולאים דהוא הולך בעתו הקצוב לכא"א א"כ זה רמז הפ' ובירך את לחמך ואת מימך לתת להם את אכלם בעתו כן הוא ממש בענין והסירותי מחלה מקרבך בעת הקבוע לך להסיר המחלה ולא כל העתים שוות א"ד ז"ל.

איתא במד' כי יגנוב איש שור וכו' אמרו ישראל לפי ששור גנבנו ועשינו עגל ה' בקר שילמנו שמתו אבותינו במדבר וארבע צאן אלו ד' גלויות וכו' ע"כ, יל"ד מהו אמרם ועשינו עגל דמשמע דעונשם היה בשביל שעשו עגל דוקא ולאילו היה ע"ז אחרת לא היו נענשים, פ"י הרב גבעות עולם ז"ל בהק' מ"ש הרב פלח הרמון ז"ל שהאדם שהולך במקום טומאה וכוונתו לטובל כדי לידע נהורא מגו חשוכא כמ"ש בזוהר באברהם שהלך למצרים ולמד שמות הטומאה לאיש שכזה אין לו חטא ואילו לא היו ישראל במצרים הי"ל תשו' במעשה העגל שכוונתם היתה לטובה לידע נהורא מגו חשוכא אבל כיון שישבו במצרים וידעו החשוכא שוב אין להם תשובה ע"ש, והרב זר"ב ז"ל פ' כי חשא כתב שאלוה של מצרים היה עגל וכבר עבדו אותו ישראל במצרים והוכיח כן מרז"ל ע"ש, א"כ בזה מדוקדק יפה תיבת עגל הכוונה בשלמא אם היינו עושים ע"ז אחרת היה לנו תשובה שכוונתנו היה

לטובה לידע נהורא מגו חשוכא אבל כיון שעשינו עגל שהוא ע"ז של מצרים וכבר ידענו אותה א"כ אין לנו תשובה והחטא הוא גדול לכן ה' בקר שילמנו את"ד ז"ל. ובוזה פי' הרב בנו ז"ל כוונת הפ' סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל, עגל להם דייקא שהיו במצרים ועבדו עגל ועכ"ז עתה עשו עגל לכן עונשם גדול ע"כ. ובוזה פי' איהו ז"ל כוונת פסוקים בפ' נצבים פן יש בכם זכו"ע"ב.

אשר בזה אפ"ל לענ"ד כוונת הפ' אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים לא יהיה לך אלהים אחרים הול"ל ולא תעבוד ע"ז סתם מהו אחרים, אכן עפ"י א"ש וז"ש אנכי ה"א וכדי של"ת שאני עו"ז כדי לידע נהורא וכו' לז"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכבר עבדתם עגל במצרים וידעתם נהורא מגו חשוכא וכדי שלא תאמר א"כ עגל דוקא אסור לנו אבל ע"ז אחרת מותר לזה הוצרך להזכיר עוד לא יהיה לך אלהים אחרים דייקא שאינו עגל אלא ע"ז אחרת אף על זה אני מזהירך דלא יהיה לך ודו"ק.

באו"א אפ"ל כוונת המד' הנז' בהק' מ"ש בגמ' ת"ת צריך שיהיה בו זכו' ופי' המפ' דפליגי אי כל כולה משמע או כ"ד ונ"מ אי אמרינן נעשה אדם ללמד ענוה או ב' רשויות ח"ו כידוע, ובוזה פי' כוונת או"ל כל המתגאה כאילו עו"ז, ובוזה פי' מו"ר ח"ר עזרא יצ"ו כוונת הפ' ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו, הכונה ובכל ר"ל בתיבת כל אשר אמרתי אליכם תועבת ה' כל גבה לב תשמרו לפרשה אפי' כ"ד שע"ז ושם אלהים אחרים לא תזכירו דכיון שאתם אומרים דכל כ"ד משמע והגאון אסורה א"כ גם נעשה אדם ללמד ענוה לא ב' רשויות ח"ו וז"ש ושם אלהים אחרים לא תזכירו כאו"ע שעו"ז בטענה דנעשה אדם נראה ב' רשויות ח"ו אלא נעשה אדם ללמד ענוה א"ד יצ"ו וש"י. עו"ן מ"ש הרב דברי מרדכי גלאנטי ז"ל דהשבטים גנבו ליוסף עפ"י מדותיו שהיה מתגאה בעצמו וז"ש הנה בעל החלומות הלזה ר"ל גאה לכן ועתה לבו כולנו ונתרגנו יחד יע"ש"ב. בזו"ו כוונת המד' הנז' לפי ששור גנבנו זה יוסף והענשנו אותו בשביל שהיה מתגאה נראה דאנחנו טוברים דכל כ"ד והגאון אסורה א"כ הע"ז אסורה דנעשה אדם ללמד ענוה א"כ איך עבדנו ע"ז ועשינו עגל לכן נחייבנו וכו' ודו"ק.

כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל ההתי והאמורי וכו' לא תשתחוה לאלהיהם וכו' אפ"ל לענ"ד בהק' משו"ל על טענת אוה"ע לסטים אתם וכו' שהקב"ה התיר ממונם כמשה"ה ראה ויתר גוים ראה שלא קיימו ז' מצות עמד והתיר ממונם לישראל, והנה איתא עוד לימוד על פסוק זה ראה ויתר גוים ראה שלא קיימו ז' מצות עמד והתירם להם ונ"מ בין ב' הפי' דאי אמרינן ראה ויתר גוים שהתיר להם ז' מצות א"כ יש לישראל תי' על מעשה העגל משום לי צוית ולא להם לא כן אי אמרינן ראה ויתר גוים התיר ממונם לישראל א"כ הו' מצות לא תותרו להם א"כ איך יאמרו ישראל דהותר להם לעבוד ע"ז משום דלי צוית וכו' מי איכא מידי דלגוי אסיר ולישראל שרי כאשר האריך בזה הרב שמע יעקב ז"ל ע"ע. בזו"ו כי ילך מלאכי לפניך והביאך וכו' וק' וכי לסטים וכו' א"ז מוכרח לומר משום דקרא כתיב ראה ויתר גוים התיר ממונם וכו' א"כ ליכא למימר התיר להם ז' מצות אלא עדיין ז' מצות אסורות לב"ן וא"כ מעתה לא תשתחוה לאלהיהם בטענה דלי צוית וכו' דליכא מידי דלגוי אסיר ולישראל שרי ודו"ק.

פרשת תרומה

סמיכות הפ' ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר וכו' וידבר ה' אל משה לאמר ויקחו לי תרומה, פי' הרב אם הבנים ז"ל כוונת הסמיכות הנז' והוא בהק' מ"ש זל טעם שזכו ישראל לקבל את התורה ולא מלה"ש מדין בן המצר משום דישראל

נקראו בנים להקב"ה ולגבי בן ליכא דינא דבר מצרא, עו"ן מ"ש תחיד"א ז"ל משם מהר"ם אלשיך ז"ל דמענין הקרבנות נראה דישאל הם בנים להקב"ה שהרי אם איתא דיש להם דין עבדים איך הוא ציוה שיביאו לו קרבנות ונותן להם שכר בשבילם, והלא מה שקנה עבד קנה רבו ומה מקום לשלם שכר אלא ודאי דין בנים יש לבנו, ע"כ. גמצי"ל בי כיון שמה שקנה עבד קנה רבו אין מקום לצוות לישראל להביא קרבן ליתן להם שכר דמה הם עושים כיון דמשלו נותנים לו, וכמו כן איכא למימר גבי התרומה אשר ציוה ויקחו לי תרומה כאילו אינו שלו עד עכשיו ואם איתא להא דדין עבדים יש להם היאך הכותב רצה לזכות להם ע"י התרומה כיון דאין להם מקום זכות בזה כי מה שקנה עבד קנה רבו, בזו"ו כוונת הסמי' ויבא משה ויעל אל ההר ויהי משה בהר מ' יום ומ' לילה לזכות לקבל התורה וליתנה לישראל ומאיזה זכות זכה משה לקבל התו' וליתנה לישראל והלא מלה"ש נתאו לו ומפני מה נעלמה מהם לזה תי' וסמך דבר אל בני דייקא שהם בנים ולגבי בן ליכא דינא דבר מצרא, וראיה לזה שהם בנים תלמוד מציווי זה אשר אנכי מצוה ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי ואם הגע עצמך שאין להם דין בנים מה מצווה בציווי זה ומה טעם יש בה הרי מה שקנה עבד קנה רבו אלא מוכרח דע"י דיש לכם דין בנים אני מצוה אתכם את הדבר הזה וכמדובר ומעתה לכן זכה לקבל את התורה וכאמור.

באו"א פ' הרב הג' כוונת הסמיכות בהק' מאי דקי"ל אסור להשתמש בשרביטו של מלך וא"כ איך מצינו כמה דברים שהותר לישראל להשתמש בשרביטו של הקב"ה כמו שבת ודינים וכיוצא והרי איכא איסורא, ותי' דכל לגבי בן ליכא איסור זה דבן מותר להשתמש בשרביטו של אביו, עו"ן שאלת אותו המין אלהיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל ותי' המפ' דקי"ל כהן מטמא לבנו ולכך לא שאל איך נטמא דלכן קברו למשה בכבודו ובעצמו דאב מטמא לבנו, עו"ן מ"ש בזוה"ק ס' אחרי תאנא מלך ב"ו אי ב"ג רכיב על סוסיא דיליה בר קטלא הוא קוב"ה ארכיב לאליהו על דיליה דכתיב ויעל אליהו בסערה השמים הכא מה כתיב ולא ימות כי בענן אראה על הכפורת וקב"ה עייליה למשה ביה דכתיב ויבא משה מתוך הענן ממש ע"כ, באופן כי מאי דעייליה למשה בתוך הענן הוי משתמש בשרביטו של מלך, בזו"ו ויבא משה מתוך הענן ויעל אל ההר ונשתמש בשרביטו של מלך זה הענן כדעת הזוה"ק וכ"ת מהיכא תיתי שישתמש בשרביטו מאחר דאנן קי"ל כי אחת דתו להמית לזה בא כמתרץ דיפה יצדק לו להשתמש בשרביטו של מלך ולזה הוסמך דבר אל בני ויקחו לי תרומה ומהכא שמעינן דקב"ה כהן ומכא כתוב זה שואלים הלכו המינים כי קבריה למשה במאי טביל אלא מאי אית לך למימר כי משה נחשב להקב"ה כדוגמת בן שאביו מטמא לו ה"ג לא תקשי לך מאיזה צד הותר לו לבא בענן אף כי הוא שרביטו של מלך כיון דלגבי בן לא נאמרו דברים הללו ע"כ.

באו"א פ' המפ' ז"ל כוונת הסמיכות במשנ"ל דמרע"ה טען להציל את ישראל ממעשה העגל בטענת לי צוית ולא להם, אכן כתבו ז"ל דבאמת טענה זו דחווה היא ממה שראינו בעינינו שירד ה' על הר סיני ואי כל כוונתו לצוות למשה לבדו הרי קי"ל אין יוצאים מא"י לחו"ל כדי ללמד תורה ליחיד אלא לרבים ומכ"ש שירד הקב"ה משמי מרומים השמים העליונים לה"ס כדי ללמד תורה למשה לבדו ומה שירד הוא כדי ללמד תורה לכל ישראל ללמד תורה לרבים שרי, א"כ מזה מוכח דטענת לי צוית בטילה היא והם חייבים במעשה העגל ולכן ציוה ה' לישראל לעשות המשכן כדי שיבוא זהב שבמשכן ויכפר על מעשה העגל, בזו"ו כוונת הסמיכות וישכון כבוד ה' על הר סיני שהניח הקב"ה השמים ושמי השמים העליונים וירד להר סיני ועלה משה להר סיני ויהי בהר מ' יום ומ' לילה כדי לקבל התו', א"כ מזה מוכח דמה שציוה הקב"ה לתו' לא למשה לבדו אלא וידבר ה' אל משה לאמר לאחרים שהם בני ישראל וז"ש דבר אל בני ישראל וז"ש דבר אל בני ישראל וידבר ה' אל משה לאמר דאם היה למשה לבדו היאך הותר להקב"ה לרדת על הר סיני כדי ללמד תורה ליחיד אלא

ודאי שהציווי הוא לכל ישראל וא"כ ישראל הם חייבים במעשה העגל לכן ציוה תו"מ ויקחו לי תרומה שיעשו משכן כדי שיבוא הזהב שבמשכן ויכפר על מעשה העגל ע"כ.

באו"א אפשר לומר כוונת הסמיכות בהק' משו"ל דמה שבחר הקב"ה בהר סיני לתת עליו התורה ומאס בשאר הרים משום שהקב"ה בחר במידת הענוה לכן כדי ללמד לאדם דעת שיתנהג בענוה יתירה השרה שכינתו על הר סיני שהוא שפל ונמוך מכל ההרים, וזהו טעם שמשם רבינו ע"ה נבחר לה' שיתן התו" על ידו דוקא ולא ע"י אחר משום שהוא עניו ומש"ה והאיש משה עניו מאד כמו שפי' משה קיבל תורה מסיני כידוע, וידוע דכל מי שהוא עניו גורם שהקב"ה תמיד שורה עמו כמש"ה אני את דכא וההיפך מי שאינו עניו אלא אוהו במדת הגאווה אומר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם, עו"ן מ"ש ז"ל אין תפלתו של אדם נשמעת אלא א"כ משים עצמו כעפר שע"י שהוא עניו אין נתפלתו נמאסת, וידוע משו"ל ע"פ ולעבדו בכל לבבכם איוו היא עבודה שבלב זו היא תפלה, מעתה יובן כוונת הסמיכות וישכון כבוד ה' על הר סיני וטעם הדבר ששכן על הר סיני דוקא ולא על שאר ההרים הוא מטעם שהוא בחר במי שהוא עניו ולכך מזה הטעם עצמו ויבוא משה בתוך הענן ויהי משה בהר וכו' כדי לקבל התורה דוקא משה ולא אחר משום שהוא עניו וא"כ כיון דדב' אליו הוראה יוצאה דאני בחר בענוה לכן וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ר"ל שגם הם יבחרו במדה זו ותמיד לא יהיו מקפידים זע"ז וו"ש לאמר אמירה רכה ר"ל שתדבר אל בני"י שיתנהגו באמירה שהיא רכה ולא יאחזו הגאווה ועי"ז הם זוכים ויקחו לי תרומה ר"ל שהם לוקחים לי כביכול אצלם שאני דר עמהם תמיד שכל מי שהוא עניו השכינה שורה עמו תמיד וזהו ויקחו לי לשמי שהיא השכינה, וגם הם זוכים שאשמע תפלתם שהיא עבודה שבלב אף שתהיה בלי כוונה כ"כ אני מצוה לפמליא של מעלה שיקבלו אותה וזהו כל איש אשר ידבנו לבו ר"ל שיתפלל וזהו ידבנו לבו שהיא התפלה שהיא עבודה שבלב אני מצוה ואומר תקחו את תרומתי ויעשו רצוני כי כל מי שהוא עניו תפלתו נשמעת כאמור ודו"ק.

באו"א פי' הרב זר"ב ז"ל כוונת סמיכות תי' לילה עמ"ש ויקחו לי וכו' עמ"ש בירושלמי ר"ה בר פפא הוה מיפליג מצוה בליליא פגע בית רביהון דרוחיא פי' אשמדאי שר השדים אמ"ל כדון אלפין רבי לא תסיג גבול רעך אמ"ל ולא כדין כתי במתן בסתר יכפה אף והוה מדכיה ועריק מקמיה ע"כ. הרי למדנו שיש לחלק צדקה בלילה מטעם מתן בסתר או"א או"ל הנותן צדקה מתברך בשש ברכות והמפייסו מתברך ב"א ברכות, וזהו שרמז לילה ויקחו לי תרומה כלומר בלילה יתלקו צדקה ואמר ויקחו"ו בוי"ו ר"ל שש ברכות אתם לוקחים ע"י הצדקה ולפי שמפייסו הוא חשוב יותר שמתברך ב"א לז"א מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי ר"ל מי שיוצא לרעב נפשו ולבו תקחו תרומתי וזהו תרומתי ודאי כי בזה אני רוצה ע"כ.

באו"א פי' הרב בני יוסף ז"ל כוונת הסמיכות בהק' מ"ש ז"ל יבוא זהב שבמשכן ויכפר על מעשה העגל, ובוי"ו מ"ש בגמ' ר' איעסק ליה לבריה וכו' אמ"ל בני מדת קונך יש בך מעיקרא כתיב תביאמו ותטעמו והדר כתיב ועשו לי מקדש, ולנו לדעת דלמה באמת הקב"ה חזר בדיבור הראשון שאמר שלא יבנה ביהמ"ק אלא אחר ביאתם לארץ ועתה חזר וציוה אותם במדבר לעשות משכן, אך עפ"י יובן דמעיקרא קודם שעשו ישראל את העגל היה ראוי שיבנה ביהמ"ק אחר ביאתם לארץ אבל אחר שעשו את העגל אמר ועשו לי מקדש כדי שיבוא זהב שבמשכן וכו', וידוע שטעות ישראל שעשו את העגל בשביל שהיו סבורים שאותו יום שעלה היה מן המנין כמש"ה וירא העם כי בושש משה באו שש ולא בא לפי שהוא אמ"ל מ' יום שלימים ויום עלייתו אין לילו עמו לפיכך טעו בזה ועשו את העגל והוצרכו לעשות משכן דאי לאו הכי לא היו צריכים לעשות משכן אלא אחר ביאתם לארץ, וו"ש ויהי משה בהר מ' יום וארבעים לילה ימים שלימים דהיינו יום ולילו עמו בשביל זה

נצטוו ויקחו לי תרומה כדי שיבוא זהב של המשכן וכו' שלכך נצטוו לעשות משכן במדבר ולא המתין להם עד שיכנסו לארץ וע"כ לא נצטוו להביא אלא האנשים ולא הנשים שהם לא חטאו בעגל לכך אמר מאת כל איש דייקא ולא מן הנשים ע"כ.

באו"א פי' הרב זר"ב שני כוונת הסמיכות במ"ש במד' ז"ל ויקחו לי אמר הקב"ה התו' היתה שלי שנא' למען תהיה תורת ה' בפניך והמשפט שלי שנא' כי המשפט לאלהים הוא אתם נטלתם אותם קחו אותי עמהם שנא' ויקחו לי ע"כ. עו"ן מ"ש במד' דבבוקר ניתנה תורה ובערב ניתנו הדינים שנא' מבוקר לערב יוכתו וכו' וז"ש ויהי שם עם ה' מ' יום ללמוד ממנו התו' ומ' לילה ללמוד עמו הדינים שניתנו במ' לילה לכן כדי שנתן להם שתים אלו התו' והדינים לכן סמך ויקחו לי לי אתם לזקחים כמ"ש במד' ע"כ.

ובכוונת המד' נטלתם אותי קחו אותי עמכם פי' הרב הנו' בראשון דמה ענין זל"ז התורה והמשפטים למה שיקחו אותו ית', אכן פי' הרב ז"ל וז"ל נראה דמה שנתן להם את התורה ואת המשפטים שרצה לזכות אותם בב' עולמות עוה"ז ועוה"ב דאלמלא המשפטים איש את רעהו חיים בלעו והיה הרב ישוב העולם ושוב לא היה נמצא שום הנאה לישראל בעוה"ז אבל ע"י המשפטים שנתן להם כגון הרחקת נזקים ושאר דינים בכלל עי"ז מעמידים ישוב העולם ושוב לא היה נמצא שום הנאה לישראל בעוה"ז אבל ע"י המשפטים שנתן להם כגון הרחקת נזקים ושאר דינים בכלל עי"ז מעמידים ישוב העולם ולכך בשכר שישראל שומרים את המשפטים הם זוכים ליעודי שכר עוה"ז והיינו מדה במדה כיון שהמשפטים מקיימים ישוב העולם, אבל התורה תכליתה היא לזכות את ישראל לעוה"ב ולכך שכר תורה בהאי עלמא ליכא רק שכר רוחני לעוה"ב, ובזי"ז סמיכות הפ' בפ' עקב דלעיל כתיב ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם וכתוב בתריה והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ואהבך וכו' ד"ל למה אמר את המשפטים ולא אמר מצות וחוקים כמ"ש מקודם, ועוד דהב' סותרים זא"ז דבתחילה כתיב היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם כמשו"ל ואח"כ ואהבך וכו' שהוא שכר בעוה"ז, אמנם עפ"י ד' יע"ן דודאי שכר המצות כולם אינם אלא היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם דכל המצות לא באו אלא לצרף אותנו לזכות לשכר עוה"ב אכן חלק המשפטים והדינים שלא באו רק לצורך הנהגת עוה"ז ולא שייכי כלל לעולם הנשמות כי כנגדם שכר יעודי עוה"ז מדה במדה וז"ש ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים היום לעשותם פי' היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם וכדי של"ת שמהדיוק משמע שגם המשפטים בכלל שלמחר לקבל שכרם לז"א והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וברכך וכו' ר"ל דיצאו המשפטים מכלל זה דשכר המשפטים יש בעוה"ז מטעם הנ"ל ולא כשאר מצות ששכרם לעוה"ב. וזהו כוונת הכ' בפ' משפטים ויבא משה וידבר לעם את כל דברי ה' ואת המשפטים ויען כל העם קול א' ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה, וישכם בבקר ויבן מזבחת וכו' וישלח את בערי בני ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים ויקח משה ס' הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ע"כ. ד"ל מהו את כל דברי ה' ואת המשפטים דמשמע דהמשפטים אינם בכלל דברי ה' הם. וידבר ה' אל משה לאמר דבר על בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, וזאת התרומה אשר תקחו מאתם, פ' הרב עיר דוד ז"ל בחק' מ"ש בגמ' בב"ב ממשכנין על הצדקה אפילו בע"ש, ומקשי בגמ' והכתיב ופקדתי על כל לוחציו כי כל מצוה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מצווים עליה, ותי' הא דקבילו עלייתהו הא דלא קבילו עלייהו, ובתוס' שם איתא האי כפיה היא בדברים ועוד הא בעשיר הא בעני, ובוז מבואר דיש לדקדק למה אמר קרא לשון ויקחו שהוא לשון כפיה אף שלא לרצונו ושלא לטובתו והכתיב ופקדתי על כל לוחציו, לזה בא הכתוב להורות לנו כי התי' דגמ' ותוס' כנ"ל וז"ש וידבר ה' אל משה לאמר אויל ומפרש דב"ר א"ל בני ויקחו ר"ל מה שאני אומר אף בע"כ לאו כפיה ממש אלא כפיה בדברים וז"ש דבר ויקחו דקיהת

זו היא כפיה בדברים, שוב שנית מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, ר"ל כתי' הגמ' הא שאני מצווה אתכם שתקחו את תרומתי היכא דקבילו עליהו, שלישית וזאת התרומה אשר תקחו מאת"ם ר"ל מה שאני מצווה אפי' בע"כ היינו מאת"ם לדעת המ"ד מאתם שיש אתם ר"ל בעשיר או לוקחים ממנו אף בע"כ עכ"ד.

באו"א פי' הרב מאור ושמש כוונת הפ' הגז' עם פירש"י שפירש לי לשמי תרומה הפרשה יפרישו לי ממנום נדבה ע"כ, הכוונה היא דהנה האדם כשרוצה באמת לאמתו לעבודת הבורא ית' לייחד קבה"ו בכל עבודתו צריך לזה פרישות גדול מבני אדם שלא יחבר את עצמו לבני אדם שאינם הגונים רק לצדיקי הדור לפעמים לראות עבודתו השלימה והעיקר להתבודד במחשבתו תמיד להסתכל ברוממות אלהותו ית"ש זהו מדרגה אחת, ועוד צריך מדרגה אחרת שלא יאהב לקנות ממון הרבה רק צריך להיות לו מדת ההסתפקות להסתפק במועט כי אם ח"ו יהיה אוהב כסף אזי לא יוכל כלל לעבוד את ה' באמת, וזהו פי' כוונת רש"י הגז' עם הפסוק ויקחו לי כשתרצו ליקח כביכול קוב"ה דהיינו אלהותו ית"ש לשמי דהיינו לדבק קבה"ו וזהו לי לשמי או צריך תרומה הפרשה מאת כל איש שלא להתערב עם בני אדם רק להיות בהתבודדות גדול וזהו תרומה מאת כל איש וגם צריך לפרוש את עצמו מתאוות הממון וזהו יפרישו לי ממנום ר"ל שצריך לפרוש עצמו מממון שלא ירדוף אחריו רק ההסתפקות ואז ידבנו לבו לה' ויהיה יכול ליקח לי לשמי כביכול דהיינו לייחד עולמות העליונים עם התחתונים באהבה, ואמנם יקרה לפעמים שנדמה לאדם שנצרך לממון ונותן עיניו בממון לפי שעה באומרו שאת"ו יהי הפרוש לשמו ית' ע"כ סיים רש"י ואמר נדבה ר"ל שיהיה מיד בלי יניח לימים הבאים כי זה חילוק בין נדר לנדבה שנדבה אומר הרי זו ומפריש מיד ונדר אומר הרי עלי שמקבל על עצמו להפריש לאחר זמן והבן עכ"ד.

באו"א פי' ז"ל כוונת רש"י ז"ל לי לשמי, והוא בהק' משז"ל מי שאינו נותן מעשרותיו כראוי לכהן ולוי סופו שיצטרך לכהן ע"י סוטה, וזה רמזו ויקחו לי אחד מארבעים כראוי ל"י והיינו לשמי בשביל שמי שלא ימחה על המים ע"כ ה' לק"ש ז"ל.

באו"א פי' ז"ל במ"ש אסור לכהן לבקש התרומה דבזיון הוא לפי שאומר שם המפורש, ולזה ציוה ויקחו לי שיקחו אצל הכהן והיינו בשביל שמי שיוצא מפיו ע"כ. **באו"א** פי' ויקחו הם בשביל שמי שיהיה כסדר יו"ד הפרוטה ה' חמש אצבעות הנותן ו' רמז לזרוע הנותן ה' חמש אצבעותיו של עני אבל אם פשט העני את ידו תחילה יהיה תו"ה שלא כסדר ולכן צריך שתעשו בסדר שיתייחד שמי כסדרו ע"כ.

באו"א פי' מהרימ"ט ז"ל כוונת הפ' הגז' הרב מערכי לב ז"ל דף ע' ע"ד במ"ש בב"ב מ"ד וילבש צדקה כשריון לומר לך מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, ותמה הרב ז"ל דמאי קמל"ן דאטו אפ"ל יצטרפו הפרוטות והלא קמא קמא בטיל, ופי' הרב ז"ל דה"ק הרי שהוצרכו לפדות שבוי אחד או ליקח מלבוש לעני אחד ונטלו פרוטה מזה ומפרוטה מזה מעלה הכתוב על כל אחד ואחד שנתן פרוטה לאותה מצוה כאלו עשאה בשלימות שהרי אותה פרוטה צריכה לאותו מלבוש או לפדות אותו עני ואלמלא אותה פרוטה לא נגמרה המצוה, וזה דרשו ממה שדימה הכ' לשריון שכל קליפה וקליפה שבו צורך לשריון דלא סגי בלא"ה שהרי כל השריון נעשה קליפה בצד קליפה שיהיה שלם נמצא שכל א' וא' צורך השריון בשלימות הוא ה"נ בצדקה דרבים בזמן דמעשו אהדדי מעלה הכתוב על כל א' וא' כאלו עשה כולה, וזהו ג"כ כוונת הכ' שרצה הקב"ה שתהא מלאכת המשכן וקרבנות צבור נעשים מכללות ישראל כולם וכל א' מביא אשר נמצא ממה שידבנו לבו וזהו וכסף וכו' וכל פרט שאדם נותן הוא צורך לתרומת המשכן ומעלה עליו הכתוב שכל התרומה גלקחה מאת כל איש ואיש ביהוד, וז"ש ויקחו לי תרומה אותה תרומה מועטת מעלה אני עליהם שמאת

כל איש ואיש מאחר שכוונתם רצויה שהיה רוצה לתת הכל אם היה בידו הרי הוא כאילו מכל א' וא' לקחתם כל תרומתי בשלימות עכ"ל ז"ל.

באו"א פ' הרב מערכי לב ז"ל דף כ"ג קרוב להנני' והוא במשז"ל בענין הצדקה דאפילו על הדיבור שאמר לתת צדקה מקבל עליו שכר דכתיב בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך הדבר ר"ל הדיבור, ובזי"ו פשט הפ' ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, דהקושי מבואר דאם הוא כמעשהו אין זה חסד, אך למה שנתבאר דאף אם אמר לתת צדקה ונאנס ולא נתן נותנים לו שכר כאילו נתן ואמרי' בקידושין מאי ולחושבי שמו אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה וזה ודאי חסד גדול דאם דיבר לתת צדקה לעני המוטל ברעב או חשב לתת ולא נתן העני המוטל ברעב איך יתחשב כאילו החיה את העני ונפשו ריקה, וזהו כוונת הכ' ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דאף שאמר לתת לו חשב לתת כיון דנאנס ולא עשה איך יחשב כאלו עשאה אם לא ברוב חסדיו ית"ש, והנה עוד או"ל רחמנא לבא בעי ודברים צריכים ביאור דאע"ג דעיקר היהירות בלב טוב אך עכ"פ לא יתכן שיהיה עיקר לפני הקב"ה מחשבה טובה שבלב נגד המעשה דאפילו לימוד תורה שגם היא עצמה מצוה ואין קיום למעשים בלעדה כמ"ש ולא ע"ה חסיד נחלקו אי תלמוד גדול או מעשה גדול ואמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה נמצא דתכלית הכל הוא המעשה וא"כ איך יאמרו ז"ל רחמנא ליבא בעי, אך הביאור הוא שבלב טוב יכול לעבוד את ה' יותר מן המעשה היא כיצד ד"מ במצות צדקה ויש כאן העניינים העטופים ברעב האיש הירא את ה' בלב שלם רוצה להספיק מזון לכל העניים אך במעשה הצדקה אינו נותן אלא לפי יכולתו אם מעט ואם הרבה, וכן בלמוד התורה יש שלבו חושק בתורה ורוצה ללמוד יומם ולילה וצורך המזונות אינו מניחו, וכן בשאר קיום המצות, נמצא זה גדול מחשבת לבו יותר מן המעשה ובוחן לבות וכליות אלהים צדיק נותן לאיש כדרכיו, אבל הנסיון לגבי דידן הוא שמי שעובד את ה' בשמחה ובטוב לב ד"מ נתן לעני צדקה כפי יכולתו בשמחה ומצטער על שאין לו יכולת לתת לו כפי רצונו חשוב לפני הקב"ה כאלו נתן עשר בדמיו כפי רצונו עו"כ אמרו רחמנא ליבא בעי דעובד את ה' כפלי כפלים מן המעשה, וזה אפשר כוונת הכתוב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה דהיינו הביא לידי גבאי כל א' כפי יכולתו ולא זו בלבד אלא מאת כל איש אשר ידבנו לבו יותר ממה שנתן שאין לו יכולת לתת כפי רצונו תקחו את תרומתי שגם זה חשוב לפני כאלו נתן כפי רצונו ולהכי כתיב תרומתי דיתרון זה לא בא ליד גבאי אלא לפני ית' ע"כ.

באו"א פ' הרב שד"ה ז"ל כוונת הפ' הנני' והוא בהק' מ"ש הבעה"ט כי תרומה היא התורה וכן אותיות תרומה היא אותיות מתור"ה וכן אותיות תורה מ' רמו לארבעים שנה שאכלו את המן כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, עו"ן משז"ל ע"פ כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו וכו' ואם לאו לא, עוד או"ל בפ' וסעדו לבכם וכו' מכאן שאין יצה"ר שולט במלאכים כי בלב יש ב' חללים חלל א' מלא דם מדור יצה"ר וחלל ב' הוא ריקן מדור יצה"ט, וז"ש ויקחו לי תרומה שהיא התורה, תדע מהיכן יקחו אותה וילמדו מאת כל איש המתגבר על יצרו כאיש אשר ידבנו לבו שאין לו אלא לב א' שהיצה"ר הוא כפוף תחת ידו של ימוד תורתו טהורה היא לא להתגדל וכיוצא רק לשמה כמלאך ה' צבאות או ממנו תקחו את תרומתי ר"ל תורתו כאמור.

באו"א פ' הרב הנני' במ"ש מתרמ"א ז"ל בענין הג' תרומות באורך כי יש בני אדם שאינם נותנים צדקה רק כששואלים מהם או מפני יראה ובושה וכיוצא אבל הנותן מרצונו הטוב בלתי שאלת אחרים הוא המעולה, וז"ש ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו כל אחד כפי נדבת לבו, יש מעולים מהם מאוד כי הם מעצמם יאמרו לכם תקחו את תרומתי בלתי שאלה ויש מהם שצריך לשאול מהם ולקחת מהם בע"כ, וז"ש אשר תקחו מאת. ע"כ.

באו"א פי' מהר"פ ז"ל והוא דמי שהוא איש עשיר גדול ונדיב לב בבוא אליו הגבאי צדקה לשאול ממנו לא ישאלו בפניהם דבר קצוב כי לגבי השואל הוא מתבייש לשאול הרבה ואדרבה אם אנחנו מניחים שהנדיב יאמר הוא בפיו הוא פוסק ליתן יותר ממה שישאלו כפלי כפלים, וכמעשה שהיה באיש עשיר נדיב ירא ה' שבא אליו הגבאי לשאול צדקה לדבר מצוה ואמר העשיר להעומדים לפניו אמרו אתם ואתן והם השיבו כל מה שאנחנו אומרים הוא הפסד למצוה אמור אתה וכן היה, כי ענין אותה גביה אם יאמרו שיתן מנה מאתים היה די והוא אמר בפה מלה אלף גרוש והיינו כי כך נתן ה' בלבו שיתן, וז"ש דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה הפרשת תרי ממאה דבר קצוב אבל מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי דהיינו מה שאנכי נותן בלבו שיתן והו' תרומתי ולא תרומתכם שאתם תשאלו ותתנו קצבה לדבר ע"כ.

באו"א פי' הרב בני' ז"ל כוונת הפ' הנז' במ"ש הרמב"ם ז"ל הרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה והמשובח ביותר שהרי נאמר בתורה והבל הביא מבכורות צאנו ומחלבייתן, וה"ה בכל דבר שהוא לשם האל שיהיה מן הנאה ומן הטוב אם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכילו מן הטוב, כיסה ערום מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר מן הנאה שבנכסיו ע"כ. וז"ש דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ר"ל כשהן מפרישין שום דבר לשמי יזהרו שיהיה מן הנאה והטוב מה שלב האדם חושקו ויש לו נדיבות לב בו דהיינו הנאה והטוב באותו דבר וזהו מאת כל איש אשר ידבנו לבו מזה הדבר תקחו את תרומתי.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש הטור אל יעלה בלב האדם לומר איך אחסר ממוני ליתנו לעניים כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד וזהו רצונו שיחלק ממנו לעניים וזהו החלק הטוב שיהיה לו ממנו והכל הוא לה' שנא' לי הכסף וכו' ואין לו בו אלא טובת הנאה דוקא, וז"ש ויקחו לי תרומה ר"ל קחו ממה שהוא שלי כי לי כל הארץ והכל שלי כמ"ש לי הכסף וכו' ואין לאדם בו רק נדיבות הלב ורצון הטוב, וזהו מאת כל איש שמה שנותן מאתו הוא אשר ידבנו לבו נדיבות הלב ורצון הטוב זהו דוקא ממנו אבל הממון שלי הוא ע"כ.

באו"א פי' הרב נח"י ז"ל כוונת רש"י שאמר לי לשמי ונוסף לזה פי' דברי הוזהר דף כ"ז ע"א ר"י פתח מה רב טובך וכו' דמה ענין פ' זו לתרומה, אכן פי' בהק' מ"ש הבעה"ט ז"ל שיש ג' מיני תרומות עין יפה א' מארבעים בינונית א' מחמשים, עין דעה א' מששים, וכולם נרמזו בפ' זה ל"י גי' מ' כ"ל גי' ק' מ'את כ"ל ר"ת גי' ששים, אמנם סוד של עין יפה איתא במקו' דמי שאין לו חטא נקרא עין יפה כמ"ש כולך יפה רעיתי ומום אין בך ע"כ מחמת שאדה"ר חטא מיום ההוא אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ע"כ הוקבעה התרומה א' מן' לכל נפש כדמצינו בשנותיו של משה שהיו ק"ך שנים תרומת שיתא אלפי שני' א' מן', ועוד איתא בשל"נ כי ענין תרומה של עין יפה הוא כי המילוי של ה' או ביו"ד או באל"ף וזה הואיל שחטא אדם אבל אלו לא חטא אדם היה המילוי ביו"ד ואל"ף ולעתי"ל יהיה מתוקן חטא אדה"ר ולא יהיה מיתה או יהיה המילוי של ה' כך ה"א ביו"ד ואל"ף וזהו עצת ה' ה"א תקום ואז יהיה המילוי דמילוי של שם הוי"ה ט"ל אותיות וזה ט"ל התחיה שלעתי"ל, וי"ל זו היתה תפלתו של משה תזל כטל אמרתי שביקש להעביר כל הוזהמא של הנחש ושיתוקן כל חטא אדה"ר אז יהיה המילוי של השם ט"ל אותיות וז"ש כטל אמרתי, וי"ל זו הרמז ברש"י ויקחו לי תרומה לי לשמיש התרומה של א' ממ' שנרמזה בפ' בתיבת ל"י הוא לשמי כשיהיה שם הוי"ה ט"ל אותיות או יהיה כולך יפה רעיתי ומום אין בך שלא יהיה שום חטא בעולם, וי"ל זה דעת הוזהר שאומר על ויקחו לי תרומה פתח ר"י מה רב טובך וכו' לרמז שזה יהיה לעתי"ל ולא בעזה"ז שעתה מחמת חטא התרומה א' מן'.

ובזה פ' בנו הרב אבני שוהם ז"ל כוונת הפ' לך ה' הצדקה ר"ל שעתה הצדקה שהיא התרומה כמספר ל"ך א' מן' והט' משום דלנו בושת הפנים שחטאנו וא"כ אין התרומה עין יפה דכתיב כולך יפה וכו'.

ובזה פ' איהו ז"ל כוונת המדרש כשאמרו ישראל נעשה ונשמע אמ"ל הקב"ה ויקחו לי תרומה דמצינו כשאמרו ישראל נעשה ונשמע פסקה וזהמתם והיו במדרגה העליונה כאשר אדם הראשון היה קודם החטא וא"כ היו בבחי' כולך יפה וכו' לכן מיד אמ"ל הקב"ה ויקחו ל"י תרומה א' ממ' כי באותו פעם היה בסוד עין יפה שלא היה בהם כלל א"ד ז"ל. **כאו"א** פ' בנו הרב א"ש ז"ל הנז' והוא להבין ג' תרומות אלו איתא בי"ר פ' שמות דיש ד' שמות לאדם והוא אדם איש גבר אנוש בג' יש חלק לעוה"ב רק מדריגתם זו למעלה מזו אדם הוא מדרגה של צ"ג דכתיב אין אדם צדיק בארץ, גם בחייט איתא שם אדם הוא גי' מ"ה כשמו של רבו זה הקב"ה, וזה הפי' שאז"ל מה ה' אלהיך שואל וכו' א"ת מה אלא מאה שהוא רמז בתוספת א' הוא אדם גי' מ"ה הקב"ה שואל ממך להיות צ"ג ומכונה בשם אדם, מדרגה ב' איש, ג' פחותה מכולם גבר, אבל אנוש אין חלק לעוה"ב ולכן כתיב מה אנוש כי תזכרנו, ונגד ג' שמות אלו יש ג' תרומות אבל נגד שם ד' אין שום תרומה כי הרשעים גמורים הללו המכונים בשם אנוש אין תורמין כלל ולא ד"ת במתים, נמצא עין יפה התורמין א' ממ' נקראים בשם אדם המעולה מכולם, וענין יפה יומתק במ"ש מהחיי"א בע"ז עמ"ש כל העוסק בתורה כלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום ופי' הנז' לפי שהניעור כלילה פניו זו עפות ביום והקב"ה נותן לזה שלומד כלילה פנים מאירות ביום וזה עין יפה כמ"ש אסתר ירקרקת היתה וכו' אלא שהקב"ה משך עליה חוט של חסד כדי שתהא נראית יפה, וז"ל עפ"ז פ' חכמת אדם תאיר פניו ר"ל חכמתו של אדם הוא התורה א' ממ' הנקרא בשם אדם שתאיר פניו שהוא עין יפה, וזהו הרמז ויקחו לי תרומה לי לשמי ר"ל כשתתן א' ממ' גי' ל"י אז תהיה במדרגה של שם אדם אשר מספרו כמספר שם הוי"ה ב"ה גי' מ"ה, וזהו ג"כ פי' המאמר כשאמרו ישראל נעשה ונשמע מיד אמ"ל הקב"ה ויקחו לי תרומה כי באותו פעם שאמרו נעשה ונשמע היו במדרגה עליונה הנקרא אדם ולכך נאמר ויקחו ל"י א' ממ', וזהו הענין שאמ"ל אתם קרויים אדם וכו' וזהו ג"כ כשחטאו בדור המבול אמר הקב"ה נחמתי כי עשיתי את האדם על שם זה נתנחם ששמי' כשם רבו א"ד ז"ל.

איתא במד' בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע מיד אמ"ל הקב"ה למשה ויקחו לי תרומה ע"כ. אפ"ל בהק' מה שפי' ר' אברהם במחזה ז"ל כוונת מד' סדר תניא אמר רשב"ן נאה היה לאבותינו לקבל את התורה ולומר כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע שמא היה נאה להם לומר אלה אלהיך ישראל ע"כ. וק' דפשיטא דמ"ש נז"ן נאה ויאה ומ"ש אלה אלהיך ישראל הוא מכוער, ואמנם יובן במ"ש הרב לקט יוסף טעם שישאל קדושים הקדימו נעשה ונשמע הוא משום שהיו סבורים דגדול מי שאינו מצווה ועושה יותר מהמצווה ועושה לפיכך רצו לעשות בלי שמיעת להיות אינם מצווים ועושים ע"כ. עז"ן מ"ש במד' דמרע"ה טען בעגל לי צוית ולא להם, אכן ממה שאמרו נעשה ונשמע נסתר תי' זה כיון שהקדימה עשיה לשמיעה משום דסברי דגדול מי שאינו מצווה ועושה א"כ לסברתם אף שהם לא נצטוו הי"ל לקבל אלהותו ית' בלתי ציווי ויגדל שכרם דגדול מי שאינו מצווה ועושה, וז"ש נאה היה לאבותינו לקבל התו' ולומר כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע דאף דלפי האמת גדול המצווה וכו' מ"מ הם לא נתכוונו אלא לשם שמים לומר נעשה ונשמע משום דסברי דגדול מי שאינו מצווה ונאה היה לאבותינו לומר כך, א"כ שמא נאה הי"ל לומר אלה אלהיך ישראל אתמהא והרי לפי סברתם אין להם מקום לומר דכיון דלא נצטוו הם כ"א משה לבד לא קיבלו הם אלהותו ית' דאדרבא היא הנותנת ביון דלא נצטוו הי"ל לקבל אלהותו ית' בלתי ציווי דבזה היו גדולים יותר מהמצווה ועושה כמו שסברו מתחילה לעשות

בלתי שמיעה ולפי סברתם אין ממש בטענה זו אלא דמרע"ה רצה ללמד סניגוריא עליהם כמ"ש המפ' ז"ל א"ד ז"ל, בזיו' כוונת המד' הנז' בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע שהקדימו עשיה לשמיעה משום דס"ל גדול מי שאינו מצווה ועושה ולכן רצו לקיים התו' בלתי ציווי משו"ה הקדימו נעשה לנשמע א"כ מעתה לפי סברתם אין להם הצלה בחטא העגל לומר שהם לא נצטוו כ"א משה לבד הוא שנצטווה דלפי סברתם צריכים לקבל אלהותו ית' בלתי ציווי וא"כ הם חייבים במעשה העגל לכן מיד אמ"ל הקב"ה ויקחו לי תרומה כמשו"ל יבוא זהב שבמשכן ויכפר על מעשה העגל דמעתה הם חייבים במעשה העגל וצריכים כפרה לכן ציוה אותם שיעשו המשכן כדי לכפר על מעשה העגל כאמור ודר"ק.

באו"א פי' הרב יוש"א ז"ל כוונת המאמר הנז' בהק' משו"ל דישאל יש להם טענת מודעא בקבלת התורה משום שאמ"ל אם אתם מקבלים וכו' וכמה דברים נאמרו לביטול מודעה זו וחדא מיניהו עפ"י מאי דקי"ל האומר למחר אשכים ואשנה פ' זה נדר גדול נדר לאלהי ישראל דקי"ל אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט וכתב הרמב"ם בהל' גירושין מי שאנסוהו לעשות דבר שהייב בו לא מיקרי אונס וא"כ שפיר י"ל הבא דליכא טענת מודעא דהא קודם שכפה עליהם ההר כגיגית אמרו נעשה ונשמע והוי נדר גדול לאלהי ישראל וכיון שמחוייבים מדין נדר א"כ אף שנאנסו אח"כ לא חשיב אונס דהא אנסם בדבר המחוייבים בו דלא הוי אונס, ובזה פי' כוונת המד' נאה היה לאבותינו לומר נעשה ונשמע וכו' ופשוט, עוד תי' לחרטה זו דישאל הם חייבים לקיים התו' משום כיון שהאבות קיימו כל התו' חייבים גם בניהם משום אל תטוש תורת אמן, עו"ן משו"ל דמה שאמרו ישראל נו"ן דר"ל נעשה שכבר אבותינו קיימו התורה קודם שנשמע אנחנו, ופי' מהרש"פ ז"ל דהכוונה שהם חייבים לשמור מכח מנהג אבותיהם משום אל תטוש וכו', עוד אז"ל יבוא זהב שבמשכן ויכפר על מעשה העגל, ובזה א"ש דכיון דאמרו ישראל נו"ן א"כ שוב לית להו טענת מודעה אי משום דנתחייבו משום נדר אי משום כמ"ש מהרש"פ ז"ל דכבר נתחייבו מכח אבותיהם שעשו קודם ששמעו משו"ה אמ"ל ויקחו לי תרומה כדי שיבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל לא כן אם יש להם טענת אונס אינם צריכים לכפרה ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' בהק' לפ' מד' ויקחו לי תרומה הה"ד כי לקח טוב נתתי לכם וכו' והוא תמוה, יובן במה שחקרו הראשונים מאחר דיעקב ועשיו חלקו העולמות מאין זכו ישראל לכל התענוגים ולעושר כסף וזהב לרוב, וכמעט שהוא גזל דהוי לעשיו שנטל חלקו העוה"ה, ותי' מהרש"פ במאי דקי"ל כדן המציל מזוטו של ים וכו' וה"נ אם לא היו ישראל מקבלים התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו והם קיימוה ע"י קבלת התו' והוי כמציל וכו' דהוי שלו, ובזיו' דק"ל לבעל המד' דהיכי קאמר ויקחו לי תרומה זהב וכו' והרי הקב"ה שונא גזל בעולה וכו' הוא גזל בידם מעשיו, לזה תי' דמהא לא תיחוש הה"ד כי לקח טוב נתתי לכם דהיינו ע"י התורה שלקחו הוי סיבה לקיום העולם והוי הכל שלהם כמציל וכו' דהוי הכל שלו, ובזיו' כוונת המד' הראשון דבשעה שקיבלו עליהם התו' ואמרו נעשה ונשמע מיד אמ"ל הקב"ה ויקחו לי תרומה דבלא"ה היאך מצווה ויקחו לי תרומה הרי הקב"ה שונא גזל וכל מה שמביאים הוא חלק עשיו אבל עכשיו שקיבלו התורה הוי סיבה לקיום העולם והוי הכל שלהם את"ד.

באו"א פי' הרב שתי ידות ז"ל כוונת המד' הנז' בשעה שאמרו נעשה ונשמע וכו' בהק' מ"ש במד' כי ימכור איש בתי ערי חומה איש זה הקב"ה שנא' ה' איש מלחמה בתי ערי חומה זו ירושלים, וזה ידוע דאיתא פלוגתא בגמרא אי קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתי"ל או לא א"כ אף ירושלים שנחרבה בעוונותינו אעפ"כ קדושה ראשונה קיימת כאלו קדושתה כבתי ערי חומה שהיא מוקפת ובבתי ערי חומה כתיב ימים תהיה גאולתה, וא"כ עכשיו שעברו כמה וכמה שנים ח"ו לא יהיה תקומה לישראל, אבל למ"ד לא קדשה לעתי"ל ואז אינו רק כשדה אחוזת ולעולם תהיה גאולתה, והנה גבי עזרא כתיב כשבאו

לביהמ"ק וכרתו ברית לתת תרומות ומעשרות ואיתא פלוגתא בגמ' חד אמר מן התורה היו חייבים בתרומות ומעשרות דקדושה ראשונה קדשה לעת"ל וחד אמר מדעתם דקסבר לא קדשה לעת"ל ומדעתם כרתו ברית ופריך בגמ' למ"ד מה"ת הם חייבים מאי ויכרתו ברית הא מדינא חייבים בתרומות ומעשרות ומשני כיון דעשו בשמחה מעלה עליהם הכתוב כאלו עשו מדעתם. והק' בחוס' מאי מעלה עליהם כאלו עשו מדעתם משמע מדעתם הוא יותר טוב, הא בעלמא קי"ל גדול המצווה ועושה וכו' ותי' דסברי כאידך לישנא דשאינו מצווה גדול יותר, ואיתא בגמ' כהן המוכר בית בבתי ערי חומה אינו מחליט לעולם אלא הרי הוא כשדה אחוזה ולעולם תהיה גאולתו, ואיתא בגמ' אלהיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה, ואיתא במפ' דישראל הקדימו נעשה לנשמע דסברי מי שאינו מצווה עדיף, ובזו"ו בשעה שאמרו ישראל נו"ן ר"ל שהקדימו נעשה לומר שאינו מצווה הוא יותר גדול א"כ י"ל דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעת"ל וכשבא עזרא לירושלים היו חייבים מה"ת בתו"מ ומאי דכתיב ויכרתו ברית י"ל כמו שתירצו בגמ' מתוך שעשו בשמחה מעלה עליהם כאלו עשו מדעתם דגדול שאינו מצווה ועושה, וא"כ גם קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעת"ל וגבי בתי ערי חומה כתיב ימים תהיה גאולתו א"כ ח"ו לא יהיה עוד תקומה לירושלים שהקב"ה יודע שהגלות ארוך לכן מיד אמר ויקחו לי תרומה שהקב"ה כהן וגבי כהן אינו מוחלט אף אם לא פדה בתוך השנה אלא כשדה אחוזה יחשב ולעולם תהיה גאולתו ולכן הקב"ה הוא יכול לגאול ירושלים אימתי שירצה אמן כיר"א עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' בס' בנין אריאל ז"ל כוונת המד' הנז' עמשו"ל דלא יאמר לה' חטאת וכתב השל"ה הטעם שמא ימות ונמצא מוציא ש"ש לבטלה, והנה האי קרא שונה מס' ויקהל דכתיב קחו מאתכם תרומה לה' והכא כתיב לי תרומה לי לשמי בתחילה השם ואח"כ תרומה היה ראוי שיאמר כס' ויקהל תרומה לי או התם כמה הכא, אך לפי אוז"ל דכשאמרו ישראל נו"ן נעקר יצה"ר מלבם ונעשו חירות ממלה"מ דנעשו כמו מלה"ש לא היתה קפידא אם אומרים לה' תרומה, אך בס' ויקהל אחר העגל דחזרה שלא להיות חירות ממה"מ ואמר אכן כאדם תמותון ההכרח לומר תרומה לה', והשתא זה נתקשה בעל המאמר מ"ש קרא דא מקרא דס' ויקהל ומתרץ בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע דנעשו חירות ממה"מ הוא דאמר ה' ויקחו לי לשמי תרומה דהיו יכולים לומר לה' תרומה אותה שעה לבד לאפוקי אח"כ דהיו צריכים לומר תרומה לה' דפח"ת.

איתא במד' ויקחו לי תרומה הה"ד אהבתי אתכם אמר ה', וק' דמה תוק"ל בפ' ותי' הה"ד וכו' פי' הרב אשד הנחלים דף קי"ד ע"ד משם רבני אשכנז ז"ל שנגרש בעל המד' דהלא כתיב השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ואף כי הבית הזה ואיך מצוה אותם לעשות משכן כדי שישרה שכינתו שם, לזה תי' הה"ד אהבתי אתכם הכוונה במ"ש ז"ל כד רחמתין עזיזא אפותיא דספסרא שכיחן וכיון שאהב את ישראל צמצם שכינתו בין הכרובים עכ"ד.

באו"א פי' איהו ז"ל במ"ש בכתובות בפ' אעפ"י גבי ר' איעסק לבריה בי ר"י זמרא פסקו ליה תרתי סרי שנין למיזל לבי רב אחליפיה קמיה אמ"ל ניהוי שית שנין אחלפיה קמיה אמר אכניס והדר איזיל הוה קא מכסיף מאבזה אמ"ל בני דעת קונך יש כך מעיקרא כתיב תביאמו ותטעמו ולבסוף כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ע"כ. הרי דהקב"ה אמר מתחילה תביאמו ותטעמו בהר נחלתך ואח"כ יבנה בית המקדש וכמ"ש מקדש ה' כוננו ידיך ואח"כ הדר ואמר ועשו לי מקדש קודם הכנסתם לארץ והיינו מרוב חיבתו ית' לישראל ציוה להם תחילה לבנות לו מקדש ואח"כ להכניסם לארץ, וכיון שכן קו' רז"ל מבוארת במה שציוה הוא ית' לישראל ויקחו לי תרומה שהוא לעשות לו מקדש ונגרשו והא איהו אמר תביאמו וכו' בהר נחלתך ואח"כ יבנו לו מקדש ואמאי ציוה לבנות לו מקדש

קודם הכנסתם לארץ ולזה תי' הה"ד אהבתי אתכם אמר ה' שמרוב אהבתו את ישראל קירב הנישואין וציוה להם לבנות תחילה המשכן עכ"ד.

באו"א אפ"ל כוונת המד' הנז' והוא בהק' מ"ש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל כוונת הפ' אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים, והוא כי יש לתמונה בענין עשית ביהמ"ק לשכון שם שכינתו ית"ש הלא השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו, ומה בצע לבנות בית מכו"ז וארגמן וכיוצא, אך ענין המכוון הוא כי כל א' מישראל נתן נדבתו באהבה רבה ויראת שמים ורצון לבנו ומדות אלה היראה והאהבה והרצון הוא מובחר שבכל מדות האדם וזהו כל הקדושה שבתוך איש הישראלי, וידוע כי בהיות האדם מקדש עצמו במדות אלה ממשיך על עצמו השראת שכינה כי השי"ת אוהב מדות אלה ובכ"מ שהם נמצאים שם מדות אלה כביכול מצמצם עצמו ושורה שם, אך אינו דומה קדושת איש א' לקדושת אנשים רבים לענין המשכת השראת שכינה כנודע ולכן ציוה ה' שכל אחד מישראל יתן נדבתו ונתנו כל אחד מהם באהבה רבה היותר אפשרית ומנדבות האלה נבנה הבית נמצא נצטרף שם קדושת כל ישראל ביחד ועי"ז נמשך שם השראת שכינה ביותר בביהמ"ק באופן היותר נאות שראוי להמשיך לצירוף קדושת כלל ישראל ממילא זרח אור אהבה ויראה וקדושה מביהמ"ק לכלל ישראל ובפרט בעלותם ליראות את פני ה' ניתוסף קדושה בכל א' מישראל יותר מאשר בתחילה וכאשר ניתוסף בהם קדושה הוסיפו עוד קדושה יתירה יותר ויותר מביהמ"ק אל ישראל וכן היה הולך תמיד ומוסיף קדושת ישראל וקדושת ביהמ"ק עד אין קץ כי ישראל מוסיפין בביהמ"ק וביהמ"ק בישראל עד שהיו ישראל מתעלים יותר מצבא מרום העליונים וכל העולמות היו מתעלים עמהם בלי גבול לולי שקלקלו בינתיים והכל הוא מאהבת ה' את עמו ישראל להשרות שכינתו עמהם תמיד והוא חפץ במדות אלה לכן ציוה לבנות לו בית בצירוף המדות הטובות האלה יראה אהבה רצון כדי שעי"ז ימשיכו עליהם אהבתו ית' בהשראת שכינתו עמהם, וזש"ה כמתמיה אפריון עשה לו המלך שלמה מלך שהשלום שלו מעצי הלבנון מה בצע לו בעצים וכן עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מה בצע לו בכו"ז וארגמן, לזה מתרץ תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים הוא כינוי לישראל ר"ל כי חיצוניות הדבר באמת מה בצע באלה בפנימיותו רצוף ר"ל נצטרף אהבה וקדושת כל או"א מישראל וכאן נמצא כאן היה קדושת כל ישראל ביחד לכן גם הוא הראה אהבתו עמם בהשראת שכינתו עמהם וכאמור א"ד ז"ל חיים וקיימים.

בזי"ו כוונת המד' הנז' דבעל המד' נרגש באומרו ויקחו לי תרומה זהב וכסף וכו' דמה בצע להקב"ה בבנות הבית בעצים ובכו"ז וארגמן וכיוצא עי"ז תי' הה"ד אהבתי אתכם אמר ה' ר"ל דהעיקר הוא שאני מאהבתי אתכם ורוצה אני להוסיף בכם תוספת קדושה ואהבה כדי שעי"ז תשרה שכינתי עמכם תמיד לכן צויתי אתכם שתביאו אלו הדברים בג' מדות טובות שיש בכם שאני אוהב אותם שהם יראה אהבה ורצון כדי שעי"ז תוסיפו קדושה בכם וגם אני משרה שכינתי ביניכם שזהו העיקר מה שאני מצות אתכם לעשות משכן כאמור.

ועפ"י ד"ק אפ' לפרש כוונת הפ' יאר ה' פניו אליך, והוא בהק' עוד דשם שלפני שם הוי"ה ב"ה שהוא טדה"ד הוא רחמים גמורים והוא מכלה כל האויבים כמו שפי' הרב באמ"ח כוונת הפ' הגה אנכי שולח וכו' ככתוב בפרשה שעברה, והנה ג' מדות טובות הללו הם עולים ר"ת יצר יראה אהבה רצון, וז"ש כשיש ג' מדות טובות הללו בך שהם יראה אהבה רצון שרמוזים בתיבת יאר אז תזכה יאר ה' פניו אליך ר"ל שהקב"ה משרה שכינתו עמך וממשיך עליך רחמים גמורים משם טדה"ד שהוא פני הוי"ה וז"ש פניו אליך ועי"ז ייחונך יתן לך חן וחסד ורחמים בעיני כל רואך ודו"ק.

אֵיתָא במד' כשאמר הקב"ה למשה וראה ועשה אמר לפניו רבש"ע אלוה אני שנעשה כמותו אמ"ל הקב"ה כתבניתם ר' ברכיה בשם ר' אומר משל למלך שעלה לבן ביתו בלבוש נאה של מרגליטין ואמ"ל עשה כמותו אמ"ל אדוני המלך וכי יכול אני לעשות כמותו. כך אמר הקב"ה למשה עשה משכן אמ"ל וכי יכול אני לעשות כזה אמ"ל וראה ועשה כשם שאתה רואה למעלה כך עשה אותו למטה ע"כ. פי' הרב ברכ"ט ז"ל במשנ"ל ענין נחמד בענין המשכן, והוא כי מן הידוע שמרע"ה פעל ועשה את המשכן התחתון ומט"ט שר הפנים הוא הראש במשכן בעליון כמשנ"ל במד' ביום שהוקם המשכן למטה הוקם ג"כ למעלה, והוא משכן הנער ע"ד חנוך' לנער, וזה היתה כוונת השי"ת שקראו בשם משכן שנטל ב' אותיות ממשו וב' אותיות מחנוך מ"ם ושי"ן ממשו וכ"ף ונו"ן מחנוך, אמנם ממשו נטל האותיות כסדר כמו שהם כתובים בשמו אבל מחנוך נטל האותיות שלא כסדר הכ"ף ברישא והדר הנו"ן לפי שמשו היה בסוד אור ישר אבל חנוך היה בסוד אור חוזר, וזהו ענין השונמית שאמרה הנה נא וכו' איש אלהים וכו' עובר עלינו תמיד נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו מטה ושלחן וכסא ומנורה שכוונתה להורות שזה הצדיק יש לו אחיזה במשכן התחתון ובמשכן העליון, וז"ש נעשה נא עלית קיר אמרה עוד שישים לו שם הדברים אשר היו במשכן וזהו מטה ושלחן כסא ומנורה ר"ת מ'טה ש'לחן כ'סא נ'ר משכ"ן וזהו ג"כ טעם נכון אל מה שנטל ממשו האותיות כסדרן ומחנוך שלא כסדרן משום שנטלם כסדר הכתובים בפסוק הזה כ"ף ברישא והדר נו"ן כס"א נ"ר ע"כ. עו"ן ישוב ב' מדרשים דסתר אהדדי והוא כי כאן אמרי' שמט"ט הוא במשכן של מעלה והוא מקריב נשמותיהם של צדיקים, ובגמ' אמרו מיכאל ש"ה עומד ברקיע ז' ומקריב נשמות ש"ץ, והתי' הוא שיש חילוק בין משכן של מעלה ובין מקדש של מעלה והענין הוא כי הנשמה בצאתה מן הגוף אי אפשר שתהא יציאה כביאה בלא חטא וע"כ לא תוכל לבוא מיד לפני מיכאל ש"ה לרוב קדושתו על כל צבא מרום, אולם מט"ט ש"ה שאינו קדוש כ"כ מפני שהוא היה ב"ו ונהפך לשר של אש על כן יכול לקבל הנשמה ולפניו תבוא ראשונה והוא מטהר אותה ואח"כ כאשר נטהרה מעט תבוא לפני מיכאל ש"ה. בזי"ו כוונת המאמר כשאמר הקב"ה למשה וראה ועשה וכו' והראהו למעלה שיקח הציור משל מעלה נפחד משה מפני שמשו ידע שיש מדור של קדושה למעלה אמנם לא ידע החילוק בין משכן למקדש מפני שהוא לא נצטוה רק על המשכן לבדו ע"כ חשב שגם למעלה לא יש כ"א אחד לבדו או משכן לבדו או מקדש, והנה ידע משה שמיכאל ש"ה הוא הראש במקדש של מעלה וע"כ פחד משה איך אמ"ל השי"ת וראה ועשה ר"ל שיראה למעלה ולך יעשהו למטה, וא"כ לפי"ז משה אותו השי"ת אל מיכאל עד שהוא עושה אותו שותף אליו שמיכאל יהיה בשל מעלה והוא בשל מטה ומשה ידע בעצמו שבענין הקדושה אין לו ערך ודמיון ושוויון אל מיכאל ש"ה והקדוש מאוד, ע"כ תמה משה ואמר וכי אלוה אני שאעשה כמוהו ר"ל וכי כ"כ קדוש אני שאהיה שותף בדבר זה אל מיכאל ושאעשה כמוהו כי עם אלהים אינו גאמר דוקא על אלהי הארץ כי הוא שם מושאל ע"כ הקדושים אומרים עליהם שהם אנשים אלהים ע"כ תמה משה וכי הוא קדוש כ"כ עד שיהא שותף דבשלמא אילו ידע משה שיש חילוק בין משכן של מעלה ובין מקדש של מעלה היה משה נותן אל לבו שמה שאמ"ל הקב"ה וראה ועשה הוא נגד משכן של מעלה והמלאך הממונה עליו אינו כ"כ קדוש כמו מיכאל ויש ערך לקדושת משה אל קדושת אותו המלאך, אך מפני שלא ידע משה החילוק הזה הבין שמה שאמ"ל ה' וראה ועשה הוא נגד מיכאל ע"כ תמה ע"ז אם הוא יכול לעשות כמוהו והשיב לו השי"ת כתבניתם תבנית"ם דייקא ולא בתבניתו אלא ודאי שלכך אמ"ל בלשון רבים רמז לו שיש שני מדורי קדושה למעלה משכן ומקדש ומה שאמרתי ראה ועשה כנגד הפחות שבהם שיש לך שיווי אליו בקדושה, וזהו שרמז לו הקב"ה באומרו כתבניתם לשון רבים ולא אמר בתבניתו לשון יחיד.

ואמר עוד ר' ברכיה משל וכו' והוא דכוונתו משום שעדיין קשה שמא יסבור משה שיעשה לשניהם מקדש ומשכן ואכתי קשה איך יעשה מקדש הלא אין לו שיווי למיכאל על כן הביא המשל לבאר הענין יפה. והוא כי ידוע שמקדש של מעלה תקוע במקום נאמן נגד מקדש של מטה ומשכן של מעלה הוא מכוון נגד משכן של מטה טמנם אינו קבוע במקום א' רק אל כל אשר יסעו עם המשכן התחתון יסע ג"כ משכן העליון. והנה כתבנו שמשה תבין שהקב"ה מצווה אותו על המקדש ולזה תמה ע"כ השיב לו הקב"ה כשם שאתה רואה למעלה כך עשה למטה ר"ל ע"ז אני מצוה אותך מה שאתה רואה למעלה והוא משכן של מעלה שאינו קבוע במקום א' ולכל אשר תלך תוכל לראותו אבל מקדש של מעלה אין אתה תוכל לראותו באשר הוא מכוון נגד ביהמ"ק של מטה ואתה לא זכית ליכנס לארץ א"כ לא תוכל לראות במקדש של מעלה וכיון שאין אתה תוכל לראותו היאך אומר אליך וראה ועשה הלא אין אתה רואה אותו. א"ו לא אמרתי לך וראה ועשה אלא נגד משכן של מעלה אשר מט"ט שר נפנים ממונה עליו ונגדו יש לך שיווי ודמיון בקדושה.

או יאמר כשם שאתה רואה למעלה אתה דייקא מפני ששמך הוא רומז על מט"ט ש' ה'פ' ר"ת מש"ה ורמז לו השי"ת שנגד אותו מלאך אשר שמו בקרבו והוא מט"ט נגדו צוה אותו ראה ועשה.

או יאמר שמשה ידע ששמו הוא הוראה על מלאך א' אשר שמו בקרבו אכן לי ידע אם שמו הוא הוראה על מט"ט ש' ה'פנים או מ'יכאל ש' ה'גדול שהוא ג"כ ר"ת משה והשיב לו השי"ת כשם שאתם רואה למעלה ר"ל שאמ"ל הקב"ה הלא לא לחנם קראתי זאת הפעולה אשר אנכי מצוה אותך כשם משכן רק היתה כוונתי כדי שגם שמך ושם אותו המלאך יורמזו בו שני אותיות הראשונות הם הוראה על שמך ושני אותיות אחרונות ע"ש אותו מלאך ותדקדק בכל אותה מלה ואז תבין נגד מי אני מצוה אותך. וז"ש כשם שאתה רואה למעלה ר"ל בראש התיבה המ"ם והשי"ן משמך כך עשה למטה ר"ל בסוף התיבה תראה ג"כ האותיות הנשארות שהם כ"ף ונו"ן על מי הם מורים ע"כ אינם מורים על מיכאל כי לא יש נו"ן בכל שמו של מיכאל אכן הם הוראה של מט"ט הנקרא חנוך ויש נו"ן וכ"ף בשמו ועליו מורים כ"ף ונו"ן ומזה תבין שמה שאמרתי לך וראה ועשה לא אמרתי לך אלא נגד מט"ט שיש לך שיווי ודמיון אליו בקדושה והוא נכון עכ"ד.

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כי ככל אשר אני מראה אותך. פי' הרב לב אריה ז"ל במ"ש בילקוט תניא שאל אדריאנוס לר"י יש אדון לעולם אמ"ל וכי יש עולם של הפקר וכו' אמ"ל ולמה אינו נגלה פעמים בשנה כדי שיראו הבריות ותהא אימתו עליהם אמ"ל לפי שאין העולם יכול לעמוד בזיווי אמ"ל אם אינך מאמין תמתין לחצי היום. בחצי היום העמידו נגד השמש אמ"ל הסתכל בשמש ואתה רואה אמ"ל ומי יכול להסתכל בשמש אמ"ל ומה שמש וכו' וז"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם להראות שיש אדון בעולם ושמו תאמר כשאלת אדריאנוס דלמה אינו נגלה כדי שיראו הבריות לז"א התי' של ר"י ככל אשר אני מראה אותך דייקא שפני משה כפני חמה וא"כ מן השמש מוכת שאין העולם יכול לעמוד בזיווי ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש במד"ר ס' בראשית הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. גוי א' שאל את ר"מ אפשר מי שכתוב בו הלא א תהשמים ואת הארץ אני מלא היה מדבר עם משה בין בדי הארון. הביא לו מראות גדולות אמ"ל ראה דמות שלך ראה אותה גדולה אמ"ל הביא קטנות אמ"ל ראה דמות שלך ראה אותה קטנה אמ"ל ומה אתה ב"ז אתה משנה כמו שתרצה הקב"ה עאכ"כ כשהוא רוצה הלא את השמים וכו' וכשהוא רוצה היה מדבר עם משה בין בדי הארון ע"כ. וז"א ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם שומ"ת בקו' של הגוי הנז' איך יכול לדבר במקדש בין בדי הארון ר"ל ככל אשר אני מצוה אותך

מראה דייקא שע"י הסתכלות צורתך במראה אם היא גדולה תראה אותה גדולה ואם היא קטנה תראה קטנה מזה תלמדו ק"ו לגבי דידי ע"כ.

ועשו ארון וכו' וצפית אותו זהב טהור וכו' פי' מוהר"ם אלשיך ז"ל כי שם רמז ללומדי התורה ולמחזיקים בידם בתחילה דיבר כנגד לומדי התורה בעצמם הנמשלים לעושים עצמם ארון לתורה ואמר ועשו ארון עצי שטים שם רמז שיהיה כל כוונתו בלומדו התורה למען היותה עץ חיים שבה ידבק בחי העולמים שזה יהיה עיקר למודו בתורה וזה רמז באומרו עצי שטים והוא כי עצי שטים עולה במ"ק ל"ד וכן עולה מספר חי העולמים, וחזר כנגד המחזיק ואמר וצפית אותו את תופס התורה ועושה עצמו ארון צפוי זהב לההנותו ויהיה הצפוי טהור בלתי שום פניה והעיקר הוא מבית מתן בסתר ואם אי אפשר ומחוץ תצפנו, או מבית משלך ומחוץ משל אחרים, או מבית במאכל ומחוץ ללבוש, ולא בקבלו ממך יקל כבודו בעיניך כ"א ועשית עליו זר לעזרו ולכבדו סביב בעיני הכל, ועדיין היה אפשר יבוש מלקבל ממך לכן הטוב טוב הוא כי ויצקת לו אתה מעצמך טבעות ליכנס בהם הבדים לנושאו שהוא כי תמציא המציאות והכנות להטיל מלאי לכיסו כי הטבעות רמז אל ההמצאות והבדים רמז אל המנשאים אותם במתנתם ע"י ההמצאות כבדים המנשאים את הארון ע"י הטבעות, ואפשר כי ד' מיני הצדקה הגדולים מהח' שמנה הרמב"ם ז"ל הם הארבע טבעות הנאמרים בה, הא' לתת דרך הלואה, ב' לתת באופן שהנותן אינו יודע למי נותן והמקבל אינו יודע ממי מקבל, הג' שהנותן אינו יודע למי נותן אבל המקבל יודע ממי מקבל, והד' בהפך שהנותן יודע למי נותן והמקבל אינו יודע, והם הם ארבע הטבעות תתן על ארבע פעמותיו לפי ד' בחי' מהלך מדותיו באיזה מהם חפץ יותר, אמנם אין איכות ארבעתם שזה כי שתי טבעות הם שתי הראשונות הא' דרך הלואה והב' שהנותן והמקבל אינם יודעים הן על צלעו הא' מצדו הימני של תופסי התו' כי בצל החכמה בצל הכסף, ושתי טבעות השניות על צלעו השנית שבשמאל והצד השותף ככולם כי הבדים הם המחזיקים ביד תופסי התו' יהיו עצי שטים שהוא עץ חיים וגם עושר וכבוד וזהו וצפית אותם זהב, עוד ג' כי בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו כי תמיד יהיו המחזיקים ביד הת"ח סמוכים לארון כי בצל החכמה בצל הכסף לא יסורו לעולם מהיותם דבקים בארון התורה הוא הת"ח עכ"ה.

ועשית כפורת זהב, הנה ידוע כי אושר עוה"ז יתחלק לג' בחי' בני חיי ומוזני והנה על קנין חיי כבר נרמז בארון שמי שחפץ חיים יעסוק בתו' שבה חיי עוה"ז ועוה"ב, עתה באה התוה"ק לרמז על בני שהוא מה שעוסק האדם בפו"ר אחר עסק התורה, וזהו ועשית כפורת הוא הזיווג שהוא כפרה כמשו"ל כל הנושא אשה עונותיו נמחלין הוזהר שיהיה זהב טהור משולל מכל סיג ופניה אשר איננה טהורה רק לש"ש, או שיעור הענין בזכות התו' שעסקת שגרמו בארון, תזכה לזיווג טהור כי ועשית כפורת זהב טהור מכל פגם כ"א אשת חיל באופן כי שם י"ה אשר יו"ד באיש וה"א באשה לא יבצר מכם תמיד כל אורך משך הזיווג וזהו אמתים וחצי ארכו שהם ט"ו טפחים שהם י"ה לא יחסר מכל אורך משך הכפורת הוא הזיווג ומלבד כשרון האיש והאשה צריך ג"כ חיבה ואחדות בין שניהם עד גדר שיקרא שניהם אדם אחד כמ"ד ויקרא שמם אדם וזהו ואמה וחצי שהם ט' טפחים כמספר אדם במ"ק יהיה רחבו ולא יתרחבו ויתפרדו מגדר זה ואז עי"כ תזכה כי ועשית שנים כרובים הם ילדים זכר ונקבה שהוא החיוב להוליד לא יחסרו ממך וע"י האחדות יהיו זהב חשובים כזהב, אכן הוזהר כי מקשה תעשה אותם כי תקיש ותכה בם כי תייסרם וזהו מקשה וכו' לכל יטו מן הדרך הטובה וזהו משני קצות הכפורת הוא הזיווג שיהא מקשה מהאב והאם שיסרו אותו ולא מה שייסר האב ויתקן תבוא האם ותקלקל, ועשה באופן שהכרוב האחד הוא הבן ספר יהיה מן הקצה ממה שידמה אל בחי' היו"ד שבאיש שבקצה האב הוא קצה הזיווג והקצה האחד הוא הכרוב האחד היא נקבה תהיה מן הקצה מזה קצה השני של הכפורת

ה"א של שם שבאשה וכל זה לא תיחל לכיין אחר זמן הנישואין ובתחילת תכוין להנאת עצמך כי מן הכפורת הוא הזיווג מאז תעשו את הכרובים שמאז יהיה בכונת הבנים הנז' שיהיה להוליד בנים ושיהיו הגונים יותר צדיקים מהמולידים אותם וזה על שני קצותיו שיעלו במעלה על אב ואם שהם שני קצות הכפורת וע"י כונה זו תזכו כי זכות הבנים תרחף על אביהם ואמם שתרחף זכותם עליהם ובוזה לא ימות אחד מהבנים כא תמיד יהיו פניהם איש אל אחיו שלא יחסר אחד מפני אחיו וגם יחיו אב ואם אתם באופן שעל הכפורת הוא אב ואם יהיו פני הכרובים ולא יחסרו מילדיהם, וגם מתחילת הזיווג תצרף אל התו' כי ונתת את הכפורת הוא הזיווג על הארון שתשא בת ת"ח כדי כשתוליד בן יהיה מוכן לקבל תו' כארון שיהיה זה על היותר בת ת"ח כדי שע"כ אל הארון הוא הבן תתן אל העדות היא התו' שתלמד תו' לבניך מאשר אתן לך וע"כ ונועדתי לך אהיה נועד לך שם באותו העולם בסילוקך ודברתי אתך זולת מה שאדבר אותך וזהו מעל הכפורת וגם בזכות בניך וזהו מבין שני הכרובים אשר תשאיר במקומך על ארון העדות ועל המצות אשר אצוה אותך אל בני" ע"כ.

איתא במד' אמר הקב"ה גאלתי אתכם ממצרים ואין אתם נותנים לי תרומה ע"כ. צ"ל מה תלוי זב"ז וגם תיבת לי מיותרת, פי' מהרח"ף ז"ל במ"ש החיד"א ז"ל דלפי דישראל היו צרי עין היו בגלות מצרים ת"ל שנה כמס' צרי"ן עי"ן וע"י שכרתו ברית לעשות חסד וע"ז המורה על עין יפה נגאלו ממצרים יע"ש, וידוע הא דק"ל דתרומה עין יפה אחד ממ' בינונית אחד מחמשים עין רעה אחד מס', והשתא זהו כוונת המאמר גאלתי אתכם ממצרים וכמה זכותם להגאל ממצרים אינו אלא דמצרי עין עשיתם עצמכם יפה העין, ואין אתם נותנים ל"י דהם מ' כדכתבתי בתו' ויקחו לי תרומה דהוא מ' מאת כל איש אשר ידהנו לבו שהוא עין יפה ואתם רוצים לצמצם לתת בעין רעה או בבינונית אתמהא ע"כ.

באו"א אפ"ל כוונת המד' הנז' והוא בהק' משז"ל טעם על יציאתם קוה"ז ממצרים דמשנולד יצחק התחיל הגרות ומכאן הכריחו המפ' דישראל באותו זמן דין ב"ן יש להם ואברהם לא קנה את הארץ בחזקה דב"ן אינו קונה בחזקה וא"י אינה מוחזקת מאבותינו ושפיר מצי"ל דמשנולד יצחק וכו', וידוע דמחלוקת השבטים עם יוסף דיוסף ס"ל דדין ב"ן יש להם א"כ ממה שהוציאנו קוה"ז משנולד יצחק וכו' נראה דהדין עם יוסף דדין ב"ן יש להם, עו"ן משז"ל דמחצית השקל היא לכפר על מכ"י, עו"ן מ"ש הרב ייטב לב בכוונת ויקחו לי תרומה דמכלל התרומה היא מחצית השקל וזהו שרמזו ויקחו לי תרומה נוט' ת'תנו ר"ש ו'עשיר מ'חצית השקל יעו"ש. מעתה ז"א אמר הקב"ה גאלתי אתכם ממצרים והט' שהוצאתי אתכם ממצרים קוה"ז משום דמשנולד יצחק וכו' וא"כ נראה דדין ב"ן יש לכם והדין עם יוסף ואתם צריכים לתת מחצית השקל לכפר על מכירתו ולכן אין אתם נותנים תרומה שהיא רמז על מחצית השקל כנו' דלפום דינא אתם צריכים לכפרה לכן ויקחו לי תרומה ת'תנו ר"ש ו'עשיר מ'חצית השקל כדי לכפר על מכ"י ודו"ק.

באו"א יובן במשז"ל דקושי השעבוד השלים הזמן, וה"ד אם ישראל יש להם דין בנים, וידוע דצדקה היא מדין בנים, ז"ש גאלתי אתכם ממצרים והט' משום דקושי השעבוד השלים הזמן וא"כ נראה דדין בנים יש לכם וא"כ אין אתם נותנים תרומה שהיא צדקה בזמנה דדין עבדים יש לכם כטעות טרונס' לר"ע משל לעבד וכו' דמאחר דמיציאת מצרים מוכח דדין בנים יש לכם שפיר תוכלו לקיים מצות דמשל לבן וכו' לכן ויקחו לי תרומה ודו"ק

איתא במד' ויקחו לי תרומה הה"ד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ע"כ. והוא תמוה, ואפ"ל עפ"י מה שידוע דמה שבחר הקב"ה בשם הוי"ה לשם עצמותו הוא מפני שהוא אוהב את הענוה מפני ששם הוי"ה יחזור לחשבון אחד ע"ז האופן דהיינו שם הוי"ה כ"ו במ"ק יעלה ה' תוסף עוד כ"ו על הוי"ה יעלה ב"ן במ"ק ז' תוסף עוד כ"ו יעלה ע"ה

במ"ק י"ה במ"ק ו' תוסיף עוד כ"ו יעלה ק"ד במ"ק ה' תוסיף עוד כ"ו יעלה ק"ל במ"ק ד' תוסיף עוד כ"ו יעלה קנ"ו במ"ק י"ב במ"ק ג', תוסיף עוד כ"ו יעלה קפ"ב במ"ק י"א במ"ק ב' תוסיף עוד כ"ו יעלה ר"ח במ"ק עשרה שהיא יו"ד במ"ק אחד, ובוה פי' כוונת הפסוק הנז' שמ"ע ישראל ר"ת ש'מור מ'דת ע'נוה דהלא תראה ה' אלהינו ה' יחזור למספר אחד מזה נראה שהוא בותר בענות, וז"ש המד' ויקחו לי תרומה ופירש"י לי לשמי ר"ל שיקחו מידת הענוה וראיה משמי שהוא הוי"ה מזה נראה שאני בותר בענוה, וכ"ת מהיכן נראה שאני בותר בענוה משם הוי"ה ע"ז תי' הה"ד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כנו' ששם הוי"ה יחזור מספרו לאחד ודו"ק.

א"נ יובן עז"ה דמשם נראה שאני בותר בענוה וא"כ נעשה אדם ללמד ענוה לא שיש ב' רשויות ח"ו כידוע, וז"ש ויקחו לי תרומה ר"ל שיבחרו בענוה ויקחו ראיה משמי שהוא הוי"ה וז"ש רש"י לי לשמי ועי"ז הה"ש שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ר"ל שתעבדו לאל אחד ותודו ותאמרו ה' אחד לי יש ח"ו שתי רשויות דנעשה אדם ללמד ענוה ודו"ק. מסרה ו' פסוקים דבר אל בני חסרים לאמר, דבר אל בני וישובו, דבר אל בני איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם, דבר אל בני ויסעו, דבר אל בני וקח מאתם, דבר אל בני ויקחו אליך פרה, דבר אל בני ויקחו לי תרומה, ע"כ. עיין להרב שד"ה ז"ל מה שפי' כוונת מסרה זו לפי דרכו דה"ק, וכשאני לעצמי אפ"ל בדרך פשוטה והוא בהק' משז"ל כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, עו"ן מ"ש הרמב"ם ז"ל שעיקר התשובה היא שיגמור בלבו לעזוב החטא ויעיד עליו יודע תעלומות שלא יחזור אליו עוד ויתודה עליו לפני הקב"ה ויאמר חטאתי וכו' ובוה הקב"ה מקבלו בתשובה, ובוה פי' ז"ל שובה ישראל וכו' וא"ת שצריך כמה סיגופים וכו' לז"א קחו עמכם דברים שתתודו בדברים לפני הרב"ה והקב"ה מקבל תשובתכם, עו"ן משז"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה וה"ט שע"י מצות הצדקה הוא מברר רפ"ח ניה"ק שהם בתוך עמקי הקלי' ומעלה אותם למקום קדושתם המעלה ואז לא יש עוד חיות וכח לסמ"א לשלוט בעולם ועי"ז ישראל נגאלים, וגם ע"י הצדקה הוא מהפך מדה"ד למדה"ר שהצדקה היא כופה את הדינים שהם פ"ר דינים שעיקרם ה' אותיות מנצפ"ך שהם בגי' פ"ר, מעתה יובן כוונת המסרה דבר אל בני ישראל וישובו ר"ל שישובו בתשובה כי כל הקיצין כלו ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ואל יאמרו כי התשובה קשה שצריך סיגופים ותעניות ולא כל אדם יכול לז"א דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם והתודו שהעיקר הוא וידוי דברים כמ"ש קחו עמכם דברים ועי"ז דבר אל בני ויסעו שע"י התשובה הם נוסעים אל ארצם ואל נחלת אבותם אך אמנם לאו בתשובה דוקא תלוי הדבר אלא דבר אל בני ישראל וקח מאתם שיעשו צדקה כדי שע"י ויקחו אליך פרה יבררו רפ"ח ניה"ק וזהו פר"ה גי' עם גי' אותיות רפ"ח וגם ממתקים ומהפכים מדה"ד למדה"ר וזהו פר"ה פ"ר דינים שהם עיקרם ה' אותיות מנצפ"ך ועי"ז ויקחו לי תרומה לי לשמו ר"ל שע"י התשובה והצדקה הם מיוחדים הוי"ה אדנ"י וזהו לי לשמי ובוה יזכו לגאולה שלימה בב"א ודו"ק.

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וכו' פי' אדרת אליהו אשכנזי ז"ל עפ"י מ"ש בגמ' איש ואשה שזכו שם י"ה ביניהם לא זכו אש אוכלתם, וידוע שתרומת המשכן לכפר על מעשה העגל ובעגל חטאו האנשים והלכה היו"ד מהם ונשאר אצלם אש וא"כ אם הקב"ה מחל להם ע"י עשיית המשכן צריך להחזיר להם היו"ד שיהיו נקראים איש ולא אש, וז"ש ויקחו לי תרומה ק' דהול"ל ויתנו לי ואיזה תרומה צריך ליקח מן הקב"ה ע"ז תי' שר"י לי לשמי ר"ל שהם יתרמו אות אחד משמי שהיא היו"ד ויחזרו כבראשונה להיות נקראים אש וז"ש מאת כל איש ר"ל בשביל שיהיה להם כל האותיות אצל חיתת איש במילואו ויהיו נקראים איש ולא אש עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב סדר אליהו ז"ל במ"ש בגמ' שר"א ברתותא הוו טשו מיניה גבאי צדקה וכו' עד שפעם א' נתן נדונית בתו לצדקה. וז"ש דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש ר"ל שיקחו מכל נדיה לב לא כאותם הגבאים שהיו מתחבאים מר' אלעזר שהיה נדיב לב ציוה לגבאים שלא יעשו כן אלא יקחו מכל איש אשר ידבנו לבו שהוא נדיב כ"כ שנותן כל ממונו לצדקה אעפ"כ יקחו ממנו ולא יתחבאו והט' משום תקחו את תרומתי. ר"ל לי הוא נותן צדקה ובעדי אתם לוקחים ממנו ואני מעלה חסרונו ע"כ. **באו"א** פי' הרב משיח ה' עפ"י מעשה באדם א' שהיה לו שדה והיתה מוציאה אלף מדות ונותן ממנה מעשר ק' בשעת פטירתו ציוה לבנו ואמ"ל תן דעתך על שדה זו שכן היא מוציאה וכך תתן ממנה מעשר, שנה ראשונה עשתה אלף ונתן מאה. שניה כן. שלישית נכנס בו עה"ר ופיתת עשרה והיא פחתה ק' מדות וכעזה"ד עד שעמד השדה על ק' מדות כשראו קרוביו כן לבשו לבנים והלכו אצלו אמ"ל מה אתם שמחים על רעתי אמ"ל אנו שמחים על שנעשית אתה כהן והקב"ה בעה"ב. וז"ש ויקחו לי תרומה ר"ל שיפרישו מממונם נדבה מאת כל איש אשר ידבנו לבו מלב ונפש דאל"כ אם תהיו צרי עין ולא תעשו צדקה כפי הראוי לכם אז יודע לכם שתקחו את תרומתי ר"ל שגם אני אעשה זאת לכם לפחות לכם כנגד כל עשרה ק' עד שלבסוף תקחו את תרומתי שהייתם נותנים לי בתחילה ואני אהיה בעה"ב כאותו מעשה הנו' ע"כ.

באו"א פי' הרב שיח השדה ז"ל עפ"י מעשה במד' במגילת אסתר שהלכו חכמים לגבות איזה ממון למצוה מאיש א' שהיה עשיר ביותר שמעו שאמ"ל עבדו במה נסעוד היום אמ"ל בירקות של תרין במנה דאינון כמישין והלכו לדרכם לגבות הממון מאחרים ואח"כ באו לאותו האיש שיתן גם הוא לצדקה ציוה לאשתו ליתן חד מודייא דדינרי במידה גדושה שאל אותו האיש למה לא באתם אלי מתחילה השיבו שמענו שאמרת לעבד כך אמרנו בר נש דאית ליה כל הדין ממונא הוא אכיל כן מן תרין במנה השיב להם בנפשאי אנא רשאי במצוותיה דבוראי לית אנא יכיל ולא רשאי ע"כ. הרי שעיקר הצדקה היא במי שבחפציו הוא מתנהג כעני ובצדקה הוא מתנהג כעשיר, והרב בל"י ז"ל כתב שהול"ל ינדבנו אלא אותיות בומ"ף מתחלף הבי"ת בוא"ו והו"ל ידונו מלשון עלי לבי דוי, וז"ש מאת כל איש אשר ידבנו לבו מלשון עלי לבי דוי ר"ל שלבו דוה עליו בחפציו שמקמץ הוא ומכלכל דבריו במשפט אזי מאותו האיש תקחו את תרומתי משום שאיש שהוא ותרן הן בחפציו הן בצדקה אז אין צדקתו נכרת כי טבעו להיות ותרן אבל מי שבחפציו קמצן ובצדקה הוא מתנהג כותרן אזי צדקתו היא שלימה ע"כ.

באו"א פי' ספיר החיים ז"ל במשנ"ל דד' גליות נגד ד' אותיות שם הוי"ה יו"ד בבל, ה' מדי, ו' יון, ה' אחרונה אדום, עו"ן מ"ש בתנחומא וזאת התרומה וכו' זהב נגד בבל שנא' אנת רישא די דהבא כסף זו מדי שנא' ועשרת אלפים ככרי כסף, נחושת זו יון שהיא פחותה מכולם עורות אלים מאדמים זו אדום שנא' ויצא הראשון אדמוני אמר ה' אף שאתם רואים רואים גליות אלו באים עליכם חייכם אני מצמיח לכם גאולה מתוך השעבוד מה כתיב אחריו שמן למאור זה מלך המשיח שנא' שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר המשיח ואומר קומי אורי וכו' ע"כ. וזהו כוונת רש"י ויקחו לי תרומה לי לשמי ר"ל בשביל התרוממות שם הוי"ה כדי שיתוקן בד' גליות ולזה חזר ופירש זהב וכו' ואעפ"כ שמן למאור כנו'. וזהו כוונת הפ' כי לא יטוש ה' א תעמו וכו' ע"כ.

והרב זרע ברך ז"ל פי' כוונת רש"י ז"ל במ"ש בגמ' במקדש אומרים את השם ככתבו ובמדינה בכנויו שנא' בכל המקום אשר אזכיר את שמי וכו' ובזה פי' ז"ל כוונת הפ' וה' בהיכל קדשו ר"ל שם הוי"ה ב"ה שהוא שם המפורש הוא דוקא בהיכל קדשו אבל ה"ס מפניו ר"ל שם אדנות שהוא גי' ה"ס זה בכל הארץ, וזהו רמז ויקחו לי לשמי שע"י המשכן שתבנו תקחו שם המפורש שלא ניתן להזכירו בלא משכן ע"כ.

בא"א פי' הרב הגו' דידוע הנותן בעין יפה שורה ברכה באותו דבר אבל הנותן בעין צרה א"א שתשרה ברכה באותו דבר כמ"ש הראשונים בכוונת הפ' עיניך ברכות בחשבון בהק' במשול' אין הברכה מצויה בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין שנא' וכו' עוד אצל היכא דשכיחי רבים אין הברכה מצויה כמשול' תגרי סמטא וכו' עו"א במציעא דף ק"ז לא תזבין ארעא דסמיכא דאמר רב אסור לאדם שיעמוד על שדה חבירו בקמותיה איני והא כתיב ברוך אתה בשדה שיהיו נכסיד קרובים לעיר ותי' הא דמהדר שורא וכו' וז"א עיניך ר"ל שכ"כ עיניך יפים שמשרים ברכה וז"ש ברכות לשון ברכה אפי' בחשבון ר"ל בדבר המנוי, וגם אפי' על שער בת רבים ר"ל אפי' במקום דשכיחי רבים ע"כ. הרי דעין יפה מוסיף ברכה וההפך בעין רעה, וז"ש ויקחו לי תרומה שמדבר לנסתר אותם שאינם מביאים בנדבת הלב שאז אינם מביאים רק מן הבא בידם אבל מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו גם את תרומתי מוסיף בה ברכה ע"כ.

ובמד' אמרו ויקחו לי תרומה הה"ד תורה צוה לנו משה וכו' ע"כ. פי' הרב ברכת אליהו ו"ל דהמדרש נתקשה בפסוק כיצד אמר ויקחו וכו' מאת כל איש והא א"א בששים רבוא ישראל שלא ימצא בהם אלמים או סומים ותנן ה' לא יתרומו האלם והסומא והחרש והשוטה והקטן וכיצד אמר מאת כל איש, לתרץ זאת הקו' אמר תה"ד תורה צוה לנו ר"ל שע"י נתינת התו' נתרפאו כולם וכל ישראל יכולים לתרום וא"כ שפיר קאמר מאת כל איש לפי שלא יש אחד בעל מום שכולם נתרפאו ע"י קבלת התו' ע"כ.

בא"א פי' הרב שבט יהודה ו"ל דמרע"ה טען לי צוית ולא להם, עוד ידוע ישראל נקראו תרומה שנא' קדש ישראל לה' ראשית תבואתו, ז"א ויקחו לי ר"ל כל או"א יקחו להם תיבת לי לומר לי צוית הפך מרע"ה שאמר ולא להם ובזה יהיו ישראל קדש ראשית תרומה לה' ובכך יכולים לומר תורה צוה לנו משה תורה גי' תרי"א דאל"כ אינם יכולים לומר תורה צוה לנו דהא מרע"ה אמר לי צוית ולא להם ע"כ.

ועשית מנורת זהב טהור וכו' אצל שנתקשה משה במנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש ע"כ. פי' הרב ברכ"ט ו"ל במ"ש במד' הקב"ה בעל האורה ולאורה הוא צריך אינו צריך לנרות של ב"ו תדע כשאדם בונה בית עושה לו חלונות צרות מבחוץ ורחבות מבפנים כדי שחכנס האורה מבחוץ ותאיר מבפנים ושלמה לא עשה כך לביהמ"ק אלא עשה חלונות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כדי שיהא האור יוצא מביהמ"ק ומאיר לחוץ שנא' ויעש לבית חלונות שקופים אטומים וכו', וז"ש שנתקשה משה במנורה וכי לאורה צריך הקב"ה והלא הוא בעל האורה עד שתראה לו הקב"ה מנורה של אש א"ש ר"ת ש'קופים א'טומים כלומר איני צריך לאורה של ב"ו והראיה מחלונות של ביהמ"ק שהיו א"ש אטומים שקופים אך מה שצויתי על המנורה הוא בשבילכם כדי לעלות אתכם עכ"ד.

בא"א רמז הרב אלף המגן ו"ל בכוונת הפ' הגו' דשם רמז על הצדקה מנורת חסד אותיות מתן ר' שיתן לרש זהב טהור ולא מן הגזל שנא' בצדקה תכונני אבל רחקי מעושי, מקשה תעשה רמז אעפ"י שקשים לו מוונותיו בדוחק ובצער אפי"ה תעשה המנורה היא הצדקה עד ירכה מה ירך בסתר וכו' וקנה ע"ד יתזור ויתן, וקנה"ה גביע"ה אותיות קו"ה ביגיע"ה שהצדקה המעולה שנותן לצנוע שאינו רוצה ליטול והוא יגע ועשה טרדקי עד שיתן לו להקימו ולחזקו, כפתוריה אותיות כפרות"ה שמכפרת עליו וברח"ה ע"י הצדקה יפרת כתמר בעוה"ז ובעוה"ב עושה לו כנפים לעוף בשמים ונדמה למלאך, ועוד רמז מתן ר' שיתן עד ר' נזרים ע"כ.

וזאת התרומה אשר תקחו מאתם אפ"ל בדרך רמז עפ"י מ"ש בבתרא ממשכנין על הצדקה אפי' בע"ש ומקשו בגמ' והא כתיב ופקדתי ע"כ לוחציו כי כל מצוה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה, ותי' הא דמקבלי מינייהו הא דלא מקבלי מינייהו והתוס' כתבו דרך כפיה בדברים, ועוד הא בעשיר הא בעני, ובז"ו וזאת

התרומה שהיא הצדקה אשר תקחו מאתם ר"ל תקחו בע"כ אפי' בכפיה וכו' והא כתיב ופקדתי ע"כ לוחציו לז"ק זה"ב נוט' זאת הכפיה ב'מקבלים, ועוד זה"ב נוט' זאת הכפיה ב'עשירים, לכן תקחו מאתם בע"כ אפי' בכפיה ודו"ק.

באו"א רמו הרב קמח סולת ז"ל ה"ד הרב תנופה חיים ז"ל שהוא רמו על הימים שקוראים בהם ס"ת לפי שאסור לישב ג' ימים בלא תורה לכך תקנו לקרות באלו הימים והם רמוזים בפ' הנו', וזאת התרומה שהיא תורה מ' אלו הימים אשר צריך לקרות בה בצבור זה"ב ש"בת ש"ני ח'מישי, כס"ף כ'פור סוכות פ"סח ובכלל נמי פורים, נחש"ת ב'רות ח'נוכה ח'דש ובכלל ח'דש ר"ה ג"כ ש'בועות ת'עניות ע"כ.

באו"א רמו המפ' ז"ל כי יש ג' מדרגות מעולות בצדקה א' יש לך אדם שנותן צדקה כשהוא בריא, ב' כשרואה שיש סכנה בעולם, ג' עד שיבואו חולאים עליו, ויש ג"כ ג' מדרגות אף למטה מאלו, א' אף שיחלה אינו נותן עד שהוא רואה עצמו שנכנס בסכנה והוא מתקרב אל הקבר, ב' אף שרואה עצמו בסכנה עכ"ז עינו צרה, ג' בניו וב"ב שרואים שהוא בסכנת מיתה יחלקו בעדו צדקה אולי יהיה לו לכפרה, ג' שאינו רוצה לתת בחייו כלל כ"א מצווה לבניו שאחר מיתתו יתנו צדקה על נשמתו, וכולם רמוזים בזה הפ', זה"ב ז"ה ה'נותן ב'ריא, כס"ף כ'שרואה ס'כנה פ'ותח, נחש"ת נ'תינת ח'ולה ש'אומר ת'נו, ותכל"ת ו'תנו כ'רצונכם ל'א ת'חוסו, ארגמ"ן א"ם ר'ואים ג'וריו מ'סוכנת נ'פשו, ותולע"ת שני' ת'נו ו'פזרו ל'עניים ע"ת ת'ראו ש'שם נ'פשי י'וצאה רמו לששה מדרגות הנו', עוד רמו זה"ב ז"ה ה'נותן ב'עצמו, כס"ף כ'שרואה סביביו פרנסים, נחש"ת נ'דוי ח'רם ש'מתא ת'קחו, עוד רמו לתשובה זה"ב ז"ה ה'שב ב'חור, כס"ף כ'שהגיע ס' שנה פ'חד, נחש"ת ג'חמת ח'וטא ש'בטלו ת'נועותיו, עיין במקור ברוך ז"ל. ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כתב הריב"ה ז"ל פי' ושכנתי שכ"ן ת"י רמו לת"י שנים שעמד מקדש ראשון גם הוא אותיות ושנ"י ת"י, וכתב הרב שד"ה ז"ל ונלע"ד לפי שנעשה ע"י בני אדם ע"כ לא נתקיים אבל מקדש ג' שיבב"א שהוא עשוי מידו ית' יהיה קיים לעד, וז"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ר"ל לפי שעשו לי מקדש הם ולא עשיתי אני ע"כ ושכן ת"י בתוכם או ושנ"י ת"ך בתוכם אבל בית ג' שאעשה אני יהיה קיים לעולם ועד.

דבר אל בני ישראל ויקחו לא תרומה וכו' ופירש"י לא לשמי, אפ"ל לענ"ד בדרך רמו והוא במ"ש הבה"ט ז"ל תרומה אותיות תורה מ' רמו לתורה שניתנה במ' יום, ואפ' יש לפרש כוונת הכתוב על התורה והוא בהק' מ"ש בגמ' דעיקר לימוד התורה צריך שיהיה לש"ש ואם שלא לשמה מלבד שאין לו שכר אלא אדרבה הוא נענש כיון דכוונתו להתגדל ולהתייחר, עו"ן מה שפסק הרמב"ם ז"ל בהל' ת"ת דכל אדם חייב לקבוע עת לתורה ביום ובלילה א' עני וא' עשיר א' בריא וא' בעל יסורים א' בחור וא' זקן חייב עד יום מותו ע"ש, וידוע דאחד המרבה וא' הממעיט וכו' וכל אדם אינו חייב אלא כשיעורו, וידוע דעם הארץ שאינו יודע ללמוד מה יעשה או"ל שיחזיק ביד ת"ח ועי"ז נחשב לו כאילו למד כי בצל החכמה בצל הכסף, מעתה ז"א ויקחו לי תרומה ר"ל אם רוצים ללמוד בתורה שהיא תרומה תורה מ' קודם כ"ד צריך לי לשמי שתהיה תורה לש"ש, וגם זה צריך מאת כל איש ר"ל שכל איש ואיש חייב ללמוד בתורה ואל יאמר אדם איני יכול ללמוד בקבע כי אני טרוד בעסקי אלא אשר ידבנו לבו כל איש כפי שיעורו, וכו' התניח אם יודע ללמוד אבל אם אינו יודע ללמוד מה יעשה לז"א תקחו את תרומתי ר"ל שתקנה מאת ת"ח וזאת התרומה אשר תקחו מאתם ר"ל מאת חס שהוא ת"ח הנקרא חס יושב אוהלים, זהב וכו' אלו תנאי המחזיק עם הת"ח.

באו"א אפ"ל בהגיון זה ע"י הצדקה בהק' את הידוע דגם הצדקה צריך שתהיה לש"ש וזהו ויקחו לי תרומה שהיא הצדקה צריך שתהיה לי לשמי, וגם מאת כל איש

כמ"ש הרמב"ם ומר"ן ז"ל שכל א' מישראל חייב ליתן צדקה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה, וז"ש מאת כל איש ואל יאמר האדם שיש לו איזה דבר קרוב אלא אשר ידבנו לבו א' המרבה וכו'. ובתנאי שתקחו את תרומתי שתהיה נקראת תרומתי וזאת התרומה ר"ל אלו תנאי הצדקה זה"ב נוט' ז'ה ה'נותן ב'הלואה ז'ה ת'מובחר ב'כולם, כס"ף כ'שהולך ס'ביב פ'תחו כמ"ש בגמ' שחכמים ראשונים היו הולכים על פתח העני ומשליכים ממון ויוצא עני ורואה אותם זו מעלה פחותה מהראשונה, נחוש"ת נ'דוי ח'רם וש'מתא ת'קחו זהו השפל שבכולם ודו"ק.

הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידן, שמעתי מפי המשכנ"ח אברהם טוויל יצ"ו שידוע שצריך האדם להחזיק ביד לומדי התורה ע"ד עץ חיים היא למחזיקים בה וכו' וזה כשיהיה בעלי בתים יותר מן הת"ח כדי שיוכלו לחיות דהיינו דאם נמצא עשרת ת"ח במאה בעלי בתים אם כן יוכלו התשעים להחזיק ביד הת"ח ולהחיותם. אבל אם יהיו הרוב הת"ח והמעט הם בעלי בתים אז לא יוכלו לחיות הת"ח ותתבטל התורה ע"י שהם מוכרחים לחזור על פרנסתם אבל כשיהיו הרוב בעלי בתים אז מתקיימת התורה, וז"ש הרבה עשו כלומר שרוב הם המחזיקים כרבי ישמעאל אז עלתה בידן ר"ל מתקיימת התורה יען כי הרוב יוכלו לפרנס המעט דהיינו הת"ח ומתקיימת התורה. אבל הרבה עשו כר' שמעון בן יוחאי שאמר והגית בו יומם ולילה דהיינו שהרוב יהיו הת"ח והמעט המחזיקים או ולא עלתה בידן מחמת שלא יוכלו המעט שהם בעלי בתים לפרנס הרוב שהם הת"ח ודפח"ח.

עוד שמעתי מפי הנז"ל יצ"ו כוונת הפ' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה והוא דידוע שצריך האדם להדבק במדותיו של הקב"ה מה הוא רחום אף אתה וכו' אם כן כל המדות שהאדם עושה צריך שתלמוד ממדותיו ית"ש מה הוא רחום וכו' אבל במדה זו אי אפשר לומר וז"ש מה שואל הקב"ה מעמך שלא תדבק בה כ"א ליראה ר"ל שמדת היראה לא תוכל לומר בה מה הוא ח"ו וכו'.

עוד שמעתי מפי הנז"ל יצ"ו נוסח התפלת מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים, ידוע שהצדיקים במיתתם קרוין חיים, והרשעים קרויים מתים, עוד שהצדיקים הם ביסורין ובפרט חוסר הפרנסה והרשעים הם בהיפך כל ימיהם השקט ושלוה ועושר וכבוד, וז"א מכלכל חיים ר"ל הצדיקים שבמיתתם קרויים חיים, הם בחסד מלשון חסרון כמו והיא תראה את ערותו חסד הוא מחיה מתים הרשעים הקרויים מתים ברחמים רבים בעושר וכבוד ודו"ק.

פרשת תצוה

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וכו' פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל שמעתי במשנ"ל הרגיל בנר של שבת הויין ליה בנין רבנן וידוע כי כל ת"ח אמתי יש בו ניצוץ ממרע"ה ולכך אמרו משה שפיר קאמרת יען ניצוץ מרע"ה מתנוצץ בו, וז"ש ואתה תצוה את בני ישראל כלומר צוה אותם מצוה שיקחו אליך כלומר שיולידו ולד שניצוץ ממך יאיר בו ונמצא שהם לוקחים אליך ממש ואז ע"י שמן זית זך שידליקו נרות של שבת ובזה יוכו לבן חכם שיתנוצץ הוא אור מנצנוצך ונמצא שהם לוקחים אליך ע"י מצוה זו ע"כ, והרב שדה הארץ פי' כן ורמז ג"כ הפ' נוטריקון שמ"ן מ'צוה שיתי נ'רות כנגד זכור ושמור זי"ת זרע יודעים תצוה, ז"ך כ'ולם ז'כרים נר תמיד בנין בשבת ודו"ק.

באו"א פי' הרב קול רנה וישועה ז"ל עפ"י משו"ל במד"ר וז"ל ואתה תצוה הה"ד זית רענן יפה פרי תואר וכי לא נקראו ישראל אלא כזית הזה בלבד והלא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו ישראל, כגפן שנאמר גפן ממצרים תסיע, כתאנה שנאמר כבכורה בתאנה, כתמר שנאמר זאת קומתך דמתה לתמר, כארז שנאמר כארז בלבנון ישגא, כאגוז שנאמר אל גנת אגוז ירדתי, ובא ירמיה לומר זית רענן יפה פרי תואר, אלא מה הזית עד שהוא באילנו מגרגרים אותו ונחבט ואח"כ טוחנין אותו ואח"כ נותן את שמנו, כך ישראל באים אזה"ע וחובשים אותם וחובטים אותם ואח"כ עושים תשובה והקב"ה עונה אותם הוי זית רענן יפה פרי תואר ע"כ. והנה אמרו ז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל, ועפ"י יע"ן ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית וך שאם רוצים שיהיו להם בנים ת"ח כמותך צריכים שיעשו כמו הזית שחובטים אותו וטוחנים אותו עד שיצא ממנו כך ישראל כדי שתתקיים התורה בהם צריכים לכתת עצמם עד שתתקיים התורה שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה כמ"ש עכ"ד.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בנח"ק וז"ל אמרו רז"ל שלפי שמרע"ה אמר מחני נא לך לא נזכר שמו בפרשה זו ובא וראה שהגם שלא נזכר בפי' נזכר הוא וגלגוליו כמ"ש הרב מגלה עמוקות מה כתיב למעלה נחשת ואתה והרמו כי מרע"ה היה גלגול נח ושת וזה רמו ג"חוש"ת ואת"ה ע"כ. והרב ש"כ עה"ת ז"ל כתב שמה נקט מוסר השכל שלא לקלל עצמו כי אפי' מרע"ה שמסר נפשו להצלת ישראל עכ"ז עשה רושם כצד מה שלא נזכר שמו הקדוש בפי' זה, וזה רמו הכתוב ואתה תצוה את בני ישראל מה אירע לך באמירת ואם אין מחני נא והזהירים שלא יקללו עצמם כלל עכ"ד הרש"ך ז"ל, ולפי דרכו אפשר לרמוז במ"ש הרב ש"ך ז"ל עצמו בפי' חוקת דמפני שאמר מרע"ה אם נטמא במה יהיה טהרתו לכך היה טומאה בכהנים ואי לא אמר זה לא היה טומאה בכהנים ע"ש. וזה הרמו כפי האמור ג"ח וש"ת ואתה משה וגלגוליו ולא נזכר בפירוש הגם שהיה צורך גדול להצלת ישראל וזה תצוה את בני ישראל שיזהרו שלא יקללו עצמם ועוד הגד להם ויקחו אליך רמו לפי פרה דכתיב בה ויקחו אליך פרה אדומה שאם לא אמרת אם נטמא במה תהיה טהרתו לא היה טומאה בכהנים ושמים זו יהיו לזכרון תמיד שלא לפתות פניו לשטן ולא לקלל עש"ב.

באו"א פי' הרב שיח השדה ז"ל בהק' משו"ל במד' שיר השירים ע"פ ישקני מנשיקות פיהו וז"ל כיון ששמעו ישראל אנכי ה' אלהיך נתקע ת"ת בלבם ולומדים ואינם שוכחים וכשבאו אצל משה ואמרו דבר אתה עמנו ונשמעה חזרו להיות שוכחים אמרו מה ב"ו עובר אף תורתו עוברת, באו אצל משה ואמרו הלואי יגלה לנו פעם אחרת הלואי ישקני מנשיקות פיהו הלואי יתקע ת"ת בלבנו כמו שהיה אמ"ל אין זה עכשיו אלא לעתיד"ל ע"כ. עו"ן משו"ל במס' הוריות א"ר יוחנן כשם שהיית משכח את הלימוד של מ' שנה כך שמן זית משיב את הלימוד של מ' שנה וז"א ואתה תצוה את בני ישראל ר"ל ע"י שבחרו בך שאתה תצוה אותם על התורה כמ"ש דבר אתה עמנו ונשמעה וכו' ע"י חזרה השכחה עליהם א"כ אין להם תקנה לבטל השכחה כ"א שיקחו להם לאכול שמן זית וך כדי שיכתתו השכחה למאור כדי שיצא אור תורה בלבם תמיד, וז"א להעלות נר תמיד ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' בהקדים מ"ש בזהר דצדיק מעיקרא עדיף משום דמכל הימים אשר חי בהם האדם נעשה בהם מלבוש בהיר הוא ואור נוצץ והנה בזה גרע בעל תשובה מהצדיק כי הצדיק גמור לא יפול מכל הימים אשר חי יום אחד ארצה לאפוקי בעל תשובה אף דשב מרשעו עכ"פ הימים אשר עשה בהם עבירות הם יפלו ולא יבואו לחשבון, וז"א ויקחו אליך שמן זית וך ר"ל שיקחו אליך פי' שיעשו כמותך שכל ימך

זית זך וא"ת למה צריך שיהיו צדיקים מעיקרם הלא הגם שיהיו רשעים כחותי מכתת שיעוריהו יכולים לחזור בתשובה להאיר מעשיהם הטובים וז"א כתית ר"ל אף שיהיו רשעים למאור יכולים להאיר ע"י תשובה לז"א רב המרחק ביניהם שרצוני בצדיק גמור שכל ימיו מאירים לא יפקד מהם אחד וז"א להעלות נר תמיד ע"כ.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל דרך רמז ומוסר בהק' מ"ש הרמב"ם ז"ל מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה לא יאבד אפילו אחת מן הלילות לבטלה שאין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה וכן כתבו חכמי הפילוסופיא ששאלו לחכם אחד מפני מה חכמת בתורה יותר מחכמת אדם מפני שהוצאתי בשמן יותר ממה שהוציא חבירו בין ר"ל שהוא היה נעור כל לילותיו ויושב ולומד בתורה על מאור השמן והם היו מוציאים מעותיהם על היין ע"כ. וז"ש ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך ר"ל שאם רוצים שיהיו חכמים כמותך אזי יקחו שמן זית ללמוד על אורו בלילה שע"י יתה המוח וזך ואפי' שע"י יתה מאור עיניו ע"י שהוא נעור בלילות וז"ש כתית למאור ר"ל שמכתת מאור עיניו עכ"ו אל יחוש משום שזה מועיל לו להעלות נר נשמתו בעוה"ב תמיד וזרח בחושך אורו ע"כ.

באו"א פי' הרב זר"ב ראשון דמהו אומרו ואתה בוא"ו דנראה שהוא נמשך למה שלמעלה. גם אומרו תצוה כנראה מלשון ואתה תצוה שהקפיד עליו שגם הוא יתן חלקו עמהם וז"ש ואתה תתן וגם תצוה וצ"ל למה הקפיד עליו במצוה זו שהוא יתן יותר מכל ענין המשכן. אכן יובן דהענין נמשך אחר ענין שלמעלה אחר סיפור נדבת ישראל למשכן. והענין לפי שישראל במעשה העגל היו צריכים לכפרה על מעשה העגל שעשו וגם משה היה צריך לכפרה על שבירי הלוחות ששיבר כמ"ש במד' ט' חשא ראה משה שאין לישראל עמידה חיבר נפשו עמהם ושיבר את הלוחות אמר להקב"ה הם חטאו ואני חטאתי ששיברתי את הלוחות כיון שפנה חטא שלהם אמר משה הרי היה לישראל מי שיבקש עליהם אני מי יבקש עלי התחיל להצטער על שבירי הלוחות אמ"ל הקב"ה אל תצטער בלוחות הראשונות לא היה רק עשרת הדברות לבד ובלוחות שניות אני נותן לך שיהא בהם מדרש הלכה ואגדה הה"ד ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה לא עוד אלא שאתה מבושר שמחלתי לך על חטא שלך שנא' ודע כי ישל לך אלוה מעוניך ע"כ. ממוצא דבר שמענו שמשנה ג"כ חטא בשבירת הלוחות ונצטער על הדבר והקב"ה הניח דעתו ומחל לו על אותו עון ונתן לו אות ומופת במה שהתו' בכללה נרמזה בלוחות שניות דמזה ידע שמחל לו על אותו עון. והנה צריך שתדע מ"ש האר"י ז"ל בענין המנורה וז"ל תדע כי המנורה נגד התורה בזה האופן שהמנורה ו' קנים וכן בפי' בראשית שהוא ס' ראשון יש בו ו' תיבות. ועוד יש בה י"א כפתורים. וכן פסוק ראשון מס' שמות יש בו י"א תיבות. וגם יש בה ט' בריחים וכן בס' ויקרא יש בו ט' תיבות. גובה המנורה י"ח טפחים. וכן בס' במדבר בפי' ראשון יש י"ז תיבות ולפי שטפח הי"ח לא היה שלם לכך חסר תיבה אחת בפסוק זה. גם הי"ל כ"ב גביעים. וכן בפי' ואלה הדברים יש כ"ב תיבות מנין הכל מ"ט לומר כי מ"ט ימים עברו ויום חמשים קיבלו את התורה ע"כ. הרי להדיא שיסוד המנורה בצורה בנוי על יסוד התורה. א"כ ממילא מבואר סמיכות הענין גם וי"ו של ואתה שנמשך אחר ציווי המשכן שבא לכפרת ישראל ולפי שמשנה נצטער בשביל עצמו דלישראל יש להם כפרת ע"י זהב המשכן אבל אני מי יכפר עלי לזה באה לו התשובה בפי' ז' ואתה ר"ל בשביל מה שנוגע לכפרתך צריך אתה למעשה המנורה שנרמזה על כל התורה כולה בכללותה וכפר על בזיון הלוחות אשר שברת למען יהי לך לאות שישל לך אלוה מעוניך ולכך בא ציור המנורה ג"כ ע"כ התו' בכלל ובשניות הקב"ה הוסיף לך כפלים לתושיה ולכך בא ציור המנורה ג"כ ע"כ התו' בכלל לא על עשרת הדברות לבד ובזה תדע שפנה החטא שלך וע"כ צריך שתתן גם אתה ידך

עם ישראל בכל הדברים והשמנים וזהו ואתה תצוה דמשמע דגם אתה תתן נדבה לשמן זית
זך כי גם השמן הוא סימן על התורה.

ובז"ל מ"ש במס' שבת בשעה שירד משה מן ההר בא שטן לפני הקב"ה ואמר לפניו
רבש"ע תורה היכן היא אמ"ל נתתיה לארץ אמ"ל לך אצל בן עמרם וכו' אמ"ל
הקב"ה למשה בדאי אם, אמר לפניו רבש"ע תורה גנוזה וכו' ואני אחזיק טובה לעצמי
אמ"ל הואיל ומיעטת את עצמך תיקרא על שמך שנא' זכרו תורת משה עבדי ע"כ.
דהכונה היא בשעה שירד משה מן ההר משה דוקא נולד לו שאלה זו תורה היכן היא
והיינו שלא תראה ביד משה כ"א ב' לוחות אבן כמ"ש וירד משה מן ההר ושני לוחות
בידו, אז שאל רבש"ע תורה היא היינו על תורה כולה מדרש ואגדה היכן היא דאינה
בשמים כמו שהיתה עד הנה וכמ"ש לא בשמים היא וגם בארץ ביד משה איני רואה בידו
רק שני לוחות דוקא וא"כ היכן היא עד שאמ"ל נתתיה לבן עמרם ואז הלך אצל משה
אמ"ל תורה שנתן לך הקב"ה והיינו פלפולה של תורה היכן היא שלא ראיתי בידך רק
שני לוחות, והשיב וכי מה אני וכו' לז"א לו הואיל ומיעטת עצמך לפני תקרא על שמך
שנאמר זכרו תורת משה עבדי היינו על פלפולא שבע"פ דשכיחא לשכחה לז"א זכרו וכו'
והיינו שמעתי תקרא על שמו בשביל שמיעט את עצמו, בז"ל כוונת המד' ואתה הקרב
אליך את אהרן הרע לו אמ"ל תורה היתה לי וכו' דקשה דמה זו תשובה וכו' לא נאה שתיהם
למשה, ועו"א תורה היתה לי ונתתיה לך וכי למשה לבד ניתנה ואף את"ל דנאמר כן על
פלפול התורה כמ"ש בנדרים מ"מ צריך ביאור דמה זו תשובה לדחות טענת משה שבקש
גם כהונה, אמנם לפי"ה יע"ן דבשעה שאמ"ל ואתה הקרב וכו' סבר מרע"ה שבדרך קנס
נאמר לו כן בשביל שחטא בשבירת הלוחות ע"כ נענש שנטלה הכתונה ממנו דלישראל
נתכפר עון שלהם בזה המשכן אבל חטאו לא נתכפר ולכך הרע לו לא מפני הקנאה
אלא מפני שלא נמחל עונו כמ"ש במד' הנז' ישראל יש מי שיתפלל עליהם אני מי
יתפלל עלי ולכך הרע לו שלפי דעתו בשביל זה ניטלה הכהונה ממנו, עד שהשיב לו
הקב"ה התו' היתה שלי ונתתיה לך והיינו מדרש ואגדה ופלפול תו' שניתנה לך לבדך
כנ"ל והא לך ראיה מוכרחת שמחלתי לך עונך והיא עצמה התשובה שהשיב לו הקב"ה
במד' הנז' שאמ"ל הקב"ה אל תצטער בלוחות הא' לא היו רק יו"ד דברות ובשניות
הכל והיינו פלפול התו' בזה שישא לך אלוה מעוניך ולכבוד אמרתי לך הקרב וכו' ע"כ.
באו"א פי' מהר"ח פלאגיי ז"ל כוונת הפ' הנז' במ"ש רש"י בסנהדרין דל"א ע"ב עמ"ש
לדונו ליה כבר בתיה פירש"י כר' נתן צוציתא דע"י שנשמר מן העבירה וכה
להיות נר דלוק על ראשו ע"ש, ונ"ל כי העבירה נקראת חושך כמשו"ל וחושך אלו
מעשיהם של רשעים שנא' והיה במחשך מעשיהם ומזה הוא הטעם דמי שהוא בעל תשובה
זוכה להוציא לאור מחושך כמ"ש באגדת בראשית אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי
כי אשב בחושך ה' אורי לי עו"כ בס' חרדים דרשע הבא ליטתר נותנין לו מניצוץ מרע"ה,
ובש"ר דרשו כתית למאור דאזה"ע חובטין וחובשים וכותתים לישראל ואח"כ עושים
תשובה והקב"ה הוא עונה להם וע"ש בפ"י מהרש"י בדמיון התשובה אל השמן יעו"ש,
וידוע מ"ש הרמב"ם דעיקר התשובה שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא
לעולם, והשתא את"ש קרא דמדבר בתשובה ואתה תצוה את בני ישראל שיעשו תשובה
ויקחו אליך ממש דנותנים לו מניצוץ מרע"ה וזוכה נמי לשמן זית זך כתית למאור כנגד
כי אשב בחושך עתה ע"י התשובה ה' אור לי, ועוד בחינה אחרת לתעלות נר תמיד כנתן
דצוציתא כמו שפירש"י כנו' ועיקר התשובה היא אשר על העדות אשר לפני ה' מכוון ללשון
הרמב"ם הנז' שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם וזהו אשר על
העדות לפני ה' דלפניו נגלו כל תעלומות ע"כ.

ובדרך רמז אפ"ל כוונת אומרו ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך דמיהו אומרו את הול"ל לבני ישראל גם ויקחו אליך קשה תהבנה. אכן יובן במ"ש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וידוע דמאן דדחיל מרבנן איהו גופיה צורבא מרבנן ובוה פ"י יראו את ה' קדושיהו שתייראו מהת"ח ששכרם הוא איהו גופי' צו"מ וז"ש כי אין מחסור וכו' כידוע, וידוע דכל ת"ח יש בו גיצוץ ממרע"ה. וז"ש ואתה תצוה את בני ישראל שיקיימו מאמר הכתוב את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח שיראו מהם כדי שעיי"ז ויקחו אליך ר"ל הנה שכרם אתם דאינהו גופייהו הוו צו"מ ועיי"ז יקחו אליך שיהיו בהם גיצוץ ממך ודו"ק.

מסרה ואתה ג' ריש פסוק, ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתה, ואתה תדבר אל כל חכמי לב, ואתה תצוה את בני ישראל. פ"י הרב זכות הרבים ז"ל בהק' מ"ש ז"ל במס' עירובין ד"ף ד"ן וז"ל ת"ר כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להם משה פרקו נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר ישב לשמאל אהרן ר"י אומר לעולם אהרן לימין משה הוא חוזר נכנסו זקנים ושנה להם משה פרקו נסתלקו זקנים נכנסו כל ישראל ושנה להם משה פרקו נמצא ביד אהרן ד' וביד בניו ג' וביד זקנים ב' וביד כל העם אחד נסתלק משה שנה להם אהרן פרקו נסתלק אהרן שנו להם בניו פרקו, נסתלקו בניו שנו להם זקנים פרקו נמצא ביד כל א' ואחד ד' מכאן א"ר אלעזר חייב אדם לשנות את תלמידיו ד' פעמים וק"ו ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה ד' הדיוט מהדיוט על אחת כמה וכמה הועילו כוליהו ונגמרו ממשה כדי לחלוק כבוד לאהרן וכבוד לבניו וכבוד לזקנים וליעזר אהרן ולילף ממשוה וליעזרו בניו ולילפו מאהרן ולעזילו זקנים ולילפו מבניו ולעזילו כל ישראל ולילפו מזקנים, משה כיון דמפי הגבורה גמר מסתייעא מילתיה ע"כ. מעתה זהו כוונת המסרה בתחילה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואח"כ ואת בניו אתו ואח"כ ואתה תדבר אל כל חכמי לב הם ע' זקנים ואח"כ תצוה את בני ישראל ר"ל כללות כל ישראל ע"כ.

ובאו"א פ"י הרב זב"א בהק' ז"ש ז"ל ג' כתרים הם כתר מלכות וכתר כהונה וכתר תורה, כתר מלכות זכה דוד ונטלו כתר כהונה זכה אהרן ונטלו כתר תורה מונח בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, וכבר נתבאר דבמדבר היה משה מלך על ישראל כמ"ש ויהי בישורון מלך ולפי"ז יאמר כנגד כתר מלכות ואתה תצוה ר"ל דאתה תהיה עליהם נגיד ומצוה במקום מלך והיינו כתר מלכות וכתר כהונה אמר ואתה הקרב אליך את אהרן שהוא זכה בו אכן כנגד כתר תורה אמר ואתה תדבר אל כל חכמי לב דכתר תורה מונח לכל חכמי לב וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול עכ"ד ז"ל.

באו"א פ"י הרב הנו' כמ"ש במד' שאלו לחכמה חוטא מה עונשו אמ"ל וחטאים תרדף רעה שאלו לנבואה אמ"ל הנפש החוטאת היא תמות שאלו לתורה אמרה יביא קרבן שאלו להקב"ה אמר יעשה תשו' בדברים ויתכפר לו ע"כ. נמצא דד' דינים נפסקו על החוטא הא' חמור מחבירו דהחכמה החמירה עליו מאד דחטאים תרדוף רעה לעקור גזעו מהארץ ושרשו מארץ חיים הוא וזרעו עד עולם וכמו שהיה בדור המבול, והנבואה הקילה מעט דנפש החוטאת היא לבדה תמות ובן לא ישא בעון אב, ותורה הקילה עוד טפי שיתן נפש הבהמה בעד נפשו נפש תחת נפש, הקב"ה הקל טפי תשו' וזידי דברים סגי. ובזי"ו שהכל נמשך אחר כפרת ישראל בעגל דמיד שעשו את העגל מה כתיב שם ועתה הניחה לי וכו' כי רצה לדונם בדיני החכמה שאמר וחטאים תרדף רעה לכלות החוטא מכל וכל ולא ישאיר להם שורש ח"ו רק משה לבד אלא דמרע"ה ביטל זה בתפילתו וביטל פסק דין החמור הזה ולז"א וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות

לעמו על הרעה דייקא ר"ל הביטל מהם פסק החכמה שאמרה חטאים תרדף רעה והיינו ע"י זהב המשכן דבא זהב המשכן לבטל פסק זה והוא עפ"י מדר' ע"פ וזהב הארץ ההיא טוב אין טוב אלא ביהמ"ק שנא' ההר הטוב הזה והלבנון הרי הזהב נקרא טוב וביהמ"ק נקרא טוב לכך ניהא מה שזהב הטוב בא לבטל מהם הרעה דיינו מ"ש וחטאים תרדף רעה, וכדי לבטל מהם קטרוג מן ג' פסקים שנשארו דהנפש החוטאת היא תמות ופסק יביא קרבן ופסק יעסוק בתורה בתשובה לזה בא הרמז במסרה הנ"ל דנגד פסק הנבואה שקנסה מיתה על החוטא לז"א ואתה תצוה את בני ויקחו אליך שמן זית זך והוא כמ"ש במד' אמר הקב"ה גרך בידי שנא' נר ה' נשמת אדם אם משמר אתה נרי אני משמר גרך הרי להדיא דגרות הללו באו תמורת נר ה' נשמת אדם והיינו לבטל מהם פסק הנפש החוטאת היא תמות, ונגד פסק התורה שאמרה יביא קרבן אמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך לכהנו לי ע"י שיביאו הקרבנות כמבואר בסדר שמיני שאמר אל אהרן ואתה קח לך עגל לכפר על מעשה העגל, וכנגד פסק הקב"ה שאמרו במד' על פסוק קחו עמכם דברים אין דברים אלא ד"ת שנא' ואלה הדברים אמרו ישראל אין אנו יודעים אמ"ל עשו תשובה נמצא שהוא חפץ בד"ת טפי כנגד זה אמר ואתה תדבר אל כל חכמי לב והיינו שתלמוד עמהם ד"ת לקיים קחו עמכם דברים וממילא יסתמו בזה הד' דינים הנז'.

באו"א פי' הרב הנז' כוונת מסרה זו בצירוף עוד שתיים אחרים שנא' בהם מקודם וידבר ה', והם וידבר ה' אל משה לאמר ואתה קח לך בשמים ראש, וידבר ה' אל משה לאמר ואתה דבר אל בני ישראל אך את שבתותי תשמורו, והוא בהק' מ"ש במד' כבוד השבת בנרות ועוד אמרו וקראת לשבת עונג ענגהו במאכל ומשתה וכסות נקיה, ולפי"ז נדרוש אותם כולם לכבוד שבת, בתחילה אמר ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן רמז לריבוי נרות בשבת ולפי שארו"ל דמחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בדיבור א' נאמרו ללמדך שדוחים את השבת לז"א ואתה הקרב אליך את אהרן לכהנו לי ואפילו בשבת וכאמור ואח"כ נגד עונג שבת בבגדים נקיים אמר ואתה תדבר אל כל חכמי לב ואלה הבגדים אשר יעשו, וכנגד עונג המאכל אמר ואתה קח לך בשמים ראש רמז למ"ש מ"מ ריח של שבת נודף אמ"ל תבלין יש לנו אימתי תעשה כל זאת ואתה תדבר אל בני ישראל אך את שבתותי שכל הדברים האלו תעשו בשמירת שבתותי א"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל כוונת המסרה הנז' והוא בהק' מה שפי' הרב מהרש"י ז"ל דכינוי שמן היא אל התשובה כאשר רמזנו דבריו למעלה, וידוע דטעם תשובה מהניא דוקא לישראל ולא לאוה"ע הוא משום דישראל בנינים להקב"ה ואב שמחל על כבודו כבודו מחול לא כן אוה"ע דהם עבדים ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, וראיה דישראל בנינים כתבו המפרשים ז"ל כמה ראיות ואתיא מכללל ג' המה טובים ראשונה ממה שציונו על הקרבנות וכתבו המפ' ז"ל כמה ראיות דהקרבנות הם כמו שוחד ואיך הותר להקב"ה ליקח שוחד א"ו משום שהם בנינים ואב מותר ליקח שוחד מבנו, זאת שנית מענין נתינת התורה לישראל ולא זכו בה המלאכים מדין בן המצר משום דלגבי בן ליכא דינא דבר מצרא, ואת ה' מענין השבת דאם אנו עבדים איך הותר לנו לשמור את השבת הרי אסור להשתמש בשרביטו ש"מ א"ו משום דאנו בגדר בנינים ובן משתמש בשרביטו של אביו, מעתה יובן כוונת המסרה ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן שהיא כנוי לתשובה שאם עשו עוונות וחטאים יחזרו בתשובה ואני מקבלם דאב שמחל על כבודו כבודו מחול, וכ"ת מאן לימא לן דאנו בגדר בנינים ותשובה מהניא, לז"א הרי לך ג' ראיות בדבר שאתם בנינים ראשונה ואתה הקרב אליך את אהרן לכהנו כדי שיהא עומד ומשמש לפני בקרבנות והקרבנות הם כמו שוחד ואיך הותר ליקח שוחד מכם א"ו דאתם

בנים ואב מקבל שוחד מבנו, זאת שנית ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה שם רמו לתורה שע"י נקראו חכמים כמש"ה רק עם חכם ונבון ואיך זכו בה הם ולא המלאכים מדין בן המצר א"ו משום שהם בנים ולגבי בן ליכא דינא דבר מצרא, ויבוא הג' ואתה דבר אל בני ישראל אך את שבתותי תשמורו ואם אתם בגדר עבדים איך הותר לכם לשמור את השבת הרי כל המשתמש בשרביטו של מלך חייב מיתה א"ו אתם בנים ובן משתמש בשרביטו של אביו, וא"כ כיון דמג' אלה מוכח דאתם בנים א"כ גם התשובה מהניא לכו דאב שמחל ע"כ כבודו מחול ולכן אמור להם שיעשו תשובה כדי שע"י תשובת הרשע ואתה קח לך בשמים ראש לאפוקי ממה שהיה ע"י עוונותיו ריחו סרוח ונודף והוא בשפל המדרגות בתוך עמקי הקלי' הנה בעתה יהיה מבושם בריח טוב ויהיה ראש ע"י תשובתו ה' יזכנו אכ"ר.

באו"א אפ"ל כוונת המסרה הנז' ויהיה הסגנון כך ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה, ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן, ואתה תקרב אליך את אהרן ואתה דבר אל בני ישראל אך את שבתותי תשמורו, ואתה קח לך בשמים ראש, והוא בהק' מה שפי' מהרת"פ ז"ל בס' ארצות החיים כוונת הפ' בוזאת הברכה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו כל ישראל דק' מהו אומרו מלא רוח חכמה הו"ל לחכם, ועוד אומרו וישמעו אליו כל ישראל האפשיטא דאם לא ישמעו ליהושע אלא למי ישמעו, אכן פי' הרב ז"ל בהק' מ"ש הרב פנענ רזא ס' ויקהל דחכמה עולה תרי"ג במילוי כזה חי"ת כ"ף מ"ם ה"י, ונראה טעם לזה דאשכחן כה"ג רמו דוגמא לזה דתלמיד"י חכמ"ים גי' תרי"ג ע"ה והיינו דחכם הלומד בתורה ואינו מקיימה אפילו תורה אין לו ואם מכויץ בלמודו ע"מ לעשות אז אפי' שלא קיים הו"ל כאלו קיים תרי"ג מצות בפועל כמשו"ל ולכן שפיר בא תרמו אמור לחכמה תרי"ג וכן תלמיד"י חכמ"ים תרי"ג לרמוז דהחכמה תעוז לחכם ליתן דעתו לקיים תרי"ג מצות הן בלימוד הן במעשה דכן דרכם של ת"ח הלא"ה הרי פסק מר"ן ת"ח המזלול במצות ואין בו יר"ש הרי הוא כקל שבציבור ולא יקרא בשם חכם, עו"ן מ"ש בילק"ר דמרע"ה כלול מכל התו' ועליו נאמר וירא אלהים א"ת האור כי טוב גי' תרי"ג דמש"ה רבינו גי' תרי"ג, עו"ן מ"ש במד' קהלת וחכמת המסכן בזויה כל מי שממסכן תורתו שלומד ואינו מקיים דבריו אינם נשמעים, בזו"ו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה ר"ל חכמה במלואה גי' תרי"ג ולכן דייק לומר מלא רוח חכמה דאותיות חכמה מלא דהוא תרי"ג היו ביהושע וזה נמשך לו כי סמך משה את ידיו עליו דמש"ה רבינו בדיק בשמיה שהוא תרי"ג ומהשפעתו דהיה כלול מכל התורה כי נעים משה רבינו אותה הארה באה ליהושע ולכן זכת לקיים התרי"ג והראיה לזה וישמעו אליו בני ישראל הא לא"ה דבריו אינם נשמעים א"ו דהיה מלא רוח חכמה וקיים כל התרי"ג מצות עכ"ד, עו"ן מה שחקרו ז"ל דאיך אפשר לאדם כל התרי"ג מצות לקיימם הרי כמה וכמה מצות שאין בידו וחי' דיש לאדם ב' אופנים, א' ע"י עסק התורה כמ"ש זאת התו' וכו' ועוד ע"י האהבה בינו לבין חבירו, וידוע דמדת אהרן אוהב שלום, עוד אמרו בזה"ק הק' שקולה שבת ככל התורה, מעתה ז"א ואתה תדבר אל כל חכמי לב שהעיקר הוא אשר מלאתיו רוח חכמה ר"ל עיקר התו' היא לקיים התרי"ג מצות שהם רמוזים בחכמה מליאה כנז' כי לא המדרש הוא העיקר וכו' וכ"ת איך אפשר לו לאדם לקיים התרי"ג, לז"א ראשונה ואתה הקרב אליך את אהרן ר"ל שיהיה לך מדת אהרן שהוא אוהב שלום ועי"ז כל ישראל נחשבים כגוף אחד וכל מי שעושה מצוה יגיע לחבירו ממנה, ועוד אחרת ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן שהיא התורה כמש"ה כי נר מצוה ותורה אור וע"י התו' והלימוד נחשב לו כאילו עשה כמ"ש זאת התורה וכו', ועוד אך את שבתותי תשמורו ושקולה שבת ככל התו', ועוד הם מרויחים ע"י ג' אלו התו' והשלום והשבת ואתה קח לך

שיתגלו נש"ב שהם בגי' ל"ך ועי"ז יגאלו ישראל ויהיו בשמים ראש ולא יהיו תחת יד אה"ע אלא הם יהיו ראשים עליהם בעגלא ובזמן קריב אכי"ר

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וכו' איתא במד"ר כשאמר הקב"ה למרע"ה ואתה הקרב אליך הרע לו אמ"ל תורה היתה לך ונתתיה לך שאלמלא היא איבדת את עולמי עכ"ל. ולכאורה הדבר תמוה איך אפשר לאדון הנביאים שהכתוב מעיד עליו והאיש משה עניו מאד ותמיד היה מכבד לאהרן אחיו הגדול ממנו וז' ימים היה הקב"ה מרצה את משה לילך בשליחות ולא קיבל עד שחרה בו וכ"ז שלא רצה ליטול גדולה על אחיו הגדול ממנו ואיך עכשיו הרע לו בגדולת אחיו, אכן פי' הרב החיד"א ז"ל בפנ"ג בהק' משו"ל במס' סוטה דהט' שנתאווה מרע"ה ליכנס לארץ כדי לקיים מצות התלויות בארץ וה"ה הכא הרע לו למשה בשביל שרוצה לקיים מצות התלויות בכהונה לז"א לו הקב"ה תורה היתה שלי ונתתיה לך כלומר שאל תצטער ע"ז שע"י לימוד התורה מעלה אני עליך כאילו קיימת הכל כמ"ש ז"ל ע"פ זאת התורה לעולה וכו' ע"ש.

ובזה פי' הרב הנז' כוונת מאמרם ז"ל משה חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ והוא תמוה ועם האמור יובן המאחר שחכם אתה ותוכל לקיים כל המצות ע"י הלימוד כנז' א"כ אין צריך שתכנס לארץ כדי שתקיים המצות התלויות בארץ ע"ש.

ובאו"א פי' הרב זרע בירך א' ז"ל כוונת המד' הנז' כפשוטו והוא בהק' את הידוע דהטעם שזכה משה שתנתן התורה על ידו משום דהיה עניו מכל האדם וכמ"ש ז"ל על משנת משה קיבל תורה מסיני שפי' ז"ל מטעם סיני דכמו שהר סיני ניתנה עליו תורה משום שהיה שפל מכל ההרים כן ג"כ מרע"ה. ובה פי' הרב ברכת טוב ז"ל פ' יתרו כוונת הפ' ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר ר"ל ומשה עלה אל האלהים כדי לקבל התורה וקשה למה משה דוקא ע"כ אמר מן ההר לאמר ר"ל מהר סיני תקח תורה גם לזה כנז' וע"כ אמר נמי כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל שלדברי כל המפרשים בית יעקב פחותים מבני ישראל וא"כ קשה למה מקדימם הכתוב אלא ודאי להורות מידתו ית' שרצונו במי שהוא שפל, וזהו כוונת הכתוב וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל ר"ל וזאת התורה אשר שם משה וק' למה דוקא משה ולא שאר האבות ע"כ אמר לפני בני ישראל ר"ל עיניך לנוכח יביטו מה שכתב בקרא לפני בני דברישא כתיב בית יעקב ואח"כ בני ישראל משמע שרצונו של הקב"ה בנמוכים ושפלים וע"כ זכה משה שתנתן התורה ע"י משום שהוא עניו וק"ל. מעתה ז"א בשעה שאמ"ל הקב"ה הקרב אליך את אהרן וכו' הרע בעיניו בשביל שהיה רוצה שיהיה הוא כ"ג לכך אמ"ל הקב"ה משה תורה היתה שלי ונתתיה לך משום שאתה עניו ולמה עכשיו שבקת לחסידותך ונתקנאת בגדולת אהרן כיון שעליך נאמר והאיש משה עניו מאד ע"כ.

ועפי"ז פי' הרב המופלא פמהר"ם פאניניל יצ"ו אחד המיוחד מרבני ירושת"ו כוונת המד' ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה אמ"ר חמא בר חנינא אתמול אל משה אמר עלה אל ה' והיום נאמר עלה אל הר העברים הזה. בהק' עוד מ"ש במד"ר ס' בראשית עד שובך אל האדמה א"ל קומץ עפר של האדמה שנבראת ממנו לא גזולה היא בידך א"כ טעם המיתה הוא להשיב קומץ עפר הגזול בידו. עו"ן מאי דקי"ל כל המחובר לקרקע כקרקע דמי וא"כ מי שהוא עניו הדין נותן שלא ימות. מעתה ה"ה כמבואר וש"י.

ובאו"א פי' הרב שמ"י ז"ל כוונת המד' הרע לו וכו' והוא בהק' משו"ל עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע וכתב מהר"ם אלשי"ך ז"ל בתשו' סי' ס"ז דלא אמרו הך דינא אלא במי שבא ליטלה מיד המהפך בה אבל אם החררה נתנה לו בעצמו בלי תביעתו לא שייך בזה דינא דעני המהפך וכו'. עו"ן משו"ל דמיכאל הכהן הגדול למעלה עומד ומשרת ועכשיו שאמר וכל אדם לא יהיה באוהל מועד ודרשו רז"ל אפילו מלה"ש דכתיב בהו ודמות פניהם פני אדם. וז"ש בשעה שאמ"ל ואתה הקרב אליך וכו' הרע לו

על אהרן אחיו דח"ו נקרא בשביל זה רשע כיון דע"ז אפילו מלה"ש לא יבואו באוהל מועד כנז' לכך אמ"ל הקב"ה תורה היתה לי ונתתיה לך והאיך הותר לך לקבל התורה דיש בה ג"כ עני המהפך בחררה דמלה"ש נתאוו לה, אלא מאי אית לך למימר שאני נתתיה לך מבלי תביעה ולא נטלת אותה מיד מלה"ש ובכגון דא לית בה משום עני המהפך בחררה, וז"א ונתתיה לך דייקא וא"כ גם בענין הכהונה אני הוא שאמרתי לך ואתה הקרב אליך את אהרן ואין בזה שום חשש וכו' וא"כ אל ירע בעיניך ע"ש.

ובאו"א פ"י הרב קול יעקב רקח ז"ל בהק' מ"ש הרב יושב אוהלים ז"ל משם הרב כנפי יונה דנשמת מרע"ה נאצלה קודם בריאת העולם ומצד המחשבה גדול משה מאהרן והקב"ה שלחו למשה דהמחשבה עיקר ומשה סירב בשליחות ש"מ דסבר דהמעשה עיקר ואהרן גדול ממנו מצד המעשה זת"ד. וכתבו רז"ל שעיקר זכיות ישראל בתורה אינה אלא מטעם שהם קדמו למלה"ש במחשבה, ועוד כתבו ז"ל שע"י שסירב מרע"ה בשליחות ש"מ נסתלקה ממנו הכהונה וניתנה לאהרן. ובוה פ"י ז"ל כוונת הפ' והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים, ר"ל ע"י שסירב בשליחותו ש"מ אמ"ל הקב"ה העונש שלו הוא והיה הוא ר"ל מה שנאמר ועבד הלוי הוא יהיה לך ר"ל שאתה תהיה לוי ואתה ר"ל הכהונה שני' בה ואתה כהן לעולם תהי' לו לאהרן ודו"ק. ומעתה א"ש כוונת המאמר כשאמר הקב"ה ואתה הקרב וכו' הרע לו למשה דלמה לא זכת הוא בכהונה וניטלה ממנו אם באמת מטעם דסירב בשליחותו ש"מ תיפוק לי דבדין סירבתי דאהרן גדול וזכ"ת דהוא גדול ממנו מצד המחשבה דמשה קדם מהיכא ילפינן דהמחשבה עיקר לזה השיב לו השי"ת תורה היתה שלי ונתתיה לך ולא זכו בה מלה"ש וזת"י דישאל קדמו במחשבה למלה"ש א"כ זה יורה שהמחשבה עיקר ואתה גדול מאהרן מצד המחשבה ומשום שסירבת ניטלה ממך וזכה בה אהרן ע"כ.

ובאו"א פ"י ה"ר מאיר שולטן ז"ל בהק' מ"ש הרב יושב אוהלים ז"ל דף נ"ט ע"א משם הרב לקט שמואל ז"ל שכתב משם המקובלים ז"ל דהט' שלקח משה בת יתרו ולא מבנות הישראלים הוא משום שנשמות כל ישראל כלולות בנשמתו של משה וכולם קרובים אליו התורה אסרה לנו הקרובים ויתכן אילו יקח מבנות ישראל אפשר שהיה נוגע באיסור אחותו ע"כ. וכתב הרב הנז' ויתכן דמה"ט שכל ישראל כלולים בו זכה הוא לקבל התורה ולא אחר אפילו אחיו הגדול ממנו מאחר שכל ישראל כלולים בנשמתו הו"ל כאילו קבלו כל ישראל את התורה בבת אחת ע"כ. ובוה יע"ן דהנה מרע"ה בשעה ששמע שאמ"ל השי"ת ואתה הקרב אליך וכו' חשש דשמא נדחה הוא מן הכהונה מטעם שנשא את צפורה ועבר על מ"ש בתורה ולא תתחתן בם ולא נשא בת ישראל שהרי קיימו אבות העולם את התורה קודם שניתנה ולפיכך הרע לו ולזה השיב לו השי"ת תורה היתה שלי ונתתיה לך רמו לו בזה דלמה נתתי את התורה ע"י ולא ע"י אחר מוכרח שהט' הוא משום שכל נשמות ישראל כלולים בנשמתו והו"ל כאילו כולם קיבלו את התורה בבת אחת כאמור וא"כ יצא לך מזה מקום פטור בענין נישואי צפורה שאין עליך שום חטא בנישואיה משום שאין אתה יכול לישא שום בת ישראל משום שכולם קרובים וקרוב הדבר שתפגע באיסור אחותך שהיא בכרת, לא כן נישואי צפורה אין בה כ"א איסור לאו ואתי עשה דמצות פו"ר ודחי ל"ת דלא תתחתן בם וכו' וא"כ אין עליך עון אשר חטא בזה עכ"ד.

ובאו"א פ"י הרב כסף נבחר אשכנזי ז"ל והוא בהק' מ"ש בזה"ר דמה שלא נזכר שם משה בפרשה זו משום שאמר מחני נא וכו' ופ"י המפר' ז"ל דהיאך תלי זב"ת, אלא דידוע מ"ש ז"ל כל המשבר כלים בחמתו כאילו עע"ז ולכך אמר משה ועתה אם תשא הטאתם מוטב ואם אין שאין אתה רוצה לישא חטאתם משום שעשו חטא שאין מועיל לו תשובה שנא' תשב אנוש עד דכ"א ר"ת דים כיופר א'שה והם כפרו בו ית' מחני נא מספרך באשר שגם אני שיברתי הלוחות ונחשב לי כאילו עע"ז ולכך נחרץ דינו של משה

שלא יזכר שמו בפרשה זו לקיים בו גזירת מחני נא וכו' ולכך אמ"ל ואתה תצוה ולא הזכיר שמו. וא"כ מכ"ש שצריך שלא יזכר שמו של אהרן שעשה להם העגל, אכן לכי תידוק שפיר אין על אהרן עון אשר חטא והוא בהק' מאי דק"ל כל שתחילתו באונס וסופו ברצון אונס מיקרי וילפינן זה מסוטה דכתיב והיא לא נתפשה וארז"ל והיא לא נתפשה אסורה ויש לך אחרת שאעפ"י שלא נתפשה מותרת ואיזו זו שתחילתה באונס וסופה ברצון, והנה ישראל קיבלו את התורה תחילה באונס וסופה ברצון ולפי דרשה זו דתיבת והיא לא נתפשה ודרז"ל וכו' אין עליהם שום עונש בעוברם על התורה ומשונה אמר הקב"ה בלשון יחיד אנכי ה' אלהיך דהאמירה היתה למשה דידע הקב"ה שלא יתחייבו ישראל כאמור ולפיכך דיבר עם משה ואין עליהם שום עונש במה שעבדו את העגל וממילא אין עון אשר חטא גם על אהרן שעשה להם את העגל ואין ראוי להענישו. מעתה ו"א כשאמ"ל ואתה הקרב וכו' ולא הזכיר שמו והזכיר שם אהרן הרע לו דלא תהא כהנת כפונדקית דהשתא ומה אני ששברתי את הלוחות לא נזכר שמי אהרן עצמו שעשה את העגל לא כ"ש, לזה השיב לו הקב"ה תורה היתה שלי ונתתיה לך ר"ל שאמרתי לך בלשון יחיד והטעם הוא משום שישראל אנוסים בקבלת התורה ואין עליהם שום עונש במה שעשו את העגל מכח דרשת והיא לא נתפשה, וז"ש שאילמלא היא ר"ל דרשת והיא היו ישראל מתחייבים בעשיית העגל משום דסופו ברצון, וז"ש אבדתי את עולמי שהם ישראל וא"כ גם אהרן פטור משא"כ אתה דקבלת התורה ברצון ושברת הלוחות יש עליך עונש לכך לא הזכרתי את שמך ע"כ.

ובאו"א אפשר לענ"ד לפרש כוונת המד' הנז' והוא בהק' לשון מדרש וז"ל כשעלה משה למרום לקבל התורה ובאותה שעה ביקשו מלה"ש לפגוע במשה מיד צר הקב"ה קלסתר פניו דומה לאברהם ואמ"ל לא זה הוא שאכלתם אצלו בשר בחלב ע"כ והוא תמוה, ואפשר שיובן בהק' מ"ש הרב לקט יוסף ז"ל בע' בהמ"ז סי' ב' וז"ל המלאכים שאכלו אצל אברהם היה כדי לברך ברהמ"ז והטעם משום דהמלאכים באו בטענה שתנתן להם התורה ואמרו חנה הודך על השמים כי השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם כלומר מאחר דלנו השמים הרי התורה שבשמים שלנו היא אלא דטענה זו ליתא אם לא ע"י ברהמ"ז שגלמד השמים מן הארץ כמו הארץ נתן לבני אדם אם לא ע"י בהמ"ז כמשז"ל כתיב לה' הארץ וכו' ל"ק כאן קודם ברכה וכו' ממילא כה"ג נמי דהשמים לה' ג"כ אינו אלא ע"י ברהמ"ז וזה אינו נוהג בשמים לכך ירדו למטה לברך ברכת המזון ואברהם הרגיש בזה ונתן להם בשר בחלב שהוא דבר איסור וק"ל האוכל דבר איסור אינו מברך ברהמ"ז דכתיב ובוצע ברך ביאץ ה' עכ"ל. מעתה זהו כוונת המד' דהמלאכים בקשו לפגוע במשה דהיו רוצים ליקח התורה הם מצד שהם יושבים בשמים לזה צר קלסתר פניו דומה לאברהם ואמ"ל לא זה שאכלתם אצלו בשר בחלב ר"ל דבשלמא אם הייתם אוכלים אצלו דבר היתר ומברכים ברהמ"ז אז קונים אתם את השמים ויכולים לטעון על התו' אך מאחר דאכלתם אצלו דבר איסור שאסור לברך עליו דכתיב ובוצע ברך וכו' א"כ לא קניתם את השמים כדי שתטענו על התו' ודו"ק. היוצא לנו מזה ממה שזכו ישראל בתו' ולא המלאכים הוא משום דהמלאכים אכלו דבר איסור שאסור לברך עליו דכתיב ובוצע ברך וכו'. עו"ן מה שדרשו פ' זה על אהרן במס' סנהדרין דף ז' וז"ל א"ר תנחום בר חנילאי לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנא' וירא אהרן ויבן מזבח לפניו מה ראה א"ר אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומקימים אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולא הוי להו תקנתא לעולם מוטב דליעבדו לעגל אפשר הויה להו תקנתא בתשובה ע"כ. מעתה ז"א כשאמ"ל ואתה הקרב אליך וכו' הרע לו דאהרן אינו ראוי להיות כה"ג בשביל שעשה לישראל את העגל ועליו נאמר ובוצע ברך וכו' לזה אמ"ל הקב"ה דאחר האמת אהרן

כדין עשה פשרה זו ומה שנאמר ובוצע ברך הוא על האוכל דבר אסור שאסור לברך עליו וראיה לזה תורה שלי היא ונתתיה לך ולא למלאכים והט' משום שאכלו דבר אסור שאסור לברך עליו ולא קנו את השמים וא"כ הפסוק הנז' לא נאמר על אהרן וראוי הוא להיות כה"ג ודו"ק.

ובאו"א אפי' לפי לענ"ד כוונת המד' הנז' והוא בהק' מ"ש הרב משנת ר"א ס' צו דף ס"ה ע"ד משם הרב ז"ב ז"ל הא דתשובה מועיל לאדם הוא משום דקי"ל המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול והעבירה שאדם עושה נברא ממנה מלאך רע והשי"ת מוסר החוטא ביד אותו מלאך להפרע ממנו על מה שעשה, אך אם יעשה תשובה או הקב"ה מוחל לו מדין המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול, ומטעם זה לא השלימו במצרים ת' שנה אעפ"י שמסר אותנו לשר מצרים להשתעבד ת' שנה מ"מ חזר הקב"ה ומחל לנו השאר, אמנם לפי משו"ל דמלה"ש ירדו למצרים והשלימו המנין א"כ לא מצי למימר שהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו דמחול, דזה אינו דהא דיצאו ממצרים קודם הזמן משום דמלה"ש השלימו המנין, אכן לפי מה שנצח מרע"ה למלה"ש בשעת מתן תורה שאמ"ל למצרים ירדתם לפרעה נשתעבדתם תורה למה תהיה לכם א"כ מזה יורה דלא ירדו למצרים ומכח דיצאו קודם הזמן בא להורות דהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול יעש"ב. ובזה פי' הרב מעשה רוקח ת"ג בסופו כוונת מ"ש אמ"ל הקב"ה למשה החזר להם תשובה וכו' ר"ל דמכח תשובה שמהניא לאדם מדין המוכר שט"ח לחבירו מכח זה יצאו ממצרים קודם הזמן והמלאכים לא ירדו וא"כ כלום למצרים ירדתם וכו' יע"ש.

ובזה יובן לענ"ד כוונת הפ' בתהלים זאת היתה לי כי פקודך נצרת, בהק' עוד מ"ש הרב חכמה ומוסר ז"ל דתיבת זאת היא כינוי לתשובה דתשובה המעולה שצריך האדם לעשותה היא קו"ל צו"ם ממורן גי' זא"ת, וז"ש זאת שהיא התשובה מהניא לי וכ"ת מאיזה טעם מהניא לז"א כי פקודיך נצרת ר"ל מן התו' שנצרתני אני ולא המלאכים משם הוראה יוצאה דתשובה מהניא מדין המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול כאמור ודו"ק.

ובזה פי' מו"ר החכם השלם והכולל כמות"ר עזרא הכהן טראב יצ"ו כוונת הפ' למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה, והוא דר"ל למה ה' יחרה אפך בעמך בשביל שעשו את העגל כיון שיש להם תקנה בתשובה וכ"ת מאיזה טעם מהניא תשובה לז"א אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול ר"ל קוה"ז והיינו מטעם המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול מהאי טעמא נמי מהניא להם תשובה וכיון שכן למה יחרה אפך כ"כ ואז וינחם ה' וכו' דהאמת אתו ודו"ק וש"י.

ובזה יע"ן כוונת המד' הנז' כשאמ"ל הקב"ה למשה ואתה הקרב וכו' למנותו כ"ג הרע לו לא בשביל שצריך הגדולה לעצמו אלא שיש עליו עון דעשיית העגל ואינו ראוי להיות כ"ג לכך הרע לו לזה אמ"ל הקב"ה תורה היתה לי וכו' ר"ל דאחר האמת אין עליהם עון אשר חטא בעשיית העגל דהם עשו להורות תשובה וכ"ת מאיזה טעם מהניא תשו' לז"א תו' היתה לי ונתתיה לך ולא לקחו אותה המלאכים ומשם הוראה יוצאה דהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול מהאי טעמא מהניא תשובה ואין עליהם עון אשר חטא כלל וראוי הוא אהרן להיות כ"ג ודו"ק.

ועפ"י יובן לענ"ד כוונת שאלת התם מה הוא אומר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, והוא דר"ל מה זאת שהיא התשובה מאיזה טעם מהניא לז"א ואמרת אליו בחזק יד וכו' ר"ל קודם הזמן והוא מטעם המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול מהאי טעמא נמא מהניא תשובה לאדם החוטא ודו"ק.

ועפ"י יובן לענ"ד כוונת המד' אם אעברה נא אתה מבקש בטל סלח נא וכו' ובהק' עוד מ"ד במפ' ז"ל דמה שלא נכנס משה לא"י משום שסירב בשליחותו של מקום וא"כ ודאי דס"ל להמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו אינו מחול ולכך סירב משום דלא הגיע הזמן אכן הן כהיום כשבא אצל הקב"ה בטענה דתשובה מהניא להו מטעם המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול לכן אמ"ל הקב"ה ממ"נ אם אעברה נא אתה מבקש וס"ל דאין עליך עונש במה שסירבת בשליחות דעדיין לא הגיע הזמן דהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו אינו מחול א"כ בטל סלח משום דלא מהניא תשובה להו דהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו אינו מחול ואם סלח נא וכו' וס"ל דתשובה מהניא מטעם זה א"כ שלא כדן סרבת ולזה בטל אעברה נא ודו"ק.

באו"א פי' הרב צמ"ד ז"ל במ"ש בקידושין א"ר חסדא האב שמחל על כבודו כבודו מחול הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ורב יוסף אמר אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, שנא' וה' הולך לפניו יומם, אמר רבא הכי השתא התם הקב"ה כולי עלמא דיליה מחיל ליה ליקריה תכא תורה דיליה היא, הדר אמר רבא אין תורה דיליה היא שנא' ובתורתו יהגה יומם ולילה פירש"י משום תחילה כתיב כ"א בתורת ה' ופצו דבתחילה נקראת תורת ה' ומשלמדה היא נקראת תורתה, תו מייתי התם מעשה בר"א ור"י ור' צדוק שהיו מסובין במשתה בנו של ר"ג והיה ר"ג עומד ומשקת עליהם נתן הכוס לר"א ולא נטלו נתנו לר"י וקבלו אמ"ל ר"א מה זה יהושע אנחנו יושבים ור"ג ברבי עומד ומשקת עלינו, אמ"ל מצינו גדול שמש אברהם אבינו גדול ממנו ושמש, אמ"ל ר' צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ועוסקים בכבוד הבריות, הקב"ה משיב רוחו ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהיה גמליאל ברבי עומד ומשקת עלינו, בזה נבוא אל הכוונה כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך שתוא בעצמו ימנה את אהרן לכהן הרע לו ולא משום קנאה דעניו גדול היה אלא משום שהיה סובר שהרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול ולזה אמ"ל הקב"ה שאינו כן דגם הרב שמחל על כבודו כבודו מחול ויכול אתה למחול משום תורה היתה לי ונתתיה לך דאף שמתחילה היתה לי שנקראת תורת ה' מ"מ אח"כ נתתיה לך ונקראת תורה שלך ויכול אתה למחול, תדע שאילולי היה ר"ל שאילולי כן כמו ולא היה שבתלמוד שר"ל אינו כן שאילולי כן שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול אבדתי עולמי שלא הייתי יכול להוריד גשמים ולהצמיח אדמה והיה אבד כל העולם, והשתא כיון שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול יתיה זה לך לעונה שאתה ממנה את אחיך לכהן ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש בס' שיערי שמים בשם הוה"ר שהמלכות צריכה להיות משפט הג' וכהונה מן השני ובמדבר שהיה ראובן נכנס בחשבון השבטים ששם נטל חלקו עטרות ודיבון וכו' היה משה משפט הג' ולכך היה הוא מלך לאחר שנכנסו לארץ שראובן אינו בחשבון השבטים הו"ל יהודה שלישי לכן אז המלכות ליהודה, אבל הכהונה ניתנה לאהרן אף במדבר לפי שנדון ע"ש סופו כשנכנסו לארץ שלוי הוא שני ואף שבמדבר הוא ג' לא נדון בג' משום שהכהונה היא ברית מלח עולם ואין להולכה ממקום למקום ע"כ. ובזו"ז מ"ש הבתוב ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל ר"ל אימתי היה מרע"ה מלך בישראל בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל שכל השבטים נמנים ונכנסים בחשבון דאז הוי לוי ג' ויכול להיות משה מלך, ולכן כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן הרע לו דמשום שנתן הכהונה לאהרן ע"כ נחשב שבט לוי לב' וכיון דנחשב לשני מוכרח שינטל המלוכה ממשה שהרי המלכות צריכה להיות משפט ג' ולכן הרע לו, אז השיב לו הקב"ה דאף שאהרן געשה כהן עכ"ז

נחשב שבט לוי ג' שהרי תורה היתה לי ונתתיה לך ולמה נתתיה לך דוקא ולא ע"י אחר, א"ו הטעם כמ"ש בבר"ע בריך רחמנא דיהב אורין תליתאי וכו' ע"י תליתאי ופירש"י ע"י תליתאי הוא מרע"ה שהיה ג' לבטן, ובילקוט אמר ג"כ שהיה ג' לשבטים א"כ מוכח ע"כ שאתה חשוב ג' לשבטים ולכך לא תגטל המלכות ממך ומה שנתתי הכהונה לאהרן היינו משום דשאני כהונה שהיא ברית מלח עולם עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' מתרח"ף ז"ל כוונת המד' הנז' והוא בהק' מ"ש בפ"ק דמגילה ע"פ בעצלתים ימך המקרה בשביל עצלות ידיים שהיה בישראל שלא עסקו בתורה בא המן. ופי' הרב בעל כ"ס ז"ל כי עי"ז שרפו מד"ת הוצרכו להיות הנס ע"י דרך הטבע כי לולי אגרות ראשונות וכו', וידוע כי סגולת התורה היא כי היא פועלת ע"י סגולה שלא בדרך טבע וזהו היה ענין בריאת העולם, יש מאין ולא בראו כ"א ע"י התורה כמ"ש בבר"ע ע"פ ואהיה אצלו אמון התורה אמרה אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה. עו"ן כי ענין כהונה גדולה שניתנה לכ"ג הוא לפעול שלא בדרך טבע יען מצינו כי היה יוצא שם המפורש מפי כ"ג מאליו וזהו שלא בדרך טבע שיצא מאליו, וכן כמה ענינים כאורים ותומים וכדומה, עשרה נסים נעשו וכו' וכאלה רבים והט' כי בהיות שם הוי"ה ב"ה הרי מהוזה היות שלא בדרך טבע, וז"א ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי לשמי בשם הוי"ה, ולכן ז"ש בשעה שאמ"ל הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע לו למשה שיהיה כח בכ"ג לפעול שלא בדרך טבע בסגולת שם הוי"ה ב"ה ולמה לא תינתן לו פעולה זו, ולכן השיבו הקב"ה תורה היתה שלי ונתתיה לך שהיא פועל שלא בדרך טבע, והראיה שאילולי היא אבדתי את עולמי כי העולם ומלואו נברא בעבור התורה יש מאין עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב יוש"א ז"ל במשנ"ל שאין לך אחד מישראל שאין בו ניצוץ משה כמ"ש משה שפיר קאמרת, וכתב הרב לק"ש ז"ל משם המקו' דהטעם שלקח משה את בת יתרו ולא מבנות ישראל משום שנשמות כל ישראל היו כלולות בנשמתו של משה וכולם קרובים אליו והתורה אסרה לנו קרובים ואלו היה לוקח מבנות ישראל אפשר שהיה נוגע באיסור אחותו ע"כ. ונראה דמה"ט ניתנה תורה ע"י משה דוקא ולא ע"י אחר אפילו אהרן הגדול ממנו לא זכה לקבל התו' כ"א משה דוקא משום כיון שכל נשמות ישראל היו כלולות בו הוי כאלו כל ישראל קבלו התו' בבת אחת וא"כ ת"ת דמשה חשיב כת"ת דרבים, וכן אמרו בגמרא דפרנסה בשביל רבים והקשו והרי המן בזכות משה ותי' משה דין רבים יש לו, ונראה דכיון דכל נשמות ישראל כלולות בו לכך דינו כרבים כמש. עו"ן מ"ש במגילה דעבודה חמורה מת"ת אבל ת"ת דרבים חמיר מעבודה, וידוע דע"י שסירב משה בשליחותו של מקום נענש שלא יכנס לארץ והט' דאף שהאמת אתו דהיה ראוי לשלוח לאהרן שהוא גדול ממנו מ"מ הקב"ה שהוא בוחן לבות ידע שהוא המובחר בתכמה ובינה ואינה תלויה בשנים וא"כ לא היה לו לסרב לכן נענש שלא יכנס לארץ, בזי"ז בשעה שאמ"ל הקב"ה ואתה הקרב אליך וכו' סבר משה דכהונה חמורה מת"ת דיחיד וסבור שהוא דינו כיחיד וא"כ אם איתא שהוא גדול מאחיו א"כ היה צריך להיות איפכא שהוא יזכה בכהונה ואחיו בת"ת, א"ו מוכח דאהרן שהוא הגדול והיותר מובחר ולו ראויה הכהונה שהיא גדולה מת"ת משו"ה הרע לו על שנקנס עליו שלא יכנס לארץ משום שסירב בשליחות דהא לפי"ז סירב כדי לחלוק כבוד לאחיו וא"כ למה נקנס עליו שלא יכנס לארץ, לכך השיב לו הקב"ה תורה היתה לי ונתתיה לך דוקא ולא, לשום אדם, ובודאי דהט' הוא משום שדינך כרבים דכל נשמות ישראל כלולות בך והו"ז קאלת קבלותיך, וישראל וא"כ ת"ת דידך חמיר מעבודה והוי ת"ת דרבים, ומה הטעם יצא מהנחת הכהונה לאהרן ולך התורה שאתה מובחר וגדול ממנו וא"כ ממילא לפניך את ג' אלסך, ונשאלתה מהו אפ"ה גדול ממנו דכל ישראל כלולים בך ושפיר

גזרתי שלא תכנס לארץ ע"כ. בזה פי' כוונת מארז"ל לך ה' הצדקה במן ולנו בושת הפנים בעגל דמכח המן שנתת לנו בזכות משה נראה דמשה דינו כרבים דפרנסה בשביל רבים וא"כ מעתה לנו בושת הפנים בעגל דמעשה לא יוכל משה לתרץ לי צוית ולא להם והם חייבים במעשה העגל את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש בקידושין דרע"ק סבר מוכר אדם את בתו לשפחות ושונה ור"א סבר אין יכול למכרה לשפחות אחר שפחות יעש"ב, וידוע דישאל יש להם דין בת כמ"ש ע"פ וכי ימכור איש את בתו לאמה א"כ לדעת רע"ק יכול למכור הקב"ה אותנו בגלות אחר גלות מצרים ולדעת ר"א אין יכול, וידוע דאם הגאולה ע"י ב"ו אינה עולמית אבל אם הגאולה ע"י הקב"ה תהיה גאולה עולמית שאין אחריה שעבוד דמשו"ה ישראל נושע בה' תשועת עולמים, וא"כ משה סבר כר"א דאין יכול למכרם עוד ולכן צריך שתהיה גאולתם ע"י הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם כן גאולתם עולמית, לכן סירב בשליחותו של מקום, ומדמצינו דנענש שניטלה ממנו הכהונה ושלא יכנס לארץ משום שסירב א"כ נראה דהלכתא כרע"ק דיכול למכרם בגלות אחר מדגנאלו ע"י ב"ו, עו"ן מ"ש בגמ' דלא קיבלו ישראל את התורה אלא ע"מ שלא תשלוט בהם שום אומה כמ"ש חרות על הלוחות חירות משעבוד מלכיות, בזו"ו בשעה שאמ"ל ואתה הקרב אליך וכו' שניטלה ממנו הכהונה משום שסירב נראה דפסק הדין כרע"ק דמוכר ושונה לכן הרע לו על צרתם של ישראל שיש עוד לפניהם גליות אחרים ובכל צרתם לו צר, לכן השיבו הקב"ה אי משום הא אל ירע בעיניך כי נתתי לך את התורה וכיון שיכולים לקרות בתורה הרי הם חירות ממלכיות וטרם מכה ציץ רפואה פרח זאת התורה שהיא מגינה עליהם מעול מלכות דכל המקבל עליו עול תורה פורקים מעליו עול מלכות.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש מר"ן ב"י בחו"מ סי' א' על מ"ש התנא על ג' דברים העולם הזה עומד כ' דבשלשה שנברא העולם די בהם לקיימו שמי שהוא סיבה לקיים את הדבר כ"ש שיקיימו, ובוה נראה לתת טעם למה שפי' באה"ע דמי שחשקה נפשו בתורה פטור מפו"ר משום דטעם פו"ר הוא לקיום העולם וא"כ העוסק בתורה שבשבילה נברא העולם כ"ש שיקיימו, וידוע מ"ש ביבמות דר"א סבר ב' זכרים וב' נקבות ויליף לה מדכתיב את אחיו את הבל את לרבות וא"כ למאן דדריש את משה לא קיים פו"ר, וידוע מ"ש בגמ' מ"מ נשתעבדו ישראל במצרים בשביל שעשה אברהם אנגריא בת"ח ועבר על את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, והק' בתוס' שהרי בתורה מפורש בשביל שאמר במה אדע ותי' דמשום הא לא נגזר עליהם קושי השעבוד, וא"כ דבריהם דקוה"ש היה לכפר על האנגריא א"כ ליכא למימר דקושי השעבוד השלים המנין וראוי משה ליענש על שסירב כיון דשלא בזמנן יצאו א"כ אינו יכול הקב"ה לגואלם כיון דצריכים להשלים בגליות אחרים מוכרח שתהיה גאולתם ע"י ב"ו עובר והוא שלא כדין סירב ולכן נענש, וכ"ז אי דרשינן את, וידוע דכל מי שלא קיים פו"ר כאלו שופך דמים וממעט תדמות וגורם לשכ"י וכו', בזו"ו בשעה שאמ"ל ואתה הקרב וכו' שניטלה ממנו הכהונה משום שסירב הוקשה לו והרי כדין סירב משום דקוה"ש השלים הזמן וראוי הקב"ה לגואלם גאולה עולמית א"ו נראה דקוה"ש היה משום אברהם שעשה אנגריא א"כ נראה דדרשינן את וכיון דדרשינן את א"כ משה ממילא לא קיים פו"ר דבעינן ב' זכרים וב' נקבות דכתיב את אחיו את הבל לכן הרע לו משום דעליו נאמר כל הענשים הללו כאלו שופך דמים וכו' לכן השיבו הקב"ה אל ירע בעיניך דלא עלך נאמר דב"ו שאתה פטור מפו"ר שהרי תורה היתה לי וכו' שאלמלא היתה וכו' וא"כ יכול לקיים העולם ע"י התורה ואין עליך חיוב בפו"ר לכן אל ירע בעיניך, את"ד ז"ל.

מסרה הביאה ב"ס שד"ה ז"ל ד' את הזהב אך את הזהב, והם יקחו את הזהב, ויקח משה ואלעזר את הזהב, וצרפתים כצרוף את הזהב, עיין שם מה שפי' לפי

דרכו דר"ק. ואפ"ל במ"ש ז"ל כי תמיד האדם יבחר בענות כאותיות זהב שהם מתמעטים והולכים לא כאותיות כסף שהם מתרבים והולכים, וע"י הענות זוכה לדברים הרבה כמשו"ל ראשונה מ"ש ה' אבות הרא"ש ז"ל ח"ג ערך ענוה סי' צ"ה וז"ל עושר עניו וש' ר'ות ר"ת עושר כי מי שהוא עניו ושפל רוח זוכה לעושר הגופני, הרב בכר לארן ז"ל, וכן איתא בילקוט אר"י אם זכה אדם לקנות ענוה זוכה לקנות עושר, וז"ש שהע"ה יש מתעשר ואין כל מתרושש והן רב, פי' יש מתעשר שמתגאה בעושרו ואין כל כי חסר יבואנו לידי עניות, מתרושש שמשפיל עצמו כרש דלא חשיב אז והון רב יברכהו ה' בנכסיו ויתעשר, וזה רמזו ז"ל באומרים תפשת מרובה לא תפשת וכו' ר"ל אם תפשת מרובה להיתגאות כעשיו שאמר יש לי רב וכמו המן שסיפר את כבוד עושרו ורוב בניו לא תפשת כי לא לעולם חוסן ופתאום בא אידו ותלו אותו ואת בניו, תפשת מועט שממעיט עצמו להיות עניו תפשת שתופש בידו עושר וכבוד וחיים ע"כ, זאת שנית כי מי שהוא עניו הוא מטהר את גופו כמ"ש הרב הנז' ערך הנז' סי' ו' אין לך מדה המטהרת ומלבנת את האדם הגשמי כמו מידת הענוה שמביאו לידי טהרה שהתומר נעשה רוחני ע"כ, עוד כתב הרב הנז' ערך הנז' סי' צ"ו העניו יש לו עזר אלהי שאל יעקב בעזרו וסימניך מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' ר"ל העושה עצמו כאין כדבר שאין בו ממש הקב"ה עוזרו ע"כ, עוד כתב הרב הנז' בערך הנז' סי' קכ"ו אין אדם זוכה לתורה אלא ע"י ענוה ושפלות שישבר גאותו וכפי מה שישבר גאותו כן הוא זוכה לתורה ע"ש, בז"ו כוונת המסרה אך את הזהב ר"ל אם הוא ממעט עצמו ובוחר בענוה כמו אותיות זהב שהם מתמעטים והולכים וזהו אך לשון מיעוט כמו את הזהב אז יזכה לכמה מעלות טובות, ראשונה והם יקחו את הזהב ר"ל יזכה לעושר, זאת ועוד אחרת ויקח משה דיזכה לתורה ויהיה בו ניצוץ מרע"ה כידוע וגם אלעזר ר"ל שהקב"ה עוזרו, וגם וצרפתים כצרוף את הזהב שע"י הענוה זוכה לצרף ולטהר את גופו מגשמי לרוחני כנז' ודו"ק.

ועשית על שוליו רמוני תכלת פי' הרב ברכ"ט ז"ל במשו"ל צדקה עשה הקב"ה שהקדים ב' שנים לנושגתם, וצ"ל דהיכן רמוז בתורה דב"ז, ואפשר דמזה הפ' יצא להם זה במ"ש ועשית על שוליו רמוני תכלת ר"ל על שוליו כלומר הסוף של ישיבתם בא"י יהיו בשנת תכלת שמספרו תת"ן שיקדים ב' שנים לנושגתם, ורמו ענין זה במעיל מפני דמעיל מכפר על לה"ר והבית נחרב בעון לה"ר, וזה"ש באין תחבולות יפול עם ותשועה ברוב יועץ ר"ל באין תחבולות כשיכלה מספר תחבולות דהיינו תתנ"ב אז יפול עם אך צדקה עשה הקב"ה שהקדים ב' שנים לנושגתם וז"ש ותשועה ברוב יועץ, וז"ש שם כי בתחבולות תעשה מלחמה ר"ל כשישתלם מנין תחבולות או תעשה עם האויבים מלחמה, וזהו ג"כ מ"ש הכתוב נפשם ברעה תמוג"ג גי' תתנ"ב וקאי אמ"ש יורדי הים באניות שהוא כנוי אל הגלות ששוכבים בו כאניה בלב ים וקאמר אח"כ שהגלות הרעה נגזר לכתחילה להיות אחר מנין תתמוג"ג שהוא תתנ"ב, וזהו מ"ש בפ' עקב עיינות ותהומות יוצאים בבקעה דק' בשלמא על עיינות יאמר יוצאים אבל על תהומות לא שייך יוצאים, אלא שם רמז על יציאתם מן הארץ בשנת תתנ"א כמנין ותהמ"ת ודו"ק עכ"ד ז"ל.

מסרה כל אשר דבר ה' נז"ן, ונשמע קולו בבואו אל הקודש, ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא, פי' הריב"ה ז"ל במ"ש בגמ' ת"ת ומקרא מגילה מ"מ עדיף עבודה ומ"מ מקרא מגילה עדיף, וזהו הרמז כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע זה ת"ת ונשמע קולו בבואו אל הקדש זו עבודה, ונשמע פתגם המלך זו מקרא מגילה כי רבה היא ר"ל עדיפא מת"ת ועבודה, וז"ד וסיום דבריו הוא דרך צחות. באו"א אפ"ל בדרך צחות עפ"י משו"ל כי מי שאינו מטה אוננו לשמוע ד"ת גם תפלתו אינה מתקבלת וקרא מפורש ע"י שהע"ה מסיר אוננו משמוע תורה גם תפלתו

תועבה. וז"ש את כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע זה ת"ת שנשמע לת"ת אזי ונשמע קולו בבואו אל הקודש לתפלה שתפלתו מתקבלת. ודב"ז ונשמע פתגם המלך שהוא שלמה שאמר כי רבה היא כמשה מסיר אזנו וכו' ודו"ק.

ועשו את האפוד זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משור שתי כתפות חוברות וכו' אפשר לרמוז במה שידוע שיעקר גאולת ישראל תלויה בתיקון הלה"ר שכמה חמור עון זה כידוע כמ"ש בגמ' הקב"ה ברא ללשון שתי חומות וכו' וז"ש ויעשו את האפוד ר"ת הו"א אימתי נתקנים הוא ויהיה ה' שלם וכו' כשיעשו את האפוד אפוד"ד גי' צ"א הוי"ה אדנו"ת שיתחברו הוי"ה אדנו"ת אחד, גם אפ"ד בלא וא"ו גי' פ"ה שיתקנו הפה שיהיה טוב כמו זהב טהור שאם יהיה רע תכלית גי' תת"ן שילך לגיהנם שיש בה תת"ן חדרים, ואם יהיה טוב אז ארגמן ר"ת אוריאל ר'פאל ג'בריאל מ'כאל ג'וריאל שיהיה מרכבה לשכינה, וילמד האדם מתולעת שני מהתולעת שמוציאה מפיה השני ועי"ז יהיה שש משור דהוי"ו סימנא דחיי שעי"ז יהיה השני ר"ל הוי"ו כפלים שיוכה לאריכות ימים, ויראה שתי כתפות שהם השתי חומות יהיו חוברות תמיד ולא יספר לה"ר כלל ודו"ק.

ושמת את שתי האבנים על כתפות האפוד אבני זכרון לבני ישראל, פי' רש"י וז"ל לזכרון שיהא רואה הקב"ה השבטים כתובים לפניו ויזכור צדקתם, וק' דלפי"ז למה קראם אבני זכרון דמשמע שהאבנים הם לזכרון והלא אין האבנים זכרון אלא שמות השבטים הם הזכרון, אכן פי' הרב ברכת טוב ז"ל וז"ל ויתכן דהוא סוד מ"ש בתהלים אמרו ב'לבם ב'ינם יחד שרפו כל מועדי אל בארץ, וע"כ בתחילת עשייתו ית' המשכן וצרכיו צוה ית' שיעשו לו זכרון לרשעת האומות המתפארים בחורבן הבית ושכולם יחד נאלחו וכמאז"ל זה בנה בית המקדש וזה החריבו וז"ש אבני זכרון ר"ת אמרו ב'לבם ב'ינם יחד, והוא סוד מ"ש יהושע סי' ד' ויאמר להם יהושע עברו אל תוך הירדן והרימו לכם אבן איש על שכמו דבבואו לא"י עשה מיד זכר למחשבת האומות להחריב הבית ולהגלות ישראל מארצם כדי שירא ה' וינקום, וז"ס אב"ן אחת אמרו ב'לבם ב'ינם על שכמו ש'רפו כ"ל מו'עדי ר"ת שכ"ם והוא"ו הוא פעולה וא"כ הוא דציווי הית' היה שיעשו לזכרון לרשעת האומות כנ"ל, וזהו נמי הכוונה במצות האפוד ויעשית על שוליו ר'מוני תכלת ע"ד מאז"ל שקדם שקלך לשקלי סוד דברי המן עצמו ויעשרת א'לפים ככר כסף אשקול ר"ת ויעשית על שוליו ר'מוני תכלת ורמו ענין המן דוקא אצל מעיל לפי שאז"ל מעיל מכפר על לשון הרע והמן דיבר על ישראל לשון הרע כמ"ש ישנו עם אחד וכו' עכ"ד ז"ל.

ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת, והיה פי' ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג, כפי תהא יהיה לו לא יקרע, ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ובצאתו ולא ימות, פי' הרב אהבת דוד דף ד' ע"ג וז"ל וידוע משז"ל דהמעיל מכפר על לשון הרע וידוע דתחילת השמירה מהיצה"ר הוא ליותר מלה"ר ואביזריה וכשם שהחולה טרם כל תרופא מצוה עליו לשמור פיו מן המאכל המזיק כן דהע"ה אמר מי האיש החפץ חיים וכו' נצור לשונך מרע וכו' ובכלל עונש המדבר לה"ר שנותן לו זכויותיו להנדבר ועונותיו יקח המדבר לה"ר וכשיתן דין וחשבון יאמרו לו שעבר עבירה פ' הוא עונה כי לא עשה כזאת ואומרים לו זה עשה פ' שדיברת עליו לה"ר וכיוצא וזו רעה חולה כי מעט זכויותיו מנחילים לשונאו אשר דיבר עליו לה"ר ונשא הצ'עיר עליו את עונותיו של זה הנדבר ואוי מה היה לו, מעתה ז"ש ועשית את מעיל האפוד כדי לכפר על לה"ר ולכן נרמו בו ענין שמירת הלשון והיה פי' ראשו בתוכו למעט הדיבור כאלו שפה יהיה לפיו סביב ע"ד משז"ל שאמר הקב"ה שעשה ב' חומות, ועי"ז מעשה אורג ר"ל התורה והמצות תמיד יהיה שלם לא יקרע, ואם חטא ודיבר לה"ר אז ונשמע קולו ילמוד

בתורה וכו' דאין קנ"ס לו"א בבואו אל הקודש מילי דהאי לחוד ומילי דהאי לחוד, ועוד ובצאתו ולא ימות כי ע"י לה"ר יצא מקדושה וע"י התורה נתקן ולא ימות וכשהוא לתקן החטא עצמו לא אמרינן אין קנ"ז כמ"ש באורך במ"א עכ"ד ז"ל.

ובזה פי' הרב הנז' כוונת מ"ש במס' ביצה הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהם אדר וכו' עיין בס' כסא דוד דף מ"ה ע"ד. ובהו פי' הרב ז"ל בס' הנז' דף כ"ו ע"א כוונת הכתוב זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וכו' בהק' מ"ש המקו' דגלות אדום הוא על עון לה"ר ובמס' ערכין אמרו שתקון לה"ר שיעסוק בתורה וה"ד שיעסוק בתורה בעונה, וז"ש זכרו תורת משה עבדי לעסוק בה והסתכלו אשר צויתי אותו בחורב הר סיני שהוא נמוך ולכן התעסקו בתורה בעונה ואם כה תעשו הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא ויגאל אתכם עכ"ד ז"ל.

ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים וידעו כי אני ה' אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני ה' אלהיהם, פי' הרב תולעת שני ז"ל עפ"י מ"ש במס' שבת ויתיצבו בתחתית ההר מכאן שכפה עליהם את ההר וכו' ואמרו מכאן מודעה רבה לאורייתא והמפ' ז"ל האריכו למעניתם לבטל טענה זו, הרב אש דת ז"ל בפ' בראשית ביטל טענה זו עפ"י מ"ש ב"י בחו"מ סי' ר"ה שאם אנסוהו בגזירת מלך דעניש וקטיל מסתמא גמר ומקני והדברים ק"ו במה שאנסם הקב"ה אשר בידו נפש כל חי ע"כ, והרב שארית יעקב ז"ל פ' במדבר כתב לבטלה עפ"י מ"ש בפ' האומנים האומנים שומרי שכר בההיא הנאה דשבק לכ"ע ואזל לגביה נעשה שומר שכר ע"כ, והואיל והקב"ה שבק לכ"ע ולא נתן התו' אלא לישראל גמרו ושעבדו נפשיהו ע"ש, והרב פרשת דרכים ז"ל דף ג"א כתב עפ"י מ"ש בנדרים דף כ"ז אמר שמואל דינא דמלכותא דינא וכו' דינא דממ"ה הקב"ה יע"ש, מעתה ז"א ושכנתי בתוך בני כלומר בתוכם ממש אשריה שכינתי לאפוקי אזה"ע דלא זכינו שכן והייתי להם לאלהים דבההוא הנאה דשבקינא כ"ע ואולינא לגביהו גמרו ומשעבדי נפשיהו ולית להו טענת מודעא, ועוד וידעו טעם אחר כי נתבטלה המודעא כי אני ה' אלהיהם אדון כל העולם גורתי עליכם ובידי נפש כל חי ועוד כי אני ה' מלך כל העולם ודר"ד ולית להו טענת מודעא, ועוד אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם ע"י שיקבלו מצותי כמו שארז"ל אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ע"מ כן הוצאתיך מארץ מצרים כדי שתקבל אלהותי ע"כ.

ועפ"י תי' הרב פ"ד ז"ל יובן לענ"ד כוונת הפ' אוי מי יחיה משומו אל, והוא דר"ל ראי לאו סברת שמואל שאמר דינא דמלכותא דינא היה לו לאדם מקום פטור דיש לו טענת מודעא אכן לפי ס' שמואל מחויבים וליכא טענת מודעא וז"ש אוי מי יחיה משומו אל ר"ל מסברת שמואל ודו"ק.

וחשב אפודתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה, פי' החיד"א ז"ל בנח"ק טעם המפ' כי האפוד מכפר על עון ע"ז ובע"ז מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, וז"ש וחשב אפודתו ר"ל מחשבת ע"ז שתאפוד מכפר עליה כמעשהו ר"ל הקב"ה מצרפה למעשה עכ"ד.

מסרה ונשמע ג' ונשמע קולו בבואו אל הקודש, נעשה ונשמע, ונשמע פתגם המלך, פי' הרב הנז' בהק' מ"ש בגמ' מכאן מודעא רבה לאורייתא ואעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש, והתוס' תק' שהרי אמרו נעשה ונשמע יע"ש, ולפי מאי דאמרו בתנחומא דהמודעא היתה על תורה שבע"פ ניהא דנעשה ונשמע אמרו על תורה שבכתב ומה שהיו אנוסים על תושבע"פ, והרשב"א כתב דמודעא זו היתה עד שלא באו לארץ אך כשבאו לארץ נתבטלה המודעא דכתיב ויתן להם ארצות גוים וכו' וזה רמז המסרה

נעשה ונשמע שאמרו ישראל מתוך חיבתם ואי קשיא איך אח"כ לא רצו עד שכפה החר לז"א ונשמע פתגם המלך ר"ל דמה שאמרו ונשמע היה על פתגם המלך שהיא תורה שבכתב, וכ"ת א"כ יש להם טענת מודעא על תו' שבע"פ לז"א ונשמע קולו בבואו אל הקודש שהיא א"י וכיון שכן בטלה לה טענת מודעא כמ"ש הרשב"א ז"ל ע"כ.

איתא במד' ויקחו אליך שמן זית וך אמר הקב"ה הויה הזה מביא אורה לעולם הה"ד והנה עלה זית טרף בפיה ומתיכן הביאה מג"ע העליון ע"כ. ויל"ד למה אמר הויה הזה ולא אמר הויה מביא אור ומאי אורה, ותו כי שאר שמנים שאינם של זית אין מביאים אור, ועוד מה ענין עלה זית שטרף בפיה לכאן, וביותר קשה מאי כריך מתיכן הביאה הלא יש מ"ד דסובר דהמבול לא היה בא"י ובני אדם מתו מהבל וא"כ י"ל עלה זית היה משם, וביותר קשה על התרצן שתירץ מג"ע עליון למה לא מתחתון, פי' הרב נח"י ז"ל מתחילה נתרץ הסמיכות לכל כלי המשכן נחשת ואתה וכ' במג"ע בשם ילק"ר שמרע"ה היה גלגול שת והבל ונח ג"כ היה גלגול הבל וזהו שרמו ג"ח ש"ת ואת"ה, וגם זה צ"ב מה הרמו הזה לכאן, כדי לתרץ נק' מ"ש המקו' דלמה המשכן נמשח בשמן המשחה וקדושתו לא היה לעולם וביהמ"ק לא נמשח והיתה קדושה לדורות, כי המשכן נבנה ע"י מרע"ה שהוריד השכינה למטה כי בתחילה היה השכינה למטה והבל היה מציץ בשכינה ואז עלתה השכינה למעלה כידוע ומרע"ה תיקן זה ההבטה ע"י ויסתר משה פניו כי ירא מהביט, אמנם אפי' שתיקן אותה ההבטה אפי"ה לא היה נברר הרע משוב כדאיתא בזוה"ק פ' נח ח"ל אילו אפיק אדם תולדה בג"ע אז היה תולדתו מסטרא דטוב לבד ורוחין קדישין אבל כיון שחטא אדה"ר ונתגרש מג"ע והוליד לבר ע"כ היו מסטרא דטור ורגי"ד לית בקיומא ע"כ, וזה צ"ב מ"ש בג"ד וכו'. אך יובן דקאי על המשכן שבנה מרע"ה בקדושתו של הבל כי שם היה תמורה של הבל כדכתיב כי שם לי וכו' ואנן קי"ל הוא ותמורתו יהיה קודש א"כ שני קדושות של הבל ושם היו למרע"ה משניהם והיה ביכלתו להוריד השכינה למטה ולבנות המשכן רק לא לקדשת עולם כי מחמת שתחילת הקדושה היה לא מצד הטוב לכד לא היה יכו"ל קדושת עולם ולכן היה נמשח בשמן זי"ת כי סוד זי"ת הוא גי' אדם דוד משיח ר"ת אדם דוד משיח גי' זי"ת ששאלו לי אדם גי' זי"ת ולא ידעתי איך והשיב לי אדם ר"ת אדם דוד משיח גי' זי"ת לכן משיח נקרא בן דוד שלא יהיה מתוקן חטא אדם ולא היה שום רע בעולם כלל רק טוב כמו שהיה מקודם חטא אדה"ר וזה שנמשח המשכן בשמן זית רמז שאז כשיהיה אדם דוד משיח גי' זי"ת אז יהיה קדושה עולמית לא עתה כי אין כח בקדושת הבל שנוולד אחר החטא להיות קדושת עולם רק לימות המשיח יחזור אור הקדמון שהיה קודם החטא ויהיה קדושת עולם, וז"ס משה שהיה חסר לו י"ג ממשיח שהוא גי' גח"ש שיהיה מתוקן לגמרי מסואבה דנחש ואותו י"ג נתגלה לרע"ק וז"ש ז"ל יותר ממה שנתגלה למשה נתגלה לרע"ק וזה שיצאת נשמתו באחד גי' י"ג לכן משיח בן דוד שהוא היה גלגול אדה"ר ולקח ע' שנים משנותיו והמשיח יהיה עוד תיקונו ואז יהיה קדושת עולם וע"כ המקדש שבנה שלמה בן דוד היה קדושת עולם כי מיניה יוצלל קדושתו של אדם הראשון לכשילד משיח שיהיה כמו קודם החטא טוב לבד בלי תערובת, וזה הענין ששלח נח את יונה לראות הקלו המים, כי בהיות שידע שהוא גלגול הבל הצה לידע אם יתוקן קדושת הבל שיהיה כולו סיג מצד הקדושה והטוב לבד והביאה לו עלה זית לרמוז לו שלא יהיה טוב לבד אלא ע"י אדם דוד משיח שהם גי' זי"ת וז"ס טרף בפיה שרפ"ח ניה"ק נפלו בקלי' וניצוץ א' יותר כידוע והם גי' טרף בסוד הכפירים שואגים לטרף זי"ס טריפה שברפ"ט ניה"ק אלו מפרידים אותיות י"ה וזהו טריפ"ה. וז"ס כמה שעורים שרו"ל נתנו בפרוטה כמו קדושין וכיוצא, וז"ש הזוהר הג"ל בג"ד לית ביה קיומא ר"ל מחמת

שקדושת הבל לא היה מצד טוב לבד לכן מרע"ה שתייה גמר תיקונו לא היה במשכן קדושת עולם, וזה פי' הסמיכות נחשת ואתה ר"ל נח שת ואתה כנו' שתייה גלגול נח שת והבל ע"כ אמר לו ה' תצוה על שמן זית כי המשכן צריך שמן המשחה כי לא יהיה קדושת עולם ורמז לו באותו פעם שיהיה זי"ת ר"ל אדם דוד משיח או יהיה זך בלי שום סיג רק מצד הטוב לבד ואז יהיה להעלות נר תמיד שיהיה למקדש קדושת עולם, ואיתא בעמק המלך ג"ע עליון שהיה שם אדה"ר קודם חטא שהיה מצד הטוב לבד ואחר כך נתן הקב"ה אצל אותו ג"ע העליון להט החרב המתהפכת ר"ל כ"ז שיהיה קצת רע בעולם שהוא הפך הטוב אין לכנוס שמה רק לג"ע תחתון והצדיקים נכנסים בו כי מיום שחטא אדה"ר רע מעורב בטוב ואין צדיק בארץ וכו' ושם באותו ג"ע עליון נגנו אור הקדמון שהיה קודם החטא אשר עליו נאמר ירא אלהים את האור כי טוב שהיה אור מצד הטוב לבד וכשחטא נגנו עד לעת"ל בביאת המשיח שיתקן חטא אדם ולא יהיה רע כלל, באו"א ויקחו אליך וכו' אמר הקב"ה הזית הזה ר"ל אדם דוד משיח גי' זי"ת אותו זית מביא אורה לעולם ר"ל אור הקדמון לכן כתיב אורה ולא אור ואז הזית זך בלי סיג הה"ד והנה עלת זית טרף בפיה ר"ל שזה הרמו של יונה שהביאה עלה זית לרמוז שלא יוחזר קדושה ראשונה מצד הטוב לבד כאשר היה קודם חטא אדה"ר וז"ס טרף בפיה שאותו פרט רפ"ט גיה"ק יעלו לקדושה, ומק' מהיכן הביאה עלה שהיה כולו מצד הטוב הלא אין בכל העולם דבר שיהיה מצד הטוב לבד רק מעורב טו"ר ומתרץ מג"ע עליון את"ד ז"ל.

והיה פי' ראשו בתוכו וכו' פי' הרב ברכת טוב פי' חרומה במה שפי' המפ' כוונת הפ' שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, הכוונה כי להיות שהשי"ת ברא ב' חומות ללשון השיניים והשפתים כדי שלא תוכל הלשון להוציא דיבור רע כי השפתים לא יניחו אותה וע"כ הלשון רמיה מה היא עושה מתחלת לדבר דבר טוב ושל מצוה כדי שיפתחו השפתים וכיון שנפתחו השפתים אז מתחיל לדבר דבר רע וע"כ אמר שתו בשמים פיהם ואח"כ ולשונם תהלך בארץ, וז"ש ג"כ ויפתוהו בפיהם וכו' ר"ל מתחילה מפתח את השפתים כאילו כוונתו לדבר דבר טוב ואח"כ משנה המבטא ומדבר לה"ר, וז"א וכלשונם יכזבו לו, ע"כ, בזי"ו כוונת הפ' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה ר"ל שעל ב' פנים ימשך הלה"ר ר"ל שהקב"ה ברא את השפתים לפני הלשון כדי שישמרוהו ולא יניחו אותו לדבר לה"ר והשפתים מועלים ומשקרים בשמירה הזאת ונגד זה אמר משפת שקר, עוד דרך אחר שאעפ"י שאין כוונת השפתים לדבר לה"ר מ"מ הלשון מרמה אותם על דרך שכתבנו לעיל ונגד זה אמר מלשון רמיה, ונשוב לדרכנו ונאמר שהוא כוונת הפ' כאן במ"ש והיה פי' ראשו בתוכו ר"ל שהלשון מרמה את השפתים מפני שהם החומה החצופה וכשיבשו אותה החומה שוב אין להם מיחוש כלל, ע"כ אמר הכתוב כי בכל עת יהיה נראה לעיניך כאלו יש עוד חומה ושפה רביעי חוץ לפה, וז"ש שפה יהיה לפניו סביב וכאלו גם הפה והשפתים הם בתוך וז"ש פי' ראשו בתוכו א"ד וז"ל.

והיה פי' ראשו בתוכו שפה, פירש"י שהיא השפה לצד פנים וסמך ליה ונשמע קולו בבואו אל הקודש, פי' הרב ברכת שלום דרך רמז עפ"י מאי דקי"ל ההולך בחלוק הפוך דהיינו בשפה לצד חוץ אין תפלתו נשמעת והובא בשו"ע או"ח סי' ב' שיש לדקדק בזה וזה שרמז הכתוב והיה פי' ראשו בתוכו שפה דהיינו שהיה השפה לפניו ואז ונשמע קולו דהיינו תפלתו נשמעת בבואו אל הקודש להתפלל וק"ל.

ועפ"י ז' פי' הרב אדר"א יצ"ו כוונת מ"ש בגמ' ישב לו קוץ בפני ע"ז לא ישחה ויטלנו מפני שהוא נראה כמשתחיה לע"ז, וי"ל למה נקט קוץ או מחט או דב"א וגם איך בשביל שנוטל הקוץ נראה כמשתחיה לע"ז הרי הרואים אותו יראו שהוא נוטל קוץ,

אכן פי' הרב יצ"ו בהק' מ"ש הרב ש"ש בס' בראשית ד' ד' ע"ב וז"ל הטעם שקילל הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך הענין כמ"ש המקו' שאות ד' של אחד גדולה שלא תטעה ח"ו לומר אחר וכן ר' שלא תשתחוה לאל אחר גדולה שלא תטעה ח"ו לומר אחד וישראל כשחטאו בעגל החליפו ר' בד' וד' בר' מפני זה אמר הקב"ה למשה לך ר"ד כי שחת עמך ר"ל שחתו אותיות ר"ד, וכן נמי רמזו כי ד"ר תהפוכות המה שהפכו ר' לד' וד' לר'. א"כ את"ש שידוע שאדה"ר קצץ בנטיעות וחטאו היה כמו העגל לכן כשחטא ישראל אמר להם אכן כאדם תמותון ר"ל כאדה"ר וא"כ אדה"ר כשעשת מד' ר' ומר' ד' כמה הוסיף על מספר ד' קצ"ו וכן כמה פחת מר' קצ"ו שהוא אותיות קו"ץ ולכן נתקלל קו"ץ ודרדר וכו' שאותיות דרדר היינו שעשית מד' ר' ומר' ד' לכן כתיב ב"פ ד"ר ד"ר שחסרת והוספת מנין קו"ץ לכן קוץ תצמיח לך עכ"ל וז"ל. ומעתה זה בעצמו כיוונו רז"ל ברמז גדול ישב לו קו"ץ בפני ע"ז ר"ל שעלה על רוחו ודעתו לפני ע"ז הא דכתיב לא תשתחוה לאל אחר דהרי"ש גדולה העושה אותו ד' כמו אדה"ר ומעשה העגל ועי"ז חשב בדעתו שיעבוד ע"ז, חלילה לא ישחה ויטלנו להסיר הקו"ץ מתיבת ר' דזה בעצמו ישעיה במחשבתו הרי נראה שמשתחוה לע"ז דמחשבת ע"ז הקב"ה מצרפה למעשה עכ"ד יצ"ו דף ס"ט ע"א.

ועשית חשן משפט, כתב החיד"א בתומ"א תש"ן גי' משי"ח וכתב מהרח"ף ז"ל עמ"ש הטור בחו"מ סי' א' דאין ירושלים נפרדת אלא ע"י עשית המשפט בדכתיב ציון במשפט תפדה ולכן בא רמז של משיח סמוך למשפט דבוא יבוא המשיח ע"י המשפט ע"כ. וז"ל לרמז בסיום הפ' ג"כ מעשה חשב כמעשה אפד תעשנו זהב, מעשה חש"ב שב"ח שיהיו כל מעשיו לשבח לא לשום פניה ח"ו וגם כמעשה אפ"ד שישמור עצמו בפיו מלדבר לה"ר וגם זהב שיתן צדקה ועי"ז יבוא משיח ודו"ק.

ואתה תדבר אל כל חכמי לב ועשו את בגדי אהרן אתיך לכהנו לי, יובן בס"ד ע"ד שכתב הרב הקדוש מהר"ש מאוסטרופולי זיע"א על מדרש הנעלם וז"ל כד ישראל חייבין אתקיים בתון ובפשעכם שולחה אמכם ואשתאך אמחץ דא הוא אמחץ ראש אייבם וכד אתהדרו ישראל בתיובתא אתהדר אמכם לאתרהא בשעתה דא אשתלימו שמונה בגדים דלביש כהנא רבה ביומא דכפורי, ע"כ לשון מדרש הנעלם, ופירש הרב זלתי"ה דכמו שיש כהן גדול למטה כן יש בחינת כהן גדול למעלה והנה הבגדים שמשמש בהם כה"ג הם שמונה: אבנט, מצנפת, כתונת, מכנסים, אפוד, מעיל, חשן, ציץ. אבל כהן הדיוט משמש בד' בגדים דוקא וא"כ כמו שיש שמונה בגדים לכ"ג למטה כמו כן יש בחינת ח' בגדים הגז' ברוחניות ואורות בבחינת הכ"ג שיש למעלה, והנה כשישראל חוטאים ח"ו אז יחסרו בחי' ד' בגדים למעלה והם ר"ת אמכ"ם א'בנט מ'צנפת כ'תונת מ'כנסים וי'שאר ר' ד' בגדים היתרים שהם ר"ת אמח"ץ והם א'פוד מ'עיל ח'שן צ'יץ והכוונה שע"י החטא עושים גרעון וכמו שכהן הדיוט גרוע מכה"ג למטה שכת"ג משמש בשמונה בגדים וכהן הדיוט בד' כן הבחינה שלמעלה הרמוזה לזה לא ישאר בה כ"א ארבעה והגם שאפוד ומעיל וחשן וציץ הנשארים אינם של כ"ה מכל מקום נשתוה הבחינה לכהן הדיוט בענין שלא ישאר כי אם ד', והמדרש הגז' הכי פי' כד ישראל חייבין אתקיים בהון ובפשעכם שולחה אמכם ר"ל מכח פשעכם אנכי שולח ומסיר ד' בגדים הרמוזים במלת אמכ"ם ונשארים ד' הרמוזים במלת אמח"ץ ומרמז בזה שהקב"ה מוחץ ראש שונאי ישראל מחץ ראש על ארץ רבה וכד יחזרון בתיובתא או יתחזרון אמכ"ם לאתרהא פי' כאשר יחזרו בתשובה אזי ה' בגדים המרומזים במלת אמכ"ם יחזרו למקומם וארמון על משפטו ישב או בשעתא דא אשתלימו שמונה דלביש כהנא רבא ביומא דכפורי דבשעה שישראל יהיו זכאין וצדיקים ממילא יחזרו ד' בגדים המרומזים

במלת אמכם ויתחברו עם הד' בגדים הרמוזים במלת אמח"ץ ותהיה אז הבחינה בשלימות גמורה, ע"כ מהות דברי הרב זלה"ה בקיצור קצת ע"ש. ונמצא לפי"ז שכמו שיש שמונה בגדים למטה כן יש למעלה. ובזה יובן ואתה תדבר וכו' ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי ר"ל שאותם הבגדים ממש שהם לקדשו ולכהנו לאהרן תעשו אותם לי דייקא שבמעשיהם שעושים למטה יכונו לפעול ברוחניות למעלה גם כן וכמ"ש הפסוק ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננתו שהעושים למטה המה פועלים כיוצא בזה ממש למעלה ברוחניות ועיין היטב בדברי הרב הגו"ל בליקוטי שושנים בהקדמה הגו"ל בשמונה בגדים שכתבנו וינעם לך דקדוק תיבת לי היטב היטב ודו"ק.

טעם שציוה הקב"ה למחות את זכר עמלק יותר משאר אומות. ראיתי בס' יעקב בעזרו שני"ט לזה עפ"י מ"ש בהוריות י"ג שאלו תלמידיו את ר"א מ"ט הכלב מכיר קונו והחתול אינו מכיר קונו. אמ"ל האוכל ממה שעכבר אוכל שוכח האוכל עכבר עצמו לא כ"ש, עוד שאלו מ"מ הכל מושלים בעכברים מפני שסורן רע מאי היא רבא אמר אפילו גלימי גייצי ופרש"י מ"מ וכו' כלומר שניתנה מפלה יתירה לעכברים שגרדפין תדיר אמ"ל מפני שסורן רע שיצר לבן הוא רע יותר מדאי סורו שר שלו מאי היא אמר רבא אפי' גלימי וכו' מאכל דלית בהו הנאה אפי"ה גייצי להו רב פפא אמר אפילו שוכתא דמרא פי' עץ גייצי ע"כ. נמצא דמדת העכבר סורו רע דאפילו דלית ביה הנאה אזוקי מזיק. כמו כן מצינו בעמלק שסורו רע כמשו"ל ע"פ אשר קרך שכל האומות היו יראים מישראל בראותם הגסים שנעשו עמהם ובא עמלק וצינן את הקדרה ע"כ נמצא דהראה לעולם כי יש לו מידת העכבר דאעפ"י שידוע שהכל רודפים אותו על סורו הרע עכ"ז אינו סר מסורו הרע ואזוקי מזיק אפי' שלא יש לו הנאה אפי' מלבושים שאין לו הנאה מהם הוא נושך אותם, וכן עשה עמלק שהיה חותך מילות ישראל וזורקן כלפי מעלה ואומר טול מה שבחרת, נמצא כמו העכבר ממש אף שאין לו הנאה מזיק, דמת הנאה יש לו לחתוך מילותיהם של ישראל אי משום שהוא אויב ישראל הי"ל להרוג אותם, אלא שסורו רע, וכן ראה תראה דהני תלתא דפורענותא עמלק אג"ג המ"ן עולים כמנין עכבריים בדיוק. ועפ"י"ז יובן טעם למ"ש הרב שבט מוסר פי"א וז"ל העכבר יש בכבוד שלו וורידין כמנין ימות החמה והבני מעים שלו כשהם יבשים יש בתם ריח מר ע"כ. א"כ יש בו שס"ה וורידין וכשנתיבש נותן ריח מר נמצא כמו עמלק ממש דעמלק עולה מר והוא כמו העכבר שבחיו גייץ אפי' לית ליה הנאה וכשנתיבש נותן ריח מר, כמו כן עמלק בחיו הוא עולה מר כלענה לשמים ולבריות, לשמים שאין ה' שלם וכו' לבריות דמצער להו לישראל טובא שסורו רע וכשנעקר מן העולם אז הוא מר שכבר נתיבש דמידת העכבר שבמיתתו אז הבני מעים נותן ריח מר.

ובזה יע"ן מ"ש במד' בשעה שרכב מרדכי על הסוס אמר ארוממך ה' וכו' וזהו הפסוק שאומר העכבר כמ"ש בפרק שירה, דלמה לא אמר כ"א שירת העכבר, אבל עפ"י"ה א"ש כי עמלק מידתו של העכבר שסורו רע וידוע דמתשבתו אשר חשב על היהודים נהפוך הוא וכו'. בזה יע"ן כיון שהכיר מרדכי שהמן יש לו מידת העכבר שסורו רע והשיר של העכבר הוא ארוממך וכו' והאויב של המן הוא מרדכי אמר בלבו מרדכי מסתמא שיר העכבר הוא משורר הן עתה שנהפך לו מה שהיה עתיד לשורר שירת העכבר עלי אני משורר עליו, ומעתה עפ"י"ה דעמלק יש לו מדת העכבר בחיו ובמותו א"כ מה העכבר מי שאוכלו הוא החתול עי"ז אינו מכיר את קונו מפני שאכל מדבר שסורו רע לזה אתי לידי שכחה ואינו מכיר את קונו א"כ בעמלק ג"כ בהמצאו בעולם תחת השמים אז א"א לומר ונקח שלא תשכח כיון שסורו רע בא להשכיחך את יוצרך ע"ז בא בציווי בתו' מזה וכו' וע"י שאתה תמחהו משמי השמים אז ודאי שלא תשכח

ואינו לשון ציווי אלא לשון תבטחה דבעשות זאת שתמחה את זכר עמלק או לא תשכח. בוי"ו כוונת הפ' שאמר יעקב הצילני נא מיד אחי וכו' כי ירא אנכי אותו. ר"ל ה'צילני נ"א מיד ר"ת המ"ן ונ"ט למה התפלל על המן שהוא מזרע עמלק שאינו מכיר את קונו כמש"ה ולא יר"א וז"ש כי יר"א אנכ"י גי' עכב"ר ר"ל כיון שיש להמן מידת העכבר שסורו רע יר"א אנכ"י אותו עכ"ד.

פרשת כי תשא

איתא במשנה בא' באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים. ויל"ד דלמה נשתנית מצוה זו דשקלים שתהיה בקולי קולות כרוזא קרי בחילי. ועוד למה נסמכו הני תרתי אהדדי שקלים והכלאים אך ראיתי להרב ייטב לב ז"ל דף ג' שיישב לזה במ"ש הרב בינה לעתים ז"ל דלמה בא ציווי ה' לתת מחצית השקל ולא שקל שלם והקפיד כ"כ הכתוב העשיר לא ירבה וכו' מה המצוה הזו ומה טעם יש בה, ובא בנ"ט כי לאשר שלימות האומה הנבחרת תלוי בהתאחדם יחד אלו עם אלו התאחדות גמרץ כאומרו יחד שבטי ישראל לכן צריך שיחשוב כ"א מישראל שהוא מצד עצמו אינו שלם אם לא בחברת השותפות חבירו וחצי חבירו הוא חצי האחד כי חבירו משלים מה שהוא חסר ובין שניהם בהצמדם יחד נשלם ונעשה איש שלם ע"כ צוה ית' יתן כ"א חצי שקל למען יחשוב כי הוא לבדו לא יוכל להשלים א"ע עד ישלימהו האחר א"ד ז"ל. הנה למדנו מדבריו תוכחת מוסר לידע ולהודיע שבחן של ישראל שנקראו בנים למקום ושבתיה היינו באחדות כאיש א' חברים בלי שום פירוד לבבות ואל ידמה האדם השלם שאינו חסר כלום אם מפאת חכמתו או עושרו דאינו צריך לשום סיוע לאחרים דהרי זה טועה בדעתו כיון דהוא חצי איש ואינו נשלם כ"א בחצי חבירו כאשר ציונו האלי"ת לתת מחצית השקל כי אינו נשלם האדם לבדו כ"א בחברת חבירו, ולכן כיונו רז"ל במצוה זאת שיתא בקולי קולות כרוזא וכו' בא' באדר משמיעין על השקלים דהיינו מחצית השקל לרמוז על האחדות כדי שעי"ז החי יתן אל לבו לזרז עצמו להיות בשלום עם חבירו.

אשר בזה פי' הרב תהלה לדוד ז"ל כוונת מארז"ל במגילה אמר ר"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקלו והיינו דתנן בא' באדר וכו'. ויל"ד דאיך יועילו שקלי ישראל לבטל שקלי המן, ותו מ"ש והיינו דתנן וכו' אין לו מובן דלמאי הוצרך להביא משנה זו, אכן עפ"י א"ש דהשקלים מורים על האחדות וכשהם באחדות אין כל אומה ולשון יכולים לעמוד כנגדם, והמן הרשע בא לקעקע ביצתם בטענה זו באומרו ישנו עם אחד מפוזר וכו' דתכלית אומה זו וקיומה הוא להיותה באחדות אבל עתה הוא מפוזר אלה מפה ואלה מפה ואפי' אותם שהם במקום א' הוא מפורד שהם נפרדים דיש ביניהם שנאת חנם ואינם באחדות ודתייהם שונות שעיקר דתם הוא אחדות והם עושים כל בתר איפכא כי כן ראוי לאבדם. וז"ש אמר ר"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל דהיינו להלשין עליהם על האחדות שאין בהם ולכך שקל עשרת אלפים ככר כסף לקנותם ולאבדם על מלשינות האחדות, לפיכך הקדים שקליהם לשקלו להזהירם על האחדות ולא יועילו מעשיו של אותו רשע והיינו דתנן בא' באדר משמיעין על השקלים להורות שאין בישראל שום פירוד הפך הלשון הרע של המן א"ד ז"ל, ובה נראה לתת טעם לסיום המשנה ועל הכלאים דלכאורה הוא תרתי דסחרן דהשקלים מורים על חיוב האחדות, אך הכלאים הם אות ומופת מורה וכו' תועלת והכרח הפירוד דאסור

לזורעם ביחד וצריך הרחקה גדולה ביניהם ולא שייכי אהדדי. אכן כד דייקנן שפיר עיקר מלשינות של המן לא היה על שאין להם לישראל אחדות ביניהם, כ"א על שאין עמנו באחדות והם מפוזרים מן כל האומות וניכרים לעצמם הן עם לבדד ישכון ואו"ל לישראל אחדות עם הגוים דמאחר שנצטוו על מח"ה לרמוז על האחדות הי"ל להיות שאינם אוכלים ושותין משלנו ואם נוגע גוי אחד ביין שלהם זורקין אותו, נמצא דאין להם שום התקרבות עמנו והיכן ציוויים על האחדות הלכך שקל עשרת אלפים ככר כסף כדי לקנותם ועז"א ר"ל דהקדים שקליהם לשקליו להתהירם על האחדות בין ישראל לחבירו והיו לאחדים, והיינו דתנן בא' באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים ושתים זו שמענו להיות אנחנו באחדות עם בני. ועוד היו מכריזין על הכלאים להתרחק מהתקרבות אל הגוים דמין בשא"מ הוא כלאים ומש"ה באה אזהרה זו של כלאים סמוך ונראה לאזהרת האחדות לבל תטעה בטעות המן דמצד חיוב האחדות אנו חייבים להיות באחדות ג"כ עם הגוים לכך משמיעין על הכלאים לבל יהיה לנו שום התקרבות עמהם כמו הכלאים דאסור א"ד ז"ל.

באו"א פי' אדר"א יצ"ו כוונת המשנה הנז' דידוע מ"ש ז"ל בניסן נגאלו וכו' וא"כ כיון שניסן מסוגל לגאולה צריך שישראל יעשו תשובה כדי שיהיו ראויין לגאולה וא"כ כמו שקודם חודש תשרי יש אלול שצריך להרבות בתשובה כי זמן ב"ד ל' יום לכן גם השתא קודם חודש ניסן ל' יום שהוא אחד באדר צריך לעורר העם בתשובה, וז"ש משמיעין על השקלים כל' שכל אדם צריך אז לשקול עצמו וערכו ותישב עם קוניה מאשר חטא על הנפש, וכמה מצות יש בידו וכמה עונות חמורות עשה וקלקל בנפשו בעוה"ר כדי שאז יבא מיעוט ערכו וישוב אל ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. ומ"ש על הכלאים יובן כי על הרוב יהיה א' באדר אחר סדר משפטים שהוא סיום השופטים שאז העולם תקון הקרי של שו"ל שנפלו לכורות נשברים ונתערבו לכן אז בגימטריא התקון אז משמיעין על הכלאים שהם כלאי זרעים שלא יתערבו והכוונה על זר"ק שלא יחזור האדם ויקלקל זרעו ח"ו לערב הטוב ברע ב"מ, או יובן בס"ד משמיעין על השקלים גי' ת"פ כמנין פ' לשבר כחה היא וכל גונדא דילה דהאלילים כרות יכרתון לחקן עולם במלכות שדי. והנה מה שנותנים מחצית השקל דוקא יובן כי הצדקה היא תקון שם הוי"ה ב"ה לכך או"ל צריך שיכוין בנתינת הצדקה ליחד שם הוי"ה ב"ה הפרוטה יוד ה' אצבעות הנותן היא ה"א, הוריע וא"ו, ה' אצבעות העני ה' אחרונה הרי רמז לשם הוי"ה ב"ה, נמצא שהצדקה היא תקון הוי"ה ב"ה, והנה ידוע שעיקר התיקון בחצי השם שהוא ו"ה כי יד על כס י"ה וא"כ מה שנחסר הוא החצי דוקא ולכן דעתא לזה נותנים מחצית השקל דוקא להורות על זאת כי תיקון העיקרי הוא בשביל החצי דוקא, ובזו"ו הפ' מחצית השקל תרומה לה' ר"ל מה שנותנים מחצית השקל ולא שקל שלם בשביל שהוא תרומה לה' ר"ל לצורך התיקון שם הוי"ה ב"ה ועיקר התיקון הוא בחצי השם דוקא ולכן נותנים מחצית השקל, עכ"ד יצ"ו.

באו"א פי' הרב הנז' יצ"ו בפ' תשא למח"ה ולא שקל שלם, והוא בהק' מדר' חז"ל זכור לאברהם משל למלך שהפקיד לו אהובו יר"ד מרגליות ומת אהובו והגיה בת אחת עמד המלך ולקחה לו לאשה ועשאה מטרונא ונתן לה שלשלת אחת של יר"ד מרגליות ונתנה אותה בצוארה לאחר ימים איבדה השלשלת כעס המלך ובקש להוציאה נכנס שושבינה לרצותו והפציר הרבה ולא רצה להתפייס אז אמ"ל השושבין אין אתה יודע שאני יודע שאביה הפקיד אצלך עשרה מרגליות יצאו עשר בעשר, כך כיון שעשו ישראל את העגל היה ה' כועס עליהם אמ"ל משה למת אתה כועס אמ"ל

בשביל שביטלו עשרת הדברות אמ"ל יש לך ממה ליפרע אמ"ל מנין אמ"ל תזכור עשרת נסיונות שנסיית לאברהם ויצאו עשר בעשר הוי זכור לאברהם ע"כ. נמצא נמצא מה שהיו חייבים עשר דוקא שעברו על עשרת הדברות לכך יצאו עשר בעשר אבל אם היה עליהם חיוב יותר מזה הסך לא יספיק להו העשרה נסיונות. וידוע דטעם מחצית השקל לכפר על עון העגל לכן צוה הקב"ה לתת מחצית השקל דוקא ולא שקל שלם שהשקל שלם הוא עשרים גרה חציו יעלה עשרה לכן צוה אותם לתת מחצית השקל שהוא עשרה כדי לכפר על עשרת הדברות שיצאו זב"ה.

ובזה פי' כוונת הפ' ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם דלמה בפקוד אותם כפולה. אכן עפי"ה א"ש והוא דא"כ צריך לדעת למה צוה אותם על מחצית השקל כיון שכבר עמל משה יצאו עשר נסיונות "בעשרת הדברות. אכן כ"ו מחדשי האל ית' שידע שהם עתידים לחטוא ולהתחייב גלות וע"י כח העשרה נסיונות ינצלו מעשרה כוחות הטומאה. שאומות העולם יש להם אחיזה בהם. ולכן לא רצה הקב"ה להפסיד להם זכות זה של עשרה נסיונות בשביל עון העגל שיצאו עשר בעשר כאשר אמ"ל משה דאם יפסיקו זה כאן א"כ מה יעמוד להם בדורות אחרונים להצילם מיד המקטרגים ולכן צוה אותם להביא מחצית השקל לכפרת העגל. וממילא זכות העשרה נסיונות יעמוד להם לדורות. ולכן תמצא שכל פקידה שהיתה לישראל היה בה קצת כפרה בשביל עון העגל משום דמחצית השקל לבדו לא אלים כ"כ למחות עונו לגמרי והוי מחדשו ית' כדי שבכל צרה ופורענות יגין עליהם זכות העשרה נסיונות.

ובז"ל הפ' ונתנו איש כופר נפשו בפקוד אותם שיתנו כל אחד מחצית השקל שהוא כופר נפשו לכפרת עון העגל ואז ממילא כשנותנים כופר נפשם ממון בעין עשרה גרה כנגד עשרת הדברות זה אהניא להו דלא יהיה בהם נגף בפקוד אותם מלשון ממילא פקידה כמשו"ל אין לך פקידה ופקידה והעונה שע"י שהם נותנים כופר נפשם א"כ ממילא לא יפסידו העשר נסיונות ויהיו שמורים להם שבעת אשר יפקדו עליהם מלמעלה בחטאתם לא תתגבר מדה"ד ח"ו שיהיה בהם נגף וכליה ח"ו אלא ישפוך הקב"ה חמתו על העצים והאבנים כמו שהיה בחורבן וכמו שהיה בימי המן עכ"ד יצ"ו.

אשר בזה יובן כוונת מארז"ל אמ"ל מרע"ה להקב"ה במה תרום קרנם של ישראל אמ"ל בכי תשא את ראש כנ"י ע"כ. והכוונה דמרע"ה רועה נאמן ראה וידע שישראל עתידים לחטוא ולגלות והן עתה שעשו את העגל ועברו על עשרת הדברות ועלה הוא ואמ"ל שיעלו העשרה נסיונות בעשרת הדברות ואמ"ל הקב"ה סלחתי כדברך א"כ יצאו זכות היו"ד נסיונות לכפרת העגל ולא נשאר א"כ במה תרום קרנם לעתיד כשיחטאו ויבא עליהם פורענות במה זכות תרומם קרנם להגן עליהם ולהצילם מיד אויביהם כיון שזכות עשרה נסיונות חלף הלך לו. אז אמ"ל הקב"ה א"כ בכי תשא וכו' ר"ל שיתנו עכשיו מחצ"ה שהיא עשרה לכפר על העגל ועי"ז ישארו העשרה נסיונות להגן עליהם בכל דור ודור ודו"ק.

באו"א פי' הרב אלף המגן כוונת המאמר הנז' בפשיטות במשו"ל דהצדקה היא מעשרת את האדם כמ"ש עשר וכו'. וכן מלח ממון חסר. ז"א במה תרום קרנם ר"ל הקרן שלהם שהם מתעסקים בו באיזה זכות יתרומם ר"ל שיהיו עשירים ויגדל הקרן שלהם. אמ"ל בכי תשא וכו' ר"ל ע"י מצות הצדקה כנו' ודו"ק.

באו"א פי' הרב מעשה רוקח ז"ל כוונת המשנה בא' באדר וכו' דידוע מאז"ל צפה הקב"ה שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו. הרי שמצות שקלים להגין על ישראל מן המן. וידוע דהמן ועשרת בניו הם נגד י"א כתרין תתאין בקל"י. וד"ב מרמו התנא כאן בא' באדר משמיעין על השקלים וכדי

שלא יקשה למה מקדימין כ"כ בא' באדר היה די באיזה ימים קודם ר"ת ניסן להכריז עליהם, לזה משיב ועל הכלאים היינו לעקור הכלאים וכשתחשוב תיבת הכלאים תמצא מבין המ"ן וי"א יתרים היינו מבין המן וי"ד בניו שהם י"א בתרים תתאן לכן הקדימו להכריז על מצות שקלים לעקור המן וי"ד בניו שהמה הכלאים, גם תי' שקלי"ם בגימ' ת"ף להגין עליהם מנוקבא דסט"א פלונית עם ת"ף מחנותיה כנודע, גם יש לרמוז בשקלים דהנה בפשט הפ' מבואר שהשקלים באים לכפר על הנפש וכתבו המפ' לכן שק"ל בגי' נפ"ש, ואני אומר עוד שידוע שיש ג' מדרגות נר"ן לכן כשתחשוב מ"ם סתומה שבתוכה שקלי"ם ת"ר כידוע עולה בכיוון כמנין נפש רוח גשמה ע"ה שמצות שקלים מכפר על ג' מדרגות אלו לכן תמצא שכל מעשה שקלים היו משולשין כמ"ש בג' פרקים תורמין את הלשכה בג' קופות של ג' ג' סאין הכל לרמוז שהשקלים מכפרין על כל ג' מדרגות נר"ן, וידוע שר"ת זס"ת נפש רוח גשמה עולה תרי"ג, וזה כוונת התנא וכתוב עליהם אלף בית גימל כשתחשוב ג' תיבות אלו עולים תר"ו ופשוטן אב"ג עולה ו' הרי תרי"ג ע"ה אה"ד ז"ל.

איתא במד' כשהגיע משה לפ' שקלים אמר רבש"ע שמא כשאמות אהיה כמת הנשכח מהלב ושוב לא יזכרו ישראל את שמי, אמ"ל הקב"ה חייך מעולם לא יהיה שמך וזכרך נשכח מישראל שנא' זכרו תורת משה עבדי ולכך נאמר כי תשא את ראש שא לא באמר אלא תשא מלשון תשא ואשלמה להם חייבים ישראל לשלם לך גמולות טובות שלהם, ע"כ. והוא תמוה דמה ענין זה לפ' שקלים דוקא ומהיכי תיתי שלא יזכרו שמו, פי' הרב נח"י ז"ל במ"ש בס' ארו הלבנון טעם של מחצית השקל שצוה הקב"ה לישראל לרמוז להם שלא יאמרו תו' יחיד רק שנים יחד דחרב אל הבדים שכל מי שלומד יחידי שוכח למודו אבל כששנים לומדים יחד אז תורתם שלימה כשם שכל א' אם עשיר אם עני נצטוו ליתן חצי שקל ומשניהם שקל שלם, ואיתא בכ"י נביאים תועלת לשכחה שלא ישכח מה שלמד מרבותיו או מחביריו כשיזכור שמו של האומר אז מכח זכירת שמו יזכור גם למודו, וי"ל לפי"ז שלכן כל ת"ת מכונה בשם משה כמ"ש משה שפיר קאמרת, וזה י"ל פי' הפסוק זכרו תורת משה מת שת"ח מכונים בשם משה בשביל זה זוכרים את התורה, ובמג"ע איתא רמז בבאן רא"ש ר"ת למפרע ש'שים ר'בוא אצותיות ולכאורה רמז זה תמוה, אלא יובן הענין עפ"י מ"ש בשל"ה סוד מרע"ה שהיה כולל מן ס"ר נשמות ישראל ולכך דוקא ע"י משה ניתנה התורה ולכן בפרשה אחרת לא אמר משה פן אהיה כמת הנשכח מהלב כי על כרחם צריכים להזכיר שמו של משה כדי שלא ישכחו התורה, אבל כשהגיע לפ' שקלים אשר רמז של חצי שקל מכל אדם שלא ילמוד אדם לבד רק מכמה משגי אנשים שקל שלם כך תורתם של שני ב"א תורתם שלימה ולא ישכחו, א"כ יש תבלין אחר לשכחה לכן אמר פן שוב לא יזכרו שמי אמ"ל הקב"ה חייך מעולם לא יהיה שמך וזכרך נשכח מישראל שנא' זכרו תורת משה ולא להזכירו משום שכחה אלא אפי' שנים שילמדו יזכרו תמיד שמך, וזה רמז רא"ש ר"ת ש'שים ר'בוא אצותיות זה מרע"ה שהיה כולל ס"ר נשמות ישראל ודוקא ע"י ניתנה התורה ע"כ חייבים ישראל לשלם לך גמולך שגמלת עמהם בקבלת התורה ולכן אמר שא לא נאמר כ"א תשא ר"ת א"ת ש'מכן תזכרו ואמר טעמו בצדו ע"כ.

זה יתנו כל העובר על הפקודים וכו' פי' הרב שד"ה ז"ל המשך הפ' במשול"ל במד' אר"י בר סימון אתם מכרתם בנה של רחל וכו' בכ' כסף מעות שהם ה' סלעים לפיכך כל א' מכם יתן בקע לגולגולת וכו', ואיתא במד' ילקוט ר' יהודה אומר מחצית השקל לפי שהטאו בעגל בחצי היום יתנו מחצית השקל, נמצא דבשביל ב' דברים נתחייבו ישראל לתת מחצית השקל אם בשביל מכירת יוסף אם בשביל העגל, והנה ידוע

כי במכ"י לא חטאו כי אם עשרה שבטים דהיינו חוץ מיוסף ובנימין והגם כי ראובן לא נמצא במכירתו מ"מ כבר נתנה מאותם המעות מכסף ממכרו שתניתו לו חלקו המגיע לו מחצית סלע לכל א' וגם במעשה העגל לא חטאו כ"א י"א שבטים דהיינו חוץ משבט לוי, וזש"ה זה יתנו דהיינו זה הכופר נפש שאמרתי לך יתנו כל העובר על הפקודים ר"ל אפי' מי שעבר על ב' פקודים המיעוט רבים שנים דהיינו מכ"י והעגל יתנו דוקא מחצית השקל בשקל הקדש וא"ת ולמה יהיה כן והלא הדין נותן שמי שעשה ב' העונות יתן שקל שלם חצי בעד כל אחד, לז"א תדע לך כי על עון מכ"י צריך דוקא מחצית השקל לפי דעשרים גרה השקל וכל הגיע לחלקם שיתנו, וגם בעון העגל צריך דוקא מ"ה משום שעשו אותו בחצי היום וז"ש מחצית השקל תרומה לה' ולכן אם יתנו שקל שלם לא צדק לכפר כיון שאינו רומז כנגד עונם אלא דוקא מחצית השקל יתנו, וז"ש העשיר לא ירבה דהיינו השבטים שחטאו בשתי העונות במכ"י והעגל וכן תי' עשיר בגי' העשר"ה דתיבת ה' דהעשיר היא שמושית והד"ל דהיינו בגי' לוי ע"ה לא ימעיט ממחצית השקל דלוי לא חטא כ"א במכ"י וא"כ יאמרו כיון דשאר השבטים אשר המה צריכים לשני כפרות אינם נותנים כ"א במכ"י וא"כ יאמרו כיון דשאר השבטים אשר המה צריכים לשני כפרות אינם נותנים ב' מחציות כ"א מחצית אנחנו שאין בידינו אלא עון אחד נתן רבע שקל לז"א הפ' העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט להוציא סכרא זו מלבם והטעם דהיא באה לכפר על נפשותיכם ואפילו לעון א' צריך לכפרה מחצית השקל כנו"ל.

ובזה פי' כוונת מסרה זה תלתא אינון ריש פסוק זה רעה אשר נעשה, זה לחמנו חם, זה יתנו כל העובר, הכוונה דהנה י"ב שבטים היו חוץ משבט לוי והנה לא היו שבט לוי בכלל חטא העגל וכמש"ה מי לה' אלי וכו' ואמ"ל עברו וכו' הרגו וכו' וז"ש זה יתנו כל העובר ר"ל שאומרים שבט לוי דזה שהם י"ב שבטים הם יתנו יען כי הם עברו על פקודתו ית' ועשו את העגל ואנחנו הכהנים בני לוי פטורים משום דטעם מחצית השקל דהיינו דזה רעה אשר נעשה דהיינו עון העגל ואנחנו נקיים, ועוד דאי אפשר שנתן אנחנו מחצית השקל משום דזה לחמנו חם ר"ל דקרא כתיב וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל ואם הכהנים יתנו מחצ"ה איך הקרבנות נאכלים כמ"ש במשנה דשקלים שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן, או יאמר זה יתנו כאמור, זה לחמנו כאמור אבל התשובה להם היא דחיוב מחצ"ה הוא לכפר על מכ"י ג"כ וזה רעה אשר נעשה אף בשבט לוי דלוי מכללם היה וא"כ אף מצד העגל הם נקיים אפי"ה הם חייבים במחצ"ה לכפר אשר גם עליהם עבר רוח מכירתו א"ה.

ועפ"י ד"ק אפי' לענ"ד לפרש כוונת מסרה ד' נחנו ונחנו מה, נחנו פשענו ומרינו, ונחנו נעבור חלוצים, כולנו בני איש אחד נחנו, הכוונה שאומרים שבט לוי נחנו מה ר"ל למה אנחנו חייבים ליתן מחצית השקל, וזהו מ"ה ר"ת מחצית השקל כיון דנקיים אנחנו מעון העגל וזהו נחנו פשענו ומרינו בעון העגל, אדרבא נחנו נעבור חלוצים ר"ל שזירזנו עצמנו במאמר משה שאמר עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו וכו' וכן עשינו, א"כ כיון שאנחנו נקיים מעון העגל למה אין מתחייבים לתת מחצית השקל, ע"ז בא התשובה כולנו בני איש א' נחנו והאחד אינו ושהוא יוסף ר"ל אתם סוברים דמחצית השקל היא באה לכפר על העגל דוקא אלא היא באה ג"כ לכפר על מכ"י ובמכירת יוסף היה לוי בכלל השבטים במכירתו והוא היה העיקר לכן אף שבט לוי הם מחוייבים במחצית השקל ודו"ק.

כל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה, יתן תרומת ה' העשיר לא ירבה וכו' פי' תרב באמ"ח ז"ל דרך רמז מוסר וז"ל ע"ד מ"ש בזה"ק וז"ל אית ב"ג לבתר

דיתוב מחטאוי ויתכפר ליה איתו אזיל בדרך מצוה ומתכפר לו ביותר לפי שמתעסק בכל כוחו במצות בדחילו ורחימו דקוב"ה דא זכי לאות ו' דא איתו תשובה גמורה ע"כ. והנה רז"ל אמרו בפ' ויקחו לי תרומה תרומה הוא תורה מ' כלומר התורה שניתנה למ' יום, ולזה יאמר הכתוב כל העובר על הפקודים מבן כ' שנה ומעלה ר"ל שיעבור ח"ו על פקודי התורה מבן כ' שנה ומעלה שאז הוא כבר גדול בשנים מה שראוי היה להיות הכרתו שלימה בעבודת ה' אלהיו להיות קולע אל השערה ולא יחטא ואדרבא לתת כבוד לשמו בעבודה רבה בכוחו הגדול והוא עבר על כבודו אחת שנים ושלש וגם כי אז עת וזמן עונש ב"ד הגדול למעלה שאין מענישין כ"א אחר כ' שנה הנה לזה מהראוי לבקש לו תשובה ע"י גוסף על שבירת תאוותו יבקש לו עוד תרופה לכפרת עונו והוא שיתן תרומת ה' כלומר שיעסוק בתורה כדו"כ באמת למען שמו באהבה הנקרא תרומה ודא איתו תשובה שלימה גמורה כנו' שם בזה"ק. ובכל אלה הנה זה עיקר לעושי תשובה אשר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט פי' מי שגם הוא באמת עשיר הן עשיר בתורה והן בהעמו וממונו לא ירבה ויגדיל לבבו בזה להיות דעתו ורוחו גבוה עליו כמעשה בלעם הרשע שנשתבח ברוח גבוהה והדל לא זכר פי' העשיר הזה לא ימעיט הדל בלבו לומר כי כבר די לי בעונה הזו רק מאד מאד הוי שפל רוח ובכל יום ויום יהיה דל בלבו יותר ויותר וכאשר עשה דהע"ה שאז יהיה נחשב לו כאילו הקריב כל הקרבנות כולם וזה מועיל לו מאד לכפרת עונו כי כאשר יכנע לבבו בתוכו בזה יהיו נכנעים כל המקטרגים ונשברים כל הקלי' מעליו והכל ממחצית השקל ר"ל ע"י שישקול בהעמו כי כל העולם כולו חציו חייב וחציו זכאי ואפשר שהעולם היה כך והוא ע"י איזה חטא הכריע את כל העולם לחובה ומוכרח הוא לכפר על כל נפשות ישראל וע"כ בזה יהיה לבבו לב נשבר ונדכה וזה יהיה לכפר על נפשותיכם כי גדולים נמוכי הרוח כאילו הקריב כל הקרבנות כנו' את"ד ו"ל.

באו"א אפ"ל עפ"י דרכו של הרב ז"ל במה שידוע שהאדם גורם ע"י עונותיו להפריד אותיות הוי"ה ב"ה בין ו' לה' וימנע זיווג וייחוד עליון יסוד ומל' שהיסוד הוא משפיע למל' וע"י העון גורם שלא ישפיע עוד ועי"ז מתגברים הדינים שהם ה' אותיות מנצפ"ך חמשה גבורות והם תמשה פעמים אלהים שהם גי' ת"ל. ולכן צריך האדם להתגבר במעשיו הטובים כדי לעשות יחוד וזיווג עליון, וידוע שהמל' נקראת את, וז"ש כל העובר על הפקודים ר"ל שעובר על מצות התורה והוא מבן כ' שנה ומעלה שאז ב"ד של מעלה מענישין אותו כנו' הוא גורם יתן תרומת ה' ר"ל שהוא מפריש ומפריד אותיות הוי"ה ב"ה ועי"ז העשיר שהוא היסוד שהוא המשפיע למל' או לא ירבה לתת לה שפע וגם והדל שהיא המל' שנק' ד"ל בי אותיות אדנ"י מלא ומלא דמלא יעלו ד"ל אותיות וז"ש והד"ל לא ימעיט ממחצית ר"ל לא תוכל לברר ולמעט ניה"ק מן הקלי' שהם בחי' מ"ת להעלות אותם לקדושה ולהחיותם וזהו לא ימעיט ממ"ת ח"י, וזהו ממחצית ו' הצד"י ר"ל שע"י המע"ט תהיה המל' נקראת צדקה וזה גורם ע"י עונותיו לשאר צדק לא צדקה וה"ט השק"ל ה' עד ה' גבורות שק"ל גי' ת"ל כמנין ה"פ אלהים לכן צריך להתגבר במעשיו הטובים לתת את שהיא המל' תרומת ה' שיהיה זיווג וייחוד עליון ודו"ק.

וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן והנמשכים, פי' הרב שד"ה ז"ל במשנ"ל דישאל היו ראויים לשבת במצרים ת"ל שנה כנגד ה"פ אלהים שהוא מדת הדין הקשה אבל הקב"ה ראה שלא יוכלו לסבול הגלות והשעבוד הקשה וח"ו היו נאבדים ע"כ דילג את הקץ שלא היו בשעבוד רק פ"ו שנים כנגד פעם אחת אלהים ונשארו ד' פעמים אלהים מדה"ד הקשה שהוא בגי' שמ"ד כדי שיצאו מן

שם"ד לחירות ולא היה אחר יכול להוציא אותם משם שלא יבואו ח"ו בשם"ד שנים אלו זולת מרע"ה שהוא בגימט' שם"ה אחד יתר ממנין שם"ד שהוא בגי' א"ל שד"י האומר לצרות די כמנין משה. והנה ידוע כי אל שדי רמזו באבות הקדושים ד"ת א' דאברהם יו"ד דיצחק יו"ד דיעקב יו"ד מן ישראל בגי' א"ל וס"ת מ' מן אברהם ק' מן יצחק ב' מן יעקב הם אותיות בק"ם והם בחילוף אתב"ש שד"י. וזש"ה וירא העם כי בושש משה ויקהל העם על אהרן ויאמר קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו די"ל למה נקטו בלשונם דוקא אלהים, גם למה אמרו ילכו לשון רבים אף דרש"י ז"ל כתב דאנו לאלוהות הרבה צ"ל למה נתאוו לאלוהות הרבה ולא בא' די להם, אכן עפ"י"ה יע"ן דהם היו מתפתחים כי עדיין היה להם להיות בגלות קשה במצרים שם"ד שנים כמנין ד' פעמים אלהים"ם דין קשה ולכן אמרו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו אלהים דייקא אשר ילכו לשון רבים כדי שיצילו מדין הקשה המוטל עלינו מן השם"ד שנים הנשואים מן הגלות הקשה כי זה משה האיש ר"ל דמשה"ה דהיינו שם"ד שהוא בכוחו הוציאנו ממצרים ר"ל דוקא על ידו כי הוא היה גובר מנין א' על שם"ד לא ידענו מה היה לו דכבר עברו חמ' יום ולא בא והנראה הוא כי גברה עליו מדה"ד הקשה מהשם"ד שנים הנשואים שהם ד' פעמים אלהים וכבר מת ח"ו, וכמו שפירש"י ז"ל הראה להם השטן דמות מיטתו ומה שאירע לו כן יגיע לנו כי לא עשה משה כלום שעלינו היה החוב הזה ולכן קום בזריזות ועשה לנו אלהים הרבה דהיינו רמז לד' אלהים הנז"ל להצילנו מן הדין הקשה, ובוה א"ש דקאמר אשר העלנו מאר"מ דבטעות זו היו באים, וז"ש הקב"ה למשה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מאר"מ וגם מ"ש משה להקב"ה למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים דכל טעותם שטעו אינו אלא על שהוצאת אותם מארץ מצרים קודם הזמן אבל אתה הוצאתם בכ"ת דייקא במ"ק י"ב שהוא א"ל שד"י במ"ק י"ב האומר לצרות די כנו"ל והם לא ידעו זה ולכך טעו ומפני זה צריך שתמחול להם, ועוד זכור לאברהם ויצחק עבדיך דשמך אל שדי רמזו בהם בר"ת וס"ת כנו"ל ולכך נקט ישראל ולא יעקב לתשלום תיבת אל כנו' וגם אשר נשבעת להם בך דהיינו מש"ה וארא אל האבות בא"ל שד"י היתה השבועה לאבות ולפי"ז שפיר הוצאתם מאר"מ בשמך הגדול ולמה יאמרו מצרים ברעה הוציאם וכו' שאם תהרגם יאמרו לפי שעדיין יש להם זמן להשתעבד בהם שם"ד שנים ולכך חל עליהם ב"מ השם"ד ולכן שוב מחרון אפך וכו', ובוה א"ש דמה להם למצרים אם יהרוג אותם או לא כיון דכבר יצאו מרשותם אכן במ"ש א"ש שח"ו שלא היה יכול להוציאם מהשם"ד הנז"ל ולכך הודה הקב"ה למשה ולא כילה אותם בזכות האבות ובזכות שמו הגדול האומר לצרות די.

ובז"י כוונת הפ' יעשו עגל בחורב וישתחוו למסכה וכ"ז הוא מפני כי שכחו אל מושיעם עושה גדולות במצרים א"ל דייקא דהיינו א"ל שד"י האומר לצרות די שבו הושיעם והוציאם ממצרים מן השם"ד שנים האחרים שהיו ראויים להיות בגלות אבל הם שכחו זה ולכך טעו, ולכן א"ש דקאמר ויאמר להשמידם דייקא ולא נקט להורגם או לכלותם והיינו כיון דהם עשו זה כדי להנצל מן השם"ד שנים בדברי תורה אף אם מגורתם אביא להם להשמידם ב"מ ולקיים מחשבותם, לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו ובמה עמד בפרץ להשי"ב בגי' בא"ל שד"י דהיינו בשם א"ל שד"י נשבע לאבות להוציאם ממצרים והוא יאמר לצרות די ובוה סלח להם א"ד ז"ל.

במ"ה תרום קרנם וכו' בכי תשא (גמרא ב"ב) יובן במ"ש הרב בעל העיקרים שצריך האיש הישראלי להאמין בג' עיקרים אלו ואז נקרא ישראל, והם תורה מן השמים, שכר ועונש בעוה"ב, אחדותו ית' שהוא אחד וברא וחדש את העולם והוא מצוי ומשגיה, וכולם תלויים בשב"ת ר"ת ש'כר ב'ריאה תורה כמ"ש הק' זו בארוכה פ' ויקהל, וז"ש

במה תרום קרנם פי' שיהיה האדם נקרא בשם ישראל, אמ"ל כשיאמין בג' אלה שהם ר"ת תש"א תצרה ש"כר א'חדותו ית' והיינו בכי תש"א ודו"ק.

או יובן דרו"ל אמרו שכר מצות בהע"ל היום לעשותם וכו' וא"כ במה תרום קרנם של ישראל שיוכלו לאכול בעוה"ז כיון דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא, לד"א בכי תשא ר"ל שיעשו מצות שאוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב והם כיבוד אב ואם וגמי' חסדים ובקור חולים הכנסת אורחים והשכמת בית הכנסת והבאת שלום וכו' ות"ת כנגד כולם, וכולם נרמזו בתיבת תש"א ר"ת תי"ו תצרה גם ת'פלה שהיא השכמת בית הכנסת לתפלה, שי"ן ש'לום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו ונכלל ג"כ גמילות חסדים ובקור חולים שעושה האדם שלום בין העני ובין הקב"ה כידוע, אל"ף א"ב א"ם אורחים שם רמז לכבוד אב ואם והכנסת אורחים שכל אלו אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ודו"ק.

איתא בגמ' פ' השותפין אמר רבי אבהו אמ"ל משה להקב"ה במה תרום קרנם של ישראל אמ"ל בכי תשא א תראש בני' פירש הרב נאות יעקב ז"ל בהק' מאי דאיתא בילקוט ויהי בישורון מלך זה הקב"ה אימתי הוי מלכם ומשרה שכינתו ביניהם בהתאסף ראשי עם יחד באגודה אחת ע"כ, והיה טעמו כי האל ית' אחד ושמו אחד ביחודא שלים וגם ישראל דומים לבוראם וקרב א' אל א' והיו לאחדים מצא מין את מינו וניהור, עו"ן טעם כעיקר לציווי מחצית השקל והענין עפ"י מ"ש הרב מהר"ש אלקבץ ז"ל כי טעם היות מחצית השקל ולא שקל שלם להורות ולהוכיח על היחיד כי זה גותן מחצית שקלו וזה גותן מחצית שקלו והיה אחד כי כל אחד בלתי תחיתד עם רעהו פלגא דגופא חשיב וא' יגשו והיו לאחדים, עו"ן מ"ש בברכות פ"ק שביקש משה מהקב"ה שתשרה שכינתו על ישראל ולא על אה"ע שנאמר ונפלינו אני ועמך וכו' ובזה א"ש אמר משה במה תרום קרנם של ישראל האמורות בכי תשא והוא מחצית השקל ללמדם שיהיו אחדים דומים לבוראם בזה אני מגביה קרנם מכל העם בהשראת שכינה ע"כ.

ובאו"א פי' הרב הנז' והוא בהק' מ"ד בויקרא רבא פ"ד אמ"ר גוי אחד שאל לריב"ק כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות ואנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוים עמנו בע"ז אל"ל יש לך בנים אמ"ל הזכרתי צערי אמ"ל למה אמ"ל הרבה בנים יש לי בשעה שהם יושבים לאכול על שולחני זה מברך לאלוה פ' וזה מברך לאלוה פ' אמ"ל ומשוה אתה עמהם אמ"ל לא אמ"ל עד שאתה משוה אותנו לך והשוה את בניך וכו' ומסיק התם והיינו שמצינו שבעשיו כתיב נפשות וביעקב כתיב ע' נפש עשיו שהוא עיבד לאלוהות הרבה כתיב ביה נפשות אבל יעקב שהוא גוי אחד עובד לאלוה אחד כתיב ביה נפש אחד וישראל נקראו בנים באמת ע"כ, עו"ן מ"ש רז"ל כל דבר שבמנין אפילו באלף לא בטיל ומה הטעם אמרו רז"ל מתוך חבתם לפני המקום מונה אותם בכל שעה ומה היא החיבה שיהיה להם דין דבר שבמנין ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, והשתא א"ש אמ"ל מרע"ה להקב"ה במה תרום קרנם של ישראל בקרב העמים רבים לבלתי יוכלו לכבות את האהבה ברובא דידהו ויהי כמשיב בכי תשא במנין מחצית השקלים למנות את השקלים לדעת מנינם, וגם ענין מחצית השקל לרמז האחדות כולם יחד עובדים לאל אחד ית"ש והמה יחשבו רבים באמת כמו שהשיב ריב"ק לאותו המין עכ"ד

ובאו"א אפשר לפרש לענ"ד בדרך רמז כוונת הגמ' הנז' והוא בהקדים מ"ש הרב מדרש אליהו ז"ל דף פ"ב ע"ג וז"ל דורשי רשומות אמרו ע"פ ה'צילני נ"א מיד אחי וכו' ר"ת המ"ן שיעקב אבינו ע"ה ראה ברוח קדשו צרת המן והתפלל עליו ע"כ, ונראה דלכן בפ' ויאמר לאסתר ביום השני במשתה היין מה בקשתך ע"ד חצ"י עולה

מספר קפ"ב כמספר יעקב שעולה כן, וגם בג' תיבות אלו ב'ק'שתך ע"ד חצי תמצא אותיות יעקב הכל לרמוז שבתפילת יעקב מאז ומקדם הציל את ישראל מיד המן ששם תקב"ה בלב אחשורוש לומר לאסתר מה בקשתך עד חצי וכו' כדי שתשיב אמריה לו כי נמכרנו אני וכו' ונתלה המן הרשע על זה והכל הוא בעבור כח תפלת יעקב אע"ה שתפילתו עשתה פירות וקיבלה הקב"ה ועי"ז הצילם עכת"ד ז"ל. ומעתה אפשר שזה בא לרמוז שמרע"ה צפה ברוח הקודש את עם מרדכי נתונים כצאן לטבח יוכל ע"י המן הרשע ימ"ש ועי"ז אמ"ל להקב"ה כשיפלו ישראל בידי המן במה תרומם קרנם ותצילם מידו והשיב לו בכי תשא ר"ל ע"י תפילת יעקב אע"ה שקבלתי תפלתו על ידה ינצלו, וזה רמז בר"ת בכי ב'שביל כ"ח יעקב תש"א א'ביהם ש'קיבלתי תפילתו ודו"ק.

ובאר"א אפי' לפי לענ"ד והוא בהק' מ"ש ז"ל במדרש ע"פ רבים אומרים לנפשי שהם אוה"ע שאומרים על ישראל שאין להם תקנה דאימה ששמעה בסיני אנכי ולא יהיה לך ולסוף מ' יום עשו את העגל כלום יש להם תקנה, ובודאי דסברת אוה"ע היא דלא מהניא להו תשובה דהם ס"ל דישראל יש להם דין עבדים והתשובה לא מהניא אלא דאית להו דין בנים כידוע, אכן משמירת שבת מורה דין בנים, ומן התורה ג"כ ומן א"י ג"כ כאשר יעויין בדברי המפ' הלא בספרתם. מעתה ו"א במה תרום קרנם של ישראל לגבי אוה"ע שטוענים דאין להם תקנה בעון העגל א"ת ע"י תשובה לא מהניא אלא אית להו דין בנים א"כ מנ"ל דדין בנים אית להו אמ"ל בכי תשא ר"ת תש"א תורה שבת ארץ דמכת ג' אלה מוכח דדין בנים אית להו מהניא להו תשובה ואודא לה טענת אוה"ע ודו"ק.

ובאר"א אפי' לענ"ד בהק' מה שתקרו המפרשים ז"ל דאיך הקב"ה נתן א"י לישראל שהרי אמרו רז"ל לא תהוי באעבורי אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא, וכמה תי' נאמרו בזה יע"ע, וזכורני שהרב מראה הגדול ז"ל כתב דאעיקרא קו' ליתא דדין זה לא נאמר אלא בבן בין הבנים לא כן בבן ועבד ודאי לא שייך האי דינא, וכבר ידוע דישראל אית להו דין בנים וראיה מן הצדקה ואוה"ע דין עבדים אית להו, וז"א במה תרום קרנם של ישראל לגבי אוה"ע שטוענים על א"י דדינא הו"א לא תהוי וכו' ואיך הקב"ה העביר נחלה מהם ונתנה לישראל לו"א לו בכי תשא את ראש וכו' ונתנו וכו' ר"ל ע"י מצות הצדקה הלכה וה"ן מוכיח דישראל דין בנים אית להו ונסתר מחמתו קושיא זו כתי' הרב מרא"ה ז"ל ודו"ק.

איתא בגמ' פ' השותפין ז"ל אמר רבי אבהו אמר משה להקב"ה במה תרום קרנם של ישראל אמ"ל בכי תשא את ראש בני ישראל וכו', פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל בהק' מ"ש המפ' ז"ל דיש ג' דעות בביאת המשיח שכת אחת רוצים שיבוא המשיח כדי שינצלו מצער הגלות וישבו לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו, ב' כדי שילמדו בתורה בהשקט ובטח, ג' בשביל צער השכינה שהיא כהיום עצורה עמנו בגלות הומיה היא וצוררת והקב"ה אינו שומע לב' הכתות כ"א לכת הג' שכוונתם בשביל השכינה, וז"א במה תרום קרנם של ישראל ר"ל בשביל איזה כת מהג' כתות הנז' והשיב לו הקב"ה בכי תשא ר"ל בשביל הכת שאומרים כ"י תשא ר"ל כנסת ישראל שהיא השכינה תשא מהגלות וק"ל.

ובאר"א אפשר לפרש לענ"ד והוא בהק' מ"ש במד' דבשעה שעשו ישראל את העגל אמ"ל משה להקב"ה רבש"ע כלום כתבת בתורה אנכי ה' אלהיכם אלא אנכי ה' אלהיך לי צוית ולא להם, וכן פירש"י ז"ל על פסוק אנכי ה' אלהיך בלשון יחיד ולא אמר בלשון רבים כדי ליתן פתחון פה למרע"ה לטעון טענה זו, והנה תיבת ישראל אותיות האמצעיות הם תיבת ראש ונשאר מתיבת ישר' אותיות ל"י, וזה בא לרמוז שאמ"ל

משה להקב"ה במה תרום קרנם של ישראל על ענין העגל ר"ל שאין עליהם עון לזה השיב לו הקב"ה בכי תשא את ראש בני ר"ל כשתשא את מלת ראש שהיא בני ישראל ר"ל באמצע תיבת ישראל או יהיה נשאר תיבת לי ר"ל בטענה זו דלי צוית ולא להם תוכל לפטור אותם ודו"ק.

ובא"א פי' הרב דברי שלמה ז"ל בהק' מ"ש המפ' דמעון העגל נהנה משחית מחבל ובכל שנה ושנה בימים ההם שעשו ישראל את העגל רוצה להשחית את ישראל ח"ו, והנה כל הימים שהיה משה אבוהון של ישראל חי על האדמה היה עומד בפרץ להשיב את חמתו מהשחית ושאל מרע"ה להקב"ה הנה בעודני חי על האדמה הנה אני מגן בעדם בעד המשחית הלזה אמנם אחרי מותי איך יוכלו ישראל להקים את ראשם בזמן ההוא והשיב לו הקב"ה חייך בכל שנה ושנה שישראל קורים לפני כי תשא מעלה אני כאילו אתה עומד לפני ואני מוחל להם יע"ש. א"כ ז"ש בגמרא במה תרום קרנם של ישראל כיון שבכל שנה מתעורר עליהם מדת הדין על מעשה העגל לפקוד על חטאתם וח"ו לא יהיה להם הקמת ראש והשיב לו בכי תשא דכבר הבטיחו הקב"ה דבכל שנה בקריאת כי תשא מעלה כאילו מרע"ה הוא בעצמו עומד לפניו וסולח להם ושב מחרון אפו ע"כ.

ובא"א שמעתי משם המפ' והא בהק' משז"ל דגאולה אחרונה תליא בג' דברים תורה שבת אחדות כמ"ש ז"ל דבזכות השבת עתידים להגאל וזה רמזו גאות לבש גואל שבת תורה כמ"ש ז"ל דגלות אדום הוא על עון לה"ר ותקנתו ע"י עסק התורה כמ"ש בערכין והביאו ראיה מפסוק מרפא לשון עץ חיים, אחדות כמ"ש ז"ל לא תרבה ירושלים ונתארך הגלות אלא בעון שנאת חנם, ז"א במה תרום קרנם של ישראל ותשלח להם המשיח אמ"ל בכי תשא ר"ת תורה שבת אחדות ע"כ.

ונתנו איש כופר נפשו, כתב החיד"א ז"ל בפנ"ד ז"ל רבינו בעה"ט בפרפראותיו כתב ונתנו גם למפרע ונתנו כי מה שיתן יותן לו מאת ה', ואפשר לרמוז במאי דנתן אלא הו' כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס והק' התוס' מדתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיתיה בני או שאזכה לעוה"ב הרי זה צדיק גמור, ותי' הרב מהר"ש פרימו ז"ל דמתני' איירי בגוף המצות, אבל אם מוסיף בדבר שאינו חייב בתוספת שרי לומר בשביל שאזכה לחיי עוה"ב ולחיי בני וכיוצא דייקא נמי דקתני סלע זו לצדקה וכו', וזה רמז ונתנו ואם אחר ונתנו עוד יוסיפו ונתנו דבר שאינו או מצי למימר שאזכה לעוה"ב וזהו איש כופר נפשו דבתוספת שרי עכ"ד.

ובא"א פי' הרב ש"ש ה"ד הרב יצ"י בס' זה ז"ל נאה דורש בכוונת הפ' ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל, והוא במ"ש חכמי האמת דהטעם שצויה הקב"ה לתת מחצית השקל הוא מפני כי אותיות מחצית"ה הא אותיות מ"ת ואותיות ח"י וצד"י מפריד ביניהם כדי לרמוז כי הצדקה או הצדיק עוצר המגפה וזהו דכתב גבי פנחס ויעמוד בין המתים ובין החיים והוא צדק ותעצר המגפה, ולכן אמר הקב"ה השיב את חמת"י הם אותיות ח"י מ"ת דעמד והפריד ביניהם ולא מתו עוד, וז"א ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם בזמן הזה יתנו כל העובר וכו' מחצית השקל דהצד"י והוא צדקה מגין עליהם דלא יהיה בהם נגף א"ד וש"י.

בזה פי' הרב ברא"א יצ"ו כוונת הפ' ויעמוד פנחס ויפיל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה, ר"ל ויעמוד פנחס ויפיל מלשון יפליא ה' בין מקנה מצרים ר"ל ע"י שעמד בתפלה ע"י ויפיל דהיינו הפריד בין אותיות ח"י לאותיות מ"ת ובהו ותעצר המגפה כי אות צד"י ממחצית שהוא הצדיק הפריד בן מת לחי ותחשב לו לצדקה כי כמו הצדקה

מפרדת בין חי למת כמש"ה וצדקה תציל ממות כן הצדיק כי הצד"י של מחצית רומו לצדיק שמגין וגם לצדקה יעש"ב.

ובאו"א פי' הרב ברא"א יצ"ו לשר המשקים את חלומו בטוב שמעתי מאבא מארי נר"ו ענין אמתי כי אותיות גפ"ן הוא הפך אותיות נג"ף לכן יש שותה וטוב לו ויש שותה ורע לו. וזה שאמר הנביא איך נהפכת לי סורי הגפן נכריה וכו', א"כ את"ש דשר המשקים סיפר ליוסף את חלומו והנה גפן לפני שהוא כסדר ולא בהפך אותיות נגף לכן פתר לו חלומו בטוב, וזה נ"ל מ"ש משה כי מגפן סדום גפנם וקודם זה אמר כי דור תהפוכות הנה הם קנאוני בלא אל וכו' בגוי נבל אכעיסם הכונה כי הנביא אמר אל אנכי ולא איש והם כיחשו בו ואמרו לא הוא שהיפכו מאותיות אל ועשו לא, ויש במדרש למנצח על מות לבן כל עבירות שעושים ישראל בא ר"ה ויוה"כ ומכפר עליהם ואם הם חוטאים אח"כ נעשה מלב"ן אתיות נב"ל, א"כ ז"א כי דור תהפוכות הנה ר"ל שמהפכים והוא הם קנאוני בלא אל ר"ל שהפכו אותיות אל ועשו ל"א גם אני אהפוך מאותיות לב"ן נב"ל וז"ש בגוי נבל אכעיסם, ועוד כי מגפן סדום גפנם כמו שהפכתי את סדום כן אהפוך את גפנם לנגף ע"כ ז"ל. עו"ן מאי דאיתא במד' פליאה וז"ל ולמה כפורים אחר שקלים שבישרם הקב"ה בשורות טובות ואמר להם אחר שהבאתם שקלים וכל המקטרגים ספו תמו יש לכם יום אחד להתענות ויחשב לכם כאילו הקרבתם עצמכם קרבן לפני הקב"ה ויעבור על פשעכם ועליכם יתמלא רחמים והו' שאמר כפורים ומיעוט רבים שנים כפור למעלה וכפור למטה ע"כ. מעתה ז"ש בזמן שונתנו איש כופר נפשו דיתנו את שקליהם אז יהיו בטוחים שלא יהיה בהם נגף ויהיה גפן וליכא שום חששא דיהפך גפן לנגף, יען ע"י השקלים אתה תראה בעיניך שתזכו לכפר על נפשותיכם דמלבד שהשקלים הם מצד עצמם מכפרים וז"ש לכפר על נפשותיכם עוד בה ולקחת את כסף הכפורים בא לרמוז לדברי הפליאה הנז' דבתר שקלים כפורים משום דנתן הקב"ה יוה"כ כיון שנתנו שקליהם והו' כפורים כפור למעלה וכפור למטה וכיון שע"י יום הכפורים אנו זוכים שה' יכפר עונותינו ויחקיים לבן דמלבן עונותיכם של ישראל ביוה"כ ולא יתהפך לאותיות נב"ל א"כ עי"ז אנו בטוחים דגם לא יהיה בהם נגף דלא יתהפך גפן לנגף אלא יהיה כגפן פוריה עכ"ד יצ"ו.

העשיר לא ירבה וכו' טעם דיש רביע לתיבות אלו, פי' המפרשים דרך רמז עפ"י מ"ש ז"ל המהזבז אל יזבזו יותר מחומש וישאר בידו ארבעה חלקים, וזה רמז העשיר לא ירבה יותר מחומש אלא חומש כדי שישאר בידו ד' חלקים לכך יש טעם רביע ע"כ. ועפ"י הפ' הנז' פי' הרב יטב לב ז"ל בדרו' לשבת שקלים כוונת הכתוב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה דר"ת תרומה תיתנו ר"ש ויעשיר מ'חצית השקל יע"ש.

והרב אור החיים ז"ל פי' כוונת הכתוב כי תשא וכו' וז"ל כי בא הכ' לגלות נסתרות לה' אשר יעשה בעולמו דבר שכל רואה יתמה בהלקח איש צדיק ישר קודם זמנו יחצו ימיו כמשפט המתחייב לאנשי דמים ומרמה ויבהילו רעיוני האדם לחשוב א' מב' דרכים או יכחיש ב"מ אושר הצדיקים כי אין טוב בעמל האלהי או יחשוב כי זה האיש אין תוכו כבדו אשר ע"כ אמר ה' כי תשא את ראש בני ישראל פי' אם תראה שיסתלק ראש בני בלא עתו הטעם הוא לפקודיהם ע"ד אוז"ל ע"פ אשכול הכופר וכו' וז"ש לפקודיהם ל' חסרון ע"ד ולא נפקד ממנו איש כי לצד ישראל שנתחייבו לזה אני נוטל את הצדיק לכפר בעדם שלא ימותו כל ישראל, או לפקודיהם משום שעברו על המצות לא תחשבו רעה על המסתלק ח"ו ואמר ה' כי לצד שהם גרמו מיתת הצדיק לזה צריך כל איש ישראל לתת כופר נפש הצדיק שמת בעדו, והוא או' ונתנו איש כופר נפשו של הצדיק

המסתלק, ואו' בפקוד אותם ר"ל תכף ומיד בפקוד אותם במעשה זה כל א' יתקן מעוותתו ועי"ז ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם הא למדת שאם לא יעשו כן יהיה בהם נגף, ואו' זה יתנו כאן פי' הכתוב מההוא כופר נפש שצויה לתת ואמר זה יתנו יכוין אל ספר התורה דכתיב ביה לא ימוש ספר התורה הזה וידוע דהתורה מכפרת כל עוונות האדם ומרבה זכות וידוע שהקב"ה לפניו כל היום מונח ס"ת וזה שהראהו באצבע ואמ"ל זה שהוא ספר התורה הזה יתנו לכל העובר על הפקודים זה יהיה לו לתיקון, וגם נמשך למה שלמטה ור"ל כל העובר וכו' ואין בידו ללמוד בתורה כי הוא בור רק מה יעשה לז"א יתן מחצית השקל כשיששכר ובלחן והוא אומרו בשקל הקודש ר"ל בעבור שקל הקודש שהיא התורה עוד ירצה ע"ד או"ל שקל הקודש כפול היה ובא להודיע כי מה שיטול בעד מחצית כספו לא שיתנכה מחלק הלומד ונמצא כל א' אין בידו אלא מחצית שכר, לא כן הוא אלא שקל הקודש כפול היה ונמצא כל א' בידו שקל שלם, ר"ל הנותן מחצית שקלו בעוה"ז לא יהיה בעיניו שהוא דבר מרובה וירע בעיניו לחלק מחציתו אמר והדל לא ימעיט פי' לצד היותו דל ונכסיו מצומצמים לא ימעיט וטעם לשניהם אמר לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם ובערך המצוה יוקטן כל הניתן בעדו וכאן יש ב' השגות יקרות א' שבזה יתן את תרומת ה' וייחוד קובת"ו ואין ערך לדבר הלז, ועוד לכפר על הנפש אשר בעדו יתן האדם עור בעד עור את"ד ז"ל.

ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, פי' הרב כסף נבחר אשכנזי ז"ל בהק' משרז"ל ע"פ והיו ימיו מאה ועשרים שנה עד ק"ך שנים אאריך להם אפי' ואם לא ישובו אביא עליהם המבול, עוד יש פי' אחר על פסוק הנו' דקאי על אריכות ימיו של משה שיחיה ק"ך שנים בשנים זה משה ואם קאי על משה תו ליכא למילף תשובה מדור המבול דהא קאי הפ' על משה ומאי בינייהו איכא בינייהו דאי קאי על משה ליכא למילף דתשובה מועיל מדור המבול ומשה נרמז בתורה בתחבת בשג"ם, אבל אי קאי הפ' על התשובה א"כ לא קאי בשגם על משה ומעתה לא נזכר משה בתו' בתחבת בשג"ם, וז"ל ועתה אם תשא חטאתם באשר יש להם תי' לתורות תשובה וכו' ילפינן תשובה מדור המבול אלא צ"ל דהאי הפ' על משה וממילא נרמז שמי בתורה בשג"ם זה משה, ואם אין ר"ל שאין להם תי' לתורות תשובה משום דילפינן מדור המבול א"כ והיו ימיו קאי על התשובה ולא על משה א"כ מחני נא מספרך אשר כתבת מחוק את שמי מן התורה ע"כ.

ובאו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל בהק' מ"ש בגמ' ויתיצבו בתחתית ההר מכאן מודעא וכו' וכל המפ' ביטלו טענה זו כידוע, עו"ן מאי דק"ל הקב"ה נוטל צדיק א' ומכפר על הדור, וז"ש משה עתה אם תשא חטאתם ר"ל דישראל יש להם טענת מודעא ע"י כפיית ההר שאמרת להם אם אתם מקבלים את התורה וכו' וז"ל אם ר"ל בשביל האם שאמרת להם אם אתם מקבלים את התורה וכו' בשביל זה תשא חטאתם שהם אנוסים וא"ת שטענה זו בטלה היא כמו שתי' המפרשים ז"ל וז"ל ואם אין ר"ל שטענת האם שאמרת ביטלה היא א"כ מחני נא כדין שנוטל צדיק א' וכו' ע"כ.

באר"א פי' הרב ירך יעקב ז"ל והוא בהק' משז"ל דטעם שנותנו של מרע"ה ק"ך שנה מפני שהוא תרומתו ש"ע ושית אלפי שנה הוי עלמא וק"ל דהלכתא כב"ה דבינונית אחד מתמשים ועולה לשית אלפי שני תרומתן ק"ך שנה, ומעתה ז"ל וא"ם אי"ן מחניי נ"א ר"ל דר"ת א"ם אחד מארבעים ואי"ן א' מששים, ונ"א אחד מתמשים ואמ"ל אם תשא חטאתם מוטב ואם אין מחני נא, ר"ל כל אותם שיעורים אחד מארבעים או אחד מתמשים או אחד מששים לא בעינא אלא מחני נא ע"כ.

באו"א פי' הרב רבי שלום ז"ל בהק' מ"ש הרב ש"כ ז"ל בפ' מטות דשם משה מרמו בר"ת מ'מחה ש'יתיר ה'נדר ואיתא במד"ר ס' זה שמשה אמר להקב"ה זקן שמצוה צריך לקיימה תחילה כתבת פ' נדרים ואני חכם ואתיר בדרך מיד עמד הקב"ה כשואל נדרו, ומשה ישב לו והתיר לו נדרו וזהו וישב משה בהר, ובוה יובן דמתחילה שלא רצה הקב"ה שיתיר לו נדרו אמ"ל משה ואם אין ר"ל אם אין אתה רוצה להתיר בדרך מחני נא מספרך שלא לחינם קראת שמי משה כ"א על שאני מומחה להתיר הנדר ואם אינך רוצה להתיר שאיני מומחה בעיניך למה נקראתי בשם משה מחני נא וכו' ע"כ.

ובאו"א פי' הרב לב אריה ז"ל בהק' מ"ש ז"ל ע"פ וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל דר"ל דריבוי הכסף וזהב זה גרם לעשיית העגל, ואיתא במד' שאמר מרע"ה רבש"ע אתה הגורם בדבר שעשו ישראל את העגל הואיל וכסף הרבית להם וזהב עשו לבעל, מעתה יע"ן דקודם זה אמר אנא חטא העם הזה ר"ל אתיבת נא שאמרת דבר נא באוני העם וכו' דין גרמא חטא העם הזה ויעשו להם אלהי זהב ולכן אם עתה תשא חטאתם מוטב ואם לאו מחני נא מספרך וכו' ר"ל תיבת נ"א שכתבת בספרך דבר נא וכו' ואין נא אלא לשון בקשה שבקשת מהם שישאלו כלי כסף וכלי זהב וא"כ אתה הגורם בדבר ואין לך תרעומת עליהם כי יש להם חירוף מספיק ע"ז, ובוה פי' עט"ר צרור המ"ר דודי לי שזה רמז הפ' ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך ה' ילך נא ה' בקרבנו וסלחת לעווננו ר"ל שתשאיר תיבת דבר נא וכו' הכתובה בספרך ותלך מליצת נא בקרבנו וכיון שאתה הוא הגורם לזה וסלחת לעווננו וכו'. ובוה פי' המפ' בוננת הפ' ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל.

ובאו"א פי' הרב משכנות יעקב דף קט"ו ע"ד בהק' משו"ל סנהדרין שפתחו כולם לחובה זכאי משום דבעינן עדה שופטת ועדה מצלת וליכא, ואם היה מרע"ה פותח בזכות כבר היה עדה שופטת ועדה מצלת לפי שכבר כל ב"ד שלמעלה הסכימו לחייבם ושמו"ה גם הוא פתח לחובה והו"ל סנהדרין שפתחו כולם לחובה ופטרו אותם, ז"א אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וכו' ואני ג"כ הסכמתי שהם חייבים וא"כ ועתה ר"ל ועתה שאני ג"כ הסכמתי למטה לחיוב אם תשא חטאתם כמו שהוא הדין מוטב ואם אין מחני נא מספרך מפני שח"ו אין אתה מקיים בספרך מה שכתוב שנתת ע"י ע"כ. **ובאו"א** פי' הרב מהר"י אלגאזי ז"ל בס"ה שא"י דף ל"ז ע"ד משם הרב שער אפרים ז"ל עפ"י מ"ש חכמי האמת כי טעם חומר עון ע"ז הוא כי מפני בצלם אלהים עשה את האדם ונמצא בהשתחיותו לע"ז הוא מטמא לצלם אלהים ח"ו. וזה סוד הכתוב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני דייקא ואמרו חז"ל ע"פ כי שחת עמך לא ע"ז בלבד עשו אלא גם ג"ע שנאמר ויקומו לשחק כמד"א בא אלי העבד העברי אשר הבאת לצחק בי, ובוה נתחכם משה לבקש מוטו עליהם על עון העגל דהואיל וכבר חטאו בג"ע א"כ ממילא סר צלם אלהים מפניהם כמשה"כ פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריד ובכן ייקל חומר עון ע"ז, והוא הנרצה באומרו אנא חטא העם הזה חטאה גדולה זו ג"ע כדכתיב ואין אעשה הרעה הגדולה א"כ סר צלם מעליהם ומה כל החרדה אשר החרדת עליהם על הע"ז ויעשו להם אלהי זהב להם דייקא כלומר להם לבדם ולא לך ח"ו שכבר פניך הלכו מהם ע"כ.

באו"א שמעתי שכוונת משה היא כך אנא וכו' ר"ל היכן הוא חטאה גדולה שאמרת שהרי ויעשו להם אלהי זהב שהם מעשה ידי אדם וכלום מתקנא אלא חכם ובחכם וכו' ודר"ק.

וכדי להבין למה תיבת חטא בזק"ף גדו"ל שמורה שמרע"ה צעק בקול גדול שחטאו ישראל וגם שחטאם גדול ואין מדרך הסניגור ומליץ טוב לפרסם העון ולהגדיל

המדורה אלא אדרבה מקטין העון. אמנם פ"י המפ' בהק' מ"ש המקו' ז"ל דמכל עון שעושה האדם נברא משחית ועומד ומקטרג לפני הקב"ה על החוטא שעשאו וכתב רבינו האר"י זצ"ל דלכך תיקנו רז"ל להתודות האדם על חטאיו קודם שיעידו עליו המקטרגים ויתחייב משום דק"ל מודה בקנס פטור והנה כשחטאו ישראל בעגל נבראו כמה רבבות מוזיקים ועמדו לקטרג והנה מרע"ה בבואו לחלות פני ה' ראה והנה רבבות מוזיקים עומדים לקטרג על ישראל וחשש פן יעידו על ישראל ויתחייבו דק"ל באו עדים ואח"כ הודה חייב ולכך עשה בחכמה וצעק בקול גדול אנא חטא העם חטאה וכו' וכששמעו המוזיקים כן אמרו פנו אתר לרועה שלהם להעיד עליהם שנהפך סניגורם קטיגורם וכשנכנס הודה בעד ישראל שחטאו וחילה פני ה' למחול להם מדין מודה בקנס וכן היה וק"ל.

והר"ב דרכי שלום דף ב"ט ע"ד פ"י כוונת הפ' אנא חטא וכו' ועתה וכו' משם המפ' ז"ל והוא בהק' מ"ש בתנחומא וז"ל אמר משה לפני הקב"ה אני חטאתי והם חטאו אם תמחול להם מוטב ואם לאו מחני נא וכו'. עו"ן מ"ש בתנחומא ס' טהור גדול לה"ר מע"ז וג"ע וש"ד דבש"ד כתיב גדול עוני מנשוא. ובג"ע כתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה. ובע"ז כתיב אנא חטא הם הנה חטאה גדולה. ובלה"ר אין כתוב בו לא גדול ולא גדולה אלא גדולות שגא' יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. ואיתא ג"כ בתנחומא דמרע"ה סיפר לה"ר שאמר והם לא יאמינו בי וזה שאמר מרע"ה ועתה אם תשא חטאתם מוטב ואם לאו דס"ל דעון ע"ז גדול ולא ניתן לימחל א"כ מחני נא מספרך דאם הם חטאו גדולה שהיא ע"ז אני חטאתי בלה"ר ששקול כנגד כולם דכתיב לשון מדברת גדולות וז"ד ע"ש.

באר"א אפ"ל לענ"ד במה שפ"י הרב זר"ב ז"ל כוונת או"ל לא היה דוד ראוי וכו' דר"ל דדרך העולם אם איזה אדם שתנן ה' אותו בעושר וכבוד ונכסים אם בא לחטוא חוטא בזנות לא כן אדם שתוא תמיד בצער מאויביו וקמים עליו לרעה אזי חוטא בע"ז. והנה דהע"ה היה תמיד נרדף מן האויבים והחטא שלו היה ראוי להיות ע"ז ומצינו שחטא בזנות. וכן ישראל היו ראויים לחטוא בזנות כיון שהיו בהשקט ובשלוח והם חטאו בע"ה. מזה נראה דגזרת מלך היא להורות תשובה. וז"ש לאותו מעשה דייקא אלא לאחרת יע"ש. וידוע דאיכא פלוגתא אם יש תשובה לע"ז וג"ע או לא איכא מ"ד תשב אנוש עד דכ"א דים כפירה א'שה עד ולא עד בכלל ואיכא מאן דאמר עד ועד בכלל ומהניא תשובה אף לאלו. והנה ידוע דלה"ר שקול כנגד כולם ומרע"ה הי"ל עון לה"ר שאמר והן לא יאמינו לי. וידוע אין ועתה אלא תשובה. בז"ו דמרע"ה רצה ללמד זכות על ישראל שכל כונתם להורות תשובה ממה שראינו שחטאו בע"ז ולא בזנות. וידוע דהזנות נקרא גדולה כמ"ש ואיך אעשה הרעה הגדולה. וז"ש אנא חטא העם הנה חטאה גדולה בתמיהא וכי חטאם היה בזנות אלא ויעשו להם אלהי זהב וא"כ מוכרח ועתה אין ועתה אלא תשובה שממה שחטאו בע"ז ולא בזנות מוכרח שגזירת מלך היא להורות תשובה לכן אם תשא חטאתם ותתפוש השיטה כמ"ד עד ועד בכלל מוטב ואם אין ר"ל שרוצה לתפוש כמ"ד עד ולא עד בכלל ולא מהניא תשובה לע"ז א"כ מחני נא שאני יש בי עון לה"ר ששקול כנגד כולם ודו"ק.

ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים וכו' פ"י הרב בן אברהם ז"ל בהק' בילקוט ר' ברכיה אמר משל למלך שהיה לו כרם כד הוה עביד חמר טב אמר מה טב חמר דכרמי כד הוה עביד חמר ביש אמר מה ביש חמר דאריסי. אמ"ל הארים אדוני המלך כד עביד חמר טב הוא דידך וכד עביד חמר ביש הוא דידי בין טב בן ביש דידך הוא. כך בתחלה אמ"ל הקב"ה ועתה לכה וכו' והוציא את עמי וכו' קרא אותם עמי וכיון שעשו את העגל אמ"ל לך רד כי שחת

עמך. אמר משה רבש"ע כד איגון חטאים ידידי וכד איגון זכאין דידך בין חטאין ובין זכאים דידך איגון שנאמר והם עמך ונחלתך ע"כ. וז"ל למה ה' יחרה אפך בעמך בעמך דייקא למה חרה לך וקראת אותם עתה עמך אשר הוצאת מארץ מצרים וכו' ושם קראת אותם עמי וכיון שכן למה עכשיו קראת אותם עמך דאחר האמת הם עמך תמיד ע"כ. ובאו"א גלע"ד לפ' והוא בהק' מ"ש הרב דרש אברהם ח"א דף כ"ו ע"ב משם הרב קול יעקב ז"ל שחקר בענין התשובה שהיאך מקבל הקב"ה לשב בתשובה דעובר ח"ו אלאו דלא יוכל בעלה וכו' ות"י הרב ז"ל במאי דקי"ל בענין שבת דחמירא אי איכא פקוח נפש מחללין א"כ ה"נ גבי תשובה כיון דליכא פקוח נפש דרשע בעונו ימות לכך עובר ה' ח"ו בלאו ומקבלו בתשובה כיון דע"י התשובה חיה יחיה עוד רבות בשנים אין לך פקוח נפש גדול מזה ע"כ. עו"ן מ"ש הרב הנז' דף נ"ט ע"ב ז"ל שחקרו הראשונים דאיך הקב"ה גופיה ירד למצרים והוציא את ישראל ע"י ולא ע"י שליח כיון שהיא מלאה גלולים והקב"ה כהן איך עבר ח"ו אלאו דלא יטמא. והת"י לזה כי כל ישראל היו במ"ט ש"ט ולא נשאר כ"א שער א' ואם היו שוהין עוד רגע היו נכנסין בן ש"ט והיו מתים בעוה"ז ובעוה"ב וגמצא לפי"ז דאם לא היה הקב"ה מטמא יש בו פקוח נפש ומשום פקו"נ מותר לכהן להטמא כמ"ש התוס' בפ' המקבל וכו' ע"כ. והשתא א"ש דאמ"ל משה להקב"ה למה ה' יחרה אפך בעמך כיון שיש להם תקנה בתשובה וכ"ת אין אומרים לאדם לחטוא בש"ח ואיך אעבור אלאו דלא יוכל וכו' כדי לקבלם בתשובה לז"א אשר הוצאת וכו' הוצאת דייקא שאתה בעצמך הוצאת אותם ולא ע"י שליח ואיך עברת אלאו דלא יטמא אלא ודאי כיון דהוי פקוח נפש מותר ה"נ לענין תשובה ודו"ק.

ובזה יובן לענ"ד כוונת המד' אם אעברה נא אתה מבקש בטל סלח נא וכו' ובהק' עוד מ"ש ספ"ק דטוטה דכוונת משה היה ליכנס לארץ כדי לקיים מצות התלויות בארץ ומה שלא נכנס אמרו במד' ע"פ ויתא ראשי עם כדי להביא עמו דור המדבר וכו' וג"כ קשה וכי אומרים ל"ה בש"ח א"ו כיון דאיכא פקוח נפש דבלא"ה לא היו באים דור המדבר לעוה"ב אומרים ל"ח וכו' והשתא ז"ש שאמ"ל הקב"ה למשה ממ"נ אם סלח נא אתה מבקש שאסלח להם עון העגל ע"י תשובה וס"ל דמשום פקוח נפש מותר לעבור אלאו דלא יוכל וכו' א"ב בטל אעברה נא כיון שאם לא תעבור לארץ יבואו עמך מתי מדבר ודבר בהופכו א"כ הוי פקו"ן ומותר לך לבטל מצות התלויות בארץ ואם אעברה נא וכו' ודו"ק.

ויאמר ה' אל משה לך רד כו' ויחל משה וכו' למה ה' יחרה אפך וכו' פי' הרב שמ"י ז"ל כוונת הויכוח שבין משה להקב"ה בהק' מ"ש מר"ן ז"ל בחו"מ סי' שי"ב ז"ל מצאתי כתוב על ראובן שהיה דר בבית לאה ועשה להרחיק בבית טלא עלה בידו והיא טוענת שאינה יכולה לדור עמו שפיר טענה היא דדמי עלה כארית ארבא ע"כ. וכתב תב"ח ז"ל דתנמק"י ז"ל תולק ע"ז וס"ל דלא אמרו זה אלא כשפירש בשעה שהשכירו שהוא משכירו מפני שהוא אהובו אבל המשכיר או המשאיל סתם והיה אהובו ונעשה שונאו אינו יכול להציאו בטענת דמי עלי כארית ארבא ע"כ. ובזו"ז כוונת הפ' כי לא יטוש ה' את עמו וכו' כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם ע"כ. ור"ל שאף אם יחטאו ישראל הם ולא יטוש ה' את עמו ונ"ט לזה כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם בהיותכם רעים וחטאים במצרים ואינו יכול לטעון שבתחילה לקח אתכם לו לעם בשביל שהיה אוהב אתכם מתמת שאין הקב"ה אוהב אלא את הצדיקים ואין יכול לומר שעכשיו נעשתם שונאים ר"ל רשעים וק"ל.

ובזו"ז כוונת הפ' ה' ברצונך העמדת להררי עזו ר"ל מתחילה ברצונך הטוב רצית בנו הגם שלא היינו צדיקים והעמדתנו על ה"ס ואפ' כשחטאנו והסתרת פניך הייתי

נבהל דל"מ לדעת הנמק"י ז"ל דאפי' היה אהוב ונעשה שונא דלא מצי לומר דמי עלי כאריא ארבא כל שלא פירש, אלא אפי' לדעת המצאתי כתוב דכל שהיה אהוב ונעשה שונא מצי למיטען על חבירו דמי עלי כאריא ארבא היינו כשהיה אהוב ומעשיו רצוים לו אכן כשמתחילה נמי אין רוחו נוחה ממנו לית דין ולת דין דלא מצי למיטען דמי עלי כאריא ארבא. ובזו"ו הויכוח דהקב"ה תפש השיטה כס' המצאתי כתוב דאפילו על הסתם כיון שנעשה שונאו מצי למיטען דמי עלי כאריא ארבא, וז"א לך רד כי שחת עמך ר"ל ולא עמי המה דשנאתם ומשה השיב למה ה' יחרה אפך בעמך ר"ל עמך ולא עמי ואי אתה רשאי ליטוש אותם ותפש השיטה כס' הנמק"י ז"ל דכל שמתחילה היה סתם ולא פירש דמשום אהבתו אותם לקחם לעם אינו יכול לפרוש מהם ולא עוד אלא אשר הוצאת אותם מארץ מצרים גוי מקרב גוי ע"ז ע"כ שלא בטובתם ולא היו אז צדיקים כדי לומר עתה שאינם הגונים אדעתא דהכי לא לקחתם דמה נתחדש עתה יותר מאז, וז"א למה יאמרו מצרים לאמר ברעה תוציאם ר"ל ידידע בהם שהם רעים ועכ"ז תוציאם ואין לו לטעון עליהם כלום וא"כ כיצד רוצה להרוג אותם השופט כל הארץ לא יעשה משפט ח"ו אתמהא ולכך שוב מתרין אפך ע"כ.

באו"א פי' הרב בני יצחק ז"ל משם הרב יו"ט בן נתן ז"ל כוונת אומרו לך רד וכו' במשול' דמה ראה משה להזכיר יציאת מצרים במעשה העגל אלא אמר משה רבש"ע מהיכן הוצאת אותם לא ממצרים שהיא מלאה גלולים וכולם עובדים טלאים א"כ משה בא בטענה דשיבת מצרים גרמא להם לעשות העגל, והקב"ה בשביל טענה זו דקדק בדבריו ואמר לו לך רד וכו', עשו להם עגל ואם כדברך שלמדו ממצרים הי"ל לעשות טלה ולא עגל, וז"א סרו מהר מעצמם ולא שלמדו ממצרים ולכך הניחה לי ויחר וכו' ולכך חרה אף משה באהרן ואמר מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה דבשלמא אילו עשית להם טלה הי"ל מקום ללמד עליהם זכות אבל עכשיו נעל השער בפני כאמור, לזה השיב לו אהרן תשו' ניצחת והוא במ"ש בזה"ק דמה שיצא עגל ולא אחר הוא משום דהאי ממנה דאיקרי שור הוא ממנה על דהבא ומשול' יצא הזהב שור ע"כ, וז"ש אהרן ואומר להם למי זהב וכו' ואשליכהו באש ויצא העגל הזה ולא שעשיתי להם עגל במזיד או שהם שאלו ממנו עגל, ולכך שב משה אל ה' ואמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ר"ל שהיכן הוא ואנא החטא הגדול שאמרת שחטאו והא לאו הכי הוה עובדא כ"א שהשר של זהב וגונדא דיליה הם עשו את העגל וז"א ויעשו להם אלתי זהב שהזהב הוא הגורם ע"כ.

באו"א פי' הרב שמי" ז"ל כוונת הויכוח של הקב"ה ומשה במאי דאיבעיא לן בקידושין דף ח' בעי רב מרי התקדשי לי בבכר זה והיה כלב רץ אחריה ואמ"ל תנהו לכלב מהו בההיא הנאה דקא מצלא נפשה מיניה גמרא ומקניא ליה נפשא או דילמא מציא אמרה ליה מדאורייתא חיובי מחייבת לאצולן תיקון ע"כ, ופי' הריטב"א ז"ל דמשמע מדאורייתא חיוב וכו' לאו למימרא דלא מחייבא בתשלומין דהא קי"ל דאין אדם חייב להציל את חבירו בממונו, אלא הספק הוא אי בההיא הנאה וכו' גמרא ומקניא נפשה ונחתה המעות לשם קידושין ולא לתשלומין או דילמא מדאורייתא חיובי וכו' ונחתה המעות לתשלומין ולא לשם קידושין ע"כ, והנה ישראל עודם במצרים נאמר אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי וכו' ולקחתי אתכם לי לעם דכוונתו ית' לקדשם בההיא הנאה דאותות ומופתים שע"י מציל את ישראל מכלב הרץ אחריהם שהוא פרעה וא"כ תפש השיטה דבההיא הנאה מקניא נפשה ונחתה המעות לשם קידושין ולכך אמר ולקחתי אתכם לשון לקוחין והו"ל לישראל דין אשת איש שזינתה שדינה בחנק, וז"א שחת עמך אשר הוצאת מארץ מצרים שקדשתים בההיא הנאה כאשר ידעת והו"ל דין א"א ולכך

הניחה לי וכו' ואכלם אבל מרע"ה רוח אחרת אתו כצד השני של הבעיא דכיון שכלב רץ אחרית והיא בסכנה יכולה היא לומר מדאורייתא חיובי וכו' ונחתי המעות לתשלומין, וז"א למת יחרה אפך וכו' אשר הוצאת מארץ מצרים שהיה כלב רע רץ אחריהם וחייב אתה להצילם ונחתי המעות לתשלומין ואין לך שום קידושין בהם ואין חייבים מיתה ע"כ. ועפ"ז פ"י הרב מאיר שולטאן ז"ל כוונת אומרו ועתה הניחה לי וכו' הכוונה שאני הצלתי אותם ממצרים מהכלב שהוא פרעה שרץ אחריהם מ"מ בהיה הנאה יתקדשו לי לשמי שכן אמרתי ולקחתי אתכם לי ואני מבקש ממך שתסכים עמי כס' הלזה שנתקדשה לי ויש להם דין א"א ועי"ז ואכלם, וז"א ועתה הניחה לי ר"ל תניח במונה תיבת לי שאמרתי להם ולקחתי אתכם לי שנתקדשו לי ועי"כ הו"ל דין א"א שזינתה שהיא בחנק ויחר אפי וכו' ודו"ק.

וכדי להבין למה תיבת לך רד הטעם שלה הוא בזק"ף גדול"ל פ"י הרב באר יצחק ז"ל בהק' מ"ש ז"ל דבמה שאמר למשה שיחת עמך פתח לו פתח לחלות פניו על ישראל שרמו לו ששיחתו עמו שהם הע"ר, עו"ן מ"ש הרב כלי יקר טעם למ"ש הקב"ה למשה שיחת עמך אשר העלית ומשה אמר אשר הוצאת, פ"י הרב ז"ל שהע"ר שלא היו בשעבוד מצרים שייך לומר בהם עליה ולא הוצאת אבל ישראל שהיו בחומר ובלבנים שייך בהם יציאתה, ובז"ו דממה שאמר לו שיחת עמך שהם הע"ר אשר העלית מזה נעשה זקיפת ראש להליץ בעד ישראל, וז"א למת יחרה וכו' אשר הוצאת דקדק לומר הוצאת לרמוז על ישראל שלא חטאו בעגל ולכך רד בזק"ף גדול ע"כ.

באו"א פ"י הרב באמ"ת ז"ל כוונת אומרו לך רד וכו' דק' להיכן ירד אם שיחת העם האם לראות במפלתם ח"ו, ועוד מה נתינת טעם כי שיחת עמך וכי בשביל ששיחתו העם צריך הוא לירד מן השמים ורז"ל דרשו רד מגדולתך ולפי פשוטו נראה ע"ד משל למלך שגזר גזירה על א' מאנשיו למיתה או לעונש וכדומה והיה המלך יודע שיועצו המיוחד הוא אוהב של זה האיש וכשיבוא האוהב לפניו ודאי שמוכרח לישא פניו לרוב אהבתו וע"כ ציוה שלא יבוא היועץ לפניו ביום ההוא בכדי שבתוך כך יתעביד העונש ומה שיהיה יחי, וכן שחפץ הקב"ה לחרוץ משפט קשה על ישראל ויודע שיועצו ואוהבו הוא מרע"ה הוא אוהב ישראל מאד וכשירד זה בפניו יבקש עליהם וישא לו פנים לרוב אהבתו ע"כ בגיניהו דיבר אליו בלשון קשה וידבר וכו' לך רד ר"ל רד ממחיצתי שאיני חפץ שתהיה לפני בעת משפט הגזירה והט' כי סרו מהר וכו' שהלא ימים לא כביר שבאו בברית יחד ואמרו נעשה ונשמע וראו כבודי וגודלי בהר סיני כמאז"ל עלובה כלה שזינתה בתוך חופתה וע"כ אין מקום עוד להניח לבקש רחמים ולכן רד ממחיצתו, לכן ויחל משה את פני ה' אלהיו ולכאורה תיבת פני מיותרת והול"ל את אלהיו, ואמנם שהוא כדמיון היועץ הנו' כמשל שכאשר שומע שציוה המלך שלא לבוא לפניו כלל והוא יודע שעבור כן לא יחפץ המלך ראות פניו בכדי שלא ישא לו פנים בראותו אותו ע"כ מה הוא עושה הנה הוא הולך לפני פתח בית היכל המלך וצועק בקול גדול וזמר ואין מענה בפיו רק ינתן לו רשות לראות פני המלך, ולא יותר, כי יודע שבראות פניו ישא פנימו לבטל הגזירה וכן מרע"ה בראותו שנדחה ממחיצת פני ה' באומרו רד מגדולתך והתחיל לבקש וחילת את פני ה' אלהיו ר"ל אין רצוני יותר כ"א פני ה' אלהי ואז אני יודע בודאי שישא פניו אליו לבטל הכעס והחימה ע"כ.

או יאמר כוונת אומרו את פני ה' אלהיו ע"ד שאמרו בגמ' רבי זירא אמר מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולשון בתוך ביתי לכאורה אינו מובן והיה די לומר מימי לא הקפדתי, אמנם באמת כי אף שמידת הכעס מגונה עד מאד מ"מ צריך האדם להשתמש בו לפעמים לצורך גבוה כמו לכעוס על עוברי רצונו ית"ש וכמשו"ל בכל דרכיך דעהו

זה פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה ואמר רבא אפילו לדבר עבירה וכינונו על זה וכינוצא בזה שאף שהיא עבירה חמורה ממדות הרעות מ"מ אם ישתמש בה האדם באמת לצורך גבוה שלא לשם הנאתו לשום אופן רק לש"ש הרי הוא מקובל, ובודאי גם הקדוש רבי זירא נשתמש בזה לצורך גבוה רק בזה התפאר שמעולם לא הקפיד בתוך ביתו פי' בפנימיותו בלבבו לא היה בו שום הקפדה כל דהוא רק מבחוץ היה נראה כמתמרמר לפנים שיעשו כחפצו לש"ש וגם משה ידע זה שבודאי לא יצא הקצף מלפני ה' לשחת ח"ו לכלות את ישראל מלב ולב כביכול רק מבחוץ לפניהם היה מראה כעסו בכדי שישראל יראו ויחזרו בתשובה ובפרט לאשר אז"ל שלא היו ראויים וכו' רק להורות תשובה, ולזה ויחל משה את פני ה"א שע"כ חילה משה ונשא לבו להתפלל לפי שידע שרק את פני ה"א פי' שמה שה' אלהיו הוא בבחי' הדין והכעס הוא הוא רק לפנים מבחוץ לאיים את ישראל אבל לא רק בפנימיות הלב כביכול כי אל רחום ה' ורב חסד רק שצריך להראות הכעס לפנים בכדי שיראו מלפניו ויחזרו בתשובה אליו כי בודאי ר"ו היה מקיים והלכת בדרכיו, והבן ע"ב.

וּמִשְׁכַּח מֵהָר וְכוּ' דק' דמאי נ"מ אם סרו מהר או נתעכבו עכ"פ עבדו ע"ז, אכן יובן בהק' לפ' כוונת מד' רבים אומרים לנפשי אלו אות"ע אומרים לישראל אומה וכו', והוא עפ"י מה שפירשתי אני הדל כוונת הפ' בפ' ואתחנן רק השמר לך וכו' בענין סתם לעולם או לזמן הגם כתובים בדרוש תפלין ושם הבאתי שיש ג' חלוקים בהבר' הא' אם יש שבועה היא לעולם, וגם אם רבים הסכימו הוא לעולם, יע"ש, וז"ש אומה ששמעה ר"ל שכל האומה שמעה וגם בסיני ששם נשבעו ודאי הוא לעולם ואף את"ל לסברתם דסתם הוי לזמן עכ"פ ולסוף מ' יום ר"ל שמיהרו הזמן וכו', וז"ש לך רד וכו' לפי סברתם דהוי לזמן סרו מהר וכו' ס"ל דקירבו הזמן הרבה ודו"ק.

ובמד' אמרו סרו מהר מן הדרך אשר צויתם בסיני ע"כ. עיין בס' אברהם אנכי יצ"ו מה שפי' ולדעתי אפי' במשז"ל שמשנה טען לי צוית אכן נידחה קראו לה ממה שירד ה' על הר סיני וקי"ל אין יוצאין מא"י לחו"ל כ"א ללמד תורה לרבים, וז"ש סרו מהר מן הדרך אשר צויתם בסיני וא"כ טענת לי צוית בטילה היא לכן ועתה הניחת לי ר"ל שתניח זו של לי כי היא בטלה ודו"ק.

בא"א במשגל דאזה"ע טוענים בעשה אדם לב' רשויות אכן אנן קי"ל ענה ראיה מהר סיני כידוע, וז"א סרו מהר מן הדרך אשר צויתם בסיני שמה נראה שנעשה אדם לענה דוקא ודו"ק.

אִתָּא בַמִּדְרָא פִי זֵו וְזִל נָאָה הִיָּה לְיִשְׂרָאֵל לִקְבֵּל הַתּוֹרָה וּלְדַבֵּר נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע שְׁמָא
הִיָּה נָאָה לְהֵם לְדַבֵּר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל ע"כ. וְהוּא פִּלְא דְּמִי לֹא יָדַע בְּכָל אֱלֹהִים
דְּמִכּוּרָא דְּדַבֵּר וְלֹא נָאָה אֲכֹן פִּי הַמִּפִּי זִל בְּהֵק מִשּׁוּל דְּמַרְעָה טַעֲנָן לִי צוּיָת וְלֹא לְהֵם
שְׁאִמְרַת בַּלְשׁוֹן יַחֲד וְכוּ, וְכוּזָה פִּי וְעַתָּה הִנֵּחָה לִי ר"ל שְׁתַּנִּיחַ מִיָּדךָ זֹאת הַטַּעֲנָה שֶׁל לִי
צוּיָת וַיַּחֲד אֲפִי וְכוּ, וְכוּזָה פִּי וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה, וְהִנֵּה יִשְׂרָאֵל שְׁאִמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע בַּלְשׁוֹן
רַבִּים זֶהוּ פִּתְחַת תְּקוּהָ וְסִיּוּעַ גָּדוֹל לְטַעֲנַת מֹשֶׁה לִי צוּיָת וְהִרְאִיתָ שְׁלֹא אִמְרוּ בַּלְשׁוֹן יַחֲד
אֲנַחְנָה וְאִשְׁמָע ש"מ דִּישְׂרָאֵל אֵינָם יוֹדְעִים שְׁנִקְרָאִים בַּלְשׁוֹן יַחֲד אֲבָל בְּמָה שְׁאִמְרוּ לְעֵגֶל
אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךְ יִשְׂרָאֵל בַּלְשׁוֹן יַחֲד זֶה סוֹתֵר לְטַעֲנַת מֹשֶׁה הַנּוֹ, וְהָא נָאָה הִיָּה לְיִשְׂרָאֵל לְדַבֵּר
נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע בַּלְשׁוֹן רַבִּים שׁוּה מֵאִמְתָּה טַעֲנַת מֹשֶׁה אֲבָל מִשָּׂא נָאָה לְדַבֵּר אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךְ
יִשְׂרָאֵל דְּבִשְׁלֵמָא אִם הֵיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהִים אֱלֹהֵיכֶם יִשְׂרָאֵל תִּינַח אֲבָל עַכְשֵׁינוּ שְׁאִמְרוּ לְשׁוֹן
יַחֲד הִיא סִיבָה לְהַעֲנִישֵׁם וְלֹא נִשְׁאֵר נָאָה מ"ש נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע וְז"א שְׁמָא לְדַבֵּר אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךְ
וְכוּ, ע"כ.

ובא"א פי' הרב כתנ"א ז"ל בהק' מ"ש ז"ל הבשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע נעקר יצה"ר מלבם וז"א נאה היה לישראל לומר נו"ן ועי"כ נעקר יצה"ר מלבם א"כ מאחר שאין להם יצה"ר היאך יעלה על הדעת שיעבדו את העגל, אלא ודאי להורות תשובה וז"א שמא נאה להם לומר אלה אלהיך ישראל ע"כ.

ובא"א פי' הרב זכות הרבים ז"ל בהק' מ"ש הרב חוזה דוד ז"ל דישראל היו צריכים לישב במצרים רס"ו שנים משום דהגזירה היתה ת"ש ויעקב שלקח הבכורה חייב לפרוע בחוב זה פי' שנים שעולה רס"ו ולא ישבו במצרים כ"א רד"ו שנה ונשאר עליהם ג"ו שנים בזכות שקיבלו התו' ואמרו נו"ן ר"ת ג"ו נתכפר להם אותם הג"ו שנים, ובזה יובן נאה היה לאבותינו לומר נו"ן כדי לכפר הג"ו שנים הנשארים עליהם וכי נאה היה להם לומר אלה אלהיך וכו' להיות משלמים דעה תחת טובה, וז"א סרו מהר ר"ל שהם חייבים לישב כמנין סר"ו ומה שיצאו במהרה קודם הזמן הוא בזכות התורה שאמרו נו"ן כנו, וז"א מן הדרך אשר צויתם והם הפכו הקערה על פיה ע"כ.

בא"א פי' הרב אם הבנים ז"ל במה שפי' הרב שמ"י ז"ל כוונת הגמ' במה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצאה ב"ק ואמרה מי גילה רז זה לבני ישראל שמה"ש משתמשים בו שנא' עושים דברו לשמוע בקול דברו ע"כ, וקשה למה צריך ב"ק וגם למה קרא אותו רז, אלא הכוונה במ"ש בגמ' היכא דאיכא פסידא למוכר ליכא דינא דבר מצרא וא"כ כיון דישראל שייכי בפשטי התו' ולא למלאכים אין למלאכים דין בר"מ כיון דהוי פסידא למוכר, אכן יש פסידא מצד אחר דמלת"ש בלכתם באיזה שליחות קדמי עשיה לשמיעה לא כן ישראל א"כ הוי פסידא מצד זה לכן מה עשו ישראל הקדימו נעשה וכו' כדי שלא יהיה פ"פ למלה"ש, מעתה ז"א בשעה שהקדימו וכו' אז כרוזא קרי כדי שישמעו המלאכים שגם ישראל הם כמותם שהקדימו וכו' ולכן אמרה הב"ק מי גילה רז זה שזהו למלאכים וכיון שישראל ג"כ עשו כן א"כ לית להו דדב"מ את"ד ז"ל, ובז"ו כוונת מאז"ל כשהיו ישראל על הר סיני רצו לגנוב דעת העליונה שנא' נו"ן אמ"ל מי יתן והיה לבבם וכו' של"ת אין הכל גלוי לפניו ית' ויפתוהו וכו', הכוונה שבקשו לגנוב דעת המלאכים שאמרו נו"ן הבכה"ג לית ליה פסידא ולית להו דדב"מ ובערמה זאת ניתנה להם התורה ולא למלה"ש, אבל הקב"ה הבין כוונתם שבלבם היה לעע"ז כמשו"ל לז"א ויפתוהו בפיהם שאמרו נו"ן אכן ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו שהיא התורה, עו"ן מה שחקר הרב מד"ת ז"ל דכיון דמעשה העגל היה להורות תשובה וגוירת מלך א"כ למה נענשו ותו' העונש לא על עשיית העגל אלא על מה שאמרו אלה אלהיך ישראל זה ודאי מרוע לבבם היה א"ד ז"ל, בז"ו דהנה ישראל לא עשו גכונה במה שגנבו דעת העליונה ואמרו נו"ן ולבם לא נכון שחשבו לעבוד ע"ז כנו' ולז"ק אף שבאמת לא עשו כראוי להקדים נו"ן כדי שע"ז יקחו התו' ולבם לא נכון שהם חושבים לעע"ז בה"ס אפי"ה נאה להם לומר נו"ן משום שיש להם תו' דמה שחשבו לעע"ז הוא להורות תשובה וא"כ נאה להם לומר נו"ן אף שבלבם לעע"ז, אכן שמא נאה להם לומר אלה וכו' דאף לפי דעתם להורות תשובה אינו מן הראוי לומר בפה אלה אלהיך וכו' לזה ודאי צריכים לעונש כי מרוע לב היה דיבור זה את"ד ז"ל.

ויחל' משה וכו' פי' מע' הרב המובהק כמוהר"י אב"א יצ"ו בהק' מ"ש במד' ע"פ אנכי ה' אלהיך דלמה אמר הקב"ה לשון זה אנכי ולא אני ח"א לשון מצרי כדי שיבינו ישראל וח"א דאנכי בגי' א"ף כדי לרמוז להם דאם הם ועוברים הקב"ה יעלה חרון אפו עליהם ויכלם ב"מ, ולז"א הקב"ה למשה וחרה אפי דתפס כמ"ד דאנכי בגי' א"ף, לזה כשבא משה להתפלל עליהם אמ"ל להקב"ה למה ה' יחרה אפך דייקא דתתפוס השיטה כמ"ד דמ"ש אנכי משום שהיא בגי' אף ולכך יחרה אפך דאחר האמת מ"ש אנכי הוא משום

דלשון מצרי כך הוא ונסתלק חרון אף, וז"א אשר הוצאת מארץ מצרים ולכך אמרת להם אנכי לך שוב מחרון אפך וכו' וש"י ודפח"ה.

ויעמוד משה במחנה ויאמר מי לה' אלי, ויאספו אליו כל בני לוי, ו"ל תחילה וראש צ"ל למה לא התפקדו הלויים במעשה העגל, ותו למה נקט כהדין לישנא מי לה' אלי הול"ל אשר לא חטא לה' אלי, גם מ"ש ויאספו אליו כל בני לוי הול"ל ויבואו ולמה נקט לשון אסיפה, פי' הרב ברא"א יצ"ו בהק' מ"ש הרב ש"ש ז"ל בכוונת הפ' מאלה ומכחש יספרו עמ"ש חכמי המק' דפרעה אמר מי ה' אשר אשמע בקולו שהפריד מי מאלה ועשה פירוד בשם אלהים, לכן ישראל שלמדו מפרעה אמרו אלהיך, ישראל שהפרידו ג"כ מי מאלה א"כ הרשעים מאלה סברו שמפרידים מ"י מאלהים ונשאר אלה, וכן דוד אמר והבט פני משיחך דהרשעים מפרידים מי מאותיות משיחך ונשאר כח"ש א"כ הרשעים מאלה ומכחש יזכרו שלוקחים ב"פ מי ות"ד ז"ל, ובכן מה טוב ומה נעים דהלויים לא התפקדו לחטוא בעגל והוא דכד חזינן שפיר כל עיקר חטא העגל היינו לתפריד שם אלהים מי מאלה והרי הם בדקי בשמיות דלויים אותיות דדין במספרם כמספר שם אלהים וכי יתכן דשבט הזה שנקראו לויים במספר שם אלהים יבואו להפריד שם זה של אלהים נגד שמא אבד שמיה, לכך דנו בדעתם לפרוש מהם ולא נתחברו עמהם לעשות העגל, ומאחר שכן נראה דזה כוונת הכתוב ויעמוד משה וכו' ויאמר מי לה' אלי כלומר אני רוצה לידע המסכים לקשר ולחבר אותיות מי לה' ושלא להפריד מי מאלה והמודה בזה שלא להפריד יבא אלי אז ויאספו אליו כל בני לוי, ושפיר נקט ויאספו והוא דכ"ז שאמרנו דהטעם שלא חטאו הלויים משום דהלויים גי' אלהים זהו כשאנו קורין בלשון רבים אבל בלשון יחיד לוי אינו יוצא המספר ולכך אם היו באים אצל משה אחד אחד לבדו לא היה בידם הגי' של שם אלהים אמטו להכי באו באסיפה כדי שעי"ז יקראו לגוים ומשה יבין משה וישכיל שהם לא חטאו עכ"ד יצ"ו פ' קרח.

ועפ"י דברי הרש"ש ז"ל הנו' אפי' לענ"ד דזה בא הרמו בפ' ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וכו' ואלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, והוא די"ל למה אמר אלה הדברים הול"ל זה הדבר וכו' אלא בא הדבר טמון ברמז בדבריו של מרע"ה והקהילם ואמר להם אלה ר"ל ע"י שפגמו בשם אלהים והפרידו מי מאלה באומרים אלה אלהיך ישראל עי"ז הדברים אשר צוה ה' לעשות וכו' שיעשו משכן כדי לכפר כמשו"ל יבוא זהב שבשכן ויכפר על מעשה העגל ודו"ק.

אנא חטא העם הזה חטאה גדולה, אמרו במד' אין גדולה אלא ע"ז אין גדולה אלא ש"ד אין גדולה אלא ג"ע שבכולם חטאו כדרשינן ויקומו לצחק אין צחוק אלא ע"ד ג"ע ש"ה, והוא תמוה מאד מה רצה משה בזה להגדיל חטאם מאד שתטאו בג' עבירות הלא די עון ע"ז אשר לפנינו, והלואי שיתכפר, ועוד הוסיף ועתה אם תשא חטאתם וכו', ופי' הרב סמיכת חכמים ז"ל בהקדמתו דף מ"ב זו"ל עפ"י מ"ש הגאון מר אביו ז"ל בכוונת המד' שאמר קין גדול עוני מנשוא גדול עוני משל אבא והוא פלא מה בקש קין שיגדיל חטאו יותר מאביו, לכן פי' ז"ל עפ"י מ"ש במד' שטענת קין היה רבש"ע אם אין אתה מקבל תפילתי אתה נועל דלת בפני השבים, ולכאורה אין טענת קין כלום שלא ינועל דלת בפני השבים כי כבר למדו תשובה מאדה"ר ששב ונתפטר ונתקבלה תשובתו, אבל כ"ז הוא אם חטא קין היה כמו חטא אדה"ר אז אין צריך שילמדו תשובה ממנו כי כבר נלמד מאדה"ר אבל אם חטא קין היה גדול ועצום מחטא אדה"ר טענת קין עצומה עד מאד דנועל דלת בפני השבים על חטא גדול כזה דמאביו אדה"ר לא ילמדו רק חטא שעשה הוא אבל חטא חמור מחטא אדה"ר עדיין יאמרו דלא מהני תשובה על חטא גדול כמו חטא קין שהרי לא נתקבלה תשובתו ומה שנתקבל תשובת אדה"ר לפי שלא היה

חטאו חמור כ"כ משא"כ חטא חמור לא מהני תשובה. וזו כוונת טענת קין גדול עוני משל אבא אם אין אתה מקבל תשובתי אתה נועל דלת בפני השבים החוטאים חטא גדול כמוני היום ואלו לא היה חטאי גדול משל אבא לא הי"ל פ"פ בטענת נעילת דלת כי כבר נלמד מאבא א"ד דפח"ת. ולדעתי גם במד' זה יהיה הפי' כך דהרי עיקר טענת משה היא דלא היו ישראל ראויים לאותו מעשה אלא להורות תשובה לרבים, אבל ע"ז ק' למה היו צריכים להורות תשובה על חטא ע"ז הלא כבר נלמד מאדה"ר שהוא יש לו דין רבים וחטא ג"כ בע"ז ונתקבלה תשובתו וממנו ילמדנו, אבל אם חטאו ישראל בג' עבירות חמורות ע"ז ג"ע ש"ד עתה שפיר י"ל להורות תשובה לרבים החוטאים בכל הג' עבירות בפעם א' כי מאדה"ר לא נלמד רק חטא ע"ז לחוד דמהני תשובה לרבים משא"כ אם חוטאים בכל הג' עבירות סתם תשובתם וזה היה טענת משה באומרו אנא חטא העם הזה חטאה גדולה אין גדולה אלא ע"ז ג"ע ש"ד שחטאו בשלשתם ועתה אם תשא חטאתם ואם זה אינו ספק אלא ודאי צריך שתשא חטאתם מטעם דלא היו ראויים לאותו מעשה אלא להורות תשובה לרבים, וזה היה כוונתו ג"כ במ"ש ואם אין מחני נא וכו' דהובא במפר' מספרך ספר של הקב"ה הוא ספר בראשית שמורה על מעשה ידי העצומים בבריאת העולם וחורבנו במבול ששם נרמז ג"כ משה כמ"ש משה מה"ת מנין בשגם זה משה והיו ימי ק"ך שנה ואמר שימחה אותו מאותו ספר שלא יהיה נזכר שם, וצ"ל מהו כוונתו בזה לכן לפי דרכנו א"ש דאיתא במקו' הטעם שנרמז משה שם לפי שמשה היה גלגול נח ולא התפלל אז על דורו ולכך נרמז בשגם זה משה שהוא נח והוצרך להתגלגל כאן להתפלל על ישראל שלא יאבדו וזהו שנרמז כאן מחני מחני אותיות מינח או מב"ח אנ"י ועתה נראה אם נאמר שעל אלו ג' עבירות יחד יש תיקון בתשובה הנה גם דוה"מ חטאו בשלשתם כמ"ש ותמלא הארץ חמס אין חמס אלא ע"ז ג"ע ש"ד, אפשר שהיה להם תקנה בתשובה אלו התפלל משה שהוא נח עליהם והוצרך להתגלגל להתפלל עתה ולתת נפשו על ישראל שלא יאבדו כימי נח, אבל אם נאמר דבאמת אינו מועיל תשובה לרבים העוברים אלו הג' עבירות יחד ואין להם תקנה נתגלגל עתה להתפלל כיון דגם עתה לא יועיל שחטאו בג' עבירות כנ"ל, וא"ת שבאמת משה אין זה נח שלא נתגלגל עבור זה א"כ למה נרמז בתיבת בשגם, וזה היה כוונת משה כאן שאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה היינו כל הג' עבירות יחד ועתה יש להם אמתלא להורות תשובה לרבים דלא נלמד מאדה"ר כאמור, ויש לך לישא חטאתם ואם אין שלא תשא חטאתם דבאמת אינה מועילה תשוב' לג' עבירות יחד ולא שייך לומר להורות תשובה א"כ מחני נא מספרך אשר כתבת היינו ספר בראשית אשר כתבת שמי שם למאי נ"מ ולאיה טעם ע"כ כדי להתפלל על מי נח ולא התפללתי והוצרכתי להתגלגל עתה כדי להתפלל עליהם ואם אין להם שום תקנה מחני אותיות מי נח מחני מאותו ענין כלל כיון שהוא ללא צורך א"ד ז"ל.

וַיֹּאמֶר הָרָאנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ וכו' ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור ושמתיך בנקרת הצור ושכותי כפי עליך עד עברי. פי' הרב מאו"ש ז"ל וז"ל הנה י"ל שכל כוונת מרע"ה בשאלתו היה שאמר הודיעני נא וכו' או הראני נא וכו' לא היה כוונתו רק שתפצו ורצונו היה לידע איזה דרך לבקש רחמים על ישראל למחול להם לגמרי עון העגל וידע בשכלו שיש איזה מקום אצל הבורא ב"ה אשר שם לא יגיע שום פגם ע"י שום חטא ובודאי שם הוא רחמים גמורים בלא שום תערובת דין כלל רק שעדיין לא השיג המקום הזה שעדיין לא הודיע לו הקב"ה זה המקום ע"כ בקש לידע זאת המדריגה כדי להמשיך משם רחמים גמורים על ישראל כדי למחול עון העגל לגמרי והיה אז עת רצון אז הודיע לו הקב"ה ואמ"ל הנה מקום אתי וכו' כי אמת הוא מקור הרחמים אשר אין בו תערובת כלל והם הי"ג ת"ד ע"י שעלינו נאמר ועתיק יומין יתיב לבושיה

וכו' כי שם אינו מגיע שום פגם וכולו לבן ורחמים גדולים שאנו צריכים להמשיך רחמים אנו ממשיכים משם ולמטה להמתיק כל הדינים שבז"א ושביניה וכל העולמות, וזהו לא ידע משה עדיין עד עתה שהודיע לו הקב"ה בפסוק הזה איך להמשיך רחמים מ"ג ת"ד ע"י, וז"ש הנה מקום אתי ר"ל שיש מקום אתי להוריד משם רחמים גמורים להמתיק הדינים ונצבת על הצור ר"ל שתוכל לעמוד על הגבורות שנקראים צור, והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור ר"ל כשיאיר לפניך כבודי ותדע איך לבקש תיבת צור כי תיבת צור הוא צד"י וי"ו רי"ש והנה תמונת צד"י הוא יו"ד נו"ן ואם יפריד היו"ד מהנו"ן יהיה גי' ס' ואם יבקע ג"כ הרי"ש דהיינו לעשות ביקוע ברי"ש יהיה ב' וזי"ן שהם י"ב נמצא סמ"ך עם י"ב הם גי' ע"ב והוא חסד וזהו ושמתיך בנקרת הצור ר"ל שתעשה גיקור בתיבת צור לבקע הצד"י והרי"ש, יעלה ע"ב שהוא חסד ועם אותו ו' של צור יעלה ע"ח שהוא גי' מזל"א שהוא גי' שמות הוי"ה עם המקור י"ד הם י"ד ת"ד ע"י כמבואר בכתבי האר"י ז"ל שג' הוי"ות עם המקור הם י"ג ת"ד ע"י וזהו ושכתי כפי כי שכת"י גי' עשרה פעמים ע"ב עם יו"ד אותיות מילוי של ע"ב וזהו ע"י שתמשוך הי"ג תיקונין ותגלה בכל העולמות הרחמים ויאירו כל העשר ספירות בשם ע"ב עם העשר אותיות שגי' שכת"י, בפ"י גי' עם תחיבה והכולל קי"ב הוא הייחוד אהי"ה הוי"ה אדני וזהו שתעורר רחמים כג"ל ע"י הארת י"ג ת"ד ע"י ויהיה הייחוד שלם אהי"ה הוי"ה אדני וזהו עד עברי שיעברו כל הדינים והגבורות ויתגלו הרחמים על כנ"י אמן א"ד ז"ל, ויאמר ה' אל משה לאמר אך את שבתותי תשמורו כי אות היא, יובן בדרך רמז שהגביא אמר לאמר לאסורים צאו וידוע משז"ל אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות וכו' וז"ש ויאמר ה' אל משה לאמר אימתי יתקיים לאמר זה כשאך את שבתותי תרי תשמורו אז כי אות היא כתובה הוא שיתוקנו הו' של השם וא' של כס"א ודו"ק.

אִתָּא במד' תנחומא כי תשא את ראש וכו' אמר רבי יוסי רמזו שהוא עתיד לקרב ראשן של שבטים לשכינה ואיזה זה ראובן שנאמר יחי ראובן ואל ימות ע"כ, פי' הרב כסנ"א ז"ל בהק' משז"ל דהשקלים היו לכפר על מעשה העגל, והנה המפרשים אמרו הא דכתיב תשב אנוש עד דכ"א דורשי רשומות אמרו דים כ"זפר א'שה שזה תליא במחלוקת רז"ל דמאן דס"ל עד ועד בכלל א"כ תשובה מועיל אף לאלו הג' שסימנם דכ"א וז"א תשב אנוש ר"ל תקבל תשובה אפי' עד דכ"א, ולמ"ד עד ולא עד בכלל א"כ לא יועיל תשובה לג' עבירות הנז' עד דכ"א ולא עד בכלל, והנה חטא ראובן היה בא' מהג' הנז' והוא בספק אם יש לו תשובה כאמור ולכך היה הדבר תלוי וכשאמר הקב"ה כי תשא וכו' שיביאו כפרתם על העגל שהיא ע"ז שהיא מג' הנז' א"כ ש"מ דהלכתא כמ"ד עד ועד בכלל וממילא שגם ראובן יש לו תשובה, וז"א כי תשא את ראש וכו' ר"ל שע"י נדבת המשכן שבאה לכפר על עון העגל נעשה הרמת ראש לראובן דיש לו תשובה ע"כ, **וּבְאוּרָא** פי' הרב בני יצחק ז"ל בהק' מ"ש בזה"ק פ' וישלח דמה ראובן שבלבל יצועי אביו, אלא כד אתא ראובן ובלבל ההוא ערסא אמר ומה תריסר שבטים הוה לאבא לקיימא בעלמא ולא יתיר והשתא בעי לאולדא בנין יתיר דלמא אנן פגימין דאיהו בעי לאולדא אחרנין דלא פגימין מיד קם ובלבל וכו' ע"כ נמצא שהיה טענה לראובן שמעולם לא חטא באותו מעשה וכדן בלבל יצועי אביו מאחר שכבר היו לאביו י"ב שבטים וכולם צדיקים מה לו להוליד יותר, האמנם ממה שמכרו אחיו ליוסף אודא לה טענה זו של ראובן שהרי אמרו רז"ל לכו ונמכרנו מידן דינוהו ומכרוהו שאמרו כנען חטא ונתקלקל בעבד אף זה חטא לכו ונמכרנו א"כ מוכח שאחיו העידו עליו שלא היה יוסף צדיק גמור א"כ למפרע חטא ראובן במה שבלבל שהרי אע"ג שהיו לאביו י"ב שבטים מ"מ הוא ראה שיוסף לאו צדיק הוה ולכך היה רוצה להעמיד בן אחר דלא פגים ולכך היה

ענינו תלוי ועומד אם חטא או לא אבל עכשיו שראינו שאמר ה' כי תשא וכו' ואמרו ונתנו איש כופר נפשו ואמז"ל אתם מכרתם בנה של רחל בכ' כסף לכך כל א' מכם יהיה שוקל וכו' וא"כ מוכח שיוסף צדיק גמור היה וחטאו השבטים במה שמכרוהו במה שדגוהו שהוא חוטא ואינו צדיק כאמור והאמת את ראובן שבלבל כנו' ולכך אמ"ל ה' כי תשא וכו' עתיד אתה לקרב ראשם ש"ש זה ראובן שמוזה נראה שלא חטא וק"ל.

לא תבשל גדי בחלב אמו ויאמר ה' אל משה כתוב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, פי' הרב ברא"א יצ"ו בהק' מ"ש במס' חולין דף ק"ז ע"ב שני אכסנאים אוכלים על שולחן א' זה בשר וזה גבינה ואינם חוששים ל"ש אלא שאין מכירין זא"ז אבל מכירים זא"ז אסור ובתור הכי בעי שני אחים ומקפידים זע"ז מהו אמ"ל יאמרו כל הסריקין אסורים וסריקי בייתוס מותרים ע"כ. ופירש"י כל הסריקין אסורים לענין מצות הפסח חנא אין עושין סריקין המצוירים בפסח שהאשה שוהה עליהם ומחמצתן ונחתום אחד ובייתוס שמו היה לו דפוס אחד מצוייד והיה מושיב תוכו את הסריק והוא מצויר מיד מהו אמרו לו א"כ יאמרו כל הסריקים אסורים וסריקי בייתוס מותרים, וה"נ יאמרו כל האחים אסורים ואלו מותרים ע"כ. מבואר מזה דצריך לעשות הרחקה בענין בשר בחלב שלא יאכלו על שלחן אחד אם מכירים זא"ז ואף אחים המקפידים זע"ז שמא ישכח ויאכל וכמ"ש גבי חמץ דצריך לעשות הרחקה ביתר שאת כיון דלא בדילי אינשי מיניה, עו"ן מ"ש במד' דמלה"ש קטרגו על התורה מיד צר קלסתר פני משה כאברהם ואמ"ל לא זה שאכלתם אצלו בשר בחלב יע"ש. הלא מעתה ז"ש והוא דקודם זה אמר לא תשחט על חמץ דם זבחי וכמו שבענין החמץ צריך הרחקה כן נמי בענין בשר בחלב ולזה סמך ליה לא תבשל גדי בחלב אמו ובא הרמז בר"ת לא תבשל"ל לא ת'שבו ב'שולחן ש'נים לאכול גדי בחלב אמ"ו ור"ת אמ"ו ו'אפילו א'חים מ'קפידים זע"ז, לכך ויאמר ה' אל משה כתוב לך את הדברים האלה דהיינו דין חמץ ודין בשר בחלב וטמון ברמז דין ההרחקה דהרי עפ"י דינים הללו כרתי אתך ברית שהיא התו' ואת ישראל שלא לקחו אותה המלאכים משום דאכלו בשר בחלב, וכ"ת אעיקרא מי יאמין דהמלאכים אכלו אימא נראין כמו שאכלו כמ"ש בגמ' לז"א ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומה היא הוכחה גדולה שאכלו המלאכים דאסי"ל בקרתא אויל בנמוסא וכמ"ש בגמ' ועי"ז לא זכו בתורה אלא תורה צויה לנו משה מורשה לנו ולזרענו אחרינו עד עולם עכ"ד בקיצור.

ובמסרה איתא ד' פסוקים על פי' כי על פי הדברים האלה, על פי התורה אשר יורוך, ע"פ ב' עדים יקום, לא יקום על פי עד א', וצ"ל דמה בא בעל המסרה לרמז, אכן פירש הרב מטעם המלך סי' תשע"ג במה שחקר הרשב"י זיע"א למה לא ברא ה' את האדם בב' פיות פה לתורה ופה לשון בו, ותו' דאפי' באחד לא מצי קאי מלדבר לה"ר וכיוצא וכ"ש בשנים, ז"א עפ"י הדברים ע"פ התורה כחקירת הרשב"י זיע"א ב' פיות היה מן הראוי, ויהי כמשיב עפ"י שנים יקום בתמימה והלא לא יקום עפ"י עד אחד כ"ש אם היו שנים ע"כ.

ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה, ויאמר אהרן אל יחר אף אדוני אתה ידעת את העם כי ברע הוא, פי' הרב דרכי שלום ז"ל דף נ"ט ע"ד שהוא בהק' מ"ש במס' שבועות דף ע"ו ע"א האי מאן דנקיט נרגא בידיה ואמר איזיל ואקטליניה לדקלא דפלניא ואשתכח דקטיל ושרי לא אמרינן דאיהו קטליה משום דעביד איניש דגזים ולא עביד, וכתבו התוס' ז"ל ת"ד בסתם אדם אבל במוחזק לכך אמרינן דגזים ועביד, וז"א דמרע"ה אמ"ל לאהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת

עליו חטאה גדולה וא"ת שהפחידו אותך ואמרו להורגך הא קי"ל עביר איניש דגזים ולא עביר, וכתבו התוס' ז"ל ה"ד בסתם אדם אבל במוחזק לכך אמרינן דגזים ועביר, וז"א דמרע"ה אמ"ל לאהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה וא"ת שהפחידו אותך ואמרו להורגך הא קי"ל עביר איניש דגזים ולא עביר, וע"ז השיבו אהרן אתה ידעת את העם כי ברע הוא וכבר הרגו לחור על שהוכיחם ומאחר שהם מוחזקים בכח"ג אמרינן גזים ועביר ע"כ

ובאר"א פי' הרב אדרת אליהו בבלי יצ"ו בהק' מ"ש המפ' ז"ל ע"פ וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב, שר"ת עש"ב ע"שו ש"ור ב'מדבר, גם ר"ת ש'בעה ע'שר ב'תמוז, גם ר"ת ע'רב ש'בת ב'מנחה, ב'לעם ש'תום ע'ין, ע"ם ש'ני ב'ניו, ע'יד ש'המלך ב'מסיבו, ע'ברו ב'רית ש'כרת, ע'רבבם ש'טן ב'חשבון, ע'מד ש'ושבינים ב'הר, נמצא שעשית העגל היה בזמן המנחה שהוא בין הערבים והוא זמן דין הצליח השטן במעשיו לעשות העגל, ובוה יובן אל יחר אף אדוני, חדא כי אתה ידעת את העם שהם ערב רב הנקראים בשם ע"ם וכמ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל שהיו רעים וחטאים, ועוד דין גרמא כי ברע הוא ברע אותיות ער"ב ר"ל שהיה בזמן המנחה שבאותו זמן ג"כ נקרא ערב וע"כ לא יכולתי למונעם מהדבר הזה ע"כ.

באו"א פי' הרב שמ"י ז"ל במ"ש הרא"ש פ"ק דר"ה אהא דאמרי' ה' ה' אל רחום וכו' אני הוא קודם שיחטא וכו' פי' ז"ל דקודם שיחטא צריך הוא למדה"ר דאעפ"י שיש לאדם במחשבתו לעבוד ע"ז ומחשבת ע"ז מצטרפת למעשה אעפ"כ אינו מענישו על המחשבה אלא א"כ עושה המעשה ע"כ. עו"ן מ"ש ז"ל בקי' אהא דמחשבה דעת אינה מצטרפת למעשה והכתיב פרי מחשבותם וכו' ואוקי עלה דההוא בעובר ושונה דנידון אף על המחשבה משום דהותרה לו כמ"ש רש"י ז"ל ע"כ. ושמעתי משם מהר"ש אלקבץ ז"ל דאהרן ע"ה סבר מאחר שישראל בעת שעמדו על הר סיני היה במחשבתם לעבוד ע"ז כמשה"ה ויפתוהו בפיהם וכו' א"כ כבר נחשב כאילו עבדו ע"ז ואם יפרע מהם יתחלל ש"ש ח"ו שיאמרו אוה"ע מבלתי יכולת ה' וכו' וישחטם במדבר כי לא ידעו ולא יבינו שישראל חטאו במחשבה לפיכך עשה להם את העגל כדי שגם יענשו לא יתחלל ש"ש עכ"ד. וזאת היתה תשובת משה מה עשה לך העם וכו' ר"ל האף לפי סברתך דמחשבת ע"ז מצטרפת למעשה ה"ד אם עושה כמ"ש הרא"ש ז"ל וז"א מה עשה וכו' דמעשה לא היה ואלו לא עשית להם העגל לא היו נענשים וא"כ מדוע הבאת עליהם חטאה גדולה, ואהרן ס"ל כעולא דמוקי קרא דפרי מחשבותם בעובר ושונה וז"א אתה ידעת את העם כי ברע הוא שהן קדם היו ע"ז במצרים והשתא נדונים על המחשבה והיה מתחלל ש"ש ח"ו ולכך עשיתי להם את העגל ע"כ.

ובזה פי' הרב שיה השדה ז"ל כוונת הפ' וירא משה את העם כי פרוץ הוא וכו' שהכונה שנראית בעיני משה תשובת אהרן שכונתו לגלות ולפרסם הענין כדי שלא יתחלל ש"ש וז"א וירא משה את העם כי פרוץ הוא לשון גילוי כי פרעה אהרן שגילה הדבר בשביל שיכרתו לשונות אוה"ע שלא יאמרו מבלתי יכולת ה' וז"א לשמצה בקמיהם וק"ל. דבר אל בני ישראל אך את שבתותי תשמורו כי אות היא בני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם, פי' הרב שני אליהו ז"ל דף ד"ן ע"ג משם מ"א ז"ל בהק' משנ"ל מי שהיה הולך בדרך ואינו יודע אימתי שבת מונה ז' ימים מיום שנתן אל לבו ומקדש יום הו' ובכל יום עושה כדי פרנסתו דוקא ומנכר ליה בקדושתא ובאבדלתא כמ"ש מר"ן ז"ל סי' שמ"ד, וז"א דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמורו כלומר שבתות הרבה תשמורו ותיבת אך מיעוט שאינו שומר שבת לגמרי כי הוא עושה מלאכה כדי פרנסתו ונתן טעם לשבח כי אות היא בני וביניכם ולא ישתכח תורת שבת, ובמה ניכר

השמירה לז"א לדעת כי אני ה' מקדשכם בקדושתא ובאבדלתא אך כששמרתם את השבת כי קדש היא לכם והוא ודאי שבת אז מחלליה מות יומת ע"כ.

ובא"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד עפ"י מ"ש בפ"ק דתניגה את ה' האמרת היום וכו' אמר הקב"ה אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם אף אני וכו' וכתבו בתוס' אמרו במד' ג' מעידים זע"ו ישראל ושבט והקב"ה. הקב"ה ושבט מעידים על ישראל שהם יחידים באומות. ישראל ושבט מעידים על הקב"ה שהוא אחד. הקב"ה וישראל מעידים על השבת שהוא יום מנוחה ע"כ. ופי' המפ' ז"ל דהוק' להתוס' ז"ל במ"ש דישראל והקב"ה מעידים זע"ו הרי איכא למיחש לגומלין ח"ו וכמ"ש פ"ד ותי' דאיתא במד' ג' מעידים זע"ו והשתא כל דאיכא תלתא לא תיישינן לגומלין עכ"ד ז"ל. וז"ש אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם דהשבת העד יעיד בנו עלי ועליכם והשתא לדעת כי אני ה' מקדשכם שאני יכול להעיד עליכם דכיון דיש שבת הו"ל תלתא ולא חיישינן לגומלין וזהו לדעת כל עמי הארץ שלא יחושו לגומלין כי אני ה' מקדשכם ע"כ.

ובא"א פי' הרב הנו' בכסא דוד דע"ו ע"א ודקדק הרב ז"ל במ"ש כי אות היא וכו' דכתיב הוא וקרין הוא וצריך טעם, ואפשר לומר כי במלחמת עמלק כתיב כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק ואז"ל אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק וכובר אז"ל שבחילול שבת בא עמלק וגם גאולה העתידה אז"ל שתהיה בזכות שמירת שבת. וגורי האר"י זצ"ל רמזו גאות לבש, אותיות גואל שבת, א"כ נמצא שאם נשמור שבת יבוא גואל וימחה עמלק ויהיה שמו וכסאו שלם כב"י. וזה הרמז אך את שבתותי תשמורו כי אות היא וקרין היא ביני וביניכם כי בשמירת השבת יהיה השם שלם והכסא שלם שהוא אותיות הוא כי בשמירת שבת ימחה עמלק ובא האות לתחזיר עטרה ליושנה כאשר היתה באמנה ע"כ.

ובזה פי' ז"ל כוונת הפ' וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק, ר"ל דחיבת רשעים הקרנות שלם ר"ם בגי' עמלק וישאר ממנה ישע וחיבת צדיק הקרנות שלה ק"ץ וז"ש וכל קרני רשעים ר"ל חיבת רשעים שהם ר"ם בגי' עמלק כשימחה זכרו מן העולם אז יפרח ישע ותרוממנה קרנות צדיק ר"ל חיבת צדיק שהוא ק"ץ הגאולה ויגאלנו ה' בב"א.

ובזה פי' הרב ש"ש ז"ל ה"ד הרב ברא"א יצ"ו דף ק"ן ע"ב כוונת הפ' יצאת לישע עמך לישע את משיחך מחצת ראש מבית רשע ר"ל יצאת לישע עמך כשמחצת ראש מבית רשע היינו מב' רשע שהם הרשעים ומיעוט רבים שנים ר"ל שתקח הראש שלהם שהוא הקצה או ישאר ישע ואז יהיה רם ה' על כל גוים, ובה פ' הרב ברא"א יצ"ו שם כוונת הפ' שני רשעים שברת לה' הישועה ר"ל בזמן דמחיבת רשעים שברת הראשים שהם כשניים לפה או נשאר ישע ולה' הישועה ואם נוכל לומר אל תקרי שניי אלא שני מה טוב דהוא על ב' אותיות ראשונה ואחרונה ע"כ. ולענ"ד הוא מובן ע"פ דברי הרב בני יששכר הגו' שני רשעים שברת שהוא עמלק או יהיה לה' ר"ל שיושלם שם הוי"ה ועי"ו הישועה ודו"ח.

ילך נא ה' בקרבנו וסלחת וכו', פי' המפ' ז"ל בהק' מאי דק"ל שאפי' פשיעה בבעלים פטור וז"א ילך נא ה' בקרבנו ועי"כ וסלחת לעונינו, ובה יובן כוונת הפ' הנה אנכי שולח מלאך וכו' השמר מפניו כי לא ישא לפשעכם ר"ל אתם חוטאים גפרע מכם משום דקרין בעליו אין עמו שלם ישלם ודו"ק.

ובזה פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כוונת הפ' אין פניך הולכים אל תעלנו מזה ובמה יודע אפוא וכו' הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך וכו' ר"ל מאחר שתלך עמנו

ישתנה דיבנו לטובה שאפילו אם נחטא יכול אתה למחול שכן שורת הדין גותן וז"א ונפלינו
אני ועמך וכו' ודו"ק.

ובא"א פי' הרב אוהל יעקב ז"ל כוונת הפ' ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא
וסלחת וכו' די"ל וכי בעבור היותם עם קשה עורף ראוי שילך ה' בקרבם.
פי' הרב ז"ל עפ"י משל לאחד שהיה מסתרו בחתיכות מיני משי ורקמה והם באותם
לתקוני המלבושים הישנים למלא מקום הבלוי והקרוע. פעם אחת נסע הסוחר הזה למדינת
אחת שאין מצוי שם מין משי כלל ואין לובשים שם רק בגדי פשתן וצמר והיה נוסע מעיר
לעיר וממחוז למחוז ולא מכר מאומה מסחורתו והיה מתפלל מאד ויאמרו אליו אנשי
המקום הלא ידעת אם לא שמעת כי במקומנו אין צורך כלל לסחורות כאלה כי אין לנו
מלבושים ממין זה וראוי לך לנסוע למדינת שלובשים שם בגדי משי והבגדים ההם
עלולים להתקלקל וצריכים תיקון ושם תמכור סחורתך במקח טוב מאד. והנמשל משה
עלה למרום ומצא להקב"ה שהיה כותב ארך אפים נושא עון ופשע וכו' שהם ענינים
מועילים לתקן כל קלקול וכל קרע לכן אמר מרע"ה א"כ חבש"ע בהיות כבודך בעליונים
ולא תוכל למכור מסחורת מדותיך מאומה כי שם לא יודמן שיקרע אחד את לבשו
שיצטרך תיקון לכן אם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא ה' בקרבנו. והטעם כי עם קשה
עורף הוא ואתה תוכל למכור סחורתך אלה וסלחת לעוננו וכו' ע"כ.

א"ך א"ת שבתותי תשמורו כי א"ת היא ביני וביניכם ר"ת אשת"ך אה"ב מכאן
רמז לתשמיש המטה בלילי שבתות. הרב שער הפסוקים.

ושמרו בני ישראל את השבת וכו'. הנה ר"ת בני ישראל א"ת ה'שבת ביא"ה. א"ת
ה'שבת לעשות ר"ת אה"ל. בני ישראל א"ת היא ר"ת ביא"ה. א"ת היא
ל'עולם ר"ת אה"ל רמז לעונתם של ת"ה מלילי שבת ללילי שבת. ורמז כי ישמרו וימתו
בני ישראל את השבת ואז יקיימו מצוה עם נשותיהם הנקראים אהל. הרב הנו'.

ושכונתי כפי עליך עד עברי. פי' הרב אשל אברהם פ' תצוה הרה"ק שמשון מאיסטרפולי
ז"ל והוא הבפ' תצוה כתיב שפה יהיה ליפיו ס'ביב מ'עשה אורג כפי ת'חרא
י'היה לו לא י'קרע ר"ת סמ"ל ופלוניא ואלמלא נתחברו יחד המה מחריבין ח"ו את
העולם ע"כ הפריש ביניהם בתיבת כפ"י שלא יתחברו יחד. וז"ס הפסוק ושכונתי כפי עליך
עד עברי. ר"ל שכפ"י שכונתי בין אלו השנים עד יעבור חכי כמעט רגע עד יעבור זעם
וע"כ. ובזה יובן לענ"ד כוונת הפ' והסירותי את כפי ופני לא יראו. בהק' משז"ל דכשיש
חרון אף בעולם הקב"ה מסלק שכינתו למעלה וכמש"ה ואנכי הסתר אסתיר וכו' והיה
לאכול. וז"א והסירותי את כפי ר"ל תיבת כפי א"כ יתחברו ס"מ ופ' ואז יהיה חרון אף
בעולם ועי"ז ופני לא יראו ודו"ק.

איתא במדרש רבי יהודה בר נחמן אמר כשכתב משה את התורה נשתייר בקולמוס
קמעא והעבירו על ראשו ומשם זכה לקרני הוד ע"כ. ודבריהם ז"ל סתומים
ותתומים. ופי' הרב אור החיים בס' זה וז"ל ואולי שיכונונו לומר כי מצינו שמידת הענוה
למעלה מכל כאומרים ז"ל מה שעשתה חכמה עטרה לראשה שהיא היראה דכתיב ראשית
חכמה יראת ה'. עשתה ענוה עקב לסנדלה דכתיב עקב ענוה יראת ה'. ומצינו שהעידה
התורה על משה שעניו מאוד מכל האדם וכשאמר ה' לכתוב הדברים מצינו לו שלא כתב
עני"ו אלא ענ"ו חסר יו"ד ואף זה מן הענוה ובשכר זה זכה לקרני הוד כי הפליא
ברצונו ית' גם ה' הפליא חסדו לו בשנותו מכל האדם. והוא מה שרמז רבי יהודה באו'
נשתייר בקולמוס קמעא והוא אות יו"ד שהיה צריך לכתוב עני"ו ולא כתב אלא ענ"ו
חסר יו"ד לרוב ענותותו וממנה זכה כנוצר עכ"ל ז"ל.

ושמעתי משם המפ' ז"ל שפי' כוונת מאמרם ז"ל הנו' מה שעשתה חכמה עטרה לראשה וכו' והוא דשלמה הע"ה נקרא חכם כמש"ה ויחכם מכל האדם ומשרע"ה נק' עניו כמש"ה והאיש משה עניו מאד ואמרו בגמ' ע"פ דעתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה יראה מילתא נזטרתי היא ות"י אין לגבי משה נזטרתי היא ע"כ, לא כן שלמה הע"ה עשה אותה ראש כמש"ה ראשית חכמה יראת ה'. מעתה ז"א מה שעשתה חכמה שהוא שהע"ה שנקרא חכם עטרה לראשה שהיראה עשה אותה ראש הכל, עשתה ענה שהוא משה שנקרא עניו עקב לסנדלה כמ"ש לגבי משה נזטרתי היא ע"כ שמעתי.

מסרה חמשה מי, מי אשר חטא לי אמתנו מספרי, מי זאת הנשקפה, מי זאת עולה, מי לה' אלי, מי ירפא לך. יובן עפ"י הפסיקתא שאלו לחכמה וכו' עו"ן משו"ל כל השקפה לרעה, עוד יהוה דתשובה מאהבה מכונית בשם מי ומיראה בשם מה, וזהו שאלו לבואה אמרה מי אשר חטא לי אמתנו מספרי דהנפש החוטאת היא תמות, שאלו לחכמה אמרה מי זאת הנשקפה לרעה כמש"ה חטאים תרדף רעה, שאלו לתורה אמרה מי זאת עולה יביא קרבן ויתכפר לו, שאלו להקב"ה אמר מי לה' אלי ע"ד שובו אלי יעשה תשובה ויתכפר לו, אכן עיקר התשובה מאהבה וזהו מי שהיא התשובה מאהבה או ירפא לך דגדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם כידוע ודו"ק.

פרשת ויקהל

סמיכות הפ' ויראו בני ישראל את פני משה כי קרן וכו' ויקהל משה וכו' ששת ימים וכו' פי' הרב קרבן שבת ז"ל בראה לפרש בדרך פשוטה כי ענין של מת"ת הוא סוד גישואין והתורה היא הכתובה ומשה היה הסופר ושכר פשיטי דספרא הוא היה קרון עור פניו כמ"ש המפ' באריכות, ודע מ"ש בגבורות ה' שהקדושין היה שמירת שבת ולכן כתיב כי אני ה' מקדשכם לשון קדושין, בזיו"ו כי כאשר ראו ישראל כי קרן עור פני משה כי כבר נכתבה הכתובה ונשתלם שכר הסופר לכן תו"מ נתן להם הקדושין שציוה אותם ועל שמירת שבת שהם הקדושין.

באו"א פי' הרב הנו' כוונת הסמיכות בהק' מ"ש במד' ויקרא אל משה וזה"ד אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי ע"כ, וק' מה ענין זל"ז, אכן יובן במה שדרשו רז"ל אדם אחד על משה ואיתא בס' הכוונות שבחטא העגל נלקח ממשה תתקצ"ט חלקים מקרני הוד שהיה על פניו ועמד על חלק אחד כי בשעת קבלת התורה היו לו אלף חלקים, ואיתא ב"ח שאל"ף זעירא זו היא סוד רשבי"י שאותה שעה היה רק במדרגתו ואח"כ נתן לו הקב"ה בעבור חסרון זה סוד עדים שהתנצלו בהר חורב, ז"ש ויקרא אל משה וק' למה אל"ף זעירא, לזה בא כמתרץ אדם זה משה שתוא סוד אדה"ר אחד מאלף מצאתי ר"ל ממה שהי"ל בתחילה דהיינו אלף חלקים לא נשתייר לו רק חלק אחד מאותם אלף לכן אל"ף זעירא, אך קשה למה באמת נטל ממנו אותם תתקצ"ט חלקים, לזה בא כמתרץ ואשה בכל אלה לא מצאתי ר"ל באלה אלהיך ישראל לא היה שום אשה רק אנשים בלבד תטאו באלה אלהיך וא"כ מכת אותו חטא לוקח ממנו אותם תתקצ"ט חלקים ועמד על חלק אחד, יצא לנו מזה שמאותם אלף חלקים שהיה למשה לא נשתייר לו רק חלק אחד וזה היה קרון עור פניו של משה אשר יראו מגשת אליו ק"ו אם היו משתיירים בו הכל שלא היה באפשר להסתכל בו, וכן אם לא היו ישראל חוטאים בעגל בודאי לא הורק עדיים מהם ואז היו כל ישראל יכולים להסתכל במשה כי עכשיו מכת החטא לא היו יכולים להסתכל בפניו כמו שהאדם א"א לו לראות באור

השמש מכח חוזק האור שלה כן לא היו יכולים לראות פני משה מכח שלא היה בהם אותו קרון עור פנים, וידוע משו"ל דבשבת חוזרים ישראל לאותם הכתרים והעדיים שהיו להם בתחילה קודם החטא וזהו ענין תוספת נשמה יתירה בשבת וא"כ יכולים לראות בפני משה בזו"ו הסמיכות ממ"ש ויראו בני ישראל כי קרן עור פני משה שאיך אפשר לישראל לראות את פני משה והלא כתיב למעלה מן הענין ויראו מגשת אליו שלא היו יכולים להסתכל בפני משה מכח החטא שלהם שניקח עדיים מהם, לזה בא כמתרץ ויקהל משה וכו' ששת ימים וכו' וצויה להם שמירת שבת ומכח זה יתורו לכתריהם שהיא תוספת נשמה שמכח זה יכולים להסתכל בו, ובזו"ו מד' חזית שחורה אני ונאווה שחורה אני כל ימות השבוע ונאווה אני בשבת, ר"ל שכבר כתבנו בכמה מקומות שהושחרו פניהם של ישראל בעשיית העגל שלוקח מהם השני כתרים שניתן להם בשעת מת"ת, ובאמת הותורו להם בשבת והוא תוספת נשמה לז"א שחורה אני במעשה העגל כל ימי השבוע ר"ל לוקח ממני אותו קרון עור פנים שלכך נעשו פני שחורים, אבל נאות אני בשבת שניתוסף לי עוד נשמה יתירה והוחזר לי הכתר ונעשו פני נאווה וק"ל עכ"ד ו"ל. ו"ל הבין סמיכות ג' דברים אלו ענין לוחות שניות, ומצות שבת וענין המשכן, פי' הרב זר"ב ראשון במ"ש במד' ר' ישמעאל שייליה לרבי בני בבל בזכות מה הם חיים, אמ"ל בזכות התורה, אמ"ל בני א"י בזכות מה אמ"ל בזכות מעשרות, ובני חו"ל בזכות מה אמ"ל בזכות שהם מכבדים שבתות וימים טובים, ונראה דג' זכויות אלו הם בנויים עפ"י הקדמה שהמציא הרב בעל העיקרים שאמונת דת ישראלית בנוי על ג' עיקרים, הא' להאמין במציאת ה' דהיינו שהקב"ה המציא כל המציאות, ב' להתאמין בתורה שהיא מן השמים, ג' להאמין שיש שכר ועושר רב לצדיקים ועונש רע ומר לרשעים, וקודם קבלת התורה הזהירם על שלשתם וכן מיד אחר קבלת התורה במעשה העגל דברו בכולם כידוע לכן אפשר עכשיו שנתפייס ונתרצה להם חזר וסידרן להם דמתחילה סיפר הורדת הלוחות מן השמים להודיעם על יסוד עיקר תו' מן השמים, וכנגד עיקר מציאת ה' פירש להם מצות שבת שהיא אות בינינו ובין הקב"ה כי ששת ימים עשה ה' את השמים ולא ככופרים האומרים שהעולם קדמון, וכנגד עיקר שכר ועונש בא מצות נדבת המשכן וכידוע דכל ענין הקרבנות היה על ענין זה, וממילא מבואר המדרש הנ"ל שהם ממש ג' דברים הללו שסידר בפרשיות אלו עכ"ד ו"ל.

ועפ"י הדברים הללו רמז הרב ועוללות אפרים ז"ל מ"ש ביוסף מוקיר שבי שהיה ההוא גברא בשביכותיה ואמ"ל כלדאי וכו' וכו' מכר כל נכסיו וזמן מרגליתא וכו' בלעיה תנינא וקנה אותה יוסף זכנה בתליסר עליתא דדהבא, דק' איך לא יצא עליו איזה צהעור מהמלך או מאחרים יורשי אותו האיש, אכן פי' עפ"י דצריך האדם לידע שלשה עיקרים אלו, תורה מן השמים ומציאות השי"ת, ושכר עוה"ב, וג' אלו תלויים בשבת השומר שבתות מעיד הוא שברא ה' את העולם בששת ימים ושבת ביום השביעי וגם נתן לנו השבת כדי לעסוק בתורה, וגם רמזו בו שכר עוה"ב ועולם שכולו שבת, וזהו נוט' שב"ת שכר ב'ריאה תורה, ויוסף מוקיר שבי ע"י שמירת שבת מצא בשכלו ג' אלו וכולם נרמזו במרגלית וחשבון י"ג הא' מציאות ה' והוא אדון הכל נרמזה במרגלית שאז"ל מרגלית טובה היתה תלויה בצואר אאע"ה שהיה מודיע אלהותו ואח"כ תלאוה בגלגל חמה שנא' וידעת היום זה חמה כי ה' הו"א למרגלית וי"ג מדות תתורה נדרשת, הג' עוה"ב נמשל למרגלית ומספר י"ג כמ"ש ריב"ל אשכחיה לר"ש דיתיב אתליסר טפטי דפיזא וכמ"ש ב"ר בון דחזא בחלמיה י"ג נהרי דאפרסמונא, וסוד ג' עיקרים אלו נרמזו במאז"ל כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים ר"ל נוחל ג' עיקרים אלו שנקראים נחלה הא' הוא מציאות השי"ת כמ"ש ה' הוא נחלתו והוא בלי

מצרים שאין לו תכלית, השני התו' בקראת נחלה שנאמר וממתנה נחלאל והיא בלי מצרים כמש"ה רחבה מצותך מאד. דג' שכר עוה"ב שנקרא נחלה שנא' להנחיל אוהבי יש ואין לה מצרים שנא' מה רב טובך וכו' וכולם ע"י שמירת שבת, ולזה תיקנו ג' תפלות בשבת כל אחת משונית מתברתה משא"כ ביו"ט כל התפלות אתה בחרתנו מה שאין בן בשבת, בערבית אתה קדשת שבת מבואר חידוש העולם ויכולו וכו' וביום הו' שבת, בשחרית ישמה משה ובה מבואר תורה מן השמים כמ"ש ושני לוחות העדות הוריד בידו. במנחת אתה אחד שכתוב בה ו"פ מנוחה נגד ו' תופות שעתידי הקב"ה לעשות לכל צדיק ונגד ו' מדורי גיהנם, הרי רמזו בה שכר ועונש ועוה"ב. ונגד ג' תפלות אלו וג' עיקרים אלו תקנו רז"ל ג' סעודות וכולם דרז"ל ע"פ אחד שנא' בו ג"פ היום אכלוהו היום רמז לתו' שנא' לכו לחמו בלחמי, שבת היום לה' להכיר מציאותו ית' מתוך אמונת חידוש היום, היום לא תמצאוהו רמז לשכר עוה"ב הצפון עין לא ראתך אלהים וזולתך א"ד ז"ל.

טעם סמיכות קרני ההוד ואחריו ויקהל משה את כל עדת בני ישראל פי' הרב טוב טעם ז"ל בהק' מ"ש רז"ל כי הכתרים שנתנו לישראל וניטלו מהם בעשיית העגל כולן זכה בהם מרע"ה ועליהם אמר הכתוב ויתנצלו את עדים מהר חורב ולכן אחר שסיפר הכתוב ענין קרני ההוד אשר זכה בהם משה סמך אחריו ויקהל משה לאמר מהיכן זכה משה לקרני ההוד לזה השיב ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ר"ל שהקהיל משה את כל עדיי בני ישראל אשר פרקו בחורב והוא זכה ונטלם לעצמו וק"ל ע"ב.

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם. שמעתי משם המפ' בהק' מ"ש רז"ל כי כל הכתרים שפרקו ישראל זכה משה ונטלן ועכ"ז נוהג טובת עין עם ישראל ומחזירן מדי שבת בשבתו וזהו הנשמה יתירה שבא לכל אדם מישראל וע"ז אנו אומרים ישמה משה במתנת חלקו.

ומעתה זה אומרו ויקהל משה את כל בני ישראל ר"ל העדים שפרקו בחורב ויאמר אליהם אל תיראו כי אני נוהג בם טובת עין וז"א אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם ששת ימים תעשה מלאכה זביתם השביעי יהיה לכם קדש ר"ל אם אתם תהיו קדושים שבת שבתון לה' ר"ל שתזכו לנשמה יתירה וק"ל.

ובאו"א יובן קרוב לזה והוא במשרז"ל בפ' כי תשא ע"פ ולא שתו איש עדין עליו דהתם חשבו בדעתם לומר כיון שאלו הכתרים היו אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע א"כ הכתר שהוא כנגד נעשה לא שתו שידעו שפגמו בו במעשה העגל אבל הכתר שהוא כנגד נשמע לא הסירו מעליהם כיון שלא פגעו בו כמשו"ל והקב"ה לא שוה לו והוריד מהם אותו כתר ג"כ, אמנם מצאה החקירה מקום לנות דלכאורה יפה דנו ישראל בדעתם ואל אמונה ואין עול אשר הוריד מהם את הכתר השני כיון שלא חטאו בו, וראיתי במפ' טעם נכון על זה והוא כי זה הוא לשון הגמ' בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ס"ר מלאכי השרת וקשרו ב' כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע נמצא שזכו ישראל לזה הוא מפני שהקדימו לא מפני שאמרו נעשה ונשמע, נמצא כשחטאו בעגל ועברו על נעשה ממילא נאבד האחר דהכל תלוי בעשיית וע"ז הוריד מהם השני על כרחם שלא בטובתם.

מעתה ז"א ויקהל משה את כל עדת בני ישראל, תיבת כל לרבות הכתר הב' וז"א את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם טעם למה נסתלק מהם הכתר השני מאחר שלא פגמו בו לזה אמר אלה הדברים ר"ל שאמרתם לפני ה' נעשה ונשמע אשר ציוה ה' העיקר הוא לעשות אותם ועכשיו שבטלתם הנעשה נדחה הנשמע ג"כ וק"ל.

וידוע מ"ש רז"ל כי בהיותם ישראל עומדים בהר סיני בשעת קבלת התורה חשבו מחשבות רעות שנאמר עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו ולא זו בלבד כי אם אפילו בהיותם עוברים בתוך הים בנס קריעת ים סוף ועבר בים צרה זה פסל מיכה שנאמר וימרו עלי בים סוף וגם כל זה מצינו גודל רחמנותו ית' שלא עשה בהם כלה כי מן הראוי היה ח"ו תהומות יכסיומו, מאחר שראו בעיניהם כמה נסים ונפלאות שעשה הקב"ה עמם וכן במעמד הר סיני ועם כל זה התנהג הקדוש ב"ה עמם במידת החסד ובמידת הרחמים, ועפ"י נראה לענ"ד כוונת המאמר במד' תהלים ס"ו ב"ך וז"ל אלי אלי למה עזבתני אלי בים אלי בסיני למה עזבתני ע"כ.

אמנם עפ"י האמור א"ש והוא כי שם אל הוא חסד כמש"ה חסד אל כל היום וז"ל אלי בים ר"ל שהתנהגת עם ישראל בחסד אעפ"י שלא היו ראויים מכה ועבר צרה בים, וגם אלי בסיני שהתנהגת עמם בחסד אעפ"י שהיו ראויים לדין ואונס, נמצא שבמקום שהיה ראוי לעשות בהם דין עשית בהם חסד ורחמים וכאן בדור הזה אמרה אסתר הצדקת למה עזבתני וכמו שעשית בימים ההם כן תעשה עתה הפעם וכן עשה הקב"ה להציל את ישראל וכן עשו ישראל שהדור קבלוה בימי אחשורוש בלב שלם ובנפש חפצה וק"ל. **ועפ"י** אפשר לומר כוונת הכתובים אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי, אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי בהקדים מה שחקרו התוס' דלמה הוצרך כפיית החר מאחר דכבר אמרו כל אשר דבר ה' נעשה וגשמע, ותירצו כי נתיראו מפני האש הגדולה וחזרו בהם, ועוד טעם אחר כי הם הודו לקבל התורה שבכתב דוקא ועל זה היתה כפיית החר על תורה שבכתב מפני שתורו בהם, ולפי תירוץ השני הוא על תורה שבעל פה ובימי אחשורוש חזרו וקבלו הכל מרצון נפשם וידוע שתורה שבכתב הוא מדת יום ותורה שבעל פה הוא מידת לילה וזה כיוונה אסתר הצדקת באומרה אלהי אקרא יומם ר"ל אם טענת מודעה היה על תורה שבכתב הריני מקבל תורה שבכתב מחדש וז"ש אקרא יומם שהוא תורה שבכתב ולא תענה בתמיהא וא"ת שטענת מודעה היתה על תורה שבעל פה לז"א ולילה שהוא תורה שבעל פה ולא דומיה לי וא"כ ואחת קדוש יושב תהלות ישראל ראוי שתעשה לנו נסים ונפלאות וק"ל (מהרב זכות הרבים).

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וכו' ששת ימים וכו' קחו מאתכם תרומה וכו' פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל בסמיכות נדבת המשכן למצות שבת, בהק' את הידוע דמהשבת נראה דמעשה בשר ודם עדיף, כאשר נבאר לקמן בס"ד. והנה הקב"ה בא להתוהירם על נדבת המשכן כדי שיבוא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל, וכדי שלא יאמרו ישראל כטענת אותו המין דאם אין הקב"ה חפץ בע"ז מפני מה אינו מבטלה וס"ל דמעשה שמים עדיף וא"כ כדי שלא יכנסו ישראל בסברא זו דמעשה שמים עדיף וממילא אינם צריכים כפרה על מעשה העגל לכך הקדים לנדבת המשכן אזהרת השבת דממנו נראה דמעשה בשר ודם עדיף וממילא יוצא דצריכים כפרה על מעשה העגל, והענין הוא בהק' מ"ש החד"א ז"ל בפנ"ד ס' כי תשא וז"ל דמהשבת נראה דמעבד"ע שהרי כמה אותות בשמים ובארץ המורים על חידוש העולם להתורות דמעבד"ע ע"כ. גם אנו נאמר שהאמת הוא הוא שאינו חפץ בע"ז ומה שצינו ית' לבטלה ואין ה' מבטלה משום דמעשה בשר ודם עדיף וא"כ חטאו ישראל בעגל וצריכים כפרה משו"ה סמך השבת למשכן, ואפשר שזהו הטעם דשבת ודינים במרה אפקוד כדי להתורות להם קודם קבלת התורה דכתיב בה לא יהי לך אלהים אחרים וכו' דמעבד"ע, מן השבת כמ"ש, ומן הדינים כמו שפי' ז"ל דאי מעשה שמים עדיף למה ציונו ית' לעשות משפט להציל עשוק מיד עושקו והי"ל ית' לעשות זה בדי"ש א"ו דמעשה בשר ודם עדיף וז"ל, בזה פי' הרב ז"ל ג"כ כוונת מאמרם ז"ל ע"פ אשרי אנש יעשה זאת וכו' כל השומר שבת כהלכתו אפי'

ע"ז כאנוש מוחלים לו, ונק' מ"ש ז"ל דתשובה המעולה הוא שיתקן דבר שחטא בו, והנה העובד ע"ז ס"ל דמעשה שמים עדיף כגו' וע"י שמשמר את השבת חזר מסברתו ואזיל ומודה דמעבד"ע וממילא לא ישוב לכסלה עוד לעבוד ע"ז משו"ה מוחלים לו ע"כ עונותיו זת"ד ז"ל.

ובא"א פי' הרב הגו' ז"ל והוא בהק' מ"ש ז"ל במד"ר בשעה ששמעו מה"ש שאמר הקב"ה למשה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם התחילו אומרים רבש"ע למה אתה מניח לעליונים ויורד לתחתונים, וכתב הרב שמ"י ז"ל דף ק"א ע"ד דכוונתם היתה דהם זוכים בו ית' מדינא דב"מ ואף דבמתנה לית בה דינא דב"מ הנה הוא כתב על עצמו לשון מכירה כמשו"ל מכרתי לכם תורתי מכרתי עצמי עמה וז"ש ויקחו לי וכו' ע"ב. עו"ן מ"ש המפ' ז"ל דממצות שבת מוכח דיש לנו דין בנים ובן משתמש וכו' ומשו"ה אז"ל גוי ששבת חייב מיתה, וידוע הוא לגבי בן ליכא דינא דב"מ ובזה אודא ליה טענת מה"ש שרצו שתהיה דירתו ית' בעליונים ובאו מכח דב"מ, ובזה א"ש מה שצוה על השבת ועל המשכן סמוך זל"ז משום שע"י שישראל שובתים יתפרסם מזה דיש להם דין בנים ומינה דאין טענת המלאכים טענה מה שרצו לזכות בשכינה מכח דב"מ ומשו"ה אני מצוה אתכם קחו מאתכם תרומה וכו' לצורך עשיית המשכן זת"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב תולעת שני ז"ל בס' זה כוונת הפ' הגו' זת"ד בקיצור עפ"י מ"ש בשבת וייתצבו בתחתית ההר וכו' מכאן מודעא וכו' ולביטול טענת מזהעא זו כתב הרב שמ"י ז"ל ב' תירוצים האחד דכיון דישראל בנים הם להקב"ה והבן מחוייב לקיים מצות אביו אף שהיא באונס, והב' דאפילו היו אנוסים היו חייבים לקיים גזירת מלכם מכח דד"ד וכמ"ש הרב ב"ד ז"ל, מעתה ז"א ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים כלומר שאתם טוענים טענת אונס אינו כלום הלא תדעו אשר צוה ה' לעשות אותם כלומר ומודעת זאת שה' הוא האלהים בשמים ממעל וכו' והוא מלכו של עולם ומכח דד"ד חייבים אתם לקבל גזירותי ועוד מטעם אחר כי אתם בנים ומחוייב הבן לקיים גזירת אביו אף שהיא באונס, וראיה שאתם בנים מכח השבת כידוע, וז"ש ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש וכיון שאתם בני אל חי מחוייבים לקבל גזירותיו אף שהם באונס עכ"ל בקיצור נמרץ, ולענ"ד דזה מ"ש אח"כ קחו מאתכם תרומה וכו' והוא דרז"ל דרשו יבוא זהב שבמשכן ויכפר על מעשה העגל א"כ ז"ש מאחר שהוכחנו שאין טענת מודעא א"כ חייבים אתם על עון העגל לכך קחו מאתכם תרומה בשביל המשכן כדי שיכפר עליכם על עון העגל ודו"ק.

באו"א פי' הרב ערבי נחל ז"ל בדרך רמז במשו"ל קשה עונשים של מדות מעונשם של עריות שזה נאמר בו אל וזה נאמר בו אלה הרי דלשון אלה יורה על עבירות קשות, ותיבת לעשות פירושו תיקון כידוע ממש"ה אשר ברא אלהים לעשות ירצה כי תשי"ת ברא הכל שיהיה תיקון תלוי ביד האדם, וידוע שע"י שמירת שבת כהלכתו יש יכולת ביד האדם לתקן כל עונותיו כמאמרם ז"ל כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז וכו' וז"ש אלה הדברים ר"ל עבירות קשות צוה ה' לעשות אותם ר"ל לתקן אותם וביאר ע"י מה יתקנו אותם ע"י ששת ימים וכו' וביום השביעי שבת שע"י שמירת שבת כהלכתו הקב"ה ימחול לו כל עונותיו זת"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב שתי ידות ז"ל בתק' מ"ש הטור או"ח בב"י משם ס' החרדים שכל א' מישראל חייב לעשות מלאכה יתיה מה שיהיה בכל יום מימי השבוע כדי כשיגיע שבת יהיה ניכר שהוא שבת, וזהו היתה כוונת האמוראים שכל א' עשה איזה דבר לצורך שבת ר' פרים סילקא וכו' מפני שלא הי"ל מלאכה כדי שיהיה להם ניכר בשבת

שהם נחים ושקטים משום מצות ה' ולא משום שאין להם מה לעשות ע"כ. ובז"ל אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם ר"ל שיעשו מלאכה בחול וזה בשביל דביום ה' יהיה לכם קדש שבת לה' ר"ל שיראה מה שאתם שובתים בשביל שהוא יום ביטול מלאכה וז"ל שבתון ולא משום שאין להם מה לעשות ע"כ.

בא"א אפ"ל בדרך צחות כוננת הפ' ששת ימים זכו' לא תבערו אש וכו' ועפ"י מה שחקר מר דודי הרב כמהר"א טראב יצ"ו במשנ"ל דכל הלומד תורה ועושה מצוה גברא מלאך ובפרט המחדש תירושי תורה הוא בורא שמים חדשים א"כ מן הראוי שלא ללמוד ולחדש בשבת כיון שהוא עושה מלאכה בדיבור ואף שהוא בדיבור ולא עשה מעשה בידים הרי מצינו שכל מעשה בראשית היו בדיבור ועכ"ל שבת הקב"ה מדיבור ות"ד יצ"ו. ואני הפעוט השבתי לו דשנא ושנא דבשלמא הקב"ה כוונתו היה בדיבורו כדי לברוא אבל האדם אין כוונתו לברוא שמים ומלאכים אלא הוא כוונתו לעשות רצון לבו"ת וממילא גבראים ואנן קי"ל מלאכת מחשבת אסרה תורה שיהא כוונתו לעשות אותה מלאכה. וידוע דתיבת אש רמז לתורה שנקראת אש. ותיבת תבערו תתפרש מלשון ביעור חמץ. וז"ש ששת ימים זכו' וביום ה' יהיה לכם קדש שתשבתו ממלאכה ולא דוקא מלאכת יד אלא שבת שבתון ר"ל שבת ממעשה שבתון מדיבור וראיה לזה שהקב"ה שבת מדיבור גם אתם תשבתו מדיבור וכדי של"ת א"כ תשבתו מד"ת כיון שע"ז הם בוראים כנו' לזה בא באזהרה לא תבערו אש שהיא התו' תבערו אותה מבתיכם ביום השבת דבאמת שנא ושנא כאמור ודו"ק.

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וכו' ששת ימים תעשה מלאכה וכו' כתב החיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל שמעתי אומרים במ"ש בש"ס פ' ר"ע ויתנצלו בני ישראל את עדים מהם תורב ומשה יקח את האהל שכל עדי ישראל אשר נסתלקו זכת משה ונטלם. וז"ש ומשה יקח את האהל לשון אור שלקח כל האורות מעדי ישראל. ואמרו המקובלים דמשה בענותנותו לא רצה ליקחם לו לגמרי רק שמורים ישמח משה במתנת חלקו כי אינו רוצה ליהנות מאחרים עכ"ד. וז"ש ויקהל משה את כל עדת בני ישראל לשון עד"י כי משה קיבץ כל עדיי ישראל כמ"ש ויקח משה אמנם נתג טובת עין ואמר לישראל וינחם אותם כי יש להם תקוה שיתורו להם עדיים ע"י שמירת שבת. וז"ש אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם ששת ימים זכו' וביום השביעי יהיה לכם קדש ותזכו בעדייכם וק"ל.

ובא"א פ"י הרב בני יוסף ז"ל בס' זה ודקדק עוד דכיון שהוא הקהיל אותם כדי לצוות אותם על ענין המשכן למה הפסיק בתוך הדברים וציוה אותם על השבת. אכן פ"י הרב ז"ל במשנ"ל דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה בלשון פיוט כמו דברו אל לב ירושלים בשביל שיש בו חסרון ממון פייסם עו"ן מ"ש בגמ' פ' כל כתבי דף קי"ט בעא מיניה ר' מר' ישמעאל בר רבי יוסי עשירים שבא"י במה הם זוכים ופירש"י לעושר גדול אמ"ל שמעשרים שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ושבשאר ארצות מפני שמכבדים את השבת. עוד אמרו במדרש ברכה ה' היא תעשיר זו השבת שנאמר ויברך אלהים את יום ה' ר' לוי אמר כל יום שיש בו חסרון כתיב בו ברכה ואינו חסר כלום. בה' גבראו עופות ודגים ובני אדם אוכלים מהם כתיב בו ברכה ואינו חסר כלום. בששי גבראו אדם ובהמה ובני אדם מתים והבהמה שוחטים מהם כתיב בו ברכה ואינו חסר כלום. בז' מאי אית לך למימר ר' לוי אמר מפני שיש בו חסרון כיס לכן ברכו שלא יחסר ממנו אלא יזכה לעושר גדול ע"כ. וז"ש ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם ציוה אותם על המשכן וכליו ולפי שלא יבצר מהיות בהם צרי עין ויחשבו שיחסר ממנו אמ"ל דברי פיוסים שיהיו בוטחים בת' שימלא חסרונם ואמ"ל ששת ימים תעשה מלאכה וביום ה' יהיה לכם קדש וכיון שאתם משמרים את

השבת תהיו מבורכים בעושר ולא יחסר כלום לכם ביציאות השבת וא"כ אל ירע לבבכם על מה שאתם נותנים בעשיית המשכן כי הקב"ה ימלא חסרונכם ולזה קחו מאתכם תרומה וכו' ע"כ.

ועפ"י דברי הגמ' הנז' שאמרו שעשירים שבא"י זוכים לעושר בשביל המעשר שנאמר עשר בשביל שתתעשר, ראיתי להביא דרך אגב מה שפי' בזה הרב לחמי תורה ז"ל ה"ד הרב ברא"א יצ"ן ריש פ' ויצא שפי' כוונת הפ' לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, והוא בתק' מה שפי' איהו גופיה כוונת התנא מסורת סיג לתורה מעשרות סיג לעושר והוא דדרשא זו עשר בשביל שתתעשר תליא בפלוגתא אם יש אם למקרא או יש אם למסורת, דאי אמרינן אם למקרא קרינן תעשר בשי"ן שמאלית וא"כ לא שייכא הך דרשא ואי אמרינן יש אם למסורת שייך שפיר הך דרשא משום דהא בגוף התורה לא יש גקודות, וז"ש מסורת סיג לתורה דהיינו יש אם למסורת, והשתא ממילא מעשרות סיג לעושר, וז"ל דרשו בכל לבבך בבי' יצריך יצה"ר ויצה"ט ויצה"ט נקרא חכם ויצה"ר נקרא כסיל שנאמר טוב ילד מסכן וחכם וכו' וז"א לב חכם ר"ל היצה"ט מסיתו לאדם ליתן עיניו על שי"ן ימנית וז"ש לימינו ר"ל מפתה לאדם שיפריש מעשר כראוי וכדרשת רז"ל עשר בשביל שתתעשר, אבל לב כסיל דהיינו היצה"ר הוא מסיתו להבחיש דרשת רז"ל דעשר בשביל שתתעשר רק ליתן עיניו על שי"ן שמאלית כפי המקרא ולמנוע ממנו נתינת המעשר ע"כ.

והמפ' ז"ל פי' דהחכם הולך לימין תיבת לב שהוא א"ך והכסיל הולך לשמאל הלב שהוא גם. ובוה פי' הרב בית פרץ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם שאחרי תיבת עי"ן מלאה יעלה כס"ף ודו"ק. ובוה פי' הרב אבני שוהם כוונת הפ' עזבו את ה' שהוא הת"ח ולא רצו להתחזק בידם נאצו את קדוש ישראל מטעם דנזורו אחור דאותיות ל"ב שהוא ג"ם שכוונתם להרבות ממון לעצמם ודו"ק.

ויקהל משה את כל עדת וכו' והנה הדקדוק הוא לכאורה מבואר דלמה נאמר בהאי עגינא תיבת ויקהל ולא נאמר כמו שנזכר בכל מקום וידבר משה וכו'. אבל יתכן לפרש והוא ע"ד מאמר רז"ל כי מעשה המשכן הוא תיקון לעון של העגל דעל ידו תשרה השכינה במעשה ידיהם ובארז"ל יבוא זהב שבמשכן ויכפר על מעשה העגל, והנה ידוע דכשחטאו בעגל היו בהקתל כמה דאת אמר ויקהל העם על אהרן וכו' וגם היה חילול השם ברבים על כן תיקון התשובה צריך להיות בתקתל וגם לקדש שם השם ברבים, ובוה א"ש דלכן נאמר ויקהל וכו' ע"כ וק"ל, (תורת משה).

הנה בענין השבת ידוע דעיקר הגאולה שתהיה לנו לעתיד"ל בבני"א היא תלויה בשמירת שבת וכו' בגמ' בפירש"י אלמלא שמרו ישראל שבת אחד סתלכתו מיד הם נגאלים, האמנם ידוע מאי דמקשים המפ' ז"ל דדברי הגמ' סתראי גינהו דמזה המאמר מוכח דבשמירת שבת אחד די להיות נגאלים, ובמקום אחר אמרו אלמלא שומרים שני שבתות סתלכתם מיד הם נגאלים, והרבה תירוצים נאמרו לתירוץ קושיא זו. אבל חד מינייהו הוא דלעולם שבת אחד אבל יהיה בתרי שבתות דהיינו שביתה ממלאכה וגם שביתה מדיבור דידוע דדברי חז"ל אסורים בשבת, והביאו ראיה מן קרא ודבר דבר שלא יהיה דיבורך של שבת כדיבורך של חול, וזה כוונת הגמ' אלמלא שומרים ישראל שתי שבתות קרי ביה שתי שביתות דהיינו ממלאכה ומדיבור או מיד הם נגאלים. אבל הקושיא המבוארת והוא דמהיכן נפקא להו לרז"ל דגאולת ישראל תלויה בשמירת שבת דוקא, ומצאתי להרב חיד"א שכתב דזה המזו בתורה בהאי קרא דכתיב ושמרו בני ישראל א'ת ה'שבת לעשות עולים ר"ת אלי"ה רמז דכיון דאנן שומרים את השבת מיד יבא אליה

הנביא ויבשרנו בגאולה כידוע דאיהו המבשר את הגאולה יה"ר שיבוא בבי"א בעגלא ובז"ק כיר"א.

ויקהל משה את כל וכו' והנה הנדקדוק לכאורה הוא מבואר דלמה נאמר בהאי ענינא תיבת ויקהל ולא נאמר כמו בכל מקום וידבר משה וכו', אבל יתכן לפרש והוא ע"ד מאמר רז"ל כי מעשה המשכן הוא תיקון לעון העגל דעל ידו תשרה השכינה במעשה ידיהם וכארז"ל יבוא זהב של המשכן ויכפר על מעשה העגל. והנה ידוע הכשחטאו בעגל היה בהקהל כמה דאת אמר ויקהל העם אל אהרן וכו' וגם היה חילול השם ברבים על כן גם התיקון והתשובה צריך להיות בהקהל וגם לקדש את השם ברבים, ובוה א"ש דלכך נאמר ויקהל וכו' ע"כ וק"ל.

אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' כל העושה מלאכה יומת, פי' תחיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל אפשר לפ' אלה ר"ל אלה תולדות השמים והארץ כמ"ש במדר' בפרשתנו על פ' מי ברא אלה, והכוונה אלה תולדות השמים והארץ היא ע"י הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם כי בדבר ה' שמים נעשו, וז"ש ששת ימים תעשה מלאכה ר"ל ששת ימי בראשית תיעשה מלאכה מאליה כי הוא אמר ויהי ומה תבינו וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון ב' שבתות מדיבור ומעשה שהרי הקב"ה כ"י אף שמלאכתו דיבור כתיב בו מנחה בשבת לכן גם אתם צריכים לשבות גם מדיבור וזהו שבת שבתון שבת ממעשה שבתון מדיבור, אבל אינם שווים בשיעורם כי העושה בו מלאכה במעשה דוקא יומת ולא המדבר ע"ש. באו"א פי' הרב יצחק עטיא ז"ל בהק' מ"ש ז"ל היה הולך במדבר ואינו יודע אימתי שבת וכו' וז"א ששת ימים תעשה מלאכה ועוד מה וביום השביעי דאף ביום ש"ק עושה מלאכה כדי פרנסתו וא"ת במאי מנכר ליה לז"א יהיה לכם קדש בקדושה ובאבדלתא אבל כשברור לו יום השבת או שבת שבתון שישבות לגמרי דאז כל העושה בו מלאכה יומת אף שאין לו מה יאכל וכו' ע"ש"ב.

באו"א פי' הרב שד"ה ז"ל במ"ש ז"ל וכשישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית ע"י אחרים ואם לאו ע"י עצמן, וז"ש שאמ"ל מרע"ה אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ואם תקיימו אותם אזי ששת ימים תעשה מלאכה ע"י אחרים.

באו"א פי' הרב הנז' במשז"ל ע"פ וחבר דבר כי אפילו דבר שפתים יהיה מחסור בשבת, וז"ש פה לא מיבעיא אם כל ה' ימים עושה מלאכה הוא בעצמו אזי פשיטא דביום שבת ישבות מלעשות מלאכה אלא אפילו אם ששת ימים תיעשה מלאכה והיינו ע"י אחרים שמ"ת אף בשבת יהיה כן יען דאין אני עושה מלאכה רק ע"י אחרים והלא דיבור לחוד הוא שאני אומר תעשה כו"כ ועושה ע"י אחרים אפי"ה ביום השביעי יהיה לכם קדש שבת דהיינו מלדבר דבר יען דצא ולמד משבתון לה' כי אף בי בדבר ה' שמים נעשו והוא אמר ויהי ולא שייך בו מלאכה ה"ו אפי"ה שבת אף אתה כן ע"כ.

ועפ"י דברי הרב יצחק עטייה ז"ל הנז"ל פי' המפ' ז"ל כוונת הכתוב אם תשיב משבת רגלך ע"י רגלך שהולך במדבר ואינו יודע אימתי שבת או עשות חפצך אפילו ביום קדשי וא"ת במאי מנכר ליה לז"א וקראת לשבת עונג לקדוש ה' שהיא קדושה ואבדלתא ובאילו הוא מכובד ע"כ.

והרב מג"ע רמז בפ' ז"ל כי השבת הוא באמצע השבוע כמלך בתוך חיילותיו וכן מזל חמה באמצע המזלות שהם שס"ם חנכ"ל וכן העולם היא ז' איקלימים וא"י באמצע ובחול השכינה יורדות מות רגליה ומתחברת השי"ן שרומזת לשכינה עם אותיות ק"ר ונעשה שק"ר ובשבת מתחברת עם ב"ת ונעשית שבת קדש. והנה ר"ת א"ם תשיב

מ'שבת אמ"ת: הפך השקר שבחול ור"ת ת'שיב מ'שבת ר'גלך תמ"ר צדיק כחמר יפרח רמו שבשבת יש מילוי לצדיק עם השכינה לזה יזכה לג"ע וז"ס וקראת לשבת ענג ע"כ. מסרה ו' אלה הדברים, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם, אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן בערבה וכו', אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם, אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו, פ"י הרב מוהר"ם פאלאני ז"ל שהוא מדבר בתנאים של הדרשן ומוכיח לרבים, הראשון הוא כשיהיה מוכיח לרבים לא יתפרסם לזלזל בכבודם אלא אדרבא ידבר עמם בדברך כבוד וגדולה וז"א ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל דהיינו בסכוד. ב' כשיהיה הדרשן מוכיח לרבים לדבר מה שציוה ה' ולא ירא ולא יחת משום אדם כמ"ש בירוש' דסנהדרין על ר"ל ז"ש ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם, ג' כשיהיה הדרשן מוכיח לא יפרסם החטא בפרסום להלבין פניהם אלא ברמה, וז"ש אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל במדבר וכו' שהוא ברמו מפני כבודם של ישראל, ד' שיהיה הדרשן המוכיח נאה דורש ונאה מקיים וז"ש אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם, תנאי ה' שצריך הדרשן שידרוש דרשות אמתיות וז"ש אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו א"ד ז"ל.

באו"א פ"י הרב גועם מגדים כוונת הפ' ששת זכו' דבענין ששת ימי החול לעשות מלאכה אינו דבר השווה לכל נפש אדם דלדעת רשב"י אדם זורע וכו' תורה מה תהא עליה ורבים נקטו כסברתו דחזרתם אומנותם ומלאכתם נעשית ע"י אחרים אך הבעה"ב כל ימי השבוע עוסקים במלאכתם ונ"מ דלגבי הת"ח דאין להם עסק מלאכה בימי החול כשיבוא שבת הוא בכפלים שבת על שבת אך העוסקים במלאכה הוא שבת אחד כפשוטו וא"כ זהו שרמו קרא ששת ימים תעשה בכ"י תעשה ע"י אחרים ויש אתרים שהם בעצמם עושים ואלו ואלו ביום השביעי יהיה לכם קדש לב' הכתות אך אמנם שבת שבתון לה' ר"ל לזה שבת ולזה שבתון לה' אך כל העושה בו מלאכה כל דייקא וכן לא תבערו אש בכל מושבותיכם בכל דייקא לזה ולזה אסורה וגענשים וז"ד.

באו"א פ"י הרב אברהם אנכי יצ"ו כוונת הפ' וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' סהק' מ"ש במד' הובא בכלבו דף ט"ל עמ"ש בנוסח היוצר ביום שבת לאל אשר שבת זכו' וביום הו' נתעלה וישב על כסא כבודו תפארת זכו' וז"ל לכל בריה ובריה ברא הקב"ה שר וכליל שבת בראשית ישב על כסא כבודו וקרא לכולם וכעומדם לפניו עמד מכסאו להושיב שר של שבת וזהו ת"ת עטה ליום המנוחה שכבוד גדול עשה לו להושיבו על כסאו לפני כל השרים ובראותם כך עמדו ואמרו שירות ותשבחות לשר של שבת בא הקב"ה הראה אותה שמחה לאדה"ר כשראה אותם משבחים לשר של שבת פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת אמר הקב"ה לאדה"ר לו אתה אומר שירה ולי אי אתה אומר שירה כיון ששמע שר של שבת שטוב בעיני ה' לומר שירה מיד עמד מן הכסא וצוה טוב להודות לה' וענו כולם ולזמר לשמך עליון.

באו"א אפ' לפ' בהק' משו"ל דגאולת ישראל תלויה בשמירת שבת וזה רמזו גאו"ת לב"ש גוא"ל שב"ת וידוע דלעת"ל שם הוי"ה יהיו אותיותיו יהיה כמ"ש ביום ההוא יהיה ה', גם ידוע דלעת"ל יהיה חיבור הוי"ה אדנו"ת חיבור שלם. וז"ש ששת ימים וכו' וביום הו' תשבות וכשתשמרו שבת אז תזכו לגאולה ועי"ז שם הוי"ה אותיותיו יהיו וכו' גם לכם גי' צ"א ע"ה שיהיה חיבור הוי"ה אדנות ביחד, וגם קוד"ש ר"ת וס"ת ק"ש גימט' ת' נגד ת' דעשיה ובאמצע ד"ו כידוע חיבור הוי"ה אדנות.

באו"א אפ"ל כוונת המסרה הנז' ה' אלה הנז'ל, בהק' מה שחקר המבי"ט ז"ל דכיון שאז"ל דתרי"ג מצות הם כנגד רמ"ח איברים ושס"ה גידים וכל מצוה כנגד אבר אחד א"כ איך אפשר לאדם לקיים כל התרי"ג מצות והרי יש כמה וכמה מצות שאי אפשר לאדם לקיימם כמו מצות כהונה וגירושין וכיוצא א"כ איך יכול האדם לקיים תרי"ג מצות, ותי' דיכול האדם לקיים כל המצוות כולם ע"י הערבות, וזה יהיה ע"י שיש לו מדת הענוה והאבה עם כל ישראל א"כ על אחד מישראל כשיעשה מצוה אחת יגיע לו ממנה שנית ע"י הלימוד דזאת התורה לעולה כל העוסק בתורה עולה וכו' א"כ מצוה שיכול לעשותה בפועל יעשה אותה ואם אינו יכול לעשותה בפועל ילמוד בדיני אותה המצוה ויהיה נחשב לו כאלו קיימה בפועל ע"כ. וז"ש ויקהל משה וכו' ויאמר אליהם אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם שהם התרי"ג מצות, ועי"ז ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש שאתם מקדשים עצמכם שכל מצוה היא כנגד אבר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, וכי תימא איך אפשר לקיים כל התרי"ג מצות והלא יש כמה מצות שאין יכולת ביד האדם לקיימם, עז"א אלה הדברים אשר דיבר משה במדבר ר"ל שיהיה לו מדת הענוה כמו המדבר שהוא נידוש ועי"ז בערבה ר"ל שיכול לקיים המצות ע"י הערבות וכיצד יבוא למידת הענוה לז"א מול סוף ר"ל שיתן אחריתו וסופו נגר עיניו, זאת שנית מצות שיכול לעשותה במעשה יעשה אותם וז"ש אלה הדברים עשייתם ולא עובתים, ומצות שאינן יכול לקיימם במעשה ילמוד בתורה וז"ש אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת שילמדו בתורה ושהיא תורת אמת ועי"ז נחשב לו כאלו קיים בפועל ודו"ק.

באו"א אפ"ל ג"כ כוונת המסרה הנז' בהק' מה שפי' בדרושים כוונת הפ' בתתלים ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי וכו' עמי שומע לי ישראל בדרכי יחלכו, הכוונה בהק' מה שחקר הרב דרש אברהם ז"ל דכיון דקי"ל מעלין בקדש ולא מורידין ובכל מידי דשררה וכבוד אמרינן הכי כמ"ש הפוס' ז"ל וכמ"ש בגמרא בענין ראב"ע געבריה מעלין בקדש ולא מורידין, א"כ כיון שאמר הקב"ה לישראל ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וקי"ל כל מקום שנאמר לי לעולם א"כ איך הקב"ה גירש אותנו מעל אדמתנו והחריב ביהמ"ק כיון דקי"ל מעלין בקדש ולא מורידין, אכן התי' פשוט דכל זה לא נאמר אלא דוקא אם צריך להורידו בלתי עון אבל אם עושה שלא כהוגן והולך שלא כשורה אז מורידים אותו מגדולתו וראיה מענין ראב"ע גופיה שהורידו לרבן גמליאל מגדולתו וכיצד הורידוהו א"ו דכיון שעשה שלא כהוגן עם ר' יהושע לזה הורידוהו ולא אמרינן בזה מעלין בקדש ולא מורידין וא"כ ישראל ג"כ כיון שעשו עונות ותטאים לזה הוריד אותם מגדולתם, וז"ש ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה מטעם לי ר"ל דכוונתם כיון שאמר הקב"ה ואתם תהיו לי א"כ אין לה הפסק לעולם ולכן אף שיעשו שלא כהוגן מוכרח שלא להורידם מגדולתם ולכן הם עושים עונות, אכן לי עמי שומע לי ר"ל אם יבינו תיבת לי ה"ד אם ישראל בדרכי יחלכו שעושים רצוני ומקיימים מצותי אז לי לעולם משמע אבל אם לא יעשו רצוני אז אני מוריד אותם מגדולתם ודו"ק, בזו"ו כוונת המסרה הנז' ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם שהם תרי"ג מצות ועי"ז ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ולא תאמרו א"כ כיון שאמר לי היא לעולם ומעלין בקדש ולא מורידין אלא דוקא אימתי תהיו לי אלה הדברים עשייתם ולא עובתים כשתעשו את התו' ולא תעזבוה או תהיו לי לעולם, וראיה לזה אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל במדבר וכו' שהוכיח אותם על כל המקומות שעשו עונות ואם הדברים כמו שהבינו דלי לעולם משמע שאף שיעשו עונות עכ"ז מעלין בקדש ולא מורידין א"כ מ"מ מוכיח אותם אלא ודאי כמ"ש דדוקא כשיקיימו את התו' וא"ת אם האדם חטא הרבה מה יעשה תקנה לז"א אלה הדברים אשר

תעשו דברו אמת כידוע מאותו מעשה שע"י שנוהר לדבר אמת חזר בתשוב' ודו"ק.

איתא בילקוט ויקהל משה וכו' רבותינו בעלי אגדה אומרים מתחילת התורה וע"ס אין פרשה שנא' בתחילתה הקהל אלא זאת בלבד, אמר הקב"ה עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת וליכנס לביהמ"ד לתורות לישראל ד"ת ואסור והתר כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני, מכאן אמרו משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשים בענינו של יום ה' פסח בפסח ה' עצרת בעצרת ה' חג בחג, אמר משה לישראל אם אתם עושים בסדר הזה הקב"ה מעלה עליכם כאילו המלכתם אותו בעולמו שנא' ואתם עדי נאם ה' ואני אל ע"כ. ויל"ד דמהיכן רמז למ"ד זה בפ' עצמו, ועו"ק פתח בשבת וסיים ה' פסח וכו', ופי' הרב זר"ב ראשון ז"ל וז"ל ונראה דקשה לבעל המד' קו' גדולה בפ' זה מ"ש זה הדבר אשר צוה ה' וכי היכן צוהו ע"כ מה שמצינו בס' כי תשא דכתיב שם דבר אל בני ישראל לאמר את שבתותי תשמורו וכו' ושמרתם את השבת וכו' ושמרו בני ישראל את השבת הרי שם מסר הקב"ה הדברים למשה שיצוה לבני ישראל וכן עשה משה בכאן, וא"כ קשה למה שינה הלשון משה ממ"ש לו הקב"ה שלא אמר לו דברים כהויותן כמו שנאמרו שם ואפי' שליש הדברים לא אמר להם, ומכאן קו' זו למד בעל המד' כל דבריו מתחילה וע"ס, והוא דבפסוקי כי תשא יש לתמוה טובא מ"ש אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני ובינכם לדעת כי אני ה' מקדשכם ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וכו', ולכאורה יש דברים בפולים הרבה והכל נכלל בפ' אחד ומכאן קו' זו ס"ל לבעל המד' דהכל נכתב לצורך כי יש לשבת ויש ליו"ט ור"ח וחש"מ ויש ליו"ט כמו שנבאר ומרע"ה לא מסר עכשיו לישראל רק מה ששייך לשבת שהיה אז חל אבל השאר המתין עד שהגיע זמנו ואז דרש להם כל עת בזמנו ושפיר נפק"ל מכאן תיקן משה וכו' ה' פסח וכו' אך לזה צריכים להק' מ"ש הרב מג"ע ז"ל דה"פ של הנשמה דהיינו גרנח"י הם כנגד שם הוי"ה ב"ה וקוץ דיו"ד הרי ה"פ ובאים אל האדם באלו הזמנים בחש"מ ומוסף ר"ח באה לו הנפש, ביו"ט הרוח, ביו"ה"כ נשמה, בשבת נשמה יתירה שהיא בסוד חיה, וביו"ה"כ זוכה ליחידה, ומרע"ה זכה ליחידה בעוה"ז בשעת עמידתו בהר סיני אלא שניטלה ממנו כשחטאו בעגל ע"ש, וזוה נא"ה של פסוקים הנז' דיל"ד בהם עוד מ"ש שבתותי לשון רבים ואח"כ את השבת לשון יחיד, אכן עפ"י א"ש שמדבר מהרבה מיני שבתות כגון יו"ט וחו"ה ויו"ה"כ ושבת שכולם נקראים שבת מחמת חלק נשמה שיש לכל אחד חלק מיוחד כנ"ל, וע"ש אותו נצוץ נשמה קרוי שבת ולכך אמר את שבתותי תשמורו ר"ל כל מיני שבתות תשמורו ופי' לכל אחד תורתו ודיניו באשר דין כל א' משתנה מחבירו לפי מעלתו וניצוץ פרצוף נשמה שמתנוצץ בו באותו זמן, וזהו כי אות היא ביני ובינכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם דייקא דבשם הוי"ה שיש בו ה' פרצופים אני מקדש אתכם בשבתות הללו ואפשר שאמר כי אות על נצוץ חלק הנשמה שמשפיע בו והוא ודאי אות ומופת לקדושת האדם באלו הזמנים, והנה כנגד יוה"כ שנק' שבת אמר ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם מחלליה מות יומת והיינו מיתה בידי שמים וכדי של"ת מיתה בידי אדם לזה סיים ואמר כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה וכו' הנה פירש דמות יומת הנ"ל היינו בידי שמים, וזוה יוצדק דאמר כי כל בנתינת טעם והוי מותר למ"ש בתחילה מחלליה מות יומת ורש"י ז"ל פי' כאן בעדים וכו' לפי"ה א"ש דבא לגלויי של"ת מות יומת בידי אדם אלא ונכרתה כרת

בידי שמים, ואח"כ מדבר משבת בראשית לז"א ששת ימים יעשה מלאכה וביום ה' שבת שבתון ולפי שחלוקה זו הוא מדבר בשבת בראשית לכן הקדים לה את ששת ימי המעשה משא"כ בפ' ראשון שמדבר ביוה"כ לא הזכיר ימי המעשה ולכך חזר ואמר גם בכאן כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת מאחד שכבר אמר מחלליה וכו' אלא משום דההיא מיירי ביוה"כ שהוא בכרת כמ"ש אח"כ ונכרתה, אבל כאן מיירי משבת בראשית הוא כפשוטו מות יומת בידי אדם הרי פירש שני חלוקות יוה"כ ושבת בראשית, אח"כ אמר כנגד יו"ט ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת דלכאורה קשה מהו את השבת לעשות את השבת, אמנם לפי דרכנו א"ש, דכאן מדבר כנגד יו"ט שיש בהם שני שבתות יום ראשון מקרא קדש ויום ה' מקרא קדש וזהו"מ מפסיק וזהו ושמרו בני ישראל את השבת היינו יום הראשון לעשות עוד את השבת ביום ה' אלא שצריך להפסיק ביניהם בימים שדינם משתנה מקדושת יו"ט והוא וזהו"מ ומ"ש ביני ובין בני ישראל יתבאר לקמן בהמשך ביאור המדרש עפ"י דרך זה, הרי להדיא שבפ' זו ציוה את משה בדרך כלל על כל המועדות ומשה כשבא למסור הדברים בפ' זו לא אמר להם רק דבר אחד והיינו ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדשכל העושה בו מלאכה יומת, הרי שבירר מתוך ציווי הקב"ה הג"ל רק פסוק ששת ימים וכו' שהוא נגד שבת בראשית ודלג השאר ולא פירש להם עכשיו, והוא תימא לכאורה א"ו משום דלא אמ"ל באותה שעה כל ציווי הקב"ה שבפ' כי תשא כי לא הגיד להם או רק מצות שבת וכאשר הקהיל את העם ודרש להם מעניני שבת אבל השאר המתין להם עד שהגיע זמנו כדי לדרוש להם דבר בעתו והיינו משום דבה תיקן שיהיו דורשים ברי"ה וכו' לכך לא דרש להם רק מענין שבת.

ובז"ו מד' הגו' ויקהל אמר הקב"ה עשה לך קהלות וכו' וצ"ל היכן מצינו שציוה אותו הקב"ה כך, א"ו כוונתו על מ"ש בפ' כי תשא מקום הציווי שאמר שם ויאמר ה' אל משה לאמר ואתה דבר אל בני ישראל לאמר ב"פ למה א"ו ר"ל שציוה אותו לאמר פרשה זו בהקהל וללמוד גם לדורות הבאים שיהיו ג"כ מקהילים קהלות ברבים, ולפי"ז חזא לאמר ללמד על אותו דור וחדא ללמד על דורות הבאים, ומה למד המד' שאמר הקב"ה עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת כדי שילמדו דורות הבאים להקהל בכל שבת, ומ"ש כדי שיהא שמי מתקלס בין בני נפק"ל ג"כ מאותה פרשה מ"ש כי אות היא לדעת כי אני ה' מקדשכם דבזה למדנו שעיי"כ מתקלס שמו בעולם לדעת כי אני ה' מקדשכם דייקא, וז"ש מכאן אמרו משה תיקן לישראל שיהיו דורשים בעניניו של יום ה' פסח וכו' הוא הדבר אשר דברנו משום דנלמד ממה שקיצר משה ולא הגיד להם דברים כהויתן כמו שנאמרו בפ' כי תשא שיש בה רמו ע"כ המועדות ולא פירש להם רק השייך לפרשת בראשית והיינו משום שהמתין להם להגיד להם כל דבר בזמנו, הרי יפה נלמד מכאן שתיקן להם לדרוש ה' פסח וכו' וכמדובר, ומ"ש עוד במד' אמר משה לישראל אם אתם עושים כסדר זה הקב"ה מעלה עליכם כאילו המלכתם אותו בעולמו שנא' ואתם עדי וכו' דבר זה נלמד ג"כ מפרשה ההיא מה שמסיים שם ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וכו' ד"ל שאם אתם עושים כל הנאמר עלי או אתם מעידים עלי שאני בראתי הכל והרי אתם ממליכים אותי בעולמי, הרי נתבאר מהיכן יצא לבעל המד' כל זה ולמה קיצר משה רע"ה וכאמור א"ד ז"ל.

ובעיקר לשון המאמר דקאמר שיהיו מקהילים קהלות, צ"ל דמה נשתנית מצוה זו מכל מצות שבתורה שהיא תהיה בהקהל, הן אמת ששקולה שבת, אך יש כמה מצות דוגמתה כמו צדקה וציצית וכיוצא, פי' הרב מהר"ח פלאג' ז"ל וז"ל ואפ"ל מ"ש ז"ל אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות היו נגאלין, והרי הגלות הוזה האחרון אינו כמו גליות

אחרות שהיו כל עדת ישראל במקום אחד אלא אנו פזורים בכל פאות ועתיד לקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו. אמט"ל במצוה זו דשבת דבעבורה יקהל אותנו ויקבץ נדחי ישראל לסימנא טבא בא באזהרה ויקהל כדי שיהא לזכרון בין עיניהם דע"י שמירת שבת יזכו ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ונכון א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב חן טוב ז"ל וז"ל כוונת הפ' הנז' בהק' משו"ל ע"פ ושם האיש אשר עשיתי עמו עשה עמי לא נאמר אלא עשיתי עמו לומר שיותר שעושה תבעה"ב עם העני העני עושה עם בעה"ב כמשו"ל אתה נותן פרוטה לעני ואני נותן לך פרוטות ע"כ. וזהו חוץ מהנקצב לו בר"ה וא"כ מה שנותן לצדקה לא משלו הוא נותן אלא משל הקב"ה שחייב ליתן לו תמורתו כאמור. בלבד שבשעה שנותן לא תהיה כוונתו על מנת לקבל פרס אלא שהוא נותן משלו על מנת שלא ישלם לו הקב"ה. וז"א קחו מאתכם תמורתו עאכ"ו. וז"א כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' ר"ל שהתרומה שתתנו משלכם לכם שאין אתם נותנים משלכם כ"א התבאה אבל הממון מאת ה' שבודאי נותן לכם תמורתו עאכ"ו. וז"א כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' ר"ל שהתרומה שתתנו משלכם האמת הוא שהיא משלו ית' ותרומת ה' היא נקראת ואין אתם מפסידים זולת ההבאה ע"כ. ובוזה פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כונת הפ' אם תשיב משבת וכו' במשו"ל שאמר הקב"ה לזו עלי להוצאת שבת ואני פורע. והנה יש לך אדם שאינו מרויח כ"א דבר יום ביומו עושה ואוכל וא"כ בשבת שאינו יכול להתעסק מהיכן יכול לענג את יום השבת באכילה ושתייה אבל האמת הוא דהקב"ה ממציא לו ביום ו' ריות מספיק לו לב' ימים כמו דראינו במן שהיה נותן להם לחם יומים. וכן פי' מהרימ"ט ז"ל בכונת הכ' אז תתענג על ה' שעונג שבת שהאדם מתענג בו באכילה ושתייה הוא על ה' לתת לו יותר על הקצוב לו מר"ה. ובוזה יובן אם תשיב משבת וכו' ע"ד משו"ל השיב ר' פלוני הכונה הקשה. וז"א אם תשיב משבת ר"ל תקשה מענין שבת שצריך השי"ת שלא לעשות מלאכה וגם להוציא הוצאות לענגו ותאמר שצריך דבר זה מאחר שאתה איש עני שההרגל לעשות שאתה עושה ואוכל דבר יום ביומו. וז"א רגליך עשות חפצך ר"ל שההרגל שלך לעשות חפצך עד שתמצא מה לאכול ואם לא תעשה לא תאכל ואני צויתך שביום קדשי שהוא שבת שחייב אתה לענגו במאכל ומשתה ושלם תעשה מלאכה. וז"א ביום קדשי וקראת לשבת עונג וכו' וכבודתו מעשות דרכיך וכו' והיו תרתי דסתרון לז"א דע לך שהוצאת שבת היא עליו ית' לפרוע אותה וז"א אז תתענג על ה' וק"ל. וכתב הרב מהרימ"ט ז"ל דזהו כוונת הראב"ע בפיוטו בו אמצאה תמיד נח לנפשי ר"ל שלא אצטער אם אני לזה בשביל הוצאת שבת כמ"ש לזו עלי ואני פורע והראיה הנה לדור ראשון שהוא דור המדבר היה נותן להם ביום הששי לחם משנה וזה מופת שבכל דור ודור ישלח לישראל לחם משנה בשביל השבת וז"א נתן קדושי מופת בתת לחם משנה בששי ככה בכל ששי יכפול מזוני ובשביל כן לא אצטער על הוצאת שבת ע"כ.

באו"א פי' הרב בירך יצחק ז"ל כוונת הפ' הנז' אם תשיב משבת וכו' בהק' מ"ש הרב תרומת הדשן ז"ל הביאו מור"ם בהגה"ה וז"ל בחורים המתענגים בקפיצתן מותר להם לקפוץ בשבת משום דהוי עונג להם. עו"ן מ"ש בשבת אמר רב מריש הוה אמינא קא מהללי רבנן שבתא בי חזינא להו דרהטי לפרקא כיון דשמענא להא דא"ר זירא מצוה לרוץ לביהכנ"ס ולביהמ"ד אנא נמי רהיטנא ע"כ. ובזו"ז אם תשיב משבת רגלך שאתה שומר רגלך מלרוץ ולקפוץ בשבת היינו דוקא בדבר הרשות וז"א עשות חפצך וכו' אבל אם אתה מתענג בקפיצתך מותר. וז"א וקראת לשבת עונג גם אם אתה רץ לשמוע הדרשה מותר וזהו אומרו ולקדוש ה' שהוא תת"ת זהו כבודו של שבת. וז"א מכובד דמה שצויתך

שלא לרוץ בשבת זהו כבוד שבת, זה דוקא אם אתה רץ בשביל הפציק וז"ש וכבודו מעשות דרכיך וכו' ע"כ.

ששת ימים תעשה מלאכה וכו' לא תבערו אש בכל וכו'. הגה ידוע מה שדקדקו כל המפ' ז"ל דמאי שנא דפרש מלאכה זו אחר צוותו על השבת יותר מכל ט"ל מלאכות דאיכא בשבת כידוע, וכל אחד לדרכו פנה, אבל יובן בדרך נכון והוא בהקדים את הידוע מה דפסק הטור ז"ל בסי' רנ"ב וז"ל מותר להתחיל מלאכה סמוך לחשיכה בערב שבת אעפ"י שאינו יכול לגמרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת כגון לשרות דיו וסמנים והן נשרים כל השבת וכו' ולתת צמר לתוך היורה וכו' אבל אם היתה על האש אסור שמא יחתה בגחלים ולכן אסור ליתן תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה לצורך הלילה אלא א"כ נתבשל כל צרכו או שהיה חי דמסית דעתו הימנו ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי עכ"ל יעו"ש"ב. נמצא לפי"ז דהיכא דאיכא למיחש לחיתוי או אפילו מבעוד יום אסור, ובזה א"ש דזה אומרו ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי וכו' והוא דבא לאשמועין האי דינא בעצמו דאם התחיל מבעוד יום והיא נגמרת מאליה ביום השביעי מותר כיון שהוא שבת ושבתון ואינו עושה כלום אלא נגמרת מאליה דדוקא העושה בעצמו של יום יומת אבל אם התחיל מבעוד יום בחול שרי, אמנם אכתי שרי בכי האי גוונא לא תבערו אש בכל מושבותיכם וכו' דהיינו דבר שאינו צריך חיתוי אבל דבר הצריך חיתוי חיישינן שמא יחתה ויעבור על לאו דלא תבערו אש וכו' ע"כ וק"ל. (הרב יושב אוהלים).

ששת ימים תעשה מלאכה וכו' לא תבערו אש בכל וכו'. הגה ידוע מה שדקדקו כל המפ' ז"ל דמאי שנא דפרש מלאכה זו אחר צוותו על השבת יותר מכל ט"ל מלאכות דאיכא בשבת כידוע, וכל אחד לדרכו פנה, אבל יובן בדרך נכון והוא בהקדים את הידוע מאי דפסק הטור ז"ל בסי' רנ"ב וז"ל מותר להתחיל המלאכה סמוך לחשיכה בערב שבת אעפ"י שאינו יכול לגמרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת כגון לשרות דיו וסמנים והן נשרים כל השבת וכו' ולתת צמר לתוך היורה וכו' אבל אם היתה על האש אסור שמא יחתה בגחלים, ולכן אסור ליתן תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה לצורך הלילה אלא א"כ נתבשל כל צרכו או שהיה חי דמסית דעתו הימנו ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי עכ"ל יעו"ש"ב. נמצא לפי"ז דהיכא דאיכא למיחש לחיתוי אפילו מבעוד יום אסור להתחיל, ובזה א"ש דזה אומרו ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי וכו' והוא דבא לאשמועין האי דינא בעצמו דאם התחיל מבעוד יום והיא נגמרת מאליה ביום השביעי מותר כיון שהוא שבת ושבתון ואינו עושה כלום אלא נגמרת מאליה דדוקא העושה בעצמו של יום יומת אבל אם התחיל מבעוד יום בחול שרי, אמנם אכתי שרי בכי האי גוונא לא תבערו אש בכל מושבותיכם וכו' דהיינו דבר שאינו צריך חיתוי אבל דבר הצריך חיתוי חיישינן שמא יחתה ויעבור על לאו דלא תבערו אש וכו' ע"כ וק"ל. (הרב יושב אוהלים).

לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. פי' התיד"א ז"ל בחומ"א בהק' מ"ש רז"ל בפ' כל כתבי דאין הדליקה מצויה אלא בבית שמחללין בו את השבת, ובזה"ק אמרו דהרשעים נחים ביום שב"ק מעונש גיהנם חוץ ממחללי שבתות, וז"א לא תבערו אש ר"ל שלא תחללו שבת ותגרמו שתבער האש בכל מושבותיכם של עוה"ז ועוה"ב שהוא גיהנם ע"כ.

ובאו"א פי' ז"ל שהוא אזהרה על המחלוקת בשבת שיעשה האדם כל טעדי של לעשות מחלוקת בשבת, וז"ש לא תבערו אש של המחלוקת ביום השבת, וכתב הרב תולעת שני ז"ל דזה רמז בס"ת תבערו אש בכל מושבותיכם ס"ת שלום ודו"ק.

וזהו נוס' שב"ת ש'לום ב'שבת ת'עשה ולכך נותנים לומר שבת שלום לרמז אל האמור.
ועפ"י דברי הזה"ק הניתנים למעלה דהרשעים נחים ביום שב"ק מעונש גיהנם חוץ
ממחללי שבתות פי' ה"ה חיים פלאג"י זצוק"ל משם הרב בעש"ט בס"ה גפס
חיים מער' שי"ן אות כ' כוונת המשנה שאמרה במסכת שבת פ"ג דף מ"ד ע"א וז"ל
מטלטלין גר חדש אבל לא ישן ר"ש אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת
ע"כ. והוא דידוע דגר ה' נשמת אדם וזהו כוונת המשנה בדרך רמז מטלטלין גר חדש
דהיינו נשמה חדשה מגיהנם לג"ע אבל לא ישן שכבר חטא בגלגולים אחרים וצריך לתקן
אשר עיות רש"א כל הנרות מטלטלין בשבת שמוציאים אותם מגיהנם לג"ע חוץ מן הנר
הדולק בשבת שהיא הנשמה שתללה שבת והדליקה בשבת דאז אפילו בשבת אין לה
מנוחה בגיהנם, ע"כ שמעתי עכ"ד ז"ל.

ולעג"ד אפשר דכוונת הפ' הנז' בזה האופן דמילת תבערו מלשון ביעור חמץ ותיבת
א"ש ר"ת א'הבה ש'לום וכמו שאז"ל דביותר ביום השבת צריך ליזהר שלא
לעשות מחלוקת, וז"ש לא תבערו אש ר"ל אל תבערו מבתיכם א'ש א'הבה ש'לום אלא
צריך שתזהרו שתניחו אותם בכל מושבותיכם ביום השבת ודו"ק.

באו"א פי' הרב דרכי אש ז"ל כוונת הפ' הנז' במשז"ל דבעבור המילה ניצול אדם
מגיהנם כמ"ש ושאברהם אע"ה עומד על פתח גיהנם וכל שהוא מהול מצילו
מפתח גיהנם, עו"ן משז"ל דזה הדבר הוא כנוי למילה כמ"ש בש"ס ע"פ וזה הדבר אשר
אמר להם יהושע, וז"ש אני מבטיח לכם לשלא תבערו אש הוא אשו של גיהנם בכל
מושבותיכם מושבות דכתב רחמנא דהיינו עוה"ב שהיא יום השבת יום שכולו שבת
כמשז"ל כל מי שטרח בע"ש וכו' ומפרש ואזיל באיזה זכות אתם נצולים מאשה של
גיהנם ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר התרופה לזה הוא הדבר שהיא המילה
שעל ידה אתם נצולים מאש של גיהנם ע"כ.

ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' לאמר קחו מאתכם
תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה', יל"ד למת אמר לאמר ב"פ,
ועוד מהו הכפל מאתכם תרומה יביאה את תרומת ה', פי' הרב יד יוסף ז"ל בהק' משז"ל
שדבר שהוא שכלי השכל מחייב לעשותו כמצות הצדקה ומה גם שהיא באה בציווי ית'
כידוע, גם ידועה מעלת מצות הצדקה וגם יש בה ד' תנאים, א' ושהיות מה שנותן שלו
ולא בגזל, דהקב"ה שונא גזל בעוללה, ב' שיתן אותה לשמו ית' ולא לשום פניה אחרת,
ג' שתהיה ברצון טוב וכשמהה ולא על צד ההכרח מאחרים שההכרח לא ישובח, ד' שלא
ישלח הצדקה עם אחרים אלא הוא בעצמו כמו שעשה אברהם ושרה כידוע, וז"ש ויאמר
משה אל כל עדת בני ישראל לאמר שהיה מן השכל מחייב האדם לזה וגם זה הדבר אשר
צוה ה' שהיה ציווי מאתו ית' כע"כ צריכים לקיים ד' תנאים, הא' קחו מאתכם
תרומה ולא גזול, ב' שיתן אותה לשמו ית' ולא לשם יוהרא וז"ש תרומה לה', הג' כל
נדיב לבו שיהיה לבו נדכו מבלי שום הכרח אלא ברצון טוב, הד' שלא ישלחנה ביד
אחרים רק יביאה את תרומת ה' הוא בעצמו יביאה דזה הוא המשובח עכ"ד.

ובזה פי' הרב בעל הכלים ז"ל כוונת הפ' ויקחו לי תרומה וכו' תקחו את תרומתי וכו'
וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחושת, והוא דיש ג' דעות בנתינת
הצדקה יש מי שמתנדב ומוליך בידו מבלי שיתבענו הגזבר וזה הוא המשובח כנ"ל וז"א
ויקחו לי תרומה ר"ל שהבעלים יקחו אותה לי, ויש מין ב' דממתין עד שיבוא הגזבר
ויתבע אזי נותן, וז"א אשר תקחו את תרומתי אתם הגזברים, ויש מין ג' שאינם נותנים
צדקה כ"א בחזקה, לז"א אשר תקחו מאתם ר"ל בכח הנורע, וזהו הרמז זה"ב נוס' זה

דנותנים לו שכר גם על מה שישב ולא עבר עבירה וכמו שהיה בסוף שנתגדל על מניעת העבירה. וגם מצד שהמחשבה טובה מצרפה למעשה וחשב לעשות מצוה ונאנס וכו' נחשב לו כאילו עשאה. וזהו פי' הפ' מכל משמר נצור לבך כי ממנו פי' מהלב תוצאות חיים דאל"כ טוב לו שלא נברא. והנה כיון שראה יוסף שאחיו באו והשתחוו לו ראה שדבריו צודקים וטוב לאדם שנברא ודן את אחיו שהם מכח פ' ופ' שלא הסכימו בבריאה וידוע בזה"ק דשני אנשים מרגלים הם פ' ופ' שע"י שלא הסכימו בבריאה מרגלים תמיד לראות את ערות הארץ ומעשה בני אדם ועולים ומקטרגים עליהם למעלה. וז"ש ויזכור את החלומות דישיב ולא עבר נותנים לו שכר בעושה מצוה וטוב שנברא. לזה ויאמר אליהם מרגלים אתם ר"ל מכת המרגלים הם פ' ופ' לראות את ערות הארץ. והשיבו אליו לא אדוני דמן החלום אין ראייה דישיב ולא עבר נותנים לו שכר כעושי מצוה דישיב לחלום כפשוטו כי ע"י התבואה והרעב נתגדל וז"ש דהחלום מורה אשר ועבדיך באו לשבור אוכל. ומה שאמ' לסברתינו דטוב לו שלא נברא שאנחנו מכת פ' ופ' לא כן הוא רק אנחנו מצד האמת שהוא ג"כ לא הסכים בבריאה האדם שכולו שקרים ועז"א כנים אנחנו פירש"י אמתיים עמידת אמת אבל לא היו עבדיך מרגלים בעת בריאת האדם ועז"א לא היו לשון עבר. וא"ת ולמה אנחנו ממידת אמת ושלוש דלא הסכימו בבריאה האדם ה"ט משום דכולנו בני איש אחד נחנו בני יעקב שמידתו אמת וגם רמזו בתיבת אחד על מידת שלום כמ"ש בס' גופת צופים. וראיה שנית והאחד איננו על שסבר טוב שנברא. ולזה אמ"ל יוסף הוא אשר דיברתי דהלא באמת האחד הזה הוא מלך עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב העשיל ז"ל כונת הפ' הנו' ה"ד הרב דרכי הים דף ק' ע"א ודקדק דמה ענין החלומות למרגלים גם מהו שאמרו בסוף אבל אשמים וכו'. אכן פי' בהק' מה שחקרו ז"ל דאיך נשבע בחי פרעה שהם מרגלים וכ"ש למ"ש במד' שבשהיה רוצה לישבע לשקר היה נשבע בחי פרעה ולא זו הדרך שכמה טובות קיבל ממנו. אכן תי' בשם רבינו האר"י זצ"ל כי לא נשבע יוסף לשקר ולא הוציא דבר שקר מפיו ה"ו כי איתם המרגלים נשיאי העדה אשר שלח מרע"ה לרגל הארץ היה בהם בסוד העיבור ניצוץ אחד מנפשות השבטים והם היו סוד עשרה הרוגי מלוכה כגודע ליר"ה. וזה רמזו בתו' איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם. עו"ן מ"ש רז"ל במד' ע"פ הנה בעל החלומות הלזה בא שדרשו עתיד זה להשיאנו בבעלים וכו' היפ"מ שרצו לדון להריגה על שעתידי ירבעם לצאת ממנו שהחטיא את ישראל. והנה ידוע מ"ש ז"ל ע"פ כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם שהקב"ה אינו דן את האדם אלא באשר הוא שם נמצא דהשבטים דנו ליוסף ע"ש העתיד הפך ממדות הקב"ה. ובוזה פי' מ"ש ז"ל נסעו מזה ממדותיו ש"מ והוא פשוט. ובוז"ו דהנה כשבאו השבטים אצל יוסף בא אליהם במדה כנגד מדה לצער אותם לפי שעה כי היכי דתיהוי להו כפרה ונגד מ"ש הנה בעל החלומות הלזה בא אמר ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם שעתידיים אתם להיות מרגלים והם השיבו לו ברמז לא היו עבדיך מרגלים ר"ל אף אם עתידיים אנו להיות מרגלים אין ראוי לדון אותנו על העתיד כי אין לאדם אלא מקומו ושעתו. ולכן כששלח אותם ולא דנם כמרגלים אהדרינהו לאפייהו ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו ר"ל אף כי פטרנו עצמנו בטענה כי אין לאדם אלא מקומו ושעתו אבל טענה זו מנגדת אותנו במה שדנינו את יוסף על העתיד וע"כ באה אלינו הצרה הזאת אח"ד אמרי קדוש ז"ל ע"כ.

הכתוב מחשבת לבו כאילו הביאו בפועל כדרך בני ישראל שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, וז"א כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם להביא לכל המלאכה אשר ציוה ה' לעשות ביד משה אפי' שלא הביא בפועל אלא שנדב לבו להביא אם היה בידו קרי בית הביאו בני' נדבה לה' בפועל עכ"ד.

ויבואו האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו חז ונזם וכו' וכל אשה חכמת לב בידיה טו ויביאו מטוה את התכלת וכו', יל"ד אומרו על הנשים דרש"י והרמב"ן פי' כמו ועליו מטה מנשה שת"א ודרשן סמיכן עלוהי וכוונתם שהנשים מעלתם יותר שנמצא בידם חפצים יקרים ואטו"מ, אך תיבת על יכחיש זה שנראה שהאנשים מעולים דאי כדבריהם הול"ל אחר הנשים, גם בידיה טו צריך להולמו דודאי בידיה ולא ברגליה, גם ויביאו מטוה הוא מיותר, פי' הרב דת ודין ז"ל ג"ל דבענין הלז היה תוספת לאנשים מן הנשים כפי הדין ולנשים תוספת מן האנשים לתראות עיני העם לפיכך אמר הכתוב על הנשים דלישתמע בתרי אנפי ולא יוטל קנאה בין איש לאשתו והענין הוא דהנה איתא בשבועות אמר שמואל הנודר צריך שיוציא בשפתיו מיתבי מוצא שפתיך תשמור אין לי אלא מוצא שפתיו גמר בלבו מנין דכתיב כל נדיב לבו שאני התם דכתיב נדיב לבו וליגמר מיניה משום דהו קדשים ותרומה ב' כתובים, ופירש"י תרומה האי תרומת המשכן דכתיב בה נדיב לב לומר דבנדבת לב היו צריכים להביא מה שנדבו בלתי שיוציא בשפתיו ע"כ. באופן דכתיבת נדיב לב משמע דאף שלא יוציא בשפתיו ולא יזמיננו לכך במחשבה לבד סגי, עוד איתא בסנהדרין גבי האורג בגד למת דאיכא פלוגתא בין אב"י ורבא אי הזמנה מילתא היא אי לא איתא התם בסוף הסוגיא דטווי לאריגה ליכא למ"ד שיחשב הזמנה ולכ"ע לאו מילתא היא יע"ש. ובזי"ו הפ' דהנה האנשים היה להם מעלה מצד אחד שהרי כל נדיב לבו דהיינו משעת מחשבה בלתי עקימת שפתים הביאו כל אשר התנדבו והנשים לא הביאו כ"א מה שבידיה טווי ר"ל שעשו מעשה לנדבת המשכן ואח"כ הביאו, אך הנשים יש להם יתרון מצד אחד שבטווי לאריג בלבד עשאוהו הזמנה כמ"ש בידיה טווי ויביאו מטוה ר"ל אותו המטוה הביאוהו כולו ולא הוציאו ממנו לדבר אחר באופן דיש פנים לשבת לכל כת וכת, ולכן אמר הפ' ויבואו האנשים על הנשים דמילת על משמע לתרי אנפי או שבאו עליהם מעולים מהם או שבאו טפלים להם כפירש"י וז"ל והט' יען האנשים כל נדיב לב הביאו במחשבה בלבד ובנשים וכל אשה חכמת לב בידיה טווי ויביאו מטוה דעשו טווי לאריג בהזמנה וכאמור, אך ודאי האנשים כינונו לאמיתת הדין שהביאו נדבתם במחשבה בלבד עפ"י הדין אבל טווי לאריג ליכא למ"ד דהוי הזמנה, והנשים שעשו מעשה בנדבת המשכן נראה דר"ל דדברים שבלב אינם דברים ולכן לא הביאו אלא אחר מעשה.

אשר בזי"ו כוונת הגמ' ביומא שאלה אשה חכמה את ר"א מאחר דמעשה העגל שוים מפני מה אין מיתתם שוה אמ"ל אין חכמה לאשה אלא בפלך שנא' וכל אשה חכמת לב בידיה טווי ע"כ. וצ"ל למה הכלימה מאחר ששאלה כהנוגן ותורה היא וכו' ולמה לא השיבה לא דבר ולא חצי דבר והי"ל להודיעה זבח וקיטר בסיף גיפף ונישק במיתה ושמח בלבו בהדרוקן כמ"ש אח"כ בגמרא, אמנם הביאור הוא עפ"י מ"ש דממה שעשו הנשים מעשה בידים והביאו נראה דסברי דברים שבלב אינם דברים ולכן ויביאו מטוה וכיון דהב' קראם חכמות כמ"ש וכל אשה חכמת לב וכו' סברי דהלכה כמותם ולא כאנשים דבנדבת לב היו מביאים דדברים שבלב אינם דברים, והא ודאי דסברתם כ"ש בע"ז דדברים שבלב אינם דברים דהא אפי' הזמנה ליתא בע"ז, וזו היא ששאלה אותה אשה חכמה לר"א לשון חכמה ואמרה מאחר דמעשה העגל כולם שוים מפני מה אין מיתתם שוה דאם תאמר דיש לחלק בין היכא שעבדו כגון זבח וקיטר במגפף ומנשק דלא

באו"א פי' הרב זר"ב דהענין הוא דמ"ש יוסף מרגלים אתם לראות את ערות הארץ. באתם, דחלוקה אחת היא פי' לחברתה דכיון שמצא אותם בשוק של זונות אמר דרך רמז מרגלים אתם ע"ד ולא תתורו אחרי עיניכם ואחרי לבבכם אשר אתם זונים אחריהם וזהו מרגלים ר"ל ודאי מנהגכם שאתם להוטים אחר בולמוס של עריות והולכים אחרי עיניכם שהם סרסורי דחטאה, וגם עכשיו לא הנחתם ממהגכם ולראות את ערות הארץ באתם ונמצא לפי"ו הכל ענין א' הוא, אבל השבטים מתחילה לא הבינו הדבר רק כפשוטו ואמרו לא היו עבדיך מרגלים, ולזה פי' להם לא כי ערות הארץ באתם לראות והשמיט חלוקת מרגלים להורות דאין רצונו כפשוטו ליתן אותם כמרגלים בענין מלחמה דכל כונתי אינו אלא להוכיח אתכם ע"ד זנות שאתם זונים ומרגלים שאמרתי על סרסורי דחטאה, ואז התנצלו ע"ד הזנות שחשד אותם ואמרו דמה שמצאם בשוק של זונות הוא משום כי שנים עשר וכו' והאחד איננו ובשבילו נתפורנו לבקשו כפירש"י ז"ל ולזה אמ"ל יוסף הוא הדבר אשר דברתי מרגלים אתם ר"ל מעודכם עד היום הנה אתם תרים אחרי עיניכם כי מקשקש אני בגביע שלי למה אותו אחד שאמרתם איננו הוא מפני שהביא דבתם רעה אל אביהם ובכלל הדבה היה שאמר עליכם תולים עיניכם בבנות הארץ וע"כ מכרתם אותו וא"כ שפיר קאמינא מרגלים אתם כי אין זה לכם פעם ראשון לראות בערות הארץ אלא רגילים בכך מנעורכם עכ"ל ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' בשני כונת הפ' הנז' והוא בהק' מ"ש בזהר ס' וישלח ותצא דינה וכו' כתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו דכד מתחברין מקטרגי עלמא וכו' ושמעון דהוה שור אתא על חמור וקטרג ביה בגין דלא יתחברון כחדא לבתר אתא ואשתלים במצרים יוסף דאיהו שור ומצרים דאינון חמורים דכתיב בהו אשר בשר חמורים בשרם פי' שמכרו את יוסף למצרים ע"כ לבתר בני יעקב נפלו בין אינון חמורים עד דאיתער לוי כמלקדמין ובירר מאינון חמורים לאכפיא לון ותבר תוקפהון מעלמא ואפק לשור מתמן הה"ד ויקח משה את עצמות יוסף עמו. ת"ח כד אתא שמעון בקדמיתא על ההוא חמור אתער עליהו דם דאיתגזרו ולבתר ויהרגו כל זכר כגוונא דא עבד הקב"ה ע"י לוי באינון חמורים במצ' בקדמיתא דם ולבתר ויהרוג ה' כל בכור הכא כתיב ואת כל חילם ואת כל טפם התם באינון חמורים כתיב ואת כסף וכו' ע"כ.

עו"ן מ"ש במד' דמה שאמ"ל מרגלים אתם רואה אני בגביע שלי שנים מכם נכנסו לכרך גדול של שכם והחריבו אותה ע"ש. עו"א במד' לראות הארץ באתם שמצאן בשוק של זונות והתנצלו ע"י אבידה אכדנו שהלכו לחור על יוסף שנאבד מהם, בוי"ו שאמ"ל מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם דממ"ג יש בידכם אחת או מרגלים אתם מה שאני רואה שהרגתם את שכם ושמא גם להרוג בני העיר באתם או יש טענה עליכם לראות ערות הארץ באתם כי מה טיבכם בשוק של זונות, דבל"ז יש לכם טענה על מעשה שכם מפני דשכם רצה להגביר הקליפה דשור וחמור יחדיו נתקנאו בו שמעון דאיהו שור ונתגבר על שכם בן חמור והוציא את שור מבין החמורים כגו', אבל א"כ בשוק של זנות מה עסקיכם מה תאמרו אבידה אכדתם דהיינו שמכרתם את יוסף א"כ הרי אדרבא אתם חיברתם שור וחמור יחדיו ע"י יוסף ומצרים, וז"ש להם הוא אשר דיברתי מרגלים אתם דמתחילה בא עליהם לומר מרגלים אתם על דבר שכם שהרגו אותם כנ"ל והם אמרו כנים אנחנו שנים עשר וכו' והאחד איננו והיינו שמכרוהו בין החמורים לז"א דא"כ שאחד איננו וע"כ משום שמכרתם אותו וחיברתם שור וחמור יחדיו א"כ זה הדבר אשר דיברתי מרגלים אתם דלמפרע יש עליכם בהריגת שכם וחמור דלאו לשם מצוה נתכוונתם ע"כ.

לה' זהב וכסף יהיה נחשב לו נחושת שאינו משגיח על תאות עולם הזה ב"א דוקא על התורה ועל המצוות ודו"ק.

והנה ידוע משו"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה ועי"ז יהיה עילוי לשכינה לאקמא שכינתא מעפרא ועי"ז נשלם שם הוי"ה ב"ה, ובוה אפשר לרמוז מ"ש הפ' הקם תקים עמו דהק"ם ר"ת ה'תנערי מ'עפר ק'ומי אם תרצו לאקמא שכינתא מעפרא תקים ר"ת תקי"ם בלא יו"ד ק'חו מ'אתכם ת'רומה שתקיימו מצות תרומה שהיא הצדקה ועי"ז עמ"ו גי' קי"ו שיושלם שם הוי"ה ב"ה כידוע ודו"ק. וזהו רמז הפ' וקמת ועלית אל המקום, קמ"ת ר"ת ק'חו מ'אתכם ת'רומה שהיא הצדקה עי"ז ועלית אל המקום שהוא ביהמ"ק שיבנה בב"א.

מסרה ולהורות ב', ולהורות נתן בלבו, ולהורות את בני ישראל, פי' הרב שד"ה ז"ל במשו"ל ופסקו הרמב"ם פכ"א מה"ס דין ט' צריך הדין לשמוע טענות בעה"ד ולשנות טענותיהם שנא' ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי וכו' ומצדיק הדין בלבו ואח"כ חותכו, וז"ש המסרה ולהורות נתן בלבו ר"ל שיצדיק הדין תחילה בלבו ואח"כ ולהורות את בני' להודיע הדין עם מי הוא.

באו"א פי' ג"כ במשו"ל פ' בתרא דע"ז מעשה ברבי ינאי שהיה לו אילן גוטה לרה"ר וכו' כנודע, וז"ש ולהורות נתן בלבו לתקן את שלו תחילה כמ"ש התקוששו ואח"כ וקושו לאחרים ולהורות את בני' כמו שעשה רבי ינאי כנז'.

באו"א פי' ג"כ במשו"ל שאעפ"י ששקולה שבת ככל התורה והמצוות מ"מ ניתן רשות לחלל שבת משום פקוח נפש כמ"ש ע"פ ושמרו בני ישראל את השבת, וז"ש ולהורות נתן בלבו דייקא דצריך כונת הלב לדעת דדוקא במקום שיש פקוח נפש דמותר לחלל את השבת וזהו דוקא על נפש איש הישראלי ולא לאומות, וז"ש ולהורות את בני ישראל הרמז כי הדין הזה הוא לבני ישראל ולאפוקי גוים מטעם הנז' כדי שיקיים איש הישראלי שבתות הרבה, גם נקט בני ישראל הם כנוי לכשרים כי מצוה זו תעשה ע"י גדולי ישראל כמ"ש הפוסקים ז"ל ע"כ.

באו"א פי' מהרח"ף ז"ל דא' מז' מדות שבדין הוא יראי אלהים ואם אין בו יראת שמים אין ממנין אותו, וביומא אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין שאין בהם יראת שמים, וזהו מ"ש ולהורות נתן בלבו דהורה גבר דאינו בסוג ולב אין אז ראוי הוא ולהורות את בני ישראל שיהיה מורה בישראל ע"כ.

איתא במדרש ז"ל לא לרעתכם נתתי לכם את השבת אלא לטובתכם עכ"ל. וכל המפ' נתקשו בזה המאמר דמהיכא ס"ד לומר דנתן לנו השבת לרעה ח"ו עד שהוצרך לומר לא נתתי את השבת אלא לטובתכם, אמנם פי' הרב ברכת אליהו ז"ל עפ"י מה שידוע דבשבת צריך האדם הוצאה גדולה הרבה יותר מימי החול וכל מה שהאדם מרויח במשך כל השבוע אינו נותנו להוצאות שבת, וגם בטל האדם ביום השבת ממלאכה, ואם כן מהיכן ירויח האדם, וז"א לא לרעתכם נתתי לכם את השבת ר"ל שלא תאמרו כיון שהאדם הוא גותן בהוצאת השבת כל מה שמרויח בשאר ימי החול א"כ לרעה נתתי לכם את השבת ח"ו, לא אל תחשבו בדעתכם כך אלא אדרבא לא נתתי לכם את השבת אלא לטובתכם שעל ידי שתכבדו את השבת ותוציאו הוצאה מרובה בשביל כבוד השבת על ידי זה תזכו לעושר גדול וכמ"ש בגמ' בשבת במעשה דיוסף שבי שבא אליהו הנביא ז"ל ואמר ליה מאן דיויף שבתא פרעיה שבתא.

ועוד ידוע מה שאמרו בגמ' פעם אחת נתארתתי אצל אדם אחד והביאו לפניו שולחן של זהב ועליו כל מיני מאכל, ואמרתי לו בני במה זכית לכך, ואמר לי קצב הייתי וכל בהמה שהייתה טובה הייתי אומר זו לשבת, ואמרתי לו ברוך המקום שזיכך לכך.

ועוד אמרו רז"ל כל מה שתאדם מוציא הוצאות בשביל המועד הקב"ה שולח לו כפלים ואסמכוהו אקרא מועד כל מי שמכבד את השבת בארבעים כמנין מ' של תיבת מ'ועד הקב"ה שולח לו כפלים שמונים שהם כמנין וע"ד הנשאים מתיבת מועד, וז"א לא לרעתכם נתתי לכם את השבת כדי שעל ידו תוציאו הוצאות מרובות ותהיו עניים ח"ו, לא, אלא לטובתכם דהיינו ע"י שתכבדו את השבת תזכו לעושר עכ"ל הרב ברבא אליהו ז"ל.

ובא"א פי' הנז"ל והוא בהקדים מה שאמרו הנז"ל שהשבת היא נותנת כח לכל ימי השבוע, וכמ"ש בתיקונים שביום ד' באה הנפש וביום ה' באה הרוח וביום ו' באה הנשמה, ואחר השבת ביום א' הולכת הנשמה וביום ב' הולכת הרוח וביום ג' הולכת הנפש והחזרת אצלו פעם אחרת ביום ד' וכן חוזרין חלילה כל ימי השנה וידוע מה שאמרו בגמ' הגי אוכלוסי דמחזיא דאי לא עבדי חלשי.

וז"א לא לרעתכם נתתי לכם את השבת, ר"ל אל תתשוב בדעתך כיון שכל השנה ימים עושה מלאכה, וביום ה' כיון שלא יעשה מלאכה מתירא שלא יהיה כמו פועל דמחזיא דאי לא עבדי חלשי, וא"כ ח"ו השבת הוא להקעה שיחלה ביום השבת כיון שאינו עושה מלאכה, לז"א אלא לטובתכם שאדרבא כח כל ימי השבוע הוא מן השבת ומה שהיה ס"ד שיבוא רעה ח"ו דהיינו חלושות כח מן השבת לפי שיושב ובטל אלא אדרבא יבוא לו טובה דהיינו יבוא כח מן השבת לכל הימים עכ"ל הנז"ל.

והנה רז"ל אמרו לא נתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בתורה קשה למה אמרו בלשון שלילה לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בתורה, היה להם לומר ניתנו שבתות וימים טובים לעסוק בתורה, ופי' הנז"ל משם הרב שמואל דוויר ז"ל עפ"י מה שאמרו רז"ל סקבא דשתא רגלא, ועוד דכתיב וישמן ישורון ויבעט, ובשבתות ובימים טובים אדם אוכל ושותה ומתגאה וכדכתיב וישמן ישורון ויבעט, לז"א בלשון שלילה לא ניתנו שבתות וכו' דמן הראוי שלא יתנו שבתות וימים טובים דסקבא דשתא רגלא לז"א לא ניתנו אלא לעסוק בתורה לפי שפגמים ממלאכה עכ"ל.

פרשת פקודי

אלה פקודי וכו' פי' הרב זכות הרבים ז"ל במשול דבזמן שביהמ"ק קיים נתמשכן ב"פ על עונותיהם של ישראל ובזמן שאין ביהמ"ק קיים נוטל צדיק א' ומכפר על הדור, עו"ן מש"ל אם היה מרע"ה נכנס לא"י לא היה נחרב ביהמ"ק והיה שופך חמתו על ישראל ב"מ, עו"ן משול דטעם שלא נכנס משה לא"י בשביל שאמר למה הרעות ושמעו נא המורים וא"כ סיבה לחורבן ביהמ"ק היה פיו של משה שדיבר דברים הנז' והיה סיבה שיחרב ביהמ"ק שע"ז שפך חמתו ית' על העצים ועל האבנים דאי לא"ה לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט ח"ו, וז"א אלה פקודי המשכן משכן ר"ל דמה שנחסר המשכן ב"פ מלשון ולא נפקד איש ממנו הסיבה היתה אשר פוקד ר"ל ישר כחו שנחסר על דיבורו של משה כנוז, וז"א אשר כמו אשר שיברת ישר כחך וכו' שפוקד ר"ל שלחסר על פי משה ר"ל בסיבת פיו לומר לך אפילו במה שחטא טובה גדולה עשה עם ישראל ע"כ.

בא"א פי' הרב קול יהודה ז"ל במ"ש במד' אלה פקודי המשכן משכן אמ"ל הקב"ה למשה משכן זה עתיד אני למשכנו בשביל עונותיהם של ישראל אמ"ל משה תינח בזמן שביהמ"ק קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מה תהא עליהם אמ"ל אני לוקח צדיק

א' מביניהם ומכפר עליהם ע"כ. וז"א אלה פקודי ר"ל חסרון המשכן שיחסר ב"פ לכפר על ישראל ובזמן שאין ביהמ"ק העדות שהוא הת"ת המלא תורה שנקראת עדות וזאת הטובה שיקח צדיק א' ויכפר על הדור היה סיבתה משה שאמר תינה וכו' וז"א אשר פוקד על פי משה ר"ל חסרון הצדיק לכפר הוא היה עפ"י משה ע"כ.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל בהק' משו"ל צדקה עשה הקב"ה שהקדים שתי שנים למנין וגושנתם דאם היו יושבים כמנין וגושנתם היה מתקיים בישראל ואבודתי בגוים ת"ו. עו"ן משו"ל דמיעוט רבים שנים, וז"א אלה שתי שנים שנחסרו ממנין וגושנתם, וז"ש פקודי וע"ז תמה דא"כ למה זה המשכן משכן, ר"ל למה נתמשכן המשכן שהוא ביהמ"ק מאחר דעדיין לא נשלם הזמן, וע"ז העדות ר"ל דאם היה ממנין עוד שתי שנים היה צריך לקיים בהם העדות של אבוד תאבדון כמשה העדותי בכם וכו' כי אבד וכו' וז"ש העדות ע"כ.

באו"א פי' הרב שיה השדה ז"ל במשו"ל שמשה טען לי צוית וכו' גם אז"ל דמה שצויה אותם על המשכן דיבוא זהב שבמשכן ויכפר על מעשה העגל וגם דהשרה שכינתו במשכן להודיע שמחל להם עון העגל, וז"א אלה ר"ל אחר שאמרו אלה אלהיך ישראל צויה אותם על המשכן, וז"ש פקודי המשכן ולא די זה אלא שהשכן שכינתו בתוכו להיות עדות לישראל שמחל להם, וז"א משכן העדות וזה פלא שלא די שלא כילה אותם כמ"ש ויחר אפי' בהם ואכלם אלא שמחל להם ולזה השיב אשר פוקד עפ"י משה ר"ל שכ"ז בשביל טענת משה שטען לי צוית וכו' ובוה נצולו ישראל ע"כ.

ועפ"י פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כוונת מסרה ט' ואנכי, ואנכי מעשיכם ומחשבותיכם, ואנכי הסתר אסתיר פני, ואנכי עמדתי בהר, ואנכי לא חטאתי לך, ואנכי היום רך ומשוח מלך, ואנכי תולעת ולא איש, ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים, ואנכי המעלך מארץ מצרים, ואנכי נטעתך שורק, בהק' עוד משו"ל דכוונת ישראל בעגל היתה לעשות אמצעי בינם למקום שחשבו שמשה מת, עו"ן משו"ל דמה שהקב"ה מקבל תשובתנו מטעם דיש לנו דין בנים ואב שמחל על כבודו מחול וראיה שאנו בנים ממה שירד הקב"ה בכבודו למצרים שהיתה מלאה גלולים נראה דיש לנו דין בנים דאב מיטמא לבנו, עו"ן משו"ל דמה שבחר הקב"ה בישראל לתת להם את התורה משום שהם מיוחסים לא כן אזה"ע ובז"ו ואנכי מעשיכם שעשייתם את העגל ומחשבותיכם שחשבתי להתיר לכם עריות כמשו"ל לא עבדו ישראל את העגל אלא להתיר להם העריות, הכל ידעתי ולכך ואנכי הסתר אסתיר פני מכם, ובא משה רועה נאמן בטענה ואנכי עמדתי בהר ר"ל שאני לבדי הייתי עומד על הר סיני ואמרתי לי בלשון יחיד ולי צוית ולא להם ואנכי לא חטאתי לך ואפילו את"ל שהם נקראים בלשון יחיד ועמהם דיברת עכ"ז לא חטאו שלא היתה כונתם לעבוד זולתך ח"ו כ"א להיות העגל אמצעי בינם לבינה ואמ"ל השטן שנסתלקתי מן העולם, וז"א ואנכי תולעת ולא איש ואם אתה אומר שעכ"פ צריכים לעונש במה שטעו שצריכים אמצעי הרי שבו בתשובה וא"ת דקי"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול הרי יש להם דין בנים ואב שמחל על כבודו מחול, וז"א ואנכי אמרתי ר"ל איך אשית אתכם שדין בנים יש לכם, וז"א בבנים וראיה לזה ואנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים דמשם נראה דיש לכם דין בנים ויכול אתה למחול מדין אב שמחל וכו' ודין גרמא שזכינו לקבל התו' ולהיות חסים תחת כנפיו ית', וז"ש ואנכי נטעתך שורק ע"כ.

באו"א פי' הרב שיה השדה ז"ל כונת הפ' אלה פקודי המשכן וכו' במה שאז"ל גרי בידך וגרך בידי אם אתה משמר את גרי אני משמר את גרך ואם לאו הריני נוטלו ממך, גרך בידי היא הנשמה שנא' גר ה' נשמת אדם, וגרי בידך היא התורה שנא' כי גר מצות ותורה אור וע"כ. וז"א אלה פקודי ר"ל שהנשמה שנתתי בך כמשו"ל ע"פ

ופקודתך שמרה רוחי שהנשמה באה לאדם משעת פקידה המשכן ר"ל היא בתורת משכון אצלי ועל מה היא ממושכנת וז"א משכן על התורה וז"א העדות ואם אתה משמר וכו' אני משמר וכו' ע"כ.

והנה רש"י ז"ל פי' אלה פקודי המשכן משכן שנתמשכן בשביל עונותיהם של ישראל שתי פעמים, הערות עדות לישראל שנתכפר להם עון העגל ע"כ. משמע ממה שנתמשכן ב"פ למדינת עדות לישראל שנתכפר להם עון העגל, וקשה מה תלוי זה בזה, פי' הרב כסנ"א ו"ל בהק' מה שלכאורה יש לחקור היאך כתב דנתמשכן ב"פ ממה שאמר הכתוב המשכן משכן, והא אחד משתייהן צריך לגופיה ולא לדרשא קאתי, אבל יובן בהק' מ"ש ו"ל אם המצא תמצא בידו וכו' המצא בעדים תמצא בדיינים פרט למרשיע את עצמו שהוא פטור מדין מודה בקנס, ופריך והאי להכי הוא דאתא והא מבעי"ל לכדתניא אם המצא תמצא בידו הגניבה אין לי אלא ידו גגו חצירו קרפיו מנין ת"ל תמצא, ומשני א"כ לכתוב המצא המצא או תמצא תמצא, ש"מ דתיתי ילפינן מינה ושפיר ילפינן דמרשיע את עצמו פטור משום דמודה בקנס הוא, והנה חכמי האמת ז"ל כתבו הא דתשובה מועיל מדין מודה בקנס, וז"א אלה פקודי המשכן משכן ודרשו רז"ל שנתמשכן שתי פעמים, ולכאורה ק' מנ"ל דרשא זו דאי משום דכתיב המשכן משכן ב' פעמים הא אחד משתייהן צריך לגופה, אלא ודאי מדלא כתיב המשכן משכן או משכן משכן שמע מינה תרתי א"כ גם בהמצא תמצא אמרי' כן וממילא דילפינן פרט למרשיע את עצמו משום דקי"ל מודה בקנס פטור וא"כ ישראל דשבו בתשובה על עון העגל והביאו זהב המשכן דין הוא שנמחל עונם וז"א העדות ופי' ז"ל עדות לישראל שנמחל עונם עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב אבני שוהם שבס' נח"י ז"ל כוונת רש"י שאמר עדות וכו' וז"ל נ"ל להבין מ"ש משכן פעמים גם אם המשכן לא היה קדושה עולמית למה נמשח בשמן המשחה, והוא דמצינו אצל דוד כאשר נמשח בשמן המשחה ומנה של קדש כפול היה ע"כ למד יחידי וה' עמו היה שהלכה כמותו כאילו למד בשנים, וי"ל הקב"ה רצה שיהיה משכן עדות לישראל שוויתר להם הקב"ה החטא ואין עדות פחות משנים ע"כ נמשח בשמן המשחה ואז הוא כאילו שנים כי מנה של קדש כפול הוא לכן כתיב ב"פ משכן דנמשך בשמן המשחה ומנה של קדש כפול היה, וק' כ"כ למה לכן אמר רש"י עדות הוא לישראל ע"כ היה כפל העדות צריך שנים.

ועפ"ז י"ל ממ"ש חז"ל עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים, דאיתא בגלי רז"א הענין שידים ורגלים ועינים אוזנים חורי החוטם שנים כרי שיעידו על האדם כב' עדים, וי"ל לפי"ה מכון יפה לדברי רז"ל שאמרו המספר לשון הרע סופו להיות נכשל בעבירה כי ברית הלשון וברית המעור כל א' יחידי וא"כ איך יעיד על האדם עדות יחידי לכן אמרו בזה תליא אם חוטא ח"ו בברית גם בשני חוטא א"כ שני עדים המה כי זב"ז תליא, וי"ל זה פי' הפ' בקהלת אל תתן את פיך לחטא את בשרך דלא תימא חד הוא ואין עדותו עדות ת"ל את בשרך כלומר כשחטא בפה גם בברית המעור חוטא והעדוה תהיה בב' בריתות לפי הטעם הנ"ל ששני איברים מעידים עליו יאמר האומר אחטא באבר א' כמו עבירה התלויה בעין יסתום עין אחת ויעשה העבירה בעין א' א"כ איך יעיד עין א' עליו שאין מעידים יחידי, וה"ה לשאר איברים כמו כן, אמנם מצינו דעה אחרת שהאיברים אינם מעידים כלל רק כתב ידו של עצמו מעיד עליו שבכל לילה הגשמה כותבת מעלליו באותו יום אם טוב ואם רע וא"כ מה לי שחטא בעין א' או בב', וז"ש עין רואה ואוזן שומעת ר"ל שלא תעשה תחבולה לחטא בעין א' או באוזן א' שלא יהיו שני עדים מעידים עליך מפני שכל מעשיך בספר נכתבים כלומר האיברים אינם מעידים כלל רק כתב ידו מעיד עליו א"ד ז"ל.

כאו"א פ' הרב נח"י ז"ל בהק' לפ' הפ' ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וכו' נעשה נא וכו' בתוך עמי וכו' וקשה דאיך תליא משום שהוא קדוש נעשה נא וכו' אין מכבדין לאורח עד שיבדקו אותו, ותו אומרו בתוך עמי וכו' אין מובן לתשובה זו, אכן ידוע משו"ל קדוש הוא מנא ידעה וכו' אלא שלא ראה קרי וכו' ואיתא במקו' סוד מטה ושלחן וכסא ומנורה הוא לכבודו דוקא לאיש קדוש כי הד' דברים הללו רמז שאין בו שום קליפות וחיצונים שולטים עליו לכן ר"ת שלהם ד' מאות נגד ד' מאות איש דעשיו ואז בית עשיו לק"ש, ושאר אותיות הנעלמים המה גי' תכ"ד במילואם הם מספר תתק"ס כמספר לילי"ת במחל"ת ועוד כמה דברים שאז"ל עפ"י סודות עמוקים העמידו לשיעור תתק"ס, וחכמי מוסר מאריכים בתוכחותיהם שכל התפלות שמתפללים בני אדם למטה עולים דרך שליבות ע"י שרי צבא המה מיכאל וגבריאל שקושרים מהם כתר למארי עלמא אבל לא כל התפלות שמתפללים ביחיד מגיעים למעלה אם לא שהוא איש קדוש וטהור, אבל תפלת צבור בוקעת ועולה עד למעלה, לכן אחז"ל שאם מחמת אונס לא יוכל להתפלל בביתכנס"ס עכ"פ יתפלל בשעה שהצבור מתפללים, וידוע משו"ל כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה, וז"ש איש אלהים קדוש הוא נשים לו שם מטה ושלחן כסא ומנורה שהוא מכניע כל הקליפות הן ארבע מאות איש של עשיו שרמזו בד' דברים הנ"ל, ר"ת שלהם ד' מאות, והאותיות אחרים עולים תי"ז כ"ף דל"ת גי' תתק"ס כנו' שהם מספר לילי"ת במחל"ת ששום קליפות וחיצונים לא שלטו בו, ויאמר היש לדבר לך אל המלך מלכו של עולם או לשר צבא ר"ל שהנביא איש אלהים אמר כך כוונתה שיתפלל בעדה להקב"ה ע"כ צויתה לעשות לו ד' דברים הללו ומחזיקה לו לאיש קדוש וטהור שתפילתו מקובלת למלך מלכי המלכים הקב"ה ע"י שרי צבא המה מיכאל וגבריאל המקבלים תפלות ותאמר הלא תפלת צבור בכל עת אינה חוזרת ריקם ואני תמיד מתפללת בתוך הצבור לכן אמרה בתוך עמי אנכי יושבת וסגי לי בלא"ה, ובוזה נבוא לפרש"י דאיתא בכתבי האר"י ז"ל סוד שם משכן הוא ג"כ עד"ז לרמזו לד' דברים אלו שמכבדים לאורח טוב ר"ת מ'טה ש'לחן כ'סא ג'ר וצ"ל כשם שאצל אדם טוב כשהאורח קדוש וטהור להכין לו דברים אלו כאמור ע"כ הרמז כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש, פ' הרב ברא"א יצ"ו ס' הגו' בהק' מ"ש הרב לחמי תודה ז"ל דף ז' ע"ב מפי השמועה דפ' בדרך הלצ"י בכוונת הכתוב הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, והוא שדרך בעלי בתים מעת נישואין שלהם כל מה שמתרבה הונו בכל עת מורגל להנות לאחזים בביתו כלי בית יפים לפי הון ועושר שמתרבה אצלו אבל קצבת הצדקה שהתחיל מיום חתונתו כמו עריסה וכיוצא עומדת לעד בלי שום תוספת, וז"א הון ועושר בביתו ר"ל כל מה שירבה לו הון ועושר הוא בביתו ר"ל בכלי ביתו אבל וצדקתו עומדת לעד עכ"ד ז"ל, וזה יהיה כוונת הכ' כל הזהב העשוי למלאכה ירצה כל הזהב שמוציא למלאכה דבעלמא שהוא לדבר הרשות כמו כן ישער בכל מלאכת הקדש בכל דבר שבקדושה במצות ה' ולא יהיה פוחת ביציאותיו לכל מילי דמצוה ולו ירבה לדבר הרשות אלא בהשואה אחת ומה טוב חלקו אם מוסיף לדבר מצוה עכ"ד יצ"ו.

ולענ"ד אפשר לפרש כוונת הפ' הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, והוא עפ"י מ"ש ז"ל מלח ממון חסר דכל מה שמחסר מממנו לצדקה זהו סייע לקיום הממון לא כמו קצת בעלי בתים שבעת מיעוט השפע מתחילים לקמץ מיד בנתינת הצדקה לעניים, אלא אדרבא יקמץ בהנהגת ביתו והצדקה תהיה עומדת לכתחילה כדי שעי"ז יתקיים העושר אצלו, וז"ש הון ועושר בביתו תמיד החקנה לזה הוא וצדקתו עומדת לעד לא יפחות מן הצדקה לעולם כדי שעי"ז יתקיימו נכסיו כאמור מלח ממון חסר ודו"ק.

זה שהקב"ה קרא למקום שכינתו בתחתונים משכ"ן ר"ת ד' דברים הנז' זה רמו שישראל קדושים וטהורים וא"כ גדורים המה מעריות ובכלל עריות ע"ז כדכתיב וקמו העם הזה וזנו קרא לעצ"ז זנו לכן פרש"י משכן עדות לישראל שויתר להם וקדושים המה א"ד ז"ל. וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר ציוה ה' בן עשו ויברך אותם משה. מה ברכה ברכם יהי רצון שתשרה ברכה במעשה ידיכם ע"כ. פי' הרב אברהם אנכי עפ"י מ"ש הרב שמ"י פ' תרומה במאי דאיתא בזה"ק דטענו מלאכי השרת על שמשרה שכינתו למטה מדינא דבר מצרא והתי' לזה דבשותף ליכא דחב"מ ומינייהו תי' דמלה"ש סייעו בבנין המשכן מדכתיב כן עשו יתירה דקאי למלה"ש והרי הדין בחו"מ סי' קע"ה ס"ל דאם סייע המצרן מחל זכותו. בזו"ו וירא משה וכו' כן עשו דהיינו דסייעו מלה"ש א"כ ראוי שיאמר להם יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם כיון דנסתלקה טענת מלה"ש מדב"מ כיון דכן עשו מלה"ש דסייעו בבנין והתכלית הוא להשראת שכינה ע"כ. באו"א פי' ממ"ש הרב שמ"י שם פ' ויקהל דיש ב' סברות על המשכן אם הוא על העגל לכפר או משום לדור האב אצל בתו דהוא להשראת שכינה. ויש בירור דהוא להשראת שכינה דהרי אמרו דמשה נצטער על שלא הביא נדבה למשכן ואמ"ל הקב"ה די לך שהכל על ידך וגם הנשים לא חטאו בעגל והביאו ומוכרח דהוא להשראת שכינה. והו' הכונה מה ברכה ברכם אם היה שתהיה להם כפרה או שישרה שכינתו לזה הקדים קרא לומר וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה אנשים ונשים והו' הוראה דהוא להשראת שכינה וע"כ נקט ברכתו יה"ר שתשרה שכינה דלהכי אתינן זת"ד. באו"א פי' משם מר אביו ז"ל הרב פתה"ד דקיי"ל אין הברכה שורה בדבר המדוד והמנוי וא"כ זהו השאלה מה ברכה ברכם כיון דהכל היה מנוי במספר במדה במשקל ואין הברכה שורה לז"א דהברכה היתה שתשרה שכינה במעשה ידיכם ובמקום דאיכא השראת שכינה שורה ברכה ימצא חיים זכן מתבאר מזה"ק דאיתא הכי להדיא יע"ש.

והרב אברהם אנכי יצ"ו מדידיה פי' במ"ש בשבת ל' דאין השכינה שורה מתוך עצבות ולכך והיה כמנגן המנגן ותי' וכו' וכן יעקב נסתם ממנו החזון כ"ז שהיה דואג ומתאבל על יוסף. ואיתא במד' שוח"ט מו' ע"ה בפסוק וירא אלהים את כל אשר עשה אין וירא אלא לשון שמחה כד"א וראך ושמח בלבך. ושם בפ' ההוא דרשו תנה לשון שמחה. והשתא גילה הכתוב דישמח משה במתנת חלקו דהיה הכל עפ"י ציווי כמ"ש לו ה' דזהו נדבתו ומה גם דעיקר ההקמה שהיה על ידו ולכך מקדים וירא משה וכו' וירא בשמחה ובטו"ל כמו וירא אלהים את כל אשר עשה וכו' והנה טוב מאד הקב"ה בבריאת העולם ומשה בהקמת המשכן. ועוד זאת והנה עשו אותה כאשר ציוה ה' כן עשו אין והנה אלא לשון שמחה דגם כל בית ישראל שמחים במלאכה שעשו וכיון שכן ואמר משה עת הזמיר הגיע לברך אותם יה"ר שתשרה וכו' דכיון דמשה שמח וכל ישראל שמחים הוא שעת רצון שתשרה שכינה דאין השכינה שורה וכו' לכן ברכם יה"ר שתשרה וכו' ע"כ. באו"א פי' הרב הנז' יצ"ו במ"ש בתענית אילן אילן במה אברכך וכו' יה"ר שכל נטיעותיך וכו' והבא כל עיקר תכלית ציווי המשכן הוא להשרות שכינה על ישראל ובמד' אמרו וחיבל את מעשה ידיו אלו בניו של אדם. בזו"ו דישראל שבאותו הדור הבטיח להם הקב"ה וירא כבוד ה' עליכם ואחר כל הכבוד הזה היש למעלה מזה שום ברכה ובמה יברכם לכן אמר מה ברכה ברכם דאחר שיש להם השראת שכינה דנגמר המשכן וירא משה וכו' מה ברכה צריכים עוד. אחר זאת, כיון דמקור הברכות וכל טוב עמהם, לז"א דברכם יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם שיהיו הבנים שלהם ע"ד שיהיו נטיעותיהם כמותם ע"כ.

באו"א פי' הרב פני יצחק ז"ל במ"ש בגמ' שאלו תלמידיו לר"ט מפני מה זכה יהודה למלכות אמ"ל מפני שהודה על מעשה תמר אמ"ל דיו להודאה שתכפר על הביאה, אמ"ל מפני שהציל את יוסף, אמ"ל דיה להצלה שתכפר על המכירה ע"כ. והנה ידוע דהמשכן היה לכפר על מעשה העגל ועון העגל גרם להסתלקות השכינה כמ"ש במד' כי תשא וע"י מלאכת המשכן השרה שכינתו, והשתא זהו דקא מק' בכח מה ברכה ברכם כיון דהמשכן היה לכפר על העגל דיו לכפרה, ומה שייך לברכה, לג"א דהברכה היא שתשרה שכינה וזהו סי' שנתכפר להם דיסילוק שכינה ושגרם עון העגל חוזר להודיע שנתכפר וע"כ.

השמות מספר שמות

פ' בא

בא אל פרעה למה לא אמר לו ה' למשה לך אל פרעה כמו שאר מכות, אבל רמז הקב"ה למשה שיאמר אל פרעה כי לא אלמן ישראל יש להם אב רחמן שירחם עליהם ולא יעזבם ולא יטשם כמו שאמר המגיד בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם, לכן נקט פה בא אותיות א"ב אמור לפרעה יש להם אב לא ינום ולא ישן ולכן ידע כי אני ה' אני בעל היכולת לנקום נקמת עמו ישראל ודו"ק.

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבן, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וכו' וידעתם כי אני ה'. די"ל דמה נתינת טעם בתיבת למען, ועוד חזר ואמר ולמען תספר באזני בנך וכו' ועוד סיים ואמר וידעתם כי אני ה' מי לא ידע בכל אלה שכל הנסים והנפלאות הוא כ"ב יכול עשה אותם. ויובן בס"ד דידוע שגזירת בין הבתרים היתה ארבע מאות שנה ולא ישבו כ"א רד"ו שנה אם כן לא השלימו זמן הגזירה אם כן איזה זכות גרם להם, וכבר תירצו רז"ל כמה תירוצים לצאתם ממצרים קודם הזמן, (א) קושי השעבוד השלים המנין, (ב) ריבוי אוכלוסין, (ג) השכינה השלימה הזמן. וז"ש כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, הן אמת אני גזרתי ואמרתי ועבדום וענו אותם אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה, לכן מדה כנגד מדה כמו שהכבדו עליהם עול סבלותם גם אני הכבדתי את לבו כדי לנקום ממנו, ומחמת שנתנו קושי השעבוד עליהם בעבור זה חסרתי מהארבע מאות שנה ק"ץ שנים כמנין למען, וז"ש למען שתי אותותי אלה בקרבן בעבור שהקשה עליהם העבודה, וזה כפי סברת רז"ל שאמרו שקושי השעבוד גילו את הקץ כמספר למען, ועוד שתי ר"ל תירוץ שני ולמען תדע למה דלג ק"ץ מת"ש בעבור תספר באזני בנך, שתי מלשון שנים, באזני בנך ובן בנך תיבת תספר מלשון ספירה ומנין כמו וספרתם לכם, וספרה לה, דהיינו ריבוי אוכלוסין השלים המנין. עוד תירוץ שלישי וידעתם כי אני ה' רמז למ"ש רז"ל שהשכינה השלימה המנין ויצאו ברד"ו שנים כאמור.

ויאמר משה כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, די"ל מהו אני יוצא הול"ל אני בא בתוך מצרים, ואם כוונתו שהוא יוצא ממצרים הול"ל אני יוצא מתוך מצרים. ויובן עפ"י מ"ש רז"ל כשהיו ישראל במצרים היו ערומים מן המצות ונתן להם הקב"ה שתי מצות דם קרבן פסח ודם מילה ובזכות שתיהן יצאו ממצרים. ולנו לדעת דבשלמא דם קרבן פסח כתוב בתורה בפירוש ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית וכו' ונתנו מן הדם וכו', אלא דם מילה היכא רמיזא בתורה שבזכות שתיהן יצאו ממצרים. והנה אם

תחלק תיבת הלי"לה לשתיים דהיינו הלי לה ותקח אות מ מתיבת מצרים ותחבר המ' עם הלי תעלה מילה. גם מה שנשאר מתיבת הלילה נשאר לה תקח ים מסוף תיבת מצרים ותחבר אותה עם לה יעלו תיבת מיל"ה. וזהו שרמזו משה רע"ה כחצות הלילה כלומר תחתוך תיבת הלילה לשני חצאים ככה הלי לה וחשים אותם בתוך תיבת מצרים שתקח מ' ראשונה ותחברנה עם הלי ותעלה מילה. גם סוף תיבת מצרים ים תחבר אותם עם ה"ל גם כן תעלה מילה. אם כן רמזו להם מצות זכות המילה נשאר מתיבת מצרים אותיות רץ דהיינו דילוג וריצה לומר שעל ידי זכות דם קרבן פסח ודם המילה דילג הקב"ה על הקץ וזה שאמר הכתוב וראיתי את הדם את לרבות דם המילה וזוהו ופסחתי לשון דילוג שבזכות שתיקה יצאו ממצרים.

והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף וכו'. די"ל דלמה אמר שני פעמים תיבת דם בפסוק אחד והיה מספיק לומר והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם ופסחתי עליכם. עוד קשר למה בדם הראשון אמר לאות ובדם השני לא אמר לאות אלא סמך אליה תיבת ופסחתי וכו'. יובן בס"ד בהקדים משרז"ל ע"פ ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים ראה הקב"ה שאין בידם מצות כדי לגאולם ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה. וזהו שאמר הכתוב ואעבור עליו ואראך מתבוססת בדמך ואומר לך בדמך חיי ואומר לך בדמך חיי רמז לשני דמים דם פסח ודם מילה. עו"ן משרז"ל שכשהיו ישראל במצרים היתה שולטת קליפת פח אשר היא קשה עד מאד. מה עשה הקב"ה שיבר את הפח ושם ביניהם אות ס והיתה פסח. וזה שרמזו הקב"ה למשה בסנה וירא ה' כי סר לראות דהיינו לקח אות ס' מתיבת סר ושם אותה תוך פח ונקראת פסח והרי"ש הנשאר מתיבת ס"ר היא שמורה לעתיד כשיבוא המשיח וישים אות רי"ש בתוך פח ותהיה פרח ע"ש יציץ ופרח ישראל. וזה רמז הכתוב הפ"ח נשבר ואנחנו נמלטנו והוא מובן. ותיבת פ"ח עולה שמונים ושמונה חצים ארבעים וארבע כמנין ד"ם שני פעמים לרמז על דם המילה ועל דם פסח. אם כן על ידי שבירת הפ"ח נהפכה לפסח. ועוד תיבת פ"ח עולה שמונים ושמונה ועם שני אותיות עולים תשעים. גם תיבת מילה עולה שמונים ותשע חמשה אותיות עולה תשעים. לרמז שהפך הקב"ה את הפ"ח לדם המילה שע"י מצות דם המילה גברה על קליפת הפח וגם שיבר אותה לשנים ונתן אות ס' ונעשית פסח. וזהו שאמר והיה הדם לכם לאות רמז לדם ברית שהוא אות לכם ומובדלים אתם משאר אומות ע"י ברית מילה. וגם וראיתי את הדם ופסחתי כלומר דם הפסח לרמז שבזכות שני הדמים דם מילה ודם פסח ופסחתי עליכם מלשון חמלה והוציאנו ממצרים ודו"ק.

באו"א יובן בס"ד כוונת הפ' והיה הדם לכם וכו' בא לרמז על מצות הצדקה ובפרט בחג הפסח שהוצאות מרובות א"כ מה יעשה העני אשר אין לו פת בסלו לכן מצוה עלינו לשמחם ולתת כל צרכם כדי שיהיו גם הם שמחים ואז ולא נהיה אנחנו שמחים והם עצבים. ובפרט שמצות צדקה גדולה עד מאוד שהחיה כמה נפשות וכמו שאתה ע"י הצדקה שנתת לעני הארכת לו את ימיו כן הקב"ה יאריך ימך ושנותיך. ועוד מצות הצדקה מסוגלת לקרב את הגאולה שנא' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא. וידוע שהכסף בלשון חכמים נקראים דמים. וי"ש והיה אין והיה אלא לשון שמחה שצריך אתה לשמח את העני. הדם רמז לממון שתתן לעני גם כן בשמחה ובטוב לבב כדי שיהיה גם העני שמח. ועוד יש סגולה במצות הצדקה שמקרבת את הגאולה ומעשרת כאומרם ז"ל ובחנוני נא בזאת. וזהו שאמר לאות דהיינו אות ומופת כשיצאו ישראל ממצרים קבלו על עצמם לעשות חסד זה עם זה וכמו שבזכות החסד יצאו ממצרים גם בגלות המר וזהו אם נעשה מצות הצדקה יכולה המצוה הזאת לצאת מן הגלות גם שלא בלבד שתתן

לעני המחזור על הפתחים גם צריך שתשגיח על הבעלי בתים הצנועים המתביישים, וז"א על הבתים שהם הצנועים, ואז וראיתי את הדם שאזכור לכם מצות הדם שזה הדמים של צדקה אשר נתתם ואז ופסתתי ר"ל אדלג על הקץ ואביא לכם משיח צדקי ויבולע תמות לנצח, וזהו שאמר ולא יהיה ככם נגף למשחית, יה"ר שיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

אל תוסף לראות פני כי ביום ראותך פני תמות, ד"ל איך פרעה נהפך לרעה על משה ומקללו בפניו ואומר ימות, והלא שבכל פעם שנכנס משה אצל פרעה היה עושה לו כבוד ואדרבא מבקש ממנו שיתפלל אל ה', ועוד אמר לו וברכתם גם אותי התפלל אל ה' ויסר מעלי רק את המות הזה, ועוד שבעבור משה, פרעה לא שעבד את שבט לוי בעבור כבוד משה ואיך עתה נהפך לרעה ומקללו בפניו.

ויוכן בזה בהקדים מאמר רז"ל שכל המסתכל בפני אדם רשע עיניו כהות שכן מצינו ביצחק אבינו ע"ה שמפני שנסתכל בבנו עשו הרשע כהו עיניו שנא' ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות, וגם פרעה היה רשע גמור וכופר בעיקר שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו, אם כן מי שמסתכל בפני פרעה יזק במראות עיניו, לכן גם עתה פרעה נוכל לומר שכוונתו היתה לטובה כדי שלא יזק משה בהסתכלותו בפניו, לזה בא עכשיו להתהירו למשה שלא יביט ביותר בפניו כדי שלא יכהו עיניו וידוע שהסומא חשוב כמת, וז"ש פרעה למשה אל תוסף ראות פני כלומר אל תביט ותסתכל לראות בפני כי היא נתינת טעם שביום ראותך פני שתביט בפני תמות שהוא רשע וכל המסתכל בפני רשע עיניו כהות, גם תיבת אל תוסף ראות פני תיבת אל היא אזהרה כידוע אם כן גם יפה היתה כוונת פרעה לטובה ודו"ק.

פרשת בשלח

ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק וכו' וידי משה כבדים עד סוף הענין ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, ד"ל ויבא עמלק היכן היה ובא למה לא הזכיר הפ' שהיה בארץ פ' או במקום פ', גם מ"ש בחר לנו אנשים מה כוונת משה בזה, גם מ"ש עלה ראש הגבעה, גם לפי חרב מאי נפקא מינה אם בחרב אם בחנית, יוכן בס"ד בהקדים מ"ש רז"ל שביאת עמלק היתה על שיצאו ישראל קודם הזמן ובא עכשיו להחזירם למצרים כדי להשלים תארבע מאות שנה שהם לא ישבו במצרים כ"א רד"ו שנה, וז"ש ויבא כלומר בא בטענה עכשיו עמלק כדי להלחם עם ישראל להחזירם למצרים מטעם ברפיד"ם תחתוך אותה לשנים ברי פדם בר"י כמנין רד"ו שנים כלומר שלא ישבו במצרים כ"א רד"ו ותוא כתמיה בר"י פד"ם איך יצאו קודם זמנם צריכים לשוב למצרים להשלים ת"ש, וכשראה משה שכן היא טענתו בעבור רד"ו שנים לזה אמר משה ליהושע ברמיזא בחר כלומר שטענת עמלק בעבור רד"ו שנים וזהו בחר ענין רדו לכן השעה צריכה לתפלה ולצדקה בחר לנו אנשים דהיינו אנשים צדיקים להתפלל אל ה' שיצילנו מיד עמלק, ואז אהרן וחור עלו ראש הגבעה גימ' גבי"ע רמו שבזכות שלשה אבות יצחק ויעקב וי"ב שבטים ושבעים זקנים והם רמזים בתיבת גבי"ע והגימ'ל שלשה אבות, ב"י זה י"ב שבטים ועי"ן כנגד שבעים זקנים שבזכות אלו הצדיקים ינצלו מיד עמלק וגם משה התפלל עמהם שנאמר ויהי ידיו אמונה כמו שתרגם אונקלוס בצלו ואמר בתוך תפלתו רכש"ע זכור להם קושי השעבוד בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, וזהו שאמר וידי

משה כבדים דהיינו תיבת משה היא כללות של ישראל שנא' אשר עשה אלהים למשה ולישראל, כבדים עול כבוד, ועוד ויקחו אבן היו נושאים אבנים על כתפיהם, מיד הקב"ה שמע תפלתם והפך הקב"ה טענת עמלק שבא מכח רדו ועשה מהם חרב חושבנא דדין כחושבנא כדין כלומר כרך החרב על צוארו שנא' ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב ונשבע בכסאו לנקום נקמתו ממנו שנא' כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר.

פרשת יתרו

עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם, דקשה דאם הוא מכיר את ה' מקדם וכמו שפי' רש"י ז"ל למה לא בא להתגייר, רק עכשיו כששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, גם מ"ש כי גדול ה' שנראה שעכשיו הוא גדול ולא קודם לכן. אכן אפשר בס"ד דידוע שבמלחמת עמלק עשה פירוד בשם הוי"ה ב"ה שנא' כי יד על כס יה ובעת שנתן ה' את התורה לישראל חזר ונתקן ה' ב"ה כמו שאמרו רז"ל ע"פ חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות ממלאך המות חירות מיצר הרע רק כהיום שחזרו ועבדו את העגל חזר הפגם ח"ו לקדמותו ונחסר יה מהשי"ת ואל"ף מהכסא, עו"ן משרז"ל ע"פ וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ויש אומרים מתן תורה שמע ובא שביום שנתן הקב"ה את התורה היה קולו נשמע מסוף העולם ועד סופו בקולות וברקים.

ועפ"ה יע"ן וז"ש עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים ר"ל שמתחילה קודם מלחמת עמלק היה ה' גדול דהיינו בארבע אותיותיו, והו' כוונת רש"י ז"ל מכירו הייתי לשעבר כי גדול ה' והן עתה כשבא עמלק וקלקל את השורה ופגם בשם הוי"ה ופגם בכסא שנאמר כי יד על כס יה לכן לא רצה להתגייר, וכששמע שהקב"ה נתן לישראל את התורה וקבלוה ואמרו נעשה ונשמע והיה להם חירות ממלאך המות חירות מיצר הרע ונשמע קול ה' מסוף העולם ועד סופו ושמעו כל העמים גדולתו יתברך ממילא נתקן שם הוי"ה ב"ה וחזרו יה למקומם והאל"ף של הכסא חזרה למקומה, לכן אמר עתה ידעתי כי גדול ה' שנתגדל שמו ית' בארבע אותיותיו, לכן אמרו רז"ל מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף שלא בלבד ים סוף נקרא אלא כל מימות שבעולם ונתגדל שמו יתברך, ועוד מלחמת עמלק שמע כלומר שעשה פירוד בשמו ית', ויש אומרים מתן תורה שמע ובא שנודע שמו בעולם בעת מתן תורה והיה חירות ממלאך המות וחזר ונתקן שם ה' לכן עכשיו בא להתגייר ולא קודם ודו"ק.

באו"א יובן כוונת הפ' עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם, ד"ל בתיבת כי שהיא נתינת טעם אמר אותה שני פעמים כי גדול וכו' כי בדבר, גם תיבת זדו מה ענינה כאן, היה לו לומר אשר שעבדו או עינו ככתוב ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך, אכן אפשר בס"ד בדרך רמז ומוסר דידוע משרז"ל דכלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומצ"ט, שכל זמן שאין ישראל מתעוררין בתשובה יתאחדו בגלות יותר, עו"ן מ"ש רז"ל שעל ידי עסק התורה יזכו ישראל לגאולה שנאמר זכרו תורת משה עבדי, ואחריו כתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, עוד ידוע משרז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד הן נגאלין שנא' כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובתריה כתיב והביאותם אל הר קדשי, נמצא שעל ידי שלשה מטיבי והם התשובה והתורה והשבת הם מסוגלים לקרב את גאולתינו, עוד ידוע

שעכשיו אין הכסא שלם ואין ה' שלם עד שימחה את זרע עמלק ובביאת משיחנו בב"א יחזור הכל לאיתנו ויושלם ה' והכסא.

וזה"ש עתה אין ועתה אלא תשובה ר"ל שתתודעו לתשובה יען שכלו כל הקצין והדבר תלוי בידכם ותדעו דרכי התשובה וע"י התשובה יחזור ויושלם ה' ויתגדל כמאז ומקדם בארבע אותיותיו. וזה"ש כי היא נתינת טעם, דלמה אני מצוה אתכם על התשובה מפני שעל ידה גדול ה' ר"ל יחזור לקדמותו שעכשיו אין השם שלם, ועוד שצריך עם התשובה לימוד בדברי תורה, וזה"ש כי בדבר ר"ל שתלמדו בדרכי תורה לקרב את הגאולה, ועוד סגולה אחרת לביאת משיח היא שמירת השבת וכמאמרם ז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין, וזה"א אשר וד"ו זי"ן ד"ו זי"ן הוא מנין שבעה רמז ליום השביעי שהוא שבת וד"ו הוא מנין שנים בלשון יון שם רמז ד"ו זי"ן היינו שני שבתות, עליה"ם ר"ת ע"זל ה'גוים יוסר מ'עליהם ל'עד, או עליה"ם ר"ת ע'לי מ'וטל ל'הביא ה'גואל מ'נחם יוסף שם רמז לשני משיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד ששמו מנחם, יה"ר שיבא הגואל במהרה בימינו אמן.

ת"ו ש"ל ב"ע